BOSTADSKOMMISSIONENS UTREDNINGAR.

I.

1912—1914 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNINGAR

ANDRA DELEN:

LOKALMONOGRAFIER I—XII

REDOGÖRELSE UTARBETAD I SAMRÅD
MED KOMMISSIONEN

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1917
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
164229

INLEDNING TILL

Folk- och bostadsräkningarna 1860-1990

Folkräkningar utfördes under perioden 1860-1900 vart tionde år och publicerades i ”Bidrag till Sveriges officiella statistik. A, Befolkningsstatistik (BiSOS A)”. Dessa är digitaliserade och finns på adressen: http://www.scb.se/BiSOS

Därefter har resultaten från räkningarna ingått i serien Sveriges officiella statistik (SOS).

1910 till 1930 genomfördes räkningen vart tionde år och därefter vart femte år med undantag för 1955. Publikationerna har t o m 1960 benämnts Folkräkningen.

De allmänna bostadsräkningarna utfördes 1912-1914, 1920, 1933, 1945 och 1960. År 1945 bar titeln ”Bostäder och hushåll”.

1965 till 1990 ägde Folk- och bostadsräkningen rum vart femte år.

1912-1914 års allmänna bostadsräkningar. Andra delen, Lokalmonografier I-XII : redogörelse utarbetad i samråd med kommissionen av Socialstyrelsen.
Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2009.
urn:nbn:se:scb-fob-1912_b2

BOSTADSKOMMISSIONENS UTREDNINGAR.

I.

1912—1914 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNINGAR

ANDRA DELEN:

LOKALMONOGRAFIER I—XII

REDOGÖRELSE UTARBETAD I SAMRÅD
MED KOMMISSIONEN

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1917
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
164229

INNEHÅLL.

		Sid.
Lokalmonografi I.	Vänersborg	1—41
II.	Sundbyberg	1—43
III.	Björkvik	1—30
IV.	Luleå	1—41
V.	Karlstad	1—42
VI.	Jönköping	1—42
VII.	Uråsa	1—27
VIII.	Brännkyrka	1—60
IX.	Norrköping	1—42
X.	Eskilstuna	1—41
XI.	Sundsvall	1—41
XII.	Stora Tuna	1—55

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

I.

VÄNERSBORG

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1913
[131225]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt, dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och

jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier överlämnas härmed till offentligheten den första, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Vänersborg i december 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av förste aktuarien Bertil Nyström, vilken även utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i maj 1913.

HENNING ELMQUIST.

NILS BERGSTEN.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Vänersborg.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 11
III. Lägenheter, rum och lokaler 13
IV. Hyra och inkomst 20
V. De boende och bostäderna 31

Bilaga: Stadsplan för Vänersborg.

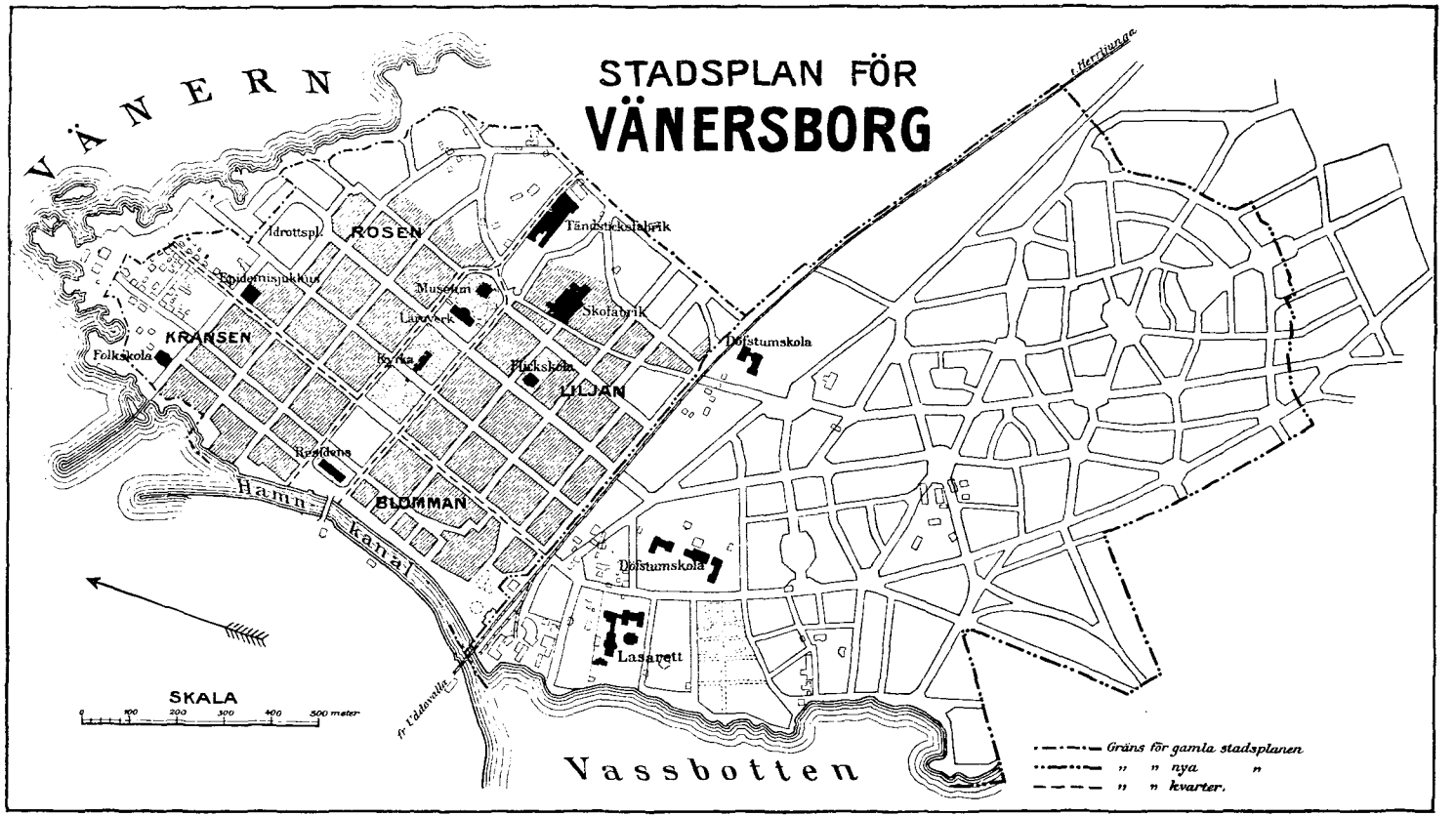
STADSPLAN FÖR
VÄNERSBORG
VÄNERN
Herrljunga
Idrottspl.
ROSEN
Tändsticksfabrik
Epidemisjukhus
Museum
Skofabrik
Lanwerk
KRANSEN
Folkskola
Dövstumskola
Flickskola
LILJAN
Residens
Hamn-kanal
BLOMMAN
Dövstumskola
Lasarett
fr. Uddevalla
SKALA
0 100 200 300 400 500 meter
Vassbotten
Gräns för gamla stadsplanen
" " nya "
" " kvarter.

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Vänersborgs stad, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Älvsborgs län att för stadens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljes på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Magistraten avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav lät Magistraten i Vänersborg, efter samråd med Länsstyrelsen, genom stadens polis och stadsvaktmästare utdela ifrågavarande formulärblanketter till samtliga uppgiftspliktiga, ävensom den 13 november s. å. utfärda en kungörelse, varigenom varje fastighetsägare förständigades dels att själv ifylla formuläret för fastighetsuppgifter samt, därest han själv bebodde lägenhet inom fastigheten eller hade sådan outhyrd, jämväl motsvarande antal formulär för lägenhetsuppgifter, dels att från samtliga hyresgäster införskaffa ifyllda exemplar av sistnämnda formulär.

De besvarade frågeformulären skulle av fastighetsägaren senast den 1 december s. å. överlämnas till någon av de 26 kontrollanter, åt vilka Magistraten uppdragit att, envar inom ett visst mindre område av staden, mottaga inkommande bostadsuppgifter och granska desamma, ävensom efter anmodan tillhandagå med för formulärens behöriga ifyllande nödiga upplysningar.

Efter verkställd granskning hade dessa kommitterade att överlämna bostadsräkningsuppgifterna till kronouppbördskassören, vilken ombesörjde lägenhetsuppgifternas komplettering medelst införande å desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst. Därefter skulle blanketterna, sålunda kompletterade, återställas till Magistraten före mantalsskrivningsförrättningen, vilken ägde rum den 16—17 december s. å.

Ifrågavarande program för undersökningen synes till alla delar hava blivit genomfört, och inkommo enligt kontrollanternas rapporter uppgifter från samtliga uppgiftspliktiga.

Den 14 januari 1913 översände Magistraten de insamlade bostadsuppgifterna till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. 1 januari 1913 övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet den 16 januari s. å. inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma omedelbart slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl stadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Vänersborg.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

Enligt av stadsingenjörskontoret lämnade uppgifter omfattar Vänersborgs stads område omkring 1 084 har, varav i stadsplanen ingå 211·76 har. Såsom framgår av den i bilaga meddelade kopian av stadsplanen, delas denna av Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnvägslinje i två delar, en nordlig och en sydlig. Den förra delen, vilken i huvudsak utgöres av äldre stadsplan, har en ytvidd av 80·04 har, varav 21·43 har (26·8 %) upptagas av gator, torg, planteringar, allmänna platser o. d., medan 58·61 har (73·2 %) utgöra byggnadsmark. Det södra området, för vilket stadsplan fastställts först år 1910, har en totalareal av 131·72 har, men är, förutom de områden, som upptagas av vissa allmänna inrättningar, ännu i huvudsak obebyggt.

Vid bostadsräkningens genomförande har det emellertid ansetts olämpligt att såsom »planlagt område» beteckna obebyggd eller landsbygdsartat bebyggd mark, enär uppdelningen på område utom och inom stadsplanen huvudsakligen var avsedd att möjliggöra ett utsöndrande av de egentliga stadsfastigheterna i syfte att närmare belysa deras karaktär. Med hänsyn härtill betecknas i det följande såsom »stadens planlagda område» den norra delen av stadsplanen jämte angränsande bebyggda delar av den södra, tillsammans innefattande c:a 65 har byggnadsmark enligt upplysningar i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna därjämte erhållas detaljerade uppgifter angående stadens indelning i tomter m. m., dessas arealer samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A (sid. 10), där en redogörelse lämnas för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse stadsplaneområdet; och meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 504 fastigheter, varav 494 bebyggda och 10 obebyggda samt 438 belägna inom och 66 (inberäknat 22 jordbruksfastigheter) utom stadsplaneområdet. Fördelningen på de fyra kvarter, i vilka det gamla stadsområdet är indelat, framgår av tab. A. Framhållas må, att tomtnumrens antal (592) är avsevärt högre än fastigheternas inom stadsplanen, enär en fastighet mången gång omfattar två eller flera tomtnummer.

Äganderätten till hus och tomt synas i Vänersborg i regel vara förenade, enär endast ifråga om 4 fastigheter inom och 19 utom det planlagda området upplysning meddelats, att husägaren icke äger byggnadsmarken.

Av stadsplaneområdets c:a 65 har tomtmark komma i det närmaste 60 har på de 418 bebyggda fastigheter, för vilka arealuppgifter meddelats. Beträffande 410 av dessa har jämväl uppgivits, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 59·6 har, 24 % utgöra överbyggd yta och 76 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa tal blott utgöra abstrakta genomsnitt, enär i tättbebyggda delar av stadens inre kvarter förstnämnda procenttal kan stiga ända till 70 %, medan det för utkantsrutorna ofta nedgår till några få procent.

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Vänersborg.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Kv. Kransen . . .	**89**	88	1	1	100 128	98 844	28 147	1 284
» Rosen	**147**	145	2	3	194 305	186 322	39 924	7 983
» Blomman . .	**47**	45	2	—	99 722	96 790	20 223	2 932
» Liljan	**155**	151	4	—	259 928	217 905	53 313	42 023
Stadens planlagda område	**438**	**429**	**9**	**4**	[1]**654 083**	[2]**599 861**	[3]141 607	[4]**54 222**

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för		Åbyggnadernas		Husens hyresvärde, hyra per år:	
		bebyggda fastigheter, kr.	obebyggda fastigheter, kr.	taxeringsvärde, kr.	brandförsäkringsvärde, kr.	verklig, kr.	beräknad, kr.
Kv. Kransen . . .	**2 349 100**	2 346 100	3 000	1 733 500	1 816 847	73 506	47 507
» Rosen	**2 230 100**	2 224 200	5 900	1 779 500	1 874 325	83 373	42 918
» Blomman . .	**2 028 300**	2 021 900	6 400	1 686 000	2 121 550	69 906	56 850
» Liljan	**4 881 400**	4 836 900	44 500	4 076 750	4 292 735	184 947	95 097
Stadens planlagda område	[5]**11 488 900**	[6]**11 429 100**	[7]**59 800**	[8]**9 275 750**	[8]**10 105 457**	**411 732**	**242 372**

[1] Avser 427 fastigheter. [2] Avser 418 fastigheter. [3] Avser 410 fastigheter. [4] Avser 9 fastigheter.
[5] Avser 433 fastigheter. [6] Avser 424 fastigheter. [7] Avser 9 fastigheter. [8] Avser 426 fastigheter.

Medelarealen av en Vänersborgsgård skulle sålunda utgöra c:a 1 400 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkats genom förefintligheten av ett antal mycket stora fabriks- och anstaltstomter. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens parcellering i staden, därest de mera noggrant arealuppmätta 418 stadsplanetomterna fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:	under 200.	200—399.	400—599.	600—799.	800—999.	1 000—1 199.	1 200—1 499.	1 500—2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter, absoluta tal . .	17	61	117	64	41	27	27	39	25
Antal fastigheter, relativa tal . .	*4·0 %*	*14·6 %*	*28·0 %*	*15·3 %*	*9·8 %*	*6·5 %*	*6·5 %*	*9·3 %*	*6·0 %*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Vänersborgs stad 10·8 mill. kr. för bevillningsskyldig och 2·9 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 13·7 mill. kr. För de 424 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärde kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt 11·4 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 0·65 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 5·7 % på taxeringsvärdet och hyresbeloppets efter 5 % kapitaliserade värde uppgå till 13·0 mill. kr.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för det planlagda området som nämnt utgör c:a 11·4 mill. kr. eller c:a 27 000 kr. per gård, komma 10·1 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är mera fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av inemot 18 kr. För enskilda kvartersdelar i stadens bäst bebyggda delar stiger dock värdet ända till 50 à 100 kr., medan det i de sämre och glesare bebyggda utkanterna kan nedgå till 1 kr. och därunder per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga beträffande 426 fastigheter inom det planlagda området uppgifter härom, utvisande ett totalbelopp av 9·3 mill. kr., men saknas uppgifter om totala taxeringsvärdet för 4 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 422 fastigheter det taxerade husvärdet, 9·2 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 11·2 mill. kr., återstå 2·0 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med c:a 82 % på åbyggnaderna och 18 % på byggnadsmarken.

Åbyggnadernas totala brandförsäkringsvärde överstiger med 0·83 mill. kr. eller c:a 9 % husens åsatta taxeringsvärde.

II. Hus och våningar.

Som av tab. B (sid. 12) framgår, förefunnos i Vänersborgs stad vid tiden för bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus, ävensom 22 lantgårdars för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader —

sammanlagt 1 131 hus, varav 1 028 belägna inom och 103 utom det planlagda området, motsvarande resp. 2·3 och 1·6 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 1 010 hus, vilka äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 16 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 17 på den bebyggda delen av densamma.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter pr hus:		0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus	inom det planlagda området	439	171	142	74	82	45	30	18	11	2	14
	utom » » »	7	64	21	7	1	2	—	—	—	—	1
	i hela staden	**446**	**235**	**163**	**81**	**83**	**47**	**30**	**18**	**11**	**2**	**15**

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 34·3 %, tvålägenhetshusen 23·8 %, husen med 3—9 bostadslägenheter 39·7 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 2·2 %. Framhållas må, att av de 235 husen med en bostadslägenhet endast 199 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 16), medan övriga hus utgöras av större, för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostäder för gårdskarl, portvakt, vaktmästare o. d.

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Vänersborg.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	Därav					Antal i dessa hus förefintliga	
		boningshus.	uthus		övriga byggnader		till bostad använda lägenheter.	andra lokaler.
			med	utan	med	utan		
			till bostad använda lägenheter.					
Stadens planlagda område	**1 028**	**566**	**10**	**381**	**15**	**56**	**1 826**	**1 047**
därav i Kv. Kransen	193	115	1	68	1	8	348	197
» Rosen	351	202	2	128	3	16	579	279
» Blomman	115	57	2	41	6	9	192	264
» Liljan	369	192	5	144	5	23	707	307
Stadens icke planlagda område	**103**	**93**	—	**1**	**3**	**6**	**150**	**28**
därav jordbruksfastighet [1]	38	37	—	—	1	—	48	—
annan fastighet	65	56	—	1	2	6	102	28
Hela staden	**1 131**	**659**	**10**	**382**	**18**	**62**	**1 976**	**1 075**

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. dyl.).

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 18 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 10 av uthus och 659 av egentliga boningshus.

Med hänsyn till byggnadsmaterialet voro av dessa sistnämnda 81 eller 12·3 % uppförda av sten, 554 eller 84·1 % av trä och 24 eller 3·6 % av annat byggnadsmaterial. Till sistnämnda grupp hava räknats 17 hus av sten och trä samt 7 s. k. gjuthus.

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen belägna 566 boningshusen 389 eller 68·7 % som gatuhus, 100 eller 17·7 % som gårdshus och 77 eller 13·6 % som fristående. Gårdshusen i staden äro mera sällan gårdshus i storstadsbemärkelse med uppgång till lägenheterna »över gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här i de flesta fall betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård belägna boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. De utom det planlagda området förefintliga 93 boningshusen synas samtliga böra räknas som fristående, enär de genomgående utgöras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 1·95, vilket anger tvåvåningshuset (inkl. envåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyp i staden. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar stadens boningshus efter våningshöjden:

Antal våningar i höjd:		1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	172	367	108	12
	relativa tal	*26·1 %*	*55·7 %*	*16·4 %*	*1·8 %*

Ifråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:		1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	1850 —59.	före 1850.	obekant.
Antal hus	absoluta tal	26	99	67	38	36	75	63	100	62
	relativa tal	*4·6 %*	*17·5 %*	*11·8 %*	*6·7 %*	*6·4 %*	*13·2 %*	*11·1 %*	*17·7 %*	*11·0 %*

Lämnas husen av obekant ålder åsido, skulle sålunda av övriga 504 boningshus 47·2 % vara byggda tidigare och 52·8 % senare än år 1870.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 1 075 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 1 976 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad. De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 1 833 eller 92·8 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 143 eller 7·2 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda

Tab. C. Lägenheterna i Vänersborg, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**7**	7	—	—	**7**	—
1 rum utan kök	**195**	173	2	8	**183**	12
2 o. fl. » » »	**19**	16	1	2	**19**	—
1 rum med del i kök . .	**68**	62	5	1	**68**	—
2 » » » » » . .	**12**	11	1	—	**12**	—
1 rum och kök	**734**	644	57	33	**734**	—
2 » » »	**384**	277	79	23	**379**	5
3 » » »	**170**	103	52	11	**166**	4
4 » » »	**78**	47	29	1	**77**	1
5 » » »	**61**	40	17	2	**59**	2
6 » » »	**51**	30	19	1	**50**	1
7 o. fl. » » »	**54**	26	20	8	**54**	—
Samtliga	**1 833**	**1 436**	**282**	**90**	**1 808**	**25**
Blandade lägenheter	**143**	**90**	**48**	**3**	**141**	**2**
Hela antalet lägenheter	**1 976**	**1 526**	**330**	**93**	**1 949**	**27**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**0·4**	100·0	—	—	**100·0**	—
1 rum utan kök	**9·9**	88·7	1·0	4·1	**93·8**	6·2
2 o. fl. » » »	**1·0**	84·2	5·3	10·5	**100·0**	—
1 rum med del i kök . .	**3·4**	91·2	7·3	1·5	**100·0**	—
2 » » » » » . .	**0·6**	91·7	8·3	—	**100·0**	—
1 rum och kök	**37·2**	87·7	7·8	4·5	**100·0**	—
2 » » »	**19·4**	72·1	20·6	6·0	**98·7**	1·3
3 » » »	**8·6**	60·6	30·6	6·4	**97·6**	2·4
4 » » »	**3·9**	60·2	37·2	1·3	**98·7**	1·3
5 » » »	**3·1**	65·6	27·8	3·3	**96·7**	3·3
6 » » »	**2·6**	58·8	37·2	2·0	**98·0**	2·0
7 o. fl. » » »	**2·7**	48·2	37·0	14·8	**100·0**	—
Samtliga	**92·8**	**78·3**	**15·4**	**4·9**	**98·6**	**1·4**
Blandade lägenheter	**7·2**	**62·9**	**33·6**	**2·1**	**98·6**	**1·4**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**77·2**	**16·7**	**4·7**	**98·6**	**1·4**

honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 14).

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare något över 15 % — av bostädernas storlek att döma i regel tillhörande de mera bemedlade klasserna — bebo våningar i egna hus, medan c:a 5 %, merendels i egenskap av vice värdar, portvakter, gårdskarlar o. d., innehava lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av stadens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 77·4 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa smålägenheter hälften är lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör stadens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	7	98	—	53	6	544	177	33	8	**926**
		rel. tal	*0·8 %*	*10·6 %*	—	*5·7 %*	*0·6 %*	*58·7 %*	*19·1 %*	*3·6 %*	*0·9 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	—	85	19	15	6	190	202	133	232	**882**
		rel. tal	—	*9·6 %*	*2·2 %*	*1·7 %*	*0·7 %*	*21·5 %*	*22·9 %*	*15·1 %*	*26·3 %*	*100·0 %*

Vänersborgsarbetarna bebo sålunda blott i undantagsfall lägenheter större än 2 rum och kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på olika delar av staden. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Stadsdel:		Kv. Kransen.	Kv. Rosen.	Kv. Blomman.	Kv. Liljan.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden
Hela antalet bostadslägenheter		319	541	168	668	137	**1 833**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	243	449	115	503	109	**1 419**
	rel. tal	*76·2 %*	*83·0 %*	*68·5 %*	*75·3 %*	*79·6 %*	*77·4 %*

Härav framgår, att över hela stadsområdet små och stora lägenheter förekomma sida vid sida i tämligen likformig fördelning.

Denna tablå över bostädernas stadsdelsläge bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Belägenhet:		i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
Antal bostadslägenheter: t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	1	581	462	85	12	115	65	**1321**
	rel. tal	*0·1 %*	*44·0 %*	*35·0 %*	*6·4 %*	*0·9 %*	*8·7 %*	*4·9 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	—	142	151	22	8	4	20	**347**
	rel. tal	—	*40·9 %*	*43·5 %*	*6·3 %*	*2·3 %*	*1·2 %*	*5·8 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnats 98 mindre och 67 större bostadslägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår bl. a., att relativt många smålägenheter äro belägna i de för temperaturväxlingar mest utsatta botten- och vindsvåningarna. Bebodda källarvåningar saknas dock så gott som fullständigt.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, hurusom tillgången på smålägenheter, med undantag av enkelrum, vid tiden för bostadsräkningen var mycket obetydlig. Särskilt är anmärkningsvärt, att lediga bostäder inom den mest efterfrågade kategorien, 1 rum och kök, fullständigt saknades.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp, må det dock ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas. Genom delning torde sålunda i regel de i Vänersborg rätt vanliga delkökslägenheterna ha uppkommit.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra 1·4 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en stad till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken

[1] Av de sid. 12 omnämnda 199 enfamiljshusen inrymma 34 »blandade» lägenheter d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

anföras, att i Vänersborg under år 1910 antalet vigda par utgjorde 62 (8·2 ‰ mot 7·3 ‰ i rikets samtliga städer), antalet inflyttade personer 722, antalet utflyttade 525 samt hela befolkningstillväxten 216 personer. Beträffande åren 1911 och 1912 föreligga ännu blott tillväxtsiffrorna, resp. 53 och 57 personer, men giva dessa vid handen, att ökningstalet under dessa år avsevärt understigit 1910 års siffra, ett förhållande, som dock åtminstone delvis förklaras genom de senaste årens avsevärda utflyttningar till vissa egnahemssamhällen utom stadsområdet.

För tillgodoseendet av behovet av nya bostäder uppfördes, enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter, år 1910 nya hus till ett antal av 12, innehållande 28 lägenheter med tillsammans 86 rum och kök, medan för år 1911 motsvarande siffror voro resp. 7, 31 och 120 samt för år 1912 resp. 6, 21 och 76.

Liksom sålunda relativt få lägenheter årligen tillkomma genom nybyggnad, torde det kunna antagas, att utgallringen av föråldrade och dåliga bostäder är ringa, enär den låga ledighetsprocenten knappast kan förväntas utöva tillräckligt ekonomiskt tryck på hyresvärdarna för att förmå dem att i större utsträckning vidtaga moderniseringar och förbättringar av bostadslägenheterna.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. D (sid. 18) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 15) omnämnda 143 »blandade» lägenheterna, förutom 534 boningsrum, 131 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 262 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 69 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager). Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 28 kallrum och 10 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 0·8 och 0·3 % av hela antalet boningsrum.

Möjliggör sålunda bostadsräkningsmaterialet ett utsöndrande av vissa i fråga om uppvärmning och belysning avgjort otillfredsställande bostadsrum, lämnar det däremot av naturliga skäl inga upplysningar om rummens faktiska storleksförhållanden, deras längd, bredd och höjd. I fråga om rummens dimensioner kunna dock vissa kompletterande upplysningar hämtas från en av Vänersborgs stadsfullmäktige år 1904 föranstaltad bostadsundersökning, varvid uppmättes 1 077 lägenheter t. o. m. 3 rum och kök, innehållande samman-

Tab. D. Lägenheterna i Vänersborg, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum:			kök.	tamburer.	bad- och dusch-rum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav						
				kallrum.	mörkrum.					
Absoluta tal.										
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	7	7	—	—	—	7	—	—	—	—
1 rum utan kök . . .	195	200	195	—	—	—	5	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	19	44	41	—	—	—	3	—	—	—
1 rum med del i kök .	68	102	68	—	1	32	2	—	—	—
2 » » » » » .	12	32	24	—	—	6	2	—	—	—
1 rum och kök . . .	734	1 564	734	1	—	734	95	1	—	—
2 » » » . . .	384	1 321	768	3	—	384	169	—	—	—
3 » » » . . .	170	774	510	3	1	170	93	1	—	—
4 » » » . . .	78	466	312	3	—	78	65	9	—	2
5 » » » . . .	61	434	305	4	3	61	57	11	—	—
6 » » » . . .	51	423	306	6	1	51	49	17	—	—
7 o. fl. » » » . . .	54	600	448	8	4	54	64	24	—	10
Samtliga	**1 833**	**5 967**	**3 711**	**28**	**10**	**1 577**	**604**	**63**	—	**12**
Blandade lägenheter	**143**	**1 082**	**534**	**8**	**3**	**131**	**79**	**7**	**262**	**69**
Hela antalet lägenheter	**1 976**	**7 049**	**4 245**	**36**	**13**	**1 708**	**683**	**70**	**262**	**81**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	0·4	0·1	—	—	—	100·0	—	—	—	—
1 rum utan kök . . .	9·9	2·8	97·5	—	—	—	2·5	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	1·0	0·6	93·2	—	—	—	6·8	—	—	—
1 rum med del i kök .	3·4	1·4	66·6	—	1·5	31·4	2·0	—	—	—
2 » » » » » .	0·6	0·5	75·0	—	—	18·8	6·2	—	—	—
1 rum och kök . . .	37·2	22·2	46·9	0·1	—	46·9	6·1	0·1	—	—
2 » » » . . .	19·4	18·8	58·1	0·4	—	29·1	12·8	—	—	—
3 » » » . . .	8·6	11·0	65·9	0·6	0·2	22·0	12·0	0·1	—	—
4 » » » . . .	3·9	6·6	67·0	1·0	—	16·7	14·0	1·9	—	0·4
5 » » » . . .	3·1	6·2	70·3	1·3	1·0	14·1	13·1	2·5	—	—
6 » » » . . .	2·6	6·0	72·3	2·0	0·3	12·1	11·6	4·0	—	—
7 o. fl. » » » . . .	2·7	8·5	74·7	1·8	0·9	9·0	10·7	4·0	—	1·6
Samtliga	**92·8**	**84·7**	**62·2**	**0·8**	**0·3**	**26·4**	**10·1**	**1·1**	—	**0·2**
Blandade lägenheter	**7·2**	**15·3**	**49·4**	**1·5**	**0·6**	**12·1**	**7·3**	**0·6**	**24·2**	**6·4**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**100·0**	**60·2**	**0·8**	**0·3**	**24·2**	**9·7**	**1·0**	**3·7**	**1·2**

lagt 2 282 rum. På grundval av denna undersökning, vilken år 1906 i mycket summarisk form publicerats i stadsfullmäktiges handlingar, kan storleken av ett rum (eller kök) i stadens mindre lägenheter beräknas till i genomsnitt 33·2 kbm.

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 77·4 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga endast 54·8 % av hela antalet rum m. m.

Särskilt äro småfolkets lägenheter vanlottade i fråga om tamburer, som först fr. o. m. lägenhetskategorien 3 rum och kök förekomma i fiertalet bostäder, samt beträffande bad- och duschrum, vilka ytterst sällan förefinnas i mindre lägenheter än 4 rum och kök.

Den brist på bekvämligheter, som sålunda karaktäriserar de mindre bemedlades bostäder, blir ännu mer i ögonen fallande, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	matkällare.	skafferi.	centralvärme.	vattenledn.	avloppsledn.	gasledn.	elektriskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	223	408	15	933	936	84	259
	rel. tal	*15·7 %*	*28·8 %*	*1·1 %*	*65·8 %*	*66·0 %*	*5·9 %*	*18·3 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	226	299	21	373	373	169	224
	rel. tal	*54·6 %*	*72·2 %*	*5·1 %*	*90·1 %*	*90·1 %*	*40·8 %*	*54·1 %*

Till förklaring av dessa siffror må meddelas, att då på grund av stadens dräneringsförhållanden egentliga källare äro sällsynta, med »matkällare» i de flesta fall förståtts ovan jord belägna matbodar. Likaså torde beträffande smålägenheterna benämningen »skafferi» i många fall oegentligt givits åt en avskrankning i köket eller t. o. m. åt ett oventilerat matskåp.

Möjlighet att själv producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna har stadsarbetaren endast i relativt få fall, såsom utvisas av nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland:

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	59	80	—	**139**
	rel. tal	*4·2 %*	*5·6 %*	—	*9·8 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	26	80	2	**108**
	rel. tal	*6·3 %*	*19·3 %*	*0·5 %*	*26·1 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar etc.

Ännu anmärkningsvärdare äro måhända de bristfälligheter ifråga om de hygieniskt så betydelsefulla avträdesförhållandena, vilka komma till synes i följande tablå:

Antal bostadslägenheter:		Eget avträde.	Avträde gemensamt för följande antal familjer: 2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.	obekant.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	110	271	203	356	176	123	120	41	19
	rel. tal	*7·8 %*	*19·1 %*	*14·3 %*	*25·1 %*	*12·4 %*	*8·7 %*	*8·4 %*	*2·9 %*	*1·3 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	203	107	46	19	10	10	6	7	6
	rel. tal	*49·0 %*	*25·8 %*	*11·1 %*	*4·6 %*	*2·4 %*	*2·4 %*	*1·5 %*	*1·7 %*	*1·5 %*

Härav framgår, att c:a $^{9}/_{10}$ av smålägenheternas invånare äro hänvisade till för flera hushåll gemensamma avträden.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet i den mån materialet det medgiver blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas åsido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 13) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 21).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Vänersborg utgör 78 kr. för enkelkök, 64 kr. för enkelrum, 67 kr. för enkelrum med del i kök, 129 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 213 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 307 kr. för närmast högre bostadskategori o. s. v. Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 200 kr.

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. Enligt den av Kommerskollegium (Socialstyrelsen) upprättade statistiken över bostadspris i vissa städer och stadsliknande samhällen hade inom Västra Sverige (omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län) under femårsperioden 1905—1909 genomsnittshyran ökats med 7·7 % för enkelrum, 15·3 % för 1 rum och kök samt 10·6 % för

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Vänersborg, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	7	78	—	6	1	—	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	173	64	46	118	8	—	1	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	16	206	—	1	2	4	4	2	3	—	—	—
1 rum med del i kök .	62	67	12	48	2	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	11	141	—	2	6	1	2	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	644	129	2	120	327	192	1	1	1	—	—	—
2 » » » . .	277	213	—	8	38	71	68	54	37	—	1	—
3 » » » . .	103	307	—	—	3	7	13	20	35	21	4	—
4 » » » . .	47	453	—	—	—	—	1	1	11	14	20	—
5 » » » . .	40	571	—	—	—	—	—	—	—	11	29	—
6 » » » . .	30	761	—	—	—	—	—	—	—	3	25	2
7 o. fl. » » » . .	26	975	—	—	—	—	—	—	—	—	13	13
Samtliga bostadslägenheter	**1 486**	**200**	**60**	**803**	**387**	**275**	**90**	**78**	**87**	**49**	**92**	**15**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	0·5	39·0	—	85·7	14·3	—	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	12·0	32·0	26·6	68·2	4·6	—	0·6	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	1·1	103·0	—	6·3	12·5	25·0	25·0	12·5	18·7	—	—	—
1 rum med del i kök .	4·3	33·5	19·4	77·4	3·2	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	0·8	70·5	—	18·2	54·5	9·1	18·2	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	44·8	64·5	0·3	18·6	50·7	29·8	0·2	0·2	0·2	—	—	—
2 » » » . .	19·3	106·5	—	2·9	13·7	25·6	24·5	19·5	13·4	—	0·4	—
3 » » » . .	7·2	153·5	—	—	2·9	6·8	12·6	19·4	34·0	20·4	3·9	—
4 » » » . .	3·8	226·5	—	—	—	—	2·1	2·1	23·4	29·8	42·6	—
5 » » » . .	2·8	285·5	—	—	—	—	—	—	—	27·5	72·5	—
6 » » » . .	2·1	380·5	—	—	—	—	—	—	—	10·0	83·3	6·7
7 o. fl. » » » . .	1·8	487·5	—	—	—	—	—	—	—	—	50·0	50·0
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**4·2**	**21·1**	**26·9**	**19·2**	**6·3**	**5·4**	**6·1**	**3·4**	**6·4**	**1·0**

2 rum och kök. Bland de 11 orter, som representera denna landsdel, är dock icke Vänersborg. Fr. o. m. 1910 föreligga visserligen hyresuppgifter jämväl från denna stad, men äro dessa alltför fåtaliga och olikformiga för att giva en fullt pålitlig bild av hyresnivån och dess rörelser under de senaste åren. Dock förefaller det, som om någon nämnvärd hyresförändring knappast skulle ägt rum.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden, beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för stadens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 76 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr. .	78	64	94	45	55	65	71	77	91	95	109	112

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda lägst i de kvalitativt ofta undermåliga delkökslägenheterna och stiger stadigt med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning (jfr sid. 19).

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett lyxvånings- eller i ett arbetarbostadskvarter. I en mindre stad, där ifrågavarande differentiering är föga märkbar, och där små och stora våningar, affärs- och bostadslägenheter förekomma sida vid sida (jfr sid. 15), är stadsdelsläget av mindre betydelse, såsom åskådliggöres av följande tablå, där de tre talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr stadsplanen):

	Stadsdel:	Kv. Kransen.	Kv. Rosen.	Kv. Blomman.	Kv. Liljan.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök . . .	64	57	60	73	69	**64**
	1 rum och kök . . .	136	115	155	136	100	**129**
	2 rum och kök . . .	213	196	233	224	184	**213**

Det är icke uteslutet, att bostäderna i ett hus i stadsperiferien kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med stadsdelsläget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och stadsdelsläge) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 2-rums-, 3-rums-, ja t. o. m. 4-rumslägenheter.

Ehuru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut (sid. 15) på grundval av rumsantalet verkställda. Småläghenheterna t. o. m. 2 rum och kök (77·4 % av samtliga) motsvaras här tämligen noga av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 249 kr. (77·7 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål hava ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen mellan hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 24), vilken upptager övriga 1 296 hushåll fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 1·297 mill. kr., utgör 83·1 %

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Vänersborg, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	144	4	40	57	27	8	5	3	—	—	—
800—1 199 »	306	5	38	119	97	17	19	7	2	2	—
1 200—1 999 »	118	—	7	27	27	15	18	14	6	4	—
2 000 kr. och däröver . . .	110	—	1	2	3	8	8	17	22	42	7
Summa	**678**	**9**	**86**	**205**	**154**	**48**	**50**	**41**	**30**	**48**	**7**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	8	—	1	6	—	—	1	—	—	—	—
1 200—1 999 »	42	—	6	14	11	4	3	4	—	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	49	—	6	4	7	6	1	6	8	9	2
Summa	**99**	—	**13**	**24**	**18**	**10**	**5**	**10**	**8**	**9**	**2**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**519**	**50**	**191**	**132**	**80**	**17**	**15**	**18**	**3**	**10**	**3**
Samtliga hushåll	**1 296**	**59**	**290**	**361**	**252**	**75**	**70**	**69**	**41**	**67**	**12**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	11·1	2·8	27·8	39·6	18·7	5·5	3·5	2·1	—	—	—
800—1 199 »	23·6	1·6	12·4	38·9	31·7	5·5	6·2	2·3	0·7	0·7	—
1 200—1 999 »	9·1	—	5·9	22·9	22·9	12·7	15·2	11·9	5·1	3·4	—
2 000 kr. och däröver . . .	8·5	—	0·9	1·8	2·7	7·3	7·3	15·4	20·0	38·2	6·4
Summa	**52·3**	**1·3**	**12·7**	**30·2**	**22·7**	**7·1**	**7·4**	**6·1**	**4·4**	**7·1**	**1·0**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	0·6	—	12·5	75·0	—	—	12·5	—	—	—	—
1 200—1 999 »	3·2	—	14·3	33·3	26·2	9·5	7·2	9·5	—	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	3·8	—	12·2	8·2	14·3	12·2	2·1	12·2	16·3	18·4	4·1
Summa	**7·6**	—	**13·1**	**24·2**	**18·2**	**10·1**	**5·1**	**10·1**	**8·1**	**9·1**	**2·0**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst	**40·1**	**9·6**	**36·8**	**25·4**	**15·4**	**3·3**	**2·9**	**3·5**	**0·6**	**1·9**	**0·6**
Samtliga hushåll	**100·0**	**4·5**	**22·4**	**27·9**	**19·4**	**5·8**	**5·4**	**5·3**	**3·2**	**5·2**	**0·9**

av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (1·561 mill. kr.) och 51·8 % för hela bostadsbefolkningen (2·504 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 52·3, 7·6 och 40·1 % av samtliga. Först komma de 678 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 99 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 519 hushåll, av vilka cirka en tredjedel beräknats utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, och återstoden huvudsakligen omfatta familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 550 kr.[1]

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de allra minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En blick på tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de inneha 69·1 % av där redovisade bostäder med under 100 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke betraktas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 (550) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 26).

I denna tabell hava ifrågavarande 777 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmäs-

[1] Enligt taxeringsnämndens protokoll hade det bevillningsfria avdraget i Vänersborg med tillämpning av § 12 Bevillningsförordningen ökats med 50 kr. på grund av de höga hyror, de mindre bostadslägenheterna i samhället ansågos betinga.

Tab. G. Hushållen i Vänersborg (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0 49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	38 a	—	—	8	10	8	3	4	1	1	—	3	23·3
	b	—	*1*	*11*	*9*	*6*	*3*	*4*	*1*	*1*	—	*2*	*18·2*
600— 699 »	61 a	—	7	12	8	16	8	3	3	2	—	2	21·3
	b	*1*	*11*	*9*	*8*	*15*	*8*	*3*	*2*	*2*	—	*2*	*18·7*
700— 799 »	69 a	—	8	15	22	10	6	4	2	1	1	—	18·8
	b	*1*	*12*	*16*	*20*	*10*	*5*	*3*	*2*	—	—	—	*15·8*
800— 899 »	127 a	1	8	20	58	27	4	4	1	3	1	—	18·4
	b	*3*	*16*	*24*	*50*	*23*	*4*	*3*	*1*	*2*	*1*	—	*15·8*
900— 999 »	91 a	—	11	32	32	5	7	1	1	1	—	1	16·5
	b	*1*	*13*	*31*	*33*	*4*	*6*	*1*	—	*1*	—	*1*	*15·3*
1 000—1 199 »	131 a	2	13	49	37	11	10	5	1	2	—	1	16·7
	b	*6*	*20*	*46*	*36*	*9*	*9*	*2*	*1*	*1*	—	*1*	*14·4*
1 200—1 399 »	53 a	1	8	26	11	5	1	—	—	1	—	—	14·8
	b	*1*	*12*	*24*	*9*	*5*	*1*	—	—	*1*	—	—	*13·5*
1 400—1 599 »	36 a	—	8	12	7	3	2	—	2	—	—	2	18·0
	b	—	*8*	*16*	*5*	*2*	*3*	—	*1*	—	—	*1*	*15·8*
1 600—1 799 »	28 a	5	4	8	8	—	3	—	—	—	—	—	13·0
	b	*5*	*5*	*7*	*8*	*1*	*2*	—	—	—	—	—	*12·4*
1 800—1 999 »	18 a	—	2	6	6	2	1	1	—	—	—	—	16·5
	b	—	*2*	*6*	*7*	*1*	*1*	*1*	—	—	—	—	*16·1*
2 000 - 2 499 »	33 a	1	3	16	9	2	1	—	1	—	—	—	14·5
	b	*2*	*3*	*17*	*7*	*2*	*1*	—	*1*	—	—	—	*13·6*
2 500—2 999 »	19 a	2	1	5	6	4	1	—	—	—	—	—	15·8
	b	*2*	*2*	*5*	*6*	*3*	*1*	—	—	—	—	—	*14·8*
3 000 3 499 »	10 a	—	3	4	2	—	1	—	—	—	—	—	13·5
	b	—	*3*	*4*	*2*	—	*1*	—	—	—	—	—	*12·8*
3 500—3 999 »	9 a	—	3	3	2	1	—	—	—	—	—	—	12·7
	b	—	*3*	*3*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*12·5*
4 000—4 999 »	18 a	1	4	8	3	1	1	—	—	—	—	—	12·7
	b	*1*	*6*	*7*	*2*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	*11·7*
5 000—9 999 »	28 a	1	11	13	3	—	—	—	—	—	—	—	10·5
	b	*2*	*11*	*12*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*10·2*
10 000 kr. och däröver . .	8 a	—	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	8·5
	b	—	*6*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	*8·3*
Samtliga	**777** a	**14**	**99**	**240**	**224**	**95**	**49**	**22**	**12**	**11**	**2**	**9**	**14·6**
	b	*25*	*134*	*240*	*208*	*82*	*46*	*17*	*9*	*8*	*1*	*7*	*13·4*
I procent	a	1·8	12·8	30·9	28·8	12·2	6·3	2·8	1·5	1·4	0·3	1·2	—
	b	*3·2*	*17·2*	*30·9*	*26·8*	*10·6*	*5·9*	*2·2*	*1·2*	*1·0*	*0·1*	*0·9*	—

sighet ifråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 23·3 % i lägsta inkomstklassen (500—599 kr.), har den i inkomstkategorien 800—899 kr. nedgått till 18·4 %, i gruppen 1 000—1 199 kr. till 16·7 %, i kategorien 2 000—2 499 kr. till 14·5 % samt i den visserligen svagt företrädda högsta inkomstgruppen (10 000 kr. och däröver) till 8·5 %. I genomsnitt skulle ett Vänersborgshushåll, som höjer sig över 500 kr.-strecket, i hyra betala 14·6 % av hushållsföreståndarens inkomst och 13·4 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter ifråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter ifråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 15 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 28) och övriga hushåll (tab. I, sid. 29).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes genomsnittliga hyresprocenten för de båda samhällsklasserna tagna som helhet stämma tämligen nära överens — för arbetarhushållen utgör hyresprocenten a) 15·0 %, b) 13·4 %, för övriga hushåll a) 14·4 %, b) 13·5 %. Men utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda nästan genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 500—599 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 19·3 %, övriga hushålls 34·3 %, medan för inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. motsvarande procenttal äro resp. 13·9 % och 24·4 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. J (sid. 30), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 000 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, som hämta sitt uppehälle av stadens båda huvudindustrier, sko- och tändsticksindustri dels de, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Tab. H. *Arbetar*hushållen i Vänersborg (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	28 a	—	—	8	9	7	2	—	1	1	—	—	19·3
	b	—	*1*	*10*	*8*	*5*	*2*	—	*1*	*1*	—	—	*17·4*
600— 699 »	43 a	—	6	11	7	12	3	1	1	1	—	1	18·8
	b	*1*	*10*	*8*	*7*	*11*	*3*	*1*	—	*1*	—	*1*	*15·7*
700— 799 »	50 a	—	6	11	19	9	4	1	—	—	—	—	16·9
	b	*1*	*8*	*13*	*17*	*8*	*2*	*1*	—	—	—	—	*14·6*
800— 899 »	105 a	1	5	16	53	25	4	1	—	—	—	—	17·4
	b	*3*	*9*	*20*	*47*	*21*	*4*	*1*	—	—	—	—	*15·4*
900— 999 »	76 a	—	11	27	31	4	2	—	—	1	—	—	15·0
	b	*1*	*13*	*26*	*30*	*3*	*2*	—	—	*1*	—	—	*14·1*
1 000—1 199 »	96 a	2	11	47	29	4	2	1	—	—	—	—	13·9
	b	*6*	*17*	*43*	*26*	*3*	*1*	—	—	—	—	—	*12·0*
1 200—1 399 »	32 a	1	7	18	5	1	—	—	—	—	—	—	12·1
	b	*1*	*9*	*17*	*4*	*1*	—	—	—	—	—	—	*11·4*
1 400—1 599 »	14 a	—	7	4	2	1	—	—	—	—	—	—	11·9
	b	—	*7*	*6*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*10·9*
1 600—1 799 »	10 a	4	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	8·0
	b	*4*	*3*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	—	*8·0*
1 800—1 999 »	3 a	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	11·7
	b	—	*1*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	*11·7*
2 000—2 499 »	6 a	—	2	3	1	—	—	—	—	—	—	—	11·5
	b	—	*3*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	—	*10·2*
2 500—2 999 »	1 a	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	17·2
	b	—	—	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*17·2*
3 000—3 499 »	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 500—3 999 »	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 000—9 999 »	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**464** a	**8**	**59**	**150**	**157**	**63**	**17**	**4**	**2**	**3**	—	**1**	**15·0**
	b	*17*	*81*	*151*	*141*	*52*	*14*	*3*	*1*	*3*	—	*1*	*13·4*
	I procent a	**1·7**	**12·7**	**32·3**	**33·9**	**13·6**	**3·7**	**0·9**	**0·4**	**0·6**	—	**0·2**	—
	I procent b	*3·7*	*17·5*	*32·6*	*30·4*	*11·2*	*3·0*	*0·6*	*0·2*	*0·6*	—	*0·2*	—

Tab. I. *Övriga* hushåll i Vänersborg (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	10 a	—	—	—	1	1	1	4	—	—	—	3	34·3
	b	—	—	*1*	*1*	*1*	*1*	*4*	—	—	—	*2*	*19·6*
600— 699 »	18 a	—	1	1	1	4	5	2	2	1	—	1	27·6
	b	—	*1*	*1*	*1*	*4*	*5*	*2*	*2*	*1*	—	*1*	*27·6*
700— 799 »	19 a	—	2	4	3	1	2	3	2	1	1	—	23·7
	b	—	*4*	*3*	*3*	*2*	*3*	*2*	*2*	—	—	—	*18·5*
800— 899 »	22 a	—	3	4	5	2	—	3	1	3	1	—	23·2
	b	—	*7*	*4*	*3*	*2*	—	*2*	*1*	*2*	*1*	—	*17·6*
900— 999 »	15 a	—	—	5	1	1	5	1	1	—	—	1	24·2
	b	—	—	*5*	*3*	*1*	*4*	*1*	—	—	—	*1*	*21·1*
1 000—1 199 »	35 a	—	2	2	8	7	8	4	1	2	—	1	24·4
	b	—	*3*	*3*	*10*	*6*	*8*	*2*	*1*	*1*	—	*1*	*21·2*
1 200—1 399 »	21 a	—	1	8	6	4	1	—	—	1	—	—	17·6
	b	—	*3*	*7*	*5*	*4*	*1*	—	—	*1*	—	—	*16·7*
1 400—1 599 »	22 a	—	1	8	5	2	2	—	2	—	—	2	21·9
	b	—	*1*	*10*	*4*	*2*	*3*	—	*1*	—	—	*1*	*18·7*
1 600—1 799 »	18 a	1	1	5	8	—	3	—	—	—	—	—	15·9
	b	*1*	*2*	*4*	*8*	*1*	*2*	—	—	—	—	—	*14·7*
1 800—1 999 »	15 a	—	1	4	6	2	1	1	—	—	—	—	17·5
	b	—	*1*	*4*	*7*	*1*	*1*	*1*	—	—	—	—	*17·0*
2 000—2 499 »	27 a	1	1	13	8	2	1	—	1	—	—	—	15·2
	b	*2*	—	*14*	*7*	*2*	*1*	—	*1*	—	—	—	*14·4*
2 500—2 999 »	18 a	2	1	5	5	4	1	—	—	—	—	—	15·7
	b	*2*	*2*	*5*	*5*	*3*	*1*	—	—	—	—	—	*14·7*
3 000—3 499 »	10 a	—	3	4	2	—	1	—	—	—	—	—	13·5
	b	—	*3*	*4*	*2*	—	*1*	—	—	—	—	—	*12·8*
3 500—3 999 »	9 a	—	3	3	2	1	—	—	—	—	—	—	12·7
	b	—	*3*	*3*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*12·5*
4 000—4 999 »	18 a	1	4	8	3	1	1	—	—	—	—	—	12·7
	b	*1*	*6*	*7*	*2*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	*11·7*
5 000—9 999 »	28 a	1	11	13	3	—	—	—	—	—	—	—	10·5
	b	*2*	*11*	*12*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*10·2*
10 000 kr. och däröver . .	8 a	—	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	8·5
	b	—	*6*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	*8·3*
Samtliga	**313** a	**6**	**40**	**90**	**67**	**32**	**32**	**18**	**10**	**8**	**2**	**8**	**14·4**
	b	*8*	*53*	*89*	*67*	*30*	*32*	*14*	*8*	*5*	*1*	*6*	*13·5*
	I procent a	1·9	12·8	28·7	21·4	10·2	10·2	5·8	3·2	2·6	0·6	2·6	—
	I procent b	*2·6*	*16·9*	*28·4*	*21·4*	*9·6*	*10·2*	*4·5*	*2·6*	*1·6*	*0·3*	*1·9*	—

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Vänersborg (med känd inkomst och utan andrahands hyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) *om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	457 a	65	147	155	80	10	14·2	32·2	33·9	17·5	2·2	15·1
	b	*95*	*148*	*140*	*66*	*8*	*20·8*	*32·4*	*30·6*	*14·4*	*1·8*	*13·5*
därav skofabriksarbetare . .	96 a	7	27	46	14	2	7·3	28·1	47·9	14·6	2·1	16·2
	b	*13*	*26*	*45*	*10*	*2*	*13·5*	*27·1*	*46·9*	*10·4*	*2·1*	*14·8*
» tändsticksfabriksarb. .	57 a	7	25	17	7	1	12·3	43·8	29·8	12·3	1·8	14·5
	b	*13*	*27*	*11*	*5*	*1*	*22·8*	*47·3*	*19·3*	*8·8*	*1·8*	*12·4*
» egentliga grovarb . .	94 a	18	27	24	23	2	19·2	28·7	25·5	24·4	2·2	14·4
	b	*27*	*25*	*19*	*21*	*2*	*28·7*	*26·6*	*20·2*	*22·3*	*2·2*	*12·6*
» övriga	210 a	33	68	68	36	5	15·7	32·4	32·4	17·1	2·4	15·0
	b	*42*	*70*	*65*	*30*	*3*	*20·0*	*33·3*	*31·0*	*14·3*	*1·4*	*13·6*
Lägre tjänstemän	64 a	3	19	24	13	5	4·7	29·7	37·5	20·3	7·8	17·4
	b	*5*	*22*	*22*	*12*	*3*	*7·8*	*34·4*	*34·4*	*18·7*	*4·7*	*16·1*
Självständiga näringsidkare	75 a	4	12	14	23	22	5·3	16·0	18·7	30·7	29·3	24·1
	b	*8*	*11*	*14*	*24*	*18*	*10·7*	*14·6*	*18·7*	*32·0*	*24·0*	*21·6*
därav handlande	12 a	1	1	2	3	5	8·3	8·3	16·7	25·0	41·7	23·0
	b	*1*	*1*	*3*	*3*	*4*	*8·3*	*8·3*	*25·0*	*25·0*	*33·4*	*19·1*
» hantverkare	48 a	2	10	8	16	12	4·2	20·8	16·7	33·3	25·0	22·7
	b	*5*	*9*	*8*	*17*	*9*	*10·4*	*18·7*	*16·7*	*35·4*	*18·8*	*20·6*
» övriga	15 a	1	1	4	4	5	6·7	6·7	26·6	26·7	33·3	29·5
	b	*2*	*1*	*3*	*4*	*5*	*13·3*	*6·7*	*20·0*	*26·7*	*33·3*	*27·1*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	56 a	6	10	6	16	18	10·7	17·8	10·7	28·6	32·2	23·9
	b	*10*	*9*	*9*	*16*	*12*	*17·8*	*16·1*	*16·1*	*28·6*	*21·4*	*18·0*
Samtliga	652 a	**78**	**188**	**199**	**132**	**55**	**12·0**	**28·8**	**30·5**	**20·3**	**8·4**	**17·3**
	b	*118*	*190*	*185*	*118*	*41*	*18·1*	*29·1*	*28·4*	*18·1*	*6·3*	*15·3*

Inom dessa hushållskategorier framträder arbetarnas och bland dem särskilt tändsticksfabriks- och grovarbetarnas låga hyresprocent. Förhållandevis vida mera offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt framför allt mindre självständiga näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde

blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 23). Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Ovan anförda siffror synas bekräfta den ej sällan gjorda iakttagelsen, att särskilt mången bättre ställd arbetare på grund av bristande insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god bostad låter sig nöjas med en lägenhet av lägre kvalitet, än som nödvändiggöres av hans inkomstförhållanden. I den mån så är förhållandet, träder sålunda bostadsfrågan fram som till väsentlig del en folkuppfostringsfråga. Erinras må dock om de betydande hinder mot en mera allmän höjning av bostadsstandarden, vilka härröra bl. a. därav, att så många lägenheter äro belägna i gamla hus (jfr sid. 13) och så få äro till inflyttning lediga (jfr sid. 16).

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 7 482 personer, medan stadens kyrkobokförda folkmängd 31 dec. 1912 utgjorde 7 758 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 7 482 personer, som sålunda utgjorde Vänersborgs bostadsfolkmängd, jämnt över stadens samtliga fastigheter, skulle på varje sådan komma 15 personer. Inom stadens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 429 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	18	66	88	90	60	54	40	13
	relativa tal . .	*4·2 %*	*15·4 %*	*20·5 %*	*21·0 %*	*14·0 %*	*12·6 %*	*9·3 %*	*3·0 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela staden antalet invånare per hus utgöra c:a 7 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

	Antal invånare per hus:	0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver
Antal hus	inom det planlagda området .	439	137	178	135	61	47	25	6
	utom » » » .	8	31	38	13	8	—	2	3
	i hela staden	**447**	**168**	**216**	**148**	**69**	**47**	**27**	**9**

Lämnas de obebodda husen åsido, befinnas av de övriga 24·6 % räkna 1—4 boende, 31·6 % 5—9 boende, 42·5 % 10—49 boende och 1·3 % 50 invånare och däröver.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 16) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 7 482 personer 844 bodde i »blandade» lägenheter och av dessa ett flertal i anstalter av olika slag, såsom försörjningsinrättningar, barnhem, sjukhus, fängelser o. d. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas åsido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 6 638 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 33).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 14) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 127, uppgår det för de av ägaren begagnade till 104, för de fritt upplåtna till 120 och för de uthyrda till 135.

Av tabellen framgår även, att anledningen till de uthyrda bostädernas jämförelsevis ofördelaktiga ställning är, att desamma i större utsträckning än de av ägaren begagnade och fritt upplåtna utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom smålägenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 de visserligen fåtaliga enkelköken i medeltal äro över fyra gånger, delköks- samt 1 rum och kökslägenheterna mer än tre gånger starkare befolkade än gruppen 2 och flera rum utan kök, vilken företrädesvis utgöres av s. k. dubletter. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 34), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende; de av »0 personer» bebodda lägenheterna disponeras av personer med mer eller mindre stadig frånvaro från staden.

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen och dubletterna företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tab. K. De i Vänersborgs bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**19**	**271**	19	*271*	—	—	—	—
1 rum utan kök	**263**	**144**	252	*146*	2	*100*	9	*113*
2 o. fl. » » »	**25**	**61**	22	*63*	1	*50*	2	*50*
1 rum med del i kök	**190**	**190**	179	*197*	9	*129*	**2**	*100*
2 » » » » »	**45**	**150**	44	*157*	1	*50*	—	—
1 rum och kök	**2 712**	**185**	2 374	*184*	205	*180*	133	*202*
2 » » »	**1 553**	**137**	1 127	*136*	335	*141*	91	*132*
3 » » »	**700**	**105**	412	*100*	234	*113*	54	*123*
4 » » »	**310**	**81**	189	*80*	116	*80*	5	*100*
5 » » »	**272**	**77**	180	*75*	83	*81*	9	*75*
6 » » »	**228**	**65**	145	*69*	76	*57*	7	*100*
7 o. fl. » » »	**321**	**64**	142	*63*	129	*68*	50	*59*
Samtliga bostadslägenheter	**6 638**	**127**	**5 085**	**135**	**1 191**	**104**	**362**	**120**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**0·3**	**213·4**	100·0	*200·7*	—	—	—	—
1 rum utan kök	**4·0**	**113·4**	95·8	*108·1*	0·8	*96·2*	3·4	*94·2*
2 o. fl. » » »	**0·4**	**48·0**	88·0	*46·7*	4·0	*48·1*	8·0	*41·7*
1 rum med del i kök	**2·9**	**149·6**	94·2	*145·9*	4·7	*124·0*	1·1	*83·3*
2 » » » » »	**0·7**	**118·1**	97·8	*116·3*	2·2	*48·1*	—	—
1 rum och kök	**40·8**	**145·7**	87·5	*136·3*	7·6	*173·1*	4·9	*168·3*
2 » » »	**23·4**	**107·9**	72·6	*100·7*	21·6	*135·6*	5·8	*110·0*
3 » » »	**10·5**	**82·7**	58·9	*74·1*	33·4	*108·7*	7·7	*102·3*
4 » » »	**4·7**	**63·8**	61·0	*59·3*	37·4	*76·9*	1·6	*83·3*
5 » » »	**4·1**	**60·6**	66·2	*55·6*	30·5	*77·9*	3·3	*62·5*
6 » » »	**3·4**	**51·2**	63·6	*51·1*	33·3	*54·8*	3·1	*83·3*
7 o. fl. » » »	**4·8**	**50·4**	44·2	*46·7*	40·2	*65·4*	15·6	*49·2*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**76·6**	**100·0**	**17·9**	**100·0**	**5·5**	**100·0**

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i Vänersborg, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Antal personer.	Lägenhetskategorier.												
	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	**3**
1	1	128	15	18	3	83	30	7	3	—	1	1	**290**
2	3	38	2	22	2	130	66	32	15	9	6	4	**329**
3	1	10	2	9	1	168	74	36	17	7	10	3	**338**
4	1	6	—	8	2	138	70	27	15	10	8	8	**293**
5	1	1	—	2	—	97	47	21	10	17	6	8	**210**
6	—	—	—	5	2	54	36	23	8	7	11	9	**155**
7	—	—	—	3	1	31	26	7	3	5	3	10	**89**
8	—	—	—	1	1	20	21	6	3	1	2	3	**58**
9	—	—	—	—	—	7	3	3	1	—	1	2	**17**
10	—	—	—	—	—	3	5	1	—	—	—	3	**12**
11	—	—	—	—	—	2	1	1	—	1	1	1	**7**
12	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	2	**5**
13	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	**1**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	**1**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**7**	**183**	**19**	**68**	**12**	**734**	**379**	**166**	**77**	**59**	**50**	**54**	**1 808**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	—	—	—	1·3	1·7	2·0	—	**0·2**
1	14·3	69·9	79·0	26·5	25·0	11·3	7·9	4·2	3·9	—	2·0	1·8	**16·0**
2	42·8	20·8	10·5	32·3	16·7	17·7	17·4	19·3	19·5	15·2	12·0	7·4	**18·2**
3	14·3	5·5	10·5	13·2	8·3	22·9	19·5	21·7	22·0	11·9	20·0	5·6	**18·7**
4	14·3	3·3	—	11·8	16·7	18·8	18·5	16·3	19·5	16·9	16·0	14·8	**16·2**
5	14·3	0·5	—	2·9	—	13·2	12·4	12·6	13·0	28·8	12·0	14·8	**11·6**
6	—	—	—	7·4	16·7	7·4	9·5	13·9	10·4	11·9	22·0	16·7	**8·6**
7	—	—	—	4·4	8·3	4·2	6·9	4·2	3·9	8·5	6·0	18·5	**4·9**
8	—	—	—	1·5	8·3	2·7	5·5	3·6	3·9	1·7	4·0	5·6	**3·2**
9	—	—	—	—	—	1·0	0·8	1·8	1·3	—	2·0	3·7	**0·9**
10	—	—	—	—	—	0·4	1·3	0·6	—	—	—	5·6	**0·6**
11	—	—	—	—	—	0·3	0·3	0·6	—	1·7	2·0	1·8	**0·4**
12	—	—	—	—	—	0·1	—	0·6	—	1·7	—	3·7	**0·3**
13	—	—	—	—	—	—	—	0·6	—	—	—	—	**0·1**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	1·3	—	—	—	**0·1**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages 15 kbm. luft per person såsom ett lämpligt minimum, när skillnad ej göres på barn och äldre, och lägges till grund den ovan (sid. 19) beräknade genomsnittsstorleken av 33·2 kbm. för ett rum i Vänersborgs smålägenheter, skulle man kunna anse, att överbefolkning inträder, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer. Sålunda skulle överbefolkning föreligga, då det bor 3 eller flera personer i ett rum (inkl. ett kök och ett rum med del i kök), 5 eller flera i 2 rum (inkl. 2 rum med del i kök och 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%.	absolut.	%.
1	147	63	20	15	4	5	3	1	—	—	48	*18·6*	199	*42·3*
2	100	133	170	140	97	56	32	21	7	6	219	*28·7*	1 340	*48·3*
3	31	67	75	70	47	36	26	21	3	6	56	*14·7*	438	*28·1*
4	7	32	36	27	21	23	7	6	3	4	7	*4·2*	73	*10·5*
Summa	**285**	**295**	**301**	**252**	**169**	**120**	**68**	**49**	**13**	**16**	**330**	*21·0*	**2 050**	*37·2*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 21·0 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 37·2 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Det grova och ungefärliga mått för den socialhygieniska bostadsstandarden, vilket utgöres av antalet invånare per rum, bör dock genom uppmätning av de särskilda rummen om möjligt kompletteras därhän, att man kan erhålla uppgift om luftrymden per person (eller personenhet). Så har skett vid den förenämnda bostadsundersökningen av år 1904, varvid besiktigats sammanlagt 1 077 lägenheter t. o. m. 3 rum och kök med en folkmängd av 4 080 personer. Enär enligt förevarande bostadsräkning nämnda lägenhetskategorier omfatta 1 568 bostäder med 5 507 boende och då på åtta år en höjning av bostadsbeståndet med inemot 50 % knappast är tänkbar, torde det kunna antagas att 1904 års undersökning icke omfattat samtliga mindre lägenheter, utan att vid densamma ett antal sådana förbigåtts, de flesta säkerligen av den anledning, att de innehafts av personer ur de bättre lottade samhällsklasserna. Med hänsyn till medel- och arbetarklassens olika bostadsvanor (jfr sid. 30, 38), torde ett dylikt, låt vara oavsiktligt, urval hava medfört, att de år 1904 undersökta lägenheterna representera en något lägre

bostadssocial nivå än medelstandarden för samtliga bostäder inom angivna storleksklasser.

Resultatet av 1904 års undersökning kan sammanfattas på följande sätt:

Luftrymdsgrupp, kbm. per person:		0—5.	5—10.	10—15.	över 15.	Samtliga lägenheter.
Antal lägenheter	absoluta tal . . .	13	145	227	692	**1 077**
	relativa tal . . .	*1·2 %*	*13·5 %*	*21·1 %*	*64·2 %*	*100·0 %*
Antal däri boende personer	absoluta tal . . .	78	747	1 087	2 168	**4 080**
	relativa tal . . .	*1·9 %*	*18·3 %*	*26·7 %*	*53·1 %*	*100·0 %*

Ehuru resultaten av 1904 och 1912 års undersökningar sålunda icke äro inbördes fullt jämförbara, torde det dock på grundval av dem kunna med visshet antagas, att under de mellanliggande åtta åren en stark minskning ägt rum i trångboddheten och en däremot svarande höjning skett i bostadsstandarden.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande båda dessa spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	3	25	1	62	17	976	477	207	67	68	51	78	**2 032**
	i % av samtliga boende	*15·8 %*	*9·5 %*	—	*32·6 %*	*37·8 %*	*36·0 %*	*30·7 %*	*29·6 %*	*21·6 %*	*25·0 %*	*22·4 %*	*24·3 %*	*30·6 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	—	2	—	1	—	55	55	37	23	12	25	23	**233**
	i % av samtliga boende	—	*0·8 %*	—	*0·5 %*	—	*2·0 %*	*3·5 %*	*5·3 %*	*7·4 %*	*4·4 %*	*11·0 %*	*7·2 %*	*3·5 %*

Denna tablå ger oförtydbart vid handen, att någon inneboendefråga i vanlig bemärkelse knappast existerar i Vänersborg.[1] Procenten av andrahandshyrande är nämligen högst i de större lägenheterna, beroende på förefintligheten av ganska många medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum. Här torde dock blott undantagsvis förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra. Ehuru Vänersborg är en ganska betydande industristad (c:a 15 % av invånarna utgöras av industriarbetare), äro dess förhärskande industrier (sko- och tändsticksindustri) av den art, att de besitta en bofast arbetarstam och icke medföra den periodiska tillströmning av lösa ogifta arbetare, som utgör inneboendesystemets egentliga jordmån.

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddhet, vilken särskilt karaktäriserar delkökslägenheterna samt bostäderna om ett rum och kök. Påpekas må dock, att de förra vid sidan av mycket barnrika familjer inhysa rätt många tvåpersonshushåll, förmodligen i regel åldriga par, vilket sammanhänger med, att dessa billiga (sid. 22) bostäder synas utgöra just de allra fattigastes tillflyktsort.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	29	44	150	23	35	35	52	77	113	127	157	178	**56**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 21) och per rum (sid. 22) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

När medelhyran per person i lägenheter t. o. m. 3 rum och kök (exkl. 2 och flera rum utan kök) i 1904 års meranämnda undersökning beräknats till 28 kr., men enligt förevarande utgör 43 kr., måste visserligen denna stegring av sid. 35 angivna skäl i någon mån betraktas som blott skenbar. Vad som återstår av verklig ökning kan blott delvis skrivas på hyresstegringens konto (jfr sid. 22), enär företeelsen till väsentlig del torde sammanhänga därmed, att befolkningen bor allt rymligare (jfr sid. 36).

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. M, där bostäderna fördelats icke på storleksklasser utan i hyresgrupper samt

[1] Detta omdöme synes bestyrkas genom 1904 års undersökning, enär i denna endast 142 eller 3·5 % av de besökta lägenheternas 4 080 invånare betecknas som »inhyses». — Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Vänersborg.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Antal boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr.	74	30	**104**	168	125	**153**	23·0	3·3	**17·3**	1·4	—	**1·0**
50— 99 »	589	174	**763**	179	128	**164**	31·2	10·9	**26·6**	1·0	3·4	**1·6**
100—149 »	1 293	219	**1 512**	200	134	**186**	40·1	22·4	**37·6**	1·8	5·0	**2·2**
150—199 »	775	256	**1 031**	182	121	**162**	38·1	23·8	**34·5**	2·3	3·9	**2·7**
200—249 »	188	199	**387**	161	124	**140**	31·4	29·6	**30·5**	7·4	6·5	**7·0**
250—299 »	86	188	**274**	176	92	**108**	34·9	20·7	**25·2**	7·0	0·5	**2·6**
300—399 »	60	272	**332**	146	99	**105**	30·0	30·9	**30·7**	13·3	5·5	**6·9**
400—499 »	18	155	**173**	95	70	**72**	33·3	18·1	**19·7**	16·7	4·5	**5·8**
500—999 »	11	411	**422**	92	72	**73**	27·3	24·8	**24·9**	18·2	10·0	**10·2**
1 000 kr. och däröver .	—	87	**87**	—	69	**69**	—	32·2	**32·2**	—	4·6	**4·6**
Samtliga	**3 094**	**1 991**	**5 085**	**184**	**95**	**135**	**36·6**	**23·6**	**31·5**	**2·6**	**5·4**	**3·7**

invånarna efter sid. 15 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra knappt förfoga över hälften så stort bostadsutrymme per person som de senare. Tabellen ger också klart vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens betydligt större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga deras förut (sid. 31) omnämnda relativa »behovslöshet» ifråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Vänersborg, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
		Därav						Därav i				
	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**800**	102	56	496	123	23	**3 046**	165	192	1 960	609	120
därav skofabriksarbetare	**133**	11	5	86	27	4	**513**	15	21	327	129	21
tändsticksfabriksarbetare	**105**	17	15	59	13	1	**429**	25	56	260	84	4
egentliga grovarbetare	**176**	25	10	115	23	3	**688**	55	37	467	115	14
övriga	**386**	49	26	236	60	15	**1 416**	70	78	906	281	81
Lägre tjänstemän	**80**	15	1	22	30	12	**238**	17	1	58	111	51
Självständiga näringsidkare	**160**	25	3	62	46	24	**524**	41	5	195	165	118
därav handlande	**20**	1	—	7	8	4	**91**	2	—	26	38	25
hantverkare	**116**	19	3	47	33	14	**350**	29	5	139	110	67
övriga	**24**	5	—	8	5	6	**83**	10	—	30	17	26
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**185**	43	13	64	38	27	**453**	55	25	161	123	89
Samtliga	**1 225**	**185**	**73**	**644**	**237**	**86**	**4 261**	**278**	**223**	**2 374**	**1 008**	**378**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**65·3**	12·7	7·0	62·0	15·4	2·9	**185**	162	219	198	165	124
därav skofabriksarbetare	**10·8**	8·3	3·8	64·6	20·3	3·0	**178**	136	263	190	159	124
tändsticksfabriksarbetare	**8·6**	16·2	14·3	56·2	12·4	0·9	**215**	147	257	220	215	100
egentliga grovarbetare	**14·4**	14·2	5·7	65·3	13·1	1·7	**197**	220	258	203	167	117
övriga	**31·5**	12·7	6·7	61·1	15·6	3·9	**175**	143	180	192	156	127
Lägre tjänstemän	**6·5**	18·8	1·2	27·5	37·5	15·0	**117**	89	40	132	123	104
Självständiga näringsidkare	**13·1**	15·6	1·9	38·8	28·7	15·0	**129**	146	77	157	120	107
därav handlande	**1·6**	5·0	—	35·0	40·0	20·0	**154**	200	—	186	158	125
hantverkare	**9·5**	16·4	2·6	40·5	28·4	12·1	**125**	138	77	148	111	110
övriga	**2·0**	20·8	—	33·4	20·8	25·0	**127**	167	—	188	113	90
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**15·1**	23·2	7·0	34·6	20·6	14·6	**101**	128	116	126	108	62
Samtliga	**100·0**	**15·1**	**6·0**	**52·6**	**19·3**	**7·0**	**157**	**145**	**189**	**184**	**142**	**95**

analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 712 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 000 kr. (jfr sid. 27, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 25). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 513 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 250 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 1 225 hushåll eller 85·3 % av stadens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom Tab. N. (sid. 39).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 18·3 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 13·3 % av tändsticksfabriksarbetarhushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för lägre tjänstemän 52·5 %, för självständiga näringsidkare 43·7 % och för pensionärer, understödstagare o. d. 35·2 %.

Inom sistnämnda kategori, vilken till stor del utgöres av småhushåll, är trångboddheten (kol. 8—13) minst, då här i genomsnitt endast 101 boende komma på 100 rum. Därefter följa tjänstemannahushållen med relationstalet 117, därpå de självständiga näringsidkarnas familjer med siffran 129 och slutligen arbetarhushållen, där de vanligen små lägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 185, för tändsticksfabriksarbetarna t. o. m. till 215.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika smålägenhetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »det stora talets lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelrum.		1 rum och kök.		2 rum och kök.		3 rum och kök.	
		Abs. tal.	%	Abs. tal.	%	Abs. tal.	%	Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större . . .	42	*24·5*	90	*14·0*	29	*10·5*	18	*17·5*
	lika stor .	88	*50·9*	367	*57·0*	81	*29·2*	16	*15·5*
	mindre . .	—	—	100	*15·5*	125	*45·1*	54	*52·4*
	obekant . .	43	*24·8*	87	*13·5*	42	*15·2*	15	*14·6*

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum till 1 rum och kök är ganska svag, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmaste högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om boendetiden. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande orsak till smålägenheternas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Vänersborgs vidkommande framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehafts av nuvarande hyresgäst:

Antal bostadslägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvartal.	2—3 kvartal.	3—4 kvartal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och däröver.	obekant.	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal. .	206	25	51	12	181	344	199	161	11	**1 190**
	rel. tal. .	*17·3 %*	*2·1 %*	*4·3 %*	*1·0 %*	*15·2 %*	*28·9 %*	*16·7 %*	*13·6 %*	*0·9 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal. .	33	8	9	2	31	77	49	34	3	**246**
	rel. tal. .	*13·4 %*	*3·3 %*	*3·7 %*	*0·8 %*	*12·6 %*	*31·3 %*	*19·9 %*	*13·8 %*	*1·2 %*	*100·0 %*

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid åsido, skulle sålunda av smålägenheterna 24·9 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 44·5 % 1—5 år och 30·6 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 21·4 %, 44·4 % och 34·2 %.

Dessa siffror giva ett ytterligare bevis för den stabilitet i den mindre bemedlade befolkningens bostadsförhållanden, varom förevarande undersökning på många enskilda punkter burit vittne, och vilken, som ovan sid. 17 antytts, ytterst förklaras ur de för staden karaktäristiska befolkningsförhållandena.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

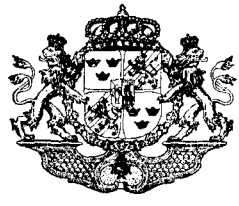

1912–1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

II.

SUNDBYBERG

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1913
[132256]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt, dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och

jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier har förut publicerats en avseende Vänersborgs stad; och överlämnas härmed till offentligheten den andra, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Sundbybergs köping i december 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av förste aktuarien Bertil Nyström, vilken även, med biträde av amanuensen Mårten Granqvist, utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i augusti 1913.

För Socialstyrelsens chef:

GUNNAR HUSS.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Sundbyberg.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 12
III. Lägenheter, rum och lokaler 15
IV. Hyra och inkomst 22
V. De boende och bostäderna 33

Bilaga: Plankarta över Sundbyberg.

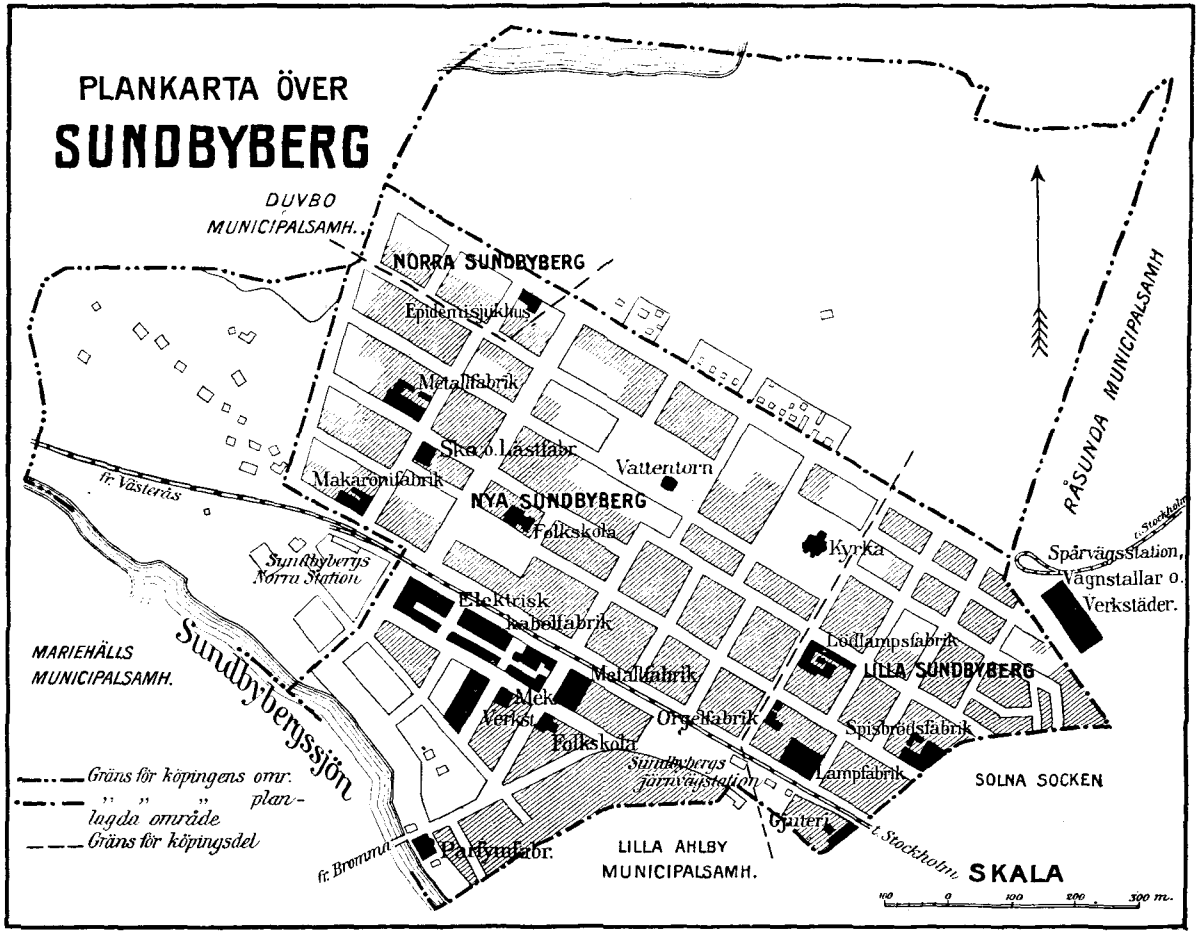
PLANKARTA ÖVER
SUNDBYBERG
DUVBO
MUNICIPALSAMH.
NORRA SUNDBYBERG
Epidemisjukhus
Metallfabrik
Sko- o. lastfabr.
Vattentorn
Makaronifabrik
NYA SUNDBYBERG
Folkskola
fr. Västerås
Sundbybergs
Norra Station
Kyrka
RÅSUNDA MUNICIPALSAMH
t. Stockholm
Spårvägsstation,
Vagnstallar o.
Verkstäder.
Elektrisk
kabelfabrik
Sundbybergssjön
MARIEHÄLLS
MUNICIPALSAMH.
Glödlampsfabrik
LILLA SUNDBYBERG
Metallfabrik
Mek.
Verkst.
Orgelfabrik
Spisbrödsfabrik
Folkskola
Sundbybergs
järnvägsstation
Lampfabrik
SOLNA SOCKEN
Gränsfor köpingens omr.
" " " plan-
lagda område
Gränsfor köpingsdel
Gjuteri
fr. Bromma
Pappfabr.
LILLA AHLBY
MUNICIPALSAMH.
t. Stockholm
SKALA
100 0 100 200 300 m.

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Sundbybergs köping, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Stockholms län att för köpingens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljes på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Kommunalnämndens ordförande avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav lät köpingens kommunalnämnd tillhandahålla samtliga uppgiftspliktiga ifrågavarande formulärblanketter, ävensom utfärda en kungörelse, varigenom varje fastighetsägare förständigades dels att själv ifylla formuläret för fastighetsuppgifter samt, därest han själv bebodde lägenhet inom fastigheten eller hade sådan outhyrd, jämväl motsvarande antal formulär för lägenhetsuppgifter, dels att från samtliga hyresgäster införskaffa ifyllda exemplar av sistnämnda formulär.

De besvarade frågeformulären skulle av fastighetsägaren vid mantalsskrivningsförrättningen den 17—19 december s. å. överlämnas till någon av de 5 kontrollanter, åt vilka Kommunalnämnden uppdragit att, i egenskap av kommitterade för bostadsräkningen, mottaga inkommande bostadsuppgifter och granska desamma, ävensom tillhandagå med för formulärens behöriga ifyllande nödiga upplysningar. För sistnämnda ändamål hölls en särskild upplysningsbyrå öppen under de tre veckorna närmast före mantalsskrivningens början.

Vid mantalsskrivningsförrättningen inlämnades ifyllda blanketter från flertalet uppgiftspliktiga; felande uppgifter infordrades sedermera genom personliga besök.

Enligt kontrollanternas rapporter erhöllos på detta sätt uppgifter för samtliga bebyggda tomter med undantag av ett par smärre fabriksfastigheter utan bostadslägenheter. Däremot saknades uppgifter beträffande ett antal obebyggda tomter, i regel av den anledning, att de ägdes av utom köpingen bosatta personer.

Den 25 januari 1913 översände Kommunalnämndens bostadsräkningskommitté de insamlade bostadsuppgifterna till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. 1 januari 1913 övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma omedelbart slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl köpingens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Sundbyberg.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

Under de senast förflutna årtiondena har Stockholms stadsområde (i socialekonomisk bemärkelse) i allt högre grad förlorat sin karaktär av inom sig sluten och utåt avgränsad stadsbygd och allt mera utvecklat sig i riktning mot den moderna storstadens decentraliserade typ. I samma mån, som de förbättrade och förbilligade kommunikationsmedlen möjliggjort att förlägga bostaden på avsevärt avstånd från arbetsplatsen, hava kring den egentliga stadskärnan uppstått en krans av förstadssamhällen, belägna i de huvudstaden närmast omgivande socknarna Nacka, Lidingö, Danderyd, Solna, Spånga, Bromma och Brännkyrka (inkorporerat fr. o. m. 1913). Medan de inom förstnämnda tre (östliga) socknar belägna befolkningsagglomerationerna merendels utgöra av förmögnare folkklasser bebodda villasamhällen, är den återstående, västra delen av förstadsområdet så gott som uteslutande befolkad av mindre bemedlade, vilka drivits till utflyttning genom huvudstadens alltjämt stegrade hyror och tomtpris. I vad mån de härigenom lyckats ernå bättre och billigare bostäder skall nedan närmare belysas genom en undersökning av byggnads- och bostadsförhållandena i det äldsta och största av ifrågavarande samhällen, köpingen Sundbyberg.

Det var i mitten av 1870-talet, som det första bebyggandet av denna, i Bromma socken c:a 6 km. från Stockholm belägna ort framkallades av den då rådande stora bostadsbristen i huvudstaden. På avsöndringar från Sundbybergs gård, invid järnvägsstationen av samma namn vid Stockholms—Västerås—Bergslagens järnväg reste sig den ena byggnaden efter den andra, och snart voro stora delar av nuvarande Lilla och Nya Sundbyberg (se kartan) bebyggda med en- eller tvåvånings trähus, omgivna av trädgårdstäppor. Tack vare goda kommunikationer såväl genom Västeråsbanan som sjöledes genom den med Ulvsundasjön sammanhängande Bällstaviken blev orten redan efter tio år av den betydelse, att den ansågs böra bilda egen kommun. Genom kungl. brev den 1 oktober 1886 fastställdes också, att Sundbyberg fr. o. m. 1 januari 1888 skulle utgöra en köping och i kommunalt hänseende skiljas från Bromma socken.

Invånarantalet utgjorde då något över 1 200 personer och har sedan dess oavbrutet stigit, så att 31 dec. 1912 befolkningssiffran utgjorde 5 266.

I samband med invånarantalets starka stegring står samhällets utveckling till allt mer stadsliknande typ, till det yttre markerat genom hyreskasernernas framträngande på bekostnad av de små egna hemmen, vilka fingo

allt svårare att förränta de stegrade markvärdena (jfr nedan sid. 15). I allt större utsträckning vunno stadens bekvämligheter insteg i köpingen. År 1907 infördes elektriskt ljus genom ett enskilt bolags försorg, år 1912 tillkom ett kommunalt vattenledningsverk (beslutat 1910) och samma år indrogos i köpingen ledningar från Stockholms stads gasverk. Kommunikationerna hava ytterligare förbättrats därigenom, att köpingen sedan år 1910 är ansluten till huvudstadens spårvägsnät (direkt förbindelse 1911).

De goda förbindelserna med Stockholm hava medfört, att Sundbyberg till väsentlig del är bebodd av personer, som hava sitt arbete i huvudstaden. Den ström av människor, som varje morgon söker sig in till huvudstadens kontor, butiker och fabriker mötes dock numera av en annan gående i mot-

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Sundbyberg.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Lilla Sundbyberg .	87	77	10	—	94 394	83 907	21 889	10 487
Nya » .	200	168	32	1	288 186	242 998	46 558	45 188
Norra » .	11	9	2	—	10 617	8 620	1 732	1 997
Köpingens planlagda område	298	254	44	1	[1] 393 197	[2] 335 525	[3] 70 179	[4] 57 672

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för		Åbyggnadernas		Husens hyresvärde, hyra per år:	
		bebyggda fastigheter, kr.	obebyggda fastigheter, kr.	taxeringsvärde, kr.	brandförsäkringsvärde, kr.	verklig, kr.	beräknad, kr.
Lilla Sundbyberg .	2 641 300	2 592 800	48 500	1 489 962	1 562 525	109 204	47 061
Nya » .	5 779 600	5 610 200	169 400	3 772 616	3 922 587	245 361	89 603
Norra » .	270 000	255 000	15 000	136 800	136 800	11 526	5 810
Köpingens planlagda område	[5] 8 690 900	[6] 8 458 000	[7] 232 900	[8] 5 399 378	[8] 5 621 912	366 091	142 474

[1] Avser 292 fastigheter. [2] Avser 250 fastigheter. [3] Avser 247 fastigheter. [4] Avser 42 fastigheter. [5] Avser 286 fastigheter. [6] Avser 249 fastigheter. [7] Avser 37 fastigheter. [8] Avser 213 fastigheter, för vilka båda värdena äro utsatta; för 37 fastigheter, vilka sakna särskilt taxeringsvärde å åbyggnaderna, uppgives brandförsäkringsvärdet till sammanlagt 1 696 484 kr.

satt riktning och bestående av i Stockholm bosatta arbetare vid den betydande industri, som uppväxt i Sundbyberg.

För närvarande hava i köpingen sitt hemvist inemot trettio industriella anläggningar, tillsammans sysselsättande c:a 900 arbetare. Bland dessa företag märkas en elektrisk kabel- och ledningstrådsfabrik, en spisbrödsfabrik, en makaronifabrik, en parfymfabrik, en orgelfabrik samt ett flertal metallfabriker, mekaniska verkstäder och gjuterier.

Köpingens område är bildat av ägorna till 1¾ mtl. Sundbyberg och ¼ mtl. Lilla Alby eller Råsten och utgör enligt Ekonomiska kartverkets mätningar 151·8 har, varav 75·4 har ingå i den av Kungl. Maj:t år 1899 fastställda stadsplanen.

I sistnämnda summa innefattas ytinnehållet av köpingens gator, allmänna platser, planteringar o. d., varom upplysningar saknas i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna däremot erhållas detaljerade uppgifter angående köpingens indelning i tomter m. m., dessas arealer samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter varit behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A (sid. 10), där en redogörelse lämnats för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse köpingens planlagda område; och meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 341 fastigheter, varav 287 bebyggda och 54 obebyggda samt 298 belägna inom och 43 utom den planlagda delen av köpingen.

Fördelningen å de tre områden, i vilka Sundbyberg plägar indelas, framgår av tab. A.

Äganderätten till hus och tomt synas i Sundbyberg i regel vara förenade, enär endast ifråga om 1 fastighet (inom stadsplaneområdet) upplysning meddelats, att husägaren icke äger byggnadsmarken.

Av stadsplaneområdets c:a 40 har tomtmark komma närmare 34 har på de 250 bebyggda fastigheter, för vilka arealuppgifter meddelats. Beträffande 247 av dessa har jämväl uppgivits, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 33·1 har, 21 % utgöra överbyggd yta och 79 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa tal blott äro abstrakta genomsnitt, enär dessa procenttal äro mycket växlande för olika delar av detta samhälle, där, som förut antytts, kvarter med verkliga hyreskaserner omväxla med villa- och lanthusartat bebyggda områden.

Medelarealen av en Sundbybergsgård skulle sålunda utgöra c:a 1 300 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkas genom förefintligheten av ett antal stora fabrikstomter och markområden för industri- och affärsändamål. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens

parcellering i samhället, därest de mera noggrant arealuppmätta 250 tomterna inom köpingens planlagda område fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:		under 200.	200— 399.	400— 599.	600— 799.	800— 999.	1 000— 1 199.	1 200— 1 499.	1 500— 2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	—	3	15	60	57	36	33	39	7
	relativa tal . .	—	*1·2 %*	*6·0 %*	*24·0 %*	*22·8 %*	*14·4 %*	*13·2 %*	*15·6 %*	*2·8 %*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Sundbybergs köping 10·4 mill. kr. för bevillningsskyldig och 0·4 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 10·8 mill. kr. För de 249 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärde kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt 8·5 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 0·51 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 6 % på taxeringsvärdet, och hyresbeloppets efter 5 % kapitaliserade värde uppgå till 10·2 mill. kr.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för köpingens planlagda område som nämnt utgör c:a 8·5 mill. kr. eller c:a 34 000 kr. per gård, komma 8·2 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av inemot 25 kr. För enskilda kasernartat bebyggda kvartersdelar stiger dock värdet ända till inemot 100 kr., medan det i områden med öppet byggnadssätt kan nedgå till 5 kr. och därunder per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga endast beträffande 213 fastigheter inom det planlagda området användbara uppgifter härom, utvisande ett totalbelopp av 5·4 mill. kr., men saknas uppgifter om totala taxeringsvärdet för 5 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 208 fastigheter det taxerade husvärdet, 5·2 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 6·2 mill. kr., återstå 1·0 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med c:a 83 % på åbyggnaderna och 17 % på byggnadsmarken.

Ifrågavarande åbyggnaders totala brandförsäkringsvärde överstiger med 0·22 mill. kr. eller c:a 4 % husens åsatta taxeringsvärde.

På grund av det stora antal fastigheter, beträffande vilka åbyggnadernas taxeringsvärde ej uppgivits, måste dock samtliga därå beräknade relationstal användas med en viss försiktighet.

II. Hus och våningar.

Som av tab. B (sid. 13) framgår, funnos i Sundbyberg vid tiden för bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus, ävensom en lantgårds för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader — sammanlagt 475 hus, varav 422 belägna inom och 53 utom det planlagda området,

motsvarande resp. 1·7 och 1·6 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 412 hus, som äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 11 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 12 på den bebyggda delen av densamma.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter pr hus:	0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus: inom det planlagda området	117	74	60	35	29	22	26	13	13	6	27
Antal hus: utom » » »	14	19	12	2	5	—	—	—	1	—	—
Antal hus: i hela köpingen	**131**	**93**	**72**	**37**	**34**	**22**	**26**	**13**	**14**	**6**	**27**

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 27·0 %, tvålägenhetshusen 20·9 %, husen med 3—9 bostadslägenheter 44·2 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 7·9 %. Av dessa sistnämnda uppvisa 23 ett lägenhetsantal av 10—19, 4 av 20 och däröver per hus. Framhållas må, att av de 93 husen med en bostadslägenhet endast 79 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 18), medan övriga hus utgöras av större, för andra ändamål avsedda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostäder för gårdskarl, vaktmästare, portvakt o. d.

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Sundbyberg.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	Därav: boningshus.	Därav: uthus med (till bostad använda lägenheter.)	Därav: uthus utan (till bostad använda lägenheter.)	Därav: övriga byggnader med (till bostad använda lägenheter.)	Därav: övriga byggnader utan (till bostad använda lägenheter.)	Antal i dessa hus förefintliga: till bostad använda lägenheter.	Antal i dessa hus förefintliga: andra lokaler.
Köpingens planlagda område	**422**	**287**	**6**	**81**	**12**	**36**	**1 326**	**408**
därav i Lilla Sundbyberg . . .	134	86	4	27	1	16	460	114
Nya » . . .	276	192	2	52	11	19	817	280
Norra » . . .	12	9	—	2	—	1	49	14
Köpingens icke planlagda område	**53**	**37**	—	**12**	**2**	**2**	**77**	**11**
därav jordbruksfastighet [1] . . .	4	2	—	2	—	—	4	4
annan fastighet	49	35	—	10	2	2	73	7
Hela köpingen	**475**	**324**	**6**	**93**	**14**	**38**	**1 403**	**419**

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. dyl.).

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 14 av fabriks-, anstalts- o. d. byggnader, 6 av uthus och 324 av egentliga boningshus.

Med hänsyn till byggnadsmaterialet voro av dessa sistnämnda 74 eller 22·8 % uppförda av sten, 244 eller 75·3 % av trä samt 6 eller 1·9 % av sten och trä.

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen belägna 287 boningshusen 163 eller 56·8 % som fristående, 90 eller 31·4 % som gatuhus och 34 eller 11·8 % som gårdshus. Dessa senare äro mera sällan gårdshus i storstadsbemärkelse, med uppgång till lägenheterna »över gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här i de flesta fall betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård befintliga boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. De utom det planlagda området förefintliga 37 boningshusen synas samtliga böra räknas som fristående, enär de genomgående utgöras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 2·4, vilket anger trevåningshuset jämte tvåvåningshuset (inkl. envåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyper i köpingen. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar boningshusen efter våningshöjden:

Antal våningar i höjd:		1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	34	171	73	46
	relativa tal	*10·5 %*	*52·8 %*	*22·5 %*	*14·2 %*

Ifråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:		1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	före 1860.	obekant.
Antal hus	absoluta tal	19	133	28	55	27	1	—	24
	relativa tal	*6·6 %*	*46·3 %*	*9·8 %*	*19·2 %*	*9·4 %*	*0·3 %*	—	*8·4 %*

Lämnas husen av obekant ålder åsido, skulle sålunda av övriga 263 hus icke mindre än 57·8 % vara byggda senare än år 1900.

I syfte att närmare belysa bebyggelsens gång och hustypernas utveckling inom detta unga förstadssamhälle hava i nedanstående tablå upplysningarna om boningshusens ålder kombinerats med uppgifterna om i resp. hus förefintliga, till bostad använda eller avsedda lägenheter:

Område.	Antal under tiden											
	före 1880			1880—1889			1890—1899			1900 och senare		
	upp(resp. om)byggda boningshus med följande antal bostadslägenheter:											
	1—2.	3—9.	10o.fl.	1—2.	3—9.	10o.fl.	1—2.	3—9.	10o.fl.	1—2.	3—9.	10o.fl.
Lilla Sundbyberg . .	4	7	—	5	14	—	4	4	—	12	22	9
Nya » . . .	11	6	—	20	15	1	7	12	1	42	45	13
Norra » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	2
Köpingens planlagda område	**15**	**13**	—	**25**	**29**	**1**	**11**	**16**	**1**	**56**	**72**	**24**

Härav framgår, hurusom bebyggelsen tog sin början i Lilla och Nya Sundbyberg och först efter år 1900 nådde det ännu till stor del obebyggda Norra Sundbyberg. Vid denna tid hade, i samband med tomtprisens stegring, vid sidan av de små egna hemmen — i regel med ägarens bostad på nedre botten och en lägenhet till uthyrning en trappa upp — tillkommit allt flera större hyreshus, till storlek och byggnadstyp alltmera närmande sig huvudstadens hyreskaserner. Bilden av denna utveckling förryckes visserligen i tablån till någon del därigenom, att där icke kunnat redovisas de äldre hus, som bortrivits för att lämna plats för nybyggnader, men denna felkälla torde vara av mindre betydelse, när det är fråga om ett ännu icke 40-årigt samhälle med relativt god tillgång på oupptagen byggnadsmark.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 419 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 1 403 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad.

De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 1 346 eller 96·0 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 57 eller 4·0 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från en lägenhet, som allenast användes som sommarbostad), och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 16).

Tab. C. Lägenheterna i Sundbyberg, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**11**	11	—	—	**11**	—
1 rum utan kök	**125**	105	4	7	**116**	9
2 o. fl. » » »	**6**	1	—	1	**2**	4
1 rum med del i kök . .	**2**	2	—	—	**2**	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**595**	539	29	10	**578**	17
2 » » »	**387**	287	53	8	**348**	39
3 » » »	**110**	68	26	2	**96**	14
4 » » »	**66**	36	24	—	**60**	6
5 » » »	**21**	7	11	2	**20**	1
6 » » »	**11**	4	6	—	**10**	1
7 o. fl. » » »	**11**	3	5	—	**8**	3
Samtliga	**1 345**	**1 063**	**158**	**30**	**1 251**	**94**
Blandade lägenheter .	**57**	**36**	**19**	—	**55**	**2**
Sommarbostäder . . .	**1**	1	—	—	**1**	—
Hela antalet lägenheter	**1 403**	**1 100**	**177**	**30**	**1 307**	**96**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**0·8**	100·0	—	—	**100·0**	—
1 rum utan kök	**8·9**	84·0	3·2	5·6	**92·8**	7·2
2 o. fl. » » »	**0·4**	16·7	—	16·6	**33·3**	66·7
1 rum med del i kök . .	**0·1**	100·0	—	—	**100·0**	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**42·4**	90·6	4·8	1·7	**97·1**	2·9
2 » » »	**27·6**	74·1	13·7	2·1	**89·9**	10·1
3 » » »	**7·9**	61·8	23·6	1·9	**87·3**	12·7
4 » » »	**4·7**	54·5	36·4	—	**90·9**	9·1
5 » » »	**1·5**	33·3	52·4	9·5	**95·2**	4·8
6 » » »	**0·8**	36·4	54·5	—	**90·9**	9·1
7 o. fl. » » »	**0·8**	27·3	45·4	—	**72·7**	27·3
Samtliga	**95·9**	**79·0**	**11·8**	**2·2**	**93·0**	**7·0**
Blandade lägenheter .	**4·0**	**63·2**	**33·3**	—	**96·5**	**3·5**
Sommarbostäder . . .	**0·1**	100·0	—	—	**100·0**	—
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**78·4**	**12·6**	**2·2**	**93·2**	**6·8**

Denna tabell utvisar, att Sundbyberg numera icke kan göra anspråk på benämningen egnahemssamhälle, i det att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare icke ens 12 % bebo våningar i egna hus. Merendels i egenskap av portvakter, gårdskarlar, understödstagare o. d. innehava c:a 2 % lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av köpingens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 83·7 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa smålägenheter över hälften äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör köpingens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts dé, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	5	72	—	2	473	215	25	8	**800**
		rel. tal	*0·6 %*	*9·0 %*	—	*0·3 %*	*59·1 %*	*26·9 %*	*3·1 %*	*1·0 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	6	44	2	—	105	133	71	90	**451**
		rel. tal	*1·3 %*	*9·8 %*	*0·4 %*	—	*23·3 %*	*29·5 %*	*15·7 %*	*20·0 %*	*100·0 %*

Arbetarna bebo sålunda blott i undantagsfall lägenheter större än 2 rum och kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på olika delar av samhället. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Område:		Lilla Sundbyberg.	Nya Sundbyberg.	Norra Sundbyberg.	Omr. utom stadsplanen.	Hela köpingen.
Hela antalet bostadslägenheter		443	783	45	74	**1 345**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	394	640	41	51	**1 126**
	rel. tal	*88·9 %*	*81·7 %*	*91·1 %*	*68·9 %*	*83·7 %*

Under det inom hela det planlagda området smålägenheterna utgöra 80—90 % av samtliga, nedgår för området utom stadsplanen, där ett antal större egnahemsvillor förekomma, nämnda relationstal till 69 %.

Denna tablå över bostädernas läge inom orten bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Belägenhet:		i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vinds våningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
Antal bostadslägenheter: t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	5	314	344	190	80	46	124	**1 103**
	rel. tal	*0·5 %*	*28·5 %*	*31·2 %*	*17·2 %*	*7·2 %*	*4·2 %*	*11·2 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	—	51	66	28	8	3	17	**173**
	rel. tal	—	*29·5 %*	*38·2 %*	*16·2 %*	*4·6 %*	*1·7 %*	*9·8 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 23 mindre och 46 större lägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår, att de båda lägenhetstyperna endast föga avvika i fråga om våningsläge, något som också är att vänta i ett samhälle, där flertalet hus helt och hållet upptagas av småläge nheter. Framhållas må, att 4 bebodda och 1 obebodd källarlägenhet finnas.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, hurusom tillgången på lägenheter av alla slag vid tiden för bostadsräkningen var ganska betydlig. Visserligen utgjorde procenttalet lediga bostäder inom den mest efterfrågade kategorien, 1 rum och kök, endast 2·9 %, men för den därnäst mest använda bostadstypen, 2 rum och kök, springer siffran genast upp till 10·1 %.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp må det visserligen ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas. I Sundbyberg med dess i regel nya och till småfolksbostäder från början inredda hus, torde dock ett dylikt tillvägagångssätt vara ganska ovanligt. Härpå häntyder bl. a. den så gott som fullständiga frånvaron av de å andra orter rätt vanliga delkökslägenheterna.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra 7·0 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en ort till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken

[1] Av de sid. 13 omnämnda enfamiljshusen inrymma 24 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

anföras, att i Sundbyberg befolkningstillväxten under år 1910 utgjorde 207, under år 1911 131 och under år 1912 ej mindre än 486 personer.

För tillgodoseendet av behovet av nya bostäder åt denna raskt växande befolkning uppfördes, enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter, år 1910 nya bostadshus till ett antal av 5, innehållande 19 lägenheter med tillsammans 68 rum och kök, medan för år 1911 motsvarande siffror voro resp. 7, 105 och 335 samt för år 1912 resp. 6, 79 och 198.

Liksom sålunda relativt många lägenheter årligen tillkomma genom nybyggnad, torde det kunna antagas, att utgallringen av föråldrade och dåliga bostäder är stor, enär den höga ledighetsprocenten kan förväntas utöva ett ekonomiskt tryck på hyresvärdarna nog starkt att förmå dem att i betydande utsträckning vidtaga moderniseringar och förbättringar av bostadslägenheterna.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. D (sid. 20) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 15) omnämnda 57 »blandade» lägenheterna, förutom 183 boningsrum, 52 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 102 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 23 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad, dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager). Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 29 kallrum och 7 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 1·2 och 0·3 % av hela antalet boningsrum.

Möjliggör sålunda bostadsräkningsmaterialet ett utsöndrande av vissa i fråga om uppvärmning och belysning avgjort otillfredsställande bostadsrum, lämnar det däremot av naturliga skäl inga upplysningar om rummens faktiska storleksförhållanden, deras längd, bredd och höjd. Med hänsyn till de nära förbindelser, vilka, som ovan antytts, råda mellan byggnadsverksamheten i Stockholm och Sundbyberg, torde dock rummens dimensioner å nämnda orter kunna antagas något så när överensstämma. Enligt en av huvudstadens asylstyrelse år 1902 föranstaltad undersökning utgjorde storleken av ett rum i Stockholms smålägenheter i medeltal 33·8 kbm., då kök räknas lika med boningsrum.

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum

Tab. D. Lägenheterna i Sundbyberg, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum:			kök.	tamburer.	bad- och dusch-rum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav						
				kall-rum.	mörk-rum.					
Absoluta tal.										
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	11	15	—	—	—	11	4	—	—	—
1 rum utan kök . . .	125	161	125	—	1	—	36	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	6	15	13	—	—	—	2	—	—	—
1 rum med del i kök .	2	4	2	—	—	1	1	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	595	1 539	595	—	1	595	349	—	—	—
2 » » » . . .	387	1 479	774	5	2	387	318	—	—	—
3 » » » . . .	110	539	330	8	3	110	98	1	—	—
4 » » » . . .	66	406	264	8	—	66	74	2	—	—
5 » » » . . .	21	151	105	3	—	21	23	2	—	—
6 » » » . . .	11	92	66	4	—	11	12	3	—	—
7 o. fl. » » » . . .	11	126	93	1	—	11	15	5	—	2
Samtliga	1 345	4 527	2 367	29	7	1 213	932	13	—	2
Blandade lägenheter	57	416	183	2	3	52	52	4	102	23
Sommarbostäder . .	1	5	4	—	—	1	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	1 403	4 948	2 554	31	10	1 266	984	17	102	25
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	0·8	0·3	—	—	—	73·3	26·7	—	—	—
1 rum utan kök . . .	8·9	3·3	77·6	—	0·8	—	22·4	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	0·4	0·3	86·7	—	—	—	13·3	—	—	—
1 rum med del i kök .	0·1	0·1	50·0	—	—	25·0	25·0	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	42·4	31·1	38·7	—	0·2	38·7	22·6	—	—	—
2 » » » . . .	27·6	29·9	52·3	0·6	0·3	26·2	21·5	—	—	—
3 » » » . . .	7·9	10·9	61·2	2·4	0·9	20·4	18·2	0·2	—	—
4 » » » . . .	4·7	8·2	65·0	3·0	—	16·3	18·2	0·5	—	—
5 » » » . . .	1·5	3·0	69·5	2·9	—	13·9	15·3	1·3	—	—
6 » » » . . .	0·8	1·9	71·7	6·1	—	12·0	13·0	3·3	—	—
7 o. fl. » » » . . .	0·8	2·5	73·8	1·1	—	8·7	11·9	4·0	—	1·6
Samtliga	95·9	91·5	52·3	1·2	0·3	26·8	20·6	0·3	—	0·0
Blandade lägenheter	4·0	8·4	44·0	1·1	1·6	12·5	12·5	1·0	24·5	5·5
Sommarbostäder . .	0·1	0·1	80·0	—	—	20·0	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	100·0	100·0	51·6	1·2	0·4	25·6	19·9	0·3	2·1	0·5

och kök), som tillsammans utgöra 83·7 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga 71·0 % av hela antalet rum m. m.

Smålägenheternas dominerande betydelse har medfört, att bostadsproduktionen i samhället från början inriktats på åstadkommande av bostäder avpassade efter de mindre bemedlades behov. Denna omständighet i förening med den nästan totala frånvaron av dessa gamla, ursprungligen för andra ändamål avsedda, men sedermera till småfolksbostäder nödtorftigt inredda hus, vilka i äldre samhällen ofta utgöra de minst bemedlades tillflyktsort, medför, att köpingens småfolksbostäder på det hela taget måste anses vara ganska väl utrustade med bekvämligheter.

Detta gäller dock icke i fråga om bad- och duschrum, vilka, som Tab. D utvisar, saknas även i de modernaste smålägenheterna. Däremot äro redan lägenheter om 1 rum och kök i flertalet fall försedda med tambur.

Rätt gynnsamt blir även omdömet beträffande inredningen av de mindre bemedlades bostäder, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	matkällare.	skafferi.	centralvärme.	vattenledn.	avloppsledn.	gasledn.	elektriskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	619	770	1	897	921	305	241
	rel. tal	*55·0 %*	*68·4 %*	*0·1 %*	*79·7 %*	*81·8 %*	*27·1 %*	*21·4 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	178	177	3	189	199	78	112
	rel. tal	*81·3 %*	*80·8 %*	*1·4 %*	*86·3 %*	*90·9 %*	*35·6 %*	*51·1 %*

Vid bedömande av dessa siffror bör hänsyn tagas till, att, som ovan sid. 10 angivits, åtskilliga av ifrågavarande bekvämligheter först under de senaste åren införts i köpingen.

Avträdesförhållandena äro, såsom synes av nedanstående tablå, ordnade på ett ganska tillfredsställande sätt.

Antal bostadslägenheter:		Eget avträde.	Avträde gemensamt för 2 familjer.	Avträde gemensamt för obekant antal familjer.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	969	91	28	38
	rel. tal	*86·0 %*	*8·1 %*	*2·5 %*	*3·4 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	198	3	7	11
	rel. tal	*90·4 %*	*1·4 %*	*3·2 %*	*5·0 %*

Icke mindre än 86 % av smålägenheterna äro försedda med eget avträde, och knappast i något fall torde det förekomma, att flera än två familjer hava sådant gemensamt.

Möjlighet att själv producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna har endast i relativt få fall våra dagars Sundbybergsarbetare, såsom utvisas av nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland.

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	36	39	1	**76**
	rel. tal	*3·2 %*	*3·5 %*	*0·1 %*	*6·7 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	22	42	—	**64**
	rel. tal	*10·0 %*	*19·2 %*	—	*29·2 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar o. d.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet i den mån materialet det medgiver blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas åsido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 15) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 23).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Sundbyberg utgör 151 kr. för enkelkök, 136 kr. för enkelrum, 236 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 364 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 476 kr. för närmast högre kategori o. s. v. Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 299 kr.

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. Allt sedan år 1903 (1904) hava av Kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik (Socialstyrelsen) årligen insamlats uppgifter om bostadshyror för arbetare i ett större antal städer och stadsliknande samhällen i olika delar av riket. Primäruppgifterna upptagas på särskilda formulär, vilka för varje år utsänts till sjuk- och understödskassor, fackföreningar, verkstadsklubbar m. fl. med anhållan, att därå måtte införas de uppgifter, som vid uppbördstillfällen eller eljes kunna införskaffas från medlemmarna. Sammanställas för de tre tal-

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Sundbyberg, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	11	151	—	2	4	5	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	105	136	—	7	56	38	4	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	1	300	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
1 rum med del i kök .	2	200	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	539	236	—	—	8	57	249	182	43	—	—	—
2 » » » . .	287	364	—	—	1	3	6	19	143	115	—	—
3 » » » . .	68	476	—	—	1	1	—	2	6	26	32	—
4 » » » . .	36	643	—	—	—	—	—	—	—	5	31	—
5 » » » . .	7	721	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—
6 » » » . .	4	963	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
7 o. fl. » » » . .	3	1 467	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Samtliga bostadslägenheter	**1 063**	**299**	—	**9**	**70**	**105**	**259**	**204**	**193**	**146**	**72**	**5**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	1·0	50·5	—	18·2	36·4	45·4	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	9·9	45·5	—	6·7	53·3	36·2	3·8	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	0·1	100·3	—	—	—	—	—	—	100·0	—	—	—
1 rum med del i kök .	0·2	66·9	—	—	—	50·0	—	50·0	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	50·7	78·9	—	—	1·5	10·5	46·2	33·8	8·0	—	—	—
2 » » » . .	27·0	121·7	—	—	0·3	1·1	2·1	6·6	49·8	40·1	—	—
3 » » » . .	6·4	159·2	—	—	1·5	1·5	—	2·9	8·8	38·2	47·1	—
4 » » » . .	3·4	215·1	—	—	—	—	—	—	—	13·9	86·1	—
5 » » » . .	0·6	241·1	—	—	—	—	—	—	—	—	100·0	—
6 » » » . .	0·4	322·1	—	—	—	—	—	—	—	—	50·0	50·0
7 o. fl. » » » . .	0·3	490·6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100·0
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	—	**0·8**	**6·6**	**9·9**	**24·4**	**19·2**	**18·1**	**13·7**	**6·8**	**0·5**

rikast företrädda lägenhetskategorierna de på detta sätt för åren 1904—1911 erhållna bostadsstatistiska uppgifterna med förevarande bostadsräknings resultat, erhålles följande tablå:

		År 1904.	År 1905.	År 1906.	År 1907.	År 1908.	År 1909.	År 1910.	År 1911.	År 1912.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök	107	103	117	120	129	129	131	130	136
	1 rum och kök	193	193	202	198	216	223	221	223	236
	2 rum och kök	299	300	322	301	339	334	339	351	364

Genomsnittliga hyran skulle sålunda under nioårsperioden hava ökats med 27 % för enkelrum, med 22 % för lägenhet om 1 rum och kök samt med ävenledes 22 % för lägenhet om 2 rum och kök. Ifrågavarande relationstal måste dock meddelas med reservation för deras tillförlitlighet, enär medeltalen för år 1912 avse hela bostadsbeståndet, men siffrorna för föregående år allenast en, årligen något växlande del därav.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden, beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för köpingens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 122 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr.	151	136	150	133	118	121	119	129	120	138	152

Den eljes ej sällan gjorda iakttagelsen, att hyrespriset per rumsenhet är lägst i de kvalitativt ofta undermåliga smålägenheterna och stadigt stiger med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning, gäller sålunda blott i begränsad utsträckning om Sundbyberg, för vilken ort siffrorna röna inflytande av det betydande antalet där förefintliga modernt och relativt dyrbart inredda småfolksbostäder (jfr sid. 18).

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett lyxvånings- eller i ett arbetarbostadskvarter. Å en mindre plats, där ifrågavarande differentiering är föga märkbar, och där små och stora våningar, affärs- och bostadslägenheter förekomma sida vid sida (jfr sid. 17), är läget inom orten av mindre betydelse, såsom åskådliggöres av följande tablå, där de tre talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr plankartan):

	Område:	Lilla Sundbyberg.	Nya Sundbyberg.	Norra Sundbyberg.	Omr. utom stadsplanen.	Hela köpingen
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök	140	135	—	118	**136**
	1 rum och kök	245	231	269	218	**236**
	2 rum och kök	359	365	368	413	**364**

Det är icke uteslutet, att bostäderna i ett hus i samhällets periferi kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med läget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och läge inom orten) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 2- eller 3-rumslägenheter.

Ehuru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut (sid. 17) på grundval av rumsantalet verkställda. Smålägenheterna t. o. m. 2 rum och kök (88·9 % av samtliga) motsvaras här tämligen noga av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 499 kr. (92·7 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål har ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen mellan hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Sundbyberg, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	19	—	—	3	8	3	2	1	2	—	—
800—1 199 »	206	—	2	12	27	78	45	27	14	1	—
1 200—1 999 »	222	—	—	7	12	73	48	48	27	7	—
2 000 kr. och däröver . . .	70	—	—	1	—	1	5	15	23	22	3
Summa	**517**	—	**2**	**23**	**47**	**155**	**100**	**91**	**66**	**30**	**3**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	8	—	—	1	2	—	2	2	—	1	—
2 000 kr. och däröver . . .	30	—	—	—	2	7	1	6	4	9	1
Summa	**38**	—	—	**1**	**4**	**7**	**3**	**8**	**4**	**10**	**1**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**371**	—	**6**	**41**	**51**	**83**	**85**	**53**	**37**	**14**	**1**
Samtliga hushåll	**926**	—	**8**	**65**	**102**	**245**	**188**	**152**	**107**	**54**	**5**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	2·0	—	—	15·8	42·1	15·8	10·5	5·3	10·5	—	—
800—1 199 »	22·2	—	1·0	5·8	13·1	37·9	21·8	13·1	6·8	0·5	—
1 200—1 999 »	24·0	—	—	3·2	5·4	32·9	21·6	21·6	12·2	3·1	—
2 000 kr. och däröver . . .	7·6	—	—	1·4	—	1·4	7·1	21·4	32·9	31·5	4·3
Summa	**55·8**	—	**0·4**	**4·4**	**9·1**	**30·0**	**19·3**	**17·6**	**12·8**	**5·8**	**0·6**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	0·9	—	—	12·5	25·0	—	25·0	25·0	—	12·5	—
2 000 kr. och däröver . . .	3·2	—	—	—	6·8	23·3	3·3	20·0	13·3	30·0	3·3
Summa	**4·1**	—	—	**2·6**	**10·5**	**18·4**	**7·9**	**21·1**	**10·5**	**26·4**	**2·6**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**40·1**	—	**1·6**	**11·1**	**13·7**	**22·4**	**22·9**	**14·3**	**10·0**	**3·8**	**0·2**
Samtliga hushåll	**100·0**	—	**0·9**	**7·0**	**11·0**	**26·5**	**20·3**	**16·4**	**11·6**	**5·8**	**0·5**

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 26), vilken upptager övriga 926 hushåll fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 0·975 mill. kr., utgör 72·1 % av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (1·352 mill. kr.) och 51·4 % för hela bostadsbefolkningen (1·898 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 55·8, 4·1 och 40·1 % av samtliga. Först komma de 517 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 38 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 371 hushåll, vilka dels utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, dels ock huvudsakligen omfatta familjer utan någon medlem, för vilken enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning årsinkomsten uppgått till 600 kr.[1]

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En blick på tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de inneha 64·4 % av där redovisade bostäder med under 150 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke tagas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 (600) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 28).

I denna tabell hava ifrågavarande 555 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens

[1] Enligt taxeringsnämndens protokoll hade det bevillningsfria avdraget i Sundbyberg med tillämpning av § 12 Bevillningsförordningen ökats med 100 kr.

Tab. G. Hushållen i Sundbyberg (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
600— 699 »	7 a	—	—	—	1	1	—	1	—	1	1	2	38·8
	b	—	—	—	*3*	*1*	—	—	—	*1*	—	*2*	*29·5*
700— 799 »	16 a	—	—	—	2	6	4	2	1	—	—	1	27·2
	b	—	*1*	—	*3*	*5*	*4*	*2*	—	—	—	*1*	*23·9*
800— 899 »	62 a	—	—	4	7	6	12	16	5	3	4	5	30·7
	b	*1*	*2*	*5*	*7*	*6*	*8*	*16*	*5*	*3*	*4*	*5*	*26·2*
900— 999 »	41 a	—	1	2	4	9	12	7	3	3	—	—	26·4
	b	—	*1*	*2*	*5*	*9*	*12*	*7*	*2*	*3*	—	—	*25·8*
1 000—1 199 »	111 a	—	2	4	24	47	18	7	5	3	1	—	23·2
	b	—	*5*	*3*	*22*	*47*	*18*	*7*	*5*	*3*	*1*	—	*22·6*
1 200—1 399 »	81 a	—	1	5	30	21	9	7	3	1	1	3	23·3
	b	—	*3*	*5*	*29*	*22*	8	*8*	*3*	—	*1*	*2*	*21·9*
1 400—1 599 »	71 a	—	2	17	25	10	12	2	1	2	—	—	19·4
	b	—	*2*	*19*	*27*	*10*	*10*	*1*	*1*	*1*	—	—	*18·2*
1 600—1 799 »	52 a	—	3	16	20	8	4	1	—	—	—	—	16·9
	b	—	*4*	*17*	*19*	*7*	*4*	*1*	—	—	—	—	*15·9*
1 800—1 999 »	33 a	—	—	11	13	6	3	—	—	—	—	—	17·6
	b	—	—	*12*	*13*	*6*	*2*	—	—	—	—	—	*17·1*
2 000–2 499 »	29 a	—	—	6	17	2	1	2	1	—	—	—	18·3
	b	—	—	*8*	*17*	*1*	*1*	*2*	—	—	—	—	*17·2*
2 500—2 999 »	13 a	1	—	1	7	3	1	—	—	—	—	—	17·4
	b	*1*	—	*1*	*8*	*2*	*1*	—	—	—	—	—	*16·9*
3 000–3 499 »	13 a	—	1	6	6	—	—	—	—	—	—	—	15·0
	b	—	*1*	*7*	*5*	—	—	—	—	—	—	—	*14·4*
3 500—3 999 »	5 a	—	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	15·3
	b	—	*1*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*15·3*
4 000—4 999 »	8 a	—	2	—	4	2	—	—	—	—	—	—	16·1
	b	—	*2*	—	*4*	*2*	—	—	—	—	—	—	*16·1*
5 000—9 999 »	10 a	—	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	10·3
	b	—	*5*	*5*	—	—	—	—	—	—	—	—	*9·7*
10 000 kr. och däröver . .	3 a	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	4·3
	b	*1*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*4·2*
Samtliga	**555** a	**2**	**18**	**81**	**162**	**121**	**76**	**45**	**19**	**13**	**7**	**11**	**18·2**
	b	*3*	*28*	*87*	*164*	*118*	*68*	*44*	*16*	*11*	*6*	*10*	*17·3*
	I procent a	**0·4**	**3·2**	**14·6**	**29·1**	**21·8**	**13·7**	**8·1**	**3·4**	**2·4**	**1·3**	**2·0**	**100·0**
	b	*0·5*	*5·1*	*15·7*	*29·5*	*21·3*	*12·2*	*7·9*	*2·9*	*2·0*	*1·1*	*1·8*	*100·0*

storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet ifråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 27·2 % i den lägsta mera talrikt företrädda inkomstklassen (700—799 kr.), har den i inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. nedgått till 23·2 %, i kategorien 2 000—2 499 kr. till 18·3 % samt i den visserligen svagt företrädda högsta inkomstgruppen (10 000 kr. och däröver) till 4·3 %. Sistnämnda hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär ifråga om de högre inkomstklasserna totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle ett Sundbybergshushåll, som höjer sig över 500 kr.-strecket, i hyra betala 18·2 % av hushållsföreståndarens inkomst och 17·3 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter ifråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter ifråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 17 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 30) och övriga hushåll (tab. I, sid. 31).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklasserna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 20·4 %, b) 19·1 % — visserligen betydligt överstiga den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 15·7 %, b) 15·1 %. Men utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda nästan genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 1 000—1 199 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 22·5 %, övriga hushålls 26·5 %, medan för inkomstkategorien 2 000—2 499 kr. motsvarande procenttal äro resp. 16·0 % och 19·9 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det

Tab. H. *Arbetar*hushållen i Sundbyberg (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
600— 699 »	5 a	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	2	41·9
	b	—	—	—	*1*	*1*	—	—	—	*1*	—	*2*	*35·4*
700— 799 »	14 a	—	—	—	2	6	3	2	1	—	—	—	25·2
	b	—	*1*	—	*3*	*5*	*3*	*2*	—	—	—	—	*21·8*
800— 899 »	47 a	—	—	4	7	5	10	14	3	1	1	2	27·4
	b	*1*	*2*	*5*	*7*	*5*	*6*	*14*	*3*	*1*	*1*	*2*	*22·4*
900— 999 »	36 a	—	1	2	4	9	10	5	3	2	—	—	25·6
	b	—	*1*	*2*	*5*	*9*	*10*	*5*	*2*	*2*	—	—	*24·9*
1 000—1 199 »	91 a	—	2	4	21	39	15	5	3	1	1	—	22·5
	b	—	*4*	*3*	*20*	*39*	*15*	*5*	*3*	*1*	*1*	—	*22·1*
1 200—1 399 »	63 a	—	1	4	27	20	5	3	2	—	—	1	21·0
	b	—	*3*	*4*	*26*	*20*	*4*	*4*	*2*	—	—	—	*19·7*
1 400—1 599 »	51 a	—	1	14	19	7	7	1	1	1	—	—	18·7
	b	—	*1*	*16*	*20*	*7*	*6*	—	*1*	—	—	—	*17·3*
1 600—1 799 »	43 a	—	1	16	16	8	2	—	—	—	—	—	16·7
	b	—	*2*	*16*	*16*	*7*	*2*	—	—	—	—	—	*15·7*
1 800—1 999 »	26 a	—	—	8	11	4	3	—	—	—	—	—	17·6
	b	—	—	*9*	*11*	*4*	*2*	—	—	—	—	—	*16·9*
2 000—2 499 »	12 a	—	—	3	8	1	—	—	—	—	—	—	16·0
	b	—	—	*4*	*7*	*1*	—	—	—	—	—	—	*15·5*
2 500—2 999 »	2 a	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	15·3
	b	—	—	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*15·3*
3 000—3 499 »	1 a	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7·8
	b	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*7·8*
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	2 a	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6·6
	b	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*6·6*
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**393** a	—	**9**	**55**	**117**	**100**	**55**	**31**	**13**	**6**	**2**	**5**	20·4
	b	*1*	*17*	*59*	*118*	*98*	*48*	*30*	*11*	*5*	*2*	*4*	*19·1*
	I pro- a	—	**2·3**	**14·0**	**29·8**	**25·4**	**14·0**	**7·9**	**3·3**	**1·5**	**0·5**	**1·3**	**100·0**
	cent b	*0·3*	*4·3*	*15·0*	*30·0*	*25·0*	*12·2*	*7·6*	*2·8*	*1·3*	*0·5*	*1·0*	*100·0*

Tab. I. ***Övriga*** **hushåll i Sundbyberg (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	—{a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—{b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
600— 699 »	2{a	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	30·7
	2{b	—	—	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*18·4*
700— 799 »	2{a	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	41·4
	2{b	—	—	—	—	—	*1*	—	—	—	—	*1*	*41·4*
800— 899 »	15{a	—	—	—	—	1	2	2	2	2	3	3	41·1
	15{b	—	—	—	—	*1*	*2*	*2*	*2*	*2*	*3*	*3*	*41·1*
900— 999 »	5{a	—	—	—	—	—	2	2	—	1	—	—	32·6
	5{b	—	—	—	—	—	*2*	*2*	—	*1*	—	—	*32·6*
1 000—1 199 »	20{a	—	—	—	3	8	3	2	2	2	—	—	26·5
	20{b	—	*1*	—	*2*	*8*	*3*	*2*	*2*	*2*	—	—	*24·6*
1 200—1 399 »	18{a	—	—	1	3	1	4	4	1	1	1	2	31·2
	18{b	—	—	*1*	*3*	*2*	*4*	*4*	*1*	—	*1*	*2*	*29·6*
1 400—1 599 »	20{a	—	1	3	6	3	5	1	—	1	—	—	21·2
	20{b	—	*1*	*3*	*7*	*3*	*4*	*1*	—	*1*	—	—	*20·6*
1 600—1 799 »	9{a	—	2	—	4	—	2	1	—	—	—	—	17·9
	9{b	—	*2*	*1*	*3*	—	*2*	*1*	—	—	—	—	*16·8*
1 800—1 999 »	7{a	—	—	3	2	2	—	—	—	—	—	—	17·7
	7{b	—	—	*3*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	*17·7*
2 000—2 499 »	17{a	—	—	3	9	1	1	2	1	—	—	—	19·9
	17{b	—	—	*4*	*10*	—	*1*	*2*	—	—	—	—	*18·3*
2 500—2 999 »	11{a	1	—	1	5	3	1	—	—	—	—	—	17·8
	11{b	*1*	—	*1*	*6*	*2*	*1*	—	—	—	—	—	*17·2*
3 000—3 499 »	12{a	—	—	6	6	—	—	—	—	—	—	—	15·6
	12{b	—	—	*7*	*5*	—	—	—	—	—	—	—	*14·9*
3 500—3 999 »	5{a	—	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	15·3
	5{b	—	*1*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*15·3*
4 000—4 999 »	6{a	—	—	—	4	2	—	—	—	—	—	—	19·1
	6{b	—	—	—	*4*	*2*	—	—	—	—	—	—	*19·1*
5 000—9 999 »	10{a	—	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	10·3
	10{b	—	*5*	*5*	—	—	—	—	—	—	—	—	*9·7*
10 000 kr. och däröver . .	3{a	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	4·3
	3{b	*1*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*4·2*
Samtliga	**162**{a	**2**	**9**	**26**	**45**	**21**	**21**	**14**	**6**	**7**	**5**	**6**	**15·7**
	162{b	*2*	*11*	*28*	*46*	*20*	*20*	*14*	*5*	*6*	*4*	*6*	*15·1*
	I procent{a	1·2	5·6	16·0	27·8	13·0	13·0	8·6	3·7	4·3	3·1	3·7	100·0
	I procent{b	*1·2*	*6·8*	*17·3*	*28·4*	*12·3*	*12·3*	*8·7*	*3·7*	*3·7*	*2·5*	*3·7*	*100·0*

ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. J (sid. 33), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, som hämta sitt uppehälle av samhällets huvudindustri, järn- och metallindustrien (jfr sid. 11), dels de, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Inom denna grupp faller genast i ögonen, hurusom grovarbetarna, som torde få anses representera samhällslagrets nedersta skikt, uppvisa betydligt högre hyresprocent än övriga arbetare och särskilt än de högt kvalificerade järn- och metallarbetarna. Anledningen härtill är det förut (sid. 21) påpekade förhållandet, att i Sundbyberg så gott som fullständigt saknas dessa kvalitativt undermåliga, men billiga smålägenheter, vilka å andra orter med förkärlek uppsökas av de sämst lottade befolkningselementen. Då sålunda samtliga arbetarkategorier äro hänvisade till i inredning och pris väsentligen ensartade lägenheter, blir den relativa hyrans höjd huvudsakligen beroende utav storleken av lägenhetsinnehavarens arbetsförtjänst, och denna utgör i medeltal för järn- och metallarbetare 1 434 kr., för »övriga arbetare» 1 222 kr. men för grovarbetare endast 1 026 kr.

Förhållandevis mera än arbetarna offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 27).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Sundbyberg (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	390 a	6	55	117	155	57	1·5	14·1	30·0	39·8	14·6	20·7
	b	*15*	*59*	*118*	*146*	*52*	*3·9*	*15·1*	*30·3*	*37·4*	*13·3*	*19·4*
därav järn- och metallarbetare	78 a	1	23	25	23	6	1·3	29·5	32·0	29·5	7·7	18·0
	b	*3*	*23*	*24*	*22*	*6*	*3·8*	*29·5*	*30·8*	*28·2*	*7·7*	*17·2*
egentliga grovarbetare .	56 a	—	7	10	30	9	—	12·5	17·8	53·6	16·1	23·2
	b	*3*	*7*	*10*	*28*	*8*	*5·4*	*12·5*	*17·8*	*50·0*	*14·3*	*20·7*
övriga	256 a	5	25	82	102	42	2·0	9·8	32·0	39·8	16·4	21·2
	b	*9*	*29*	*84*	*96*	*38*	*3·5*	*11·3*	*32·8*	*37·5*	*14·9*	*19·9*
Lägre tjänstemän	72 a	2	7	20	23	20	2·8	9·7	27·8	31·9	27·8	23·6
	b	*2*	*9*	*21*	*20*	*20*	*2·8*	*12·5*	*29·1*	*27·8*	*27·8*	*22·7*
Självständiga näringsidkare	34 a	2	1	10	9	12	5·9	2·9	29·4	26·5	35·3	22·9
	b	*2*	*1*	*10*	*10*	*11*	*5·9*	*2·9*	*29·4*	*29·4*	*32·4*	*22·3*
därav handlande	12 a	—	—	4	2	6	—	—	33·3	16·7	50·0	26·9
	b	—	—	*4*	*3*	*5*	—	—	*33·3*	*25·0*	*41·7*	*25·1*
hantverkare	18 a	2	1	5	5	5	11·1	5·5	27·8	27·8	27·8	19·8
	b	*2*	*1*	*5*	*5*	*5*	*11·1*	*5·5*	*27·8*	*27·8*	*27·8*	*19·8*
övriga	4 a	—	—	1	2	1	—	—	25·0	50·0	25·0	24·4
	b	—	—	*1*	*2*	*1*	—	—	*25·0*	*50·0*	*25·0*	*24·4*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	20 a	—	3	3	8	6	—	15·0	15·0	40·0	30·0	24·5
	b	*1*	*3*	*4*	*8*	*4*	*5·0*	*15·0*	*20·0*	*40·0*	*20·0*	*20·7*
Samtliga	**516** a	**10**	**66**	**150**	**195**	**95**	**1·9**	**12·8**	**29·1**	**37·8**	**18·4**	**21·5**
	b	*20*	*72*	*153*	*184*	*87*	*3·9*	*14·0*	*29·6*	*35·6*	*16·9*	*20·2*

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 5 075 personer, medan Sundbybergs kyrkobokförda folkmängd, som ovan (sid. 9) anförts, 31 dec. 1912 utgjorde 5 266 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen

mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara, att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 5 075 personer, som sålunda utgjorde Sundbybergs bostadsfolkmängd, jämnt över köpingens samtliga fastigheter, skulle på varje sådan komma c:a 15 personer. Inom köpingens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 254 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	8	32	48	55	23	46	28	14
	relativa tal . .	*3·1 %*	*12·6 %*	*18·9 %*	*21·7 %*	*9·1 %*	*18·1 %*	*11·0 %*	*5·5 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela köpingen antalet invånare per hus utgöra c:a 11 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

Antal invånare per hus:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus	inom det planlagda området .	124	63	63	60	26	47	29	10
	utom » » » .	16	13	11	9	3	—	1	—
	i hela köpingen	**140**	**76**	**74**	**69**	**29**	**47**	**30**	**10**

Lämnas de obebodda husen åsido, befinnas av de övriga 22·7 % räkna 1—4 boende, 22·1 % 5—9 boende, 52·2 % 10—49 boende och 3·0 % 50 invånare och däröver. Framhållas må, att i köpingen finnas tvenne hus, vardera bebott av mer än 100 personer.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 18) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 5 075 personer 287 bodde i »blandade» lägenheter av olika slag. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas åsido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 4 788 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 35).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 16) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 146, uppgår det för de av ägaren begagnade till 107, för de fritt upplåtna till 137 och för de uthyrda till 155.

Av tabellen framgår även, att anledningen till de uthyrda bostädernas jämförelsevis ofördelaktiga ställning är, att desamma i större utsträckning än

Tab. K. De i Sundbybergs bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**24**	**218**	24	*218*	—	—	—	—
1 rum utan kök	**199**	**172**	178	*170*	6	*150*	15	*214*
2 o. fl. » » »	**5**	**125**	4	*200*	—	—	1	*50*
1 rum med del i kök	**5**	**167**	5	*167*	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**2 128**	**184**	1 987	*184*	103	*178*	38	*190*
2 » » »	**1 536**	**147**	1 303	*151*	197	*124*	36	*150*
3 » » »	**415**	**108**	304	*112*	108	*104*	3	*38*
4 » » »	**274**	**91**	164	*91*	110	*92*	—	—
5 » » »	**115**	**96**	43	*102*	65	*98*	7	*58*
6 » » »	**44**	**63**	13	*46*	31	*74*	—	—
7 o. fl. » » »	**43**	**56**	17	*59*	26	*54*	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**4 788**	**146**	**4 042**	*155*	**646**	*107*	**100**	*137*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**0·5**	**149·3**	100·0	*140·6*	—	—	—	—
1 rum utan kök	**4·2**	**117·8**	89·5	*109·7*	3·0	*140·2*	7·5	*156·2*
2 o. fl. » » »	**0·1**	**85·6**	80·0	*129·0*	—	—	20·0	*36·5*
1 rum med del i kök	**0·1**	**114·4**	100·0	*107·7*	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**44·4**	**126·0**	93·4	*118·7*	4·8	*166·4*	1·8	*138·7*
2 » » »	**32·1**	**100·7**	84·8	*97·4*	12·8	*115·9*	2·4	*109·5*
3 » » »	**8·7**	**74·0**	73·3	*72·5*	26·0	*97·2*	0·7	*27·7*
4 » » »	**5·7**	**62·3**	59·9	*58·7*	40·1	*86·0*	—	—
5 » » »	**2·4**	**65·8**	37·4	*65·8*	56·5	*91·6*	6·1	*42·5*
6 » » »	**0·9**	**43·2**	29·5	*29·7*	70·5	*69·2*	—	—
7 o. fl. » » »	**0·9**	**38·4**	39·5	*38·1*	60·5	*50·5*	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**84·4**	*100·0*	**13·5**	*100·0*	**2·1**	*100·0*

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i Sundbyberg, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Antal personer.	Lägenhetskategorier.												
	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	**1**
1	4	63	1	—	—	42	16	5	1	—	—	—	**132**
2	4	33	—	1	—	104	41	15	7	3	1	1	**210**
3	1	15	—	1	—	155	60	18	13	1	4	1	**269**
4	1	—	1	—	—	115	82	18	11	3	2	—	**233**
5	1	4	—	—	—	83	61	15	9	2	1	3	**179**
6	—	1	—	—	—	41	37	9	8	4	—	1	**101**
7	—	—	—	—	—	23	18	5	6	2	1	—	**55**
8	—	—	—	—	—	7	20	8	4	2	—	1	**42**
9	—	—	—	—	—	5	6	3	1	1	—	1	**17**
10	—	—	—	—	—	3	5	—	—	2	1	—	**11**
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	**1**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**11**	**116**	**2**	**2**	—	**578**	**348**	**96**	**60**	**20**	**10**	**8**	**1 251**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	—	0·3	—	—	—	—	—	**0·1**
1	36·3	54·3	50·0	—	—	7·3	4·6	5·2	1·7	—	—	—	**10·5**
2	36·4	28·4	—	50·0	—	18·0	11·8	15·6	11·7	15·0	10·0	12·5	**16·8**
3	9·1	12·9	—	50·0	—	26·8	17·3	18·8	21·7	5·0	40·0	12·5	**21·5**
4	9·1	—	50·0	—	—	19·9	23·6	18·8	18·3	15·0	20·0	—	**18·6**
5	9·1	3·5	—	—	—	14·3	17·5	15·6	15·0	10·0	10·0	37·5	**14·3**
6	—	0·9	—	—	—	7·1	10·6	9·4	13·3	20·0	—	12·5	**8·1**
7	—	—	—	—	—	4·0	5·2	5·2	10·0	10·0	10·0	—	**4·4**
8	—	—	—	—	—	1·2	5·7	8·3	6·6	10·0	—	12·5	**3·4**
9	—	—	—	—	—	0·9	1·7	3·1	1·7	5·0	—	12·5	**1·3**
10	—	—	—	—	—	0·5	1·4	—	—	10·0	10·0	—	**0·9**
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	—	—	—	—	—	—	0·3	—	—	—	—	—	**0·1**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	—	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

de av ägaren begagnade och fritt upplåtna utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom smålägenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 de visserligen fåtaliga enkelköken samt 1 rum och kökslägenheterna äro avsevärt starkare befolkade än enkelrummen samt gruppen 2 rum och kök. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 36), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende; den av »0 personer» bebodda lägenheten disponeras av en person, som räkningsdagen ännu icke inflyttat i densamma.

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro ur bostadshygienisk synpunkt att anse som överbefolkade. Antages 15 kbm. luft per person såsom ett lämpligt minimum, när skillnad ej göres på barn och äldre, och lägges till grund den ovan (sid. 19) angivna genomsnittsstorleken av 33·8 kbm. för ett rum i Stockholms smålägenheter, skulle man kunna anse, att överbefolkning inträder, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer. Sålunda skulle överbefolkning föreligga, då det bor 3 eller flera personer i ett rum (inkl. ett kök och ett rum med del i kök), 5 eller flera i 2 rum (inkl. 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%.	absolut.	%.
1	67	38	17	1	5	1	—	—	—	—	24	*18·6*	86	*37·6*
2	43	104	155	116	83	41	23	7	5	3	162	*27·9*	953	*44·7*
3	16	41	60	82	61	37	18	20	6	6	50	*14·4*	402	*26·2*
4	5	15	18	18	15	9	5	8	3	—	3	*3·1*	27	*6·5*
Summa	**131**	**198**	**250**	**217**	**164**	**88**	**46**	**35**	**14**	**9**	**239**	*20·7*	**1468**	*34·0*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 20·7 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 34·0 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i småläge nheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	5	36	—	1	855	543	116	68	23	5	11	**1 663**
	i % av samtliga boende	*20·8 %*	*18·0 %*	—	*20·0 %*	*40·2 %*	*35·4 %*	*27·9 %*	*24·8 %*	*20·2 %*	*11·4 %*	*25·6 %*	*34·7 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	—	4	—	—	42	119	29	27	10	3	5	**239**
	i % av samtliga boende	—	*2·0 %*	—	—	*2·0 %*	*7·8 %*	*7·0 %*	*9·9 %*	*8·8 %*	*6·8 %*	*11·6 %*	*5·0 %*

Denna tablå ger vid handen, att någon inneboendefråga i svårare bemärkelse knappast existerar i Sundbyberg.[1] Att procenten av andrahandshyrande är ganska hög i vissa kategorier av större lägenheter, beroende på förefintligheten av ett antal medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum, är av mindre betydelse, då här blott undantagsvis torde förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra. Ur denna synpunkt mera förtjänt av uppmärksamhet är, att av invånarna i lägenheterna om 2 rum och kök nära 8 % utgöras av inneboende. Dessa och övriga andrahandshyrande av arbetsklass torde dels utgöras av lösa ogifta arbetare med sysselsättning i huvudstaden, dels av arbeterskor inom vissa lokala industrier (spisbrödsfabrikation, elektrisk ledningstrådsindustri, jfr sid. 11).

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Sundbyberg.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50— 99 »	6	8	**14**	150	160	**156**	17	25	**21**	—	13	**7**
100—149 »	85	48	**133**	160	160	**160**	14	19	**16**	5	4	**5**
150—199 »	192	66	**258**	157	135	**150**	28	27	**28**	1	2	**1**
200—249 »	877	113	**990**	198	149	**190**	41	38	**41**	1	5	**2**
250—299 »	645	124	**769**	187	144	**179**	41	31	**39**	2	3	**2**
300—399 »	699	169	**868**	176	117	**160**	41	27	**39**	6	5	**6**
400—499 »	370	276	**646**	164	111	**136**	33	32	**33**	15	5	**10**
500—999 »	36	304	**340**	120	98	**100**	36	31	**31**	11	8	**8**
1 000 kr. och däröver .	—	24	**24**	—	56	**56**	—	13	**13**	—	—	—
Samtliga	**2 910**	**1 132**	**4 042**	**180**	**114**	**155**	**38**	**30**	**36**	**5**	**5**	**5**

I fråga om 1 rum och kökslägenheterna, vilka utgöra typen för en enkel arbetarbostad, är frestelsen att taga inneboende vida svagare. När icke desto mindre denna bostadskategori svårare än andra är hemsökt av överbefolkning, anger tablån som huvudorsak därtill barnrikedomen.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	69	80	75	80	64	80	106	141	117	296	259	**79**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 23) och per rum (sid. 24) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur ovanstående tab. M, där bostäderna fördelats icke efter storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 17 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, om man lämnar åsido de svagt besatta lägsta hyresgrupperna, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyrespriserna och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra knappt förfoga över mer än två tredjedelar av de senares utrymme per person. Tabellen ger också vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga en viss »behovslöshet» ifråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 602 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. (jfr sid. 32, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 27). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 399 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 500 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 1 001 hushåll eller 94·2 % av köpingens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom Tab. N (sid. 41).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 28·5 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 27·3 % av grovarbetarhushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för lägre tjänstemän 60·9 %, för självständiga näringsidkare 51·4 % och för pensionärer, understödstagare o. d. 38·1 %.

Inom sistnämnda kategori, vilken till stor del utgöres av småhushåll, är trångboddheten minst, då här i genomsnitt endast 120 boende komma per

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Sundbyberg, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
	Hela antalet.	Därav					Hela antalet.	Därav i				
		enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.		enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**729**	71	2	448	187	21	**2 900**	130	5	1 715	941	109
därav järn- och metallarbetare	**140**	2	—	98	38	2	**588**	4	—	381	192	11
egentliga grovarbetare	**110**	13	—	67	30	—	**464**	33	—	253	178	—
övriga	**479**	56	2	283	119	19	**1 848**	93	5	1 081	571	98
Lägre tjänstemän	**110**	9	—	34	43	24	**373**	10	—	83	166	114
Självständiga näringsidkare	**70**	12	—	22	25	11	**244**	23	—	74	94	53
därav handlande	**21**	1	—	4	10	6	**83**	1	—	16	36	30
hantverkare	**43**	10	—	17	12	4	**140**	20	—	56	46	18
övriga	**6**	1	—	1	3	1	**21**	2	—	2	12	5
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**92**	22	—	35	25	10	**254**	38	—	108	73	35
Samtliga	**1 001**	**114**	**2**	**539**	**280**	**66**	**3 771**	**201**	**5**	**1 980**	**1 274**	**311**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**72·8**	9·7	0·3	61·5	25·6	2·9	**179**	183	167	191	168	125
därav järn- och metallarbetare	**14·0**	1·4	—	70·0	27·2	1·4	**184**	200	—	194	168	138
egentliga grovarbetare	**11·0**	11·8	—	60·9	27·3	—	**196**	254	—	189	198	—
övriga	**47·8**	11·7	0·4	59·1	24·8	4·0	**174**	166	167	191	160	124
Lägre tjänstemän	**11·0**	8·2	—	30·9	39·1	21·8	**120**	111	—	122	129	108
Självständiga näringsidkare	**7·0**	17·2	—	31·4	35·7	15·7	**134**	177	—	168	125	106
därav handlande	**2·1**	4·8	—	19·0	47·6	28·6	**124**	100	—	200	120	107
hantverkare	**4·3**	23·3	—	39·5	27·9	9·3	**143**	182	—	165	128	106
övriga	**0·6**	16·7	—	16·7	50·0	16·6	**124**	200	—	100	133	100
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**9·2**	23·9	—	38·0	27·2	10·9	**120**	173	—	154	97	78
Samtliga	**100·0**	**11·4**	**0·2**	**53·8**	**28·0**	**6·6**	**162**	**172**	**167**	**184**	**152**	**108**

100 rum. Lika gynnsamma bostadsförhållanden synas även råda bland tjänstemannahushållen. Därefter följa de självständiga näringsidkarnas familjer med relationstalet 134 och slutligen arbetarhushållen, där de vanligen små lägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 179, för grovarbetarna t. o. m. till 196.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika smålägenhetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »de stora talens lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelrum.		1 rum och kök.		2 rum och kök.		3 rum och kök.	
		Abs. tal.	%	Abs. tal.	%	Abs. tal.	%	Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större . . .	26	*24·7*	58	*10·8*	17	*5·9*	4	*5·9*
	lika stor .	47	*44·8*	340	*63·1*	95	*33·1*	16	*23·5*
	mindre . .	—	—	46	*8·5*	121	*42·2*	33	*48·5*
	obekant . .	32	*30·5*	95	*17·6*	54	*18·8*	15	*22·1*

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum till 1 rum och kök är ganska svag, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmast högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om boendetiden. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande orsak till smålägenheternas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Sundbybergs vidkommande framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehafts av nuvarande hyresgäst:

Antal bostadslägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvartal.	2—3 kvartal.	3—4 kvartal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och däröver.	obekant.	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal. .	173	161	53	35	157	200	97	43	26	**945**
	rel. tal. .	*18·3 %*	*17·0 %*	*5·6 %*	*3·7 %*	*16·6 %*	*21·2 %*	*10·3 %*	*4·6 %*	*2·7 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal. .	13	16	12	7	22	25	15	5	3	**118**
	rel. tal. .	*11·0 %*	*13·6 %*	*10·2 %*	*5·9 %*	*18·6 %*	*21·2 %*	*12·7 %*	*4·2 %*	*2·6 %*	*100·0 %*

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid åsido, skulle sålunda av småläge nheterna 45·9 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 38·9 % 1—5 år och 15·2 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 41·7 %, 40·9 % och 17·4 %.

Dessa siffror giva ett ytterligare bevis för den rörlighet och de snabba växlingar i denna till allra största delen av mindre bemedlade bestående befolknings bostadsförhållanden, varom förevarande undersökning på många enskilda punkter burit vittne, och vilken, som ovan sid. 19 antytts, ytterst förklaras ur de för det raskt växande förstadssamhället karaktäristiska befolkningsförhållandena.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

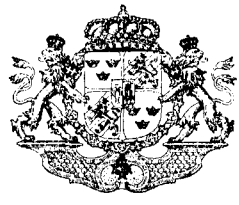

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

III.

BJÖRKVIK

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1913
[132374]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt,

dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava förut publicerats tvenne, avseende Vänersborgs stad och Sundbybergs köping; och överlämnas härmed till offentligheten den tredje, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Björkviks landskommun i december 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av förste aktuarien Bertil Nyström, vilken även utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i oktober 1913.

HENNING ELMQUIST.

NILS BERGSTEN.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Björkvik.

I. Egendomar och fastighetsvärden 9
II. Byggnader och boningsrum 12
III. De boende och bostäderna 16

Bilaga: Karta över Björkviks socken.

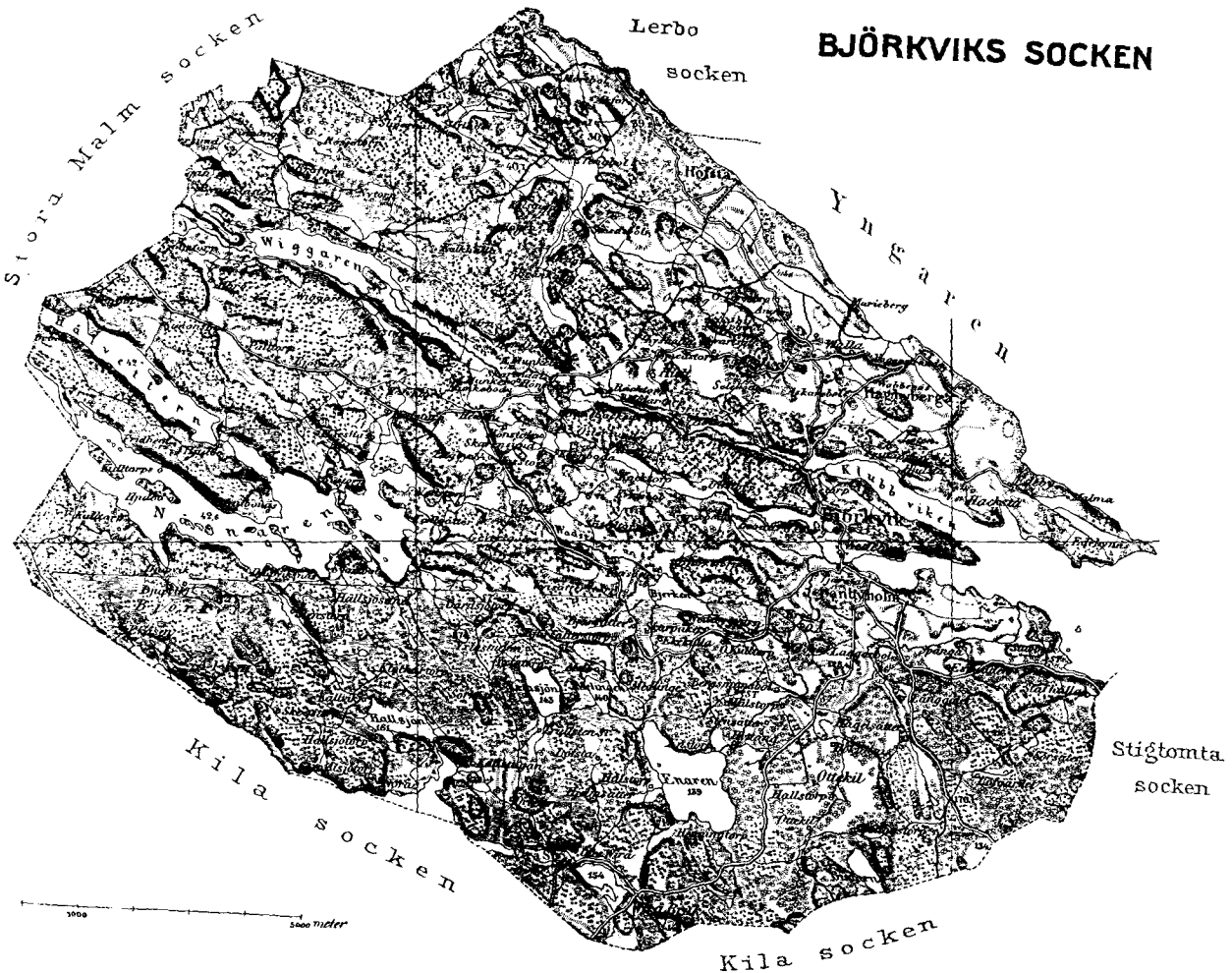
BJÖRKVIKS SOCKEN
Lerbo socken
Stora Malm socken
Yngaren
Wiggaren
Kila socken
Kila socken
Stigtomta socken
Björkvik
Hofsta
Hallsjön
Kallsjön
Ljuaren
Hallstorp
Ottbil
Hackeltorp
Kubbvik
Fällhamn
Hamnholm
Hallsberg
Kvarnholm
Hallstorp
Ottbil
Kvaren
Kallsjön
Hallsjön
Wiggaren
Yngaren
Kubb vik
Björkvik
Hofsta
Hackeltorp
Fällhamn
Kvarnholm
Hallsberg
Hallstorp
Ottbil
Kvaren
Kallsjön
Hallsjön
5000 meter

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Björkviks socken, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Södermanlands län att för kommunens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Kommunalnämndens ordförande avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav konstituerade sig socknens kommunalnämnd såsom bostadsräkningskommitté, varefter räkningen genomfördes i anslutning till de i orten brukliga formerna för mantalsskrivningen.

Den viktigaste delen av mantalsskrivningen, mantalsuppgifternas avgivande, äger rum vid de s. k. förskrivningarna, vilka pläga försiggå i november månad och särskilt anordnas för var och en av de tio rotar, i vilka socknen för ändamålet är indelad. Den egentliga mantalsskrivningsförrättningen, vilken år 1912 skedde den 11 december, är däremot av väsentligen formell natur, i det den består i genomgång av mantalsuppgifterna från häradsskrivarens sida samt kollationering av desamma mot kyrkoböckerna m. m.

Vid dessa förskrivningar insamlades bostadsuppgifterna för varje rote (c:a 70 hushåll) genom en i sockendelen bosatt kommunalnämndsledamot, vilken jämväl haft i uppdrag att tillhandahålla formulärblanketter och tillhandagå med för deras behöriga ifyllande nödiga upplysningar. Ävenledes införskaffades genom denna kontrollants försorg uppgifter från de inom området belägna fastigheter, från vilka sådana icke vid förskrivningen inlämnats.

I slutet av december månad var detta arbete färdigt, varefter bostadsräkningskommittén sammanträdde i och för granskning av det insamlade materialet. Uppgifterna jämfördes med mantalslängd och kyrkoböcker i syfte att kontrollera, det uppgifter inkommit från samtliga fastigheter, varefter lägen-

hetsuppgifterna kompletterades genom införande på desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst.

Med användande av angivna förfaringssätt genomfördes bostadsräkningen utan större svårigheter och med så gott resultat, att enligt kontrollanternas rapporter uppgifter avgivits av samtliga uppgiftspliktiga.

Den 17 januari 1913 överlämnades de insamlade bostadsuppgifterna till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. 1 januari 1913 övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma omedelbart slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl kommunens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Björkvik.

I. Egendomar och fastighetsvärden.

Såsom av förestående kartskiss framgår, bildar Björkviks socken nordvästra delen av Jönåkers härad i Södermanlands län. Socknen begränsas i öster av sjön Yngaren samt i norr och nordväst av Oppunda härad. I väster når kommunen i en smal kil fram till Östergötlands län, men skiljes i övrigt därifrån genom Kila socken av Jönåkers härad, vilken jämväl bildar gräns i söder. Björkviks västliga del fylles av utlöpare från Kolmården och utgör en på sjöar, mossar och kärr rik skogsbygd, glest bebyggd med enstaka smärre gårdar och torp. Mot öster övergår trakten allt mera till en kuperad, bördig jordbruksbygd, varå ligga ett flertal betydande herrgårdar, däribland Danbyholm, Hagbyberga, Marieberg och Hovsta vid Yngarens strand. Vid det längst i söder belägna Virå bruk är det gamla järnmanufakturverket numera nedlagt, men har bruket fortfarande betydelse som stor jord- och skogsegendom. Förutom den såg- och kvarnrörelse, som förefinnes här och på några andra orter, bedrives för närvarande inom socknen icke någon industriell verksamhet, vilket förhållande åtminstone delvis torde förklaras genom frånvaron av järnvägskommunikationer. Bortser man från den isolerade lokalbanan Virå—Kolmården (Stavsjö järnväg), saknar nämligen socknen fullständigt sådana, och utgör avståndet till närmaste järnvägsstation för kommunens invånare i medeltal c:a 20 km.

Enligt den i Rikets allmänna kartverk år 1904 upprättade beskrivningen till den ekonomiska kartan över Jönåkers härad omfattade Björkviks socken år 1900 en totalareal (inkl. vatten) av 22 958 har (varav 5 211 har åker och annan odlad jord), utgörande sammanlagt $86\frac{21}{32}$ förmedlade mantal, fördelade på 133 bebyggda brukningsdelar, 35 soldattorp och 415 andra bebyggda lägenheter.

Enär ifrågavarande beskrivning i huvudsak bygger på jordebokens vederbörligen kompletterade uppgifter, tager den närmast hänsyn till de rättsliga eller kamerala brukningsdelarna, vilka giva uttryck åt den uppdelning av jorden, som ägt rum på rättslig eller lagbestämd väg, genom lantmäteriförrättning eller fastställd avsöndring. Det ligger emellertid i sakens natur, att denna kamerala jordfördelning ingalunda alltid överensstämmer med den faktiska fördelningen, vilken rönt inverkan såväl därav, att fastigheter skiftats utan lantmäteriförrättning, som ock därigenom, att jordeboksenheter och skilda delar av sådana samlats å en ägares hand.

En fastighetsstatistik, vilken skall tjäna till bakgrund för en bostadsundersökning, bör i första hand hava till uppgift att behandla den fasta egendomens och särskilt jordens fördelning ur äganderättens synpunkt. I syfte att erhålla material till en dylik statistik hava å bostadsräkningsuppgifternas fastighetskartoliner upplysningar inhämtats om såväl ägarens namn som fastighetens areal, taxeringsvärde m. m., varjämte å blanketterna till lägenhetsuppgifter efterfrågats bl. a. den av varje hushåll brukade areal av odlad jord (åker och trädgård). Beträffande dessa senare punkter hava visserligen av naturliga skäl brukarnas uppgifter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, men hava dessa under granskningsarbetet kunnat till väsentlig del avhjälpas genom anlitande av förenämnda kartbeskrivning, 1912 års mantals- och taxeringslängder samt den nominativa fastighetsförteckning, som sockenvis finnes införd i den år 1911 utgivna Södermanlands läns kalender. Likväl måste, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, särskilt arealuppgifterna meddelas med en viss reservation. En sammanfattning av de huvudresultat, som framgått av ifrågavarande beräkningar, meddelas i tab. A här nedan.

Tab. A. Översikt över jordegendomsförhållandena i Björkvik.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Fastighetskategori.	Antal jordägare.		Areal: hela ägovidden.		Areal: åker och annan odlad jord.		Taxeringsvärde.	
	Absolut.	%	Absolut, har.	%	Absolut, har.	%	Absolut, kr.	%
Jordbruksfastighet	**99**	*79·2*	**19 854**	*99·8*	**5 280**	*99·8*	**3 348 400**	*94·1*
tillhörig stat, kommun, stiftelser m. fl.	5	*4·0*	3 538	*17·8*	381	*7·2*	456 800	*12·8*
» bolag och ekonomiska föreningar	2	*1·6*	5 115	*25·7*	712	*13·5*	669 100	*18·8*
» enskilda personer . .	92	*73·6*	11 201	*56·3*	4 187	*79·1*	2 222 500	*62·5*
Annan fastighet	[1] **26**	*20·8*	**35**	*0·2*	**11**	*0·2*	[2] **209 000**	*5·9*
All fastighet	[3] **125**	*100·0*	**19 889**	*100·0*	**5 291**	*100·0*	[2] **3 557 400**	*100·0*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det av taxeringsnämnden uppskattade värdet av all fast egendom i Björkviks socken 3·46 mill. kr. för bevillningsskyldig och 0·32 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 3·78 mill. kr. Denna siffra överstiger något den i tab. A, kol. 8, meddelade summan av egendomarnas åsatta taxeringsvärden, 3·56 mill. kr., huvudsakligen beroende därpå, att fastighetsuppgifter avgivits endast för sådan fast egendom, som är av betydelse ur bostadssynpunkt, och icke för kyrkor, frälseräntor o. d.

[1] Därav 8 ägare av hus på ofri grund. — [2] Taxeringsvärde saknas för 4 fastigheter. — [3] denna summa hava dubbelräknats 5 ägare av såväl jordbruks- som annan fastighet.

Av tabellen framgår vidare, att nämnda summa fördelar sig med 94·1 % på jordbruksfastighet och 5·9 % på annan fastighet. Denna relation ger ett siffermässigt uttryck för det ovan berörda förhållandet, att socknen är att räkna såsom praktiskt taget uteslutande jordbruksbygd. Av kommunens befolkning, vilken enligt vid bostadsräkningen inhämtade uppgifter uppgick till 3 426 personer (47 mindre än den därstädes 31 dec. 1912 kyrkoskrivna befolkningen, 3 483 personer), bodde endast 177 eller 5·2 % å sådana fastigheter, vilkas huvudsakliga värde utgjordes av åbyggnaden och vilka till ej oväsentlig del bestodo av hus på ofri grund.

I tabellen fördelas icke blott fastigheterna i dessa båda huvudslag utan även jordbruksfastigheternas ägare på olika kategorier. Lägges taxeringsvärdet till grund, befinnas av dessa fastigheter 13·6 % utgöra offentlig egendom och 20·0 % bolagsegendom, medan 66·4 % äro i enskilda personers händer.

Huru små och stora jordägare äro företrädda inom sistnämnda grupp, där taxeringsvärdet i genomsnitt per person utgör inemot 24 000 kr., framgår av nedanstående översikt, där de 91 enskilda ägarna av egendomar med känt taxeringsvärde efter denna synpunkt uppdelats i nio kategorier.

Taxeringsvärde, kr.:		under 1 000.	1 000–1 499.	1 500–2 499.	2 500–4 999.	5 000–9 999.	10 000–24 999.	25 000–49 999.	50 000–99 999.	100 000 o. däröver.	Samtliga.
Antal jordägare	abs. tal	2	3	9	18	27	21	3	2	6	**91**
	rel. tal	*2·2 %*	*3·3 %*	*9·9 %*	*19·8 %*	*29·7 %*	*23·0 %*	*3·3 %*	*2·2 %*	*6·6 %*	*100·0 %*
Egendomarnas taxeringsvärde	abs. tal, kr. . .	1 200	14 300	15 400	62 600	183 700	309 000	107 000	161 000	1 368 300	**2 222 500**
	rel. tal	*0·1 %*	*0·6 %*	*0·7 %*	*2·8 %*	*8·3 %*	*13·9 %*	*4·8 %*	*7·2 %*	*61·6 %*	*100·0 %*

Härav framgår, att jordbruksfastighetens taxeringsvärde för 35·2 % av jordägarna icke uppgick till 5 000 kr., medan detsamma för 52·7 % utgjorde 5 000—24 999 kr. och för 12·1 % uppgick till 25 000 kr. och däröver, ävensom att nämnda tre jordägarkategorier av egendomarnas sammanlagda taxeringsvärde innehade resp. 4·2 %, 22·2 % och 73·6 %. Dessa siffror giva en antydan om den relativa betydelsen av resp. småbruk, bondgårdar och herrgårdar (lantgods), vilka tre jordegendomskategorier ifrågavarande taxeringsvärdegrupper efter ortens förhållanden tämligen noga torde motsvara.

Enär taxering av bebyggda jordbruksfastigheter i regel sker på sådant sätt, att ett visst värde beräknas per har (tunnland) jord av olika godhet, vari byggnadernas värde anses ingå, kunna ovanstående taxeringsvärden jämväl anses giva en ganska trogen bild av jordfördelningen inom socknen. För att erhålla en exakt uppfattning av hithörande företeelser är det dock av mycken betydelse, därest ifrågavarande värdesiffror kunna kompletteras genom direkta uppgifter om de arealer av olika ägoslag och särskilt av åker och annan odlad jord, som tillhöra de olika jordägarkategorierna.

På grundval av de i tab. A meddelade upplysningar kan beräknas, att av jordbruksfastigheternas totalareal 17·8 % komma på allmän egendom, 25·8 % på bolagsegendom och 56·4 % på annan enskild egendom, varemot, om enbart

avseende fästes vid den odlade jorden, de båda förstnämnda jordägarkategorierna, som besitta stora skogskomplexer, få sina procenttal reducerade till resp. 7·2 % och 13·5 %, medan de enskilda jordägarnas andel ökas till 79·3 %.

Huru den odlade jorden är fördelad på de särskilda medlemmarna av sistnämnda kategori, av vilka var och en i genomsnitt skulle äga c:a 122 har jord och c:a 46 har åker, åskådliggöres genom nedanstående tablå, vari uteslutits 1 jordägare, vars jordinnehav är obekant.

Areal av odlad jord, har:		under 1.	1·0— 1·9.	2·0— 2·9.	3·0— 4·9.	5·0— 9·9.	10·0— 19·9.	20·0— 49·9.	50·0— 99·9.	100·0— 199·9.	200 och däröver.	Summa.
Antal jordägare	abs. tal . .	2	5	6	9	11	24	23	3	3	5	**91**
	rel. tal . .	*2·2 %*	*5·5 %*	*6·6 %*	*9·9 %*	*12·0 %*	*26·4 %*	*25·3 %*	*3·3 %*	*3·3 %*	*5·5 %*	*100·0 %*
Egendomarnas areal av åker m. m.	abs. tal, har . . .	1	7	13	33	77	335	646	175	459	2 441	**4 187**
	rel. tal . .	—	*0·2 %*	*0·3 %*	*0·8 %*	*1·8 %*	*8·0 %*	*15·4 %*	*4·2 %*	*11·0 %*	*58·3 %*	*100·0 %*

Av ifrågavarande jordägare innehava sålunda 36·2 % en odlad jordareal, som icke uppgår till 10 har, medan för 51·7 % åkerarealen utgör 10·0—49·9 har samt för 12·1 % 50 har och däröver. Av egendomarnas sammanlagda åkerareal komma på dessa tre kategorier resp. 3·1, 23·4 och 73·5 %. Ifrågavarande arealgrupper torde i det närmaste sammanfalla med de egendomskategorier, vilka å orten betecknas som resp. småbruk, bondgårdar och herrgårdar (lantgods).

En konkret bild av jordegendomsförhållandenas betydelse för bostadsvillkoren erhåller man genom en statistik över det antal personer, som hade sin bostad på de särskilda possessionerna.

Enligt vad ovan angivits uppgick den på jordbruksfastigheterna bosatta folkmängden till 3 249 personer. Fördelas denna folknumerär på socknens 99 jordägare, kommer på vars och ens ägor en befolkning av c:a 33 personer. Denna siffra är dock blott ett abstrakt genomsnitt, såsom framgår av nedanstående tablå, där egendomarna grupperats i storleksklasser efter den på dem bosatta befolkningen.

Folkmängd per egendom:		1—4.	5—9.	10—19.	20—29.	30—49.	50—99.	100 och däröver.	Summa.
Antal egendomar	absoluta tal . .	18	38	26	3	1	6	7	**99**
	relativa tal . .	*18·2 %*	*38·4 %*	*26·2 %*	*3·0 %*	*1·0 %*	*6·1 %*	*7·1 %*	*100·0 %*

På ägorna till de 7 storgodsen med över 100 invånare hava sitt hemvist resp. 110, 113, 130, 147, 231, 637 och 706 personer, sålunda tillsammans 2 074 personer eller 63·8 % av jordbruksfastigheternas hela befolkning.

II. Byggnader och boningsrum.

Medan för stadsarbetaren ordet lägenhet i de flesta fall betecknar sammanfattningen av de rum i ett större hus, över vilka hans hushåll förfogar,

förstår landsbygdens småfolk med detta ord merendels en stuga med tillhörande jordbit. Denna karaktäristiska åtskillnad mellan byggnads- och bostadsförhållandena i stad och på land medför, att man vid en skildring av de senare på ett helt annat sätt än beträffande de förra måste utgå från huset som bostadssocial enhet.

Enär å bostadsräkningsformulären icke upptagits jordbruksfastigheternas för lantbruksdriften erforderliga ekonomihus, såsom stall, ladugårdar, logar, lador m. fl., kunna uppgifter icke lämnas om hela antalet färdiga hus, men väl angående till bostad använda eller avsedda byggnader.

Som av tab. B här nedan framgår, utgjorde antalet dylika 683, varav 646 (94·6 %) belägna på fri och 37 (5·4 %) på ofri grund. Av dessa sistnämnda befunno sig 19 på statens, kommunens eller stiftelsers mark, 1 på bolagsjord och 17 på enskilda personers hemman.

Tab. B. Översikt över till bostad använda eller avsedda byggnader i Björkvik.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Besittningsform.	Antal till bostad använda eller avsedda byggnader.					Hela antalet bebodda hus.	Häri befintliga		
	Boningshus:		Andra bebodda byggnader:		Summa.		boningsrum.	hushåll.	personer.
	bebodda.	obebodda.	uthus.	övriga.					
Hus, tillhörande markägaren	584	32	27	3	646	614	1 997	729	3 306
Hus, icke tillhörande markägaren	27	1	—	9	37	36	126	43	120
Samtliga hus	**611**	**33**	**27**	**12**	**683**	**650**	**2 123**	**772**	**3 426**

Av ifrågavarande hus tillhöra 42 kategorien »annan fastighet.» Huru övriga hus äro fördelade på socknens förenämnda 99 jordegendomar, åskådliggöres närmare genom följande tablå:

Antal bostadshus per egendom:		1.	2.	3.	4.	5.	6–9.	10–19.	20–29.	30 och däröver.	Summa.
Antal egendomar	abs. tal . .	42	21	11	9	2	2	4	5	3	**99**
	rel. tal . .	*42·4 %*	*21·2 %*	*11·1 %*	*9·1 %*	*2·0 %*	*2·0 %*	*4·1 %*	*5·1 %*	*3·0 %*	*100·0 %*

I genomsnitt komma 6·5 hus med bostadskaraktär på varje egendom.

Av de hus, vilka äro av betydelse ur bostadssynpunkt, utgöras 644 av mangårdsbyggnader, statar- och andra arbetarbostadshus, torpstugor, backstugor m. fl. slag av egentliga boningshus.

Sammanställas de upplysningar, som i bostadsräkningsuppgifterna föreligga rörande boningshusens brandförsäkringsvärde, uppges detta för 640 hus utgöra något över 1·7 mill. kr., vilket motsvarar c:a 2 700 kr. per hus.

Samma källa upplyser angående boningshusens byggnadsmaterial, att av dem 17 eller 2·6 % voro uppförda av sten, 623 eller 96·8 % av trä och 4 eller 0·6 % av sten och trä.

Vad antalet våningar i höjd beträffar, utgör medeltalet per hus 1·3, vilket anger envåningshuset som förhärskande boningshustyp. Detta framgår även av följande tablå, som fördelar socknens hus efter våningshöjden:

	Antal våningar i höjd:	1.	2.	3.	Summa.
Antal boningshus	absoluta tal	446	192	6	**644**
	relativa tal	*69·3 %*	*29·8 %*	*0·9 %*	*100·0 %*

Blott ett fåtal hus med bostadsrum i tre etager finnas således i socknen, och av tvåvåningshusen äro en stor del ur byggnadsteknisk synpunkt att anse som envåningshus med boningsrum på vinden.

För vinnande av en riktig uppfattning av ortens byggnadssätt är det dock önskvärt, att bostadsräkningsmaterialets abstrakta upplysningar genom iakttagelser på ort och ställe kompletteras till en mera konkret bild av huvudtyperna för de boningshus, vilka utgöra den mindre bemedlade landsbygdsbefolkningens bostäder.

Den i socknen vanligast förekommande typen av torp- och backstugor är i sin ursprungliga och äldsta form en låg ryggåsstuga med vid sidorna snedställt innertak. Den inrymmer allenast ett större rum med spis (med c:a 25 kvm. golvyta) samt utanför denna »storstuga» en förstuga med ingång från långväggen och i sin bortre ända avbalkad till en »kove», avsedd till skafferi, garderob e. d. I regel har dock »koven» sedermera inretts till boningsrum och bildar då en liten kammare (med c:a 10 kvm. golvyta), varigenom huset oftast kan sägas innehålla ett rum och kök.

Till skillnad från flertalet smålägenheter i staden är i landsbygdens stugor »köket» fortfarande det största och mest använda rummet. Detta gäller även i fråga om nyare torpstugor, men dessa hava ofta rummen anordnade på annat sätt samt byggas betydligt högre, varmed följer horisontalt innertak samt vind.

Det nu sagda gäller i huvudsak även om det femtiotal enfamiljsstugor, som vid herrgårdarna användas till bostäder för statare och andra lantarbetare med eget hushåll. Av mera stadsliknande typ äro ett trettiotal för samma ändamål brukade två- eller trefamiljshus samt framför allt ett tjugutal tvåvåningsbyggnader, inrymmande 4—8 familjebostäder om ett, stundom två rum och kök, förutom enkelrum för ogifta tjänare, änkor, gratialister m. fl.

Statarbostädernas storlek och anordning är mycket växlande på olika gårdar. I fråga om nyare arbetarbostadshus synes en tendens göra sig gällande att undvika gemensamma uppgångar och korridorer och om möjligt förse varje bostadslägenhet med särskild ingång. I samband härmed minskas husens storlek och ökas lägenheternas rumsantal, ty medan lantarbetaren för ett tjugutal år sedan nöjde sig med ett enda rum, kräver en arbetarfamilj numera minst ett rum och kök.

Av boningshusen stå 33 obebodda. I denna siffra hava visserligen icke inräknats tomma stugor, som å primäruppgifterna angivits som obeboeliga eller förfallna, men det oaktat torde bland de i tabellen upptagna förefinnas

åtskilliga, vilka först efter grundlig reparation kunna användas till människobostad. Med hänsyn härtill torde jämförelser mellan landsbygdens obebodda hus och städernas lediga lägenheter blott böra göras med mycken försiktighet. Mest jämförliga med dessa sistnämnda torde vara de 7 bostäder om sammanlagt 10 rum och kök, vilka uppgivits stå obesatta i eljes bebodda flerfamiljshus.

Riktas uppmärksamheten på de 650 bebodda husen, befinnas bland dessa ingå 27 uthus och 12 övriga byggnader. De förra utgöras merendels av bryggstugor, slöjdstugor, bodbyggnader o. d., i vilka inrymmes någon enstaka drängkammare eller annan arbetarbostad. Övriga byggnader, i vilka bostäder förefinnas, bestå dels av skolhus, fattiggårdar o. d. anstaltsbyggnader, dels av hus, huvudsakligen uppförda för kommunikations- eller industriändamål.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av de bebodda byggnaderna efter antalet i dem befintliga rum (boningsrum och kök):

Antal rum per hus:		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8 o. fl.	Summa.
Antal bebodda hus	abs. tal . .	84	259	132	67	29	22	13	44	**650**
	rel. tal . .	*12·9 %*	*39·8 %*	*20·3 %*	*10·3 %*	*4·5 %*	*3·4 %*	*2·0 %*	*6·8 %*	*100·0 %*

Husen bestå sålunda till 12·9 % av stugor med blott ett enda rum, till 60·1 % av två- och trerumsstugor, till 20·2 % av byggnader med 4—7 rum samt till 6·8 % av ännu större byggnader. I sistnämnda grupp ingå ett antal statarkaserner, ävensom herrgårdarnas corps-de-logier, vilkas huvudbyggningar kunna innehålla upp till 20 à 30 rum.

De bebodda husens storlek kan även belysas därigenom, att de fördelas efter invånarantalet, såsom skett i följande uppställning:

Antal invånare per hus:		1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	Summa.
Antal hus	absoluta tal . . .	318	279	38	5	2	8	**650**
	relativa tal . . .	*48·9 %*	*42·9 %*	*5·9 %*	*0·8 %*	*0·3 %*	*1·2 %*	*100·0 %*

Sammanställda med i föregående tablå meddelade uppgifter om antalet rum per hus, giva dessa tal ett siffermässigt uttryck för det kända förhållandet, att på landsbygden enfamiljshuset dominerar jämväl som småfolksbostad, medan detta i stadssamhällena merendels innehaves av de ekonomiskt bättre lottade.

Vill man upprätta en statistik, som exakt utvisar, huru husen fördela sig efter antalet i dem boende hushåll, möter den svårigheten, att i ganska många fall ett enda hushåll är fördelat på flera byggnader. Husbondfolket bebor mangårdsbyggnaden, men drängar och andra tjänare i arbetsgivarens kost en drängstugu- eller flygelbyggnad. Likaså kan en arbetarbostad på en egendom inhysa såväl självständiga familjehushåll som ensamma personer, tillhörande arbetsgivarfamiljens matlag. Närmare belysas dessa förhållanden genom följande uppställning:

Antal hushåll per hus:		del av ett.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Summa.
Antal bebodda hus	abs. tal . .	92	461	61	16	7	5	4	—	4	650
	rel. tal . .	*14·1 %*	*70·9 %*	*9·4 %*	*2·5 %*	*1·1 %*	*0·8 %*	*0·6 %*	—	*0·6 %*	*100·0 %*

På grund av nu berörda, ofta ganska komplicerade förhållanden hava i denna tablå måst vidtagas vissa korrigeringar i syfte att undvika dubbelräkningar. Fullständigt kunna ifrågavarande svårigheter övervinnas först när, såsom i det följande skett, huset såsom bostadssocial enhet utbytes mot sammanfattningen av de av ett och samma hushåll disponerade boningsrummen utan avseende på dessas belägenhet.

III. De boende och bostäderna.

Vill man jämföra bostadsförhållandena på land och i stad, måste i båda fallen till grund läggas samma bostadssociala enhet, nämligen det antal rum, över vilka varje hushåll förfogar. I staden ligga dessa boningsrum vanligen i samma våning av ett större hus och äro i regel förenade till en lägenhet. På den rena landsbygden äro bostäder av denna typ icke så vanliga, enär ofta varje hushåll helt förfogar över ett, i vissa fall t. o. m. över flera bostadshus. Dessa förhållanden få dock icke fördunkla den inre enhet, som den gemensamma användningen och besittningen ger åt dessa byggnadstekniskt ofta skilda lokaler, vilka i det följande sammanfattas under beteckningen bostad (bostadslägenhet).

I en bostadsstatistik, som till enhet tager hushållet, måste man givetvis bortse från invånarna i fattigvårds-, sjukvårds- och liknande anstalter, vilka ej kunna räknas till vanliga hushåll. Inom Björkviks socken utgjorde ifrågavarande anstaltsbefolkning 43 personer, vadan den egentliga bostadsbefolkningen uppgår till 3 383 personer.

En fullständig uppdelning av bostäderna i sådana, som uteslutande tjäna bostadsändamål, och i sådana, vilka avse att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov utan jämväl att bereda honom för hans yrkesutövning nödiga lokaler m. m., påfordra eller ens möjliggöra däremot icke landsbygdens särskilda förhållanden. Erinras må därom, att i en jordbruksbygd boningsrummen ju i de flesta fall stå i mer eller mindre omedelbart sammanhang med för lantbruksdriften erforderliga lokaler och utrymmen.

Det antal bostäder, över vilka hushållen förfoga, ävensom bostädernas fördelning efter besittningsform och storleksklass, framgår av tab. C (sid. 17).

Från husägarens synpunkt kunna, som ovan (sid. 13) angivits, boningshusen endast fördelas i tvenne grupper, nämligen hus på fri och hus på ofri grund. Ställer man sig däremot på bostadsinnehavarens ståndpunkt, böra bland de hushåll, som bebo dessa hus, utskiljas icke blott sådana med egen bostad på egen jord eller på annans mark utan även sådana, vilka med eller utan avgäld bebo andra tillhöriga bostadslägenheter. Som tab. C

Tab. C. De begagnade bostäderna i Björkvik, fördelade efter hus- och bostadskategorier samt besittningsformer.

1	2	3	4	5	6
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	D ä r a v			
		i eget hus:		i andras hus:	
		på egen grund.	på annans mark.	upplåtna mot avgäld.	fritt upplåtna.
Absoluta tal.					
Enfamiljshus.					
1 rum med spis (kök)	**59**	2	3	13	41
1 » och kök	**238**	22	9	135	72
2 » » »	**94**	17	5	57	15
3 » » »	**46**	17	—	21	8
4 » » »	**18**	4	2	11	1
5 » » »	**11**	4	—	7	—
6 » » »	**9**	1	1	6	1
7 o. fl. » » »	**26**	16	—	6	4
Summa	**501**	**83**	**20**	**256**	**142**
Flerfamiljshus.					
1 o. fl. rum utan spis	**4**	—	—	—	4
1 rum med spis (kök)	**36**	4	—	2	30
1 » och kök	**177**	4	1	14	158
2 » » »	**41**	1	1	11	28
3 » » »	**10**	4	—	1	5
4 » » »	**2**	1	—	1	—
5 » » »	—	—	—	—	—
6 » » »	1	—	—	1	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—
Summa	**271**	**14**	**2**	**30**	**225**
Hela antalet bostäder	**772**	**97**	**22**	**286**	**367**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.			
Enfamiljshus.					
1 rum med spis (kök)	7·6	3·4	5·1	22·0	69·5
1 » och kök	30·8	9·2	3·8	56·7	30·3
2 » » »	12·2	18·1	5·3	60·6	16·0
3 » » »	6·0	37·0	—	45·6	17·4
4 » » »	2·3	22·2	11·1	61·1	5·6
5 » » »	1·4	36·4	—	63·6	—
6 » » »	1·2	11·1	11·1	66·7	11·1
7 o. fl. » » »	3·4	61·5	—	23·1	15·4
Summa	**64·9**	**16·6**	**4·0**	**51·1**	**28·3**
Flerfamiljshus.					
1 o. fl. rum utan spis	0·5	—	—	—	100·0
1 rum med spis (kök)	4·7	11·1	—	5·6	83·3
1 » och kök	22·9	2·2	0·6	7·9	89·3
2 » » »	5·3	2·4	2·4	26·9	68·3
3 » » »	1·3	40·0	—	10·0	50·0
4 » » »	0·3	50·0	—	50·0	—
5 » » »	—	—	—		—
6 » » »	0·1	—	—	100·0	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—
Summa	**35·1**	**5·2**	**0·7**	**11·1**	**83·0**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**12·6**	**2·8**	**37·1**	**47·5**

utvisar, bebodde av Björkviks 772 hushåll endast 15·4 % egna hus, medan 84·6 % voro inhysta i byggnader i andras ägo.

Skärskådas närmare hushållens bostadsbesittning, befinnas blott 12·6 % av dem hava fullt tryggad ställning med avseende på bostaden. Dessa utgöras av de 97 godsägare- och bondehushåll, som bebo eget hus — i regel enfamiljshus — på fri och egen grund.

I ett mera osäkert läge befinna sig de 22 torpar- och lägenhetsinnehavarfamiljer (2·8 % av samtliga hushåll), vilka uppfört sina stugor på andras ägor.

Ifrågavarande markområden, vilka i storlek växla mellan 0·1 och 2 har, innehavas antingen fritt eller mot särskild avgäld i penningar eller någon gång i dagsverken. Årsavgälden utgör för 7 bostadstomter om 0·1—0·5 har i medeltal 36 kr. per har, för 2 jordområden à 2 har odlad jord i genomsnitt 15 kr. per har.

Ofördelaktigare ställda ur bostadsbesittningens — ehuru, som nedan skall utvisas, icke alltid ur bostadsutrymmets synpunkt — äro de 653 hushåll, som bebo andras hus.

För nyttjanderätten erlägga 286 av dessa (37·1 % av samtliga) särskild avgäld, vilken kan betecknas som arrende, när avtalet i första rummet avser upplåtelse av jord och mera som en bisak rätten att begagna därå uppförda hus, men som hyra i de visserligen få fall, då byggnadens begagnande är det huvudsakliga.

I syfte att belysa den gradvisa övergången mellan dessa båda former för upplåtelse av nyttjanderätt till fast egendom, ävensom hyres-, resp. arrendeprisets belopp för olika storlekskategorier av bostadslägenheter och brukningsdelar hava bostadsuppgifternas upplysningar om det antal rum, över vilka varje hushåll förfogar, kombinerats med uppgifterna om till resp. bostäder hörande areal av åker (och trädgård), ävensom angående därför erlagd årsavgäld. Resultatet av dessa beräkningar åskådliggöres i nedanstående tabell med avseende på de 236 nyttjanderättsupplåtelser, där avgäldens belopp är uppgivet i penningar.

Bostadens storlek.	Antal uppgifter.	Bostadslägenheter.	Brukningsdelar med följande areal (i har) av åker (och annan odlad jord):							
			under 2.		2·0—9·9.		10·0—49·9.		50 o. däröver.	
			Årliga avgäldens genomsnittliga belopp (i kr.)							
		per bostad.	per brukn.-del.	per har åker.	per brukn.-del.	per har åker.	per brukn.-del.	per har åker.	per brukn.-del.	per har åker.
1 rum med spis	12	26	39	41	38	19	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	121	68	64	65	144	32	319	22	—	—
2 » » » . . .	57	88	93	124	155	28	332	23	—	—
3 o. fl. » » » . . .	46	379	60	120	321	46	529	22	1 550	20
Samtliga	**236**	**123**	**62**	**65**	**152**	**31**	**428**	**22**	**1 550**	**20**

Framhållas må, att begreppet brukningsdel här användes i den inom jordbrukets produktionsstatistik vedertagna betydelsen av ett sådant stycke odlad jord med tillhörande byggnader, vilket brukas för ett enda hushålls räkning som en lantbruksekonomisk enhet (Jfr sid. 9).

Av tabellen framgår, hurusom för de lägenheter, varmed är förenad ingen eller högst några tunnland jord, avgäldens belopp huvudsakligen betingas av bostädernas storlek och beskaffenhet. Inverkan härav är skönjbar även beträffande jordbrukslägenheterna på 2—10 har åker, men då det är fråga om hemmansbruk på 10 har och däröver, bekräfta de i huvudsak jämna siffrorna i kol. för avgäldens genomsnittliga belopp per har åker det kända förhållandet, att vid upplåtelse av bebyggda jordbruksfastigheter avgäldsbeloppet bestämmes per arealenhet, utan att hänsyn tages till de större eller mindre fördelar och bekvämligheter fastigheten erbjuder ur bostadssynpunkt.

Den omständigheten, att merendels jordupplåtelsen är huvudsak och bostadsupplåtelsen bisak, leder uppmärksamheten på huvudanledningen till att bostadsfrågan som hyresfråga knappast existerar på den rena landsbygden, nämligen att här sättet för bostadsbehovets tillfredsställande ännu i väsentlig mån kvarstår på naturahushållningens ståndpunkt och endast i mindre utsträckning är förenat med kontanta utlägg för bostadsinnehavaren.

Till belysning härav kan ytterligare tjäna, att i Björkvik 367 hushåll eller 47·5 % av samtliga utan hyres- eller arrendeavtal åtnjuta sina bostäder fritt på grund av tjänst eller annan orsak.

Under det de hemmansarrendators- och torparfamiljer, som betala avgäld för sin bostad, i regeln bebo enfamiljshus, är förhållandet annorlunda med de hushåll av lantarbetare, gratialister m. fl., vilka innehava sina bostäder antingen såsom del av arbetslön eller i understöd. Här rönes inflytande av herrgårdarnas statlängor, i det av ifrågavarande hushåll endast 38·7 % bebo ensamma stugor, medan 61·3 % äro inhysta i byggnader avsedda för mer än en familj.

Tagas socknens samtliga 772 hushåll under ett, befinnas av dem 64·9 % bebo enfamiljshus och 35·1 % flerfamiljshus. Inom båda huskategorierna består, som förut nämnts, familjebostaden i regel av »stuga» samt en eller två kammare, vilket i tabellen åskådliggöres därigenom, att av samtliga bostäder 84·1 % bestå av högst två rum och kök samt att bland dessa cirka två tredjedelar utgöras av bostadslägenheter om ett rum och kök.

En noggrannare redogörelse för de rum och lokaler, som ingå i bostäderna, återfinnes i tab. D (sid. 20). Enligt denna skulle i socknen vara i användning sammanlagt 1 329 boningsrum (kol. 4) i betydelsen av rum, som stadigvarande användas till bostad. Av dessa hava 13 eller 1·3 % uppgivits sakna fast värmeanordning och utgöras sålunda av kallrum (kol. 5).

Under särskild rubrik (kol. 6) redovisas samtliga kök eller spisrum, ehuru desamma, som förut antytts, av landsbygdens småfolk regelmässigt användas till sov- och dagligrum; av denna rumskategori förefunnos tillsammans 768.

Uppgifterna om tamburer äro, såsom de medievala siffrorna i kol. 7 antyda, tämligen osäkra, då ovisshet flerstädes synes hava rått, huruvida de

Tab. D. De begagnade bostäderna i Björkvik, fördelade efter bostads- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v					
			boningsrum:		kök (rum med spis).	tamburer.	kontors-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav kallrum.				
Absoluta tal.								
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	59	76	—	—	59	17	—	—
1 » och kök	238	554	238	1	238	68	10	—
2 » » »	94	321	188	2	94	30	5	4
3 » » »	46	220	138	3	46	21	13	2
4 » » »	18	107	72	3	18	12	4	1
5 » » »	11	76	55	1	11	7	3	—
6 » » »	9	78	54	—	9	7	6	2
7 o. fl. » » »	26	355	277	3	26	31	17	4
Summa	**501**	**1 787**	**1 022**	**13**	**501**	193	**58**	**13**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis	4	5	4	—	—	1	—	—
1 » med spis (kök) . .	36	48	—	—	36	11	—	1
1 » och kök	177	406	177	—	177	48	4	—
2 » » »	41	153	82	—	41	28	—	2
3 » » »	10	48	30	—	10	8	—	—
4 » » »	2	18	8	—	2	2	6	—
5 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » »	1	8	6	—	1	1	—	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**271**	**686**	**307**	—	**267**	99	**10**	**3**
Hela antalet bostäder	**772**	**2 473**	**1 329**	**13**	**768**	**292**	**68**	**16**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.	I % av kol. 3.			
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	7·6	3·1	—	—	77·6	22·4	—	—
1 » och kök	30·8	22·4	43·0	0·4	43·0	12·2	1·8	—
2 » » »	12·2	13·0	58·6	1·1	29 3	9·3	1·6	1·2
3 » » »	6·0	8·9	62·7	2·2	20·9	9·6	5·9	0·9
4 » » »	2·3	4·3	67·3	4·2	16·8	11·2	3·8	0·9
5 » » »	1·4	3·1	72·4	1·8	14·5	9·2	3·9	—
6 » » »	1·2	3·1	69·2	—	11·5	9·0	7·7	2·6
7 o. fl. » » »	3·4	14·4	78·0	1·1	7·3	8·8	4·8	1·1
Summa	**64·9**	**72·3**	**57·2**	**1·3**	**28·0**	10·8	**3·3**	**0·7**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis	0·5	0 2	80·0	—	—	20·0	—	—
1 » med spis (kök) . .	4·7	1·9	—	—	75·0	22·9	—	2·1
1 » och kök	22 9	16·4	43·6	—	43·6	11·8	1·0	—
2 » » »	5·3	6·2	53·6	—	26 8	18·3	—	1·3
3 » » »	1·3	2·0	62·5	—	20·8	16·7	—	—
4 » » »	0·3	0·7	44·5	—	11·1	11·1	33·3	—
5 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » »	0·1	0·3	75·0	—	12·5	12·5	—	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**35·1**	**27·7**	**44·8**	—	**38·9**	14·4	**1·5**	**0·4**
Hela antalet bostäder	**100 0**	**100·0**	**53·7**	**1·0**	**31·1**	**11·8**	**2·8**	**0·6**

Tab. E. De i Björkviks bostäder boende, fördelade efter bostadskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Hus- och bostads-kategorier.	Antal boende i samtliga bostäder:		Därav i följande slag av bostäder:							
			e g e t h u s				a n d r a s h u s			
			på egen grund:		på annans mark:		upplåtna mot avgäld:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.										
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	131	222	3	150	6	200	45	346	77	188
1 » och kök . . .	1 023	215	76	173	22	122	620	230	305	212
2 » » » . . .	467	166	73	143	23	153	309	181	62	138
3 » » » . . .	277	151	97	143	—	—	144	171	36	113
4 » » » . . .	118	131	27	135	12	120	74	135	5	100
5 » » » . . .	71	108	26	108	—	—	45	107	—	—
6 » » » . . .	54	86	3	43	5	71	42	100	4	57
7 o. fl. » » » . . .	214	71	143	68	—	—	46	82	25	68
Summa	**2 355**	**155**	**448**	**105**	**68**	**128**	**1 325**	**181**	**514**	**165**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	6	150	—	—	—	—	—	—	6	150
1 » med spis (kök)	59	164	8	200	—	—	2	100	49	163
1 » och kök . . .	704	199	5	63	7	350	58	207	634	201
2 » » » . . .	197	160	3	100	4	133	55	167	135	161
3 » » » . . .	45	113	21	131	—	—	8	200	16	80
4 » » » . . .	9	90	7	140	—	—	2	40	—	—
5 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	8	114	—	—	—	—	8	114	—	—
7 o. fl. » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**1 028**	**179**	**44**	**122**	**11**	**220**	**133**	**168**	**840**	**185**
Hela antalet bostäder	**3 383**	**161**	**492**	**106**	**79**	**136**	**1 458**	**180**	**1 354**	**177**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	3·9	137·9	2·3	141·5	4·6	147·1	34·3	192·2	58·8	106·2
1 » och kök . . .	30·2	133·5	7·4	163·2	2·2	89·7	60·6	127·8	29·8	119·8
2 » » » . . .	13·8	103·1	15·6	134·9	4·9	112·5	66·2	100·6	13·3	78·0
3 » » » . . .	8·2	93·8	35·0	134·9	—	—	52·0	95·0	13·0	63·8
4 » » » . . .	3·5	81·4	22·9	127·4	10·2	88·2	62·7	75·0	4·2	56·5
5 » » » . . .	2·1	67·1	36.6	101·9	—	—	63·4	59·4	—	—
6 » » » . . .	1·6	53·4	5·6	40·6	·9·2	52·2	77·8	55·6	7·4	32·2
7 o. fl. » » » . . .	6·3	44·1	66·8	64·2	—	—	21·5	45·6	11·7	38·4
Summa	**69·6**	**96·3**	**19·0**	**99·1**	**2·9**	**94·1**	**56·3**	**100·6**	**21·8**	**93·2**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	0·2	93·2	—	—	—	—	—	—	100·0	84·7
1 » med spis (kök)	1·8	101·9	13·6	188·7	—	—	3·4	55·6	83·0	92.1
1 » och kök . . .	20·8	123·6	0·7	59·4	1·0	257·4	8·2	115·0	90·1	113·6
2 » » » . . .	5·8	99·4	1·5	94·3	2·1	97·8	27·9	92·8	68·5	91·0
3 » » » . . .	1·3	70·2	46·7	1:3·6	—	—	17·8	111·1	35·5	45·2
4 » » » . . .	0·3	55·9	77·8	132·1	—	—	22·2	22·2	—	—
5 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	0·2	70·8	—	—	—	—	100·0	63·3	—	—
7 o. fl. » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**30·4**	**111·2**	**4·3**	**115·1**	**1·1**	**161·8**	**12·9**	**93·3**	**81·7**	**104·5**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**14·6**	**100·0**	**2·3**	**100·0**	**43·1**	**100·0**	**40·0**	**100·0**

Tab. F. De begagnade bostäderna i Björkvik, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Enfamiljshus:								Flerfamiljshus:				
Antal personer.	1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
1	21	16	4	—	—	—	—	—	22	10	4	1	**78**
2	23	37	13	4	1	1	—	1	11	38	1	2	**132**
3	7	42	13	3	1	1	2	1	7	34	6	2	**119**
4	2	39	15	4	2	—	1	—	—	31	8	2	**104**
5	3	39	13	9	3	3	2	4	—	29	7	1	**113**
6	1	32	17	5	2	—	1	4	—	15	5	—	**82**
7	2	14	6	11	1	—	—	3	—	10	5	2	**54**
8	—	10	2	5	3	3	—	2	—	6	4	3	**38**
9	—	6	3	1	3	3	2	—	—	2	1	—	**21**
10	—	2	3	2	2	—	1	2	—	1	—	—	**13**
11	—	—	4	1	—	—	—	6	—	1	—	—	**12**
12	—	1	1	1	—	—	—	2	—	—	—	—	**5**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl. . . .	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	**1**
Hela antalet bostäder	**59**	**238**	**94**	**46**	**18**	**11**	**9**	**26**	**40**	**177**	**41**	**13**	**772**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1	35·6	6·7	4·3	—	—	—	—	—	55·0	5·6	9·8	7·7	**10·1**
2	39·0	15·6	13·8	8·7	5·5	9·1	—	3·8	27·5	21·5	2·4	15·4	**17·1**
3	11·8	17·7	13·8	6·5	5·5	9·1	22·3	3·8	17·5	19·2	14·6	15·4	**15·4**
4	3·4	16·4	15·9	8·7	11·1	—	11·1	—	—	17·5	19·5	15 4	**13·5**
5	5·1	16·4	13·8	19·5	16·7	27·2	22·2	15·4	—	16·4	17·1	7·7	**14·6**
6	1·7	13·4	18·1	10·9	11·1	—	11·1	15·4	—	8·5	12·2	—	**10·6**
7	3·4	5·9	6·4	23·9	5·6	—	—	11·6	—	5·6	12·2	15·4	**7·0**
8	—	4·2	2·1	10·9	16·7	27·3	—	7·7	—	3·4	9·8	23·0	**4·9**
9	—	2·5	3·2	2·2	16·7	27·3	22·2	—	—	1·1	2·4	—	**2·7**
10	—	0·8	3·2	4·3	11·1	—	11·1	7·7	—	0·6	—	—	**1·7**
11	—	—	4·3	2·2	—	—	—	23·1	—	0·6	—	—	**1·6**
12	—	0·4	1·1	2·2	—	—	—	7·7	—	—	—	—	**0·7**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl. . . .	—	—	—	—	—	—	—	3·8	—	—	—	—	**0·1**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

åtminstone i enfamiljshus regelmässigt förefintliga förstugorna skulle redovisas under denna rubrik. Något mera pålitliga äro de i kol. 8 och 9 införda siffrorna för antalet kontors- och verkstadsrum o. d. affärsrum samt övriga rum och lokaler.

Från de tre sistnämnda rumskategorierna bortses i det följande, varest med rum förstås allenast boningsrum och kök.

Sedan sålunda bostädernas antal, storlek o. s. v. blivit belyst, i den mån materialet det medger, synes uppmärksamheten lämpligen böra riktas på det sätt, på vilket ifrågavarande utrymmen av socknens befolkning användas och utfyllas.

Huru denna, som anstaltsbefolkningen undantagen uppgår till 3 383 personer (jfr sid. 16), fördelar sig på de olika bostadskategorierna, framgår av tab. E (sid. 21).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 17) genom att lämna mot bostadstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av bostäder.

Medan ifrågavarande relationstal för samtliga bostäder uppgår till 161, utgör det för dem av dessa, som befinna sig i enfamiljshus, 155, medan för de hushåll, som blott bebo delar av hus, proportionstalet är betydligt högre eller 179.

Inom dessa huskategorier äro de variationer, som sammanhänga med olika upplåtelseformer, högst betydande. Medan för hushållen i enfamiljshus på fri och egen grund i medeltal blott 105 invånare komma på 100 rum, stiger motsvarande tal för de egna husen på annans mark till 128, för de fritt upplåtna bostäderna till 165 och för de mot avgäld upplåtna till 181. Som av det ovan (sid. 19) sagda torde framgå, röner sistnämnda tal inverkan särskilt av bostadsstandarden i torpstugorna (jfr sid. 28).

I fråga om flerfamiljshusen stå väl fortfarande de av ägaren begagnade bostäderna i den gynnsammaste ställningen, men för övriga kategorier är ordningen omkastad, i det att, om man bortser från de ytterst fåtaliga egna husen på annans mark, trångboddheten är större i de fritt upplåtna än i de uthyrda (utarrenderade) bostäderna. Det är tydligen folktätheten i herrgårdarnas statlängor, som här spelar in.

Dessa siffror häntyda sålunda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda bostadskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. F (sid. 22).

Av tabellen framgår, hurusom enkelrummen och spisrummen företrädesvis hysa en- och tvåpersonshushåll — de senare förmodligen i regel åldriga par — medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa mindre bostadslägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. An-

tages, såsom vid bostadsräkningar i vårt land i regel plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle överbefolkning föreligga, då det bor 3 eller flera personer i ett rum, 5 eller flera i 1 rum och kök, 7 eller flera i 2 rum och kök samt 9 personer och däröver i 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade bostäder:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%	absolut.	%
1	43	34	14	2	3	1	2	—	—	—	22	*22·2*	85	*43·4*
2	26	75	76	70	68	47	24	16	8	5	168	*40·5*	1 043	*60·4*
3	8	14	19	23	20	22	11	6	4	8	29	*21·5*	247	*37·2*
4	1	5	5	6	10	5	12	7	1	4	5	*8·9*	52	*16·1*
Summa	**78**	**128**	**114**	**101**	**101**	**75**	**49**	**29**	**13**	**17**	**224**	*31·8*	**1 427**	*49·1*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre bostadslägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 31·8 % av bostäderna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 49·1 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Med hänsyn till landsbygdsbefolkningens vana att, särskilt vintertid, tränga sig samman i ett enda rum, ehuru flera finnas i huset, skulle dessa redan i och för sig höga siffror säkerligen tett sig ännu ogynnsammare, därest till grund för beräkningen kunnat läggas icke, som här skett, samtliga de boningsrum, över vilka hushållet förfogar, utan endast de av dessa, som i större utsträckning användas till dagligrum och enkannerligen till sovrum.

Å andra sidan måste vid bedömande av det relativa bostadsutrymmet hänsyn tagas till, att rummen på landsbygden i allmänhet torde vara större än de i städerna befintliga.

Bostadsräkningsmaterialet lämnar visserligen av naturliga skäl inga upplysningar om rummens faktiska storleksförhållanden, deras längd, bredd och höjd, men har detsamma i detta avseende kompletterats genom på ort och ställe verkställda uppmätningar av ett 40-tal för bygdens bostadsförhållanden typiska småfolkslägenheter (huvudsakligen torpstugor och statarbostäder). Huvudresultaten av dessa undersökningar återgivas här nedan:

Medelluftrymd i kbm. för	1 rum med spis	1 rum och kök	2 rum och kök	1 rum med spis	1 rum och kök	2 rum och kök
	i enfamiljshus.			i flerfamiljshus.		
boningsrum	—	23·3	47·3	—	41·4	37·7
kök (rum med spis)	30·3	51·2	40·2	39·8	38·1	36·2
bostad (lägenhet)	30·3	74·5	134·8	39·8	79·5	111·6

Att rummen ofta uppvisa mindre kubikrymd i de små enfamiljshusen än i flerfamiljshusens smålägenheter beror huvudsakligen på att takhöjden är avsevärt mindre i det förra än i det senare slaget av bostäder (resp. 1·9 à 2·1 och 2·3 à 2·5 m.).

Framhållas må även, att andra och mindre stränga fordringar synas ur socialhygienisk synpunkt böra uppställas på luftrymden per person, när det gäller en bonde- och lantarbetarbefolkning, som större delen av dagen har arbete ute i fria luften, än då det är fråga om städernas mindre bemedlade, vilka i regel förrätta sina sysslor inomhus, på fabriker, i butiker eller på kontor. Även den minsta stuga på landsbygden har sol och luft från alla håll, vilket blott undantagsvis gäller om städernas arbetarbostäder, och lantbornas barn äga i vida högre grad än stadsbornas tillfälle att vistas ute och njuta frisk luft i det fria.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande båda dessa spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det att å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter.

Hus- och bostadskategori:		enfamiljshus:								flerfamiljshus:				
		1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök	1 o. fl. rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Samtliga bostäder.
Antal barn under 15 år	absolut	22	401	157	86	28	19	5	33	8	315	86	20	**1 180**
	i % av samtliga boende	*16·8 %*	*39·2 %*	*33·6 %*	*31·0 %*	*23·7 %*	*26·8 %*	*9·3 %*	*15·4 %*	*12·5 %*	*44·7 %*	*43·7 %*	*32·3 %*	*34·9 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	—	2	3	6	—	—	—	6	—	—	1	—	**18**
	i % av samtliga boende	—	*0·2 %*	*0·6 %*	*2·2 %*	—	—	—	*2·8 %*	—	—	*0·5 %*	—	*0·5 %*

Såsom är att vänta med avseende på en så litet industrialiserad bygd, ger denna tablå vid handen, att någon inneboendefråga i vanlig bemär-

kelse knappast existerar i Björkvik, där hushållen äro så gott som fullständigt fria från främlingar i ovan angivna bemärkelse.[1]

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddhet, vilken särskilt karaktäriserar bostäderna om 1 rum och kök såväl i enfamiljs- som i flerfamiljshusen. Det är särskilt torpstugornas och statlängornas barnskaror, som här komma till synes.

Att sistnämnda bostadskategori utgör ortens typiska lantarbetar- och torparbostad, framgår av efterföljande framställning, där man till en totalbild av de mindre bemedlades bostadsstandard sökt sammanföra de spridda drag, som i det föregående anförts till karaktäriserande av bostadstyper och bostadsvanor för skilda socialgrupper.

Tyvärr reser materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte.

Ur 1912 års taxeringslängder har på varje bostadsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland bostadsinnehavarna.

Emellertid föreligga uppgifter om den taxerade årsinkomstens storlek endast för 356 eller 46·1 % av socknens samtliga hushåll; och utgör sammanlagda inkomsten för dessa 382 244 kr., om hänsyn blott tages till hushållsföreståndarens inkomst, samt 419 104 kr., om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

Återstående 416 hushåll utgöras till blott ringa del av sådana inkomsttagare, vilka icke kunnat i taxeringslängderna återfinnas, vanligen emedan deras bostadsförhållanden undergått förändring under tiden mellan 1912 års taxering och bostadsräkning, och huvudsakligen av familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 500 kr. Att sistnämnda kategori skall bliva ganska talrik, inses lätt, då man tager hänsyn till, att bl. a. så gott som alla mindre torpare anses sakna beskattningsbar inkomst, enär deras totalförtjänst antages icke uppgå till inkomstskatteförordningens minimum (800 kr.) och deras inkomst av arbete utom torpet icke når upp till bevillningsförordningens 500 kr.-streck; torpen taxeras i regel icke för sig, utan ingå i huvudgårdens fastighetsvärde.[2]

---

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

[2] Vid den omtaxering av samtliga fastigheter, som ägt rum under år 1913, har dock denna grundsats frångåtts och torpen i regel åsatts särskilda taxeringsvärden.

Anser man såsom efter ortens förhållanden mindre bemedlade de hushåll, där hushållsföreståndarens årsinkomst understiger 1 500 kr., böra sålunda till denna kategori hänföras icke blott de 327 hushåll, där sagda inkomst är känd och icke uppgår till ifrågavarande belopp, utan även de allra flesta familjer med obekant inkomst. Då det emellertid, särskilt på grund av de år 1910 införda nya formerna för fastighetsägares inkomsttaxering, icke är uteslutet, att hushåll av tillfälliga anledningar kunna komma att ett visst år tillföras en helt annan och lägre inkomstgrupp än som motsvarar deras sociala ställning, har det visat sig nödigt att uppåt avgränsa kategorien av smärre inkomsttagare. Med hänsyn härtill hava ur denna i regel uteslutits ägare och brukare av jordbruksfastighet med ett taxeringsvärde av 25 000 kr. och däröver, ävensom innehavare av annan fastighet, för vilken den verkliga eller beräknade hyran uppgår till 250 kr. och däröver.

Den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 739 bostadsinnehavare eller 95·7 % av socknens samtliga hushåll, har därefter med användande av primäruppgifternas upplysningar om hushållsföreståndarens yrke uppdelats i olika socialgrupper.

Härvid hava i första hand utskilts arbetarhushållen, varvid med arbetare förståtts personer, som hava sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst.[1]

Medan tillämpningen av denna grundsats erbjuder föga svårighet med avseende på de industriella yrkena, vållar inom jordbruksnäringen avgränsandet av de båda sociala huvudklasserna arbetsgivare och arbetare stora svårigheter. Detta har bl. a. medfört, att såsom särskild huvudklass måst redovisas jordtorparna, vilka intaga en mellanställning mellan företagare och arbetare. Torparen är nämligen å ena sidan, såsom innehavare av en mindre jordbrukslägenhet, lydande under en mer eller mindre närbelägen huvudgård, småbrukare, medan han å andra sidan, såsom gengäld för brukningsrätten, har skyldighet utföra visst mått av lantarbete på denna huvudgård och därigenom blir jordbruksarbetare vid ett storbruk. Såsom företagare står torparen, särskilt om han, som i Björkvik i stor utsträckning är fallet, fått arbetsskyldigheten ersatt med penningarrende, nära den mindre hemmansarrendatorn, medan han som arbetare har många beröringspunkter med övriga lantarbetarkategorier.

Medan socknens torp i regel äro småbruk på 2—10 har åkerjord, varav brukarens familj med egna krafter kan hämta sitt väsentliga uppehälle, utgöres det full besuttenhet givande bondebruket, för vars drivande jämväl måste användas lejd arbetskraft, vanligen av brukningsdelar på 10—50 har odlad jord. Innehavarna av dylika jordbruk tillhöra antingen hemmansägarklassen, vartill jämväl förts ägare av mera betydande jordlägenheter,

[1] Framhållas må, att förevarande undersökning endast avser arbetare, som bilda egna hushåll, medan tjänare i husbondens kost, som ovan (sid. 25) antytts, icke komma till synes, enär de inräknats i resp. arbetsgivares hushåll.

eller också den i denna storbruksbygd ännu talrikare hemmansarrendatorsgruppen, som omfattar brukare av andra tillhörig jord. Tillsammans med socknens småhandlare, hantverkare m. fl. näringsutövare utom jordbruket bilda dessa båda jordbrukarklasser huvudgruppen självständiga näringsidkare.

Till tjänstemannaklassen hava räknats lägre stats- och kommunaltjänstemän, ävensom jordbrukets förvaltningspersonal och andra privatanställda samt slutligen utövare av fria yrken, medan till kategorien pensionärer, understödstagare m. fl. förts socknens undantagsfolk, gratialister, inhysingar o. d., ävensom personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

För samtliga dessa grupper av mindre bemedlade belyses bostadsstandarden närmare genom tab. G (sid. 29).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 18·0 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 16·0 % av jordbruksarbetarhushållen bebo bostadslägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för jordtorpare 27·0 %, för självständiga näringsidkare 65·4 % samt för lägre tjänstemän 42·3 %. En särställning intager gruppen pensionärer, understödstagare m. fl., vilka så gott som undantagslöst innehava bostäder om allenast ett rum eller ett rum och kök.

Enär sistnämnda kategori huvudsakligen utgöres av småhushåll, är emellertid trångboddheten (kol. 8—13) inom densamma jämförelsevis ringa, då här i genomsnitt endast 126 boende komma på 100 rum. I förevarande avseende överträffas denna hushållskategori endast av tjänstemannahushållen, som uppvisa relationstalet 120. Större är folktätheten inom de självständiga näringsidkarnas familjer med siffran 162 och framför allt inom arbetarhushållen, där de vanligen små bostadslägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 196, för de under »övriga arbetare» redovisade skogsarbetarna, tillfällighetsarbetarna m. fl. t. o. m. till 209.

Ännu sämre ställda än sistnämnda slag av arbetare äro torparfamiljerna, där per 100 rum i genomsnitt komma ej mindre än 214 personer.

Tager man hänsyn till, att, såsom kol. 7 utvisar, sistnämnda båda befolkningsgrupper i vida större utsträckning än den huvudsakligen av statare (jämte ett fåtal daglönare) bildade jordbruksarbetarklassen bebo enfamiljshus, synes förevarande undersökning giva vid handen, att de företräden, som från hygienisk och allmänt social ståndpunkt pläga tillskrivas enfamiljshuset som småfolksbostad framför flerfamiljshuset, i praktiken understundom kunna uppvägas genom med den mindre hustypens bristande utvidgningsmöjligheter förenade nackdelar, enkannerligen mindre bostadsutrymme per person och per bostadslägenhet (jfr sid. 25).

Vid bedömandet av bostadsförhållandena för lantarbetare och därmed jämställda må det dock aldrig lämnas ur sikte, att dessa befolkningsklasser sällan äro i tillfälle att själva välja bostad, enär de i regel erhålla sådan an-

Tab. G. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hushåll i Björkvik, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa bostäder boende personer.					
	Hela antalet.	Därav				Därav i enfamiljshus.	Hela antalet.	Därav i				Därav i enfamiljshus.
		1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.			1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	
Absoluta tal.												
Arbetare	**339**	43	235	47	14	150	**1 396**	97	1 017	218	64	618
därav jordbruksarbetare	**249**	33	176	33	7	97	**991**	64	746	152	29	375
industri- och hantverksarbetare	**59**	3	42	10	4	30	**269**	7	191	52	19	133
övriga	**31**	7	17	4	3	23	**136**	26	80	14	16	110
Jordtorpare	**89**	1	64	22	2	83	**435**	3	294	125	13	406
Självständiga näringsidkare	**191**	8	58	55	70	168	**1 056**	18	261	297	480	945
därav hemmansägare m. fl.	**50**	3	13	12	22	44	**252**	6	45	57	144	236
hemmansarrendatorer	**113**	1	38	34	40	100	**691**	7	191	201	292	611
näringsidkare utom jordbruket	**28**	4	7	9	8	24	**113**	5	25	39	44	98
Lägre tjänstemän	**26**	—	15	7	4	14	**83**	—	57	14	12	63
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**94**	47	43	3	1	57	**184**	78	98	6	2	110
Samtliga	**739**	**99**	**415**	**134**	**91**	**472**	**3 154**	**196**	**1 727**	**660**	**571**	**2 142**
	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Relativa tal.												
Arbetare	**45·9**	12·7	69·3	13·9	4·1	44·2	**196**	226	216	155	110	191
därav jordbruksarbetare	**33·7**	13·3	70·7	13·2	2·8	39·0	**194**	194	212	154	104	187
industri- och hantverksarbetare	**8·0**	5·1	71·2	16·9	6·8	50·8	**199**	233	227	173	106	185
övriga	**4·2**	22·6	54·8	12·9	9·7	74·2	**209**	371	235	117	133	216
Jordtorpare	**12·0**	1·1	71·9	24·7	2·3	93·3	**214**	300	230	189	163	213
Självständiga näringsidkare	**25·9**	4·2	30·4	28·8	36·6	88·0	**162**	225	225	180	133	161
därav hemmansägare m. fl.	**6·8**	6·0	26·0	24·0	44·0	88·0	**135**	200	173	158	119	136
hemmansarrendatorer	**15·3**	0·9	33·6	30·1	35·4	88·5	**180**	700	251	197	143	179
näringsidkare utom jordbruket	**3·8**	14·3	25·0	32·1	28·6	85·7	**138**	125	179	144	119	136
Lägre tjänstemän	**3·5**	—	57·7	26·9	15·4	53·8	**120**	—	190	67	67	166
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**12·7**	50·0	45·7	3·2	1·1	60·6	**126**	166	114	67	50	131
Samtliga	**100·0**	**13·4**	**56·2**	**18·1**	**12·3**	**63·9**	**177**	**198**	**208**	**164**	**127**	**175**

visad och upplåten av arbetsgivaren. Medan höjningen av de mindre bemedlades bostadsstandard i stadssamhällena huvudsakligen torde betingas av arbetarklassens utveckling till bättre ställning i ekonomiskt avseende samt av dess fostran till ökad insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god och rymlig bostad, beror, vid här skildrade arbetssystem och jordfördelningsförhållanden, bostadsfrågans lösning för landsbygdens ekonomiskt osjälvständiga befolkningselement till väsentlig del på vederbörande lantarbetsgivares förståelse för den betydelse tillhandahållandet av goda bostäder har för beredande av tillgång på god arbetskraft, ävensom på jordägarens ekonomiska möjligheter att uthärda och övervinna en ytterligare stegring av den belastning de redan nu höga byggnadskostnaderna per arealenhet utgöra på det svenska jordbrukets räntabilitet. Denna karaktäristiska åtskillnad mellan land och stad innebär dock icke, att bostadsvillkoren med nödvändighet måste gestalta sig sämre för jordbrukets än för industriens arbetspersonal, ty medan nutidens brist på lantarbetare innebär en kraftig maning för varje jordbrukare, som vill äga fulltalig arbetsstyrka, att hålla sina arbetarbostäder i försvarligt skick, tvingas många stadsarbetare att, trots den formella valfriheten, nöja sig med undermåliga bostäder, då för deras inkomstförhållanden avpassade goda smålägenheter sällan stå till förfogande i tillräckligt antal.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

IV.

LULEÅ

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1913
[132976]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt, dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och

jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava förut publicerats sådana för Vänersborgs stad, Sundbybergs köping och Björkviks landskommun; och överlämnas härmed till offentligheten den fjärde, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Luleå i december 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av förste aktuarien Bertil Nyström, vilken även, med biträde av amanuensen Mårten Granqvist, utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i november 1913.

HENNING ELMQUIST.

NILS BERGSTEN.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Luleå.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 12
III. Lägenheter, rum och lokaler 14
IV. Hyra och inkomst 21
V. De boende och bostäderna 32

Bilaga: Stadsplan för Luleå.

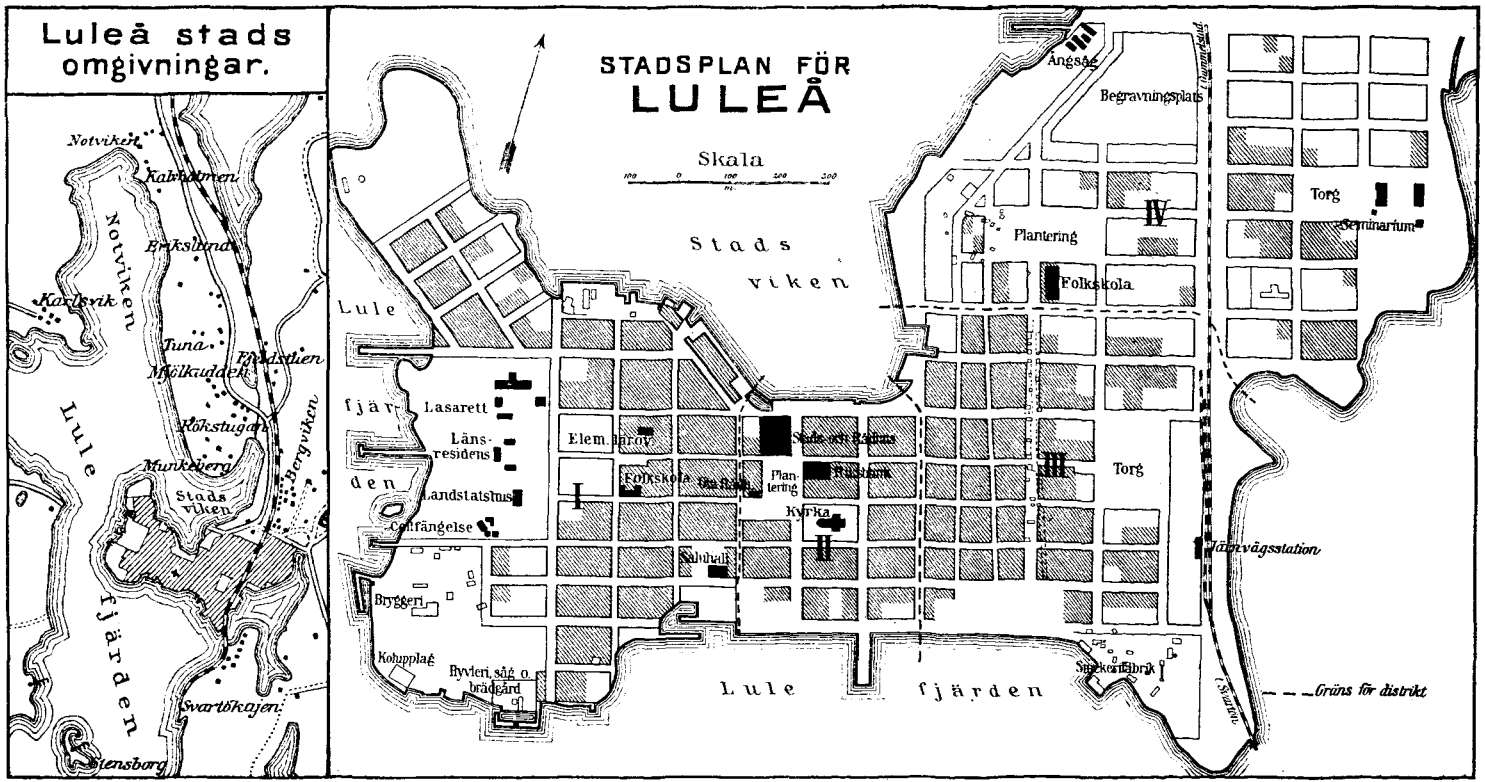
Luleå stads omgivningar.
Notviken
Kabbelfjärden
Notviken
Eriksbrunn
Karlsvik
Tuna
Mjölkudden
Fiskarstugan
Lule
fjärden
Bergviken
Munkeberg
Stads viken
Svartökajen
Sjensborg
STADSPLAN FÖR
LULEÅ
Skala
Stads viken
Lule
fjärden
Lasarett
Läns-residens
Landstatstuns
Cellfängelse
Elem. Läroverk
Folkskola
Kyrka
Kyrkogård
Bryggeri
Kohupplag
Byvieri, såg o. brädgård
Plantering
Rådstuga
Skola och Rådhus
Ångsåg
Begravningsplats
Plantering
Folkskola
Torg
Seminarium
Torg
Järnvägsstation
Snickerifabrik
Gräns för distrikt

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Luleå stad, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Norrbottens län att för stadens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljes på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Magistraten avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav lät Magistraten i Luleå genom stadens polis utdela ifrågavarande formulärblanketter till samtliga fastighetsägare, ävensom den 6 november s. å. utfärda en kungörelse, varigenom varje fastighetsägare för ständigades dels att själv ifylla formuläret för fastighetsuppgifter samt, därest han själv bebodde lägenhet inom fastigheten eller hade sådan outhyrd, jämväl motsvarande antal formulär för lägenhetsuppgifter, dels att från samtliga hyresgäster införskaffa ifyllda exemplar av sistnämnda formulär.

De besvarade frågeformulären skulle av fastighetsägaren vid mantalsskrivningen den 9—12 december s. å. avlämnas till mantalsskrivningsförrättaren. Denne hade att i sin ordning därpå överlämna de inkomna uppgifterna till en av 7 personer bestående kommitté, vilken tillsatts av Stadsfullmäktige att verkställa granskning av de ifyllda frågeformulären, ävensom ombesörja lägenhetsuppgifternas komplettering medelst införande å desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst.

Vid mantalsskrivningsförrättningen inlämnades ifyllda blanketter från flertalet uppgiftspliktiga, varjämte en del felande uppgifter sedermera införskaffades. Då detta material blivit av förenämnda kommitterade kontrollerat, insändes det den 7 februari 1913 till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari 1913 övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet den 11 februari inkommit till Styrelsen och där underkastats slutlig granskning, befanns vid jämförelse med taxe-

ringslängden över fast egendom, att bostadsuppgifter saknades för 41 bebyggda fastigheter. På därom av Socialstyrelsen särskilt gjord framställning införskaffades sedermera genom Magistratens försorg dessa felande uppgifter, vadan för bearbetningen kunnat läggas till grund ett i görligaste mån fullständigt primärmaterial.

Utarbetandet av förevarande redogörelse har i hög grad underlättats genom den beredvillighet, varmed så väl stadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Luleå.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

I administrativt och juridiciellt hänseende omfattar Luleå stad ett område vid Lule älvs mynning i Bottniska viken, vilket enligt av stadsingenjörskontoret lämnade uppgifter utgör omkring 2 475 har. Detta på grund av de topografiska förhållandena i hög grad söndersplittrade område upptages till huvudsaklig del av obebyggd eller landsbygdsartat bebyggd mark, men innefattar även vissa tätare bebyggda områden, såsom Karlsvik, Bergviken, Svartön, Mjölkudden (delvis) m. fl.

Den egentliga staden är, som av förestående plankarta framgår, belägen på en i Luleå fjärden utskjutande halvö och omfattar c:a 184 har planlagd mark.

Staden saknar gammal» kvarters»- eller distriktsindelning, och på grund av dess jämförelsevis ringa storlek och ojämna bebyggelsesätt erbjuder jämväl en fördelning av det planlagda området i ur bostadssocial synpunkt någorlunda likformiga stadsdelar stora svårigheter. Efter samråd med ortskunniga personer har dock försök gjorts till dylik indelning, i det stadsplaneområdet uppdelats i fyra distrikt, vilkas gränser framgå av plankartan. Av dessa områden utgör distrikt II den centrala delen av staden, vilken år 1887 avbrann och numera är ganska jämnt bebyggd med större hus och lägenheter. Distrikt IV har först på senare år nåtts av byggnadsverksamheten och är i huvudsak bebyggt med mindre arbetarbostäder.

De bostadssociala förhållandena i Luleå hava i hög grad fått sin prägel genom stadens egenartade socialekonomiska utveckling, varav befolkningsrörelsen ger en spegelbild. Medan staden år 1880 ägde 3 120 och år 1890 4 755 invånare, räknade den år 1900 en folkmängd av 9 484 personer. Anledningen till att folknumerären under detta årtionde fördubblats, var Norrbottens kraftiga ekonomiska uppsving under denna tidsperiod, särskilt genom den då påbörjade malmexporten från de lappländska gruvorna, vilkas i början enda exporthamn Luleå var. Arbetssökande och affärsmän strömmade i stort antal till staden, byggnadsverksamheten fick ett kraftigt uppsving och fastighetsvärden och hyror uppskruvades till en förut oanad höjd. På överspekulationen följde dock en ekonomisk kris, som blev ganska svårartad, samt en djup depression under det följande årtiondet, då utvecklingen började stagnera och malmexporten till övervägande del drogs över Norge. Folkmängden gick tillbaka och utgjorde år 1909 endast 9 028 personer. På allra senaste tiden har dock, delvis visserligen av mera tillfälliga anledningar, åter försports någon ökning, i det den kyrkoskrivna folknumerären vid 1912 års slut uppgick till 9 317 personer.

Den lappländska bergverksrörelsen har skänkt staden dess enda större industriföretag, det i förstadssamhället Karlsvik belägna Luleå järnverk, vilket

år 1904 grundades för förädling av för export mindre lämpad norrbottensmalm. I övrigt finnas inom stadens område av industriföretag endast några smärre sågverk och snickerifabriker, ett nyanlagt träsliperi, en mindre mekanisk verkstad m. m. Staden är sålunda ingen fabriksstad, utan har sin betydelse och får sin karaktär av att vara Norrbottens administrativa och kommersiella huvudstad.

Som ovan nämnts, utgör ytvidden av Luleå stads planlagda område c:a 184 har. I denna summa innefattas ytinnehållet av stadens gator, torg, allmänna platser, planteringar o. d., varom upplysningar saknas i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna däremot erhållas detaljerade uppgifter angående stadens indelning i tomter m. m., deras arealer samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Luleå.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Distrikt I . . .	185	172	13	1	350 660	325 534	44 459	25 126
» II . . .	77	71	6	1	77 857	74 163	27 708	3 694
» III . . .	192	175	17	2	187 213	162 012	39 669	25 201
» IV . . .	113	57	56	6	193 342	98 679	11 693	94 663
Stadens planlagda område	**567**	**475**	**92**	**10**	[1] **809 072**	[2] **660 388**	[3] **123 529**	[4] **148 684**

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för		Åbyggnadernas		Husens hyresvärde, hyra per år:	
		bebyggda fastigheter, kr.	obebyggda fastigheter, kr.	taxeringsvärde, kr.	brandförsäkringsvärde, kr.	verklig, kr.	beräknad, kr.
Distrikt I . . .	**4 116 300**	4 083 100	33 200	2 752 800	2 981 515	128 327	103 096
» II . . .	**4 209 000**	4 170 200	38 800	2 387 200	2 669 930	182 752	71 240
» III . . .	**3 534 100**	3 481 300	52 800	2 837 500	3 113 140	177 127	46 534
» IV . . .	**1 050 290**	977 600	72 690	480 400	528 850	25 834	22 697
Stadens planlagda område	[5] **12 909 690**	[6] **12 712 200**	[7] **197 490**	[8] **8 457 900**	[8] **9 293 435**	**514 040**	**243 567**

[1] Avser 515 fastigheter. [2] Avser 426 fastigheter. [3] Avser 410 fastigheter. [4] Avser 89 fastigheter.
[5] Avser 557 fastigheter. [6] Avser 473 fastigheter. [7] Avser 84 fastigheter. [8] Avser 442 fastigheter.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A (sid. 10), där en redogörelse lämnas för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse stadens planlagda område; och meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, särskilt arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 800 fastigheter, varav 652 bebyggda och 148 obebyggda samt 567 belägna inom och 233 (inberäknat 123 jordbruksfastigheter) utom stadsplaneområdet.

Äganderätten till hus och tomt synas i Luleå i regel vara förenade, enär endast ifråga om 10 fastigheter inom och 6 utom det planlagda området upplysning meddelats, att husägaren icke äger byggnadsmarken.

På de 426 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka arealuppgifter meddelats, uppgives tomtmarken sammanlagt utgöra omkring 66 har. Beträffande 406 av dessa har jämväl meddelats, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 63·7 har, 19 % utgöra överbyggd yta och 81 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa procenttal blott utgöra abstrakta genomsnitt, enär talen äro mycket växlande för olika delar av staden, där kvarter med slutet byggnadssätt omväxla med villa- och lanthusartat bebyggda områden.

Medelarealen av en gård i Luleå skulle sålunda utgöra c:a 1 500 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkats genom förefintligheten av ett antal mycket stora fabriks- och anstaltstomter. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens parcellering i staden, därest de mera noggrant arealuppmätta 426 stadsplanetomterna fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:		under 200.	200— 399.	400— 599.	600— 799.	800— 999.	1 000— 1 199.	1 200— 1 499.	1 500— 2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	6	30	50	67	79	58	59	57	20
	relativa tal . .	*1·4 %*	*7·0 %*	*11·7 %*	*15·7 %*	*18·6 %*	*13·6 %*	*13·9 %*	*13·4 %*	*4·7 %*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Luleå 15·0 mill. kr. för bevillningsskyldig och 3·4 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 18·4 mill. kr. För de 473 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärde kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt ungefär 12·7 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 0·8 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 6·0 % på taxeringsvärdet, och hyresbeloppets efter 5 % kapitaliserade värde uppgå till 15·2 mill. kr.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för det planlagda området som nämnt utgör c:a 12·7 mill. kr. eller c:a 27 000 kr. per gård, komma 11·9 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är mera fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av ungefär 18 kr. För enskilda kvarter i stadens bäst bebyggda delar stiger dock detta värde ända till 50 kr. och däröver, medan det i de sämre och glesare bebyggda utkanterna kan nedgå till några kronor per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga beträffande 442 fastigheter inom det planlagda området användbara uppgifter härom, men saknas kunskap om totala taxeringsvärdet för 2 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 440 fastigheter det taxerade husvärdet, 8·46 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 9·97 mill. kr., återstå 1·51 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med 85 % på åbyggnaderna och 15 % på byggnadsmarken.

Ifrågavarande åbyggnaders totala brandförsäkringsvärde överstiger med 0·8 mill. kr. eller c:a 10 % husens åsatta taxeringsvärde.

II. Hus och våningar.

Som av tab. B (sid. 13) framgår, redovisades i Luleå stad vid bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus, ävensom 74 lantgårdars för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader — sammanlagt 1 318 hus, varav 1 009 voro belägna inom och 309 utom det planlagda området, motsvarande resp. 2·1 och 1·7 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 913 hus, som äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 11 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 14 på den bebyggda delen av densamma.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter

Antal bostadslägenheter pr hus:		0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus	inom det planlagda området	366	287	130	65	66	36	18	18	8	4	11
	utom » » »	86	147	35	10	19	—	2	1	4	—	5
	i hela staden	**452**	**434**	**165**	**75**	**85**	**36**	**20**	**19**	**12**	**4**	**16**

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 50·1 %, tvålägenhetshusen 19·1 %, husen med 3—9 lägenheter 29·0 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 1·8 %. Egentliga hyreskaserner saknas så gott som fullständigt, helst intet hus med mer än 15 lägenheter förefinnes, och de mindre hustyperna förhärska även som bostäder för mindre bemedlade. Framhållas må dock, att av de 434 husen med en bostadslägenhet endast 353 äro egentliga enfamiljs-

hus i betydelsen av boningshus uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 17), medan övriga hus utgöras av uthus och större för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostadslägenheter.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 25 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 64 av uthus och 777 av egentliga boningshus.

Såsom byggnadsmaterial kommer så gott som uteslutande trä till användning, ty av boningshusen uppgivas ej mindre än 762 eller 98·1 % som trähus, medan 13 eller 1·7 % voro uppförda av sten och 2 eller 0·2 % av sten och trä.

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen belägna 563 boningshusen 394 eller 70·0 % som gatuhus, 110 eller 19·5 % som gårdshus och 59 eller 10·5 % som fristående. Gårdshusen i staden äro mera sällan gårdshus i storstadsbemärkelse med uppgång till lägenheterna »över gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här i de flesta fall betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård belägna boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. Av de utom det planlagda området befintliga 214 boningshusen betecknas 5 förstadshus som gatuhus och 19 som gårdshus, medan övriga synas böra räknas som fristående, i det de genom-

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Luleå.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	D ä r a v					Antal i dessa hus *förefintliga*	
		boningshus.	uthus		övriga byggnader			
			med	utan	med	utan	till bostad använda lägenheter.	andra lokaler.
			till bostad använda lägenheter.					
Stadens planlagda område .	**1 009**	**563**	**55**	**309**	**25**	**57**	**1 640**	**563**
därav i distrikt I	377	207	22	120	9	19	495	172
» II	157	86	7	52	3	9	295	151
» III	371	216	17	110	8	20	659	225
» IV	104	54	9	27	5	9	191	15
Stadens icke planlagda område	**309**	**214**	9	**79**	—	**7**	**431**	**21**
därav jordbruksfastighet [1] . . .	118	81	—	34	—	3	93	11
annan fastighet	191	133	9	45	—	4	338	10
Hela staden	**1 318**	**777**	**64**	**388**	**25**	**64**	**2 071**	**584**

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. dyl.).

gående utgöras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 1·72, vilket anger en- och tvåvåningshusen (inkl. envåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyper i staden. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar boningshusen efter våningshöjden:

Antal våningar i höjd:		1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	334	342	84	17
	relativa tal	*43·0 %*	*44·0 %*	*10·8 %*	*2·2 %*

Ifråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:		1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	1850 —59.	före 1850.	obekant.
Antal hus	absoluta tal	3	22	136	82	59	62	34	42	123
	relativa tal	*0·5 %*	*3·9 %*	*24·2 %*	*14·6 %*	*10·5 %*	*11·0 %*	*6·0 %*	*7·5 %*	*21·8 %*

Lämnas husen med obekant ålder åsido, skulle sålunda av övriga 440 boningshus 44·8 % vara byggda tidigare och 55·2 % senare än år 1880.

Ehuru tabellens siffror givetvis rönt inverkan bl. a. av den starka byggnadsverksamhet, som blev en följd av 1887 års brand, kunna dock ur desamma utläsas de båda förut antydda huvudepokerna i stadens nyare utvecklingshistoria, 1890-talets starka uppsving och 1900-talets stagnation.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 584 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 2 071 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad. De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 1 923 eller 92·9 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 148 eller 7·1 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från 12 endast såsom sommarbostäder använda lägenheter), och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 15).

Tab. C. Lägenheterna i Luleå, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**215**	171	6	26	**203**	12
1 rum utan kök	**152**	128	6	10	**144**	8
2 o. fl. » » »	**41**	29	5	5	**39**	2
1 rum med del i kök . .	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**735**	552	124	53	**729**	6
2 » » »	**379**	236	103	37	**376**	3
3 » » »	**175**	108	53	11	**172**	3
4 » » »	**77**	57	17	2	**76**	1
5 » » »	**47**	32	11	2	**45**	2
6 » » »	**44**	28	12	3	**43**	1
7 o. fl. » » »	**46**	26	14	4	**44**	2
Samtliga	**1 911**	**1 367**	**351**	**153**	**1 871**	**40**
Blandade lägenheter .	**148**	**86**	**42**	**20**	**148**	—
Sommarbostäder . . .	**12**	**2**	**8**	—	**10**	**2**
Hela antalet lägenheter	**2 071**	**1 455**	**401**	**173**	**2 029**	**42**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**10·4**	79·5	2·8	12·1	**94·4**	5·6
1 rum utan kök	**7·3**	84·2	3·9	6·6	**94·7**	5·3
2 o. fl. » » »	**2·0**	70·7	12·2	12·2	**95·1**	4·9
1 rum med del i kök . .	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**35·5**	75·1	16·9	7·2	**99·2**	0·8
2 » » »	**18·3**	62·2	27·2	9·8	**99·2**	0·8
3 » » »	**8·5**	61·7	30·3	6·3	**98·3**	1·7
4 » » »	**3·7**	74·0	22·1	2·6	**98·7**	1·3
5 » » »	**2·3**	68·1	23·4	4·2	**95·7**	4·3
6 » » »	**2·1**	63·6	27·3	6·8	**97·7**	2·3
7 o. fl. » » »	**2·2**	56·5	30·4	8·7	**95·6**	4·4
Samtliga	**92·3**	**71·5**	**18·4**	**8·0**	**97·9**	**2·1**
Blandade lägenheter .	**7·1**	**58·1**	**28·4**	**13·5**	**100·0**	—
Sommarbostäder . . .	**0·6**	**16·7**	**66·6**	—	**83·3**	**16·7**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**70·2**	**19·4**	**8·4**	**98·0**	**2·0**

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare något över 18 % bebo våningar i egna hus; av dessa husägare tillhöra säkerligen ett icke så ringa antal de mindre bemedlade klasserna, om man får döma av bostädernas storlek. Jämnt 8 % av bostadsinnehavarna, däribland förutom vice värdar, portvakter, gårdskarlar o. d. ett icke så obetydligt antal tjänstemän, arbetare och pensionärer, innehava lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av stadens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 79·6 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa småläggenheter nära hälften äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör stadens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	153	53	12	405	107	17	2	**749**
		rel. tal	*20·4 %*	*7·1 %*	*1·6 %*	*54·1 %*	*14·3 %*	*2·3 %*	*0·2 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	50	91	27	324	269	155	206	**1 122**
		rel. tal	*4·4 %*	*8·1 %*	*2·4 %*	*28·9 %*	*24·0 %*	*13·8 %*	*18·4 %*	*100·0 %*

Luleåarbetarna bebo sålunda blott i undantagsfall lägenheter större än 2 rum och kök. Från de bostadssociala olägenheter, som sammanhänga därmed, att flera familjer måste dela kök, äro visserligen stadens mindre bemedlade förskonade, men däremot äro över en femtedel av arbetarhushållen hänvisade till det minimum av bostadsutrymme, som betecknas av ett enda rum med spis.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru småläggenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på de olika delar, i vilka staden efter förut (sid. 9) omnämnda grunder indelats. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Stadsdel:		Distr. I.	Distr. II.	Distr. III.	Distr. IV.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Hela antalet bostadslägenheter		459	250	613	180	409	**1 911**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	333	145	510	164	370	**1 522**
	rel. tal	*72·5 %*	*58·0 %*	*83·2 %*	*91·1 %*	*90·5 %*	*79·6 %*

Härav framgår, att i andra distriktet, som utgör stadens centrala del, antalet smålägenheter endast uppgår till 58·0 % av samtliga lägenheter, medan motsvarande siffror för fjärde distriktet och för området utom stadsplanen överstiga 90 %. Dessa tal giva ett siffermässigt uttryck för dessa stadsdelars ovan (sid. 9) antydda skiljaktiga bostadssociala karaktär.

Denna tablå över bostädernas stadsdelsläge bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Antal bostadslägenheter:	Belägenhet:	i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal . .	2	640	337	37	9	149	110	**1284**
	rel. tal . .	*0·2 %*	*49·8 %*	*26·2 %*	*2·9 %*	*0·7 %*	*11·6 %*	*8·6 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal . .	1	109	146	15	7	4	29	**311**
	rel. tal . .	*0·3 %*	*35·0 %*	*47·0 %*	*4·8 %*	*2·3 %*	*1·3 %*	*9·3 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 238 mindre och 78 större bostadslägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår bl. a., att relativt många smålägenheter äro belägna i de för temperaturväxlingar mest utsatta botten- och vindsvåningarna. Bebodda källarvåningar saknas dock så gott som fullständigt.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, hurusom tillgången på smålägenheter, med undantag av enkelrum och enkelkök, vid tiden för bostadsräkningen var mycket obetydlig. Särskilt anmärkningsvärt är, att inom de båda mest efterfrågade bostadskategorierna, 1 och 2 rum och kök, de lediga bostädernas antal icke ens uppgick till 1 % av samtliga. Då härmed jämföres det höga procenttalet för obebodda enkelkök (5·6 %), synes härav kunna dragas den slutsatsen, att sistnämnda lägenhetskategori är på väg att som normal familjebostad för arbetare ersättas med närmast högre bostadskategorier, en utveckling, som i sydligare trakter redan nått sin avslutning.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp, må det dock ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra

[1] Av de sid. 12 omnämnda 353 enfamiljshusen inrymma 37 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

2·1 %, vilket tämligen noga överensstämmer med vad saldot av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra, nämligen 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en stad till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken anföras, att i Luleå under år 1910 antalet vigda par utgjorde 43 eller 4·8 ‰ mot 7·3 ‰ i rikets samtliga städer, antalet inflyttade personer 597, antalet utflyttade 827 samt att folkmängden minskades med 69 personer. Beträffande åren 1911 och 1912 föreligga ännu blott folkmängdssiffrorna, men giva dessa vid handen, att folkmängden ökats med resp. 45 och 313 personer. (Jfr sid. 9).

Det ringa behov av nya bostäder, som gjorde sig gällande, medförde, att enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter åren 1910 och 1911 inga nya bostadshus synas hava kommit till stånd. Under år 1912 uppfördes däremot 4 boningshus, innehållande 5 lägenheter med tillsammans 14 rum (boningsrum och kök).

Den omständigheten, att så få lägenheter årligen tillkomma genom nybyggnad, ävensom att jämförelsevis många husägare av ekonomiska skäl (jfr sid. 16) torde vara urståndsatta att i mera betydande grad vidtaga moderniseringar och förbättringar av bostadslägenheterna, bör fasthållas, när det gäller att bedöma lägenheternas beskaffenhet, enkannerligen deras utrustning med bekvämligheter (sid. 20).

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. D (sid. 19) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 14) omnämnda 148 »blandade» lägenheterna, förutom 517 boningsrum, 134 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 290 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 30 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager). Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 81 kallrum och 10 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 2·4 och 0·3 % av hela antalet boningsrum.

Tab. D. Lägenheterna i Luleå, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum:			kök.	tamburer.	bad- och dusch-rum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav						
				kall-rum.	mörk-rum.					
Absoluta tal.										
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	215	232	—	—	—	215	17	—	—	—
1 rum utan kök . . .	152	166	152	—	—	—	14	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	41	113	105	7	1	—	8	—	—	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	735	1 567	735	14	2	735	96	1	—	—
2 » » » . . .	379	1 323	758	23	4	379	183	3	—	—
3 » » » . . .	175	821	525	10	—	175	119	2	—	—
4 » » » . . .	77	460	308	11	1	77	70	4	—	1
5 » » » . . .	47	333	235	6	—	47	43	6	—	2
6 » » » . . .	44	365	264	2	2	44	46	11	—	—
7 o. fl. » » » . . .	46	492	359	8	—	46	63	24	—	—
Samtliga	1 911	5 872	3 441	81	10	1 718	659	51	—	3
Blandade lägenheter	148	1 062	517	7	3	134	85	6	290	30
Sommarbostäder . .	12	22	17	3	—	5	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	2 071	6 956	3 975	91	13	1 857	744	57	290	33
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	10·4	3·3	—	—	—	92·7	7·3	—	—	—
1 rum utan kök . . .	7·3	2·4	91·6	—	—	—	8·4	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	2·0	1·6	92·9	6·7	1·0	—	7·1	—	—	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	35·5	22·5	46·9	1·9	0·3	46·9	6·1	0·1	—	—
2 » » » . . .	18·3	19·1	57·3	3·0	0·5	28·7	13·8	0·2	—	—
3 » » » . . .	8·5	11·8	63·9	1·9	—	21·3	14·5	0·3	—	—
4 » » » . . .	3·7	6·6	67·0	3·6	0·3	16·7	15·2	0·9	—	0·2
5 » » » . . .	2·3	4·8	70·6	2·6	—	14·1	12·9	1·8	—	0·6
6 » » » . . .	2·1	5·2	72·3	0·8	0·8	12·1	12·6	3·0	—	—
7 o. fl. » » » . . .	2·2	7·1	73·0	2·2	—	9·3	12·8	4·9	—	—
Samtliga	92·3	84·4	58·6	2·4	0·3	29·2	11·2	0·9	—	0·1
Blandade lägenheter	7·1	15·3	48·7	1·4	0·6	12·6	8·0	0·6	27·3	2·8
Sommarbostäder . .	0·6	0·3	77·3	17·6	—	22·7	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	100·0	100·0	57·1	2·3	0·3	26·7	10·7	0·8	4·2	0·5

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 79·6 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga endast 57·9 % av hela antalet rum m. m.

Särskilt äro småfolkets lägenheter vanlottade i fråga om tamburer, som först fr. o. m. lägenhetskategorien 3 rum och kök förekomma i flertalet bostäder, samt beträffande bad- och duschrum, vilka ytterst sällan förefinnas i mindre lägenheter än 5 rum och kök.

Den brist på bekvämligheter, som sålunda karaktäriserar de mindre bemedlades bostäder, blir även i ögonen fallande, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	matkällare.	skafferi.	centralvärme.	vattenledn.	avloppsledn.	gasledn.	elektriskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	992	824	1	808	784	—	87
	rel. tal	*65·2 %*	*54·1 %*	*0·1 %*	*53·1 %*	*51·5 %*	—	*5·7 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	370	317	5	341	341	—	180
	rel. tal	*95·1 %*	*81·5 %*	*1·3 %*	*87·7 %*	*87·7 %*	—	*46·3 %*

Observeras bör, att staden är i avsaknad av gasverk, varför uppgiftslämnarna måst lämna obesvarad den på formuläret upptagna frågan, huruvida i resp. lägenheter gas finnes inledd för matlagning eller belysning.

Ännu anmärkningsvärdare äro måhända de bristfälligheter ifråga om de hygieniskt så betydelsefulla avträdesförhållandena, vilka komma till synes i följande tablå:

Antal bostadslägenheter:		Eget avträde.	Avträde gemensamt för följande antal familjer: 2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.	obekant.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	493	539	264	80	33	8	—	37	68
	rel. tal	*32·4 %*	*35·4 %*	*17·3 %*	*5·3 %*	*2·2 %*	*0·5 %*	—	*2·4 %*	*4·5 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	300	70	7	2	—	—	—	7	3
	rel. tal	*77·1 %*	*18·0 %*	*1·8 %*	*0·5 %*	—	—	—	*1·8 %*	*0·8 %*

Härav framgår, att c:a två tredjedelar av smålägenheternas invånare äro hänvisade till för flera hushåll gemensamma avträden.

En fördel medföra däremot stadens i regeln små hus och rymliga tomter, nämligen att jämväl mindre bemedlade i icke så få fall beredas möjlighet att själva producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna, för såvitt det är möjligt i dessa nordliga trakter. Detta utvisas av nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland.

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	72	237	6	**315**
	rel. tal	*4·7 %*	*15·6 %*	*0·4 %*	*20·7 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	28	63	1	**92**
	rel. tal	*7·2 %*	*16·2 %*	*0·3 %*	*23·7 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar etc.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet, i den mån materialet det medgiver, blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas åsido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 14) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 22).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Luleå utgör 104 kr. för enkelkök, 114 kr. för enkelrum, 191 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 319 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 495 kr. för närmast högre bostadskategori o. s. v.

Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 288 kr.

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. I den av Kommerskollegium (Socialstyrelsen) upprättade statistiken över bostadspris i vissa städer och stadsliknande samhällen föreligga visserligen hyresuppgifter fr. o. m. 1904 jämväl för Luleå, men äro dessa alltför fåtaliga och olikformiga för att giva en fullt pålitlig bild av hyresnivån och dess rörelser. Dock förefaller det, som om åtminstone icke någon nämnvärd hyresförhöjning under perioden ägt rum, vilket förhållande göres sannolikt genom den ovan (sid. 9) berörda egenartade befolkningsrörelsen under det senaste decenniet.

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Luleå, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	171	104	2	78	82	9	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	128	114	—	39	81	8	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	29	192	—	1	6	12	5	1	3	1	—	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	552	191	—	12	130	99	258	42	11	—	—	—
2 » » » . .	236	319	—	1	11	8	15	44	118	36	3	—
3 » » » . .	108	495	—	—	—	—	2	1	14	26	65	—
4 » » » . .	57	654	—	—	—	—	—	—	1	2	53	1
5 » » » . .	32	769	—	—	—	—	—	—	—	1	27	4
6 » » » . .	28	966	—	—	—	—	—	—	—	—	14	14
7 o. fl. » » » . .	26	1 256	—	—	—	—	—	—	—	—	4	22
Samtliga bostadslägenheter	**1 367**	**288**	**2**	**131**	**310**	**136**	**280**	**88**	**147**	**66**	**166**	**41**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	12·5	36·1	1·2	45·6	47·9	5·3	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	9·4	39·6	—	30·5	63·3	6·2	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	2·1	66·7	—	3·4	20·7	41·4	17·3	3·4	10·4	3·4	—	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	40·4	66·3	—	2·2	23·6	17·9	46·7	7·6	2·0	—	—	—
2 » » » . .	17·3	110·8	—	0·4	4·7	3·4	6·4	18·6	50·0	15·2	1·3	—
3 » » » . .	7·9	171·9	—	—	—	—	1·8	0·9	13·0	24·1	60·2	—
4 » » » . .	4·2	227·1	—	—	—	—	—	—	1·8	3·5	93·0	1·7
5 » » » . .	2·3	267 0	—	—	—	—	—	—	—	3·1	84·4	12·5
6 » » » . .	2·0	335 4	—	—	—	—	—	—	—	—	50·0	50·0
7 o. fl. » » » . .	1·9	436·1	—	—	—	—	—	—	—	—	15·4	84·6
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**0·1**	**9·6**	**22·7**	**9·9**	**20 5**	**6·4**	**10·8**	**4·8**	**12·2**	**3·0**

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden, beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för stadens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 113 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr.	104	114	93	96	106	124	131	128	138	150

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda, om man bortser från den fåtaliga och olikformiga kategorien 2 o. fl. rum utan kök, lägst i lägenheterna om 1 rum och kök och stiger sedan på det hela taget med bostädernas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning (jfr sid. 20). Anmärkningsvärt är dock, att enkelkök och enkelrum ofta uppnå och t. o. m. överskrida tvårumslägenheternas enhetspris per rum.

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett lyxvånings- eller i ett arbetarbostadskvarter. I den mån det är möjligt att även i en mindre stad, där små och stora våningar, affärs- och bostadslägenheter i allmänhet förekomma sida vid sida, utskilja dylika bostadssocialt inbördes enhetliga och utåt avgränsade distrikt, gör sig samma inverkan gällande. Detta åskådliggöres av följande tablå, där de tre talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr stadsplanen):

	Stadsdel:	Distr. I.	Distr. II.	Distr. III.	Distr. IV.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök . .	116	125	120	103	82	**114**
	1 rum och kök . .	200	223	218	165	120	**191**
	2 rum och kök . .	328	342	347	276	140	**319**

De låga hyresprisen för området utom stadsplanen förklaras till väsentlig del därigenom, att några här belägna industriföretag tillhandahålla sina arbetare bostäder till pris, avsevärt understigande de eljest i orten gällande (jfr sid. 31).

Det är icke uteslutet, att vissa bostäder i ett hus i stadsperiferien kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med stadsdelsläget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och stadsdelsläge) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 2- eller 3-rumslägenheter.

Ehuru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut (sid. 16) på grundval av rumsantalet verkställda. Småläghenheterna t. o. m. 2 rum och kök (81·6 % av samtliga) motsvaras här tämligen noga av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 399 kr. (80·0 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål har ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen mellan hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 25), vilken upptager övriga 1 185 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 1·490 mill. kr., utgör 68·9 %

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Luleå, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	86	—	11	32	16	20	1	5	—	1	—
800—1 199 »	208	—	26	55	33	58	17	11	5	3	—
1 200—1 999 »	283	—	24	52	20	97	38	36	9	7	—
2 000 kr. och däröver . . .	163	—	1	2	1	7	5	29	20	74	24
Summa	**740**	—	**62**	**141**	**70**	**182**	**61**	**81**	**34**	**85**	**24**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1 200—1 999 »	3	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	27	—	—	1	—	1	1	3	4	12	5
Summa	**31**	—	—	**2**	**1**	**1**	**1**	**3**	**5**	**12**	**6**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**414**	**1**	**65**	**153**	**54**	**66**	**16**	**32**	**4**	**18**	**5**
Samtliga hushåll	**1 185**	**1**	**127**	**296**	**125**	**249**	**78**	**116**	**43**	**115**	**35**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	7·3	—	12·8	37·2	18·6	23·2	1·2	5·8	1·2	—	—
800—1 199 »	17·5	—	12·5	26·4	15·9	27·9	8·2	5·3	2·4	1·4	—
1 200—1 999 »	23·9	—	8·5	18·4	7·1	34·2	13·4	12·7	3·2	2·5	—
2 000 kr. och däröver . . .	13·8	—	0·6	1·2	0·6	4·3	3·1	17·8	12·3	45·4	14·7
Summa	**62·5**	—	**8·4**	**19·1**	**9·5**	**24·6**	**8·2**	**10·9**	**4·6**	**11·5**	**3·2**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	0·1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100·0
1 200—1 999 »	0·2	—	—	33·3	33·3	—	—	—	33·4	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	2·3	—	—	3·7	—	3·7	3·7	11·1	14·8	44·5	18·5
Summa	**2·6**	—	—	**6·5**	**3·2**	**3·2**	**3·2**	**9·7**	**16·1**	**38·7**	**19·4**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**34·9**	**0·2**	**15·7**	**37·0**	**13·1**	**15·9**	**3·9**	**7·7**	**1·0**	**4·3**	**1·2**
Samtliga hushåll	**100·0**	**0·1**	**10·7**	**25·0**	**10·5**	**21·0**	**6·6**	**9·8**	**3·6**	**9·7**	**3·0**

av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (2·161 mill. kr.) och 49·7 % för hela bostadsbefolkningen (2·997 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 62·5, 2·6 och 34·9 % av samtliga. Först komma de 740 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 31 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 414 hushåll, vilka dels utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, dels huvudsakligen omfatta familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 500 kr.

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de allra minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En blick på tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de innehava 51·7 % av där redovisade bostäder med under 150 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke tagas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 27).

I denna tabell hava ifrågavarande 771 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet ifråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn tages blott till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 23·8 % i den lägsta mera tal-

Tab. G. Hushållen i Luleå (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %	5·0–9·9 %	10·0–14·9 %	15·0–19·9 %	20·0–24·9 %	25·0–29·9 %	30·0–34·9 %	35·0–39·9 %	40·0–44·9 %	45·0–49·9 %	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	5 a	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	2	34·2
	b	—	—	—	*1*	*2*	—	—	—	—	—	*2*	*34·2*
600— 699 »	23 a	—	—	2	4	4	5	6	2	—	—	—	24·8
	b	—	—	*2*	*4*	*4*	*5*	*6*	*2*	—	—	—	*24·8*
700— 799 »	57 a	—	4	7	13	8	14	7	—	2	—	2	23·8
	b	—	*4*	*7*	*13*	*8*	*14*	*7*	—	*2*	—	*2*	*23·8*
800— 899 »	58 a	—	3	10	15	6	8	5	4	1	1	5	26·8
	b	—	*3*	*10*	*15*	*6*	*9*	*5*	*4*	*1*	*1*	*4*	*26·1*
900— 999 »	39 a	—	3	10	4	16	3	3	—	—	—	—	19·1
	b	—	*3*	*10*	*4*	*16*	*3*	*3*	—	—	—	—	*19·1*
1 000—1 199 »	117 a	—	19	25	26	31	7	2	1	3	1	2	18·6
	b	—	*22*	*23*	*27*	*30*	*7*	*2*	*1*	*3*	—	*2*	*18·0*
1 200—1 399 »	134 a	—	32	32	45	15	4	2	—	2	2	—	15·3
	b	—	*32*	*32*	*45*	*16*	*4*	*2*	—	*1*	*2*	—	*15·1*
1 400—1 599 »	88 a	—	16	21	31	10	7	1	2	—	—	—	16·4
	b	—	*16*	*22*	*33*	*9*	*6*	—	*2*	—	—	—	*16·0*
1 600—1 799 »	47 a	—	4	10	21	7	3	—	1	1	—	—	17·4
	b	—	*4*	*12*	*21*	*6*	*3*	—	—	*1*	—	—	*16·6*
1 800—1 999 »	23 a	—	5	2	10	6	—	—	—	—	—	—	15·9
	b	—	*5*	*4*	*9*	*5*	—	—	—	—	—	—	*15·3*
2 000–2 499 »	48 a	1	3	14	15	8	4	2	—	1	—	—	17·5
	b	*1*	*4*	*14*	*15*	*7*	*4*	*2*	—	*1*	—	—	*17·1*
2 500—2 999 »	34 a	1	—	13	9	8	2	—	—	1	—	—	17·8
	b	*1*	—	*13*	*9*	*8*	*2*	—	—	*1*	—	—	*17·6*
3 000—3 499 »	17 a	—	2	1	9	3	1	—	1	—	—	—	18·9
	b	—	*2*	*1*	*9*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	*18·4*
3 500—3 999 »	12 a	—	—	5	4	1	2	—	—	—	—	—	17·1
	b	—	—	*6*	*3*	*1*	*2*	—	—	—	—	—	*16·6*
4 000—4 999 »	25 a	1	2	5	9	5	2	—	—	—	1	—	16·1
	b	*1*	*2*	*6*	*8*	*5*	*2*	—	—	—	*1*	—	*16·0*
5 000—9 999 »	37 a	1	8	15	7	4	2	—	—	—	—	—	14·2
	b	*1*	*8*	*15*	*8*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	*13·8*
10 000 kr. och däröver . .	7 a	1	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	7·0
	b	*1*	*4*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*6·9*
Samtliga	**771** a	**5**	**105**	**173**	**224**	**134**	**64**	**28**	**11**	**11**	**5**	**11**	**16·3**
	b	*5*	*109*	*178*	*225*	*129*	*65*	*27*	*9*	*10*	*4*	*10*	*15·9*
I procent	a	**0·7**	**13·6**	**22·4**	**29·1**	**17·4**	**8·3**	**3·6**	**1·4**	**1·4**	**0·7**	**1·4**	**100·0**
	b	*0·7*	*14·1*	*23·1*	*29·2*	*16·7*	*8·4*	*3·5*	*1·2*	*1·5*	*0·8*	*1·5*	*100·0*

Tab. H. *Arbetar*hushållen i Luleå (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o däröver.	
500— 599 kr.	3 a	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	20·4
	b	—	—	—	*1*	*2*	—	—	—	—	—	—	*20·4*
600— 699 »	18 a	—	—	2	3	2	5	4	2	—	—	—	24·8
	b	—	—	*2*	*3*	*2*	*5*	*4*	*2*	—	—	—	*24·8*
700— 799 »	40 a	—	4	5	9	8	9	4	—	—	—	1	21·0
	b	—	*4*	*5*	*9*	*8*	*9*	*4*	—	—	—	*1*	*21·0*
800— 899 »	37 a	—	3	7	11	3	6	3	3	—	—	1	21·3
	b	—	*3*	*7*	*11*	*3*	*7*	*3*	*3*	—	—	—	*20·7*
900— 999 »	26 a	—	3	7	3	11	1	1	—	—	—	—	17·7
	b	—	*3*	*7*	*3*	*11*	*1*	*1*	—	—	—	—	*17·7*
1 000—1 199 »	76 a	—	14	20	22	16	4	—	—	—	—	—	16·0
	b	—	*16*	*18*	*22*	*16*	*4*	—	—	—	—	—	*15·7*
1 200—1 399 »	78 a	—	29	18	25	6	—	—	—	—	—	—	12·5
	b	—	*29*	*18*	*25*	*6*	—	—	—	—	—	—	*12·5*
1 400—1 599 »	34 a	—	11	8	12	3	—	—	—	—	—	—	13·7
	b	—	*11*	*9*	*12*	*2*	—	—	—	—	—	—	*13·5*
1 600—1 799 »	17 a	—	4	5	4	4	—	—	—	—	—	—	14·1
	b	—	*4*	*6*	*4*	*3*	—	—	—	—	—	—	*13·5*
1 800—1 999 »	4 a	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	11·4
	b	—	*2*	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*11·4*
2 000—2 499 »	2 a	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	10·8
	b	—	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	*10·8*
2 500—2 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 000—3 499 »	1 a	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	16·7
	b	—	—	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*16·7*
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**336** a	—	**70**	**74**	**93**	**55**	**25**	**12**	**5**	—	—	**2**	**15·7**
	b	—	*72*	*74*	*93*	*53*	*26*	*12*	*5*	—	—	*1*	*15·5*
I procent	a	—	**20·8**	**22·0**	**27·7**	**16·4**	**7·4**	**3·6**	**1·5**	—	—	**0·6**	**100·0**
	b	—	*21·4*	*22·0*	*27·7*	*15·8*	*7·7*	*3·6*	*1·5*	—	—	*0·3*	*100·0*

Tab. I. ***Övriga*** **hushåll i Luleå (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	2 a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	55·0
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*2*	*55·0*
600— 699 »	5 a	—	—	—	1	2	—	2	—	—	—	—	25·0
	b	—	—	—	*1*	*2*	—	*2*	—	—	—	—	*25·0*
700— 799 »	17 a	—	—	2	4	—	5	3	—	2	—	1	30·2
	b	—	—	*2*	*4*	—	*5*	*3*	—	*2*	—	*1*	*30·2*
800— 899 »	21 a	—	—	3	4	3	2	2	1	1	1	4	36·4
	b	—	—	*3*	*4*	*3*	*2*	*2*	*1*	*1*	*1*	*4*	*35·7*
900— 999 »	13 a	—	—	3	1	5	2	2	—	—	—	—	21·7
	b	—	—	*3*	*1*	*5*	*2*	*2*	—	—	—	—	*21·7*
1 000—1 199 »	41 a	—	5	5	4	15	3	2	1	3	1	2	23·5
	b	—	*6*	*5*	*5*	*14*	*3*	*2*	*1*	*3*	—	*2*	*21·8*
1 200—1 399 »	56 a	—	3	14	20	9	4	2	—	2	2	—	19·1
	b	—	*3*	*14*	*20*	*10*	*4*	*2*	—	*1*	*2*	—	*18·7*
1 400—1 599 »	54 a	—	5	13	19	7	7	1	2	—	—	—	18·1
	b	—	*5*	*13*	*21*	*7*	*6*	—	*2*	—	—	—	*17·6*
1 600—1 799 »	30 a	—	—	5	17	3	3	—	1	1	—	—	19·3
	b	—	—	*6*	*17*	*3*	*3*	—	—	*1*	—	—	*18·2*
1 800—1 999 »	19 a	—	3	2	8	6	—	—	—	—	—	—	16·9
	b	—	*3*	*4*	*7*	*5*	—	—	—	—	—	—	*16·0*
2 000—2 499 »	46 a	1	3	12	15	8	4	2	—	1	—	—	17·8
	b	*1*	*4*	*12*	*15*	*7*	*4*	*2*	—	*1*	—	—	*17·4*
2 500—2 999 »	34 a	1	—	13	9	8	2	—	—	1	—	—	17·8
	b	*1*	—	*13*	*9*	*8*	*2*	—	—	*1*	—	—	*17·6*
3 000—3 499 »	16 a	—	2	1	8	3	1	—	1	—	—	—	19·1
	b	—	*2*	*1*	*8*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	*18·5*
3 500—3 999 »	12 a	—	—	5	4	1	2	—	—	—	—	—	17·1
	b	—	—	*6*	*3*	*1*	*2*	—	—	—	—	—	*16·6*
4 000—4 999 »	25 a	1	2	5	9	5	2	—	—	—	1	—	16·1
	b	*1*	2	*6*	*8*	*5*	*2*	—	—	—	*1*	—	*16·0*
5 000—9 999 »	37 a	1	8	15	7	4	2	—	—	—	—	—	14·2
	b	*1*	*8*	*15*	*8*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	*13·8*
10 000 kr. och däröver . .	7 a	1	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	7·0
	b	*1*	*4*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*6·9*
Samtliga	**435** a	**5**	**35**	**99**	**131**	**79**	**39**	**16**	**6**	**11**	**5**	**9**	**16·5**
	b	*5*	*37*	*104*	*132*	*76*	*39*	*15*	*4*	*10*	*4*	*9*	*16·1*
I procent	a	1·1	8·0	22·8	30·1	18·2	9·0	3·7	1·4	2·5	1·1	2·1	100·0
	b	*1·1*	*8·5*	*23·9*	*30·4*	*17·5*	*9·0*	*3·4*	*0·9*	*2·3*	*0·9*	*2·1*	*100·0*

rikt företrädda inkomstklassen (700—799 kr.), har den i inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. nedgått till 18·6 %, i kategorien 2 000—2 499 kr. till 17·5 % samt i den visserligen svagt företrädda högsta inkomstgruppen (10 000 kr. och däröver) till 7·0 %. Sistnämnda hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär ifråga om de högre inkomstklasserna totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle ett Luleåhushåll, som höjer sig över 500 kr.-strecket, i hyra betala 16·3 % av hushållsföreståndarens inkomst och 15·9 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter ifråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter ifråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 17 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 28) och övriga hushåll (tab. I, sid. 29).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklasserna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 15·7 %, b) 15·5 % — understiga den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 16·5 %, b) 16·1 %. Och utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig än tydligare, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 1 000—1 199 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 16·0 %, övriga hushålls 23·5 %, medan för inkomstkategorien 1 600—1 799 kr. motsvarande procenttal äro resp. 14·1 % och 19·3 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. J (sid. 31), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, som hämta sitt uppehälle från stadens största industriföretag, det förut (sid. 9) omnämnda järnverket, dels de, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Luleå (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	335 a	70	74	92	80	19	20·9	22·1	27·4	23·9	5·7	15·7
	b	*72*	*74*	*92*	*79*	*18*	*21·5*	*22·1*	*27·4*	*23·6*	*5·4*	*15·5*
därav järnverksarbetare . . .	57 a	40	15	2	—	—	70·2	26·3	3·5	—	—	8·4
	b	*42*	*13*	*2*	—	—	*73·7*	*22·8*	*3·5*	—	—	*8·2*
egentliga grovarbetare.	104 a	10	24	33	32	5	9·6	23·1	31·7	30·8	4·8	17·2
	b	*10*	*25*	*33*	*31*	*5*	*9·6*	*24·1*	*31·7*	*29·8*	*4·8*	*17·0*
övriga	174 a	20	35	57	48	14	11·5	20·1	32·8	27·6	8·0	17·5
	b	*20*	*36*	*57*	*48*	*13*	*11·5*	*20·7*	*32·7*	*27·6*	*7·5*	*17·3*
Lägre tjänstemän	268 a	16	65	93	77	17	6·0	24·3	34·7	28·7	6·3	18·1
	b	*18*	*68*	*94*	*73*	*15*	*6·7*	*25·4*	*35·1*	*27·2*	*5·6*	*17·6*
Självständiga näringsidkare	53 a	4	6	7	15	21	7·6	11·3	13·2	28·3	39·6	28·1
	b	*4*	*6*	*7*	*16*	*20*	*7·6*	*11·3*	*13·2*	*30·2*	*37·7*	*27·4*
därav handlande	8 a	1	—	—	4	3	12·5	—	—	50·0	37·5	34·0
	b	*1*	—	—	*5*	*2*	*12·5*	—	—	*62·5*	*25·0*	*50·4*
hantverkare	36 a	2	6	5	10	13	5·5	16·7	13·9	27·8	36·1	25·4
	b	*2*	*6*	*5*	*10*	*13*	*5·5*	*16·7*	*13·9*	*27·8*	*36·1*	*25·4*
övriga	9 a	1	—	2	1	5	11·1	—	22·2	11·1	55·6	31·7
	b	*1*	—	*2*	*1*	*5*	*11·1*	—	*22·2*	*11·1*	*55·6*	*31·7*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	17 a	1	1	2	6	7	5·9	5·9	11·7	35·3	41·2	28·6
	b	*1*	*1*	*3*	*6*	*6*	*5·9*	*5·9*	*17·6*	*35·3*	*35·3*	*26·6*
Samtliga	673 a	**91**	**146**	**194**	**178**	**64**	**13·5**	**21·7**	**28·8**	**26·5**	**9·5**	**18·0**
	b	*95*	*149*	*196*	*174*	*59*	*14·1*	*22·1*	*29·1*	*25·9*	*8·8*	*17·6*

jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Inom denna grupp faller genast i ögonen, att järnverksarbetarna i genomsnitt endast hava att uppvisa hälften så hög hyresprocent som andra arbetare. Detta beror delvis på, att förstnämnda arbetarkategori har högre medelförtjänst än grov- och övriga arbetare (1 188 kr. per år mot resp. 925 och 1 128 kr.), men sammanhänger huvudsakligen därmed, att de i en förstad sysselsatta järnverksarbetarna av arbetsgivaren tillhandahållas bostäder till pris, betydligt understigande de i den egentliga staden gällande.

Förhållandevis mera än arbetarna offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 14).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Ovan anförda siffror synas bekräfta den ej sällan gjorda iakttagelsen, att särskilt mången bättre ställd arbetare på grund av bristande insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god bostad låter sig nöjas med en lägenhet av lägre kvalitet, än som nödvändiggöres av hans inkomstförhållanden. I den mån så är förhållandet, träder sålunda bostadsfrågan fram som till väsentlig del en folkuppfostringsfråga.

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 8 871 personer, medan stadens kyrkobokförda folkmängd, som ovan (sid. 9) nämnts, 31 dec. 1912 utgjorde 9 317 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara, att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 8 871 personer, som sålunda utgjorde stadens bostadsfolkmängd, jämnt över dess vid bostadsräkningen redovisade fastigheter, skulle på varje sådan komma 11 personer. Inom stadens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 475 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	27	80	127	74	55	52	40	20
	relativa tal . .	*5·7 %*	*16·9 %*	*26·7 %*	*15·6 %*	*11·6 %*	*10·9 %*	*8·4 %*	*4·2 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela staden antalet invånare per hus utgöra c:a 7 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

	Antal invånare per hus:	0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus	inom det planlagda området .	378	183	198	98	56	52	38	6
	utom » » » .	104	60	89	24	11	11	5	5
	i hela staden	**482**	**243**	**287**	**122**	**67**	**63**	**43**	**11**

Lämnas de obebodda husen åsido, befinnas av de övriga 29·1 % räkna 1—4 boende, 34·3 % 5—9 boende, 35·3 % 10—49 boende och 1·3 % 50 invånare och däröver.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 17) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 8 871 personer 760 bodde i »blandade» lägenheter och av dessa ett flertal i anstalter av olika slag, såsom försörjningsinrättningar, barnhem, sjukhus, fängelser o. d. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas åsido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 8 111 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 34).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 15) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 160, uppgår det för de av ägaren begagnade till 144, för de fritt upplåtna till 167 och för de uthyrda till 165. Anledningen till de av ägaren begagnade lägenheternas jämförelsevis fördelaktiga ställning är, att dessa i mindre utsträckning än andra utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom smålägenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken i medeltal äro närmare fyra gånger samt 1 rum och kökslägenheterna nära tre gånger starkare befolkade än gruppen 2 och flera rum utan kök, vilken företrädesvis utgöres av s. k. dubbletter. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 35), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende; de av »0 personer» bebodda lägenheterna disponeras av personer med mer eller mindre stadig frånvaro från staden.

Tab. K. De i Luleå bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**647**	**319**	544	*318*	15	*250*	88	*338*
1 rum utan kök	**249**	**173**	223	*174*	13	*217*	13	*130*
2 o. fl. » » »	**92**	**92**	59	*98*	11	*92*	22	*79*
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**3 206**	**220**	2 424	*220*	525	*212*	257	*242*
2 » » »	**1 806**	**160**	1 151	*163*	463	*150*	192	*173*
3 » » »	**884**	**128**	534	*124*	294	*139*	56	*127*
4 » » »	**409**	**108**	308	*108*	94	*111*	7	*70*
5 » » »	**271**	**100**	196	*102*	66	*100*	9	*75*
6 » » »	**260**	**86**	161	*82*	83	*99*	16	*76*
7 o. fl. » » »	**287**	**74**	164	*75*	104	*80*	19	*49*
Samtliga bostadslägenheter	**8 111**	**160**	**5 764**	*165*	**1 668**	*144*	**679**	*167*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**8·0**	**199·4**	84·1	*192·7*	2·3	*173·6*	13·6	*202·4*
1 rum utan kök	**3·1**	**108·1**	89·6	*105·5*	5·2	*150·7*	5·2	*77·8*
2 o. fl. » » »	**1·1**	**57·5**	64·1	*59·4*	12·0	*63·9*	23·9	*47·5*
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**39·5**	**137·5**	75·6	*133·5*	16·4	*147·2*	8·0	*144·9*
2 » » »	**22·3**	**100·0**	63·7	*98·8*	25·6	*104·2*	10·7	*103·6*
3 » » »	**10·9**	**80·0**	60·4	*75·2*	33·3	*96·5*	6·3	*76·0*
4 » » »	**5·1**	**67·5**	75·3	*65·5*	23·0	*77·1*	1·7	*41·9*
5 » » »	**3·3**	**62·5**	72·3	*61·8*	24·4	*69·4*	3·3	*44·9*
6 » » »	**3·2**	**53·8**	61·9	*49·7*	31·9	*68·8*	6·2	*45·5*
7 o. fl. » » »	**3·5**	**46·3**	57·2	*45·5*	36·2	*55·6*	6·6	*29·5*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**71·0**	*100·0*	**20·6**	*100·0*	8·4	*100·0*

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i Luleå, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Antal personer.	Lägenhetskategorier.												
	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	**5**
1	37	85	17	—	—	40	6	2	—	—	—	—	**187**
2	42	39	9	—	—	113	45	20	3	1	2	—	**274**
3	53	8	4	—	—	150	68	19	13	4	4	1	**324**
4	30	6	1	—	—	116	61	34	14	7	7	6	**282**
5	19	2	1	—	—	109	67	17	15	8	7	8	**253**
6	9	2	2	—	—	69	46	33	10	8	7	11	**197**
7	7	1	—	—	—	47	41	22	6	6	5	7	**142**
8	5	—	—	—	—	44	21	18	8	6	5	2	**109**
9	1	1	1	—	—	22	9	3	4	2	2	5	**50**
10	—	—	—	—	—	10	7	3	2	2	2	2	**28**
11	—	—	—	—	—	8	3	1	1	—	—	—	**13**
12	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2	**4**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	**1**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	**1**
15	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**1**
Samtliga bostadslägenheter	**203**	**144**	**39**	—	—	**729**	**376**	**172**	**76**	**45**	**43**	**44**	**1 871**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	7·7	—	—	0·1	0·3	—	—	—	—	—	**0·2**
1	18·2	59·0	43·6	—	—	5·5	1·6	1·2	—	—	—	—	**10·0**
2	20·7	27·1	23·1	—	—	15·5	12·0	11·6	4·0	2·2	4·7	—	**14·6**
3	26·1	5·5	10·2	—	—	20·6	18·1	11·0	17·1	8·9	9·3	2·3	**17·3**
4	14·8	4·2	2·6	—	—	15·9	16·2	19·8	18·4	15·6	16·3	13·6	**15·1**
5	9·4	1·4	2·6	—	—	15·0	17·8	9·9	19·7	17·8	16·3	18·2	**13·5**
6	4·4	1·4	5·1	—	—	9·5	12·2	19·2	13·2	17·8	16·3	25·0	**10·5**
7	3·4	0·7	—	—	—	6·4	10·9	12·8	7·9	13·3	11·6	15·9	**7·6**
8	2·5	—	—	—	—	6·0	5·6	10·5	10·5	13·3	11·6	4·5	**5·8**
9	0·5	0·7	2·6	—	—	3·0	2·4	1·7	5·3	4·5	4·7	11·4	**2·7**
10	—	—	—	—	—	1·4	1·8	1·7	2·6	4·4	4·6	4·5	**1·5**
11	—	—	—	—	—	1·1	0·8	0·6	1·3	—	—	—	**0·7**
12	—	—	—	—	—	—	0·3	—	—	—	2·3	4·6	**0·2**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2·2	—	—	**0·1**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2·3	—	**0·1**
15	—	—	2·5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**0·1**
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	—	—	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen och dubletterna företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder. Dock är ett anmärkningsvärt stort antal flerpersonshushåll hänvisat till det minimum av bostadsutrymme, som betecknas av ett enda rum med spis (enkelkök).

Tabellen ger även en åskådlig bild av huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, som vid bostadsräkningar i vårt land plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle man kunna anse, att överbefolkning föreligger, då det bor 3 eller flera personer i ett rum eller ett kök, 5 eller flera i 2 rum (inkl. 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%	absolut.	%
1	122	81	61	36	21	11	8	5	2	—	144	*41·5*	612	*68·3*
2	56	120	153	117	110	71	47	44	23	18	313	*41·2*	2 052	*62·7*
3	7	47	69	61	67	46	41	21	9	11	82	*21·6*	651	*35·9*
4	2	20	19	34	17	33	22	18	3	5	8	*4·6*	83	*9·2*
Summa	**187**	**268**	**302**	**248**	**215**	**161**	**118**	**88**	**37**	**34**	**547**	*33·0*	**3 398**	*49·4*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 33·0 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 49·4 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	205	43	17	1 446	685	268	117	76	52	55	**2 964**
	i % av samtliga boende	*31·7 %*	*17·5 %*	*18·5 %*	*45·1 %*	*37·9 %*	*30·5 %*	*28·6 %*	*28·0 %*	*20·0 %*	*19·2 %*	*36·5 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	13	10	6	68	80	88	46	28	32	27	**398**
	i % av samtliga boende	*2·0 %*	*4·0*	*6·5*	*2·1 %*	*4·4 %*	*10·0 %*	*11·2 %*	*10·3 %*	*12·3 %*	*9·4 %*	*4·9 %*

Denna tablå ger vid handen, att någon inneboendefråga i svårare bemärkelse knappast existerar i Luleå.[1] Att procenten av andrahandshyrande är ganska hög i vissa kategorier av större lägenheter, beroende på förefintligheten av ett antal medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum, är av mindre betydelse, då här blott undantagsvis torde förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra.

I fråga om 1 rum och kökslägenheterna, vilka utgöra typen för en enkel arbetarbostad, är frestelsen att taga inneboende givetvis icke stor. När icke desto mindre denna bostadskategori är hemsökt av överbefolkning i nästan lika hög grad som enrumslägenheterna, anger tablån som huvudorsak därtill barnrikedomen.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter
Medelhyra per person, kr.	33	66	95	44	65	100	121	126	168	199	**68**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 22) och per rum (sid. 23) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Luleå.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr.	4	—	**4**	200	—	**200**	25·0	—	**25·0**	25·0	—	**25·0**
50— 99 »	301	71	**372**	289	169	**255**	36·5	31·0	**35·5**	1·7	—	**1·3**
100—149 »	765	347	**1 112**	249	216	**238**	44·1	41·8	**43·3**	1·8	1·2	**1·6**
150—199 »	365	166	**531**	231	158	**202**	44·9	38·0	**42·7**	3·3	1·2	**2·6**
200—249 »	748	464	**1 212**	239	174	**209**	49·7	37·7	**45·1**	2·4	4·1	**3·1**
250—299 »	140	258	**398**	206	168	**179**	37·9	39·9	**39·2**	6·4	1·2	**3·0**
300—399 » . . .	140	580	**720**	173	160	**162**	37·9	40·2	**39·7**	11·4	4·5	**5·8**
400—499 »	15	278	**293**	150	126	**127**	6·7	29·9	**28·7**	20·0	10·4	**10·9**
500—999 »	13	886	**899**	144	108	**109**	15·4	25·5	**25·4**	38·5	12·4	**12·8**
1 000 kr. och däröver .	—	223	**223**	—	72	**72**	—	25·6	**25·6**	—	2·7	**2·7**
Samtliga	**2 491**	**3 273**	**5 764**	**237**	**134**	**165**	**43·9**	**33·8**	**38·2**	**3·3**	**6·1**	**4·9**

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. M, där bostäderna fördelats icke på storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 16 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra förfoga över föga mera än hälften av de senares utrymme per person. Tabellen ger också vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga en viss »behovslöshet» ifråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk

analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 747 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. (jfr sid. 28, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 26). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 441 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 400 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 1 188 hushåll eller 86·9 % av stadens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom Tab. N (sid. 40).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda 50·9 % av tjänstemannahushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för självständiga mindre näringsidkare 30·1 %, för pensionärer, understödstagare o. d. 19·6 % samt för arbetare endast 12·4 %. Ifrågavarande arbetare äro så gott som uteslutande att söka bland gruppen »övriga arbetare», ty av grovarbetarna innehava endast 6·0 % och av järnverksarbetarna inga så stora lägenheter. Bostäderna för sistnämnda arbetargrupp, vilka, som förut nämnts, tillhandahållas av arbetsgivaren, utgöras nämligen till hälften av lägenheter om 1 rum och kök och till hälften av enkelrum med spis.

Naturligt är, att när ofta barnrika arbetarfamiljer i sådan utsträckning hänvisas till det minimum av bostadsutrymme, som ett enda bostadsrum ger, trångboddheten inom dem skall bliva mycket stor. Inom järnverksarbetarhushållen komma också i genomsnitt icke mindre än 321 boende per 100 rum, medan motsvarande tal för grovarbetarna är 260 och för samtliga arbetare 237. Till stor del säkerligen på grund av ortens hårda klimatiska förhållanden är dock bostadstätheten relativt stor även inom övriga grupper av mindre bemedlade. Antalet boende per 100 rum utgör sålunda 166 inom de mindre näringsidkarnas familjer, 165 för pensionärs- och understödstagargruppen och 158 inom de lägre tjänstemännens hushåll.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika småhusenhetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Luleå, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
		Därav						Därav i				
	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**578**	187	—	319	70	2	**2 487**	574	—	1 545	354	14
därav järnverksarbetare	**65**	33	—	32	—	—	**311**	119	—	192	—	—
egentliga grovarbetare	**185**	72	—	102	11	—	**810**	243	—	493	74	—
övriga	**328**	82	—	185	59	2	**1 366**	212	—	860	280	14
Lägre tjänstemän	**350**	48	—	124	111	67	**1 470**	66	—	507	526	371
Självständiga näringsidkare	**143**	43	—	57	31	12	**520**	83	—	182	165	90
därav handlande	**13**	1	—	—	8	4	**80**	3	—	—	48	29
hantverkare	**113**	39	—	51	16	7	**366**	68	—	162	84	52
övriga	**17**	3	—	6	7	1	**74**	12	—	20	33	9
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**117**	43	—	51	15	8	**378**	96	—	186	65	31
Samtliga	**1 188**	**321**	—	**551**	**227**	**89**	**4 855**	**819**	—	**2 420**	**1 110**	**506**
Relativa tal.	%	1 % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**48·7**	32·4	—	55·2	12·1	0·3	**237**	297	—	242	169	156
därav järnverksarbetare	**5·5**	50·8	—	49·2	—	—	**321**	361	—	300	—	
egentliga grovarbetare	**15·6**	38·9	—	55·1	6·0	—	**260**	328	—	242	224	—
övriga	**27·6**	25·0	—	56·4	18·0	0·6	**213**	247	—	232	158	156
Lägre tjänstemän	**29·5**	13·7	—	35·4	31·7	19·2	**158**	110	—	204	158	127
Självständiga näringsidkare	**12·0**	30·1	—	39·8	21·7	8·4	**166**	177	—	160	177	153
därav handlande	**1·1**	7·7	—	—	61·5	30·8	**174**	300	—	—	200	138
hantverkare	**9·5**	34·5	—	45·1	14·2	6·2	**163**	158	—	159	175	168
övriga	**1·4**	17·6	—	35·3	41·2	5·9	**172**	400	—	167	157	129
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**9·8**	36·8	—	43·6	12·8	6·8	**165**	213	—	182	144	84
Samtliga	**100·0**	**27·0**	—	**46·4**	**19·1**	**7·5**	**192**	**237**	—	**220**	**163**	**127**

ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »de stora talens lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelkök.		enkelrum.		1 rum och kök.		2 rum och kök.		3 rum och kök.	
		Abs. tal.	%	Abs. tal.	%	Abs. tal.	%	Abs. tal.	%	Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större	35	20·5	11	8·6	41	7·4	16	6·8	15	13·9
	lika stor	84	49·1	65	50·8	311	56·5	76	32·2	25	23·1
	mindre	—	—	—	—	87	15·8	103	43·6	51	47·2
	obekant	52	30·4	52	40·6	113	20·5	41	17·4	17	15·8

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum och enkelkök till 1 rum och kök kvantitativt är mindre betydande, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmast högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om boendetiden. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande orsak till smålägenheternas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Luleås vidkommande, framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehafts av nuvarande hyresgäst:

Antal bostadslägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvartal.	2—3 kvartal.	3—4 kvartal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och däröver.	obekant.	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal.	172	76	42	13	214	332	165	58	44	**1 116**
	rel. tal.	*15·4 %*	*6·8 %*	*3·8 %*	*1·2 %*	*19·2 %*	*29·7 %*	*14·8 %*	*5·2 %*	*3·9 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal.	39	5	6	7	48	81	41	18	6	**251**
	rel. tal.	*15·5 %*	*2·0 %*	*2·4 %*	*2·8 %*	*19·1 %*	*32·5 %*	*16·3 %*	*7·2 %*	*2·4 %*	*100·0 %*

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid åsido, skulle sålunda av smålägenheterna 28·3 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 50·9 % 1—5 år och 20·8 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 23·3 %, 52·6 % och 24·1 %.

Dessa siffror giva ett ytterligare bevis för den stabilitet i den mindre bemedlade befolkningens bostadsförhållanden, varom förevarande undersökning på många enskilda punkter burit vittne, och vilken, som ovan sid. 9 antytts, ytterst förklaras ur de ekonomiska och befolkningsförhållanden, vilka under det senaste årtiondet härskat i staden.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

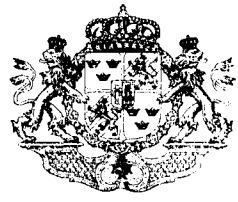

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

V.

KARLSTAD

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1914
[140219]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt, dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och

jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava förut publicerats fyra, avseende Vänersborgs stad, Sundbybergs köping, Björkviks landskommun samt Luleå stad; och överlämnas härmed till offentligheten den femte, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Karlstad i december 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av förste aktuarien Bertil Nyström, vilken även, med biträde av amanuensen Mårten Granqvist, utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i januari 1914.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Karlstad.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 12
III. Lägenheter, rum och lokaler 14
IV. Hyra och inkomst 21
V. De boende och bostäderna 32

Bilaga: Stadsplan för Karlstad.

---

†—*140219.*

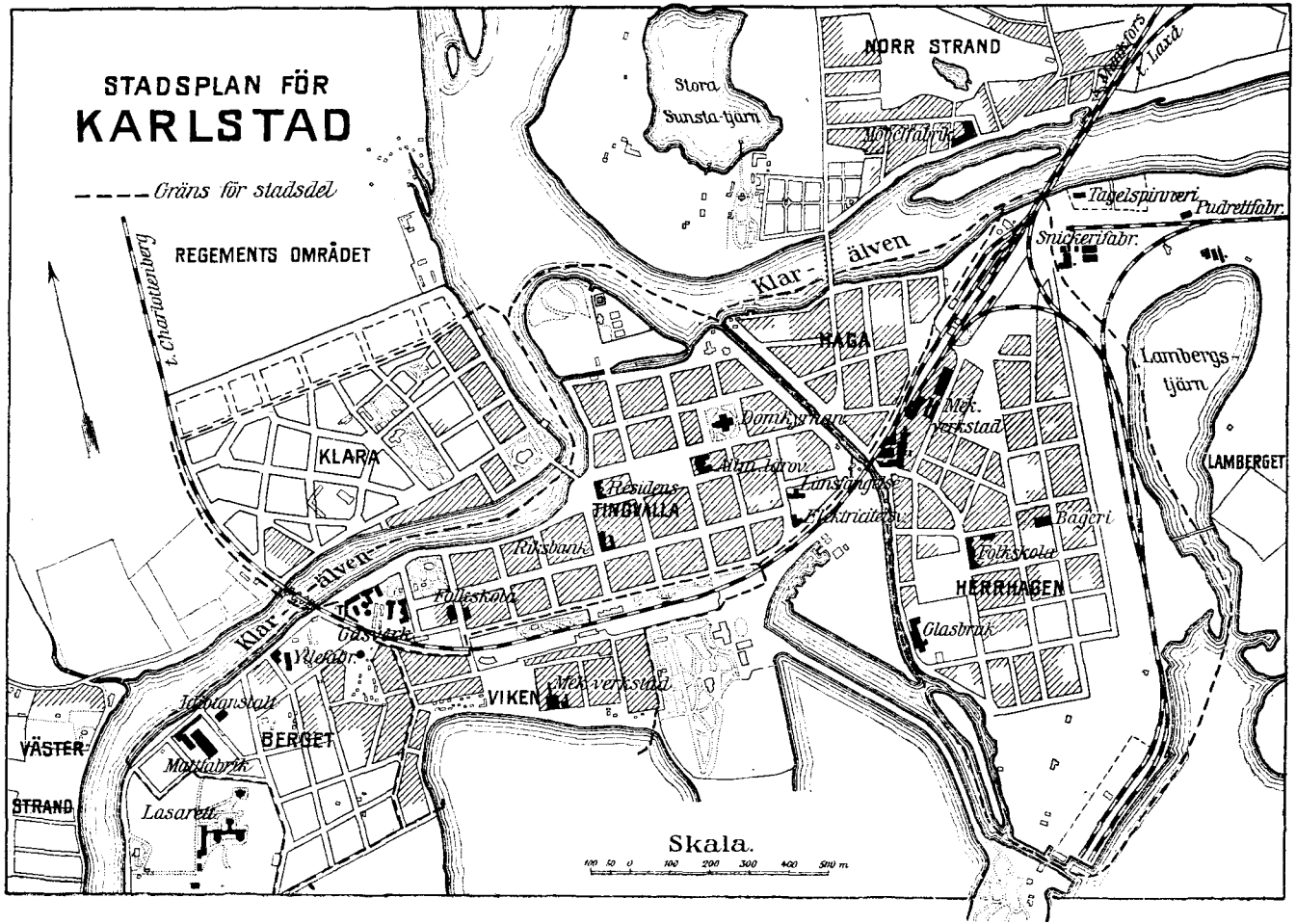
STADSPLAN FÖR
KARLSTAD
Gräns för stadsdel
REGEMENTS OMRÅDET
v. Charlottenberg
NORR STRAND
Stora Sunsta-tjärn
Ångsågsfabrik
Ångs.fors
v. Lard
Tågelspinneri
Pudrettfabr.
Snickerifabr.
Klar-älven
HAGA
Lambergs-tjärn
Mek. verkstad
Domkyrkan
Alma-torg
Residens
FINDYALLA
Lanstingets
Elektricitets
Bageri
Folkskola
HERRHAGEN
LAMBERGET
KLARA
Riksbank
Folkskola
Gasverk
Glasbruk
Viehar.
Mek. verkstad
VIKEN
Jernbanestat
BERGET
VÄSTER-STRAND
Mattfabrik
Lasarett
Skala.
100 50 0 100 200 300 400 500 m

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Karlstad, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Värmlands län att för stadens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Magistraten avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav lät Magistraten i Karlstad den 9 november 1912 utfärda kungörelse, varigenom varje fastighetsägare (vice värd) förständigades att å angiven plats själv avhämta nödigt antal blanketter och därvid mottaga undervisning om sättet för deras ifyllande, ävensom att till sina hyresgäster utdela de formulär, som av dem skulle besvaras, tillse, att blanketterna, behörigen ifyllda, till honom återställdes, samt vid mantalsskrivningen avlämna samtliga uppgifter för sin fastighet.

Under tre veckors tid före mantalsskrivningsförrättningen, som ägde rum den 3—13 december s. å., pågick formulärutlämningen, och vid mantalsskrivningens slut visade det sig, att endast ett femtiotal husägare underlåtit att avlämna föreskrivna bostadsuppgifter.

Sedan Stadsfullmäktige vid sammanträde den 20 februari 1913 anvisat nödiga medel till avlönande av särskilda kontrollanter av bostadsuppgifterna, uppdrog Magistraten åt mantalsskrivningsförrättaren samt stadens tvenne hälsovårdstillsyningsmän att granska de inkomna uppgifterna. Genom dessa kontrollanters försorg blevo ofullständigt eller oriktigt ifyllda blanketter i stor utsträckning kompletterade eller omskrivna och samtliga felande uppgifter införskaffade, varigenom primärmaterialet bragtes i tillförlitligt och fullständigt skick. Den 4 april 1913 översände Magistraten de insamlade bostadsuppgifterna till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari s. å. övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl stadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Karlstad.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

I rättsligt avseende omfattar Karlstad enligt av stadsarkitektkontoret lämnade uppgifter ett område av c:a 2 260 har. Den egentliga staden är, som av förestående plankarta framgår, till huvudsaklig del belägen på en ö vid Klarälvens utlopp i Vänern och omfattar c:a 200 har planlagd mark.

På grund av de topografiska förhållandena har stadsområdets bebyggande icke kunnat ske likformigt, utan hava bildat sig ett antal naturligt givna stadsdelar, vilka jämväl ur bostadssocial synpunkt förete ganska stora inbördes skiljaktigheter. Av dessa områden, vilkas gränser framgå av plankartan, utgör Tingvalla stadens centrum och äldsta del, till vilken det offentliga livet och affärsrörelsen i stigande grad samlats. I detta distrikt, som till ungefär hälften är bebyggt med stenhus av ofta ganska betydande storlek, samt i den under de båda senaste årtiondena i huvudsak nybyggda stadsdelen Klara på norra älvstranden, hava även i allmänhet de ekonomiskt bättre lottade samhällsklasserna sina bostäder. I de öster och söder om Tingvalla belägna områdena Haga, Herrhagen, Viken och Berget förefinnas åtskilliga fabriksanläggningar, och utgöras boningshusen till övervägande del av smärre, med smålägenheter inredda trähus. Dessa distrikt samt de utom det egentliga stadsområdet på andra sidan älven belägna förstadsbildningarna Väster och Norr Strand äro också i huvudsak bebodda av arbetare och andra mindre bemedlade.

Karlstad ägde år 1865 ett invånarantal av 4 776 personer, vilket år 1880 ökats till 7 772, år 1890 till 8 716, år 1900 till 11 869, år 1910 till 17 192 och år 1912 till 17 903 personer. Tillväxten har sålunda varit tämligen jämn med undantag för 1880-talet, då den var obetydlig i samband med hela länets ekonomiska stagnation under detta för dess näringsliv och särskilt bruksrörelsen ytterst ogynnsamma årtionde. Under 1870-talet och särskilt under den senaste tiden efter 1890 har Karlstads folkmängd vuxit ovanligt raskt. Staden är numera rätt betydande som handelsstad, tack vare goda sjö- och järnvägskommunikationer. Även industrien är representerad, i det inom staden finnas ett sextiotal fabriker, sysselsättande närmare 1 800 arbetare. Av dessa hava över hälften anställning inom stadens tre huvudindustrier, representerade av 9 företag, bedrivande mekanisk verkstadsindustri, sågverksrörelse och textilindustri (företrädesvis trikå- och strumpfabrikation).

Som ovan nämnts, utgör ytvidden av Karlstads planlagda område c:a 200 har. I denna summa innefattas ytinnehållet av stadens gator, torg, allmänna platser, planteringar o. d., varom upplysningar saknas i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna däremot erhållas

detaljerade uppgifter angående stadens indelning i tomter m. m., deras areaonce samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A, där en redogörelse lämnas för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse stadsplaneområdet; och

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Karlstad.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Klara	**36**	35	1	—	237 669	51 357	18 634	186 312
Tingvalla	**187**	174	13	1	283 890	269 305	112 991	14 585
Haga	**82**	62	20	1	94 785	76 734	23 735	18 051
Herrhagen	**318**	184	134	22	320 175	218 757	65 348	101 418
Viken	**102**	101	1	5	60 867	59 446	20 053	1 421
Berget	**150**	92	58	22	185 378	112 629	14 259	72 749
Stadens planlagda område	**875**	**648**	**227**	**51**	[1] **1 182 764**	[2] **788 228**	[3] 255 020	[4] **394 536**

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för bebyggda fastigheter, kr.	Därav för obebyggda fastigheter, kr.	Åbyggnadernas taxeringsvärde, kr.	Åbyggnadernas brandförsäkringsvärde, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: verklig, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: beräknad, kr.
Klara	**3 397 300**	3 383 300	14 000	2 920 400	2 873 300	155 198	20 150
Tingvalla	**17 829 290**	17 592 200	237 090	13 448 574	13 587 225	700 544	265 688
Haga	**2 896 400**	2 715 400	181 000	2 041 400	2 044 353	127 215	24 447
Herrhagen	**5 975 119**	5 817 819	157 300	4 317 650	4 243 344	183 660	100 011
Viken	**1 578 650**	1 576 050	2 600	1 021 950	1 001 465	79 783	22 186
Berget	**925 650**	891 900	33 750	659 900	658 700	22 220	31 591
Stadens planlagda område	[5] **32 602 409**	[6] **31 976 669**	[7] **625 740**	[8] **24 409 874**	[8] **24 408 387**	**1 268 620**	464 073

[1] Avser 855 fastigheter. [2] Avser 628 fastigheter. [3] Avser 637 fastigheter. [4] Avser 227 fastigheter. [5] Avser 869 fastigheter. [6] Avser 646 fastigheter. [7] Avser 227 fastigheter. [8] Avser 567 fastigheter, för vilka båda värdena äro utsatta; för 76 fastigheter, vilka sakna särskilt taxeringsvärde å åbyggnaderna, uppgives brandförsäkringsvärdet till sammanlagt 1 385 620 kr.

meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 1 151 fastigheter, varav 917 bebyggda och 234 obebyggda samt 875 belägna inom och 276 (inberäknat 46 jordbruksfastigheter) utom stadsplaneområdet. Fördelningen på de sex stadsdelar, i vilka detta område är indelat, framgår av tab. A.

Ifråga om 51 fastigheter inom och 6 utom det planlagda området har det uppgivits, att husägaren icke äger byggnadsmarken. Av större betydelse är detta förhållande endast i stadsdelarna Berget och Herrhagen, där resp. 23·9 och 12·0 % av fastigheterna äro belägna på ofri grund. I huvudsak utgöras dessa dels av byggnader, som i äldre tid uppförts å stadens donationsjord, dels av s. k. egna hem, som under de senaste åren byggts i Herrhagen på av staden med tomträtt upplåten mark.

Av stadsplaneområdets c:a 200 har tomtmark komma c:a 79 har på de 628 bebyggda fastigheter, för vilka arealuppgifter meddelats. Beträffande 619 av dessa har jämväl uppgivits, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 83·7 har, 30 % utgöra överbyggd yta och 70 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa tal blott äro abstrakta genomsnitt, enär för mera tättbebyggda kvarter i stadens inre delar förstnämnda procenttal kan stiga ända till inemot 70 %, medan det för utkantskvarteren ofta nedgår till några få procent.

Medelarealen av en gård i Karlstad skulle sålunda utgöra inemot 1 300 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkats genom förefintligheten av ett antal mycket stora fabriks- och anstaltstomter. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens parcellering i staden, därest de mera noggrant arealuppmätta 628 stadsplanetomterna fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:		under 200.	200— 399.	400— 599.	600— 799.	800— 999.	1 000— 1 199.	1 200— 1 499.	1 500— 2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	32	53	80	108	111	93	63	52	36
	relativa tal . .	*5·1 %*	*8·4 %*	*12·8 %*	*17·2 %*	*17·7 %*	*14·8 %*	*10·0 %*	*8·3 %*	*5·7 %*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Karlstad 34·3 mill. kr. för bevillningsskyldig och 4·2 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 38·5 mill. kr. För de 646 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärde kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt 32·0 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 1·73 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 5·4 % på taxeringsvärdet, och hyresbeloppets efter 5 % kapitaliserade värde uppgå till 34·7 mill. kr.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för det planlagda området som nämnt utgör 32·0 mill. kr. eller närmare 50 000 kr. per

gård, komma 31·8 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är mera fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av c:a 37 kr. För enskilda kvarter i stadens bäst bebyggda delar stiger dock värdet ända till 150 à 175 kr., medan det i de sämre och glesare bebyggda utkanterna kan nedgå till 5 kr. och därunder per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga endast beträffande 567 fastigheter inom det planlagda området användbara uppgifter härom, utvisande ett totalbelopp av 24·4 mill. kr. Subtraheras beträffande dessa fastigheter det taxerade husvärdet från hela taxeringsvärdet, 30·3 mill. kr., återstå 5·9 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med c:a 81 % på åbyggnaderna och 19 % på byggnadsmarken.

Ifrågavarande åbyggnaders totala brandförsäkringsvärde överensstämmer i det allra närmaste med husens åsatta taxeringsvärde.

På grund av det icke ringa antal fastigheter, beträffande vilka åbyggnadernas taxeringsvärde ej uppgivits, måste dock samtliga därå beräknade relationstal användas med en viss försiktighet.

II. Hus och våningar.

Såsom av tab. B (sid. 13) framgår, redovisades i Karlstad vid bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus, ävensom 44 lantgårdars för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader — sammanlagt 1 625 hus, varav 1 187 belägna inom och 438 utom det planlagda området, motsvarande resp. 1·8 och 1·6 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 1 156 hus, vilka äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 13 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 14 på den bebyggda delen av densamma.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter pr hus:		0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus	inom det planlagda området	336	228	156	122	111	55	57	17	25	16	64
	utom » » »	108	132	68	38	28	16	23	11	4	3	7
	i hela staden	**444**	**360**	**224**	**160**	**139**	**71**	**80**	**28**	**29**	**19**	**71**

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 30·5 %, tvålägenhetshusen 19·0 %, husen med 3—9 lägenheter 44·5 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 6·0 %. Av dessa sistnämnda uppvisa 66 ett lägenhetsantal av 10—19 samt 5 av 20 och däröver per hus. Framhållas må, att av de 360 husen med en bostadslägenhet endast 294 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 17), medan övriga hus utgöras av större, för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostäder för gårdskarl, portvakt, vaktmästare o. d.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 36 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 57 av uthus och 1 088 av egentliga boningshus.

Med hänsyn till byggnadsmaterialet voro av dessa sistnämnda 164 eller 15·1 % uppförda av sten, 898 eller 82·5 % av trä och 26 eller 2·4 % av sten och trä (inkl. korsvirke).

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen belägna 779 boningshusen 186 eller 23·9 % som fristående, 426 eller 54·7 % som gatuhus och 167 eller 21·4 % som gårdshus. Dessa senare äro mera sällan gårdshus i storstadsbemärkelse med uppgång till lägenheterna »över gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här i de flesta fall betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård belägna boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. Av de utom det planlagda området befintliga 309 boningshusen betecknas 56 förstadshus som gatuhus och 20 som gårdshus, medan övriga synas böra räknas som fristående, enär de genomgående ut-

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Karlstad.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	D ä r a v					Antal i dessa hus förefintliga	
		boningshus.	uthus		övriga byggnader			
			med	utan	med	utan	till bostad använda lägenheter.	andra lokaler.
			till bostad använda lägenheter.					
Stadens planlagda område .	**1 187**	**779**	**42**	**259**	**30**	**77**	**3 355**	**770**
därav i Klara	74	51	5	14	3	1	299	38
Tingvalla	402	233	14	87	21	47	987	444
Haga	120	80	8	27	—	5	389	84
Herrhagen	293	207	9	62	5	10	957	93
Viken	158	113	3	33	1	8	471	98
Berget	140	95	3	36	—	6	252	13
Stadens icke planlagda område	**438**	**309**	**15**	**93**	**6**	**15**	**938**	**58**
därav jordbruksfastighet [1] . . .	86	66	2	17	—	1	94	3
annan fastighet	352	243	13	76	6	14	844	55
Hela staden	**1 625**	**1 088**	**57**	**352**	**36**	**92**	**4 293**	**828**

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. dyl.).

göras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 2·2, vilket anger trevåningshuset jämte tvåvåningshuset (inkl. envåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyper i staden. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar boningshusen efter våningshöjden:

	Antal våningar i höjd:	1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	189	597	230	72
	relativa tal	*17·4 %*	*54·9 %*	*21·1 %*	*6·6 %*

Ifråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:	1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	1850 —59.	före 1850.	obekant.
Antal hus absoluta tal	30	134	119	79	120	139	6	14	138
Antal hus relativa tal	*3·9 %*	*17·2 %*	*15·3 %*	*10·1 %*	*15·4 %*	*17·8 %*	*0·8 %*	*1·8 %*	*17·7 %*

Lämnas husen av obekant ålder åsido, skulle sålunda av övriga 641 boningshus icke mindre än 44·1 % vara byggda år 1890 eller senare.

Under den uppsvingsperiod, som de båda senaste decennierna beteckna för staden (jfr sid. 9), har byggnadsverksamheten i huvudsak varit inriktad på de yttre stadsdelarna, särskilt Herrhagen och Klara, vilka därigenom till större delen nyskapats.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 828 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 4 293 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad. De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 4 114 eller 95·8 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 179 eller 4·2 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av butiks-, verkstads-, kontors- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från 2 endast såsom sommarbostäder använda lägenheter), och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 15).

Tab. C. Lägenheterna i Karlstad, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	174	150	—	7	157	17
1 rum utan kök	484	436	10	13	459	25
2 o. fl. » » »	48	38	2	2	42	6
1 rum med del i kök . .	4	3	1	—	4	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	1 773	1 494	137	95	1 726	47
2 » » »	749	538	148	40	726	23
3 » » »	360	276	73	10	359	1
4 » » »	182	140	36	3	179	3
5 » » »	147	104	35	5	144	3
6 » » »	95	71	20	1	92	3
7 o. fl. » » »	96	49	32	13	94	2
Samtliga	4 112	3 299	494	189	3 982	130
Blandade lägenheter .	179	130	41	5	176	3
Sommarbostäder . . .	2	1	1	—	2	—
Hela antalet lägenheter	4 293	3 430	536	194	4 160	133
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	4·1	86·2	—	4·0	90·2	9·8
1 rum utan kök	11·3	90·1	2·0	2·7	94·8	5·2
2 o. fl. » » »	1·1	79·1	4·2	4·2	87·5	12·5
1 rum med del i kök . .	0·1	75·0	25·0	—	100·0	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	41·3	84·3	7·7	5·3	97·3	2·7
2 » » »	17·5	71·8	19·8	5·3	96·9	3·1
3 » » »	8·4	76·6	20·3	2·8	99·7	0·3
4 » » »	4·2	76·9	19·8	1·7	98·4	1·6
5 » » »	3·4	70·8	23·8	3·4	98·0	2·0
6 » » »	2·2	74·7	21·0	1·1	96·8	3·2
7 o. fl. » » »	2·2	51·1	33·3	13·5	97·9	2·1
Samtliga	95·8	80·2	12·0	4·6	96·8	3·2
Blandade lägenheter .	4·2	72·6	22·9	2·8	98·3	1·7
Sommarbostäder . . .	0·0	50·0	50·0	—	100·0	—
Hela antalet lägenheter	100·0	79·9	12·5	4·5	96·9	3·1

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare 12 % — av bostadslägenheternas storlek att döma i regel tillhörande de mera bemedlade klasserna — bebo våningar i egna hus, medan inemot 5 %, merendels i egenskap av gårdskarlar, vaktmästare, portvakter, städerskor, understödstagare o. d. innehava lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av stadens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 78·6 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa smålägenheter 54·9 % äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör stadens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	116	284	10	2	1 251	320	50	15	**2 048**
		rel. tal	*5·7 %*	*13·9 %*	*0·5 %*	*0·1 %*	*61·1 %*	*15·6 %*	*2·4 %*	*0·7 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	41	175	32	2	475	406	309	494	**1 944**
		rel. tal	*2·1 %*	*9·0 %*	*1·7 %*	*0·1 %*	*24·6 %*	*21·0 %*	*16·0 %*	*25·5 %*	*100·0 %*

Stadens arbetare bebo sålunda blott i undantagsfall lägenheter större än 2 rum och kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på olika delar av samhället. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Stadsdel:		Klara.	Tingvalla.	Haga.	Herrhagen.	Viken.	Berget.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Hela antalet bostadslägenheter		289	902	369	923	461	251	917	**4 112**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	126	535	286	828	404	228	825	**3 232**
	rel. tal	*43·6 %*	*59·3 %*	*77·5 %*	*89·7 %*	*87·6 %*	*90·8 %*	*90·0 %*	*78·6 %*

Härav framgår, att i stadsdelarna Klara och Tingvalla, som utgöra stadens centrala del, antalet smålägenheter endast uppgår till 40—60 % av samtliga lägenheter, medan motsvarande siffror för stadsdelarna Herrhagen, Viken och Berget samt för området utom stadsplanen närma sig eller t. o. m. överstiga

90 %. Dessa tal giva ett siffermässigt uttryck för dessa stadsdelars ovan (sid. 9) antydda skiljaktiga bostadssociala karaktär.

Denna tablå över bostädernas stadsdelsläge bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Antal lägenheter:	Belägenhet:	i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal . .	6	1 256	1 011	292	67	341	106	**3 079**
	rel. tal . .	*0·2 %*	*40·8 %*	*32·8 %*	*9·5 %*	*2·2 %*	*11·1 %*	*3·4 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal . .	—	232	323	122	64	1	21	**763**
	rel. tal . .	—	*30·4 %*	*42·3 %*	*16·0 %*	*8·4 %*	*0·1 %*	*2·8 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 153 mindre och 117 större bostadslägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår bl. a., att relativt många smålägenheter äro belägna i de för temperaturväxlingar mest utsatta botten- och vindsvåningarna. Av bebodda källarlägenheter finnas endast 6.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, hurusom tillgången på mindre lägenheter vid tiden för bostadsräkningen var ganska god, ehuru något växlande inom olika kategorier. Sålunda utgjorde procenttalet lediga bostäder inom den mest efterfrågade kategorien, 1 rum och kök, 2·7 % och för den därnäst mest använda bostadstypen, 2 rum och kök, 3·1 %, medan outhyrda lägenheter om 3 rum och kök så gott som fullständigt saknades.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp må det visserligen ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra 3·2 %, vilket väl överensstämmer med vad saldot av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra, nämligen 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en ort till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken anföras, att i Karlstad under år 1910 antalet vigda par utgjorde 102 eller 6·0

[1] Av de sid. 12 omnämnda 294 enfamiljshusen inrymma 24 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

‰ mot 7·3 ‰ i rikets samtliga städer, antalet inflyttade personer 1 820, antalet utflyttade 1 785 samt hela befolkningstillväxten 430 personer. Beträffande åren 1911 och 1912 föreligga ännu blott folkmängdssiffrorna, men giva dessa vid handen, att folkmängden ökats med resp. 536 och 175 personer.

För tillgodoseendet av behovet av nya bostäder uppfördes, enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter, år 1910 nya hus till ett antal av 12, innehållande 83 lägenheter med tillsammans 257 rum och kök, medan för år 1911 motsvarande siffror voro resp. 5, 14 och 52 samt för år 1912 resp. 8, 16 och 56.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. D (sid. 19) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 14) omnämnda 179 »blandade» lägenheterna, förutom 722 boningsrum, 160 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 281 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 131 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager). Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 53 kallrum och 21 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 0·7 och 0·3 % av hela antalet boningsrum.

Möjliggör sålunda bostadsräkningsmaterialet ett utsöndrande av vissa ifråga om uppvärmning och belysning avgjort otillfredsställande bostadsrum, lämnar det däremot av naturliga skäl inga upplysningar om rummens längd, bredd och höjd. I fråga om rummens dimensioner kunna dock vissa kompletterande upplysningar hämtas ur det bostadsstatistiska material, som insamlats av stadens båda hälsovårdstillsyningsmän, vilka sedan år 1908 även varit verksamma såsom bostadsinspektörer. De av bostadsinspektören för östra Tingvalla, Herrhagen och Berget gjorda ganska detaljerade anteckningarna om dessa stadsdelars smålägenheter hava benäget ställts till Socialstyrelsens förfogande; och meddelas här nedan en bearbetning av detta material, i vad det avser lägenheternas faktiska storleksförhållanden.

Lägenhetskategori:	enkelkök och enkelrum.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal lägenheter	222	630	259	**1 111**
Medelluftrymd per lägenhet, kbm.	34·9	80·0	134·2	**83·6**
» » rum (och kök), kbm.	34·9	40·0	44·7	**41·1**

Tab. D. Lägenheterna i Karlstad, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum: samtliga.	därav kallrum.	därav mörkrum.	kök.	tamburer.	bad- och duschrum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
Absoluta tal.										
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	174	194	—	—	—	174	20	—	—	—
1 rum utan kök . . .	484	533	484	—	—	—	49	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	48	111	99	1	—	—	12	—	—	—
1 rum med del i kök .	4	6	4	—	—	2	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	1 773	3 962	1 773	2	—	1 773	416	—	—	—
2 » » » . . .	749	2 679	1 498	15	5	749	429	3	—	—
3 » » » . . .	360	1 733	1 080	9	—	360	283	10	—	—
4 » » » . . .	182	1 096	728	7	2	182	162	23	—	1
5 » » » . . .	147	1 072	735	4	3	147	142	48	—	—
6 » » » . . .	95	793	570	10	3	95	95	33	—	—
7 o. fl. » » » . . .	96	1 064	809	5	8	96	111	48	—	—
Samtliga	**4 112**	**13 243**	**7 780**	**53**	**21**	**3 578**	**1 719**	**165**	—	**1**
Blandade lägenheter	**179**	**1 439**	**722**	**3**	**4**	**160**	**120**	**25**	**281**	**131**
Sommarbostäder . .	**2**	**10**	**7**	—	—	**2**	**1**	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**4 293**	**14 692**	**8 509**	**56**	**25**	**3 740**	**1 840**	**190**	**281**	**132**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	4·1	1·3	—	—	—	89·7	10·3	—	—	—
1 rum utan kök . . .	11·3	3·6	90·8	—	—	—	9·2	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	1·1	0·8	89·2	1·0	—	—	10·8	—	—	—
1 rum med del i kök .	0·1	0·0	66·7	—	—	33·3	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	41·3	27·0	44·8	0·1	—	44·7	10·5	—	—	—
2 » » » . . .	17·5	18·2	55·9	1·0	0·3	28·0	16·0	0·1	—	—
3 » » » . . .	8·4	11·8	62·3	0·8	—	20·8	16·3	0·6	—	—
4 » » » . . .	4·2	7·5	66·4	1·0	0·3	16·6	14·8	2·1	—	0·1
5 » » » . . .	3·4	7·3	68·6	0·5	0·4	13·7	13·2	4·5	—	—
6 » » » . . .	2·2	5·4	71·9	1·8	0·5	12·0	12·0	4·1	—	—
7 o. fl. » » » . . .	2·2	7·2	76·0	0·6	1·0	9·0	10·5	4·5	—	—
Samtliga	**95·8**	**90·1**	**58·7**	**0·7**	**0·3**	**27·0**	**13·0**	**1·3**	—	**0·0**
Blandade lägenheter	**4·2**	**9·8**	**50·2**	**0·4**	**0·6**	**11·1**	**8·4**	**1·7**	**19·5**	**9·1**
Sommarbostäder . .	**0·0**	**0·1**	**70·0**	—	—	**20·0**	**10·0**	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**100·0**	**57·9**	**0·7**	**0·3**	**25·5**	**12·5**	**1·3**	**1·9**	**0·9**

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 78·6 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga endast 56·5 % av hela antalet rum m. m.

Särskilt äro de minsta lägenheterna vanlottade i fråga om tamburer, som först fr. o. m. lägenhetskategorien 2 rum och kök förekomma i flertalet bostäder. Bad- och duschrum måste småfolket så gott som fullständigt undvara, då dylika endast i undantagsfall förekomma i mindre lägenheter än 4 rum och kök. Härvid bör dock uppmärksammas, att badrum, som äro gemensamma för samtliga lägenheter i ett hyreshus, icke medräknats, enär de ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Den brist på bekvämligheter, som sålunda karaktäriserar de mindre bemedlades bostäder, blir ännu mer i ögonen fallande, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	matkällare.	skafferi.	centralvärme.	vattenledn.	avloppsledn.	gasledn.	elektriskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	1 210	1 973	57	1 495	1 501	539	509
	rel. tal	*37·4 %*	*61·0 %*	*1·8 %*	*46·3 %*	*46·4 %*	*16·7 %*	*15·7 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	674	763	82	743	762	556	454
	rel. tal	*76·6 %*	*86·7 %*	*9·3 %*	*84·4 %*	*86·6 %*	*63·2 %*	*51·6 %*

Ännu anmärkningsvärdare äro måhända de bristfälligheter ifråga om de hygieniskt så betydelsefulla avträdesförhållandena, vilka komma till synes i följande tablå:

Antal bostadslägenheter:		Eget avträde.	Avträde gemensamt för följande antal familjer: 2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.	obekant.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	731	1 291	535	315	100	55	78	52	75
	rel. tal	*22·6 %*	*39·9 %*	*16·6 %*	*9·8 %*	*3·1 %*	*1·7 %*	*2·4 %*	*1·6 %*	*2·3 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	647	147	55	8	2	—	1	8	12
	rel. tal	*73·5 %*	*16·7 %*	*6·3 %*	*0·9 %*	*0·2 %*	—	*0·1 %*	*0·9 %*	*1·4 %*

Härav framgår, att över tre fjärdedelar av de i smålägenheter boende hushållen äro hänvisade till för flera familjer gemensamma avträden.

Möjlighet att själv producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna har endast i få fall stadsarbetaren, såsom utvisas av

nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland.

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	147	158	1	**306**
	rel. tal	*4·6 %*	*4·9 %*	*0·0 %*	*9·5 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	19	88	—	**107**
	rel. tal	*2·2 %*	*10·0 %*	—	*12·2 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar etc.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet, i den mån materialet det medgiver, blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas åsido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 14) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 22).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Karlstad utgör 87 kr. för enkelkök, 86 kr. för enkelrum, 165 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 288 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 476 kr. för närmast högre bostadskategori o. s. v.

Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 275 kr.

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. I den av Kommerskollegium (Socialstyrelsen) upprättade statistiken över bostadspris i vissa städer och stadsliknande samhällen föreligga visserligen hyresuppgifter fr. o. m. 1904 jämväl för Karlstad, men äro dessa alltför fåtaliga och olikformiga för att giva en fullt pålitlig bild av hyresnivån och dess rörelser. Dock förefaller det, som om en ganska avsevärd hyresförhöjning under perioden ägt rum, vilket förhållande göres sannolikt genom den ovan (sid. 9) berörda betydande befolkningstillväxten under de senaste decennierna.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden, beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för stadens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 105 kr. Utföres mot-

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Karlstad, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	150	87	3	110	34	1	2	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	436	86	15	317	89	11	3	—	—	1	—	—
2 o. fl. » » » .	38	251	1	2	4	4	9	5	7	5	1	—
1 rum med del i kök .	3	97	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	1 494	165	7	69	565	473	294	77	5	4	—	—
2 » » » . .	538	288	1	7	23	42	84	70	263	47	1	—
3 » » » . .	276	476	—	—	2	2	5	6	33	101	127	—
4 » » » . .	140	635	—	—	1	1	1	—	6	11	118	2
5 » » » . .	104	849	—	—	—	—	—	—	67	4	10	23
6 » » » . .	71	1 045	—	—	—	—	—	—	—	—	30	41
7 o. fl. » » » . .	49	1 261	—	—	—	—	—	—	—	—	7	42
Samtliga bostadslägenheter	**3 299**	**275**	**27**	**507**	**719**	**534**	**398**	**158**	**381**	**173**	**294**	**108**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	4·5	31·6	2·0	73·3	22·7	0·7	1·3	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	13·2	31·3	3·5	72·7	20·4	2·5	0·7	—	—	0·2	—	—
2 o. fl. » » » .	1·1	91·3	2·6	5·3	10·5	10·5	23·7	13·2	18·4	13·2	2·6	—
1 rum med del i kök .	0·1	35·3	—	66·7	33·3	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	45·3	60·0	0·5	4·6	37·8	31·6	19·7	5·2	0·3	0·3	—	—
2 » » » . .	16·3	104·7	0·2	1·3	4·3	7·8	15·6	13·0	48·9	8·7	0·2	—
3 » » » . .	8·4	173·1	—	—	0·7	0·7	1·8	2·2	12·0	36·6	46·0	—
4 » » » . .	4·2	230·9	—	—	0·7	0·7	0·7	—	4·3	7·9	84·3	1·4
5 » » » . .	3·2	308·7	—	—	—	—	—	—	64·4	3·9	9·6	22·1
6 » » » . .	2·2	380·0	—	—	—	—	—	—	—	—	42·3	57·7
7 o. fl. » » » . .	1·5	458·5	—	—	—	—	—	—	—	—	14·3	85·7
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**0·8**	**15·4**	**21·8**	**16·2**	**12·1**	**4·8**	**11·5**	**5·2**	**8·9**	**3·3**

svarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr. .	87	86	126	65	83	96	119	127	142	149	140

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda, om man bortser från de ytterst fåtaliga delkökslägenheterna, lägst i bostäderna om ett kök, ett rum samt ett rum och kök och stiger stadigt med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning (jfr sid. 20).

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett lyxvånings- eller i ett arbetarbostadskvarter. I den mån det är möjligt att även i en mindre stad, där små och stora våningar, affärs- och bostadslägenheter i allmänhet förekomma sida vid sida, utskilja dylika bostadssocialt inbördes enhetliga och utåt avgränsade distrikt, gör sig samma inverkan gällande. Detta åskådliggöres av följande tablå, där de fyra talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr stadsplanen):

	Stadsdel:	Klara.	Tingvalla.	Haga.	Herrhagen.	Viken.	Berget.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök . . .	107	114	89	85	78	70	75	**86**
	1 rum och kök . . .	209	211	180	179	156	127	130	**165**
	2 rum och kök . . .	355	326	296	302	278	171	192	**288**
	3 rum och kök . . .	557	483	460	449	414	394	278	**476**

De högsta hyrorna förekomma i de huvudsakligen av mera bemedlade bebodda stadsdelarna Klara och Tingvalla med en medelhyra per rum (inkl. kök) inom samtliga lägenhetskategorier av resp. 135 och 128 kr. Stadsdelarna Haga, Herrhagen, Viken och Berget samt området utom stadsplanen uppvisa betydligt lägre genomsnittshyror för sina småfolkslägenheter, nämligen resp. 104, 97, 87, 68 och 68 kr. per rum.

Det är icke uteslutet, att bostäderna i ett hus i stadsperiferien kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med stadsdelsläget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och stadsdelsläge) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 2-rums, 3-rums, ja t. o. m. 4- och 5-rumslägenheter.

Ehuru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut på grundval av rumsantalet verkställda. Smålägenheterna t. o. m. 2 rum och kök (80·5 % av samtliga hyreslägenheter, jfr sid. 16) motsvaras här tämligen nära av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 399 kr. (82·6 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål hava ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen mellan hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 25), vilken upptager övriga 2 939 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 3·482 mill. kr., utgör 83·5 %

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Karlstad, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	205	—	37	75	54	20	3	9	5	2	—
800—1 199 »	768	6	64	265	210	138	49	34	16	15	1
1 200—1 999 »	421	1	22	44	79	88	55	75	32	23	2
2 000 kr. och däröver . . .	296	—	—	1	1	6	7	29	37	150	65
Summa	**1 690**	**7**	**123**	**355**	**344**	**252**	**114**	**147**	**90**	**190**	**68**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	40	2	3	11	5	6	2	6	2	2	1
2 000 kr. och däröver . . .	67	—	—	3	3	9	5	11	5	17	14
Summa	**107**	**2**	**3**	**14**	**8**	**15**	**7**	**17**	**7**	**19**	**15**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**1 142**	**17**	**370**	**327**	**155**	**105**	**16**	**74**	**21**	**55**	**2**
Samtliga hushåll	**2 939**	**26**	**496**	**696**	**507**	**372**	**137**	**238**	**118**	**264**	**85**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	7·0	—	18·0	36·6	26·3	9·8	1·5	4·4	2·4	1·0	—
800—1 199 »	26·1	0·8	8·3	30·6	27·3	18·0	6·4	4·4	2·1	2·0	0·1
1 200—1 999 »	14·3	0·2	5·2	10·4	18·8	20·9	13·1	17·8	7·6	5·5	0·5
2 000 kr. och däröver . . .	10·1	—	—	0·3	0·3	2·0	2·4	9·8	12·5	50·7	22·0
Summa	**57·5**	**0·4**	**7·3**	**21·0**	**20·4**	**14·9**	**6·7**	**8·7**	**5·3**	**11·3**	**4·0**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	1·3	5·0	7·5	27·5	12·5	15·0	5·0	15·0	5·0	5·0	2·5
2 000 kr. och däröver . . .	2·3	—	—	4·5	4·5	13·4	7·5	16·4	7·4	25·4	20·9
Summa	**3·6**	**1·9**	**2·8**	**13·1**	**7·5**	**14·0**	**6·5**	**15·9**	**6·5**	**17·8**	**14·0**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**38·9**	**1·5**	**32·4**	**28·6**	**13·6**	**9·2**	**1·4**	**6·5**	**1·8**	**4·8**	**0·2**
Samtliga hushåll	**100·0**	**0·9**	**16·9**	**23·7**	**17·2**	**12·6**	**4·7**	**8·1**	**4·0**	**9·0**	**2·9**

av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (4·170 mill. kr.) och 59·1 % för hela bostadsbefolkningen (5·890 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 57·5, 3·6 och 38·9 % av samtliga. Först komma de 1 690 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 107 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckandet av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 1 142 hushåll, vilka dels utgöras av sådana, för vilka årsinkomsten av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, och dels omfatta familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 600 kr.[1]

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de allra minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En blick på tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de inneha 74·1 % av där redovisade bostäder med under 100 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke betraktas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 (600) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 27).

I denna tabell hava ifrågavarande 1 797 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 (16) grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet ifråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, inne-

[1] Enligt taxeringsnämndens protokoll hade det bevillningsfria avdraget i Karlstad med tillämpning av § 12 Bevillningsförordningen ökats på grund av de synnerligen höga levnadskostnader, som ansågos råda i staden.

Tab. G. Hushållen i Karlstad (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	—{a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—{b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
600— 699 »	72{a	—	2	11	13	18	12	5	2	1	3	5	26·0
	{b	—	*3*	*14*	*15*	*15*	*11*	*5*	*1*	*1*	*3*	*4*	*23·2*
700— 799 »	144{a	—	5	24	43	36	15	9	3	2	3	4	21·9
	{b	*1*	*6*	*26*	*42*	*36*	*14*	*8*	*3*	*2*	*2*	*4*	*20·8*
800— 899 »	255{a	2	15	19	93	49	44	8	5	3	2	15	23·2
	{b	*3*	*20*	*21*	*91*	*49*	*42*	*9*	*4*	*2*	*1*	*13*	*21·4*
900— 999 »	201{a	2	12	43	59	46	17	9	6	3	2	2	20·0
	{b	*3*	*16*	*48*	*58*	*41*	*15*	*9*	*5*	*3*	*1*	*2*	*18·3*
1 000—1 199 »	358{a	2	29	105	103	62	21	13	6	5	1	11	18·9
	{b	*4*	*33*	*106*	*102*	*61*	*21*	*13*	*5*	*4*	*1*	*8*	*17·9*
1 200—1 399 »	207{a	4	22	50	72	25	18	7	5	—	1	3	17·8
	{b	*4*	*24*	*52*	*73*	*26*	*15*	*5*	*4*	—	*1*	*3*	*17·2*
1 400—1 599 »	126{a	—	13	38	35	16	9	5	4	1	1	4	19·5
	{b	—	*15*	*40*	*34*	*15*	*10*	*4*	*3*	*1*	*1*	*3*	*18·2*
1 600—1 799 »	60{a	—	1	17	12	17	8	1	1	—	1	2	20·9
	{b	—	*2*	*19*	*12*	*17*	*6*	*1*	*1*	—	*1*	*1*	*19·5*
1 800—1 999 »	52{a	—	4	15	15	6	6	1	1	—	3	1	19·8
	{b	—	*7*	*14*	*13*	*6*	*7*	*1*	—	—	*3*	*1*	*18·6*
2 000—2 499 »	67{a	—	3	18	15	10	5	6	5	3	1	1	22·1
	{b	—	*4*	*19*	*18*	*8*	*5*	*4*	*5*	*3*	*1*	—	*20·1*
2 500—2 999 »	37{a	—	—	8	11	7	4	5	1	1	—	—	21·5
	{b	—	*2*	*10*	*10*	*6*	*3*	*4*	*1*	*1*	—	—	*18·7*
3 000—3 499 »	28{a	—	2	4	6	5	6	2	2	1	—	—	22·0
	{b	—	*2*	*4*	*7*	*4*	*6*	*2*	*2*	*1*	—	—	*21·8*
3 500—3 999 »	27{a	—	2	12	8	1	3	—	1	—	—	—	16·2
	{b	—	*2*	*12*	*8*	*1*	*3*	—	*1*	—	—	—	*16·2*
4 000—4 999 »	35{a	—	1	10	12	6	2	2	1	1	—	—	19·0
	{b	—	*1*	*11*	*13*	*7*	*1*	—	*1*	*1*	—	—	*18·0*
5 000—9 999 »	91{a	2	18	34	26	8	2	1	—	—	—	—	13·7
	{b	*2*	*20*	*34*	*27*	*5*	*3*	—	—	—	—	—	*13·4*
10 000 kr. och däröver . .	37{a	9	22	6	—	—	—	—	—	—	—	—	6·7
	{b	*9*	*22*	*6*	—	—	—	—	—	—	—	—	*6·6*
Samtliga	**1 797**{a	**21**	**151**	**414**	**523**	**312**	**172**	**74**	**43**	**21**	**18**	**48**	**16·6**
	{b	*26*	*179*	*436*	*523*	*297*	*162*	*65*	*36*	*19*	*15*	*39*	*15·8*
1 procent	{a	1·2	8·4	23·0	29·1	17·3	9·6	4·1	2·4	1·2	1·0	2·7	100·0
	{b	*1·4*	*10·0*	*24·3*	*29·1*	*16·5*	*9·0*	*3·6*	*2·0*	*1·1*	*0·8*	*2·2*	*100·0*

Tab. H. *Arbetar*hushållen i Karlstad (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
600— 699 »	56 a	—	1	9	12	16	11	3	2	—	—	2	22·8
	b	—	*2*	*11*	*13*	*14*	*10*	*3*	*1*	—	—	*2*	*20·9*
700— 799 »	121 a	—	5	23	41	31	10	5	2	2	1	1	19·9
	b	*1*	*6*	*23*	*40*	*31*	*9*	*5*	*2*	*2*	*1*	*1*	*19·4*
800— 899 »	201 a	2	15	17	83	43	34	1	3	2	—	1	19·6
	b	*3*	*20*	*19*	*80*	*42*	*32*	*1*	*2*	*1*	—	*1*	*18·2*
900— 999 »	159 a	2	10	40	49	35	13	6	2	—	2	—	18·3
	b	*2*	*13*	*44*	*49*	*31*	*12*	*6*	*1*	—	*1*	—	*16·9*
1 000—1 199 »	273 a	2	25	94	97	37	9	6	1	2	—	—	16·1
	b	*4*	*28*	*93*	*94*	*36*	*9*	*7*	*1*	*1*	—	—	*15·5*
1 200—1 399 »	132 a	4	21	42	46	7	9	3	—	—	—	—	14·5
	b	*4*	*21*	*43*	*46*	*8*	*8*	*2*	—	—	—	—	*14·3*
1 400—1 599 »	58 a	—	11	30	11	3	3	—	—	—	—	—	14·1
	b	—	*12*	*30*	*11*	*2*	*3*	—	—	—	—	—	*13·7*
1 600—1 799 »	17 a	—	1	11	4	1	—	—	—	—	—	—	13·7
	b	—	*1*	*13*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*13·1*
1 800—1 999 »	16 a	—	3	8	5	—	—	—	—	—	—	—	12·6
	b	—	*4*	*9*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*11·7*
2 000—2 499 »	7 a	—	1	5	1	—	—	—	—	—	—	—	12·3
	b	—	*1*	*5*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*12·5*
2 500—2 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 000—3 499 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**1 040** a	**10**	**93**	**279**	**349**	**173**	**89**	**24**	**10**	**6**	**3**	**4**	**16·9**
	b	*14*	*108*	*290*	*340*	*164*	*83*	*24*	*7*	*4*	*2*	*4*	*16·1*
1 procent	a	1·0	8·9	26·8	33·6	16·6	8·5	2·3	1·0	0·6	0·3	0·4	100·0
	b	*1·3*	*10·4*	*27·9*	*32·7*	*15·7*	*8·0*	*2·3*	*0·7*	*0·4*	*0·2*	*0·4*	*100·0*

Tab. I. ***Övriga*** **hushåll i Karlstad (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	—{a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—{b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
600— 699 »	16{a	—	1	2	1	2	1	2	—	1	3	3	37·1
	{b	—	*1*	*3*	*2*	*1*	*1*	*2*	—	*1*	*3*	*2*	*30·1*
700— 799 »	23{a	—	—	1	2	5	5	4	1	—	2	3	32·0
	{b	—	—	*3*	*2*	*5*	*5*	*3*	*1*	—	*1*	*3*	*27·2*
800— 899 »	54{a	—	—	2	10	6	10	7	2	1	2	14	36·8
	{b	—	—	*2*	*11*	*7*	*10*	*8*	*2*	*1*	*1*	*12*	*33·0*
900— 999 »	42{a	—	2	3	10	11	4	3	4	3	—	2	26·8
	{b	*1*	*3*	*4*	*9*	*10*	*3*	*3*	*4*	*3*	—	*2*	*23·6*
1 000—1 199 »	85{a	—	4	11	6	25	12	7	5	3	1	11	27·7
	{b	—	*5*	*13*	*8*	*25*	*12*	*6*	*4*	*3*	*1*	*8*	*24·8*
1 200—1 399 »	75{a	—	1	8	26	18	9	4	5	—	1	3	23·5
	{b	—	*3*	*9*	*27*	*18*	*7*	*3*	*4*	—	*1*	*3*	*21·8*
1 400—1 599 »	68{a	—	2	8	24	13	6	5	4	1	1	4	24·1
	{b	—	*3*	*10*	*23*	*13*	*7*	*4*	*3*	*1*	*1*	*3*	*21·8*
1 600—1 799 »	43{a	—	—	6	8	16	8	1	1	—	1	2	23·7
	{b	—	*1*	*6*	*9*	*17*	*6*	*1*	*1*	—	*1*	*1*	*21·9*
1 800—1 999 »	36{a	—	1	7	10	6	6	1	1	—	3	1	23·0
	{b	—	*3*	*5*	*10*	*6*	*7*	*1*	—	—	*3*	*1*	*21·8*
2 000—2 499 »	60{a	—	2	13	14	10	5	6	5	3	1	1	23·3
	{b	—	*3*	*14*	*17*	*8*	*5*	*4*	*5*	*3*	*1*	—	*20·9*
2 500—2 999 »	37{a	—	—	8	11	7	4	5	1	1	—	—	21·5
	{b	—	*2*	*10*	*10*	*6*	*3*	*4*	*1*	*1*	—	—	*18·7*
3 000—3 499 »	28{a	—	2	4	6	5	6	2	2	1	—	—	22·0
	{b	—	*2*	*4*	*7*	*4*	*6*	*2*	*2*	*1*	—	—	*21·8*
3 500—3 999 »	27{a	—	2	12	8	1	3	—	1	—	—	—	16·2
	{b	—	*2*	*12*	*8*	*1*	*3*	—	*1*	—	—	—	*16·2*
4 000—4 999 »	35{a	—	1	10	12	6	2	2	1	1	—	—	19·0
	{b	—	*1*	*11*	*13*	*7*	*1*	—	*1*	*1*	—	—	*18·0*
5 000—9 999 »	91{a	2	18	34	26	8	2	1	—	—	—	—	13·7
	{b	*2*	*20*	*34*	*27*	*5*	*3*	—	—	—	—	—	*13·4*
10 000 kr. och däröver . .	37{a	9	22	6	—	—	—	—	—	—	—	—	6·7
	{b	*9*	*22*	*6*	—	—	—	—	—	—	—	—	*6·6*
Samtliga	**757**{a	**11**	**58**	**135**	**174**	**139**	**83**	**50**	**33**	**15**	**15**	**44**	**16·4**
	{b	*12*	*71*	*146*	*183*	*133*	*79*	*41*	*29*	*15*	*13*	*35*	*15·7*
	I procent{a	1·4	7·7	17·8	23·0	18·4	11·0	6·6	4·3	2·0	2·0	5·8	100·0
	{b	*1·6*	*9·4*	*19·5*	*24·2*	*17·6*	*10·4*	*5·4*	*3·8*	*2·0*	*1·7*	*4·6*	*100·0*

bärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 26·0 % i den lägsta inkomstklassen (600—699 kr.), har den i inkomstkategorien 900 - 999 kr. nedgått till 20·0 %, i kategorien 1 800—1 999 kr. till 19·8 % samt i den visserligen svagt företrädda högsta inkomstgruppen (10 000 kr. och däröver) till 6·7 %. Sistnämnda hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär ifråga om de högre inkomstklasserna totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle ett hushåll i Karlstad, som höjer sig över 600 kr.-strecket, i hyra betala 16·6 % av hushållsföreståndarens inkomst och 15·8 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter ifråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter ifråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 16 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 28) och övriga hushåll (tab. I, sid. 29).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklasserna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 16·9 %, b) 16·1 % — tämligen nära sammanfalla med den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 16·4 %, b) 15·7 %. Men utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda nästan genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 900—999 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 18·3 %, övriga hushålls 26·8 %, medan för inkomstkategorien 1 400 —1 599 kr. motsvarande procenttal äro resp. 14·1 % och 24·1 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. J (sid. 31), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 500 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete, dels de, som hämta sitt uppehälle av stadens huvudindustrier. Såsom sådana hava ovan (sid. 9) betecknats den

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Karlstad (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %	10·0—14·9 %	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	1 040 a	103	279	349	262	47	9·9	26·8	33·6	25·2	4·5	16·9
	b	*122*	*290*	*340*	*247*	*41*	*11·7*	*27·9*	*32·7*	*23·8*	*3·9*	*16·1*
därav järn- och metallarbetare	230 a	18	97	74	38	3	7·8	42·2	32·2	16·5	1·3	15·3
	b	*23*	*100*	*70*	*54*	*3*	*10·0*	*43·5*	*30·4*	*14·8*	*1·3*	*14·6*
sågverksarbetare . . .	86 a	23	21	27	12	3	26·7	24·4	31·4	14·0	3·5	14·1
	b	*25*	*22*	*26*	*10*	*5*	*29·1*	*25·6*	*30·2*	*11·6*	*5·5*	*15·3*
egentliga grovarbetare.	260 a	30	54	84	82	10	11·5	20·8	32·3	31·5	3·9	17·3
	b	*35*	*60*	*84*	*73*	*8*	*13·4*	*23·1*	*32·3*	*28·1*	*3·1*	*16·3*
övriga	464 a	32	107	164	130	31	6·9	23·1	35·3	28·0	6·7	18·1
	b	*39*	*108*	*160*	*130*	*27*	*8·4*	*23·3*	*34·5*	*28·0*	*5·8*	*17·4*
Lägre tjänstemän. . . .	281 a	7	38	79	109	48	2·5	13·5	28·1	38·8	17·1	22·6
	b	*11*	*42*	*82*	*104*	*42*	*3·9*	*14·9*	*29·2*	*37·0*	*15·0*	*21·2*
Självständiga näringsidkare	158 a	2	18	25	51	62	1·3	11·4	15·8	32·3	39·2	29·3
	b	*8*	*20*	*28*	*50*	*52*	*5·1*	*12·7*	*17·7*	*31·6*	*32·9*	*24·9*
därav handlande	46 a	—	6	6	10	24	—	13·0	13·0	21·8	52·2	33·6
	b	*2*	*6*	*8*	*11*	*19*	*4·4*	*13·0*	*17·4*	*23·9*	*41·3*	*27·0*
hantverkare	88 a	2	9	15	35	27	2·3	10·2	17·0	39·8	30·7	25·3
	b	*5*	*11*	*17*	*33*	*22*	*5·7*	*12·5*	*19·3*	*37·5*	*25·0*	*21·7*
övriga	24 a	—	3	4	6	11	—	12·5	16·7	25·0	45·8	35·1
	b	*1*	*3*	*3*	*6*	*11*	*4·2*	*12·5*	*12·5*	*25·0*	*45·8*	*53·0*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	63 a	4	5	7	18	29	6·4	7·9	11·1	28·6	46·0	31·8
	b	*4*	*7*	*8*	*19*	*25*	*6·4*	*11·1*	*12·7*	*30·1*	*39·7*	*29·1*
Samtliga	**1 542** a	**116**	**340**	**460**	**440**	**186**	**7·5**	**22·1**	**29·8**	**28·5**	**12·1**	**20·3**
	b	*145*	*359*	*458*	*420*	*160*	*9·4*	*23·3*	*29·7*	*27·2*	*10·4*	*19·0*

mekaniska verkstadsindustrien (inkl. därmed förenad järn- och metallindustri), sågverksrörelsen och textilindustrien. Arbetare inom de båda förstnämnda industrierna påträffas också ganska talrikt bland lägenhetsinnehavarna, men däremot hava textilarbetarna, som till övervägande del utgöras av kvinnor, i allt för få fall bildat egna hushåll för att lämpligen kunna redovisas som särskild bostadsinnehavargrupp. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och under-

stödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Att inom denna grupp järn- och metall- samt sågverksarbetare förete icke obetydligt lägre hyresprocent än grov- och övriga arbetare, torde i huvudsak bero på, att förstnämnda båda arbetarkategorier hava högre medelförtjänst än de senare (resp. 1 117 och 1 027 kr. per år mot resp. 869 och 997 kr.). För sågverksarbetarnas del sammanhänger dock förhållandet jämväl därmed, att dessa arbetare, som i regel äro sysselsatta vid utom det egentliga stadsområdet belägna arbetsföretag, i högre grad än andra bo i stadens utkanter eller utom det planlagda området, där hyrorna i regel äro billigare (jfr sid. 23).

Förhållandevis vida mera offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt framför allt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 14).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Ovan anförda siffror synas bekräfta den ej sällan gjorda iakttagelsen, att särskilt mången bättre ställd arbetare på grund av bristande insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god bostad låter sig nöjas med en lägenhet av lägre kvalitet, än som nödvändiggöres av hans inkomstförhållanden. I den mån så är förhållandet, träder sålunda bostadsfrågan fram som till väsentlig del en folkuppfostringsfråga.

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 16 612 personer, medan stadens kyrkobokförda folkmängd 31 dec. 1912 utgjorde 17 903 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara, att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 16 612 personer, som sålunda utgjorde Karlstads bostadsfolkmängd, jämnt över stadens samtliga fastigheter, skulle på varje sådan komma 18 personer. Inom stadens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 648 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	25	73	159	115	58	80	80	58
	relativa tal . .	*3·9 %*	*11·3 %*	*24·5 %*	*17·7 %*	*9·0 %*	*12·3 %*	*12·3 %*	*9·0 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela staden antalet invånare per hus utgöra c:a 10 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

	Antal invånare per hus:	0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus	inom det planlagda området .	341	164	246	159	84	77	78	38
	utom » » » .	121	73	101	62	33	27	17	4
	i hela staden	**462**	**237**	**347**	**221**	**117**	**104**	**95**	**42**

Lämnas de obebodda husen åsido, befinnas av de övriga 20·4 % räkna 1—4 boende, 29·8 % 5—9 boende, 46·2 % 10—49 boende och 3·6 % 50 invånare och däröver.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 17) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 16 612 personer 1 014 bodde i »blandade» lägenheter och av dessa ett flertal i anstalter av olika slag, såsom försörjningsinrättningar, barnhem, sjukhus, fängelser o. d. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas åsido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 15 598 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 34).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 15) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 141 uppgår det för de av ägaren begagnade till 114, för de fritt upplåtna till 131 och för de uthyrda till 147. Anledningen till de av ägaren begagnade bostädernas jämförelsevis fördelaktiga ställning är, att dessa i mindre utsträckning än de andra utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är även inom smålägenheterna folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken, enkelrummen och

Tab. K. De i Karlstads bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**350**	**223**	335	*223*	—	—	15	*214*
1 rum utan kök	**884**	**193**	852	*195*	10	*100*	22	*169*
2 o. fl. » » »	**81**	**95**	71	*93*	3	*75*	7	*140*
1 rum med del i kök	**6**	**100**	4	*89*	2	*133*	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**6 909**	**200**	6 080	*203*	465	*170*	364	*192*
2 » » »	**3 134**	**144**	2 382	*148*	593	*134*	159	*133*
3 » » »	**1 558**	**108**	1 140	*103*	384	*132*	34	*85*
4 » » »	**826**	**92**	643	*92*	169	*94*	14	*93*
5 » » »	**710**	**82**	504	*81*	176	*84*	30	*100*
6 » » »	**493**	**77**	392	*79*	97	*69*	4	*57*
7 o. fl. » » »	**647**	**73**	324	*74*	235	*76*	88	*64*
Samtliga bostadslägenheter	**15 598**	**141**	**12 727**	*147*	**2 134**	*114*	**737**	*131*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**2·2**	**158·2**	95·7	*151·7*	—	—	4·3	*163·4*
1 rum utan kök	**5·7**	**136·9**	96·4	*132·7*	1·1	*87·7*	2·5	*129·0*
2 o. fl. » » »	**0·5**	**67·4**	87·7	*63·3*	3·7	*65·8*	8·6	*106·9*
1 rum med del i kök	**0·0**	**70·9**	66·7	*60·5*	33·3	*116·7*	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**44·3**	**141·8**	88·0	*138·1*	6·7	*149·1*	5·3	*146·6*
2 » » »	**20·1**	**102·1**	76·0	*100·7*	18·9	*117·5*	5·1	*101·5*
3 » » »	**10·0**	**76·6**	73·2	*70·1*	24·6	*115·8*	2·2	*64·9*
4 » » »	**5·3**	**65·2**	77·8	*62·6*	20·5	*82·5*	1·7	*71·0*
5 » » »	**4·6**	**58·2**	71·0	*55·1*	24·8	*73·7*	4·2	*76·5*
6 » » »	**3·2**	**54·6**	79·5	*53·7*	19·7	*60·5*	0·8	*43·5*
7 o. fl. » » »	**4·1**	**51·8**	50·1	*50·5*	36·3	*66·7*	13·6	*48·9*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**81·6**	*100·0*	**13·7**	*100·0*	**4·7**	*100·0*

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i Karlstad, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Lägenhetskategorier.												
Antal personer.	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	**2**
1	55	249	28	2	—	102	25	8	3	1	—	—	**473**
2	52	103	7	2	—	321	117	58	15	17	8	2	**702**
3	25	49	—	—	—	370	135	85	34	22	11	1	**732**
4	15	30	1	—	—	319	160	69	43	26	18	6	**687**
5	6	16	2	—	—	250	116	46	37	32	17	10	**532**
6	2	5	3	—	—	176	67	38	18	16	13	28	**366**
7	2	4	1	—	—	92	55	23	15	11	8	21	**232**
8	—	3	—	—	—	50	22	12	7	8	5	7	**114**
9	—	—	—	—	—	27	17	14	5	7	8	5	**83**
10	—	—	—	—	—	14	6	5	2	2	3	4	**36**
11	—	—	—	—	—	3	1	—	—	1	1	4	**10**
12	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	2	**6**
13	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	**3**
14	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	**3**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	**1**
Samtliga bostadslägenheter	**157**	**459**	**42**	**4**	—	**1 726**	**726**	**359**	**179**	**144**	**92**	**94**	**3 982**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	0·1	—	—	—	—	—	1·1	**0·1**
1	35·0	54·2	66·7	50·0	—	5·9	3·4	2·2	1·7	0·7	—	—	**11·9**
2	33·1	22·4	16·7	50·0	—	18·6	16·1	16·2	8·4	11·8	8·7	2·1	**17·6**
3	15·9	10·7	—	—	—	21·4	18·6	23·7	19·0	15·3	11·9	1·1	**18·4**
4	9·6	6·5	2·4	—	—	18·5	22·0	19·2	24·0	18·0	19·6	6·4	**17·2**
5	3·8	3·5	4·7	—	—	14·5	16·0	12·8	20·7	22·2	18·5	10·6	**13·4**
6	1·3	1·1	7·1	—	—	10·2	9·2	10·6	10·0	11·1	14·1	29·8	**9·2**
7	1·3	0·9	2·4	—	—	5·3	7·6	6·4	8·4	7·6	8·7	22·3	**5·8**
8	—	0·7	—	—	—	2·9	3·0	3·3	3·9	5·6	5·4	7·4	**2·9**
9	—	—	—	—	—	1·5	2·3	3·9	2·8	4·9	8·7	5·3	**2·1**
10	—	—	—	—	—	0·8	0·8	1·4	1·1	1·4	3·3	4·3	**0·9**
11	—	—	—	—	—	0·2	0·2	—	—	0·7	1·1	4·2	**0·2**
12	—	—	—	—	—	—	0·4	0·3	—	—	—	2·1	**0·1**
13	—	—	—	—	—	0·1	0·2	—	—	—	—	1·1	**0·1**
14	—	—	—	—	—	—	0·2	—	—	0·7	—	1·1	**0·1**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1·1	**0·0**
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	—	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

1 rum och kökslägenheterna äro mer än dubbelt så starkt befolkade som gruppen 2 och flera rum utan kök, vilken företrädesvis utgöres av s. k. dubbletter. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 35), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende; de av »0 personer» bebodda lägenheterna disponeras av personer med mer eller mindre stadig frånvaro från staden.

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen och dubbletterna företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tabellen ger även en åskådlig bild av huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, som vid bostadsräkningar i vårt land plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle man kunna anse, att överbefolkning föreligger, då det bor 3 eller flera personer i ett rum (inkl. ett kök och ett rum med del i kök), 5 eller flera i 2 rum (inkl. 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum, d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%.	absolut.	%.
1	306	157	74	45	22	7	6	3	—	—	157	*25·5*	620	*50·0*
2	130	328	370	320	252	178	93	50	27	18	618	*35·0*	3 808	*54·5*
3	25	117	135	160	116	68	55	22	17	12	106	*14·6*	848	*27·0*
4	8	58	85	69	46	38	23	12	14	6	20	*5·6*	188	*12·1*
Summa	**469**	**660**	**664**	**594**	**436**	**291**	**177**	**87**	**58**	**36**	**901**	*26·0*	**5 464**	*42·3*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 26·0 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 42·3 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Det grova och ungefärliga mått för den socialhygieniska bostadsstandarden, vilket utgöres av antalet invånare per rum, bör dock genom uppmätning av de särskilda rummen om möjligt kompletteras därhän, att man kan erhålla uppgift om luftrymden per person (eller personenhet). Upplysningar jämväl i detta avseende föreligga i det bostadsstatistiska material, vilket, som ovan (sid. 18) omnämnts, insamlats genom stadens bostadsinspektion;

och meddelas här nedan en bearbetning av ifrågavarande uppgifter ur förenämnda synpunkt.

Lägenhetskategori:	enkelkök och enkelrum.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelluftrymd per person, kbm.	14·8	18·8	29·2	**21·1**

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	95	194	13	1	2 716	965	385	190	149	117	149	**4 974**
	i % av samtliga boende	*27·1 %*	*21·9 %*	*16·0 %*	*16·7 %*	*39·3 %*	*30·8 %*	*24·7 %*	*23·0 %*	*21·0 %*	*23·7 %*	*23·0 %*	*31·9 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	4	7	2	—	76	160	166	75	62	58	56	**666**
	i % av samtliga boende	*1·1 %*	*0·8 %*	*2·5 %*	—	*1·1 %*	*5·1 %*	*10·7 %*	*9·1 %*	*8·7 %*	*11·8 %*	*8·7 %*	*4·3 %*

Denna tablå ger oförtydbart vid handen, att någon inneboendefråga i vanlig bemärkelse knappast existerar i Karlstad.[1] Att procenten av andrahandshyrande är ganska hög i vissa kategorier av större lägenheter, beroende på förefintligheten av ganska många medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum, är av mindre betydelse, då här blott undantagsvis torde förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra.

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

I fråga om 1 rum och kökslägenheterna, vilka utgöra typen för en enkel arbetarbostad, är frestelsen att taga inneboende givetvis icke stor. När icke desto mindre denna bostadskategori är svårast hemsökt av överbefolkning, anger tablån som huvudorsak därtill barnrikedomen.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	39	44	134	73	41	65	115	138	175	189	191	**71**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet och per rum (sid. 21) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Karlstad.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr.	56	7	**63**	181	117	**170**	28·6	—	**25·4**	1·8	—	**1·6**
50— 99 »	932	243	**1 175**	219	146	**198**	31·5	17·3	**28·6**	1·0	1·2	**1·0**
100—149 »	2 268	420	**2 688**	213	149	**200**	42·9	28·8	**40·7**	0·9	1·4	**1·0**
150—199 »	1 812	441	**2 253**	215	168	**204**	42·2	33·6	**40·5**	1·1	3·2	**1·5**
200—249 »	1 058	523	**1 581**	200	145	**178**	39·7	27·0	**35·5**	1·4	4·2	**2·3**
250—299 »	268	402	**670**	185	159	**168**	40·7	33·8	**36·6**	4·5	4·5	**4·5**
300—399 »	458	1 209	**1 667**	171	109	**121**	31·9	24·6	**26·6**	8·1	5·5	**6·2**
400—499 »	108	609	**717**	129	109	**112**	21·3	24·6	**24·1**	10·2	13·1	**12·7**
500—999 »	25	1 274	**1 299**	125	90	**91**	20·0	21·7	**21·7**	40·0	11·4	**11·9**
1 000 kr. och däröver .	—	614	**614**	—	75	**75**	—	22·6	**22·6**	—	8·0	**8·0**
Samtliga	**6 985**	**5 742**	**12 727**	**205**	**110**	**147**	**39·4**	**25·3**	**33·0**	**1·9**	**7·0**	**4·2**

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. M, där bostäderna fördelats icke på storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 16 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra knappt förfoga över mer än hälften av de senares utrymme per person. Tabellen ger också vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga en viss »behovslöshet» ifråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 1 715 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 500 kr. (jfr sid. 30, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 26). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 1 148 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 400 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 2 863 hushåll eller 86·8 % av stadens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom tab. N (sid. 40).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 14·2 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 12·6 % av grovarbetarhushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för lägre tjänstemän 55·6 %, för självständiga näringsidkare 41·4 % och för pensionärer, understödstagare o. d. 38·2 %.

Inom sistnämnda kategori, vilken till stor del utgöres av småhushåll, är trångboddheten (kol. 8—13) minst, då här i genomsnitt endast 111 boende komma på 100 rum. Därefter följa tjänstemannahushållen med relationstalet

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Karlstad, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
		Därav						Därav i				
	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**1 745**	394	1	1 102	219	29	**6 965**	922	1	4 786	1 114	142
därav järn- och metallarbetare	**278**	32	—	209	30	7	**1 260**	107	—	962	157	34
sågverksarbetare	**108**	19	—	67	22	—	**471**	54	—	286	131	—
egentliga grovarbetare	**414**	78	—	284	47	5	**1 760**	206	—	1 307	224	23
övriga	**945**	265	1	542	120	17	**3 474**	555	1	2 231	602	85
Lägre tjänstemän	**374**	32	—	134	128	80	**1 427**	41	—	476	546	364
Självständiga näringsidkare	**435**	101	1	153	98	82	**1 494**	158	2	530	419	385
därav handlande	**73**	13	—	16	15	29	**277**	21	—	68	58	130
hantverkare	**316**	84	1	123	73	35	**1 028**	128	2	398	322	178
övriga	**46**	4	—	14	10	18	**189**	9	—	64	39	77
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**309**	86	1	104	71	47	**812**	126	1	286	230	169
Samtliga	**2 863**	**613**	**3**	**1 493**	**516**	**288**	**10 698**	**1 247**	**4**	**6 078**	**2 309**	**1 060**
Relativa tal.	%	1 % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**61·0**	22·6	0·1	63·1	12·5	1·7	**205**	229	67	217	170	115
därav järn- och metallarbetare	**9·7**	11·5	—	75·2	10·8	2·5	**221**	334	—	230	174	113
sågverksarbetare	**3·8**	17·6	—	62·0	20·4	—	**213**	257	—	213	198	—
egentliga grovarbetare	**14·5**	18·8	—	68·6	11·4	1·2	**218**	258	—	230	159	115
övriga	**33·0**	28·0	0·1	57·4	12·7	1·8	**194**	206	67	206	167	115
Lägre tjänstemän	**13·0**	8·6	—	35·8	34·2	21·4	**135**	98	—	178	**142**	101
Självständiga näringsidkare	**15·2**	23·2	0·2	35·2	22·5	18·9	**138**	149	133	173	143	103
därav handlande	**2·6**	17·8	—	21·9	20·6	39·7	**121**	131	—	213	129	96
hantverkare	**11·0**	26·6	0·3	38·9	23·1	11·1	**147**	151	133	162	147	121
övriga	**1·6**	8·7	—	30·4	21·7	39·2	**124**	180	—	229	130	87
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**10·8**	27·8	0·3	33·7	23·0	15·2	**111**	142	67	138	108	76
Samtliga	**100·0**	**21·4**	**0·1**	**52·2**	**18·0**	**8·3**	**171**	**195**	**89**	**204**	**149**	**98**

135, därpå de självständiga näringsidkarnas familjer med siffran 138 och slutligen arbetarhushållen, där de vanligen små lägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 205, för järn- och metallarbetarna t. o. m. till 221.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika smålägenhetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »de stora talens lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelrum. Abs. tal.	%	1 rum och kök. Abs. tal.	%	2 rum och kök. Abs. tal.	%	3 rum och kök. Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större	95	21·8	112	7·5	58	10·8	30	10·9
	lika stor	274	62·8	995	66·6	183	34·0	87	31·5
	mindre	—	—	216	14·5	231	42·9	116	42·0
	obekant	67	15·4	171	11·4	66	12·3	43	15·6

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum till 1 rum och kök är ganska svag, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmast högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om boendetiden. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande orsak till smålägenheternas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Karlstads vidkommande, framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehafts av nuvarande hyresgäst:

Antal bostadslägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvartal.	2—3 kvartal.	3—4 kvartal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och däröver.	obekant.	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal.	407	141	151	59	535	726	391	195	54	**2 659**
	rel. tal.	15·3 %	5·3 %	5·7 %	2·2 %	20·1 %	27·3 %	14·7 %	7·3 %	2·1 %	100·0 %
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal.	104	22	17	5	115	189	100	74	14	**640**
	rel. tal.	16·2 %	3·4 %	2·7 %	0·8 %	18·0 %	29·5 %	15·6 %	11·6 %	2·2 %	100·0 %

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid åsido, skulle sålunda av smålägenheterna 29·1 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 48·4 % 1—5 år och 22·5 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 23·6 %, 48·6 % och 27·8 %.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

VI.

JÖNKÖPING

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1914
[141020]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade Kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt, dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och

jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava förut publicerats fem, avseende städerna Vänersborg, Luleå och Karlstad, köpingen Sundbyberg samt landskommunen Björkvik; och överlämnas härmed till offentligheten den sjätte, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Jönköping i december 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av undertecknad Nyström, vilken även, med biträde av amanuensen Mårten Granqvist, utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i mars 1914.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Jönköping.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 13
III. Lägenheter, rum och lokaler 15
IV. Hyra och inkomst 21
V. De boende och bostäderna 33

Bilaga: Stadsplan för Jönköping.

---

†—141020

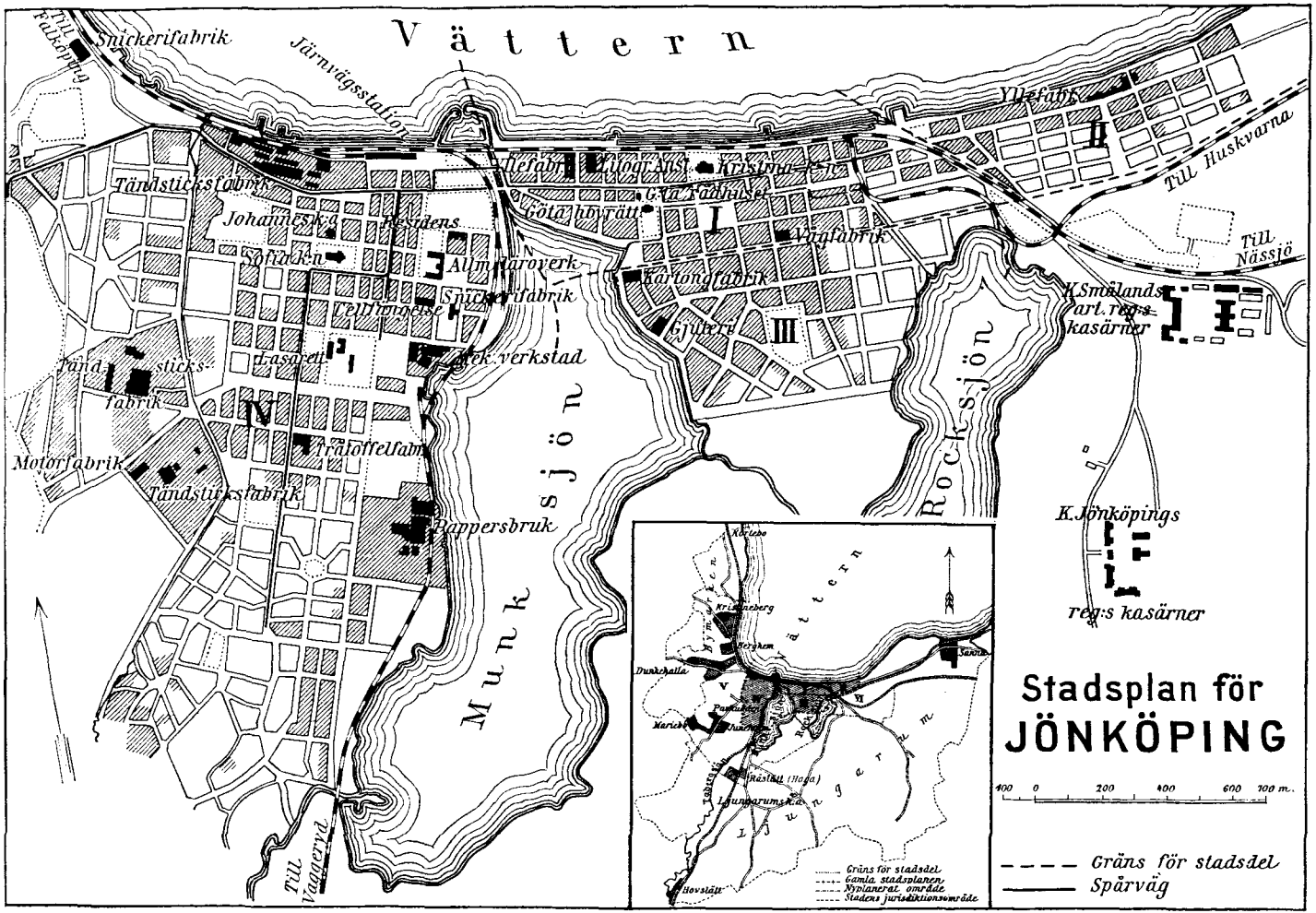
Vättern
Snickerifabrik
Järnvägsstation
Till Falkenberg
Tändsticksfabrik
Johannesk:a
Resdens
Sofiaken
Allm. Tarverk
Snickerifabrik
Cellulosefabr.
Tand sticks-fabrik
Gasverk
Gjuteri
Mek. verkstad
Motorfabrik
Tändsticksfabrik
Trälastfabr.
Pappersbruk
Munksjön
Tull Vaggeryd
Ullfabr.
Till Huskvarna
Götaholm
Vävfabrik
Kartongfabrik
Till Nässjö
K. Smålands art. reg:s kasärner
Rocksjön
K. Jönköpings reg:s kasärner
Stadsplan för
JÖNKÖPING
400 0 200 400 600 800 m.
Gräns för stadsdel
Spårväg
Gräns för stadsdel
Gamla stadsplanen
Nyplanerat område
Stadens jurisdiktionsområde

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Jönköpings stad, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Jönköpings län att för stadens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Magistraten avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav lät Magistraten i Jönköping utfärda kungörelse, varigenom varje fastighetsägare (vice värd) förständigades dels att själv ifylla formuläret för fastighetsuppgifter samt, därest han själv bebodde lägenhet inom fastigheten eller hade sådan outhyrd, jämväl motsvarande antal formulär för lägenhetsuppgifter, dels att från samtliga hyresgäster införskaffa ifyllda exemplar av sistnämnda formulär.

Arbetet med de inkomna bostadsuppgifternas granskning och komplettering överlämnades åt den av 3 personer bestående bostadskommitté, vilken av Stadsfullmäktige år 1911 tillsatts med uppdrag att bl. a. verkställa en undersökning av stadens småhägenheter. Genom dess försorg inrättades i staden tvenne upplysningsbyråer, å vilka blanketter tillhandahöllos och sakkunniga personer kostnadsfritt tillhandagingo vederbörande fastighetsägare med hjälp, råd och upplysningar vid avfattandet av bostadsuppgifterna.

Vid mantalsskrivningsförrättningen, som ägde rum den 16—21 december s. å., avlämnades ifyllda blanketter från det övervägande flertalet uppgiftspliktiga; endast från ett fåtal fastighetsägare måste uppgifter sedermera infordras genom särskild hänvändelse. I början av februari 1913 vidtog under bostadskommitténs ledning granskningen av de inkomna bostadsuppgifterna, ävensom deras komplettering medelst införande å desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst.

Då detta tidskrävande arbete under senare delen av april månad blivit slutfört, översände Magistraten de insamlade bostadsuppgifterna till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari 1913 övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet den 2 maj s. å. inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl stadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Jönköping.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

Enligt av Stadsingenjörskontoret lämnade uppgifter omfattar Jönköpings stad i rättsligt avseende ett område av c:a 4 580 har, varav c:a 3 100 har komma på den fr. o. m. år 1910 inkorporerade Ljungarums socken. Den egentliga staden är, som av förestående plankarta framgår, belägen vid Vätterns södra ända, mellan denna sjö och de i söder belägna Munk- och Rocksjöarna, samt omfattar en areal av c:a 230 har, varav enligt den sedan år 1877 gällande (år 1912 något utvidgade) stadsplanen 65 har utgöra tomtmark och återstoden gator, torg, parker, planteringar o. d.

Genom Munksjön och den från denna sjö till Vättern ledande kanalen delas stadens planlagda område i två delar, benämnda Östra och Västra stadsdelen. Särskilt Östra stadsdelen är ur bostadssocial synpunkt tämligen olikformig, varför det ansetts lämpligt att uppdela densamma på tre distrikt, vilkas gränser framgå av plankartan. Stadsdelens centrala del (distrikt I) innefattar stadens äldsta partier och utgör fortfarande dess affärscentrum. Inom detta område bo i allmänhet medelklassfamiljer i gatuhusen, medan gårdshus och gårdsflyglar upptagas av småhantverkare och industriarbetare. Det öster härom belägna distriktet II, omfattande det s. k. Liljeholmskvarteret, ävensom distriktet III, de s. k. Svenska och Tyska maderna, innefatta åtskilliga fabriksanläggningar och hysa en talrik arbetarbefolkning. Det senare området är övervägande bebyggt med smärre, ofta fristående äldre hus, medan i det förra hyreshus av nyare typ dominera. Västra stadsdelen (distrikt IV) är i huvudsak av yngre datum och mera modernt bebyggd än den östra. I dess centrala del finnas ganska många lägenheter för mera bemedlade, medan mot utkanterna, särskilt omkring de där belägna betydande industriföretagen, arbetarbostäderna äro så gott som enarådande.

Väster om det gamla stadsområdet hava under senare årtionden uppvuxit de tättbebyggda, huvudsakligen av industriarbetare bebodda förstadssamhällena Kristineberg och Berghem å den s. k. Bymarken vid Vätterstranden och Dunkehalla söder därom ävensom några smärre egnahemssamhällen, såsom Parkudden, Juneholm, Mariebo m. fl. År 1913 utsträcktes stadsplanen till att omfatta samtliga dessa samhällen, vilka jämte mellanliggande områden hava benämnts Västra förstadsområdet (distrikt V).

Östra förstadsområdet (distrikt VI) utgöres av den vid samma tid stadsplanelagda delen av Ljungarums socken, vilken, med undantag av det omedelbart intill staden Huskvarna gränsande betydande förstadssamhället Sanna, ännu till största delen har landsbygdskaraktär.

Tillsammantagna omfatta dessa båda nyligen planlagda förstadsdistrikt en areal av närmare 1 200 har.

Samfärdseln inom stadsområdet har underlättats, sedan elektriska spårvägar år 1907 infördes i Jönköping. De viktigaste linjerna av dessa spårvägar, vilka drivas av staden själv, framgå av plankartan.

Jönköping ägde år 1800 ännu ej 3 000 invånare och växte endast långsamt under de nästa fyra årtiondena; först på 1840-talet överskreds siffran 5 000. Vid denna tid begynte med grundläggandet av stadens huvudindustri, tändsticksfabrikationen, en uppsvingsperiod för samhället, varunder dess invånarantal bragtes upp till 9 801 personer år 1865 och 16 147 år 1880. Sedermera hava framstegen varit långsammare, vilket belyses därigenom, att den kyrkoskrivna folkmängden utgjorde 19 682 personer år 1890, 23 143 år 1900, 26 969 år 1910 och 27 864 år 1912.

Förutom som ämbetsmanna- och militärstad är Jönköping av stor betydelse som industriort. Fabriksarbetarnas antal uppgår till närmare 4 000 eller c:a 15 % av folkmängden. Närmare 1 800 av dem sysselsättas vid stadens tre tändsticksfabriker, medan av de övriga över ett 1 000-tal har anställning vid ortens därnäst mest betydande industriföretag, nämligen ett pappersbruk samt åtskilliga mekaniska verkstäder och snickeri- och möbelfabriker.

Som ovan nämnts, utgör ytvidden av Jönköpings planlagda område numera över 1 400 har, och betraktades hela denna areal som stadsplanelagd jämväl vid bostadsräkningens genomförande, ehuru, såsom förut berörts, för vissa distrikt stadsplan fastställdes först påföljande år. Emellertid har det ansetts olämpligt att såsom »planlagt område» beteckna obebyggd eller landsbygdsartat bebyggd mark, enär uppdelningen på område utom och inom stadsplanen huvudsakligen är avsedd att möjliggöra ett utsöndrande av de egentliga stadsfastigheterna i syfte att närmare belysa deras karaktär. Med hänsyn härtill betecknas i det följande såsom »stadens planlagda område» den gamla delen av stadsplanen jämte angränsande bebyggda delar av den nya, tillsammans innefattande c:a 250 har byggnadsmark enligt upplysningar i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna därjämte erhållas detaljerade uppgifter angående stadens indelning i tomter m. m., dessas arealer samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A (sid. 11), där en redogörelse lämnas för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse stadsplaneområdet; och meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 1 387 fastigheter, varav 1 292 bebyggda och 95 obebyggda samt 942 belägna inom och 445 (inberäknat 91 jordbruksfastigheter) utom stadsplaneområdet.

Fördelningen på de sex distrikt, i vilka detta område med hänsyn till bostadsförhållandena indelats, framgår av tab. A.

Äganderätten till hus och tomt synas i Jönköping i regel vara förenade, enär endast ifråga om 13 fastigheter inom och 29 utom det planlagda området upplysning meddelats, att husägaren icke äger byggnadsmarken.

Beträffande de 855 bebyggda fastigheter, för vilka arealuppgifter meddelats, uppgives tomtmarken sammanlagt utgöra omkring 216 har. Ifråga om 850

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Jönköping.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Distrikt I	**246**	241	5	2	312 533	289 583	105 913	22 950
» II	**76**	42	34	—	145 846	66 209	18 262	79 637
» III	**54**	51	3	—	60 922	59 160	10 263	1 762
» IV	**329**	306	23	1	1 065 729	940 265	188 220	125 464
» V	**153**	145	8	7	793 430	676 550	42 754	116 880
» VI	**84**	80	4	3	130 325	126 133	10 438	4 192
Stadens planlagda område	**942**	**865**	**77**	**13**	[1] **2 508 785**	[2] **2 157 900**	[3] 375 850	[4] **350 885**

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för bebyggda fastigheter, kr.	Därav för obebyggda fastigheter, kr.	Åbyggnadernas taxeringsvärde, kr.	Åbyggnadernas brandförsäkringsvärde, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: verklig, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: beräknad, kr.
Distrikt I	**11 357 945**	11 345 445	12 500	8 483 900	8 360 875	573 273	155 328
» II	**1 437 740**	1 334 400	103 340	1 175 695	1 229 255	48 479	28 668
» III	**750 200**	746 200	4 000	540 725	544 555	33 735	8 883
» IV	**20 699 655**	20 245 222	454 433	12 626 420	12 827 330	669 560	448 476
» V	**3 512 771**	3 447 071	65 700	2 399 775	1 960 870	61 024	50 072
» VI	**493 850**	491 000	2 850	353 000	386 260	12 118	13 965
Stadens planlagda område	[5] **38 252 161**	[6] **37 609 338**	[7] **642 823**	[8] **25 579 515**	[8] **25 309 145**	**1 398 189**	**705 392**

[1] Avser 932 fastigheter. [2] Avser 855 fastigheter. [3] Avser 856 fastigheter. [4] Avser 77 fastigheter. [5] Avser 932 fastigheter. [6] Avser 858 fastigheter. [7] Avser 74 fastigheter. [8] Avser 791 fastigheter, för vilka båda värdena äro utsatta; för 69 fastigheter, vilka sakna särskilt taxeringsvärde å åbyggnaderna, uppgives brandförsäkringsvärdet till sammanlagt 2 544 480 kr.

av dessa har jämväl uppgivits, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 215 har, 17 % utgöra överbyggd yta och 83 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa tal blott utgöra abstrakta genomsnitt, enär i tättbebyggda delar av stadens inre delar förstnämnda procenttal kan stiga ända till inemot 70 %, medan det för utkantskvarteren ofta nedgår till några få procent.

Medelarealen av en gård i Jönköping skulle sålunda utgöra c:a 2 500 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkats genom förefintligheten av ett antal mycket stora fabriks- och anstaltstomter. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens parcellering i staden, därest de mera noggrant arealuppmätta 855 stadsplanetomterna fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:	under 200.	200—399.	400—599.	600—799.	800—999.	1 000—1 199.	1 200—1 499.	1 500—2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter (absoluta tal . .	43	111	102	97	109	135	88	103	67
Antal fastigheter (relativa tal . .	*5·0 %*	*13·0 %*	*11·9 %*	*11·4 %*	*12·8 %*	*15·8 %*	*10·3 %*	*12·0 %*	*7·8 %*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Jönköpings stad 43·9 mill. kr. för bevillningsskyldig och 6·7 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 50·6 mill. kr. För de 858 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärde kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt 37·6 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 2·1 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 5·6 % på taxeringsvärdet, och hyresbeloppets efter 5 % kapitaliserade värde uppgå till 42·1 mill. kr.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för det planlagda området som nämnt utgör c:a 37·6 mill. kr. eller c:a 44 000 kr. per gård, komma 36·9 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är mera fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av inemot 18 kr. För enskilda kvartersdelar i stadens bäst bebyggda delar stiger dock värdet ända till 125 à 150 kr., medan det i de sämre och glesare bebyggda utkanterna kan nedgå till endast några kronor per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga endast beträffande 791 fastigheter inom det planlagda området användbara uppgifter härom, utvisande ett totalbelopp av 25·6 mill. kr., men saknas uppgifter om totala taxeringsvärdet för 6 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 785 fastigheter det taxerade husvärdet, 25·4 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 34·8 mill. kr., återstå 9·4 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med c:a 73 % på åbyggnaderna och 27 % på byggnadsmarken.

Ifrågavarande åbyggnaders totala brandförsäkringsvärde överensstämmer i det allra närmaste med husens åsatta taxeringsvärde.

På grund av det stora antal fastigheter, beträffande vilka åbyggnadernas taxeringsvärde ej uppgivits, måste dock samtliga därå beräknade relationstal användas med en viss försiktighet.

II. Hus och våningar.

Såsom nedan av tab. B framgår, redovisades i Jönköpings stad vid bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus, ävensom 91 lantgårdars för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader — sammanlagt 2 726 hus, varav 1 950 belägna inom och 776 utom det planlagda området, motsvarande resp. 2·3 och 1·8 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 1 934 hus, vilka äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 8 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 9 på den bebyggda delen av densamma.

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Jönköping.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	bostadshus.	Därav: uthus med (till bostad använda lägenheter.)	Därav: uthus utan (till bostad använda lägenheter.)	Därav: övriga byggnader med (till bostad använda lägenheter.)	Därav: övriga byggnader utan (till bostad använda lägenheter.)	Antal i dessa hus förefintliga: till bostad använda lägenheter.	Antal i dessa hus förefintliga: andra lokaler.
Stadens planlagda område	**1 950**	**1 210**	**16**	**529**	**42**	**153**	**5 285**	**1 285**
därav i Distrikt I	608	378	6	185	9	30	1 380	541
» II	105	60	1	38	5	1	348	63
» III	98	64	—	33	1	—	284	23
» IV	763	458	7	185	25	88	2 597	565
» V	245	170	2	44	—	29	510	56
» VI	131	80	—	44	2	5	166	37
Stadens icke planlagda område	**776**	**566**	**8**	**177**	**6**	**19**	**1 245**	**98**
därav jordbruksfastighet [1]	215	180	1	30	1	3	288	10
annan fastighet	561	386	7	147	5	16	957	88
Hela staden	**2 726**	**1 776**	**24**	**706**	**48**	**172**	**6 530**	**1 383**

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. dyl.).

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter pr hus:	0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus: inom det planlagda området	689	253	290	160	158	94	82	51	42	30	101
Antal hus: utom » » »	197	254	174	66	40	21	9	4	4	4	3
Antal hus: i hela staden	**886**	**507**	**464**	**226**	**198**	**115**	**91**	**55**	**46**	**34**	**104**

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 27·6 %, tvålägenhetshusen 25·2 %, husen med 3—9 bostadslägenheter 41·6 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 5·6 %. Av dessa sistnämnda uppvisa 91 ett lägenhetsantal av 10—19 samt 13 av 20 och däröver per hus. Framhållas må, att av de 507 husen med en bostadslägenhet endast 446 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 17), medan övriga hus utgöras av större, för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostäder för gårdskarl, portvakt, vaktmästare o. d.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 48 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 24 av uthus och 1 776 av egentliga boningshus.

Med hänsyn till byggnadsmaterialet voro av dessa sistnämnda 146 eller 8·2 % uppförda av sten, 1 613 eller 90·8 % av trä och 17 eller 1·0 % av annat byggnadsmaterial. Till sistnämnda grupp har räknats 15 hus av sten och trä samt 2 s. k. gjuthus.

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen belägna 1 210 boningshusen 670 eller 55·4 % som gatuhus, 221 eller 18·3 % som gårdshus och 319 eller 26·3 % som fristående. Till förklaring av dessa siffror må anföras, att i Jönköping allmänt förekomma stora kringbyggda eller nästan kringbyggda gårdar, vettande åt tvenne gator samt med bostads-, magasins- och verkstadslägenheter i sammanhängande längor. Gårdshusen i staden äro mera sällan gårdshus i storstadsbemärkelse med uppgång till lägenheterna »över gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här i de flesta fall betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård belägna boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. Av de utom det planlagda området förefintliga 566 boningshusen betecknas 10 förstadshus såsom gatuhus och 3 såsom gårdshus, medan övriga synas böra räknas såsom fristående, enär de genomgående utgöras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 2·2, vilket anger tvåvåningshuset (inkl. envåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyp i staden. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar stadens boningshus efter våningshöjden:

Antal våningar i höjd:	1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus: absoluta tal	219	1 125	341	91
Antal hus: relativa tal	*12·3 %*	*63·4 %*	*19·2 %*	*5·1 %*

Ifråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:		1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	1850 —59.	före 1850.	obekant.
Antal hus	absoluta tal	35	194	65	147	153	121	69	82	344
	relativa tal	*2·9 %*	*16·0 %*	*5·4 %*	*12·2 %*	*12·6 %*	*10·0 %*	*5·7 %*	*6·8 %*	*28·4 %*

Lämnas de anmärkningsvärt talrika husen av obekant ålder å sido, skulle sålunda av övriga 866 boningshus 49·1 % vara byggda tidigare och 50·9 % senare än år 1880.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 1 383 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 6 530 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad. De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 6 107 eller 93·5 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 423 eller 6·5 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från 30 endast såsom sommarbostäder använda lägenheter), och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 16).

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare c:a 14 % — av bostädernas storlek att döma ofta tillhörande de mera bemedlade klasserna — bebo våningar i egna hus, medan c:a 4 %, merendels i egenskap av vice värdar, portvakter, gårdskarlar, städerskor, understödstagare o. d. innehava lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av stadens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 82·2 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa smålägenheter 58·5 % äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör stadens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka inne-

Tab. C. Lägenheterna i Jönköping, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**95**	92	—	1	**93**	2
1 rum utan kök	**789**	735	18	19	**772**	17
2 o. fl. » » »	**73**	64	7	2	**73**	—
1 rum med del i kök . .	**8**	6	2	—	**8**	—
2 » » » » » . .	**2**	2	—	—	**2**	—
1 rum och kök	**2 922**	2 536	221	129	**2 886**	36
2 » » »	**1 104**	756	285	50	**1 091**	13
3 » » »	**456**	309	124	23	**456**	—
4 » » »	**206**	142	52	7	**201**	5
5 » » »	**132**	99	25	7	**131**	1
6 » » »	**102**	63	32	4	**99**	3
7 o. fl. » » »	**188**	94	76	16	**186**	2
Samtliga	**6 077**	**4 898**	**842**	**258**	**5 998**	**79**
Blandade lägenheter .	**423**	**288**	**119**	**12**	**419**	**4**
Sommarbostäder . . .	**30**	**8**	**10**	**2**	**20**	**10**
Hela antalet lägenheter	**6 530**	**5 194**	**971**	**272**	**6 437**	**93**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**1·5**	96·8	—	1·1	**97·9**	2·1
1 rum utan kök	**12·1**	93·1	2·3	2·4	**97·8**	2·2
2 o. fl. » » »	**1·1**	87·7	9·6	2·7	**100·0**	—
1 rum med del i kök . .	**0·1**	75·0	25·0	—	**100·0**	—
2 » » » » » . .	**0·0**	100·0	—	—	**100·0**	—
1 rum och kök	**44·7**	86·8	7·6	4·4	**98·8**	1·2
2 » » »	**16·9**	68·5	25·8	4·5	**98·8**	1·2
3 » » »	**7·0**	67·8	27·2	5·0	**100·0**	—
4 » » »	**3·2**	68·9	25·3	3·4	**97·6**	2·4
5 » » »	**2·0**	75·0	18·9	5·3	**99·2**	0·8
6 » » »	**1·6**	61·8	31·4	3·9	**97·1**	2·9
7 o. fl. » » »	**2·9**	50·0	40·4	8·5	**98·9**	1·1
Samtliga	**93·1**	**80·6**	**13·9**	**4·2**	**98·7**	**1·3**
Blandade lägenheter .	**6·5**	**68·1**	**28·2**	**2·8**	**99·1**	**0·9**
Sommarbostäder . . .	**0·4**	**26·7**	**33·3**	**6·7**	**66·7**	**33·3**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**79·5**	**14·9**	**4·2**	**98·6**	**1·4**

havas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	63	392	12	4	1	2 063	533	72	16	**3 156**
		rel. tal	*2·0 %*	*12·4 %*	*0·4 %*	*0·1 %*	*0·0 %*	*65·4 %*	*16·9 %*	*2·3 %*	*0·5 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	30	380	61	4	1	823	558	384	601	**2 842**
		rel. tal	*1·1 %*	*13·4 %*	*2·1 %*	*0·1 %*	*0·0 %*	*29·0 %*	*19·6 %*	*13·5 %*	*21·2 %*	*100·0 %*

Jönköpingsarbetarna bebo sålunda blott i undantagsfall lägenheter större än 2 rum och kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på olika delar av staden. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Område:		Distr. I.	Distr. II.	Distr. III.	Distr. IV.	Distr. V.	Distr. VI.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Hela antalet bostadslägenheter		1 233	337	276	2 410	493	156	1 172	**6 077**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	901	312	266	1 956	417	142	999	**4 993**
	rel. tal	*73·1 %*	*92·6 %*	*96·4 %*	*81·2 %*	*84·6 %*	*91·0 %*	*85·2 %*	*82·2 %*

Härav framgår, att medan i stadens centrum smålägenheterna utgöra 73 % av samtliga, uppgår deras relativa antal i rena arbetarkvarter, såsom andra och tredje distriktet, till 93—96 %.

Denna tablå över bostädernas stadsdelsläge bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Belägenhet:		i källarvåningen.	ånedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
Antal bostadslägenheter: t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	3	2 074	2 037	294	26	187	135	**4 756**
	rel. tal	*0·1 %*	*43·6 %*	*42·8 %*	*6·2 %*	*0·6 %*	*3·9 %*	*2·8 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	—	319	453	62	24	12	58	**928**
	rel. tal	—	*34·4 %*	*48·8 %*	*6·7 %*	*2·6 %*	*1·3 %*	*6·2 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 237 mindre och 156 större bostadslägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår bl. a., att relativt många smålägenheter äro belägna i de för temperaturväxlingar

[1] Av de sid. 14 omnämnda 446 enfamiljshusen inrymma 53 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

mest utsatta botten- och vindsvåningarna. Bebodda källarvåningar saknas dock så gott som fullständigt.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, hurusom tillgången på lägenheter inom samtliga lägenhetskategorier vid tiden för bostadsräkningen var ganska obetydlig.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp, må det dock ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra 1·3 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en stad till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken anföras, att i Jönköping under år 1910 antalet vigda par utgjorde 174 (6·5 ‰ mot 7·3 ‰ i rikets samtliga städer), antalet inflyttade personer 2 413, antalet utflyttade 2 436 samt hela befolkningstillväxten 384 personer. Beträffande åren 1911 och 1912 föreligga ännu blott tillväxtsiffrorna, men giva dessa vid handen, att folkmängden ökats med resp. 257 och 638 personer.

För tillgodoseendet av behovet av nya bostäder uppfördes, enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter, år 1910 nya hus till ett antal av 11, innehållande 26 lägenheter med tillsammans 82 rum och kök, medan för år 1911 motsvarande siffror voro resp. 26, 47 och 171 samt för år 1912 resp. 24, 72 och 239.

Liksom sålunda relativt få lägenheter årligen tillkomma genom nybyggnad, torde det kunna antagas, att utgallringen av föråldrade och dåliga bostäder är ringa, enär den låga ledighetsprocenten knappast kan förväntas utöva tillräckligt ekonomiskt tryck på hyresvärdarna för att förmå dem att i större utsträckning vidtaga moderniseringar och förbättringar av bostadslägenheterna.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Tab. D. Lägenheterna i Jönköping, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum: samtliga.	därav kallrum.	därav mörkrum.	kök.	tamburer.	bad- och duschrum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
Absoluta tal. Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	95	**97**	—	—	—	95	2	—	—	—
1 rum utan kök . . .	789	**860**	789	—	—	—	71	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	73	**184**	158	3	1	—	24	2	—	—
1 rum med del i kök .	8	**12**	8	—	—	4	—	—	—	—
2 » » » » » .	2	**5**	4	—	—	1	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	2 922	**6 341**	2 922	—	—	2 922	497	—	—	—
2 » » » . . .	1 104	**3 842**	2 208	38	1	1 104	529	1	—	—
3 » » » . . .	456	**2 132**	1 368	16	3	456	305	3	—	—
4 » » » . . .	206	**1 220**	824	7	1	206	182	8	—	—
5 » » » . . .	132	**937**	660	10	—	132	131	14	—	—
6 » » » . . .	102	**835**	612	11	1	102	103	18	—	—
7 o. fl. » » » . . .	188	**2 107**	1 621	18	4	188	219	79	—	—
Samtliga	**6 077**	**18 572**	**11 174**	**103**	**11**	**5 210**	**2 063**	**125**	—	—
Blandade lägenheter	**423**	**2 679**	**1 280**	**11**	**4**	**383**	**183**	**24**	**641**	**168**
Sommarbostäder . .	**30**	**182**	**142**	**19**	—	**28**	**11**	—	—	**1**
Hela antalet lägenheter	**6 530**	**21 433**	**12 596**	**133**	**15**	**5 621**	**2 257**	**149**	**641**	**169**
Relativa tal. Bostadslägenheter.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
1 kök utan rum	1·5	0·5	—	—	—	97·9	2·1	—	—	—
1 rum utan kök . . .	12·1	4·0	91·7	—	—	—	8·3	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	1·1	0·9	85·9	1·9	0·6	—	13·0	1·1	—	—
1 rum med del i kök .	0·1	0·1	66·7	—	—	33·3	—	—	—	—
2 » » » » » .	0·0	0·0	80·0	—	—	20·0	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	44·7	29·6	46·1	—	—	46·1	7·8	—	—	—
2 » » » . . .	16·9	17·9	57·5	1·7	0·0	28·7	13·8	0·0	—	—
3 » » » . . .	7·0	9·9	64·2	1·2	0·2	21·4	14·3	0·1	—	—
4 » » » . . .	3·2	5·7	67·5	0·8	0·1	16·9	14·9	0·7	—	—
5 » » » . . .	2·0	4·4	70·4	1·5	—	14·1	14·0	1·5	—	—
6 » » » . . .	1·6	3·9	73·3	1·8	0·2	12·2	12·3	2·2	—	—
7 o. fl. » » » . . .	2·9	9·8	76·9	1·1	0·2	8·9	10·4	3·8	—	—
Samtliga	**93·1**	**86·7**	**60·2**	**0·9**	**0·1**	**28·0**	**11·1**	**0·7**	—	—
Blandade lägenheter	**6·5**	**12·5**	**47·8**	**0·9**	**0·3**	**14·3**	**6·8**	**0·9**	**23·9**	**6·3**
Sommarbostäder . .	**0·4**	**0·8**	**78·0**	**13·4**	—	**15·4**	**6·1**	—	—	**0·5**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**100·0**	**58·8**	**1·1**	**0·1**	**26·2**	**10·5**	**0·7**	**3·0**	**0·8**

Som av tab. D (sid. 19) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 15) omnämnda 423 »blandade» lägenheterna, förutom 1 280 boningsrum, 383 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 641 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 168 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager) Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 103 kallrum och 11 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 0·9 och 0·1 % av hela antalet boningsrum.

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 82·2 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga 61·1 % av hela antalet rum m. m.

Särskilt äro småfolkets lägenheter vanlottade i fråga om tamburer, som först fr. o. m. lägenhetskategorien 3 rum och kök förekomma i flertalet bostäder, samt beträffande bad- och duschrum, vilka ytterst sällan förefinnas i mindre lägenheter än 4 rum och kök.

Den brist på bekvämligheter, som sålunda karaktäriserar de mindre bemedlades bostäder, blir ännu mer i ögonen fallande, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	matkällare.	skafferi.	centralvärme.	vattenledn.	avloppsledn.	gasledn.	elektriskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal . . .	3 315	2 337	33	2 062	2 057	1 134	572
	rel. tal . . .	*66·4 %*	*46·8 %*	*0·7 %*	*41·3 %*	*41·2 %*	*22·7 %*	*11·5 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal . . .	925	895	63	872	887	635	464
	rel. tal . . .	*85·3 %*	*82·6 %*	*5·8 %*	*80·4 %*	*81·8 %*	*58·6 %*	*42·8 %*

Ännu anmärkningsvärdare äro måhända de bristfälligheter ifråga om de hygieniskt så betydelsefulla avträdesförhållandena, vilka komma till synes i följande tablå:

Antal bostadslägenheter:		Eget avträde.	Avträde gemensamt för följande antal familjer: 2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.	obekant.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	428	1 115	981	901	522	314	558	81	93
	rel. tal	*8·6 %*	*22·3 %*	*19·6 %*	*18·0 %*	*10·5 %*	*6·3 %*	*11·2 %*	*1·6 %*	*1·9 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	561	236	120	85	29	10	15	17	11
	rel. tal	*51·7 %*	*21·8 %*	*11·1 %*	*7·8 %*	*2·7 %*	*0·9 %*	*1·4 %*	*1·6 %*	*1·0 %*

Härav framgår, att c:a nio tiondedelar av de i smålägenheter boende hushållen äro hänvisade till för flera familjer gemensamma avträden.

Möjlighet att själv producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna har stadsarbetaren endast i relativt få fall, såsom utvisas av nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland.

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	126	188	4	**318**
	rel. tal	*2·5 %*	*3·8 %*	*0·1 %*	*6·4 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	13	88	1	**102**
	rel. tal	*1·2 %*	*8·1 %*	*0·1 %*	*9·4 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar o. d.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet, i den mån materialet det medgiver, blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas å sido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 15) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 22).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Jönköping utgör 68 kr. för enkelkök, 76 kr. för enkelrum, 84 kr. för enkelrum med del i kök, 133 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 231 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 370 kr. för närmast högre bostadskategori o. s. v.

Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 206 kr.

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Jönköping, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	92	68	11	73	8	—	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	735	76	61	557	100	12	5	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	64	220	—	8	8	15	10	6	9	7	1	—
1 rum med del i kök .	6	84	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	2	125	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	2 536	133	2	290	1 423	755	27	36	2	1	—	—
2 » » » . .	756	231	—	15	69	149	173	196	148	6	—	—
3 » » » . .	309	370	—	—	8	7	20	22	118	107	25	2
4 » » » . .	142	549	—	—	—	2	1	—	21	34	82	2
5 » » » . .	99	693	—	—	—	—	—	—	4	4	88	3
6 » » » . .	63	794	—	—	—	—	1	1	1	2	46	12
7 o. fl. » » » . .	94	1 191	—	—	—	—	—	—	—	—	28	66
Samtliga bostadslägenheter	**4 898**	**206**	**74**	**949**	**1 617**	**941**	**237**	**261**	**303**	**161**	**270**	**85**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	1·9	33·0	12·0	79·3	8·7	—	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	15·0	36·9	8·3	75·8	13·6	1·6	0·7	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	1·3	106·8	—	12·5	12·5	23·4	15·6	9·4	14·1	10·9	1·6	—
1 rum med del i kök .	0·1	40·8	—	83·3	16·7	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	0·1	60·7	—	50·0	—	50·0	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	51·8	64·6	0·1	11·4	56·1	29·8	1·1	1·4	0·1	0·0	—	—
2 » » » . .	15·4	112·1	—	2·0	9·1	19·7	22·9	25·9	19·6	0·8	—	—
3 » » » . .	6·3	179·6	—	—	2·6	2·3	6·5	7·1	38·2	34·6	8·1	0·6
4 » » » . .	2·9	266·5	—	—	—	1·4	0·7	—	14·8	23·9	57·8	1·4
5 » » » . .	2·0	336·4	—	—	—	—	—	—	4·0	4·0	88·9	3·1
6 » » » . .	1·3	385·4	—	—	—	—	1·6	1·6	1·6	3·2	73·0	19·0
7 o. fl. » » » . .	1·9	578·2	—	—	—	—	—	—	—	—	29·8	70·2
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**1·5**	**19·4**	**33·0**	**19·2**	**4·8**	**5·3**	**6·2**	**3·3**	**5·5**	**1·8**

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. I den av Kommerskollegium (Socialstyrelsen) upprättade statistiken över bostadspris i vissa städer och stadsliknande samhällen föreligga visserligen hyresuppgifter fr. o. m. 1904 jämväl för Jönköping, men äro dessa alltför fåtaliga och olikformiga för att giva en fullt pålitlig bild av hyresnivån och dess rörelser. Dock förefaller det, som om en ganska avsevärd hyresförhöjning under perioden ägt rum.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden, beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för stadens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 83 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr.	68	76	101	56	50	66	77	93	110	116	113	132

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda lägst i de fåtaliga kvalitativt ofta undermåliga delkökslägenheterna och stiger stadigt med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning (jfr sid. 20).

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett lyxvånings- eller i ett arbetarbostadskvarter. I den mån det är möjligt att även i en mindre stad, där små och stora våningar, affärs- och bostadslägenheter i allmänhet förekomma sida vid sida, utskilja dylika bostadssocialt inbördes enhetliga och utåt avgränsade distrikt, gör sig samma inverkan gällande. Detta åskådliggöres av följande tablå, där de fyra talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr stadsplanen):

Område:		Distr. I.	Distr. II.	Distr. III.	Distr. IV.	Distr. V.	Distr. VI.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök . . .	75	73	85	81	64	—	58	**76**
	1 rum och kök . . .	133	133	141	148	115	96	102	**133**
	2 rum och kök . . .	238	229	226	261	184	149	178	**231**
	3 rum och kök . . .	370	376	292	402	313	225	236	**370**

Billigast ställa sig sålunda hyrorna utom stadsplanen samt i de båda utkantsdistrikten V och VI, medan inom stadens gamla område bostadsprisen i stort sett hålla sig på samma nivå. Att för de angivna lägenhetskategorierna hyrorna ej äro högre i stadens centrum sammanhänger tydligen med det ovan (sid. 9) omnämnda förhållandet, att smålägenheterna i distrikt I i stor utsträckning befinna sig i gårdshus och gårdsflyglar.

Det är icke uteslutet, att bostäderna i ett hus i stadsperiferien kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med stadsdelsläget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och stadsdelsläge) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 2-rums, 3-rums, ja t. o. m. 4—6-rumslägenheter.

Ehuru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut på grundval av rumsantalet verkställda. Smålägenheterna t. o. m. 2 rum och kök (85·6 % av samtliga hyreslägenheter, jfr sid. 15) motsvaras här tämligen nära av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 299 kr. (83·3 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål hava ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen mellan hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Jönköping, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	358	2	84	174	67	17	6	5	3	—	—
800—1 199 »	1 409	3	160	655	400	70	59	40	13	9	—
1 200—1 999 »	627	—	17	148	200	57	84	75	28	16	2
2 000 kr. och däröver . . .	376	—	—	7	8	10	30	62	55	156	48
Summa	**2 770**	**5**	**261**	**984**	**675**	**154**	**179**	**182**	**99**	**181**	**50**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	8	—	—	3	4	—	1	—	—	—	—
1 200—1 999 »	45	—	5	19	11	4	3	3	—	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	59	—	—	3	3	4	1	8	9	19	12
Summa	**113**	—	**5**	**26**	**18**	**8**	**5**	**11**	**9**	**19**	**12**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**1 623**	**69**	**662**	**550**	**187**	**53**	**38**	**33**	**13**	**16**	**2**
Samtliga hushåll	**4 506**	**74**	**928**	**1 560**	**880**	**215**	**222**	**226**	**121**	**216**	**64**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	7·9	0·6	23·5	48·6	18·7	4·7	1·7	1·4	0·8	—	—
800—1 199 »	31·3	0·2	11·4	46·5	28·4	5·0	4·2	2·8	0·9	0·6	—
1 200—1 999 »	13·9	—	2·7	23·6	31·9	9·1	13·4	12·0	4·5	2·5	0·3
2 000 kr. och däröver . . .	8·4	—	—	1·9	2·1	2·6	8·0	16·5	14·6	41·5	12·8
Summa	**61·5**	**0·2**	**9·4**	**35·5**	**24·4**	**5·5**	**6·5**	**6·6**	**3·6**	**6·5**	**1·8**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	0·0	—	—	100·0	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	0·2	—	—	37·5	50·0	—	12·5	—	—	—	—
1 200—1 999 »	1·0	—	11·1	42·2	24·4	8·9	6·7	6·7	—	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	1·3	—	—	5·1	5·1	6·8	1·7	13·6	15·2	32·2	20·3
Summa	**2·5**	—	**4·4**	**23·0**	**15·9**	**7·1**	**4·4**	**9·8**	**8·0**	**16·8**	**10·6**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst	**36·0**	**4·3**	**40·8**	**33·9**	**11·5**	**3·3**	**2·3**	**2·0**	**0·8**	**1·0**	**0·1**
Samtliga hushåll	**100·0**	**1·7**	**20·6**	**34·6**	**19·5**	**4·8**	**4·9**	**5·0**	**2·7**	**4·8**	**1·4**

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 25), vilken upptager övriga 4 506 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 4·744 mill. kr., utgör 83·1 % av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (5·708 mill. kr.) och 54·0 % för hela bostadsbefolkningen (8·791 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 61·5, 2·5 och 36·0 % av samtliga. Först komma de 2 770 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 113 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckandet av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 1 623 hushåll, av vilka cirka en tredjedel beräknats utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, och återstoden huvudsakligen omfatta familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 600 kr.[1]

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En blick på tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de innehava 73·0 % av där redovisade bostäder med under 100 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke betraktas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 (600) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 27).

I denna tabell hava ifrågavarande 2 883 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom

[1] Enligt taxeringsnämndens protokoll hade det bevillningsfria avdraget i Jönköping med tillämpning av § 12 Bevillningsförordningen ökats, då bostadshyrorna under senare år betydligt stegrats och levnadskostnaderna i övrigt jämväl ansågos höga.

Tab. G. Hushållen i Jönköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	3 a	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	32·6
	b	—	—	—	*2*	—	*1*	—	—	—	—	—	*19·7*
600— 699 »	127 a	—	7	32	42	25	12	2	3	1	2	1	18·9
	b	—	*8*	*33*	*42*	*25*	*11*	*2*	*3*	—	*2*	*1*	*18·4*
700— 799 »	244 a	1	15	60	91	49	13	7	1	2	1	4	18·3
	b	*2*	*19*	*63*	*87*	*46*	*13*	*7*	*1*	*2*	*1*	*3*	*17·5*
800— 899 »	424 a	—	27	119	179	53	15	8	7	7	2	7	17·9
	b	*1*	*39*	*116*	*173*	*54*	*14*	*8*	*7*	*5*	*1*	*6*	*17·0*
900— 999 »	410 a	2	41	179	131	26	15	11	3	1	—	1	15·7
	b	*3*	*45*	*181*	*129*	*23*	*15*	*10*	*2*	*1*	—	*1*	*15·3*
1 000—1 199 »	620 a	—	51	307	152	52	26	10	6	8	1	7	15·9
	b	—	*58*	*306*	*150*	*52*	*26*	*9*	*6*	*7*	*1*	*5*	*15·5*
1 200—1 399 »	336 a	3	41	176	49	34	13	12	3	2	—	3	15·5
	b	*3*	*44*	*179*	*46*	*36*	*13*	*10*	*1*	*2*	—	*2*	*15·0*
1 400—1 599 »	147 a	—	25	60	23	25	6	2	3	2	—	1	15·8
	b	—	*27*	*59*	*22*	*26*	*6*	*2*	*3*	*1*	—	*1*	*15·6*
1 600—1 799 »	92 a	1	25	24	26	8	2	3	2	—	1	—	15·1
	b	*1*	*26*	*23*	*26*	*9*	*2*	*3*	*1*	—	*1*	—	*15·0*
1 800—1 999 »	72 a	—	12	16	29	9	3	2	—	1	—	—	16·4
	b	—	*12*	*16*	*29*	*9*	*3*	*3*	—	—	—	—	*16·3*
2 000—2 499 »	85 a	2	9	33	20	11	3	4	1	1	1	—	16·6
	b	*2*	*9*	*35*	*18*	*11*	*3*	*4*	*1*	*1*	*1*	—	*16·4*
2 500—2 999 »	56 a	1	8	19	9	6	7	4	—	1	1	—	18·2
	b	*1*	*11*	*17*	*10*	*5*	*7*	*4*	—	*1*	—	—	*17·3*
3 000—3 499 »	55 a	—	6	22	9	11	4	2	—	1	—	—	16·5
	b	—	*6*	*22*	*9*	*11*	*4*	*2*	—	*1*	—	—	*16·4*
3 500—3 999 »	34 a	—	6	15	8	2	2	1	—	—	—	—	14·8
	b	—	*6*	*15*	*9*	*2*	*1*	*1*	—	—	—	—	*14·4*
4 000—4 999 »	56 a	2	15	16	14	4	2	1	1	—	1	—	15·1
	b	*2*	*15*	*18*	*13*	*4*	*2*	*1*	—	—	*1*	—	*14·7*
5 000—9 999 »	92 a	6	24	39	19	4	—	—	—	—	—	—	12·0
	b	*6*	*25*	*43*	*15*	*3*	—	—	—	—	—	—	*11·6*
10 000 kr. och däröver . .	30 a	8	16	6	—	—	—	—	—	—	—	—	6·5
	b	*8*	*16*	*6*	—	—	—	—	—	—	—	—	*6·4*
Samtliga	**2 883** a	**26**	**328**	**1 123**	**801**	**320**	**124**	**69**	**30**	**27**	**11**	**24**	**14·5**
	b	*29*	*366*	*1 132*	*780*	*316*	*121*	*66*	*25*	*21*	*8*	*19*	*14·1*
I procent	a	0·9	11·4	39·0	27·8	11·1	4·3	2·4	1·0	0·9	0·4	0·8	100·0
	b	*1·0*	*12·7*	*39·3*	*27·0*	*11·0*	*4·2*	*2·3*	*0·9*	*0·7*	*0·3*	*0·6*	*100·0*

Tab. H. ***Arbetar*hushållen i Jönköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %	5·0–9·9 %	10·0–14·9 %	15·0–19·9 %	20·0–24·9 %	25·0–29·9 %	30·0–34·9 %	35·0–39·9 %	40·0–44·9 %	45·0–49·9 %	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	3 a	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	32·6
	3 b	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	19·7
600— 699 »	105 a	—	7	25	39	19	12	2	1	—	—	—	17·8
	105 b	—	8	25	39	19	11	2	1	—	—	—	17·5
700— 799 »	206 a	1	15	52	86	38	6	6	—	—	1	1	17·2
	206 b	2	19	55	82	35	6	6	—	—	1	—	16·3
800— 899 »	343 a	—	25	106	156	40	8	4	1	1	1	1	16·1
	343 b	1	34	103	150	39	8	4	1	1	1	1	15·5
900— 999 »	356 a	2	37	160	119	20	12	5	1	—	—	—	15·1
	356 b	3	39	161	117	19	12	4	1	—	—	—	14·8
1 000—1 199 »	476 a	—	45	271	121	24	11	2	2	—	—	—	13·9
	476 b	—	51	268	118	24	11	2	2	—	—	—	13·7
1 200—1 399 »	212 a	2	36	129	26	14	3	1	1	—	—	—	13·1
	212 b	2	38	131	23	14	3	1	—	—	—	—	12·8
1 400—1 599 »	63 a	—	17	35	4	6	1	—	—	—	—	—	12·1
	63 b	—	18	34	4	6	1	—	—	—	—	—	12·0
1 600—1 799 »	41 a	1	21	12	7	—	—	—	—	—	—	—	10·8
	41 b	1	22	11	7	—	—	—	—	—	—	—	10·7
1 800—1 999 »	9 a	—	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	12·6
	9 b	—	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	12·6
2 000—2 499 »	2 a	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10·5
	2 b	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10·5
2 500—2 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 000—3 499 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	1 816 a	6	207	794	561	162	54	20	6	1	3	2	14·5
	1 816 b	9	233	792	545	156	53	19	5	1	2	1	14·2
I procent	a	0·3	11·4	43·7	30·9	8·9	3·0	1·1	0·3	0·1	0·2	0·1	100·0
	b	0·5	12·8	43·6	30·0	8·6	2·9	1·0	0·3	0·1	0·1	0·1	100·0

Tab. I. ***Övriga*** **hushåll i Jönköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	—a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
600— 699 »	22a	—	—	7	3	6	—	—	2	1	2	1	24·6
	22b	—	—	*8*	*3*	*6*	—	—	*2*	—	*2*	*1*	*22·5*
700— 799 »	38a	—	—	8	5	11	7	1	1	2	—	3	24·7
	38b	—	—	*8*	*5*	*11*	*7*	*1*	*1*	*2*	—	*3*	*24·7*
800— 899 »	81a	—	2	13	23	13	7	4	6	6	1	6	26·1
	81b	—	*5*	*13*	*23*	*15*	*6*	*4*	*6*	*4*	—	*5*	*23·1*
900— 999 »	54a	—	4	19	12	6	3	6	2	1	—	1	19·7
	54b	—	*6*	*20*	*12*	*4*	*3*	*6*	*1*	*1*	—	*1*	*17·9*
1 000—1 199 »	144a	—	6	36	31	28	15	8	4	8	1	7	22·6
	144b	—	*7*	*38*	*32*	*28*	*15*	*7*	*4*	*7*	*1*	*5*	*21·1*
1 200—1 399 »	124a	1	5	47	23	20	10	11	2	2	—	3	19·5
	124b	*1*	*6*	*48*	*23*	*22*	*10*	*9*	*1*	*2*	—	*2*	*18·7*
1 400—1 599 »	84a	—	8	25	19	19	5	2	3	2	—	1	18·5
	84b	—	*9*	*25*	*18*	*20*	*5*	*2*	*3*	*1*	—	*1*	*18·1*
1 600—1 799 »	51a	—	4	12	19	8	2	3	2	—	1	—	18·6
	51b	—	*4*	*12*	*19*	*9*	*2*	*3*	*1*	—	*1*	—	*18·4*
1 800—1 999 »	63a	—	9	13	26	9	3	2	—	1	—	—	16·9
	63b	—	*9*	*13*	*26*	*9*	*3*	*3*	—	—	—	—	*16·9*
2 000—2 499 »	83a	2	8	32	20	11	3	4	1	1	1	—	16·7
	83b	*2*	*8*	*34*	*18*	*11*	*3*	*4*	*1*	*1*	*1*	—	*16·6*
2 500—2 999 »	56a	1	8	19	9	6	7	4	—	1	1	—	18·2
	56b	*1*	*11*	*17*	*10*	*5*	*7*	*4*	—	*1*	—	—	*17·5*
3 000—3 499 »	55a	—	6	22	9	11	4	2	—	1	—	—	16·5
	55b	—	*6*	*22*	*9*	*11*	*4*	*2*	—	*1*	—	—	*16·4*
3 500—3 999 »	34a	—	6	15	8	2	2	1	—	—	—	—	14·8
	34b	—	*6*	*15*	*9*	*2*	*1*	*1*	—	—	—	—	*14·4*
4 000—4 999 »	56a	2	15	16	14	4	2	1	1	—	1	—	15·1
	56b	*2*	*15*	*18*	*13*	*4*	*2*	*1*	—	—	*1*	—	*14·7*
5 000—9 999 »	92a	6	24	39	19	4	—	—	—	—	—	—	12·0
	92b	*6*	*25*	*43*	*15*	*3*	—	—	—	—	—	—	*11·6*
10 000 kr. och däröver . .	30a	8	16	6	—	—	—	—	—	—	—	—	6·5
	30b	*8*	*16*	*6*	—	—	—	—	—	—	—	—	*6·4*
Samtliga	**1 067**a	**20**	**121**	**329**	**240**	**158**	**70**	**49**	**24**	**26**	**8**	**22**	**14·4**
	1 067b	*20*	*133*	*340*	*235*	*160*	*68*	*47*	*20*	*20*	*6*	*18*	*14·0*
	1 pro-centa	**1·9**	**11·3**	**30·8**	**22·5**	**14·8**	**6·6**	**4·6**	**2·2**	**2·4**	**0·8**	**2·1**	**100·0**
	1 pro-centb	*1·9*	*12·4*	*31·8*	*22·0*	*15·0*	*6·4*	*4·4*	*1·9*	*1·9*	*0·6*	*1·7*	*100·0*

varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet ifråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 18·9 % i den lägsta mera talrikt företrädda inkomstklassen (600—699 kr.), har den i inkomstkategorien 800—899 kr. nedgått till 17·9 %, i kategorien 1 800—1 999 kr. till 16·4 % samt i den visserligen svagt företrädda högsta inkomstgruppen (10 000 kr. och däröver) till 6·5 %. Sistnämnda hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär ifråga om de högre inkomstklasserna totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle ett hushåll i Jönköping, som höjer sig över 600 kr.-strecket, i hyra betala 14·5 % av hushållsföreståndarens inkomst och 14·1 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter ifråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter ifråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 16 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 28) och övriga hushåll (tab. I, sid. 29).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes genomsnittliga hyresprocenten för de båda samhällsklasserna tagna som helhet stämma tämligen nära överens — för arbetarhushållen utgör hyresprocenten a) 14·5 %, b) 14·2 %, för övriga hushåll a) 14·4 %, b) 14·0 %. Men utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda nästan genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 700—799 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 17·2 %, övriga hushålls 24·7 %, medan för inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. motsvarande procenttal äro resp. 13·9 % och 22·6 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Jönköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	1814 a	212	793	561	216	32	11·7	43·7	30·9	11·9	1·8	14·6
	b	*241*	*791*	*545*	*209*	*28*	*13·3*	*43·6*	*30·0*	*11·5*	*1·6*	*14·2*
därav tändsticksfabriksarbetare	290 a	35	128	94	30	3	12·1	44·1	32·4	10·4	1·0	14·3
	b	*39*	*129*	*91*	*28*	*3*	*13·4*	*44·5*	*31·4*	*9·7*	*1·0*	*14·0*
järn- och metallarbetare	275 a	36	137	76	25	1	13·1	49·8	27·6	9·1	0·4	13·6
	b	*39*	*139*	*72*	*24*	*1*	*14·2*	*50·5*	*26·2*	*8·7*	*0·4*	*13·3*
snickerifabriksarbetare .	206 a	19	90	70	20	7	9·2	43·7	34·0	9·7	3·4	15·1
	b	*20*	*92*	*70*	*19*	*5*	*9·7*	*44·7*	*34·0*	*9·2*	*2·4*	*14·8*
pappersbruksarbetare. .	184 a	25	103	44	11	1	13·6	56·0	23·9	6·0	0·5	13·0
	b	*30*	*100*	*42*	*11*	*1*	*16·3*	*54·4*	*22·8*	*6·0*	*0·5*	*12·7*
egentliga grovarbetare.	220 a	24	88	76	26	6	10·9	40·0	34·6	11·8	2·7	15·0
	b	*27*	*90*	*73*	*25*	*5*	*12·3*	*40·9*	*33·2*	*11·3*	*2·3*	*14·6*
övriga	639 a	73	247	201	104	14	11·4	38·6	31·5	16·3	2·2	15·3
	b	*86*	*241*	*197*	*102*	*13*	*13·5*	*37·7*	*30·8*	*16·0*	*2·0*	*15·0*
Lägre tjänstemän. . . .	344 a	21	110	98	90	25	6·1	32·0	28·5	26·2	7·2	17·9
	b	*23*	*113*	*95*	*90*	*23*	*6·7*	*32·8*	*27·6*	*26·2*	*6·7*	*17·6*
Självständiga näringsidkare	196 a	8	37	48	52	51	4·1	18·9	24·5	26·5	26·0	24·2
	b	*11*	*37*	*48*	*54*	*46*	*5·6*	*18·9*	*24·5*	*27·5*	*23·5*	*23·2*
därav handlande	42 a	2	3	8	13	16	4·8	7·1	19·0	31·0	38·1	27·5
	b	*3*	*3*	*8*	*14*	*14*	*7·2*	*7·2*	*19·0*	*33·3*	*33·3*	*25·7*
hantverkare	127 a	5	30	29	36	27	3·9	23·6	22·8	28·4	21·3	22·2
	b	*7*	*30*	*29*	*37*	*24*	*5·5*	*23·6*	*22·8*	*29·2*	*18·9*	*21·5*
övriga	27 a	1	4	11	3	8	3·7	14·8	40·8	11·1	29·6	27·6
	b	*1*	*4*	*11*	*3*	*8*	*3·7*	*14·8*	*40·8*	*11·1*	*29·6*	*27·6*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	121 a	10	33	15	30	33	8·2	27·3	12·4	24·8	27·3	22·4
	b	*13*	*35*	*18*	*31*	*24*	*10·8*	*28·9*	*14·9*	*25·6*	*19·8*	*19·2*
Samtliga	**2475** a	**251**	**973**	**722**	**388**	**141**	**10·1**	**39·3**	**29·2**	**15·7**	**5·7**	**16·3**
	b	*288*	*976*	*706*	*384*	*121*	*11·6*	*39·5*	*28·5*	*15·5*	*4·9*	*15·9*

ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i ovanstående tab. J, där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre be-

medlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 000 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete, dels de, som hämta sitt uppehälle av stadens huvudindustrier. Såsom sådana hava ovan (sid. 10) betecknats tändsticksfabriksindustrien, pappersbruksindustrien, den mekaniska verkstadsindustrien (inkl. därmed förenad järn- och metallindustri) samt snickeri- och möbelfabriksindustrien. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Att inom denna grupp järn- och metall- samt pappersbruksarbetare förete icke obetydligt lägre hyresprocent än tändsticksfabriks-, snickerifabriks-, grov- och övriga arbetare, torde i huvudsak bero på, att förstnämnda båda arbetarkategorier hava högre medelförtjänst än de senare (resp. 1 036 och 1 083 kr. per år mot resp. 883, 953, 866 och 977 kr.).

Förhållandevis vida mera offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt framför allt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 15).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Ovan anförda siffror synas bekräfta den ej sällan gjorda iakttagelsen, att särskilt mången bättre ställd arbetare på grund av bristande insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god bostad låter sig nöjas med en lägenhet av lägre kvalitet, än som nödvändiggöres av hans inkomstförhållanden. I den mån så är förhållandet, träder sålunda bostadsfrågan fram som till väsentlig del en folkuppfostringsfråga. Erinras må dock om de betydande hinder mot en mera allmän höjning av bostadsstandarden, vilka härröra bl. a. därav, att så många lägenheter äro belägna i gamla hus (jfr sid. 15) och så få äro till inflyttning lediga (jfr sid. 18).

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 25 141 personer, medan Jönköpings kyrkobokförda folkmängd, som ovan (sid. 10) anförts, 31 dec. 1912 utgjorde 27 864 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara, att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 25 141 personer, som sålunda utgjorde Jönköpings bostadsfolkmängd, jämnt över stadens samtliga fastigheter, skulle på varje sådan komma 18 personer. Inom stadens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 865 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	30	72	158	161	88	152	126	78
	relativa tal . .	*3·5 %*	*8·3 %*	*18·2 %*	*18·6 %*	*10·2 %*	*17·6 %*	*14·6 %*	*9·0 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela staden antalet invånare per hus utgöra c:a 9 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

Antal invånare per hus:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus	inom det planlagda området .	704	213	326	239	150	167	108	43
	utom » » » .	227	129	215	104	52	38	9	2
	i hela staden	**931**	**342**	**541**	**343**	**202**	**205**	**117**	**45**

Lämnas de obebodda husen å sido, befinnas av de övriga 19·1 % räkna 1—4 boende, 30·1 % 5—9 boende, 48·3 % 10—49 boende och 2·5 % 50 invånare och däröver.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 18) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 25 141 personer 2 194 bodde i »blandade» lägenheter av olika slag. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas å sido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 22 947 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 34).

Tab. K. De i Jönköpings bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**167**	**180**	161	*175*	—	—	6	*600*
1 rum utan kök	**1 327**	**172**	1 267	*172*	29	*161*	31	*163*
2 o. fl. » » »	**151**	**96**	130	*94*	10	*71*	11	*220*
1 rum med del i kök	**21**	**175**	18	*200*	3	*100*	—	—
2 » » » » »	**8**	**160**	8	*160*	—	—	—	—
1 rum och kök	**11 404**	**198**	10 095	*199*	794	*180*	515	*200*
2 » » »	**4 780**	**146**	3 280	*145*	1 260	*147*	240	*160*
3 » » »	**1 956**	**107**	1 274	*103*	581	*117*	101	*110*
4 » » »	**902**	**90**	644	*91*	232	*89*	26	*74*
5 » » »	**611**	**78**	463	*78*	113	*75*	35	*83*
6 » » »	**503**	**73**	329	*75*	157	*70*	17	*61*
7 o. fl. » » »	**1 117**	**62**	568	*67*	439	*58*	110	*60*
Samtliga bostadslägenheter	**22 947**	**142**	**18 237**	*150*	**3 618**	*112*	**1 092**	*134*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**0·7**	**126·8**	96·4	*116·7*	—	—	3·6	*447·8*
1 rum utan kök	**5·8**	**121·1**	95·5	*114·7*	2·2	*143·8*	2·3	*121·6*
2 o. fl. » » »	**0·7**	**67·6**	86·1	*62·7*	6·6	*63·4*	7·3	*164·2*
1 rum med del i kök	**0·1**	**123·2**	85·7	*133·3*	14·3	*89·3*	—	—
2 » » » » »	**0·0**	**112·7**	100·0	*106·7*	—	—	—	—
1 rum och kök	**49·7**	**139·4**	88·5	*132·7*	7·0	*160·7*	4·5	*149·5*
2 » » »	**20·8**	**102·8**	68·6	*96·7*	26·4	*131·3*	5·0	*119·4*
3 » » »	**8·5**	**75·4**	65·1	*68·7*	29·7	*104·5*	5·2	*82·1*
4 » » »	**3·9**	**63·4**	71·4	*60·7*	25·7	*79·5*	2·9	*55·2*
5 » » »	**2·7**	**54·9**	75·8	*52·0*	18·5	*67·0*	5·7	*61·9*
6 » » »	**2·2**	**51·4**	65·4	*50·0*	31·2	*62·5*	3·4	*45·5*
7 o. fl. » » »	**4·9**	**43·7**	50·9	*44·7*	39·3	*51·8*	9·8	*44·8*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**79·5**	*100·0*	**15·8**	*100·0*	**4·7**	*100·0*

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i Jönköping, fördelade efter antalet boende

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Antal personer.	Lägenhetskategorier.												
	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	**2**
1	55	467	41	1	—	207	59	26	7	2	—	1	**866**
2	20	178	18	4	—	541	178	86	31	16	13	5	**1 090**
3	9	70	4	1	1	622	211	93	36	25	10	21	**1 103**
4	3	23	3	1	—	553	181	77	35	26	19	30	**951**
5	4	19	2	1	1	382	152	48	31	21	18	32	**711**
6	1	7	2	—	—	249	121	47	24	15	15	22	**503**
7	1	2	1	—	—	164	83	36	20	15	13	23	**358**
8	—	3	—	—	—	80	44	16	8	8	4	24	**187**
9	—	3	1	—	—	50	42	13	4	—	4	10	**127**
10	—	—	—	—	—	27	13	8	1	1	2	9	**61**
11	—	—	—	—	—	7	3	3	1	—	—	4	**18**
12	—	—	1	—	—	4	4	2	1	2	1	1	**16**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	**2**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	**1**
15	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	**2**
Samtliga bostadslägenheter	**93**	**772**	**73**	**8**	**2**	**2 886**	**1 091**	**456**	**201**	**131**	**99**	**186**	**5 998**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	—	—	—	0·5	—	—	0·5	**0·0**
1	59·1	60·5	56·2	12·5	—	7·2	5·4	5·7	3·5	1·5	—	0·5	**14·4**
2	21·5	23·0	24·6	50·0	—	18·8	16·3	18·8	15·4	12·2	13·1	2·7	**18·2**
3	9·7	9·1	5·5	12·5	50·0	21·6	19·4	20·4	17·9	19·1	10·1	11·3	**18·4**
4	3·2	3·0	4·1	12·5	—	19·2	16·6	16·9	17·4	19·8	19·2	16·1	**15·9**
5	4·3	2·5	2·7	12·5	50·0	13·2	13·9	10·5	15·4	16·0	18·2	17·2	**11·9**
6	1·1	0·9	2·7	—	—	8·6	11·1	10·3	11·9	11·5	15·2	11·8	**8·4**
7	1·1	0·2	1·4	—	—	5·7	7·6	7·9	10·0	11·5	13·1	12·4	**6·0**
8	—	0·4	—	—	—	2·8	4·0	3·5	4·0	6·1	4·0	12·9	**3·1**
9	—	0·4	1·4	—	—	1·7	3·8	2·9	2·0	—	4·1	5·4	**2·1**
10	—	—	—	—	—	0·9	1·2	1·8	0·5	0·8	2·0	4·8	**1·0**
11	—	—	—	—	—	0·2	0·3	0·7	0·5	—	—	2·2	**0·3**
12	—	—	1·4	—	—	0·1	0·4	0·4	0·5	1·5	1·0	0·5	**0·3**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	0·5	—	—	0·5	**0·0**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0·6	**0·0**
15	—	—	—	—	—	—	—	0·2	—	—	—	0·6	**0·0**
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 16) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 142, uppgår det för de av ägaren begagnade till 112, för de fritt upplåtna till 134 och för de uthyrda till 150. Anledningen till de av ägaren begagnade bostädernas jämförelsevis fördelaktiga ställning är, att dessa i mindre utsträckning än de uthyrda och fritt upplåtna utgöras av småläghenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom småläghenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken, enkelrummen samt 1 rum och kökslägenheterna äro ungefär dubbelt så starkt befolkade som gruppen 2 och flera rum utan kök, vilken företrädesvis utgöres av s. k. dubbletter. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 35), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende; de båda av »0 personer» bebodda lägenheterna disponeras den ena av ett sterbhus, den andra av en person, som vistas å annan ort.

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa småläghenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, som vid bostadsräkningar i vårt land plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle man kunna anse, att överbefolkning föreligger, då det bor 3 eller flera personer i ett rum (inkl. ett kök och ett rum med del i kök), 5 eller flera i 2 rum (inkl. 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum, d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%	absolut.	%
1	523	202	80	27	24	8	3	3	3	—	148	*17·0*	588	*38·8*
2	243	556	626	555	385	251	165	80	50	39	970	*32·9*	6 083	*52·7*
3	63	181	212	182	152	121	83	44	43	20	190	*17·3*	1 531	*31·9*
4	27	86	93	77	48	47	36	16	13	14	27	*5·9*	269	*13·7*
Summa	**856**	**1 025**	**1 011**	**841**	**609**	**427**	**287**	**143**	**109**	**73**	**1 335**	*24·8*	**8 471**	*42·8*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 24·8 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 42·8 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	32	207	30	5	4	4044	1600	512	202	137	108	255	**7 136**
	i % av samtliga boende	*19·2 %*	*15·6 %*	*19·9 %*	*23·8 %*	*50·0 %*	*35·5 %*	*33·5 %*	*26·2 %*	*22·4 %*	*22·4 %*	*21·5 %*	*22·8 %*	*31·1 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	—	9	5	—	—	148	185	100	66	50	41	37	**641**
	i % av samtliga boende	—	*0·7 %*	*3·3 %*	—	—	*1·3 %*	*3·9 %*	*5·1 %*	*7·3 %*	*8·2 %*	*8·2 %*	*3·3 %*	*2·8 %*

Denna tablå ger oförtydbart vid handen, att någon inneboendefråga i vanlig bemärkelse knappast existerar i Jönköping.[1] Att procenten av andrahandshyrande är tämligen hög i vissa kategorier av större lägenheter, beroende på förefintligheten av ganska många medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum, är av mindre betydelse, då här blott undantagsvis torde förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra.

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddhet, vilken särskilt karaktäriserar bostäderna om 1 rum och kök.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	39	44	108	28	31	33	53	90	121	148	152	197	**55**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 22) och per rum (sid. 23) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Jönköping.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Antal boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr. . . .	47	46	**93**	131	115	**122**	6·4	4·3	**5·4**	—	—	—
50— 99 » . . .	1 614	683	**2 297**	196	149	**179**	31·2	16·8	**26·9**	1·2	1·2	**1·2**
100—149 » . . .	5 104	1 291	**6 395**	213	158	**199**	38·8	23·9	**35·8**	1·2	1·4	**1·2**
150—199 » . . .	2 702	958	**3 660**	194	148	**179**	36·0	28·6	**34·1**	1·5	3·5	**2·0**
200—249 » . . .	628	434	**1 062**	187	122	**153**	40·1	23·5	**33·3**	3·3	5·1	**4·0**
250—299 » . . .	405	742	**1 147**	169	141	**149**	32·6	31·1	**31·6**	4·9	4·0	**4·4**
300—399 » . . .	237	963	**1 200**	157	104	**111**	30·0	24·6	**25·7**	9·3	5·2	**6·0**
400—499 » . . .	45	609	**654**	136	95	**97**	20·0	25·1	**24·8**	13·3	5·7	**6·3**
500—999 » . . .	15	1 222	**1 237**	79	77	**77**	13·3	23·6	**23·4**	26·7	8·3	**8·5**
1 000 kr. och däröver	2	490	**492**	50	68	**67**	—	21·8	**21·7**	—	5·7	**5·7**
Samtliga	**10 799**	**7 438**	**18 237**	**199**	**111**	**150**	**36·3**	**24·4**	**31·5**	1·8	4·4	**2·8**

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. M, där bostäderna fördelats icke på storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 17 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra endast förfoga över föga mer än hälften av de senares bostadsutrymme per person. Tabellen ger också klart vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens betydligt större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga en viss »behovslöshet» ifråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 2 700 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 000 kr. (jfr sid. 32, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 26). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 1 635 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 300 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 4 335 hushåll eller 88·5 % av stadens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom tab. N (sid. 40).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 14·5 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 8·2 % av tändsticksfabriksarbetarhushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för lägre tjänstemän 49·2 %, för självständiga näringsidkare 39·9 % och för pensionärer, understödstagare o. d. 21·0 %.

Inom sistnämnda kategori, vilken till stor del utgöres av småhushåll, är trångboddheten minst, då här i genomsnitt endast 1·23 boende komma per

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Jönköping, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
	Hela antalet.	Därav enkelkök, enkelrum m. fl.	Därav delkökslägenheter.	Därav 1 rum och kök.	Därav 2 rum och kök.	Därav 3 o. fl. rum och kök.	Hela antalet.	Därav enkelkök, enkelrum m. fl.	Därav delkökslägenheter.	Därav 1 rum och kök.	Därav 2 rum och kök.	Därav 3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**2 701**	454	3	1 852	349	43	**10 769**	914	12	7 846	1 760	237
därav tändsticksfabriksarbetare	**393**	73	1	287	29	3	**1 587**	143	2	1 263	157	22
järn- och metallarbetare	**338**	24	—	254	58	2	**1 482**	61	—	1 099	314	8
snickerifabriksarbetare	**258**	20	—	191	42	5	**1 060**	49	—	780	198	33
pappersbruksarbetare	**225**	20	1	179	25	—	**946**	33	5	769	139	—
egentliga grovarbetare	**433**	77	—	293	49	14	**1 830**	202	—	1 282	275	71
övriga	**1 054**	240	1	648	146	19	**3 864**	426	5	2 653	677	103
Lägre tjänstemän	**431**	47	—	172	131	81	**1 640**	65	—	664	548	363
Självständiga näringsidkare	**436**	79	2	181	100	74	**1 513**	129	6	607	409	362
därav handlande	**76**	13	—	24	21	18	**288**	30	—	110	73	75
hantverkare	**300**	63	2	137	59	39	**970**	95	6	419	251	199
övriga	**60**	3	—	20	20	17	**255**	4	—	78	85	88
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**767**	285	3	318	97	64	**1 878**	423	8	936	281	230
Samtliga	**4 335**	**865**	**8**	**2 523**	**677**	**262**	**15 800**	**1 531**	**26**	**10 053**	**2 998**	**1 192**
Relativa tal.	%	1 % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**62·3**	16·8	0·1	68·6	12·9	1·6	**199**	196	218	212	168	132
därav tändsticksfabriksarbetare	**9·1**	18·6	0·2	73·0	7·4	0·8	**212**	193	133	220	180	183
järn- och metallarbetare	**7·8**	7·1	—	75·1	17·2	0·6	**208**	254	—	216	180	100
snickerifabriksarbetare	**5·9**	7·8	—	74·0	16·3	1·9	**192**	233	—	204	157	143
pappersbruksarbetare	**5·2**	8·9	0·4	79·6	11·1	—	**208**	165	333	215	185	—
egentliga grovarbetare	**10·0**	17·8	—	67·7	11·3	3·2	**211**	259	—	219	187	122
övriga	**24·3**	22·8	0·1	61·5	13·8	1·8	**187**	171	200	205	155	130
Lägre tjänstemän	**9·9**	10·9	—	39·9	30·4	18·8	**142**	114	—	193	139	102
Självständiga näringsidkare	**10·1**	18·1	0·5	41·5	22·9	17·0	**136**	145	150	168	136	102
därav handlande	**1·8**	17·1	—	31·6	27·6	23·7	**136**	176	—	229	116	90
hantverkare	**6·9**	21·0	0·7	45·6	19·7	13·0	**140**	142	150	153	142	116
övriga	**1·4**	5·0	—	33·3	33·3	28·4	**124**	80	—	195	142	87
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**17·7**	37·1	0·4	41·5	12·7	8·3	**123**	143	178	147	97	76
Samtliga	**100·0**	**20·0**	**0·2**	**58·2**	**15·6**	**6·0**	**172**	**169**	**186**	**199**	**148**	**100**

100 rum. Därefter följa de självständiga näringsidkarnas familjer med relationstalet 136, därpå tjänstemannahushållen med siffran 142 och slutligen arbetarhushållen, där de vanligen små lägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 199, för tändsticksfabriksarbetarna t. o. m. till 212.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika småläghetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »de stora talens lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelrum. Abs. tal.	%	1 rum och kök. Abs. tal.	%	2 rum och kök. Abs. tal.	%	3 rum och kök. Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större	168	22·8	166	6·5	50	6·6	45	14·5
	lika stor	379	51·6	1 668	65·8	233	30·8	80	25·9
	mindre	5	0·7	273	10·8	352	46·6	130	42·1
	obekant	183	24·9	429	16·9	121	16·0	54	17·5

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum till 1 rum och kök är ganska svag, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmast högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om boendetiden. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande orsak till småläghetenernas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Jönköpings vidkommande, framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehafts av nuvarande hyresgäst:

Antal bostadslägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvartal.	2—3 kvartal.	3—4 kvartal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och däröver.	obekant.	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal.	337	266	114	62	558	1 075	887	822	70	**4 191**
	rel. tal.	8·0 %	6·3 %	2·7 %	1·5 %	13·3 %	25·7 %	21·2 %	19·6 %	1·7 %	100·0 %
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal.	67	53	15	12	91	198	146	118	7	**707**
	rel. tal.	9·5 %	7·5 %	2·1 %	1·7 %	12·9 %	28·0 %	20·6 %	16·7 %	1·0 %	100·0 %

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid å sido, skulle sålunda av småoch lägenheterna 18·9 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 39·6 % 1—5 år och 41·5 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 21·0 %, 41·3 % och 37·7 %.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

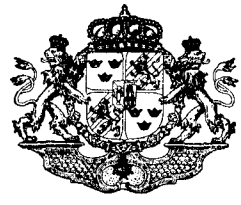

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

VII.

URÅSA

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1914
[141194]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt,

dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava förut publicerats sex, avseende städerna Vänersborg, Luleå, Karlstad och Jönköping, köpingen Sundbyberg samt landskommunen Björkvik; och överlämnas härmed till offentligheten den sjunde, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Uråsa landskommun i november 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av undertecknad Nyström, vilken även, med biträde av amanuensen Mårten Granqvist, utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i april 1914.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Uråsa.

I. Egendomar och fastighetsvärden 9
II. Byggnader och boningsrum 13
III. De boende och bostäderna 15

Bilaga: Karta över Uråsa socken.

Karta över Uråsa socken.

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Uråsa socken, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Kronobergs län att för kommunens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och kommunalnämndens ordförande avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav utfärdade socknens kommunalnämnd omedelbart kungörelse om bostadsräkningen med anmodan till fastighetsägare och övriga uppgiftspliktiga att inlämna behörigen ifyllda bostadsräkningsformulär vid mantalsskrivningsförrättningen, vilken inom socknen blivit utsatt till den 19 november 1912. Mantalsskrivningsförrättaren hade att i sin ordning överlämna de inkomna uppgifterna till en av 5 personer bestående kommitté, vilken tillsatts av kommunalstämman att verkställa granskning av de ifyllda frågeformulären, ävensom ombesörja lägenhetsuppgifternas komplettering medelst införande å desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst.

Vid mantalsskrivningsförrättningen inlämnades ifyllda blanketter från flertalet uppgiftspliktiga, varjämte en del felande uppgifter sedermera införskaffades. Sedan detta material blivit av förenämnda kommitterade kontrollerat, insändes det den 4 april 1913 till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari 1913 övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen och där underkastats slutlig granskning, befanns vid jämförelse med taxeringslängden över fast egendom, att bostadsuppgifter saknades eller förelågo i ofullständigt skick för c:a 20 bebyggda fastigheter. På därom av Socialstyrelsen

särskilt gjord framställning införskaffades sedermera genom bostadsräkningskommitténs försorg dessa felande uppgifter, vadan för bearbetningen kunnat läggas till grund ett i görligaste mån fullständigt primärmaterial.

Utarbetandet av förevarande redogörelse har i hög grad underlättats genom den beredvillighet, varmed så väl socknens myndigheter som Värends egnahems A.-B. och enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Uråsa.

I. Egendomar och fastighetsvärden.

Uråsa socken är belägen i västra delen av Konga härad i Kronobergs län och genomskäres av Växjö—Tingsryds järnväg. Såsom av förestående kartskiss framgår, begränsas kommunen i väster av Kinnevalds härad och omgives i norr, öster och söder av Östra Torsås, Nöbbele och Väckelsångs socknar av Konga härad. Uråsa är till större delen en skogstrakt, men genomlöpes från norr till söder av den i Lidhemssjön (och därifrån i Åsnen) utmynnande Skyeåns breda, öppna dalgång. I och invid denna äro belägna trenne herrgårdar, nämligen Skye säteri, Högnalöv och Högnalövs Södergård. Den sistnämnda är dock allenast en utgård under det närbelägna godset Lidhem i Väckelsångs socken.

Jordfördelningsförhållandena och därmed — inom denna lilla jordbrukssocken — de socialekonomiska förhållandena i allmänhet hava under de senaste åren i hög grad påverkats därav, att de båda förstnämnda egendomarna utstyckats till småbruk. År 1910 stiftades Värends egnahems A.-B. och samma år förvärvade bolaget Skye säteri. Egendomen, som omfattade en areal av omkring 260 har odlad jord och 360 har ängs- och skogsmark, utskiftades av bolaget till en huvudgård med c:a 80 har åker och 50 har skogsmark, en större bondgård om c:a 24 har åker och 50 har annan mark samt 33 småbruk, omfattande 2—10 har åker samt 5—15 har skogs- och betesmark. Av småbruken utgjordes ej mindre än 21 av förutvarande dagsverkstorp vid egendomen, vilka nu på ett undantag när förvärvades av sina förutvarande innehavare till pris, växlande mellan 1 500 och 2 500 kr. I januari 1911 inköpte bolaget ytterligare egendomen Högnalöv, belägen omedelbart intill Skye, med tillträde den 14 mars 1912. Egendomen, som omfattade en areal av c:a 200 har odlad jord och c:a 225 har ängs- och skogsmark, uppdelades i en huvudgård om c:a 50 har åker och lika mycket annan mark, ett kvarnverk med tillhörande c:a 7 har jord samt 26 småbruk med 6—14 har odlad jord och ungefär lika mycket skogsmark. Ehuru även dessa småbruk till större delen utgöras av förut bebyggda torp, kunde desamma här tilldelas större åkerareal än på Skye, där de bebyggda dagsverkstorpen lågo insprängda i skogsmarken utan möjlighet till utvidgning genom tillägg av mera odlad jord. De förra betingade därför också vid friköpningen ett högre pris, nämligen i genomsnitt 4 000 kr. per torp. Medan de bebyggda brukningsdelarna inköptes av förutvarande torpare, utgjordes de personer, som förvärvade de obebyggda jordlägenheterna, så gott som uteslutande av förutvarande jordbruksarbetare.

Enligt den officiella jordbruks- och befolkningsstatistiken omfattade Uråsa socken år 1911 en totalareal (inkl. vatten) av 2 615 har (varav 965 har åker

och annan odlad jord), utgörande sammanlagt 13·625 mantal, fördelade på 43 brukningsdelar samt 70 torp och andra jordlägenheter. På grund av de stora förändringar i jordfördelningsförhållandena, vilka blivit en följd av ovanberörda egendomsstyckningar, giva dock sistnämnda siffror icke längre något riktigt uttryck för jordens nuvarande uppdelning, utan måste material till belysning härav i huvudsak hämtas från det föreliggande bostadsräkningsmaterialet.

En fastighetsstatistik, vilken skall tjäna till bakgrund för en bostadsundersökning, bör i första hand hava till uppgift att behandla den fasta egendomens och särskilt jordens fördelning ur äganderättens synpunkt. I syfte att erhålla material till en dylik statistik hava å bostadsräkningsuppgifternas fastighetskartoliner upplysningar inhämtats om såväl ägarens namn som fastighetens areal, taxeringsvärde m. m., varjämte å blanketterna till lägenhetsuppgifter efterfrågats bl. a. den av varje hushåll brukade areal av odlad jord (åker och trädgård). Beträffande dessa senare punkter hava visserligen av naturliga skäl brukarnas uppgifter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, men hava dessa under granskningsarbetet kunnat till väsentlig del avhjälpas genom anlitande av 1912 års mantals- och taxeringslängder samt genom intresserad medverkan av med ortens förhållanden förtrogna personer. Likväl måste, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, särskilt arealuppgifterna meddelas med en viss reservation. En sammanfattning av de huvudresultat, som framgått av ifrågavarande beräkningar, meddelas i tab. A här nedan.

Tab. A. Översikt över jordegendomsförhållandena i Uråsa.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Fastighetskategori.	Antal jordägare.		Areal: hela ägovidden.		Areal: åker och annan odlad jord.		Taxeringsvärde.	
	Absolut.	%	Absolut, har.	%	Absolut, har.	%	Absolut, kr.	%
Jordbruksfastighet	87	77·7	2 426	99·3	921	98·9	522 425	95·2
tillhörig stat, kommun, stiftelser m. fl.	1	0·9	140	5·7	75	8·1	18 000	3·3
» bolag och ekonomiska föreningar	1	0·9	8	0·3	3	0·3	2 000	0·4
» enskilda personer . .	85	75·9	2 278	93·3	843	90·5	502 425	91·5
Annan fastighet	[1] 25	22·3	17	0·7	10	1·1	[2] 26 450	4·8
All fastighet	[3] 112	100·0	2 443	100·0	931	100·0	[2] 548 875	100·0

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det av taxeringsnämnden uppskattade värdet av all fast egendom i Uråsa socken 0·53 mill. kr. för

[1] Därav 20 ägare av hus på ofri grund. — [2] Taxeringsvärde saknas för 3 fastigheter. — [3] I denna summa hava dubbelräknats 2 ägare av såväl jordbruks- som annan fastighet.

bevillningsskyldig och 0·05 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 0·58 mill. kr. Denna siffra överstiger något den i tab. A, kol. 8, meddelade summan av egendomarnas åsatta taxeringsvärden, 0·55 mill. kr., huvudsakligen beroende därpå, att fastighetsuppgifter avgivits endast för sådan fast egendom, som är av betydelse ur bostadssynpunkt, och icke för kyrka, frälseräntor o. d.

Av tabellen framgår vidare, att nämnda summa fördelar sig med 95·2 % på jordbruksfastighet och 4·8 % på annan fastighet. Denna relation ger ett siffermässigt uttryck för det ovan berörda förhållandet, att socknen är att räkna såsom praktiskt taget uteslutande jordbruksbygd. Av kommunens befolkning, vilken enligt vid bostadsräkningen inhämtade uppgifter uppskattas till 660 personer[1], bodde 122 eller 18·5 % å sådana fastigheter, vilkas huvudsakliga värde utgjordes av åbyggnaden och vilka till ej oväsentlig del bestodo av hus på ofri grund.

I tabellen fördelas icke blott fastigheterna i dessa båda huvudslag utan även jordbruksfastighetернas ägare på olika kategorier. Lägges taxeringsvärdet till grund, befinnas av dessa fastigheter 3·4 % utgöra offentlig egendom och 0·4 % bolagsegendom, medan 96·2 % äro i enskilda personers händer. Den låga siffran för bolags jordinnehav förklaras därigenom, att Värends egnahems A.-B. vid tiden för bostadsräkningen i det närmaste slutfört sina styckningsföretag och försålt jordlotterna till enskilda personer.

Huru små och stora jordägare äro företrädda inom sistnämnda grupp, framgår av nedanstående översikt, där de 82 enskilda ägarna av egendomar med känt taxeringsvärde efter denna synpunkt uppdelats i nio kategorier.

Taxeringsvärde, kr.:		under 1 000.	1 000–1 499.	1 500–2 499.	2 500–4 999.	5 000–9 999.	10 000–24 999.	25 000–49 999.	50 000–99 999.	100 000 o. däröver.	Samtliga.
Antal jordägare	abs. tal	2	4	20	27	18	8	2	1	—	82
	rel. tal	*2·4 %*	*4·9 %*	*24·4 %*	*32·9 %*	*22·0 %*	*9·8 %*	*2·4 %*	*1·2 %*	—	*100·0 %*
Egendomarnas taxeringsvärde	abs. tal, kr. . .	1 100	4 625	38 800	91 900	134 000	86 500	70 000	75 500	—	**502 425**
	rel. tal	*0·2 %*	*0·9 %*	*7·7 %*	*18·3 %*	*26·7 %*	*17·2 %*	*14·0 %*	*15·0 %*	—	*100·0 %*

Härav framgår, att jordbruksfastighetens taxeringsvärde för 64·6 % av jordägarna icke uppgick till 5 000 kr., medan detsamma för 31·8 % utgjorde 5 000—24 999 kr. och för 3·6 % uppgick till 25 000 kr. och däröver. Vidare befinnes det, att nämnda tre jordägarkategorier av egendomarnas sammanlagda taxeringsvärde innehade resp. 27·1 %, 43·9 % och 29·0 %. Dessa siffror giva en antydan om den relativa betydelsen av resp. småbruk, bondgårdar och herrgårdar (huvudgårdar), vilka tre jordegendomskategorier ifrågavarande taxeringsvärdegrupper efter ortens förhållanden tämligen noga torde motsvara.

Enär taxering av bebyggda jordbruksfastigheter i regel sker på sådant sätt, att ett visst värde beräknas per har (tunnland) jord av olika godhet, vari

[1] Denna bostadsbefolkning understiger med 49 personer socknens den 31 dec. 1912 kyrkoskrivna folkmängd, 709 personer.

byggnadernas värde anses ingå, kunna ovanstående taxeringsvärden jämväl anses giva en ganska trogen bild av jordfördelningen inom socknen. För att erhålla en exakt uppfattning av hithörande företeelser är det dock av mycken betydelse, därest ifrågavarande värdesiffror kunna kompletteras genom direkta uppgifter om de arealer av olika ägoslag och särskilt av åker och annan odlad jord, som tillhöra de olika jordägarkategorierna.

På grundval av de i tab. A meddelade upplysningar kan beräknas, att av jordbruksfastigheternas totalareal 5·8 % komma på allmän egendom, 0·3 % på bolagsegendom och 93·9 % på annan enskild egendom, varemot, om enbart avseende fästes vid den odlade jorden, motsvarande procenttal bliva resp. 8·2 %, 0·3 % och 91·5 %.

Huru den odlade jorden är fördelad på de särskilda medlemmarna av sistnämnda kategori åskådliggöres genom nedanstående tablå:

Areal av odlad jord, har:		under 1.	1·0—1·9.	2·0—2·9.	3·0—4·9.	5·0—9·9.	10·0—19·9.	20·0—49·9.	50·0—99·9.	100·0—199·9.	200 och däröver.	Summa.
Antal jordägare	abs. tal . .	1	4	9	20	31	13	4	2	1	—	85
	rel. tal . .	*1·2 %*	*4·7 %*	*10·6 %*	*23·5 %*	*36·5 %*	*15·3 %*	*4·7 %*	*2·3 %*	*1·2 %*	—	*100·0 %*
Egendomarnas areal av åker m. m.	abs. tal, har . . .	1	5	19	73	224	159	99	130	133	—	843
	rel. tal . .	*0·1 %*	*0·6 %*	*2·3 %*	*8·6 %*	*26·6 %*	*18·9 %*	*11·7 %*	*15·4 %*	*15·8 %*	—	*100·0 %*

Av ifrågavarande jordägare innehava sålunda 76·5 % en odlad jordareal, som icke uppgår till 10 har, medan för 20·0 % åkerarealen utgör 10·0—49·9 har samt för 3·5 % 50 har och däröver. Av egendomarnas sammanlagda åkerareal komma på dessa tre kategorier resp. 38·2, 30·6 och 31·2 %. Enär ifrågavarande arealgrupper i det närmaste sammanfalla med de egendomskategorier, vilka å orten betecknas som resp. småbruk, bondgårdar och herrgårdar (huvudgårdar), giva dessa siffror vid handen, att dessa trenne brukningstyper äro anmärkningsvärt jämnt företrädda inom områdets jordbruk, utan avgjord övervikt för någondera.

En konkret bild av jordegendomsförhållandenas betydelse för bostadsvillkoren erhåller man genom en statistik över det antal personer, som hade sin bostad på de särskilda possessionerna.

Enligt vad ovan angivits, uppgick den på jordbruksfastigheterna bosatta folkmängden till 538 personer. Fördelas denna folknumerär på socknens 87 jordägare, kommer på vars och ens ägor en befolkning av c:a 6 personer. Avvikelserna uppåt och nedåt från detta genomsnitt äro anmärkningsvärt få, såsom framgår av nedanstående tablå, där egendomarna grupperats i storleksklasser efter den på dem bosatta befolkningen.

Folkmängd per egendom:		1—4.	5—9.	10—19.	20 och däröver.	Summa.
Antal egendomar	absoluta tal . .	30	47	9	1	87
	relativa tal . .	*34·5 %*	*54·0 %*	*10·3 %*	*1·2 %*	*100·0 %*

För icke mindre än 88·5 % av samtliga egendomar understiger antalet boende 10 personer, och högsta antalet boende på en och samma gård är 42 personer.

II. Byggnader och boningsrum.

Medan för stadsarbetaren ordet lägenhet i de flesta fall betecknar sammanfattningen av de rum i ett större hus, över vilka hans hushåll förfogar, förstår landsbygdens småfolk med detta ord merendels en stuga med tillhörande jordbit. Denna karaktäristiska åtskillnad mellan byggnads- och bostadsförhållandena i staden och på landet medför, att man vid en skildring av de senare på ett helt annat sätt än beträffande de förra måste utgå från huset som bostadssocial enhet.

Enär å bostadsräkningsformulären icke upptagits jordbruksfastigheternas för lantbruksdriften erforderliga ekonomihus, såsom stall, ladugårdar, logar, lador m. fl., kunna uppgifter icke lämnas om hela antalet färdiga hus, men väl angående till bostad använda eller avsedda byggnader.

Som av tab. B här nedan framgår, utgjorde antalet dylika 138, varav 111 (80·4 %) belägna på fri och 27 (19·6 %) på ofri grund. Av dessa sistnämnda befunno sig 1 på kommunens mark och 26 på enskilda personers hemman.

Tab. B. Översikt över till bostad använda eller avsedda byggnader i Uråsa.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Besittningsform.	Antal till bostad använda eller avsedda byggnader.					Hela antalet bebodda hus.	Häri befintliga		
	Boningshus:		Andra bebodda byggnader:		Summa.		boningsrum.	hushåll.	personer.
	bebodda.	obebodda.	uthus.	övriga.					
Hus, tillhörande markägaren	107	4	—	—	111	107	381	113	545
Hus, icke tillhörande markägaren	27	—	—	—	27	27	78	27	115
Samtliga hus	**134**	**4**	—	—	**138**	**134**	**459**	**140**	**660**

Av ifrågavarande hus tillhöra 27 kategorien »annan fastighet». Huru övriga hus äro fördelade på socknens förenämnda 87 jordegendomar, åskådliggöres närmare genom följande tablå:

Antal bostadshus per egendom:		1.	2.	3.	4.	5 och däröver.	Summa.
Antal egendomar	abs. tal . .	70	12	3	2	—	87
	rel. tal . .	*80·5 %*	*13·8 %*	*3·4 %*	*2·3 %*	—	*100·0 %*

I genomsnitt komma endast 1·3 hus med bostadskaraktär på varje egendom.

Av de hus, vilka äro av betydelse ur bostadssynpunkt, utgöras 138 av mangårdsbyggnader, statar- och andra arbetarbostadshus, torpstugor, backstugor m. fl. slag av egentliga boningshus.

Sammanställas de upplysningar, som i bostadsräkningsuppgifterna föreligga rörande boningshusens brandförsäkringsvärde, uppges detta för 125 hus utgöra 0·18 mill. kr., vilket motsvarar c:a 1 500 kr. per hus.

Samma källa upplyser angående boningshusens byggnadsmaterial, att av dem 134 eller 97·1 % voro uppförda av trä och 4 eller 2·9 % av sten.

Vad boningshusens våningshöjd beträffar, betecknas 105 eller 76·1 % som envåningshus och 33 eller 23·9 % som tvåvåningshus. De flesta av dessa senare äro dock ur byggnadsteknisk synpunkt att anse som envåningshus med boningsrum på vinden.

För vinnande av en riktig uppfattning av ortens byggnadssätt är det dock önskvärt, att bostadsräkningsmaterialets abstrakta upplysningar på annan väg kompletteras till en mera konkret bild av huvudtyperna för de boningshus, vilka utgöra den mindre bemedlade landsbygdsbefolkningens bostäder.

Den i socknen vanligast förekommande typen av torp- och backstugor inrymmer allenast ett större rum samt utanför denna »storstuga» en förstuga med ingång från långväggen och i sin bortre ända avbalkad till en »kove», avsedd till skafferi, garderob e. d. Nästan alltid har dock »koven» sedermera försetts med spis och bildar då ett litet kök, varigenom huset oftast kan sägas innehålla ett rum och kök. Nyare torpstugor hava ofta rummen anordnade på annat sätt samt byggas betydligt högre i tak.

Det nu sagda gäller i huvudsak även om boningshusen på de många nybildade småbruk, vilka, som ovan nämnts, utgöras av förutvarande dagsverkstorp. I fråga om de småbruk, vilka inköpts i obebyggt skick och bebyggas av sina ägare, komma däremot ofta andra byggnadstyper till användning. Medan torpstugorna i regel endast hava c:a 45 kvm. överbyggd yta, upptaga småbrukarnas nybyggda bostadshus en yta av i regel 65—80 kvm., men inrymma desamma också vanligen 2 rum och kök jämte förstuga m. fl. utrymmen.

Andra byggnader än boningshus användas icke inom socknen till bostad, och av boningshusen uppgivas 4 stå obebodda.

I vilken utsträckning de bebodda husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av byggnaderna efter antalet i dem befintliga rum (boningsrum och kök):

Antal rum per hus:		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8 o. fl.	Summa.
Antal bebodda hus	abs. tal . .	—	47	37	23	16	3	4	4	**134**
	rel. tal . .	—	*35·1 %*	*27·6 %*	*17·2 %*	*11·9 %*	*2·2 %*	*3·0 %*	*3·0 %*	*100·0 %*

Husen bestå sålunda till 62·7 % av två- och trerumsstugor, till 34·3 % av byggnader med 4—7 rum samt till 3·0 % av större byggnader. I sistnämnda grupp ingår en statarkasern, ävensom de större egendomarnas huvudbyggnader.

De bebodda husens storlek kan även belysas därigenom, att de fördelas efter invånarantalet, såsom skett i följande uppställning:

Antal invånare per hus:		1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	Summa.
Antal hus	absoluta tal . . .	67	60	6	—	1	—	**134**
	relativa tal . . .	*50·0 %*	*44·8 %*	*4·5 %*	—	*0·7 %*	—	*100·0 %*

Sammanställda med i föregående tablå meddelade uppgifter om antalet rum per hus, giva dessa siffror en antydan om, hurusom på landsbygden enfamiljshuset dominerar jämväl som småfolksbostad, medan detta i stadssamhällena merendels innehaves av de ekonomiskt bättre lottade.

Vill man upprätta en statistik, som exakt utvisar, huru husen fördela sig efter antalet i dem boende hushåll, möter den svårigheten, att i ganska många fall ett enda hushåll är fördelat på flera byggnader. Husbondfolket bebor mangårdsbyggnaden, men drängar och andra tjänare i arbetsgivarens kost en drängstugu- eller flygelbyggnad. Likaså kan en arbetarbostad på en egendom inhysa såväl självständiga familjehushåll som ensamma personer, tillhörande arbetsgivarfamiljens matlag. Närmare belysas dessa förhållanden genom följande uppställning:

Antal hushåll per hus:		del av ett.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	Summa.
Antal bebodda hus	abs. tal . .	4	126	3	—	—	—	1	**134**
	rel. tal . .	3·0 %	94·0 %	2·2 %	—	—	—	0·8 %	*100·0 %*

På grund av nu berörda, ofta ganska komplicerade förhållanden hava i denna tablå måst vidtagas vissa korrigeringar i syfte att undvika dubbelräkningar. Fullständigt kunna ifrågavarande svårigheter övervinnas först när, såsom i det följande skett, huset såsom bostadssocial enhet utbytes mot sammanfattningen av de av ett och samma hushåll disponerade boningsrummen utan avseende på dessas belägenhet.

III. De boende och bostäderna.

Vill man jämföra bostadsförhållandena på land och i stad, måste i båda fallen till grund läggas samma bostadssociala enhet, nämligen det antal rum, över vilka varje hushåll förfogar. I staden ligga dessa boningsrum vanligen i samma våning av ett större hus och äro i regel förenade till en lägenhet. På den rena landsbygden äro bostäder av denna typ icke så vanliga, enär ofta varje hushåll helt förfogar över ett, i vissa fall t. o. m. över flera bostadshus. Dessa förhållanden få dock icke fördunkla den inre enhet, som den gemensamma användningen och besittningen ger åt dessa byggnadstekniskt ofta skilda lokaler, vilka i det följande sammanfattas under beteckningen bostad (bostadslägenhet).

I en bostadsstatistik, som till enhet tager hushållet, måste man givetvis bortse från invånarna i fattigvårds-, sjukvårds- och liknande anstalter, vilka ej kunna räknas till vanliga hushåll. Inom Uråsa socken har ingen dylik anstaltsbefolkning redovisats, vadan den egentliga bostadsbefolkningen

ansetts omfatta hela den vid bostadsräkningen redovisade folkmängden, 660 personer.

En fullständig uppdelning av bostäderna i sådana, som uteslutande tjäna bostadsändamål, och i sådana, vilka avse att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov utan jämväl att bereda honom för hans yrkesutövning nödiga lokaler m. m., påfordra eller ens möjliggöra däremot icke landsbygdens särskilda förhållanden. Erinras må därom, att i en jordbruksbygd boningsrummen ju i de flesta fall stå i mer eller mindre omedelbart sammanhang med för lantbruksdriften erforderliga lokaler och utrymmen.

Det antal bostäder, över vilka hushållen förfoga, ävensom bostädernas fördelning efter besittningsform och storleksklass, framgår av tab. C (sid. 17).

Från husägarens synpunkt kunna, som ovan (sid. 13) angivits, boningshusen endast fördelas i tvenne grupper, nämligen hus på fri och hus på ofri grund. Ställer man sig däremot på bostadsinnehavarens ståndpunkt, böra bland de hushåll, som bebo dessa hus, utskiljas icke blott sådana med egen bostad på egen jord eller på annans mark utan även sådana, vilka med eller utan avgäld bebo andra tillhöriga bostadslägenheter. Som tab. C utvisar, bebodde av de 140 hushållen i Uråsa ej mindre än 80·0 % egna hus, medan endast 20·0 % voro boende i byggnader i andras ägo.

Skärskådas närmare hushållens bostadsbesittning, befinnas 60·7 % av dem hava fullt tryggad ställning med avseende på bostaden. Dessa utgöras av de 85 bonde- och småbrukarhushåll, som bebo eget hus — i regel enfamiljshus — på fri och egen grund.

I ett mera osäkert läge befinna sig de 27 backstugusittar- och lägenhetsinnehavarfamiljer (19·3 % av samtliga hushåll), vilka uppfört sina stugor på andras ägor.

Ifrågavarande markområden innehavas antingen fritt eller mot särskild avgäld i penningar eller någon gång i dagsverken. Årsavgäldens belopp har endast uppgivits i ett fall, varvid för en bostadstomt om c:a 800 kvm. betalas 5 kr.

Ofördelaktigare ställda ur bostadsbesittningens synpunkt äro de 28 hushåll, som bebo andras hus.

För nyttjanderätten erlägga 6 av dessa (4·3 % av samtliga) särskild avgäld, vilken kan betecknas som arrende, när avtalet i första rummet avser upplåtelse av jord och mera som en bisak rätten att begagna däråt uppförda hus, men som hyra i de visserligen få fall, då byggnadens begagnande är det huvudsakliga.

Årsavgäldens belopp är bekant i 4 fall, varvid den för 2 bostadslägenheter om 1 rum och kök uppgår till resp. 20 och 50 kr., för en lägenhet om 1 rum och kök med 2½ har odlad jord till 100 kr. samt för en brukningsdel om 7½ har åker med boningshus om 3 rum och kök till 250 kr.

Liksom de arrendatorsfamiljer, som betala avgäld för sin bostad, sålunda äro få, förekomma inom denna småbruksbygd jämförelsevis sparsamt dessa hushåll av lantarbetare, gratialister m. fl., vilka innehava sina

Tab. C. De begagnade bostäderna i Uråsa, fördelade efter hus- och bostadskategorier samt besittningsformer.

1	2	3	4	5	6
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	D ä r a v			
		i e g e t h u s:		i a n d r a s h u s:	
		på egen grund.	på annans mark.	upplåtna mot avgäld.	fritt upplåtna.
Absoluta tal.					
E n f a m i l j s h u s.					
1 rum med spis (kök)	—	—	—	—	—
1 » och kök	46	21	12	3	10
2 » » »	35	25	8	—	2
3 » » »	22	15	5	1	1
4 » » »	15	12	2	1	—
5 » » »	3	3	—	—	—
6 » » »	3	3	—	—	—
7 o. fl. » » »	4	4	—	—	—
Summa	128	83	27	5	13
F l e r f a m i l j s h u s.					
1 o. fl. rum utan spis	3	—	—	—	3
1 rum med spis (kök)	—	—	—	—	—
1 » och kök	8	1	—	1	6
2 » » »	1	1	—	—	—
3 » » »	—	—	—	—	—
4 » » »	—	—	—	—	—
5 » » »	—	—	—	—	—
6 » » »	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—
Summa	12	2	—	1	9
Hela antalet bostäder	140	85	27	6	22
Relativa tal.	%	I % a v k o l. 2.			
E n f a m i l j s h u s.					
1 rum med spis (kök)	—	—	—	—	—
1 » och kök	32·9	45·7	26·1	6·5	21·7
2 » » »	25·0	71·4	22·9	—	5·7
3 » » »	15·7	68·2	22·7	4·5	4·6
4 » » »	10·7	80·0	13·3	6·7	—
5 » » »	2·1	100·0	—	—	—
6 » » »	2·1	100·0	—	—	—
7 o. fl. » » »	2·9	100·0	—	—	—
Summa	91·4	64·8	21·1	3·9	10·2
F l e r f a m i l j s h u s.					
1 o. fl. rum utan spis	2·2	—	—	—	100·0
1 rum med spis (kök)	—	—	—	—	—
1 » och kök	5·7	12·5	—	12·5	75·0
2 » » »	0·7	100·0	—	—	—
3 » » »	—	—	—	—	—
4 » » »	—	—	—	—	—
5 » » »	—	—	—	—	—
6 » » »	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—
Summa	8·6	16·7	—	8·3	75·0
Hela antalet bostäder	100·0	60·7	19·3	4·3	15·7

bostäder fritt antingen såsom del av arbetslön eller i understöd. Sammantagna utgöra de 22 eller 15·7 % av samtliga hushåll.

Tagas socknens samtliga 140 hushåll under ett, befinnas av dem ej mindre än 91·4 % bebo enfamiljshus och 8·6 % flerfamiljshus. Inom båda huskategorierna består, som förut nämnts, familjebostaden i regel av »stuga», kök samt stundom en kammare, vilket i tabellen åskådliggöres därigenom, att av samtliga bostäder 66·4 % bestå av högst två rum och kök samt att bland dessa nära två tredjedelar utgöras av bostadslägenheter om 1 rum och kök. Ett för socknens bostadsförhållanden gynnsamt drag är den relativt talrika förekomsten av hus med 3 och 4 rum och kök, ävensom den totala avsaknaden av de eljest på landsbygden ganska vanliga bostäderna om ett enda rum med spis.

En noggrannare redogörelse för de rum och lokaler, som ingå i bostäderna, återfinnes i tab. D (sid. 19). Enligt denna skulle i socknen vara i användning sammanlagt 322 boningsrum (kol. 4) i betydelsen av rum, som stadigvarande användas till bostad. Av dessa hava 16 eller 5·0 % uppgivits sakna fast värmeanordning och sålunda utgöras av kallrum (kol. 5).

Under särskild rubrik (kol. 6) redovisas samtliga kök eller spisrum, ehuru desamma, som förut antytts, av landsbygdens småfolk regelmässigt användas till sov- och dagligrum; av denna rumskategori förefunnos tillsammans 137.

Uppgifterna om tamburer äro, såsom de medievala siffrorna i kol. 7 antyda, tämligen osäkra, då ovisshet flerstädes synes hava rått, huruvida de åtminstone i enfamiljshus regelmässigt förefintliga förstugorna skulle redovisas under denna rubrik. Något mera pålitliga äro de i kol. 8 och 9 införda siffrorna för antalet kontors-, verkstads- o. d. affärsrum samt övriga rum och lokaler.

Från de tre sistnämnda rumskategorierna bortses i det följande, varest med rum förstås allenast boningsrum och kök.

Sedan sålunda bostädernas antal, storlek o. s. v. blivit belyst, i den mån materialet det medger, synes uppmärksamheten lämpligen böra riktas på det sätt, på vilket ifrågavarande utrymmen av socknens befolkning användas och utfyllas.

Huru denna fördelar sig på de olika bostadskategorierna, framgår av tab. E (sid. 20).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 17) genom att lämna mot bostadstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av bostäder.

Medan ifrågavarande relationstal för samtliga bostäder uppgår till 144 och för dem av dessa, som befinna sig i enfamiljshus, 140, så är proportionstalet för de hushåll, som blott bebo delar av hus, betydligt högre eller 214.

Inom dessa huskategorier äro de variationer, som sammanhänga med olika upplåtelseformer, ganska betydande. Medan för hushållen i enfamiljshus på fri och egen grund 137 invånare komma på 100 rum, stiger motsvarande

Tab. D. De begagnade bostäderna i Uråsa, fördelade efter bostads- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	Antal rum och lokaler.	Därav: boningsrum: samtliga.	Därav: boningsrum: därav kallrum.	Därav: kök (rum med spis).	Därav: tamburer.	Därav: kontors-, verkstads- o. d. rum.	Därav: övriga rum och lokaler.
Absoluta tal.								
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök	46	110	46	1	46	15	2	1
2 » » »	35	127	70	6	35	19	3	—
3 » » »	22	101	66	2	22	10	2	1
4 » » »	15	93	60	5	15	13	2	3
5 » » »	3	21	15	—	3	2	1	—
6 » » »	3	24	18	2	3	3	—	—
7 o. fl. » » »	4	48	34	—	4	5	2	3
Summa	**128**	**524**	**309**	**16**	**128**	67	**12**	**8**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis	3	3	3	—	—	—	—	—
1 » med spis (kök) . .	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök	8	16	8	—	8	—	—	—
2 » » »	1	4	2	—	1	1	—	—
3 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
4 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
5 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**12**	**23**	**13**	—	**9**	1	—	—
Hela antalet bostäder	**140**	**547**	**322**	**16**	**137**	**68**	**12**	**8**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.	I % av kol. 3.			
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök	32·9	20·1	41·8	2·2	41·8	13·7	1·8	0·9
2 » » »	25·0	23·2	55·1	8·6	27·5	15·0	2·4	—
3 » » »	15·7	18·5	65·3	3·0	21·8	9·9	2·0	1·0
4 » » »	10·7	17·0	64·5	8·3	16·1	14·0	2·2	3·2
5 » » »	2·1	3·8	71·4	—	14·3	9·5	4·8	—
6 » » »	2·1	4·4	75·0	11·1	12·5	12·5	—	—
7 o. fl. » » »	2·9	8·8	70·8	—	8·3	10·4	4·2	6·3
Summa	**91·4**	**95·8**	**59·0**	**5·2**	**24·4**	**12·8**	**2·3**	**1·5**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis	2·2	0·6	100·0	—	—	—	—	—
1 » med spis (kök) . .	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök	5·7	2·9	50·0	—	50·0	—	—	—
2 » » »	0·7	0·7	50·0	—	25·0	25·0	—	—
3 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
4 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
5 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**8·6**	**4·2**	**56·5**	—	**39·1**	**4·4**	—	—
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**58·9**	**5·0**	**25·0**	**12·4**	**2·2**	**1·5**

Tab. E. De i Uråsas bostäder boende, fördelade efter bostadskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Hus- och bostadskategorier.	Antal boende i samtliga bostäder:		Därav i följande slag av bostäder:							
			eget hus				andras hus			
			på egen grund:		på annans mark:		upplåtna mot avgäld:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.										
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök . . .	187	203	99	236	44	183	14	233	30	150
2 » » » . . .	169	161	127	169	35	146	—	—	7	117
3 » » » . . .	118	134	84	140	25	125	5	125	4	100
4 » » » . . .	85	113	65	108	11	110	9	180	—	—
5 » » » . . .	17	94	17	94	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	20	95	20	95	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » » . . .	17	45	17	45	—	—	—	—	—	—
Summa	**613**	**140**	**429**	**137**	**115**	**147**	**28**	**187**	**41**	**137**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	7	233	—	—	—	—	—	—	7	233
1 » med spis (kök)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök . . .	36	225	8	400	—	—	1	50	27	225
2 » » » . . .	4	133	4	133	—	—	—	—	—	—
3 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**47**	**214**	**12**	**240**	—	—	**1**	**50**	**34**	**227**
Hela antalet bostäder	**660**	**144**	**441**	**138**	**115**	**147**	**29**	**171**	**75**	**167**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök . . .	28·3	141·0	53·0	171·0	23·5	124·5	7·5	136·3	16·0	89·8
2 » » » . . .	25·6	111·8	75·2	122·5	20·7	99·3	—	—	4·1	70·1
3 » » » . . .	17·9	93·1	71·2	101·4	21·2	85·0	4·2	73·1	3·4	59·9
4 » » » . . .	12·9	78·5	76·5	78·3	12·9	74·8	10·6	105·3	—	—
5 » » » . . .	2·6	65·3	100·0	68·1	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	3·0	66·0	100·0	68·8	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » » . . .	2·6	31·3	100·0	32·6	—	—	—	—	—	—
Summa	**92·9**	**97·2**	**70·0**	**99·3**	**18·8**	**100·0**	**4·5**	**109·4**	**6·7**	**82·0**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	1·1	161·8	—	—	—	—	—	—	100·0	139·5
1 » med spis (kök)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 » och kök . . .	5·4	156·3	22·2	289·9	—	—	2·8	29·2	75·0	134·7
2 » » » . . .	0·6	92·4	100·0	96·4	—	—	—	—	—	—
3 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**7·1**	**148·6**	**25·5**	**173·9**	—	—	**2·1**	**29·2**	**72·4**	**135·9**
Hela antalet bostäder.	**100·0**	**100·0**	**66·8**	**100·0**	**17·4**	**100·0**	**4·4**	**100·0**	**11·4**	**100·0**

Tab. F. De begagnade bostäderna i Uråsa, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Enfamiljshus:								Flerfamiljshus:				
Antal personer.	1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
1	—	3	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	**5**
2	—	11	6	2	2	—	—	—	1	1	—	—	**23**
3	—	7	4	2	1	—	—	1	—	1	—	—	**16**
4	—	7	7	5	5	—	—	2	1	—	1	—	**28**
5	—	6	7	6	2	2	1	—	—	2	—	—	**26**
6	—	6	3	1	—	—	1	1	—	2	—	—	**14**
7	—	2	3	1	—	1	—	—	—	—	—	—	**7**
8	—	3	3	2	1	—	—	—	—	1	—	—	**10**
9	—	1	1	1	2	—	1	—	—	—	—	—	**6**
10	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	**4**
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	**1**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hela antalet bostäder	—	**46**	**35**	**22**	**15**	**3**	**3**	**4**	**3**	**8**	**1**	—	**140**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1	—	6·5	—	—	—	—	—	—	33·3	12·5	—	—	**3·6**
2	—	23·9	17·1	9·1	13·3	—	—	—	33·3	12·5	—	—	**16·4**
3	—	15·2	11·4	9·1	6·7	—	—	25·0	—	12·5	—	—	**11·4**
4	—	15·2	20·0	22·7	33·3	—	—	50·0	33·4	—	100·0	—	**20·0**
5	—	13·1	20·0	27·3	13·3	66·7	33·3	—	—	25·0	—	—	**18·6**
6	—	13·1	8·6	4·5	—	—	33·3	25·0	—	25·0	—	—	**10·0**
7	—	4·3	8·6	4·5	—	33·3	—	—	—	—	—	—	**5·0**
8	—	6·5	8·6	9·1	6·7	—	—	—	—	12·5	—	—	**7·1**
9	—	2·2	2·8	4·6	13·3	—	33·4	—	—	—	—	—	**4·3**
10	—	—	2·9	9·1	6·7	—	—	—	—	—	—	—	**2·9**
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	—	—	—	—	6·7	—	—	—	—	—	—	—	**0·7**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hela antalet bostäder	—	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	—	**100·0**

tal för de egna husen på annans mark till 147 och för de mot avgäld upplåtna till 187. När de fritt upplåtna enfamiljshusen utvisa lika gynnsamma boendesiffror som de av ägaren begagnade, beror detta icke på bostädernas rymlighet utan på, att förstnämnda slag av bostäder vanligen bebos av understödstagar- o. d. hushåll med i regel ringa storlek. Bostadstätheten inom lantarbetarhushållen uttryckes däremot bättre genom motsvarande jämförelsetal för flerfamiljshusen, vilket uppgår till 227.

Dessa siffror häntyda sålunda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda bostadskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. F (sid. 21).

Tabellen ger en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa mindre bostadslägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, såsom vid bostadsräkningar i vårt land i regel plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum eller kök) uppgår till över 2 personer, skulle överbefolkning föreligga, då det bor 3 eller flera personer i ett rum, 5 eller flera i 1 rum och kök, 7 eller flera i 2 rum och kök samt 9 personer och däröver i 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade bostäder:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%	absolut.	%
1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	*33·3*	4	*57·1*
2	4	12	8	7	8	8	2	4	1	—	23	*42·6*	143	*64·1*
3	—	6	4	8	7	3	3	3	1	1	8	*22·2*	64	*37·0*
4	—	2	2	5	6	1	1	2	1	2	3	*13·6*	29	*24·6*
Summa	**5**	**21**	**14**	**21**	**21**	**12**	**6**	**9**	**3**	**3**	**35**	*30·4*	**240**	*46·1*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre bostadslägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 30·4 % av bostäderna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 46·1 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Med hänsyn till landsbygdsbefolkningens vana att, särskilt vintertid, tränga sig samman i ett enda rum, ehuru flera finnas i huset, skulle dessa redan i och för sig höga siffror säkerligen tett sig ännu ogynnsammare, därest till grund för beräkningen kunnat läggas icke, som här skett, samtliga de boningsrum, över vilka hushållet förfogar, utan endast de av dessa, som i större utsträckning användas till dagligrum och enkannerligen till sovrum.

Å andra sidan måste vid bedömande av det relativa bostadsutrymmet hänsyn tagas till, att rummen på landsbygden i allmänhet torde vara större än de i städerna befintliga. Vad Uråsa beträffar, uppgives sålunda i de

gamla torpstugorna boningsrummets golvyta utgöra närmare 30 kvm. och kökets c:a 10 kvm., medan i småbrukens nyuppförda manbyggnader rummen pläga hava en golvyta av 14—20 kvm. och köken av 15—18 kvm.

Framhållas må även, att andra och mindre stränga fordringar synas ur socialhygienisk synpunkt böra uppställas på luftrymden per person, när det gäller en bonde- och lantarbetarbefolkning, som större delen av dagen har arbete ute i fria luften, än då det är fråga om städernas mindre bemedlade, vilka i regel förrätta sina sysslor inomhus, på fabriker, i butiker eller på kontor. Även den minsta stuga på landsbygden har oftast sol och luft från alla håll, vilket blott undantagsvis gäller om städernas arbetarbostäder, och lantbornas barn äga i vida högre grad än stadsbornas tillfälle att vistas ute och njuta frisk luft i det fria.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande båda dessa spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det att å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter.

Hus- och bostadskategori:		enfamiljshus:								flerfamiljshus:				
		1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	1 o. fl. rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Samtliga bostäder.
Antal barn under 15 år	absolut	—	76	60	51	33	3	6	2	2	17	2	—	252
	i % av samtliga boende	—	*40·6 %*	*35·5 %*	*43·2 %*	*38·8 %*	*17·6 %*	*30·0 %*	*11·8 %*	*28·6 %*	*47·2 %*	*50·0 %*	—	*38·2 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	—	4	5	2	5	1	2	—	—	1	—	—	20
	i % av samtliga boende	—	*2·1 %*	*3·0 %*	*1·7 %*	*5·9 %*	*5·9 %*	*10·0 %*	—	—	*2·8 %*	—	—	*3·0 %*

Denna tablå ger vid handen, att någon inneboendefråga i svårare bemärkelse knappast existerar i Uråsa,[1] ehuru visserligen procenten av andra-

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

handshyrande är något högre, än man kunde vänta med avseende på en så litet industrialiserad bygd. I huvudsak torde barnrikedomen vara huvudorsak till den stora trångboddhet, vilken särskilt karaktäriserar bostäderna om 1 rum och kök såväl i enfamiljs- som i flerfamiljshusen.

I vad mån nämnda bostadskategori utgör ortens typiska småfolksbostad, framgår av efterföljande framställning, där man till en totalbild av de mindre bemedlades bostadsstandard sökt sammanföra de spridda drag, som i det föregående anförts till karaktärisbrande av bostadstyper och bostadsvanor för skilda socialgrupper.

Tyvärr reser materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte.

Ur 1912 års taxeringslängder har på varje bostadsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland bostadsinnehavarna.

Emellertid föreligga uppgifter om den taxerade årsinkomstens storlek endast för 48 eller 34·3 % av socknens samtliga hushåll; och utgör sammanlagda inkomsten för dessa 53 812 kr. Beloppet blir detsamma, vare sig hänsyn blott tages till hushållsföreståndarens inkomst eller till familjens totalinkomst, ty familjemedlemmar synas i intet fall äga taxerad inkomst.

Återstående 92 hushåll utgöras till blott ringa del av sådana inkomsttagare, vilka icke kunnat i taxeringslängderna återfinnas, vanligen emedan deras bostadsförhållanden undergått förändring under tiden mellan 1912 års taxering och bostadsräkning, och huvudsakligen av familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 500 kr.

Anser man såsom efter ortens förhållanden mindre bemedlade de hushåll, där hushållsföreståndarens årsinkomst understiger 1 500 kr., böra sålunda till denna kategori hänföras icke blott de 39 hushåll, där sagda inkomst är känd och icke uppgår till ifrågavarande belopp, utan även de allra flesta familjer med obekant inkomst. Då det emellertid, särskilt på grund av de år 1910 för första gången tillämpade nya formerna för fastighetsägares inkomsttaxering, icke är uteslutet, att hushåll av tillfälliga anledningar kunna komma att ett visst år tillföras en helt annan och lägre inkomstgrupp än som motsvarar deras sociala ställning, har det visat sig nödigt att uppåt avgränsa kategorien av smärre inkomsttagare. Med hänsyn härtill hava ur denna i regel uteslutits ägare och brukare av jordbruksfastighet med ett taxeringsvärde av 25 000 kr. och däröver, ävensom inne-

havare av annan fastighet, för vilken den verkliga eller beräknade hyran uppgår till 250 kr. och däröver.

Den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 130 bostadsinnehavare eller 92·9 % av socknens samtliga hushåll, har därefter med användande av primäruppgifternas upplysningar om hushållsföreståndarens yrke uppdelats i olika socialgrupper.

Härvid hava i första hand utskilts arbetarhushållen, varvid med arbetare förståtts personer, som hava sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst.[1]

Medan tillämpningen av denna grundsats är ganska lätt med avseende på de industriella yrkena, vållar inom jordbruksnäringen avgränsandet av de båda sociala huvudklasserna arbetsgivare och arbetare stora svårigheter. Detta medför bl. a., att såsom särskild huvudklass måste redovisas jordtorparna, vilka intaga en mellanställning mellan företagare och arbetare. Vad Uråsa beträffar, synes dock denna för södra och mellersta Sveriges landsbygd eljest så karaktäristiska samhällsklass fullständigt saknas, beroende därpå, att, som förut nämnts, bygdens dagsverkstorpare under de senaste åren blivit i tillfälle att friköpa sina torp.

Jämte ett antal jordbruks- och industriarbetare, hantverkare m. fl., vilka vid jordstyckningarna förvärvat brukningsdelar, bilda dessa förutvarande torpare huvudmassan av socknens största och mest karaktäristiska hushållskategori, de självägande småbrukarna. Dessa, vartill jämväl räknats några sedan gammalt befintliga småbönder, besitta i regel jordbruk på 2—10 har åkerjord, varav brukarens familj med egna krafter kan hämta sitt väsentliga uppehälle. Det full besuttenhet givande bondebruket, för vars drivande jämväl måste användas lejd arbetskraft, består däremot vanligen av brukningsdelar på 10—50 har odlad jord. Innehavarna av dylika jordbruk tillhöra antingen hemmansägarklassen, vartill jämväl förts ägare av mera betydande jordlägenheter, eller också den i denna småbruksbygd mycket fåtaliga hemmansarrendatorsgruppen, som omfattar brukare av andra tillhörig jord. Tillsammans med socknens småhandlare, hantverkare m. fl. näringsutövare utom jordbruket bilda dessa båda jordbrukarklasser huvudgruppen självständiga näringsidkare.

Till tjänstemannaklassen hava räknats några lägre stats- och kommunaltjänstemän, medan till kategorien pensionärer, understödstagare m. fl. förts socknens undantagsfolk, gratialister, inhysingar o. d., ävensom personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

För samtliga dessa grupper av mindre bemedlade belyses bostadsstandarden närmare genom tab. G (sid. 26).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög

[1] Framhållas må, att förevarande undersökning endast avser arbetare, som bilda egna hushåll, medan tjänare i husbondens kost, som ovan (sid. 23) antytts, icke komma till synes, enär de inräknats i resp. arbetsgivares hushåll.

Tab. G. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hushåll i Uråsa, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa bostäder boende personer.					
	Hela antalet.	Därav				Därav i enfamiljshus.	Hela antalet.	Därav i				Därav i enfamiljshus.
		1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.			1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	
Absoluta tal.												
Arbetare	**24**	2	15	4	3	16	**97**	5	62	19	11	65
därav jordbruksarbetare	**20**	2	13	4	1	12	**81**	5	55	19	2	49
industri- och hantverksarbetare	**4**	—	2	—	2	4	**16**	—	7	—	9	16
Jordtorpare	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Självständiga näringsidkare	**87**	—	28	27	32	85	**449**	—	137	134	178	437
därav småbrukare	**61**	—	22	20	19	59	**312**	—	110	97	105	300
hemmansägare	**13**	—	1	3	9	13	**70**	—	5	14	51	70
hemmansarrendatorer	**2**	—	1	—	1	2	**16**	—	7	—	9	16
näringsidkare utom jordbruket	**11**	—	4	4	3	11	**51**	—	15	23	13	51
Lägre tjänstemän	**3**	—	1	1	1	3	**18**	—	6	10	2	18
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**16**	1	10	4	1	14	**39**	2	18	10	9	36
Samtliga	**130**	**3**	**54**	**36**	**37**	**118**	**603**	**7**	**223**	**173**	**200**	**556**
	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Relativa tal.												
Arbetare	**18·5**	8·3	62·5	16·7	12·5	66·7	**173**	250	207	158	92	155
därav jordbruksarbetare	**15·4**	10·0	65·0	20·0	5·0	60·0	**184**	250	212	158	50	163
industri- och hantverksarbetare	**3·1**	—	50·0	—	50·0	100·0	**133**	—	175	—	113	133
Jordtorpare	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Självständiga näringsidkare	**66·9**	—	32·2	31·0	36·8	97·7	**158**	—	245	165	120	156
därav småbrukare	**46·9**	—	36·1	32·8	31·1	96·7	**166**	—	250	162	125	164
hemmansägare	**10·0**	—	7·7	23·1	69·2	100·0	**123**	—	250	156	111	123
hemmansarrendatorer	**1·5**	—	50·0	—	50·0	100·0	**229**	—	350	—	180	229
näringsidkare utom jordbruket	**8·5**	—	36·4	36·4	27·2	100·0	**155**	—	188	192	100	155
Lägre tjänstemän	**2·3**	—	33·3	33·3	33·4	100·0	**180**	—	300	333	40	180
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**12·3**	6·3	62·5	25·0	6·2	87·5	**103**	200	90	83	180	103
Samtliga	**100·0**	**2·3**	**41·5**	**27·7**	**28·5**	**90·8**	**155**	**233**	**206**	**160**	**118**	**151**

grad växlar för olika grupper av sådana. Vad de något mera talrikt företrädda hushållskategorierna beträffar, bebo av jordbruksarbetarhushållen 25·0 % bostadslägenheter om 2 rum och kök och däröver, medan motsvarande procenttal för småbrukare är 63·9 %, för hemmansägare 92·3 %, för näringsidkare utom jordbruket 63·6 % samt för pensionärer och understödstagare m. fl. 31·2 %.

Enär sistnämnda kategori huvudsakligen utgöres av småhushåll, är emellertid trångboddheten (kol. 8—13) inom densamma jämförelsevis ringa, då här i genomsnitt endast 103 boende komma på 100 rum. Större är folktätheten inom de självständiga näringsidkarnas familjer, av vilka hemmansägarna uppvisa relationstalet 123, näringsidkarna utom jordbruket 155 och småbrukarna 166. Ännu mera trångbodda äro jordbruksarbetarhushållen, inom vilka 184 boende komma på 100 rum. Denna siffra påverkas dock avsevärt av den stora folktätheten i socknens visserligen fåtaliga statlängor, ty för de 60 % av lantarbetarna (daglönare m. fl.), som bo i enfamiljshus, utgör jämförelsetalet endast 163 (kol. 13), sålunda t. o. m. lägre än för småbrukarna. Att bostadsutrymmet inom sistnämnda kategori icke är större, sammanhänger givetvis med det ovan (sid. 14) omnämnda förhållandet, att de flesta småbrukens manbyggnader utgöras av äldre torpstugor, vilka erbjuda ett tämligen knappt bostadsutrymme.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

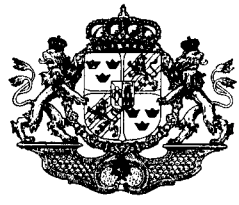

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

VIII.

BRÄNNKYRKA

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1914
[142011]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt,

dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava förut publicerats sju, avseende städerna Vänersborg, Luleå, Karlstad och Jönköping, köpingen Sundbyberg samt landskommunerna Björkvik och Uråsa; och överlämnas härmed till offentligheten den åttonde, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i den del av Stockholms stad, som före ingången av år 1913 utgjorde Brännkyrka socken med därinom belägna municipalsamhällen Liljeholmen och Örby.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av undertecknad Nyström, vilken även, med biträde av amanuensen Mårten Granqvist, utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i juni 1914.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Brännkyrka.

I. Socknens utveckling från landsbygd mot stadsbygd 9

II. Den nuvarande landsbygden.

1. Egendomar och fastighetsvärden 14
2. Byggnader och boningsrum 16
3. De boende och bostäderna 18

III. Den nuvarande stadsbygden.

1. Byggnadsmark och fastighetsvärden 30
2. Hus och våningar 32
3. Lägenheter, rum och lokaler 34
4. Hyra och inkomst 40
5. De boende och bostäderna 52

Bilaga: Karta över Brännkyrka.

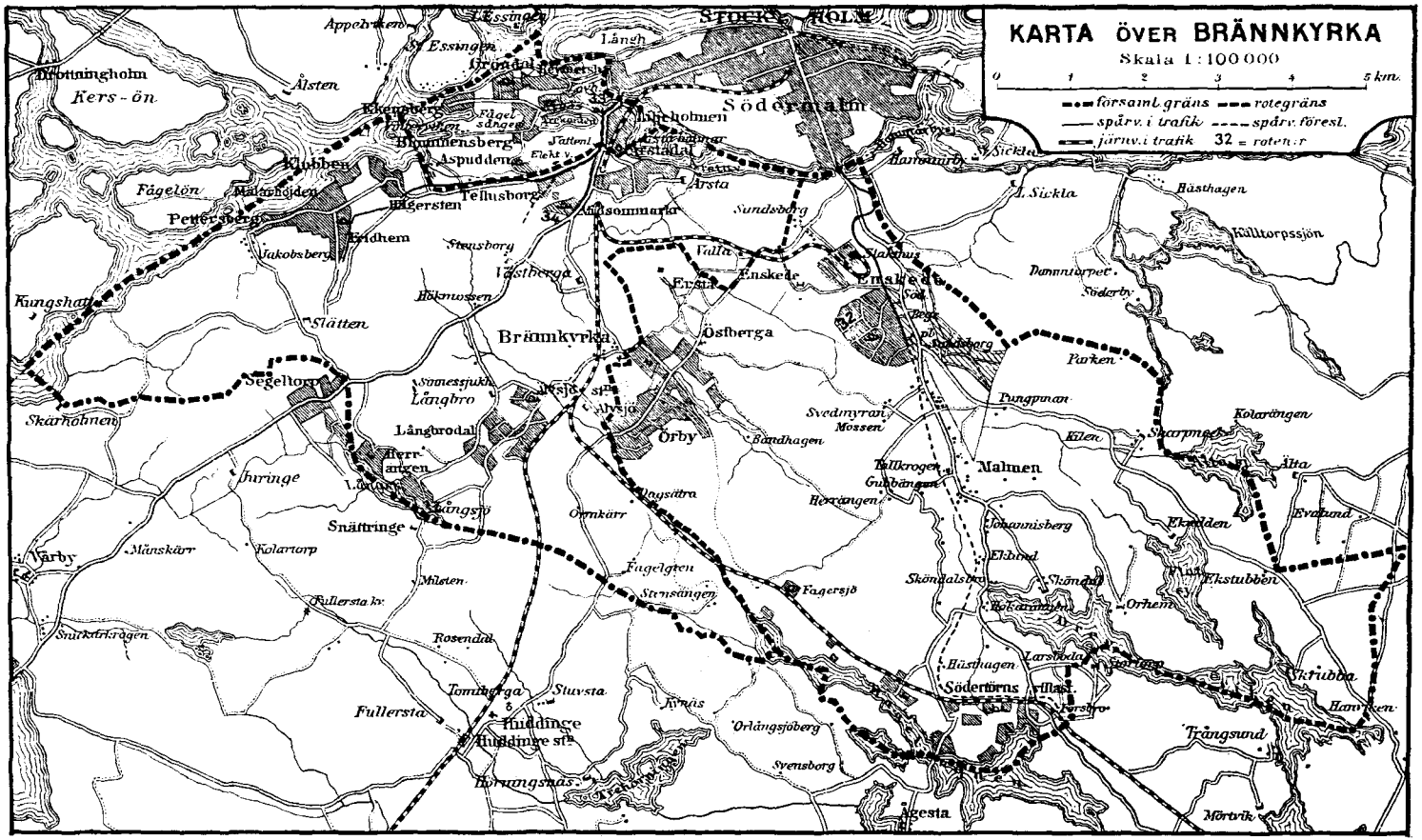
KARTA ÖVER BRÄNNKYRKA
Skala 1:100 000
0 1 2 3 4 5 km.
församl. gräns
rotegräns
spårv. i trafik
spårv. föresl.
järnv. i trafik
32 = roten nr
STOCKHOLM
Södermalm
Essingen
Långholmen
Kungsholmen
Kers-ön
Ekensberg
Blommensberg
Aspudden
Klubben
Fågelön
Petersberg
Tellusborg
Hägersten
Bromma
Jakobsberg
Bridhem
Stensborg
Västberga
Hökmossen
Slätten
Kungshatt
Segeltorp
Skärholmen
Smitt. sjukh.
Långbro
Långsjön
Snättringe
Varby
Månskärr
Kolartorp
Huringe
Herrängen
Långsjö
Milsten
Fullersta kv.
Snuttkärrsvägen
Rosendal
Tomtberga
Sluvsta
Fullersta
Huddinge
Huddinge st.
Hörningsnäs
Årsta
Hägersommarö
Sundsberg
Valla
Enskede
Ersta
Bränkyrka
Östberga
Ahlsjö
Örby
Långbrodal
Ormkärr
Fågelgren
Stensängen
Fagersjö
Svedmyran
Mossen
Bandhagen
Gubbängen
Malmen
Herrängen
Johannisberg
Elkhind
Skändalsbro
Skändal
Orrhem
Larsfjäll
Södertörns Villas.
Torsbro
Trångsund
Svensborg
Örlångsjöberg
Ågesta
Mörtvik
Hästhagen
Kolaängen
Sharpnack
Älta
Evahind
Ekstubben
Ekhagen
Skrubba
Hamnen
Kolsätra
Kilen
Parken
Pungpinan
Tallkrogen
Dammtorpet
Söderby
Kullorpssjön
Hästhagen
Gl. Sickla
Sickla
Slakmyr
Sal
Pl.
Sickla
Årsta
Tattby
Elekt. v.
Fågel-sången
Tattend
Ekens-hängen
Stenhamra
Hägersommarö

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom det område av Stockholms stad, vilket före ingången av år 1913 utgjorde Brännkyrka socken med därinom belägna municipalsamhällen Liljeholmen och Örby, samt tillika anbefallt Överståthållareämbetet i Stockholm att för vederbörande kommunala myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Överståthållareämbetet samt till Brännkyrka kommunalnämnd och Liljeholmens och Örby municipalnämnder avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav läto ifrågavarande kommunala nämnder tillhandahålla samtliga uppgiftspliktiga formulärblanketter, ävensom utfärda kungörelser, varigenom varje fastighetsägare förständigades dels att själv ifylla formuläret för fastighetsuppgifter samt, därest han själv bebodde lägenhet inom fastigheten eller hade sådan outhyrd, jämväl motsvarande antal formulär för lägenhetsuppgifter, dels att från samtliga hyresgäster införskaffa ifyllda exemplar av sistnämnda formulär. De ifyllda blanketterna borde avlämnas samtidigt med uppgifterna till 1913 års mantalsskrivning, vilken, på grund av kommunens inkorporering med Stockholms stad, skulle taga sin början vid den för huvudstaden föreskrivna tidpunkten eller den 2 januari 1913 och verkställas genom rotemännen i de rotar, i vilka den nya stadsdelen komme att indelas.

Enär sålunda bostadsuppgifternas utdelning och insamling måste verkställas genom skilda kommunalmyndigheter, och sedan Överståthållareämbetet meddelat, att ämbetet den 19 november 1912 hos Stadsfullmäktige i Stockholm gjort vederbörlig hemställan om tillsättande av förenämnda granskningskommitté, avlät Kommerskollegium den 26 november s. å. till Stadsfullmäktige en särskild skrivelse i ärendet. Efter redogörelse för vad som

från kollegii sida åtgjorts i och för bostadsräkningen i Brännkyrka, framhöll kollegium häri nödvändigheten av, att de vid bostadsräkningen avlämnade ifyllda formulären underkastades en förberedande granskning och komplettering genom en särskild kommitté, varjämte kollegium hemställde, att i denna i största möjliga utsträckning plats måtte beredas för personer, som med hänsyn till boningsort eller tjänsteställning kunde antagas besitta särskild sakkunskap beträffande inom Brännkyrka rådande bostadsförhållanden, och vilka aktivt deltagit i det föregående bostadsräkningsarbetet.

Med anledning härav bemyndigade Stadsfullmäktige vid sammanträde den 20 januari 1913 Styrelsen över stadens statistiska kontor att utse de sålunda ifrågasatta kommitterade för bostadsuppgifternas förberedande granskning. Vid sammanträde den 22 januari beslöt nämnda styrelse att utse åtta kommitterade, varav tre statistiskt och hygieniskt sakkunniga samt fem byggnadstekniskt och ortssakkunniga, att under ordförandeskap av kontorets direktör verkställa ifrågavarande kontrolleringsarbete.

Sedan primärmaterialet i slutet av januari och början av februari från vederbörande rótemän inkommit till stadens statistiska kontor, vidtog här, under ledning av kommitterades sekreterare aktuarien V. Själander, en undersökning av detsamma med avseende på dess fullständighet och riktighet. På grund av nödvändigheten att sammanställa bostadsräkningsmaterialet med mantals- och taxeringslängder och vissa primäruppgifter till dessa samt med anledning av svårigheterna att, vid de i Stockholms omgivningar rådande mycket rörliga egendoms- och befolkningsförhållandena, införskaffa felande uppgifter, visade sig ifrågavarande granskningsarbete synnerligen besvärligt och tidskrävande och nådde först på sensommaren sin avslutning.

Efter det materialet på detta sätt såväl i numeriskt som i kvalitativt avseende bragts i så fullständigt skick, som under förevarande omständigheter ansågs möjligt, överlämnades det av kommitterade den 12 september 1913 till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. 1 januari samma år övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket det förberedande granskningsarbetet utförts inom Stockholms stads statistiska kontor, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl huvudstadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Brännkyrka.

I. Socknens utveckling från landsbygd mot stadsbygd.

Intill dess Brännkyrka den 1 januari 1913 inkorporerades med Stockholms stad, bildade detta område en egen landskommun, innefattande nordvästra delen av Svartlösa härad i Stockholms län. Socknen omgavs i öster och söder av Nacka och Huddinge socknar, medan den i väster nådde fram till Mälaren och i norr endast genom den smala Årstaviken skildes från Stockholms stad. Det är detta omedelbara grannskap till huvudstaden, som satt sin prägel på de socialekonomiska förhållandena inom området och medfört, att den gamla landskommunen steg för steg förvandlats till en del av »det större Stockholm», vilken faktiska utveckling genom inkorporeringen fått sitt rättsliga uttryck.

Denna landsbygdens omvandling till stadsbygd är dock en helt ny företeelse, i det den i huvudsak faller inom de båda senast förflutna årtiondena. Detta belyses därigenom, att medan socknens invånarantal år 1865 uppgick till 2 059, år 1880 till 4 478 och år 1890 till 5 666 personer, hade folkmängden år 1900 ökats till 8 402, år 1910 till 18 379 samt år 1912 till 25 216 individer. Medan år 1890 på varje kvkm. kommo 75 personer, hade detta relationstal vid tiden för inkorporeringen stegrats till 335 personer.

Det är dock ett för detta förstadsområde — liksom i allmänhet för de moderna storstädernas omgivningar — synnerligen karaktäristiskt förhållande, att folkmängden är ytterst ojämnt fördelad över landarealen. Invånarnas huvudmassa är samlad i ett antal stadsliknande samhällen, nära förbundna med stadskärnan genom från densamma radialt utstrålande järnvägs- och spårvägslinjer men med föga inbördes gemenskap. Mellan och omkring dessa agglomerationer utbreda sig vida sträckor av obebyggd eller landsbygdsartat bebyggd mark, åkrar, ängar och skogar.

För Brännkyrkas vidkommande förklaras denna bebyggelsetyp, vars detaljer framträda å förestående kartskiss (sid. 6), helt naturligt genom arten och inverkan av de båda huvudfaktorer, som framkallat områdets urbanisering, nämligen å ena sidan lokaliseringen till denna trakt av ett antal betydande industriföretag, å den andra utflyttningen av huvudstadens befolkning — särskilt de mindre bemedlade klasserna — från det ursprungliga stadsområdet med dess alltjämt stegrade hyror och tomtpris till billigare byggnadsmark och i allmänhet friare förhållanden. För att närmare belysa dessa faktorers inbördes växelverkan lämnas här nedan en kortfattad översikt över uppkomsten och utvecklingen av de viktigaste befolkningsagglomerationerna inom Brännkyrka.

Invid Liljeholmens järnvägsstation på västra stambanan förlades på 1860-talet en av statens järnvägars reparationsverkstäder. Enär trakten vid

Hornstull i huvudstaden då ännu var i huvudsak obebyggd, förelågo stora svårigheter för verkstadspersonalen att förskaffa sig bostäder i närheten av arbetsplatsen. Inom kort företogo sig dessa arbetare att på egen hand söka lösa bostadsfrågan, i det de från slutet av 1870-talet på den strax söder om verkstadsområdet belägna mark, som tillhörde det då i privat ägo varande, nu Stockholms stad tillhöriga säteriet Årsta, i stor utsträckning började förvärva byggnadstomter med 50 års besittningsrätt. På dessa områden vid Årstavikens sydvästra strand uppstodo efter hand samfälligheterna *Årstadal*, Årstaäng, Årstaskog m. fl. (1 775 inv.), bestående av oregelmässigt grupperade trähus, omgivna av trädgårdstäppor. Åtskilliga av byggnaderna äro större tvåvåningshus, stundom uppförda av flera arbetarfamiljer i inbördes samverkan, men ett flertal representeras av det för äldre förstadssamhällen karaktäristiska »egna hemmet» med ägarens bostad på nedra botten och en lägenhet till uthyrning en trappa upp.

Emellertid hade efter hand till trakterna norr och väster om dessa agglomerationer lokaliserats ett antal betydande industriföretag. På östra delen av ön Reymersholm anlades åren 1868—1869 en betydande yllefabrik och en spritfabrik, varefter under följande årtionde på öns västra del uppväxte ett mindre hyreshussamhälle, benämnt Charlottenburg. Av gammalt datum äro även de båda västerut vid Mälarens strand belägna industriföretagen Vintervikens sprängämnesfabrik (anlagd 1865) samt Stora Ekensbergs skeppsvarv (anlagt 1875), vilka båda i rätt stor utsträckning uppfört bostäder för sina arbetare. Från 1870-talet började det vid Liljeholmsviken belägna området Lövholmen utnyttjas till fabriksanläggningar, och ett sammanhängande större industriområde skapades, sedan den öster härom, invid *Liljeholmsbron belägna jordlägenheten Katrineberg (c:a 12 har) efter år 1890* började styckas till fabrikstomter. Hit äro för närvarande förlagda ett tiotal, delvis mycket betydande fabriker, företrädesvis representerande metall- och maskinindustrien samt den kemisk-tekniska industrien.

Bostadsbehovet för den alltjämt tillväxande industriarbetarbefolkningen tillgodosågs väl delvis av vederbörande arbetsgivare genom uppförande av arbetarbostadshus, men till övervägande del måste det fyllas genom den enskilda företagsamheten. På detta sätt uppkom den söder om industriområdet, vid stranden av sjön Trekanten belägna arbetarbostadskolonien Nynäs, som, jämte samfälligheterna Fågelsången och Blommensberg, i efterföljande framställning sammanförts med det förenämnda fabrikssamhället till en agglomeration, benämnd *övriga* (eller egentliga) *Liljeholmen* (2 627 inv.).

Av större betydelse ur bostadssynpunkt är det nordväst härom, invid Mälarstranden belägna samhället *Gröndal* med Lilla Ekensberg (3 633 inv.). I slutet av 1890-talet inköptes detta c:a 42 har stora område av Gröndals tomt- och byggnads-A.-B. för att utstyckas till byggnadstomter. Försäljningen bedrevs raskt, och snart hade enskilda personer här uppfört inemot ett hundratal bostadshus, merendels två- eller trevånings uthyrningshus av trä, men även ett antal större hyreshus, till storlek och byggnadstyp närmande sig huvudstadens hyreskaserner. Gröndals raska utveckling sam-

manhänger dock icke endast med Liljeholmsindustriens uppblomstring, utan betingas även av de goda ångslupsförbindelserna med Stockholm, vilka medfört, att samhället till väsentlig del är bebott av personer, som hava sitt arbete i huvudstaden, till icke oväsentlig del vid de industriföretag, som efter hand uppkommit i trakten kring Hornstull.

Att direkt tillgodose bostadsbehovet för de mindre bemedlade, vilka drivits till utflyttning genom huvudstadens alltjämt stegrade hyror och tomtpris, har angivits såsom ändamål för tvenne större fastighetsbolag, vilka sydväst om förenämnda samhällen förvärvat betydande markområden. Sålunda innehade Byggnads-A.-B. Manhem sedan omkring år 1900 området *Aspudden* om c:a 42 har, medan Nyborgs A.-B. under år 1908 inköpte lägenheten *Tellusborg* n:r 1 med en areal av 67 har. Innan dessa rätt avsides belägna jordområden kunde exploateras för byggnadsändamål, krävdes åstadkommande av spårvägsförbindelse med Stockholm. År 1909 bildades i detta syfte, huvudsakligen av intressenter i dessa tomtbolag och ägarna till den längre västerut belägna jordbruksegendomen Hägersten, A.-B. Södra förstadsbanan, vilket åren 1910—1911 byggde en spårvägslinje från Liljeholmsbron till Aspudden och Hägersten med bispår såväl till det egentliga Tellusborg som till den Midsommarkransen benämnda östra delen därav. Samtidigt härmed vidtog inom Aspudden och Tellusborg en livlig byggnadsverksamhet, i det bolagen verkställde tomtstyckning samt anlade gator, vägar, vatten- och avloppsledningar m. m. Husen uppfördes till övervägande del av byggmästare, som inköpt tomterna på spekulation. Byggnaderna utgjordes huvudsakligen av större tre eller fyra våningars stenhus, så gott som uteslutande inrymmande smålägenheter, men uppfördes även ett antal smärre egnahemsbyggnader av trä. I dessa nytillkomna förstadssamhällen har under de senaste åren inflyttat en talrik befolkning (3 998 personer), ehuru densamma ännu till mycket väsentlig del utgöres av sådana ekonomiskt svaga befolkningselement, vilka under kampen för tillvaron drivits ut mot storstadens periferi.

År 1912 utdrogs södra förstadsbanan västerut till Fridhems villastad vid Mälaren. Under inverkan av de sålunda förbättrade kommunikationerna har detta samhälle börjat omvandlas från en sommarvillekoloni till en året om bebodd villastad, i det en del sommarvillor vinterbonats och deras ägare, merendels småhandlare och hantverkare, dagligen fara in och ut från huvudstaden. För denna agglomeration, vilken jämte lägenheten Johannesdal i söder med ett gemensamt namn benämnes *Mälarhöjden* (sammanlagt 340 inv.), har nyligen uppgjorts förslag till stadsplan och tomtindelning.

Liksom sålunda i omgivningarna kring Liljeholmens järnvägsstation uppväxt en agglomeration, som före inkorporeringen utgjorde vårt lands största municipalsamhälle (12 033 invånare), har kring den närmast söder därom belägna stambanestationen Älvsjö något senare bildats ett verkligt konglomerat av villastäder. Dessa samhällen, vilka till skillnad från Liljeholmsagglomerationerna så gott som fullständigt sakna egen industri och därför nästan uteslutande bebos av personer med arbete och anställning i huvud-

staden, delas genom järnvägen i tvenne ganska olikartade huvuddelar, en västlig och en östlig.

De äldsta partierna av den västra delen, som i det följande benämnes *Älvsjö* och *Långbrodal* (2 527 inv.), utgöras av villasamhällena Långbrodal och Linboda, vilka under de senaste tio åren uppkommit genom tomtförsäljningar från Långbro gård. Tomterna hava i allmänhet inköpts och bebyggts av byggnadskunniga arbetare, vilka här skapat sig egna hem. Av liknande karaktär äro de längre i söder och väster mot Långsjön belägna villakolonierna Långsjö och Herrängen, vilka de åtta till tio sista åren avsöndrats från tvenne lantegendomar med samma namn, som f. n. innehavas av A.-B. Billiga tomter. Av ännu yngre datum är Älvsjö villastad invid den liknämnda järnvägsstationen, belägen på ett område om c:a 24 har, vilket åren 1908 och 1912 inköptes från Älvsjö gård av A.-B. Hem på landet. Området ordnades av bolaget och utstyckades i ett par hundra tomter, varav närmare hälften försålts till tjänstemän och arbetare m. fl., vilka under byggnadsteknisk och finansiell medverkan av bolaget bebyggt dem med en- eller tvåfamiljsstugor av trä, omgivna av trädgårdstäppor.

En förstadstyp av väsentligt annan art erbjuder den öster om järnvägen belägna agglomerationen, vilken benämnes *Örby* villastad (2 301 inv.). År 1897 inköptes Örby säteri av tvenne affärsmän från Göteborg, vilka därefter omedelbart igångsatte en omfattande tomtförsäljning. På grund av den samtidigt rådande bostadsbristen i huvudstaden och de goda betalningsvillkoren rönte tomterna livlig efterfrågan, särskilt inom arbetsklassen. Då tomtförsäljarna ej i minsta mån sörjde för ordnandet av gator, avlopp o. d., uppstod emellertid ett tämligen oregelmässigt konglomerat av stugor och smärre villabyggnader. Något mera ordnade blevo förhållandena, sedan det raskt växande samhället år 1904 förklarats för municipalsamhälle. Efter år 1908 hava tvenne fastighetsbolag, A.-B. Örby förstad och A.-B. Örby nyhem, sökt igångsätta ett mera planmässigt egnahemsbyggande, men har deras verksamhet ännu icke nått större omfattning.

År 1899 började Stockholm—Nynäs järnvägs A.-B. anlägga järnväg från Älvsjö station till Nynäshamn i Södertörn. Ej långt från förstnämnda ort genomlöpte banan vid sjön Magelungen ovanligt natursköna trakter, varför det ansågs lämpligt att här söka grunda en villakoloni för de mera bemedlade av huvudstadens invånare, vilka vid denna tid i stigande utsträckning började förlägga sina bostäder utom den egentliga staden. I detta syfte grundades år 1900 *A.-B. Södertörns villastad*, som från den av bolaget förvärvade egendomen Farsta (med Marieberg) omedelbart började avsöndra tomter. Dessa, vilka i regel voro tämligen stora (i genomsnitt c:a ett tld), förvärvades till övervägande del av personer, tillhörande de mera burgna samhällsklasserna, och bebyggdes med större villabyggnader, varav f. n. torde finnas ett sjuttiotal, bebodda av 411 personer. Av utslagsgivande betydelse för villakoloniens utveckling torde bliva, att fastighetsbolagets hela egendom (645 har) år 1912 förvärvades av Stockholms stad.

Detta fastighetsförvärv innebar icke någon tillfällighet, utan utgjorde ett led i en sedan närmare ett decennium från huvudstadens sida målmedvetet förd jordpolitik, åsyftande att utvidga det gamla stadsområdet genom inköp av lämpligt belägna lantegendomar. I detta syfte förvärvades i Brännkyrka år 1904 Enskede gård och följande år Årsta säteri jämte ett par smärre egendomar, varigenom staden kom i besittning av ett sammanhängande markområde omedelbart söder om dåvarande stadsgränsen på c:a 1 255 har. Härigenom erhöll kommunen möjlighet att stödja och reglera de mindre bemedlade klassernas strävanden att utbyta huvudstadens dyra och trånga lägenheter mot billigare, rymligare och hygieniskt mera tillfredsställande bostäder i de närmaste omgivningarna.

Redan år 1906 påbörjades vid *Enskede*, söder om det offentliga slakthuset, anläggningen av en kommunal trädgårdsstad, men med större kraft upptogs utnyttjandet för bostadsändamål av Stockholms stads stora markområden först år 1908, då för deras förvaltning upprättades en särskild lantegendomsnämnd. Medan tidigare i Enskede ett antal tomter på vissa villkor med äganderätt försålts till enskild person, skedde efter denna tid alla markupplåtelser mot tomträtt enligt lagen den 4 juni 1907. Denna upplåtelseform, såsom den av Stockholms stad tillämpas, skiljer sig från äganderätt blott däri, att besittningsrätten är inskränkt till viss tid (60 år), samt att innehavaren av en tomträtt under upplåtelsetiden har att betala en årlig avgäld (för enfamiljshus 15—40 öre per kvm., motsvarande i medeltal c:a 100 kr. för tomt om 500 kvm.). Att intet kapitalutlägg behöver göras för tomtförvärvet torde vara en av orsakerna till den enastående snabba utveckling Enskedestaden har att uppvisa, vilken belyses därav, att vid slutet av år 1912 där förefunnos 535 bostadshus, övervägande avsedda för en familj och bebodda av sammanlagt 3 658 personer. En annan huvudanledning till detta vackra resultat har varit Stockholms stads kraftiga ingripande för bebyggandet av Enskede. Genom stadens försorg har icke blott anlagts vägar samt vatten- och avloppsledningar, utan även uppförts ett hundratal byggnader, avsedda att försäljas till enskilda personer. Vidare påbörjades av staden den 2·5 km. långa spårvägen Skanstull—Enskede, vilken år 1908 övertogs av Stockholms södra spårvägs A.-B. och vid årsskiftet 1908—1909 öppnades för trafik, varigenom den nya förstadens invånare erhöllo synnerligen goda och billiga förbindelser med huvudstaden. Slutligen medverkade Stockholms stad kraftigt till lånefrågans lyckliga lösning genom att ikläda sig garanti till kapital och ränta för obligationer, utgivna av A.-B. Stockholms tomträttskassa, vilken bildats år 1908 i ändamål att mot säkerhet av inteckning i tomträtter utlåna penningar för att befrämja uppförande av byggnader på Stockholms stad tillhörig mark. Även ledes har staden ekonomiskt understött den ganska betydande bostadsbyggnadsverksamhet, som i Enskede bedrivits av A.-B. Hem på landet och A.-B. Stockholms trädgårdsstäder.

II. Den nuvarande landsbygden.

1. Egendomar och fastighetsvärden.

Enligt Ekonomiska kartverkets mätningar omfattar Brännkyrka en landareal av c:a 7 529 har, varav ungefär fem sjättedelar ännu kunna betraktas som ren landsbygd. Huvudnäringen inom detta område är jordbruk, ehuru visserligen ett jordbruk helt anpassat efter storstadens behov och baserat på uppdriven mjölkproduktion och omfattande trädgårdsodling.

I syfte att för detta område kunna statistiskt belysa den fasta egendomens och särskilt jordens fördelning ur äganderättens synpunkt hava å bostadsräkningsuppgifternas fastighetskartoliner upplysningar inhämtats om såväl ägarens namn som fastighetens areal, taxeringsvärde m. m., varjämte å blanketterna till lägenhetsuppgifter efterfrågats bl. a. den av varje hushåll brukade areal av odlad jord (åker och trädgård). Beträffande dessa senare punkter hava visserligen av naturliga skäl brukarnas uppgifter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, men hava dessa under granskningsarbetet kunnat till väsentlig del avhjälpas genom anlitande av 1913 års mantals- och taxeringslängder, tillgängliga kalenderarbeten samt direkta förfrågningar hos ortskunniga personer. Likväl måste, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, särskilt arealuppgifterna meddelas med en viss reservation. En sammanfattning av de huvudresultat, som framgått av ifrågavarande beräkningar, meddelas i tab. A här nedan.

Enär enligt 1913 års taxeringslängder det av taxeringsnämnden uppskattade värdet av all fast egendom för hela Brännkyrka utgjorde 52·991 mill. kr., ger tabellen vid handen, att av totala fastighetsvärdet endast 9·3 % komma

Tab. A. Översikt över jordegendomsförhållandena å Brännkyrkas landsbygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Fastighetskategori.	Antal jordägare.		Areal: hela ägovidden.		åker och annan odlad jord.		Taxeringsvärde.	
	Absolut.	%	Absolut, har.	%	Absolut, har.	%	Absolut, kr.	%
Jordbruksfastighet	26	*54·2*	5 823	*99·6*	1 903	*99·8*	[1] 4 107 600	*83·5*
tillhörig stat, kommun, stiftelser m. fl.	4	8·3	2 337	*40·0*	929	*48·7*	[1] 2 270 000	*46·1*
» bolag och ekonomiska föreningar	3	*6·3*	1 243	*21·2*	374	*19·6*	600 000	*12·2*
» enskilda personer . .	19	*39·6*	2 243	*38·4*	600	*31·5*	1 237 600	*25·2*
Annan fastighet	22	*45·8*	22	*0·4*	4	*0·2*	[1] 811 500	*16·5*
All fastighet	[2] 48	*100·0*	5 845	*100·0*	1 907	*100·0*	[3] 4 919 100	*100·0*

[1] Taxeringsvärde saknas för 2 fastigheter. — [2] I denna summa hava dubbelräknats 4 ägare av såväl jordbruks- som annan fastighet. — [3] Taxeringsvärde saknas för 4 fastigheter.

på områdets landsbygdsdel. Sistnämnda taxeringsvärde fördelar sig med 83·5 % på jordbruksfastighet och 16·5 % på annan fastighet. Av Brännkyrkas befolkning, vilken enligt vid bostadsräkningen inhämtade uppgifter uppgick till 24 109 individer,[1] voro på den egentliga landsbygden bosatta endast 2 839 personer (11·8 % av samtliga), varför befolkningstätheten här endast blir 49 invånare per kvkm. (jfr sid. 9). Av sistnämnda folknumerär bodde 606 personer eller 21·3 % å sådana fastigheter, vilkas huvudsakliga värde utgjordes av åbyggnaden och vilka till ej oväsentlig del bestodo av hus på ofri grund.

I tabellen fördelas icke blott fastigheterna i dessa båda huvudslag utan även jordbruksfastigheternas ägare på olika kategorier. Lägges taxeringsvärdet till grund, befinnas av dessa fastigheter ej mindre än 55·3 % vara offentlig egendom — som förut är nämnt övervägande tillhörande Stockholms stad — medan 14·6 % utgöra bolagsegendom och endast 30·1 % äro i enskilda personers händer. Av de 19 enskilda jordägarna besutto 8 fastigheter med under 25 000 kr. taxeringsvärde, medan 11 innehade egendomar upptaxerade över detta belopp.

På grundval av i tab. A meddelade upplysningar kan vidare beräknas, att av jordbruksfastigheternas totalareal 40·1 % komma på allmän egendom, 21·4 % på bolagsegendom och 38·5 % på annan enskild egendom. Att den offentliga egendomen kommer lägre på rangskalan, när hänsyn tages till arealen, än då taxeringsvärdet lägges till grund, sammanhänger givetvis med att för ifrågavarande egendomskategori taxeringsvärdena i stor utsträckning basera sig på köpesummorna vid Stockholms stads förut omnämnda lant egendomsförvärv, medan för de båda andra jordägargrupperna motsvarande siffror mera grunda sig på äldre jordköp och hävdvunnen uppskattning.

Fästes enbart avseende vid den odlade jorden, befinnes av denna 48·8 % vara i det allmännas hand, medan bolag och enskilda personer äga resp. 19·7 % och 31·5 %. Av de 19 enskilda jordägarna besitta 10 en åkerareal av 10 har eller däröver, medan återstoden endast förfogar över mindre jordvidder.

En konkret bild av jordegendomsförhållandenas betydelse för bostadsvillkoren erhåller man genom en statistik över det antal personer, som hade sin bostad på de possessioner, vilka tillhörde de tre huvudslagen av jordägare:

		Jordbruksfastighet, tillhörig			*Annan fastighet, tillhörig*			
		stat, kommun, stiftelser m. fl.	bolag och ekon. föreningar.	enskilda personer.	stat, kommun, stiftelser m. fl.	bolag och ekon. föreningar.	enskilda personer.	All fastighet.
Antal jordägare . . .		4	3	19	3	1	18	**48**
Antal å deras egendomar boende personer	absol. tal	1 030	208	995	439	9	158	**2 839**
	relat. tal	*36·3 %*	*7·3 %*	*35·0 %*	*15·5 %*	*0·3 %*	*5·6 %*	*100·0 %*

Ej mindre än 51·8 % av områdets befolkning äro sålunda bosatta på det allmänna tillhörig mark.

[1] Den 31 dec. 1912 utgjorde i hela Brännkyrka församling den mantalsskrivna befolkningen 25 216 och den kyrkoskrivna 23 654 personer.

2. Byggnader och boningsrum.

Medan för stadsarbetaren ordet lägenhet i de flesta fall betecknar sammanfattningen av de rum i ett större hus, över vilka hans hushåll förfogar, förstår landsbygdens småfolk med detta ord merendels en stuga med tillhörande jordbit. Denna karaktäristiska åtskillnad mellan byggnads- och bostadsförhållandena i staden och på landet medför, att man vid en skildring av de senare på ett helt annat sätt än beträffande de förra måste utgå från huset som bostadssocial enhet.

Enär å bostadsräkningsformulären icke upptagits jordbruksfastigheternas för lantbruksdriften erforderliga ekonomihus, såsom stall, ladugårdar, logar, lador m. fl., kunna uppgifter icke lämnas om hela antalet färdiga hus, men väl angående till bostad använda eller avsedda byggnader.

Som av tab. B här nedan framgår, utgjorde antalet dylika 370, varav 337 (91·1 %) belägna på fri och 33 (8·9 %) på ofri grund. Av dessa sistnämnda befunno sig 22 på statens, kommunens eller stiftelsers mark och 11 på enskilda personers hemman.

Tab. B. Översikt över till bostad använda eller avsedda byggnader å Brännkyrkas landsbygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Besittningsform.	Antal till bostad använda eller avsedda byggnader.					Hela antalet bebodda hus.	Häri befintliga		
	Boningshus:		Andra bebodda byggnader:		Summa.		boningsrum.	hushåll.	personer.
	bebodda.	obebodda.	uthus.	övriga.					
Hus, tillhörande markägaren	271	50	3	13	337	287	1 690	591	2 660
Hus, icke tillhörande markägaren	23	9	—	1	33	24	131	52	179
Samtliga hus	**294**	**59**	**3**	**14**	**370**	**311**	**1 821**	**643**	**2 839**

Av ifrågavarande hus tillhöra 81 kategorien »annan fastighet». Huru övriga hus äro fördelade på områdets förenämnda 26 jordegendomar, åskådliggöres närmare genom följande tablå:

Antal bostadshus per egendom:		1.	2.	3.	4.	5.	6–9.	10–19.	20–29.	30 och däröver.	Summa.
Antal egendomar	abs. tal .	2	4	4	2	4	3	2	3	2	**26**
	rel. tal .	*7·7 %*	*15·4 %*	*15·4 %*	*7·7 %*	*15·4 %*	*11·5 %*	*7·7 %*	*11·5 %*	*7·7 %*	*100·0 %*

I genomsnitt komma 11 hus med bostadskaraktär på varje egendom.

Av de hus, vilka äro av betydelse ur bostadssynpunkt, utgöras 353 av mangårdsbyggnader, statar- och andra arbetarbostadshus, torpstugor, backstugor, sommarvillor m. fl. slag av egentliga boningshus.

Sammanställas de upplysningar, som i bostadsräkningsuppgifterna föreligga rörande boningshusens **brandförsäkringsvärde**, uppges detta för 346 hus utgöra 2·789 mill. kr., vilket motsvarar c:a 8 000 kr. per hus.

Samma källa upplyser angående boningshusens **byggnadsmaterial**, att av dem 13 eller 3·7 % voro uppförda av sten och 340 eller 96·3 % av trä.

Vad antalet **våningar i höjd** beträffar, utgör medeltalet per hus 1·5, vilket anger envåningshuset som förhärskande boningshustyp. Detta framgår även av följande tablå, som fördelar områdets hus efter våningshöjden:

	Antal våningar i höjd:	1.	2.	3.	Summa.
Antal boningshus	absoluta tal	180	155	18	**353**
	relativa tal	*51·0 %*	*43·9 %*	*5·1 %*	*100·0 %*

Blott ett fåtal hus med bostadsrum i tre etager finnas således inom området, och av tvåvåningshusen äro en stor del ur byggnadsteknisk synpunkt att anse som envåningshus med boningsrum på vinden.

Av boningshusen stå 59 **obebodda**, men av dessa synas ett flertal utgöras av vid tiden för bostadsräkningen lediga sommarbostäder.

Riktas uppmärksamheten på de 311 **bebodda** husen, befinnas bland dessa ingå 3 uthus och 14 övriga byggnader, vilka senare merendels utgöras av skolhus, barnhem, sjukhus, fattiggårdar o. d. anstaltsbyggnader.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av de bebodda byggnaderna efter antalet i dem befintliga **rum** (boningsrum och kök):

	Antal rum per hus:	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8 o. fl.	Summa.
Antal bebodda hus	abs. tal . .	16	63	34	34	33	30	22	79	**311**
	rel. tal . .	*5·2 %*	*20·3 %*	*10·9 %*	*10·9 %*	*10·6 %*	*9·6 %*	*7·1 %*	*25·4 %*	*100·0 %*

Husen bestå sålunda till 5·2 % av stugor med blott ett enda rum, till 31·2 % av två- och trerumsstugor, till 38·2 % av byggnader med 4—7 rum samt till 25·4 % av ännu större byggnader.

De bebodda husens storlek kan även belysas därigenom, att de fördelas efter **invånarantalet**, såsom skett i följande uppställning:

	Antal invånare per hus:	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.	Summa.
Antal hus	absoluta tal .	107	115	42	21	11	9	6	**311**
	relativa tal .	*34·4 %*	*37·0 %*	*13·5 %*	*6·8 %*	*3·5 %*	*2·9 %*	*1·9 %*	*100·0 %*

Vill man upprätta en statistik, som exakt utvisar, huru husen fördela sig efter antalet i dem boende **hushåll**, möter den svårigheten, att i ganska många fall ett enda hushåll är fördelat på flera byggnader. Husbondfolket bebor mangårdsbyggnaden, men drängar och andra tjänare i arbetsgivarens kost en drängstugu- eller flygelbyggnad. Likaså kan en arbetarbostad på en egendom inhysa såväl självständiga familjehushåll som ensamma personer, tillhörande arbetsgivarfamiljens matlag. Närmare belysas dessa förhållanden genom följande uppställning:

Antal hushåll per hus:		del av ett.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Summa.
Antal bebodda hus	abs. tal . .	12	159	69	32	13	10	6	1	9	311
	rel. tal . .	*3·9 %*	*51·1 %*	*22·2 %*	*10·3 %*	*4·2 %*	*3·2 %*	*1·9 %*	*0·3 %*	*2·9 %*	*100·0 %*

På grund av nu berörda, ofta ganska komplicerade förhållanden hava i denna tablå måst vidtagas vissa korrigeringar i syfte att undvika dubbelräkningar. Fullständigt kunna ifrågavarande svårigheter övervinnas först när, såsom i det följande skett, huset såsom bostadssocial enhet utbytes mot sammanfattningen av de av ett och samma hushåll disponerade boningsrummen utan avseende på dessas belägenhet.

3. De boende och bostäderna.

Vill man jämföra bostadsförhållandena på land och i stad, måste i båda fallen till grund läggas samma bostadssociala enhet, nämligen det antal rum, över vilka varje hushåll förfogar. I staden ligga dessa boningsrum vanligen i samma våning av ett större hus och äro i regel förenade till en lägenhet. På den rena landsbygden äro bostäder av denna typ icke så vanliga, enär ofta varje hushåll helt förfogar över ett, i vissa fall t. o. m. över flera bostadshus. Dessa förhållanden få dock icke fördunkla den inre enhet, som den gemensamma användningen och besittningen ger åt dessa byggnadstekniskt ofta skilda lokaler, vilka i det följande sammanfattas under beteckningen bostad (bostadslägenhet).

I en bostadsstatistik, som till enhet tager hushållet, måste man givetvis bortse från invånarna i fattigvårds-, sjukvårds- och liknande anstalter, vilka ej kunna räknas till vanliga hushåll. Anstaltsbefolkningen å Bränkyrkas landsbygd utgjorde 258 personer, vadan den egentliga bostadsbefolkningen uppgår till 2 581 personer.

En fullständig uppdelning av bostäderna i sådana, som uteslutande tjäna bostadsändamål, och i sådana, vilka avse att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov utan jämväl att bereda honom för hans yrkesutövning nödiga lokaler m. m., påfordra eller ens möjliggöra däremot icke landsbygdens särskilda förhållanden. Erinras må därom, att i en jordbruksbygd boningsrummen ju i de flesta fall stå i mer eller mindre omedelbart sammanhang med för lantbruksdriften erforderliga lokaler och utrymmen.

Det antal bostäder, över vilka hushållen förfoga, ävensom bostädernas fördelning efter besittningsform och storleksklass, framgår av tab. C (sid. 19).

Från husägarens synpunkt kunna, som ovan (sid. 16) angivits, boningshusen endast fördelas i tvenne grupper, nämligen hus på fri och hus på ofri grund. Ställer man sig däremot på bostadsinnehavarens ståndpunkt, böra bland de hushåll, som bebo dessa hus, utskiljas icke blott sådana med egen bostad på egen jord eller på annans mark utan även sådana, vilka med eller utan avgäld bebo andra tillhöriga bostadslägenheter. Som tab. C

Tab. C. De begagnade bostäderna å Brännkyrkas landsbygd, fördelade efter hus- och bostadskategorier samt besittningsformer.

1	2	3	4	5	6
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	D ä r a v			
		i eget hus:		i andras hus:	
		på egen grund.	på annans mark.	upplåtna mot avgäld.	fritt upplåtna.
Absoluta tal.					
Enfamiljshus.					
1 rum med spis (kök)	**14**	—	—	7	7
1 » och kök	**60**	1	—	30	29
2 » » »	**17**	—	—	10	7
3 » » »	**15**	—	1	10	4
4 » » »	**11**	2	1	6	2
5 » » »	**9**	2	—	7	—
6 » » »	**8**	1	—	4	3
7 o. fl. » » »	**15**	5	—	9	1
Summa	**149**	**11**	**2**	**83**	**53**
Flerfamiljshus.					
1 o. fl. rum utan spis	**79**	—	—	34	45
1 rum med spis (kök)	**59**	—	—	5	54
1 » och kök	**247**	1	1	97	148
2 » » »	**54**	1	2	34	17
3 » » »	**28**	2	1	16	9
4 » » »	**9**	—	—	7	2
5 » » »	**6**	1	1	2	2
6 » » »	**2**	—	—	1	1
7 o. fl. » » »	**3**	1	—	2	—
Summa	**487**	**6**	**5**	**198**	**278**
Hela antalet bostäder	**636**	**17**	**7**	**281**	**331**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.			
Enfamiljshus.					
1 rum med spis (kök)	**2·2**	—	—	50·0	50·0
1 » och kök	**9·4**	1·7	—	50·0	48·3
2 » » »	**2·7**	—	—	58·8	41·2
3 » » »	**2·4**	—	6·7	66·7	26·6
4 » » »	**1·7**	18·2	9·1	54·5	18·2
5 » » »	**1·4**	22·2	—	77·8	—
6 » » »	**1·2**	12·5	—	50·0	37·5
7 o. fl. » » »	**2·4**	33·3	—	60·0	6·7
Summa	**23·4**	**7·4**	**1·3**	**55·7**	**35·6**
Flerfamiljshus.					
1 o. fl. rum utan spis	**12·4**	—	—	43·0	57·0
1 rum med spis (kök)	**9·3**	—	—	8·5	91·5
1 » och kök	**38·8**	0·4	0·4	39·3	59·9
2 » » »	**8·5**	1·8	3·7	63·0	31·5
3 » » »	**4·4**	7·1	3·6	57·1	32·2
4 » » »	**1·4**	—	—	77·8	22·2
5 » » »	**1·0**	16·7	16·7	33·3	33·3
6 » » »	**0·3**	—	—	50·0	50·0
7 o. fl. » » »	**0·5**	33·3	—	66·7	—
Summa	**76·6**	**1·2**	**1·0**	**40·7**	**57·1**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**2·7**	**1·1**	**44·2**	**52·0**

utvisar, bebodde av samtliga 636 hushåll endast 3·8 % egna hus, medan 96·2 % voro inhysta i byggnader i andras ägo.

Skärskådas närmare hushållens bostadsbesittning, befinnas blott 2·7 % av dem hava fullt tryggad ställning med avseende på bostaden. Dessa utgöras av de 17 hushåll, som bebo eget hus — övervägande enfamiljshus — på fri och egen grund.

I ett mera osäkert läge befinna sig de 7 lägenhetsinnehavarfamiljer (1·1 % av samtliga hushåll), vilka uppfört sina stugor på andras ägor och innehava sina bostadstomter antingen fritt eller mot särskild avgäld.

Ännu ofördelaktigare ställda ur bostadsbesittningens synpunkt äro de 612 hushåll, som bebo andras hus.

För nyttjanderätten erlägga 281 av dessa (44·2 % av samtliga) särskild avgäld, vilken kan betecknas som arrende, när avtalet i första rummet avser upplåtelse av jord och mera som en bisak rätten att begagna därå uppförda hus, men som hyra i de här ganska talrika fall, då byggnadens begagnande är det huvudsakliga.

Lämnas förstnämnda slag av nyttjanderättsupplåtelse å sido och riktas uppmärksamheten uteslutande på de uthyrda bostadslägenheterna, framgår årsavgäldens genomsnittliga belopp för de viktigaste slagen av sådana av följande tablå:

Hus- och bostadskategori:	Enfamiljshus:				Flerfamiljshus:			
	enkelkök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	enkelrum, enkelkök m. fl.	1 rum o. kök.	2 rum o. kök.	3 o. fl. rum o. kök.
Antal bostäder	7	24	9	19	39	95	34	20
Medelhyra pr år, kr.	89	168	247	584	108	169	249	513

Att stora delar av Brännkyrka ännu bevarat sin landsbygdskaraktär så till vida, att sättet för bostadsbehovets tillfredsställande ännu i väsentlig mån kvarstår på naturahushållningens ståndpunkt, belyses därav, att för ej mindre än 52·0 % av områdets hushåll bostadsinnehavet icke medför några som helst kontanta utlägg för vederbörande familjer. Invånarna i dessa fritt upplåtna lägenheter utgöras av 331 hushåll av lantarbetare, gratialister o. d., vilka innehava sina bostäder antingen som del av arbetslön eller i understöd.

Tagas områdets samtliga 636 hushåll under ett, befinnas av dem 23·4 % bebo enfamiljshus och 76·6 % flerfamiljshus. Inom båda huskategorierna består, som förut nämnts, familjebostaden i regel av »stuga» med spis samt en eller två kammare, vilket i tabellen åskådliggöres därigenom, att av samtliga bostäder 83·3 % bestå av högst två rum och kök samt att bland dessa 57·9 % utgöras av bostadslägenheter om 1 rum och kök.

En noggrannare redogörelse för de rum och lokaler, som ingå i bostäderna, återfinnes i tab. D (sid. 21). Enligt denna skulle inom området vara i användning sammanlagt 1 058 boningsrum (kol. 4) i betydelsen av rum, som stadigvarande användas till bostad. Av dessa hava 19 eller 1·8 % uppgivits sakna fast värmeanordning och utgöras sålunda av kallrum (kol. 5)

Tab. D. De begagnade bostäderna å Brännkyrkas landsbygd, fördelade efter bostads- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v					
			boningsrum:		kök (rum med spis).	tamburer.	kontors-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav kallrum.				
Absoluta tal.								
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	14	14	—	—	14	—	—	—
1 » och kök	60	126	60	—	60	6	—	—
2 » » »	17	63	34	3	17	4	—	8
3 » » »	15	68	45	2	15	7	1	—
4 » » »	11	63	44	1	11	6	—	2
5 » » »	9	60	45	2	9	1	5	—
6 » » »	8	63	48	—	8	7	—	—
7 o. fl. » » »	15	171	141	7	15	15	—	—
Summa	**149**	**628**	**417**	**15**	**149**	46	**6**	**10**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis	79	95	91	1	—	1	3	—
1 » med spis (kök) . .	59	59	—	—	59	—	—	—
1 » och kök	247	509	247	—	247	15	—	—
2 » » »	54	176	108	1	54	9	4	1
3 » » »	28	127	84	1	28	9	5	1
4 » » »	9	60	36	1	9	6	—	9
5 » » »	6	46	30	—	6	5	5	—
6 » » »	2	15	12	—	2	1	—	—
7 o. fl. » » »	3	37	33	—	3	1	—	—
Summa	**487**	**1 124**	**641**	**4**	**408**	47	**17**	**11**
Hela antalet bostäder	**636**	**1 752**	**1 058**	**19**	**557**	**93**	**23**	**21**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.	I % av kol. 3.			
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	2·2	0·8	—	—	100·0	—	—	—
1 » och kök	9·4	7·2	47·6	—	47·6	4·8	—	—
2 » » »	2·7	3·6	54·0	8·8	27·0	6·3	—	12·7
3 » » »	2·4	3·9	66·2	4·4	22·0	10·3	1·5	—
4 » » »	1·7	3·6	69·8	2·3	17·5	9·5	—	3·2
5 » » »	1·4	3·4	75·0	4·4	15·0	1·7	8·3	—
6 » » »	1·2	3·6	76·2	—	12·7	11·1	—	—
7 o. fl. » » »	2·4	9·7	82·4	5·0	8·8	8·8	—	—
Summa	**23·4**	**35·8**	**66·4**	**3·6**	**23·7**	7·3	**1·0**	**1·6**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis	12·4	5·4	95·8	1·1	—	1·1	3·1	—
1 » med spis (kök) . .	9·3	3·4	—	—	100·0	—	—	—
1 » och kök	38·8	29·1	48·5	—	48·5	3·0	—	—
2 » » »	8·5	10·1	61·3	0·9	30·7	5·1	2·3	0·6
3 » » »	4·4	7·2	66·2	1·2	22·0	7·1	3·9	0·8
4 » » »	1·4	3·4	60·0	2·8	15·0	10·0	—	15·0
5 » » »	1·0	2·6	65·2	—	13·0	10·9	10·9	—
6 » » »	0·3	0·9	80·0	—	13·3	6·7	—	—
7 o. fl. » » »	0·5	2·1	89·2	—	8·1	2·7	—	—
Summa	**76·6**	**64·2**	**57·0**	**0·6**	**36·3**	4·2	**1·5**	**1·0**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**60·4**	**1·8**	**31·8**	**5·3**	**1·3**	**1·2**

Under särskild rubrik (kol. 6) redovisas samtliga kök eller spisrum, ehuru desamma, som förut antytts, av landsbygdens småfolk regelmässigt användas till sov- och dagligrum; av denna rumskategori förefunnos tillsammans 557.

Uppgifterna om tamburer äro, såsom de medievala siffrorna i kol. 7 antyda, tämligen osäkra, då ovisshet flerstädes synes hava rått, huruvida de åtminstone i enfamiljshus regelmässigt förefintliga förstugorna skulle redovisas under denna rubrik. Något mera pålitliga äro de i kol. 8 och 9 införda siffrorna för antalet kontors- och verkstadsrum o. d. affärsrum samt övriga rum och lokaler.

Från de tre sistnämnda rumskategorierna bortses i det följande, varest med rum förstås allenast boningsrum och kök.

Sedan sålunda bostädernas antal, storlek o. s. v. blivit belyst, i den mån materialet det medger, synes uppmärksamheten lämpligen böra riktas på det sätt, på vilket ifrågavarande utrymmen av socknens befolkning användas och utfyllas.

Huru denna, som anstaltsbefolkningen undantagen uppgår till 2 581 personer (jfr sid. 18), fördelar sig på de olika bostadskategorierna, framgår av tab. E (sid. 23).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 19) genom att lämna mot bostadstalen svarande boendesiffror, anger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av bostäder.

Under det att ifrågavarande relationstal för samtliga bostäder uppgår till 160, utgör det för dem av dessa, som befinna sig i enfamiljshus, 121, medan för de hushåll, som blott bebo delar av hus, proportionstalet är betydligt högre eller 181.

Inom dessa huskategorier äro de variationer, som sammanhänga med olika upplåtelseformer, högst betydande. Medan för hushållen i enfamiljshus på fri och egen grund i medeltal blott 78 invånare komma på 100 rum, stiger motsvarande tal för de egna husen på annans mark till 111, för de mot avgäld upplåtna bostäderna till 122 och för de fritt upplåtna till 146.

I fråga om flerfamiljshusen synas samma förhållanden göra sig gällande, i det att motsvarande tal här utgöra resp. 92, 128, 167 och 202. Sistnämnda tal torde särskilt hava rönt inverkan av förhållandena i herrgårdarnas statlängor.

Dessa siffror häntyda sålunda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda bostadskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. F (sid. 24).

Av tabellen framgår, hurusom enkelrummen och spisrummen företrädesvis hysa en- och tvåpersonshushåll, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa

Tab. E. De i bostäderna å Brännkyrkas landsbygd boende, fördelade efter bostadskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Hus- och bostadskategorier.	Antal boende i samtliga bostäder:		Därav i följande slag av bostäder:							
			e g e t h u s				a n d r a s h u s			
			på egen grund:		på annans mark:		upplåtna mot avgäld:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.										
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	40	286	—	—	—	—	18	257	22	314
1 » och kök . . .	243	203	4	200	—	—	127	212	112	193
2 » » » . . .	77	151	—	—	—	—	48	160	29	138
3 » » » . . .	75	125	—	—	2	50	49	123	24	150
4 » » » . . .	59	107	12	120	8	160	29	97	10	100
5 » » » . . .	62	115	15	125	—	—	47	112	—	—
6 » » » . . .	37	66	8	114	—	—	21	75	8	38
7 o. fl. » » » . . .	92	59	30	52	—	—	53	63	9	64
Summa	**685**	**121**	**69**	**78**	**10**	**111**	**392**	**122**	**214**	**146**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	178	196	—	—	—	—	79	203	99	190
1 » med spis (kök)	161	273	—	—	—	—	13	260	148	274
1 » och kök . . .	1 059	214	3	150	6	300	388	200	662	224
2 » » » . . .	256	158	6	200	7	117	163	160	80	157
3 » » » . . .	126	113	9	113	2	50	80	125	35	97
4 » » » . . .	44	98	—	—	—	—	35	100	9	90
5 » » » . . .	38	106	5	83	8	133	18	150	7	58
6 » » » . . .	13	93	—	—	—	—	8	114	5	71
7 o. fl. » » » . . .	21	58	12	63	—	—	9	53	—	—
Summa	**1 896**	**181**	**35**	**92**	**23**	**128**	**793**	**167**	**1 045**	**202**
Hela antalet bostäder	**2 581**	**160**	**104**	**82**	**33**	**122**	**1 185**	**149**	**1 259**	**189**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	1·5	178·8	—	—	—	—	45·0	172·5	55·0	166·1
1 » och kök . . .	9·4	126·9	1·6	243·9	—	—	52·3	142·3	46·1	102·1
2 » » » . . .	3·0	94·4	—	—	—	—	62·3	107·4	37·7	73·0
3 » » » . . .	2·9	78·1	—	—	2·7	41·0	65·3	82·6	32·0	79·4
4 » » » . . .	2·3	66·9	20·3	146·3	13·6	131·1	49·2	65·1	16·9	52·9
5 » » » . . .	2·4	71·9	24·2	152·4	—	—	75·8	75·2	—	—
6 » » » . . .	1·4	41·3	21·6	139·0	—	—	56·8	50·3	21·6	20·1
7 o. fl. » » » . . .	3·6	36·9	32·6	63·4	—	—	57·6	42·3	9·8	33·9
Summa	**26·5**	**75·6**	**10·1**	**95·1**	**1·5**	**91·0**	**57·2**	**81·9**	**31·2**	**77·2**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	6·9	122·5	—	—	—	—	44·4	136·2	55·6	100·5
1 » med spis (kök)	6·2	170·6	—	—	—	—	8·1	174·5	91·9	145·0
1 » och kök . . .	41·1	133·8	0·3	182·9	0·6	245·9	36·6	134·2	62·5	118·5
2 » » » . . .	9·9	98·8	2·3	243·9	2·7	95·9	63·7	107·4	31·3	83·1
3 » » » . . .	4·9	70·6	7·1	137·8	1·6	41·0	63·5	83·9	27·8	51·3
4 » » » . . .	1·7	61·3	—	—	—	—	79·5	67·1	20·5	47·6
5 » » » . . .	1·5	66·3	13·2	101·2	21·0	109·0	47·4	100·7	18·4	30·7
6 » » » . . .	0·5	58·1	—	—	—	—	61·5	76·5	38·5	37·6
7 o. fl. » » » . . .	0·8	36·3	57·1	76·8	—	—	42·9	35·6	—	—
Summa	**73·5**	**113·1**	**1·9**	**112·2**	**1·2**	**104·9**	**41·8**	**112·1**	**55·1**	**106·9**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**4·0**	**100·0**	**1·3**	**100·0**	**45·9**	**100·0**	**48·8**	**100·0**

Tab. F. De begagnade bostäderna å Bräunkyrkas landsbygd, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Enfamiljshus:								Flerfamiljshus:				
Antal personer.	1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
1	1	6	1	—	—	—	1	—	54	9	—	4	**76**
2	8	11	3	3	—	—	—	1	32	36	9	7	**110**
3	2	15	4	1	3	1	1	2	24	55	13	3	**124**
4	1	7	2	2	3	2	3	2	11	44	8	6	**91**
5	—	5	1	4	—	—	—	1	7	36	6	6	**66**
6	1	6	2	3	—	—	1	2	4	37	3	8	**67**
7	1	4	1	—	2	3	1	3	4	13	6	7	**45**
8	—	4	1	—	3	2	1	1	1	11	4	4	**32**
9	—	1	2	1	—	—	—	2	—	4	5	1	**16**
10	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	**3**
11	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	**2**
12	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	**3**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	**1**
15 o. fl.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hela antalet bostäder	**14**	**60**	**17**	**15**	**11**	**9**	**8**	**15**	**138**	**247**	**54**	**48**	**636**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1	7·1	10·0	5·9	—	—	—	12·5	—	39·1	3·6	—	8·3	**11·9**
2	57·2	18·3	17·6	20·0	—	—	—	6·7	23·2	14·6	16·7	14·6	**17·3**
3	14·3	25·0	23·5	6·7	27·3	11·1	12·5	13·3	17·4	22·3	24·1	6·2	**19·5**
4	7·1	11·6	11·8	13·3	27·3	22·2	37·5	13·3	8·0	17·8	14·8	12·5	**14·3**
5	—	8·3	5·9	26·6	—	—	—	6·7	5·1	14·6	11·1	12·5	**10·4**
6	7·1	10·0	11·8	20·0	—	—	12·5	13·3	2·9	15·0	5·6	16·7	**10·5**
7	7·2	6·7	5·9	—	18·2	33·4	12·5	20·0	2·9	5·3	11·1	14·6	**7·1**
8	—	6·7	5·9	—	27·2	22·2	12·5	6·7	0·7	4·4	7·4	8·3	**5·0**
9	—	1·7	11·7	6·7	—	—	—	13·3	—	1·6	9·2	2·1	**2·5**
10	—	—	—	—	—	—	—	—	0·7	0·8	—	—	**0·5**
11	—	—	—	6·7	—	—	—	—	—	—	—	2·1	**0·3**
12	—	1·7	—	—	—	—	—	6·7	—	—	—	2·1	**0·5**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	11·1	—	—	—	—	—	—	**0·2**
15 o. fl.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

mindre bostadslägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, såsom vid bostadsräkningar i vårt land i regel plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle överbefolkning föreligga, då det bor 3 eller flera personer i ett rum, 5 eller flera i 1 rum och kök, 7 eller flera i 2 rum och kök samt 9 personer och däröver i 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade bostäder:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%	absolut.	%
1	55	39	21	10	7	5	3	1	—	1	48	*33·8*	207	*60·9*
2	15	47	74	53	41	43	19	15	5	3	126	*40·0*	793	*59·4*
3	1	13	18	10	7	5	7	5	7	—	19	*26·0*	152	*45·0*
4	4	8	2	7	5	7	5	2	2	1	3	*7·0*	29	*14·4*
Summa	**75**	**107**	**115**	**80**	**60**	**60**	**34**	**23**	**14**	**5**	**196**	*34·2*	**1 181**	*53·5*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre bostadslägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 34·2 % av bostäderna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 53·3 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Med hänsyn till landsbygdsbefolkningens vana att, särskilt vintertid, tränga sig samman i ett enda rum, ehuru flera finnas i huset, skulle dessa redan i och för sig höga siffror säkerligen tett sig ännu ogynnsammare, därest till grund för beräkningen kunnat läggas icke, som här skett, samtliga de boningsrum, över vilka hushållet förfogar, utan endast de av dessa, som i större utsträckning användas till dagligrum och enkannerligen till sovrum.

Å andra sidan måste vid bedömande av det relativa bostadsutrymmet hänsyn tagas till, att rummen på landsbygden i allmänhet torde vara större än de i städerna befintliga.

Framhållas må även, att andra och mindre stränga fordringar synas ur socialhygienisk synpunkt böra uppställas på luftrymden per person, när det gäller en befolkning, som större delen av dagen har arbete ute i fria luften, än då det är fråga om städernas mindre bemedlade, vilka i regel förrätta sina sysslor inomhus, på fabriker, i butiker eller på kontor. Även den minsta stuga på landsbygden har oftast sol och luft från alla håll, vilket blott undantagsvis gäller om städernas arbetarbostäder, och lantbornas barn äga i vida högre grad än stadsbornas tillfälle att vistas ute och njuta frisk luft.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande båda dessa spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det att å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på denna fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter.

Hus- och bostadskategori:		enfamiljshus:					flerfamiljshus:					
		1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	enkelrum, enkelkök, m. fl.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga bostäder.
Antal barn under 15 år	absolut	9	80	24	18	45	90	447	91	47	22	**873**
	i % av samtliga boende	*22·5 %*	*32·9 %*	*31·2 %*	*24·0 %*	*18·0 %*	*26·5 %*	*42·2 %*	*35·5 %*	*37·5 %*	*19·0 %*	*33·8 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	3	3	7	2	8	8	12	10	10	7	**70**
	i % av samtliga boende	*7·5 %*	*1·2 %*	*9·1 %*	*2·7 %*	*3·2 %*	*2·4 %*	*1·1*	*3·9 %*	*7·9 %*	*6·0 %*	*2·7 %*

Härav framgår, att de mindre lägenheterna på landsbygden i Brännkyrka äro tämligen fria från främmande element, och att sålunda någon inneboendefråga i svårare bemärkelse här knappast existerar.[1]

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddhet, vilken särskilt karaktäriserar bostäderna om 1 rum och kök såväl i enfamiljs- som i flerfamiljshusen. Det är särskilt arbetarhemmens och statlängornas barnskaror, som här komma till synes.

Att sistnämnda bostadskategori utgör ortens typiska arbetarbostad, framgår av efterföljande framställning, där man till en totalbild av de mindre bemedlades bostadsstandard sökt sammanföra de spridda drag, som i det föregående anförts till karaktäriserande av bostadstyper och bostadsvanor för skilda socialgrupper.

Tyvärr reser materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte.

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

Ur 1913 års taxeringslängder har på varje bostadsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland bostadsinnehavarna.

Emellertid föreligga uppgifter om den taxerade årsinkomstens storlek för 475 eller 74·7 % av områdets samtliga hushåll; och utgör sammanlagda inkomsten för dessa 696 680 kr., om hänsyn blott tages till hushållsföreståndarens inkomst, samt 782 150 kr., om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas. Återstående 161 hushåll utgöras i regel av sådana inkomsttagare, för vilka årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning icke uppgår till 650 kr.[1]

Anser man såsom efter ortens förhållanden mindre bemedlade de hushåll, där hushållsföreståndarens årsinkomst understiger 3 000 kr., böra sålunda till denna kategori hänföras icke blott de 451 hushåll, där sagda inkomst är känd och icke uppgår till ifrågavarande belopp, utan även de allra flesta familjer med obekant inkomst. Då det emellertid, särskilt på grund av de år 1910 införda nya formerna för fastighetsägares inkomsttaxering, icke är uteslutet, att hushåll av tillfälliga anledningar kunna komma att ett visst år tillföras en helt annan och lägre inkomstgrupp än som motsvarar deras sociala ställning, har det visat sig nödigt att uppåt avgränsa kategorien av smärre inkomsttagare. Med hänsyn härtill hava ur denna i regel uteslutits ägare och brukare av jordbruksfastighet med ett taxeringsvärde av 50 000 kr. och däröver, ävensom innehavare av annan fastighet, för vilken den verkliga eller beräknade hyran uppgår till 500 kr. och däröver.

Den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 612 bostadsinnehavare eller 96·2 % av områdets samtliga hushåll, har därefter med användande av primäruppgifternas upplysningar om hushållsföreståndarens yrke uppdelats i olika socialgrupper.

Härvid hava i första hand utskilts arbetarhushållen, varvid med arbetare förståtts personer, som hava sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst.[2]

Medan tillämpningen av denna grundsats är ganska lätt med avseende på de industriella yrkena, vållar inom jordbruksnäringen avgränsandet av de

[1] Det bevillningsfria avdraget hade i Brännkyrka ökats med samma belopp som i det egentliga Stockholm eller 150 kr.

[2] Framhållas må, att förevarande undersökning endast avser arbetare, som bilda egna hushåll, medan tjänare i husbondens kost, som ovan (sid. 26) antytts, icke komma till synes, enär de inräknats i resp. arbetsgivares hushåll.

Tab. G. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hushåll å Brännkyrkas landsbygd, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa bostäder boende personer.					
		Därav						Därav i				
	Hela antalet.	1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Därav i enfamiljshus.	Hela antalet.	1 rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Därav i enfamiljshus.
Absoluta tal.												
Arbetare	**426**	108	257	44	17	69	**1 707**	295	1 109	226	77	290
därav jordbruksarbetare	**170**	43	105	15	7	30	**709**	128	466	87	28	131
industri- och hantverksarbetare	**124**	32	78	10	4	11	**475**	84	326	49	16	51
övriga	**132**	33	74	19	6	28	**523**	83	317	90	33	108
Jordtorpare	**7**	—	6	—	1	7	**42**	—	35	—	7	42
Självständiga näringsidkare	**77**	3	17	15	42	34	**397**	7	80	59	251	187
därav hemmansägare m. fl.	**5**	—	1	—	4	3	**34**	—	3	—	31	23
hemmansarrendatorer	**41**	2	4	6	29	22	**231**	4	27	26	174	127
näringsidkare utom jordbruket	**31**	1	12	9	9	9	**132**	3	50	33	46	37
Lägre tjänstemän	**39**	9	10	9	11	10	**111**	15	30	30	36	28
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**63**	32	17	3	11	15	**164**	62	48	18	36	40
Samtliga	**612**	**152**	**307**	**71**	**82**	**135**	**2 421**	**379**	**1 302**	**333**	**407**	**587**
	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Relativa tal.												
Arbetare	**69·6**	25·4	60·3	10·3	4·0	16·2	**204**	254	216	171	103	185
därav jordbruksarbetare	**27·8**	25·3	61·8	8·8	4·1	17·6	**213**	278	222	193	88	190
industri- och hantverksarbetare	**20·3**	25·8	62·9	8·1	3·2	8·9	**200**	255	209	163	89	165
övriga	**21·5**	25·0	56·1	14·4	4·5	21·2	**196**	224	214	158	132	189
Jordtorpare	**1·1**	—	85·7	—	14·3	100·0	**247**	—	292	—	140	247
Självständiga näringsidkare	**12·6**	3·9	22·1	19·5	54·5	44·2	**125**	175	235	131	107	104
därav hemmansägare m. fl.	**0·8**	—	20·0	—	80·0	60·0	**142**	—	150	—	141	128
hemmansarrendatorer	**6·7**	4·9	9·8	14·6	70·7	53·7	**117**	133	338	144	104	98
näringsidkare utom jordbruket	**5·1**	3·3	38·7	29·0	29·0	29·0	**136**	300	208	122	102	119
Lägre tjänstemän	**6·4**	23·1	25·6	23·1	28·2	25·6	**100**	125	150	111	69	78
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**10·3**	50·8	27·0	4·8	17·4	23·8	**124**	194	141	200	63	78
Samtliga	**100·0**	**24·8**	**50·2**	**11·6**	**13·4**	**22·1**	**171**	**231**	**212**	**156**	**96**	**133**

båda sociala huvudklasserna arbetsgivare och arbetare stora svårigheter. Detta medför bl. a., att såsom särskild huvudklass måste redovisas jordtorparna, vilka intaga en mellanställning mellan företagare och arbetare. Vad Brännkyrka beträffar, synes dock denna för södra och mellersta Sveriges landsbygd eljest så karaktäristiska samhällsklass så gott som fullständigt saknas, beroende därpå, att bygdens dagsverkstorpare under senare år antingen förvandlats till daglönare eller uppgått i den inom denna storbruksbygd ganska talrika gruppen av arrendatorer inom jordbruket.

Till tjänstemannaklassen hava räknats lägre stats- och kommunaltjänstemän, ävensom jordbrukets förvaltningspersonal och andra privatanställda samt slutligen utövare av fria yrken, medan till kategorien pensionärer, understödstagare m. fl. förts områdets undantagsfolk, gratialister, inhysingar o. d., ävensom personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

För samtliga dessa grupper av mindre bemedlade belyses bostadsstandarden närmare genom tab. G (sid. 28).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 14·3 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 11·3 % av industri- och hantverksarbetarhushållen bebo bostadslägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för hemmansarrendatorer 85·3 %, för näringsidkare utom jordbruket 58·0 %, för lägre tjänstemän 51·3 % samt för pensionärer, understödstagare m. fl. 22·2 %.

Enär sistnämnda kategori huvudsakligen utgöres av småhushåll, är emellertid trångboddheten (kol. 8—13) inom densamma jämförelsevis ringa, då här i genomsnitt endast 124 boende komma på 100 rum. I förevarande avseende överträffas denna hushållskategori av tjänstemännens och hemmansarrendatorernas hushåll, som uppvisa relationstalen 100 och 117 resp. Större är folktätheten inom näringsidkarnas familjer med 125 till jämförelsetal och framför allt inom arbetarhushållen, där de vanligen små bostadslägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 204, för jordbruksarbetarnas familjer t. o. m. till 213.

III. Den nuvarande stadsbygden.

1. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

De stadslikt bebyggda delarna av Brännkyrka, rörande vilka ovan (sid. 9 ff.) lämnats vissa byggnadshistoriska uppgifter, sammanfalla i huvudsak med de områden, för vilka särskilda stadsplaner blivit stadfästa eller föreslagna. Enligt av Stockholms stadsingenjörskontor verkställda preliminära beräkningar innefatta dessa stadsplaner en areal av tillsammans c:a 1 250 har, vilken summa ungefär lika fördelar sig på bebyggda fastigheter samt på obebyggda tomter, vägar, öppna platser o. d.

Tab. H. Översikt över de bebyggda fastigheternas areal och värde i Brännkyrkas stadsbygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samhälle.	Antal bebyggda fastigheter.	Därav tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Åbyggnadernas		Husens hyresvärde, hyra per år:	
					taxeringsvärde, kr.	brandförsäkringsvärde, kr.	verklig, kr.	beräknad, kr.
Årstadal	94	72	574 660	1 362 700	1 087 900	1 007 750	69 938	29 286
Gröndal	95	1	290 376	4 753 700	4 044 600	4 070 770	226 357	94 496
Aspudden o. Tellusborg	106	2	85 295	7 384 800	6 437 100	6 712 640	265 614	156 930
Övriga Liljeholmen . .	81	2	900 362	9 557 300	6 425 600	6 413 852	187 675	351 520
Mälarhöjden	94	3	343 540	1 272 200	924 000	973 550	14 041	47 432
Älvsjö och Långbrodal	397	2	2 507 897	6 026 293	5 084 400	5 637 200	71 827	238 065
Örby	290	3	504 717	2 250 723	1 783 200	1 985 335	72 351	81 317
Södertörns villastad . .	77	—	408 033	1 552 800	1 208 500	1 349 710	20 621	51 830
Enskede	517	396	633 298	13 798 800	11 776 900	[1] 9 814 485	217 339	537 022
Hela stadsbygden	**1 751**	**481**	[2] **6 248 178**	[3] **47 959 316**	[4] **38 772 200**	[4] **37 965 292**	**1 145 763**	**1 587 898**

På grund av de i Stockholms omgivningar rådande mycket rörliga egendomsförhållandena visade det sig vid bostadsräkningen icke möjligt att införskaffa tillfredsställande uppgifter om de obebyggda tomterna. Däremot erhöllos uppgifter om samtliga bebyggda fastigheter, deras arealer och åsatta taxeringsvärden. Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter varit behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning meddelas uppgifterna i tab. H här ovan angående de bebyggda fastigheternas areal och värde med en viss reservation, särskilt för så vitt de avse ytvidden.

[1] Avvikelsen från taxeringsvärdet beror i huvudsak på, att byggnaderna vid Stockholms stads slakthus äro värderade till 5·5 mill. kr., men endast brandförsäkrade för 3·3 mill. kr. [2] Avser 1 668 fastigheter. [3] Avser 1 726 fastigheter. [4] Avser 1 723 fastigheter.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 1 751 bebyggda fastigheter. Som av tab. H framgår, är äganderätten till hus och tomt inom flertalet agglomerationer i regel förenad. Undantag göra av ovan (sid. 10, 13) nämnda anledningar Årstadal och Enskede.

De 1 668 fastigheter, för vilka mera noggranna arealuppgifter meddelats, upptaga tillsammans en areal av 625 har, vadan medelarealen av en gård i dessa trakter skulle utgöra c:a 3 700 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek, vilken i hög grad växlar inom olika samhällen, såsom framgår av nedanstående tabell.

Här framträda tydligt det egentliga Liljeholmens stora fabrikstomter, Aspuddens och Tellusborgs stadsliknande gårdar, Älvsjös och Södertörns rymliga villaområden samt Enskedes små enfamiljshustomter.

Samhälle.	Antal bebyggda fastigheter.	Av 100 fastigheter hava följande en areal (i kvm.) av									
		under 200.	200—399.	400—599.	600—799.	800—999.	1 000—1 199.	1 200—1 499.	1 500—2 999.	3 000—4 999.	5 000 o. däröver.
Årstadal	71	1·4	2·8	9·9	9·9	18·3	7·0	5·6	26·8	7·0	11·3
Gröndal	92	1·1	1·1	17·4	26·1	17·4	13·0	6·5	9·8	—	7·6
Aspudden o. Tellusborg	99	—	2·0	35·4	23·2	15·1	8·1	5·1	9·1	2·0	—
Övriga Liljeholmen . .	67	3·0	—	8·9	7·5	10·4	4·5	6·0	20·9	7·5	31·3
Mälarhöjden	90	—	4·4	5·6	6·7	11·1	7·8	12·2	33·3	6·7	12·2
Älvsjö och Långbrodal .	388	0·3	0·3	0·5	2·3	10·5	8·0	15·2	51·8	6·2	4·9
Örby	286	1·4	0·4	5·3	2·4	15·0	11·2	18·9	36·0	6·6	2·8
Södertörns villastad . .	75	—	—	—	—	—	—	1·3	29·3	28·0	41·4
Enskede	500	5·4	27·0	38·6	20·6	4·8	0·8	0·6	0·4	0·4	1·4
Hela stadsbygden	**1 668**	**2·2**	**8·8**	**16·7**	**11·0**	**10·1**	**6·1**	**8·8**	**24·5**	**5·1**	**6·7**

Vad taxeringsvärdet beträffar, utgjorde detta, som ovan (sid. 14) nämnts, enligt 1913 års taxeringslängder för hela Brännkyrka 52·991 mill. kr. Härav komma c:a 48 mill. kr. på de inom de stadslikt bebyggda områdena belägna 1 726 bebyggda fastigheter, för vilka taxeringsvärdet kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas.

Av detta taxeringsvärde, vilket motsvarar c:a 28 000 kr. pr gård, komma 45·5 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av c:a 7 kr.

För de olika samfälligheterna uppgå motsvarande genomsnittstal, vilka i viss mån belysa de på byggnadsmarkens exploatering nedlagda kostnaderna, till följande belopp: Årstadal 1·9 kr., Gröndal 16·0 kr., Aspudden och Tellusborg 81·5 kr., Övriga Liljeholmen 9·6 kr., Mälarhöjden 3·4 kr., Älvsjö och Långbrodal 2·4 kr., Örby 4·4 kr., Södertörns villastad 3·9 kr. och Enskede 21·2 kr.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga endast beträffande 1 723 fastigheter användbara uppgifter härom, utvisande ett totalbelopp av

38·8 mill. kr., men saknas uppgifter om totala taxeringsvärdet för 15 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 1 708 fastigheter det taxerade husvärdet, 38·6 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 47·8 mill. kr., återstå 9·2 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet skulle sålunda fördela sig med c:a 81 % på åbyggnaderna och 19 % på byggnadsmarken. Högst är det relativa husvärdet i Aspudden med Tellusborg och lägst i övriga Liljeholmen, inom vilka samhällen det utgör resp. 87·2 % och 67·4 % av totala fastighetsvärdet.

För stadsbygden i dess helhet överstiger åbyggnadernas totala brandförsäkringsvärde med 1·3 mill. kr. eller c:a 4 % husens åsatta taxeringsvärde. Härvid har bortsetts från vissa blott delvis försäkrade offentliga byggnader.

2. Hus och våningar.

Som av tab. I framgår, förefunnos inom de stadslikt bebyggda delarna av Brännkyrka vid tiden för bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus — sammanlagt 2 393 hus, motsvarande 1·4 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 2 248 hus, vilka äro belägna på tomter med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 3·6 hus komma på varje hektar använd byggnadsmark. Fästes blott avseende vid byggnadernas antal och icke vid deras storlek, äro av de särskilda samhällena tätast bebyggda Aspudden med Tellusborg och Enskede med resp. 13·8 och 8·2 hus per har, medan minsta byggnadstätheten förefinnes i Älvsjö (inkl. Långbrodal), Övriga Liljeholmen, Årstadal och Södertörns villastad, där endast 2—3 hus komma på varje har.

Tab. I. Översikt över antalet hus och lägenheter i Brännkyrkas stadsbygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samhälle.	Antal färdiga hus.	D ä r a v					Antal i dessa hus förefintliga	
		bostadshus.	uthus		övriga byggnader			
			med	utan	med	utan	till bostad använda lägenheter.	andra lokaler.
			till bostad använda lägenheter.					
Årstadal	**189**	146	2	38	3	—	535	49
Gröndal	**132**	115	—	12	1	4	993	84
Aspudden och Tellusborg	**127**	113	—	11	1	2	1 384	101
Övriga Liljeholmen	**245**	144	2	40	17	42	741	170
Mälarhöjden	**169**	136	3	25	4	1	280	35
Älvsjö och Långbrodal	**493**	411	1	70	6	5	658	82
Örby	**376**	316	3	54	—	3	626	63
Södertörns villastad	**116**	87	1	25	2	1	125	21
Enskede	**546**	535	—	2	5	4	982	76
Hela stadsbygden	**2 393**	**2 003**	**12**	**277**	**39**	**62**	**6 324**	**681**

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter per hus:	0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus:	339	992	486	158	109	56	51	23	20	19	140

Förhållandena gestalta sig dock mycket olika inom de särskilda samhällena, såsom framgår av följande uppställning:

Samhälle:	Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.
Antal hus med bostadslägenheter:	151	116	114	163	143	418	319	90	540
Därav (i %) hus med									
1 lägenhet	29·8	12·1	14·0	30·7	45·8	55·7	49·8	67·8	64·1
2 lägenheter	15·2	6·9	7·0	11·0	29·6	33·5	27·3	25·5	25·2
3—9 »	49·0	48·3	25·5	46·6	24·6	9·8	22·3	6·7	8·7
10 o. fl. »	6·0	32·7	53·5	11·7	—	1·0	0·6	—	2·0

Härav framgår, att inom Liljeholmsagglomerationerna de stora hyreshusen överväga, medan inom övriga samhällen enfamiljshuset utgör förhärskande boningshustyp, ehuru det visserligen i ganska växlande grad sätter sin prägel på de särskilda orterna.

Framhållas må, att av de 991 husen med en bostadslägenhet endast 863 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 37), medan övriga hus utgöras av uthus och större för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostadslägenheter.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell I 39 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 12 av uthus och 2 003 av egentliga boningshus.

Såsom byggnadsmaterial kommer övervägande trä till användning, ty av boningshusen uppgivas ej mindre än 1 671 eller 83·4 % som trähus, medan 314 eller 15·7 % voro uppförda av sten och 18 eller 0·9 % av sten och trä.

Förhållandena äro dock härvid ganska växlande i de särskilda samhällena, såsom framgår av nedanstående översikt över relativa antalet stenhus:

Samhälle:	Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.
Antal stenhus per 100 hus	4·1	20·9	68·1	26·4	2·2	2·7	3·5	3·4	26·4

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 2·1, vilket anger tvåvåningshuset (inkl. envåningshus med bostadsrum på

vinden) som förhärskande boningshustyp. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar boningshusen efter våningshöjden:

	Antal våningar i höjd:	1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	432	1 164	289	118
	relativa tal	*21·6 %*	*58·1 %*	*14·4 %*	*5·9 %*

Boningshusens etageantal och därmed deras byggnadstyp företer dock väsentliga avvikelser för de olika orterna, såsom nedanstående tablå utvisar:

	Samhälle:	Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.
Antal boningshus per 100 med	1—2 våningar	87·7	36·5	31·0	63·9	88·2	90·3	91·5	82·8	83·6
	3 o. fl. »	12·3	63·5	69·0	36·1	11·8	9·7	8·5	17·2	16·4

Medan sålunda de höga husen dominera i Gröndal, Aspudden och Tellusborg samt även talrikt förekomma i det egentliga Liljeholmen, utgöras inom övriga samhällen boningshusen till c:a 80—90 % av en- och tvåvåningshus.

3. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. I (sid. 32) framgår, förutom ungefärligen 681 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 6 324 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad.

De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 6 112 eller 96·6 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 212 eller 3·4 % avsågo ej att blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från 231 lägenheter, som allenast användas som sommarbostad), och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. J (sid. 35).

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare närmare 18 % bebo våningar i egna hus. Merendels i egenskap af tjänstemän, gårdskarlar, fabriksarbetare o. d. innehava c:a 5 % lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av befolkningen är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tab. J. Lägenheterna i Brännkyrkas stadsbygd, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**68**	52	10	1	63	5
1 rum utan kök	**483**	354	24	35	413	70
2 o. fl. » » »	**78**	52	11	6	69	9
1 rum med del i kök	**14**	13	1	—	14	—
2 » » » » »	**2**	2	—	—	2	—
1 rum och kök	**2 902**	2 217	226	127	2 570	332
2 » » »	**1 537**	723	409	69	1 201	336
3 » » »	**470**	170	184	22	376	94
4 » » »	**181**	50	103	6	159	22
5 » » »	**75**	16	42	6	64	11
6 » » »	**34**	7	17	9	33	1
7 o. fl. » » »	**37**	6	19	10	35	2
Samtliga	**5 881**	**3 662**	**1 046**	**291**	**4 999**	**882**
Blandade lägenheter	**212**	**139**	**50**	**9**	**198**	**14**
Sommarbostäder	**231**	**8**	**64**	**2**	**74**	**157**
Hela antalet lägenheter	**6 324**	**3 809**	**1 160**	**302**	**5 271**	**1 053**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**1·1**	76·5	14·7	1·5	92·7	7·3
1 rum utan kök	**7·6**	73·3	5·0	7·2	85·5	14·5
2 o. fl. » » »	**1·2**	66·7	14·1	7·7	88·5	11·5
1 rum med del i kök	**0·2**	92·9	7·1	—	100·0	—
2 » » » » »	**0·0**	100·0	—	—	100·0	—
1 rum och kök	**45·9**	76·4	7·8	4·4	88·6	11·4
2 » » »	**24·3**	47·0	26·6	4·5	78·1	21·9
3 » » »	**7·4**	36·2	39·1	4·7	80·0	20·0
4 » » »	**2·9**	27·6	56·9	3·3	87·8	12·2
5 » » »	**1·2**	21·3	56·0	8·0	85·3	14·7
6 » » »	**0·5**	20·6	50·0	26·5	97·1	2·9
7 o. fl. » » »	**0·6**	16·2	51·4	27·0	94·6	5·4
Samtliga	**92·9**	**62·3**	**17·8**	**4·9**	**85·0**	**15·0**
Blandade lägenheter	**3·4**	**65·6**	**23·6**	**4·2**	**93·4**	**6·6**
Sommarbostäder	**3·7**	**3·4**	**27·7**	**0·9**	**32·0**	**68·0**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**60·2**	**18·3**	**4·8**	**83·3**	**16·7**

Från dessa genomsnittstal för stadsbygden i dess helhet förete dock de särskilda samhällena betydande avvikelser, såsom framgår av följande tablå:

Samhälle:	Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.
Antal bostadslägenheter	511	964	1 331	717	107	609	598	106	938
därav (i %)									
uthyrda	75·6	80·1	65·5	74·2	44·9	36·9	49·2	39·6	52·4
av ägaren begagnade	12·9	4·1	1·4	1·8	36·4	51·9	35·1	44·3	31·6
fritt upplåtna	3·9	2·3	2·1	17·4	4·7	3·8	2·2	3·8	5·4
outhyrda	7·6	13·5	31·0	6·6	14·0	7·4	13·5	12·3	10·6

En blick på dessa siffror visar, att Gröndal, Aspudden (med Tellusborg) och egentliga Liljeholmen måste betecknas som utpräglade hyreshussamhällen, enär här endast några få procent av lägenhetsinnehavarna bo i egna hus. Mälarhöjden, Älvsjö (med Långbrodal), Örby, Södertörns villastad och Enskede, där en tredjedel till hälften av bostadsinnehavarna äro husägare, kunna däremot i viss mån göra anspråk på benämningen egnahemssamhällen. Årstadal synes bilda en övergångsform mellan dessa båda samhällstyper.

Tabell J ger vidare vid handen, att av bostäderna 86·4 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa småläg enheter 57·1 % äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör områdets typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	41	279	37	11	2	2 096	762	131	39	**3 398**
		rel. tal	*1·2 %*	*8·2 %*	*1·1 %*	*0·3 %*	*0·1 %*	*61·7 %*	*22·4 %*	*3·9 %*	*1·1 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	22	134	32	3	—	474	439	245	252	**1 601**
		rel. tal	*1·4 %*	*8·4 %*	*2·0 %*	*0·2 %*	—	*29·6 %*	*27·4 %*	*15·3 %*	*15·7 %*	*100·0 %*

De här bosatta arbetarna bebo sålunda blott i undantagsfall lägenheter större än 2 rum och kök. I detta sammanhang kan nämnas, att de mest utpräglade arbetarsamhällena i Brännkyrka äro Aspudden (med Tellusborg) och Gröndal, där 75—80 % av lägenhetsinnehavarna äro kroppsarbetare. Därpå komma Årstadal, Övriga Liljeholmen och Örby med 65—70 % arbetarhushåll, därefter Älvsjö och Enskede med c:a 60 % och sist Mälarhöjden och Södertörns villastad med resp. 50 % och 25 %.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru småläg en-

heterna fördela sig på de viktigaste befolkningsagglomerationerna. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Samhälle:		Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.
Hela antalet bostadslägenheter . .		511	964	1 331	717	107	609	598	106	938
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	483	891	1 290	640	84	480	547	31	638
	rel. tal	*94·5 %*	*92·4 %*	*96·9 %*	*89·3 %*	*78·5 %*	*78·8 %*	*91·5 %*	*29·2 %*	*68·0 %*

Under det att smålägenheterna i Södertörns villastad utgöra endast 29·2 % av samtliga, uppgår deras relativa antal i Aspudden (med Tellusborg), Årstadal, Gröndal och Örby till över 90 %. Denna tablå över bostädernas lokala fördelning bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Belägenhet:		i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
Antal bostadslägenheter: t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal .	17	1 645	1 621	764	370	109	145	**4 671**
	rel. tal .	*0·4 %*	*35·2 %*	*34·7 %*	*16·4 %*	*7·9 %*	*2·3 %*	*3·1 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal .	1	156	123	42	33	3	22	**380**
	rel. tal .	*0·3 %*	*41·0 %*	*32·4 %*	*11·0 %*	*8·7 %*	*0·8 %*	*5·8 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken mäst utelämnas 413 mindre och 417 större lägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår, att de båda lägenhetstyperna endast föga avvika i fråga om våningsläge, något som också är att vänta i samhällen, där flertalet hus helt och hållet upptagas av smålägenheter. Framhållas må, att 10 bebodda och 8 obebodda källarlägenheter finnas.

Betraktas kol. 7 av tab. J, faller genast i ögonen, hurusom tillgången på lägenheter av alla slag vid tiden för bostadsräkningen var mycket riklig, och detta förhållande gäller, som av översikten å sid. 36 framgår, i regel även i fråga om de särskilda samhällena, ehuru visserligen den växlande bostadstillgången rätt väl återspeglar deras ålder och kurs på bostadsmarknaden. Betraktas stadsbygden i dess helhet, utgjorde procenttalet lediga bostäder inom den mest efterfrågade kategorien, 1 rum och kök, ej mindre än 11·4 %, och för den därnäst mest använda bostadstypen, 2 rum och kök, springer siffran upp ända till 21·9 %.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp må det visserligen ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som samman-

[1] Av de sid 33 omnämnda 863 enfamiljshusen inrymma 33 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

Tab. K. Lägenheterna i Brännkyrkas stadsbygd, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v					
			boningsrum:		kök.	tamburer.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav kallrum.				
Absoluta tal.								
Bostadslägenheter.								
1 kök utan rum	68	**75**	—	—	68	7	—	—
1 rum utan kök	483	**637**	483	5	—	154	—	—
2 o. fl. » » »	78	**171**	159	11	—	12	—	—
1 rum med del i kök	14	**30**	14	—	7	9	—	—
2 » » » » »	2	**7**	4	—	1	2	—	—
1 rum och kök	2 902	**7 340**	2 902	17	2 902	1 536	—	—
2 » » »	1 537	**5 705**	3 074	51	1 537	1 094	—	—
3 » » »	470	**2 278**	1 410	45	470	398	—	—
4 » » »	181	**1 080**	724	26	181	175	—	—
5 » » »	75	**530**	375	15	75	80	—	—
6 » » »	34	**274**	204	1	34	36	—	—
7 o. fl. » » »	37	**386**	307	6	37	38	—	4
Samtliga	**5 881**	**18 513**	**9 656**	**177**	**5 312**	**3 541**	—	**4**
Blandade lägenheter	**212**	**1 538**	**786**	**17**	**207**	**157**	**268**	**120**
Sommarbostäder	**231**	**863**	**563**	**47**	**217**	**81**	—	**2**
Hela antalet lägenheter	**6 324**	**20 914**	**11 005**	**241**	**5 736**	**3 779**	**268**	**126**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.	I % av kol. 3.			
Bostadslägenheter.								
1 kök utan rum	1·1	**0·4**	—	—	90·7	9·3	—	—
1 rum utan kök	7·6	**3·0**	75·8	1·0	—	24·2	—	—
2 o. fl. » » »	1·2	**0·8**	93·0	6·9	—	7·0	—	—
1 rum med del i kök	0·2	**0·1**	46·7	—	23·3	30·0	—	—
2 » » » » »	0·0	**0·0**	57·1	—	14·3	28·6	—	—
1 rum och kök	45·9	**35·1**	39·5	0·6	39·5	21·0	—	—
2 » » »	24·3	**27·3**	53·9	1·7	26·9	19·2	—	—
3 » » »	7·4	**10·9**	61·9	3·2	20·6	17·5	—	—
4 » » »	2·9	**5·2**	67·0	3·6	16·8	16·2	—	—
5 » » »	1·2	**2·5**	70·8	4·0	14·1	15·1	—	—
6 » » »	0·5	**1·3**	74·5	0·5	12·4	13·1	—	—
7 o. fl. » » »	0·6	**1·9**	79·5	2·0	9·6	9·9	—	1·0
Samtliga	**92·9**	**88·5**	**52·2**	**1·8**	**28·7**	**19·1**	—	**0·0**
Blandade lägenheter	**3·4**	**7·4**	**51·1**	**2·2**	**13·5**	**10·2**	**17·4**	**7·8**
Sommarbostäder	**3·7**	**4·1**	**65·2**	**8·3**	**25·2**	**9·4**	—	**0·2**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**100·0**	**52·6**	**2·2**	**27·4**	**18·1**	**1·3**	**0·6**

fattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas. I Brännkyrka med dess i regel nya och till småfolksbostäder från början inredda hus torde dock ett dylikt tillvägagångssätt vara ganska ovanligt.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra ej mindre än 15·0 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en ort till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade. Tillgängliga uppgifter möjliggöra likväl icke någon utredning av dessa faktorer.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. K (sid. 38) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 34) omnämnda 212 »blandade» lägenheterna, förutom 786 boningsrum, 207 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 268 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 120 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök och tamburer. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, och hava 177 rum (1·8 % av samtliga) upptagits såsom kallrum.

Betraktas de i tab. K redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 86·4 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga 75·4 % av hela antalet rum m. m.

Arbetarklassens dominerande betydelse har medfört, att bostadsproduktionen inom området från början inriktats på åstadkommande av bostäder, avpassade efter de mindre bemedlades behov. Denna omständighet i förening med den nästan totala frånvaron av dessa gamla, ursprungligen för andra ändamål avsedda, men sedermera till småfolksbostäder nödtorftigt inredda hus, vilka i äldre samhällen ofta utgöra de minst bemedlades tillflyktsort, medför, att Brännkyrkasamhällenas småfolksbostäder på det hela taget måste

anses vara ganska väl utrustade med bekvämligheter. Emellertid möjliggör icke det vid bostadsräkningen insamlade materialet en statistisk utredning av lägenheternas utrustning med »fasta tillbehör», såsom matkällare, skafferi, centralvärme, vattenledning, avloppsledning, gasledning, elektriskt ljus, avträde m. m.

4. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet i den mån materialet det medgiver blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas å sido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 34) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. L (sid. 41).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Brännkyrkas stadssamhällen utgör 114 kr. för enkelkök, 145 kr. för enkelrum, 218 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 329 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 473 kr. för närmast högre kategori o. s. v. Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 254 kr.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för områdets samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 112 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr.	114	145	124	105	80	109	110	118	115	150	102	118

Den eljest ej sällan gjorda iakttagelsen, att hyrespriset per rumsenhet är lägst i de kvalitativt ofta undermåliga smålägenheterna och stadigt stiger med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning, gäller sålunda blott i begränsad utsträckning om stadsbygden i Brännkyrka, där siffrorna röna inflytande av det betydande antalet där förefintliga modernt och relativt dyrbart inredda småfolksbostäder.

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i en så decentraliserad förstadsbygd är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett arbetarsamhälle eller i en villakoloni samt framför allt å en plats med goda eller dåliga, billiga

Tab. L. De uthyrda bostadslägenheterna i Brännkyrkas stadsbygd, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	52	114	1	18	29	3	—	1	—	—	—	—
1 rum utan kök .	354	145	1	70	141	108	31	3	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	52	247	—	1	2	4	9	30	6	—	—	—
1 rum med del i kök .	13	157	—	2	1	8	2	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	2	200	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	2 217	218	—	14	195	467	819	570	151	1	—	—
2 » » » . .	723	329	—	—	11	25	70	98	345	150	24	—
3 » » » . .	170	473	—	—	—	1	1	4	23	55	86	—
4 » » » . .	50	575	—	—	—	1	—	—	8	7	34	—
5 » » » . .	16	898	—	—	—	—	—	—	—	1	7	8
6 » » » . .	7	716	—	—	—	—	—	—	—	3	2	2
7 o. fl. » » » . .	6	1 005	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2
Samtliga bostadslägenheter	**3 662**	**254**	**2**	**105**	**379**	**617**	**934**	**706**	**533**	**217**	**157**	**12**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	1·4	44·9	1·9	34·6	55·8	5·8	—	1·9	—	—	—	—
1 rum utan kök .	9·7	57·1	0·3	19·8	39·8	30·5	8·8	0·8	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	1·4	97·2	—	1·9	3·9	7·7	17·3	57·7	11·5	—	—	—
1 rum med del i kök .	0·4	61·8	—	15·4	7·7	61·5	15·4	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	0·1	78·7	—	—	—	—	100·0	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	60·5	85·8	—	0·6	8·8	21·1	36·9	25·7	6·8	0·1	—	—
2 » » » . .	19·7	129·5	—	—	1·5	3·5	9·7	13·6	47·7	20·7	3·3	—
3 » » » . .	4·6	186·2	—	—	—	0·6	0·6	2·4	13·5	32·3	50·6	—
4 » » » . .	1·4	226·4	—	—	—	2·0	—	—	16·0	14·0	68·0	—
5 » » » . .	0·4	353·5	—	—	—	—	—	—	—	6·2	43·8	50·0
6 » » » . .	0·2	281·9	—	—	—	—	—	—	—	42·8	28·6	28·6
7 o. fl. » » » . .	0·2	395·7	—	—	—	—	—	—	—	—	66·7	33·3
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**0·1**	**2·9**	**10·3**	**16·8**	**25·5**	**19·3**	**14·6**	**5·9**	**4·3**	**0·3**

eller dyra kommunikationer med huvudstaden. Inverkan av läget inom orten åskådliggöres av följande tablå, där fyra talrikt företrädda lägenhetskategorier och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr plankartan).

Samhälle:	Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.	Hela stadsbygden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om 1 rum utan kök	102	155	159	151	119	126	113	120	156	**145**
1 rum och kök	164	231	247	174	175	215	185	195	275	**218**
2 rum och kök	234	334	334	284	277	334	280	308	421	**329**
3 rum och kök	362	488	423	465	420	462	425	456	521	**473**

Hyrorna för smålägenheter ställa sig sålunda relativt billiga i Årstadal, Mälarhöjden, Örby och Södertörns villastad, medan småfolksbostäderna äro avsevärt dyrare i Älvsjö, Gröndal och Aspudden samt framför allt i Enskede, där den relativt höga hyresnivån till väsentlig del förklaras genom de särdeles goda och billiga kommunikationerna (jfr sid. 13). Inom det egentliga Liljeholmen synas bostadslägenheterna betinga mycket växlande pris.

Det är icke uteslutet, att bostäderna i ett hus i stadsbygdens periferi kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med läget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och läge inom orten) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. L. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 3- eller 4-rumslägenheter.

Ehuru tab. L sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut (sid. 36) på grundval av rumsantalet verkställda. Smålägenheterna t. o. m. 2 rum och kök (93·2 % av samtliga) motsvaras här tämligen noga av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 499 kr. (95·4 % av samtliga).

Såsom ovan (sid. 36) framhållits, bebo inom vissa av Brännkyrkas stadssamhällen de mindre bemedlade i ganska stor utsträckning egna hus, och dessa egnahemsägares bostadsutgifter kunna icke utan vidare beräknas pa grundval av förestående hyresuppgifter. Vid bostadsräkningen begärdes

visserligen, att vederbörande husägare skulle uppgiva, huru stor årlig hyra kunde beräknas för lägenheten (huset), men de sålunda erhållna uppgifterna synas i regel utgöra tämligen godtyckliga uppskattningar och kunna därför knappast anses återspegla de faktiska bostadsutgifterna. För att erhålla pålitliga uppgifter åtminstone för ett av de viktigaste egnahemssamhällena, nämligen Enskede, hänvände sig Socialstyrelsen till Stockholms stads lantegendomsnämnd, som benäget ställt till förfogande det siffermaterial, som ligger till grund för beräkningarna i nedanstående tabell.

Årlig medelkostnad för vissa av ägaren begagnade lägenheter i Enskede.

Byggnadstyp och lägenhetskategori.	Antal hus.	Taxeringsvärde per hus.	Amorteringslånets storlek,	Årliga utgifter för					Hela årskostnaden för bostad,
				ränta å		tomtavgäld,	skatter o. onera,	underhåll,	
				lånt kapital,	eget kr.				
		kr.	kr.			kr.	kr.	kr.	kr.
Fristående enfamiljshus om 2 rum och kök	2	5 475	4 075	204	70	98	45	55	**472**
Halvt dubbelhus om 2 rum och kök	3	5 933	4 517	226	71	96	45	58	**496**
Fristående enfamiljshus om 3 rum och kök	7	7 271	5 439	272	92	102	51	72	**589**
Halvt dubbelhus om 3 rum och kök	1	7 750	6 200	310	77	69	55	75	**586**
Fristående enfamiljshus om 4 rum och kök	4	10 375	7 756	388	131	136	68	103	**826**
Fristående enfamiljshus om 5 rum och kök	3	12 333	9 192	460	157	152	78	123	**970**

Framhållas må, att de sålunda beräknade årskostnaderna per lägenhet, vilka icke innefatta amortering av lånt kapital, ganska avsevärt överstiga de av resp. husägare själva vid bostadsräkningen beräknade hyresvärdena. Dessa utgjorde för ifrågavarande lägenheter, fördelade på ovanstående byggnadstyper, resp. 350, 417, 518, 560, 650 och 833 kr.

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om bostadsutgifternas absoluta belopp, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål har ur 1913 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyres-

Tab. M. Hushållen utan andrahandshyrande i Brännkyrkas stadsbygd, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	97	—	5	13	22	21	24	8	2	2	—
800—1 199 »	1 106	2	26	115	207	331	287	107	21	10	—
1 200—1 999 »	1 011	—	12	61	162	295	222	171	57	31	—
2 000 kr. och däröver . . .	189	—	1	2	3	15	22	41	41	56	8
Summa	**2 403**	**2**	**44**	**191**	**394**	**662**	**555**	**327**	**121**	**99**	**8**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	2	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—
800—1 199 »	18	—	—	4	5	2	—	5	1	1	—
1 200—1 999 »	92	—	—	7	16	31	16	11	8	3	—
2 000 kr. och däröver . . .	203	—	5	29	26	35	31	35	20	20	2
Summa	**315**	—	**5**	**40**	**47**	**69**	**47**	**51**	**30**	**24**	**2**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**518**	—	**50**	**116**	**108**	**121**	**48**	**47**	**18**	**9**	**1**
Samtliga hushåll	**3 236**	**2**	**99**	**347**	**549**	**852**	**650**	**425**	**169**	**132**	**11**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	3·0	—	5·2	13·4	22·7	21·6	24·7	8·2	2·1	2·1	—
800—1 199 »	34·2	0·2	2·4	10·4	18·7	29·9	25·9	9·7	1·9	0·9	—
1 200—1 999 »	31·3	—	1·2	6·0	16·0	29·2	22·0	16·9	5·6	3·1	—
2 000 kr. och däröver . . .	5·8	—	0·5	1·1	1·6	7·9	11·7	21·7	21·7	29·6	4·2
Summa	**74·3**	**0·1**	**1·8**	**8·0**	**16·4**	**27·6**	**23·1**	**13·6**	**5·0**	**4·1**	**0·3**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	0·1	—	—	—	—	50·0	—	—	50·0	—	—
800—1 199 »	0·5	—	—	22·2	27·8	11·1	—	27·8	5·5	5·6	—
1 200—1 999 »	2·8	—	—	7·6	17·4	33·7	17·4	11·9	8·7	3·3	—
2 000 kr. och däröver . . .	6·3	—	2·5	14·3	12·8	17·2	15·3	17·2	9·8	9·9	1·0
Summa	**9·7**	—	**1·6**	**12·7**	**14·9**	**21·9**	**14·9**	**16·2**	**9·5**	**7·6**	**0·7**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**16·0**	—	**9·7**	**22·4**	**20·8**	**23·3**	**9·3**	**9·1**	**3·5**	**1·7**	**0·2**
Samtliga hushåll	**100·0**	**0·1**	**3·1**	**10·7**	**17·0**	**26·3**	**20·1**	**13·1**	**5·2**	**4·1**	**0·3**

gästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. M (sid. 44), vilken upptager övriga 3 236 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 3·865 mill. kr., utgör 85·3 % av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (4·529 mill. kr.) och 53·1 % för hela bostadsbefolkningen (7·280 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. M sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 74·3, 9·7 och 16·0 % av samtliga. Först komma de 2 403 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 315 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 518 hushåll, vilka dels utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, dels ock huvudsakligen omfatta familjer utan någon medlem, för vilken enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning årsinkomsten uppgått till 650 kr.[1]

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En närmare granskning av tab. M visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de innehava 37·1 % av där redovisade bostäder med under 150 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke tagas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 (650) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. N (sid. 46).

I denna tabell hava ifrågavarande 2 718 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemen-

[1] Se sid. 27 not [1].

Tab. N. Hushållen i Brännkyrkas stadsbygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	3 a	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	45·9
	b	—	—	*2*	—	*1*	—	—	—	—	—	—	*15·6*
600— 699 »	4 a	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	39·1
	b	—	—	—	—	*1*	*1*	*1*	*1*	—	—	—	*31·3*
700— 799 »	116 a	—	3	4	10	17	23	21	18	7	2	11	32·3
	b	—	*7*	*7*	*13*	*16*	*23*	*20*	*17*	*6*	*1*	*6*	*27·1*
800— 899 »	341 a	—	8	21	47	67	53	81	27	18	3	16	27·6
	b	*2*	*13*	*28*	*54*	*62*	*47*	*80*	*24*	*17*	*2*	*12*	*24·6*
900— 999 »	277 a	—	3	29	39	42	105	32	11	7	3	6	25·3
	b	*3*	*11*	*35*	*40*	*38*	*99*	*31*	*10*	*6*	—	*4*	*22·4*
1 000—1 199 »	603 a	1	20	57	110	196	160	23	24	7	2	3	22·2
	b	*6*	*28*	*70*	*108*	*185*	*152*	*20*	*23*	*6*	*2*	*3*	*20·7*
1 200—1 399 »	481 a	2	25	65	179	109	65	18	7	7	2	2	19·8
	b	*10*	*38*	*83*	*172*	*98*	*49*	*17*	*4*	*6*	*2*	*2*	*17·4*
1 400—1 599 »	328 a	—	30	83	133	46	25	4	4	2	—	1	17·1
	b	*5*	*33*	*91*	*127*	*40*	*23*	*3*	*3*	*2*	—	*1*	*15·9*
1 600—1 799 »	225 a	2	24	84	73	21	16	2	2	1	—	—	15·7
	b	*8*	*29*	*84*	*66*	*22*	*12*	*1*	*2*	*1*	—	—	*14·4*
1 800—1 999 »	119 a	—	12	54	28	14	7	1	1	1	1	—	15·8
	b	—	*15*	*55*	*27*	*13*	*5*	*1*	*1*	*1*	*1*	—	*15·0*
2 000–2 499 »	115 a	1	7	43	35	23	5	—	—	1	—	—	16·3
	b	*1*	*12*	*41*	*33*	*22*	*5*	—	—	*1*	—	—	*15·7*
2 500—2 999 »	47 a	1	5	11	15	11	2	1	—	1	—	—	17·4
	b	*1*	*7*	*13*	*15*	*8*	*1*	*1*	—	*1*	—	—	*16·0*
3 000—3 499 »	23 a	1	2	4	9	6	1	—	—	—	—	—	17·0
	b	*1*	*2*	*5*	*9*	*5*	*1*	—	—	—	—	—	*16·6*
3 500—3 999 »	8 a	1	1	2	3	—	1	—	—	—	—	—	15·1
	b	*1*	*1*	*2*	*3*	—	*1*	—	—	—	—	—	*14·8*
4 000—4 999 »	18 a	—	3	6	6	2	1	—	—	—	—	—	15·1
	b	—	*5*	*5*	*5*	*2*	*1*	—	—	—	—	—	*14·2*
5 000—9 999 »	7 a	—	1	3	3	—	—	—	—	—	—	—	14·1
	b	—	*1*	*3*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*13·8*
10 000 kr. och däröver	3 a	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	8·7
	b	—	*2*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*7·9*
Samtliga	**2 718** a	**9**	**146**	**467**	**690**	**555**	**466**	**183**	**94**	**53**	**13**	**42**	**19·8**
	b	*38*	*204*	*525*	*675*	*513*	*420*	*175*	*85*	*47*	*8*	*28*	*18·1*
I procent	a	0·3	5·4	17·2	25·4	20·4	17·2	6·7	3·5	1·9	0·5	1·5	100·0
	b	*1·4*	*7·5*	*19·3*	*24·8*	*18·9*	*15·5*	*6·5*	*3·1*	*1·7*	*0·3*	*1·0*	*100·0*

samma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. N ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet i fråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 32·3 % i den lägsta mera talrikt företrädda inkomstklassen (700—799 kr.), har den i inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. nedgått till 22·2 %, i kategorien 2 000—2 499 kr. till 16·3 % samt i inkomstgruppen 4 000—4 999 kr. till 15·1 %. De högre inkomstklassernas hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär särskilt i fråga om dessa grupper totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle i Brännkyrkas stadssamhällen ett hushåll, som höjer sig över 500 kr.-strecket, i hyra betala 19·8 % av hushållsföreståndarens inkomst och 18·1 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. N ger dock vid handen vissa oregelbundenheter i fråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter i fråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. N redovisade hushållen, efter sid. 36 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. O, sid. 48) och övriga hushåll (tab. P, sid. 49).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklasserna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 19·3 %, b) 17·5 % — något understiga den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 20·9 %, b) 19·5 %. Och utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda nästan genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 1 000—1 199 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 21·9 %, övriga hushålls 25·2 %, medan för inkomstkategorien 2 000—2 499 kr. motsvarande procenttal äro resp. 13·8 % och 18·8 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. Q (sid. 51), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre be-

Tab. O. ***Arbetar*hushållen i Brännkyrkas stadsbygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	2 a	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	33·8
	b	—	—	*1*	—	*1*	—	—	—	—	—	—	*16·9*
600— 699 »	4 a	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	39·1
	b	—	—	—	—	*1*	*1*	*1*	*1*	—	—	—	*31·3*
700— 799 »	83 a	—	3	3	8	15	20	13	14	4	—	3	28·6
	b	—	*7*	*6*	*10*	*13*	*18*	*12*	*13*	*3*	—	*1*	*23·9*
800— 899 »	274 a	—	7	19	44	56	42	67	19	14	2	4	25·9
	b	*2*	*11*	*24*	*49*	*52*	*36*	*66*	*16*	*13*	*1*	*4*	*23·5*
900— 999 »	238 a	—	2	24	35	38	96	27	8	5	1	2	24·6
	b	*3*	*10*	*29*	*34*	*35*	*89*	*25*	*7*	*4*	—	*2*	*21·8*
1 000—1 199 »	541 a	1	19	55	98	176	148	19	19	4	1	1	21·9
	b	*6*	*26*	*66*	*95*	*166*	*141*	*17*	*18*	*4*	*1*	*1*	*20·4*
1 200—1 399 »	404 a	2	24	64	157	86	47	14	3	5	2	—	19·0
	b	*10*	*35*	*81*	*148*	*76*	*34*	*13*	*1*	*4*	*2*	—	*16·5*
1 400—1 599 »	271 a	—	28	76	120	33	8	3	1	2	—	—	16·1
	b	*5*	*31*	*83*	*113*	*27*	*7*	*2*	*1*	*2*	—	—	*14·8*
1 600—1 799 »	173 a	2	22	78	58	8	5	—	—	—	—	—	14·0
	b	*8*	*27*	*78*	*50*	*7*	*3*	—	—	—	—	—	*12·6*
1 800—1 999 »	86 a	—	11	48	17	7	3	—	—	—	—	—	14·0
	b	—	*14*	*48*	*16*	*6*	*2*	—	—	—	—	—	*13·2*
2 000—2 499 »	59 a	1	5	34	13	6	—	—	—	—	—	—	13·8
	b	*1*	*9*	*30*	*13*	*6*	—	—	—	—	—	—	*13·5*
2 500—2 999 »	8 a	1	2	2	2	1	—	—	—	—	—	—	13·1
	b	*1*	*3*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*10·8*
3 000—3 499 »	2 a	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	9·1
	b	*1*	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*9·1*
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**2 145** a	**8**	**123**	**404**	**552**	**427**	**371**	**143**	**64**	**35**	**6**	**12**	**19·3**
	b	*37*	*173*	*449*	*530*	*390*	*331*	*136*	*57*	*30*	*4*	*8*	*17·5*
I procent	a	**0·4**	**5·7**	**18·8**	**25·7**	**19·9**	**17·3**	**6·7**	**3·0**	**1·6**	**0·3**	**0·6**	**100·0**
	b	*1·7*	*8·1*	*20·9*	*24·7*	*18·2*	*15·4*	*6·3*	*2·7*	*1·4*	*0·2*	*0·4*	*100·0*

Tab. P. ***Övriga*** **hushåll i Brännkyrkas stadsbygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	1 a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	70·0
	b	—	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*14·6*
600— 699 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
700— 799 »	33 a	—	—	1	2	2	3	8	4	3	2	8	41·4
	b	—	—	*1*	*3*	*3*	*5*	*8*	*4*	*3*	*1*	*5*	*35·4*
800— 899 »	67 a	—	1	2	3	11	11	14	8	4	1	12	34·2
	b	—	*2*	*4*	*5*	*10*	*11*	*14*	*8*	*4*	*1*	*8*	*28·4*
900— 999 »	39 a	—	1	5	4	4	9	5	3	2	2	4	29·4
	b	—	*1*	*6*	*6*	*3*	*10*	*6*	*3*	*2*	—	*2*	*25·4*
1 000—1 199 »	62 a	—	1	2	12	20	12	4	5	3	1	2	25·2
	b	—	*2*	*4*	*13*	*19*	*11*	*3*	*5*	*2*	*1*	*2*	*23·0*
1 200—1 399 »	77 a	—	1	1	22	23	18	4	4	2	—	2	23·6
	b	—	*3*	*2*	*24*	*22*	*15*	*4*	*3*	*2*	—	*2*	*22·1*
1 400—1 599 »	57 a	—	2	7	13	13	17	1	3	—	—	1	22·0
	b	—	*2*	*8*	*14*	*13*	*16*	*1*	*2*	—	—	*1*	*21·1*
1 600—1 799 »	52 a	—	2	6	15	13	11	2	2	1	—	—	21·4
	b	—	*2*	*6*	*16*	*15*	*9*	*1*	*2*	*1*	—	—	*20·9*
1 800—1 999 »	33 a	—	1	6	11	7	4	1	1	1	1	—	20·6
	b	—	*1*	*7*	*11*	*7*	*3*	*1*	*1*	*1*	*1*	—	*20·0*
2 000—2 499 »	56 a	—	2	9	22	17	5	—	—	1	—	—	18·8
	b	—	*3*	*11*	*20*	*16*	*5*	—	—	*1*	—	—	*17·9*
2 500—2 999 »	39 a	—	3	9	13	10	2	1	—	1	—	—	18·3
	b	—	*4*	*11*	*13*	*8*	*1*	*1*	—	*1*	—	—	*17·1*
3 000—3 499 »	21 a	—	2	3	9	6	1	—	—	—	—	—	17·8
	b	—	*2*	*4*	*9*	*5*	*1*	—	—	—	—	—	*17·3*
3 500—3 999 »	8 a	1	1	2	3	—	1	—	—	—	—	—	15·1
	b	*1*	*1*	*2*	*3*	—	*1*	—	—	—	—	—	*14·8*
4 000—4 999 »	18 a	—	3	6	6	2	1	—	—	—	—	—	15·1
	b	—	*5*	*5*	*5*	*2*	*1*	—	—	—	—	—	*14·2*
5 000—9 999 »	7 a	—	1	3	3	—	—	—	—	—	—	—	14·1
	b	—	*1*	*3*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*13·8*
10 000 kr. och däröver . .	3 a	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	8·7
	b	—	*2*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*7·9*
Samtliga	**573** a	**1**	**23**	**63**	**138**	**128**	**95**	**40**	**30**	**18**	**7**	**30**	**20·9**
	b	*1*	*31*	*76*	*145*	*123*	*89*	*39*	*28*	*17*	*4*	*20*	*19·5*
I procent	a	0·2	4·0	11·0	24·1	22·3	16·6	7·0	5·2	3·2	1·2	5·2	100·0
	b	*0·2*	*5·4*	*13·3*	*25·3*	*21·4*	*15·5*	*6·8*	*4·9*	*3·0*	*0·7*	*3·5*	*100·0*

medlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete, dels de, som hämta sitt uppehälle av den för Liljeholmen och angränsande delar av Stockholm som nämnt karaktäristiska metall- och maskinindustrien ävensom av den i detta förstadsdistrikt ytterst livliga byggnadsverksamheten. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Inom denna grupp faller genast i ögonen, hurusom byggnads- och grovarbetarna uppvisa betydligt högre hyresprocent än övriga arbetare och särskilt än de högt kvalificerade järn- och metallarbetarna. Anledningen härtill torde vara, att i dessa jämförelsevis nyanlagda samhällen i allmänhet saknas dessa äldre kvalitativt undermåliga, men billiga smålägenheter, vilka å andra orter med förkärlek uppsökas av de sämst lottade befolkningselementen. Då sålunda samtliga arbetarkategorier äro hänvisade till i inredning och pris väsentligen ensartade lägenheter, blir den relativa hyrans höjd huvudsakligen beroende utav storleken av lägenhetsinnehavarens arbetsförtjänst, och denna utgör i medeltal för järn- och metallarbetare 1 391 kr. och för »övriga arbetare» 1 253 kr., medan den för grovarbetare och byggnadsarbetare endast uppgår till resp. 1 014 och 1 064 kr.

Förhållandevis mera än arbetarna offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 45).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

På grund av de väsentliga olikheter i hyresnivån, som ovan (sid. 42) påvisats för de olika stadssamhällena i Brännkyrka, torde det i detta sammanhang vara av intresse att undersöka, huruvida enahanda differenser göra sig gällande även i fråga om den relativa hyran eller om de utjämnats

Tab. Q. Mindre bemedlade hushåll i Brännkyrkas stadsbygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	2 143 a	130	403	552	798	260	6·1	18·8	25·8	37·2	12·1	19·3
	b	*209*	*448*	*530*	*721*	*235*	*9·8*	*20·9*	*24·7*	*33·6*	*11·0*	*17·5*
därav järn- och metallarbetare	349 a	35	120	108	70	16	10·0	34·4	30·9	20·1	4·6	15·6
	b	*51*	*124*	*98*	*62*	*14*	*14·6*	*35·5*	*28·1*	*17·8*	*4·0*	*14·3*
byggnadsarbetare	391 a	9	49	67	190	76	2·3	12·5	17·1	48·6	19·5	22·5
	b	*17*	*55*	*69*	*178*	*72*	*4·4*	*14·1*	*17·6*	*45·5*	*18·4*	*21·0*
egentliga grovarbetare	522 a	17	53	126	250	76	3·3	10·1	24·1	47·9	14·6	21·8
	b	*29*	*71*	*130*	*224*	*68*	*5·6*	*13·6*	*24·9*	*42·9*	*13·0*	*19·8*
övriga	881 a	69	181	251	288	92	7·8	20·6	28·5	32·7	10·4	18·6
	b	*112*	*198*	*233*	*257*	*81*	*12·7*	*22·5*	*26·4*	*29·2*	*9·2*	*16·6*
Lägre tjänstemän	317 a	9	31	89	135	53	2·8	9·8	28·1	42·6	16·7	21·6
	b	*12*	*39*	*91*	*131*	*44*	*3·8*	*12·3*	*28·7*	*41·3*	*13·9*	*20·3*
Självständiga näringsidkare	117 a	1	8	12	46	50	0·9	6·8	10·3	39·3	42·7	29·0
	b	*3*	*11*	*16*	*43*	*44*	*2·6*	*9·4*	*13·7*	*36·7*	*37·6*	*25·8*
därav handlande	30 a	1	2	3	7	17	3·3	6·7	10·0	23·3	56·7	31·4
	b	*1*	*2*	*3*	*7*	*17*	*3·3*	*6·7*	*10·0*	*23·3*	*56·7*	*31·4*
hantverkare	70 a	—	4	9	32	25	—	5·7	12·9	45·7	35·7	28·1
	b	*2*	*7*	*10*	*31*	*20*	*2·8*	*10·0*	*14·3*	*44·3*	*28·6*	*25·9*
övriga	17 a	—	2	—	7	8	—	11·8	—	41·1	47·1	28·2
	b	—	*2*	*3*	*5*	*7*	—	*11·8*	*17·6*	*29·4*	*41·2*	*24·8*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	82 a	4	9	16	31	22	4·9	11·0	19·5	37·8	26·8	23·1
	b	*5*	*11*	*18*	*28*	*20*	*6·1*	*13·4*	*22·0*	*34·1*	*24·4*	*21·5*
Samtliga	2 659 a	**144**	**451**	**669**	**1 010**	**385**	**5·4**	**17·0**	**25·1**	**38·0**	**14·5**	**20·2**
	b	*229*	*509*	*655*	*923*	*343*	*8·6*	*19·2*	*24·6*	*34·7*	*12·9*	*18·4*

därigenom, att sämre avlönade arbetarkategorier uppsökt billigare bostadsorter och omvänt. I detta syfte har uppgjorts följande tablå, utvisande för varje samhälle, vilken del av sin inkomst mindre bemedlade hushåll i genomsnitt utgiva i hyra, a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas:

	Samhälle:	Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.
Hyresprocent i genomsnitt	a	14·6	20·6	23·0	15·9	19·9	21·1	18·9	22·6	23·3
	b	12·9	18·7	21·9	13·2	19·0	19·8	18·2	22·1	21·5

I Årstadal och Övriga Liljeholmen utgiva sålunda de mindre bemedlade en väsentligt mindre del av sin inkomst i hyra än i Aspudden med Tellusborg, Södertörns villastad och Enskede.

5. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i Brännkyrkas stadssamhällen, uppgick till sammanlagt 21 270 personer.

Fördelas denna bostadsfolkmängd, jämnt över områdets samtliga bebyggda fastigheter, skulle på varje sådan komma c:a 12 personer. På de särskilda 1 751 bebyggda tomterna växlar dock invånarantalet högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:	0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter, absoluta tal	153	488	598	168	88	85	89	82
Antal fastigheter, relativa tal	*8·7 %*	*27·9 %*	*34·2 %*	*9·6 %*	*5·0 %*	*4·8 %*	*5·1 %*	*4·7 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt antalet invånare per hus utgöra c:a 9 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

Antal invånare per hus:	0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus, absoluta tal	546	593	701	207	93	96	89	68
Antal hus, relativa tal	*22·8 %*	*24·8 %*	*29·3 %*	*8·7 %*	*3·9 %*	*4·0 %*	*3·7 %*	*2·8 %*

Lämnas de obebodda husen å sido, befinnas av de övriga 32·1 % räkna 1—4 boende, 37·9 % 5—9 boende, 26·3 % 10—49 boende och 3·7 % 50 invånare och däröver. Utvidgas undersökningen att avse de särskilda samhällena, utgör medelinvånarantalet per bebott hus i Årstadal 13, Gröndal 31, Aspudden med Tellusborg 35, Övriga Liljeholmen 17, Mälarhöjden 5, Älvsjö och Långbrodal 7, Örby 8, Södertörns villastad 5 och Enskede 8.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 37) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 21 270 personer 1 217 bodde i »blandade» lägenheter av olika slag. Vid en undersökning av de normala boendeförhål-

Tab. R. De i bostadslägenheterna i Brännkyrkas stadsbygd boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**145**	**230**	109	*210*	35	*350*	1	*100*
1 rum utan kök	**952**	**231**	836	*236*	52	*217*	64	*183*
2 o. fl. » » »	**192**	**137**	150	*144*	31	*135*	11	*85*
1 rum med del i kök	**44**	**210**	40	*205*	4	*267*	—	—
2 » » » » »	**6**	**120**	6	*120*	—	—	—	—
1 rum och kök	**10 278**	**200**	8 914	*201*	873	*193*	491	*193*
2 » » »	**5 345**	**148**	3 314	*153*	1 756	*143*	275	*133*
3 » » »	**1 706**	**113**	816	*120*	801	*109*	89	*101*
4 » » »	**725**	**91**	233	*93*	469	*91*	23	*77*
5 » » »	**300**	**78**	75	*78*	198	*79*	27	*75*
6 » » »	**172**	**74**	39	*80*	93	*78*	40	*63*
7 o. fl. » » »	**188**	**57**	32	*63*	91	*53*	65	*63*
Samtliga bostadslägenheter	**20 053**	**159**	**14 564**	*176*	**4 403**	*125*	**1 086**	*131*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**0·7**	**144·7**	75·2	*119·3*	24·1	*280·0*	0·7	*76·3*
1 rum utan kök	**4·7**	**145·3**	87·8	*134·1*	5·5	*173·6*	6·7	*139·7*
2 o. fl. » » »	**1·0**	**86·2**	78·1	*81·8*	16·2	*108·0*	5·7	*64·9*
1 rum med del i kök	**0·2**	**132·1**	90·9	*116·5*	9·1	*213·6*	—	—
2 » » » » »	**0·0**	**75·5**	100·0	*68·2*	—	—	—	—
1 rum och kök	**51·3**	**125·8**	86·7	*114·2*	8·5	*154·4*	4·8	*147·3*
2 » » »	**26·7**	**93·1**	62·0	*86·9*	32·9	*114·4*	5·1	*101·5*
3 » » »	**8·5**	**71·1**	47·8	*68·2*	47·0	*87·2*	5·2	*77·1*
4 » » »	**3·6**	**57·2**	32·1	*52·8*	64·7	*72·8*	3·2	*58·8*
5 » » »	**1·5**	**49·1**	25·0	*44·3*	66·0	*63·2*	9·0	*57·3*
6 » » »	**0·9**	**46·5**	22·7	*45·5*	54·1	*62·4*	23·2	*48·4*
7 o. fl. » » »	**0·9**	**35·8**	17·0	*35·8*	48·4	*42·4*	34·6	*48·4*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**72·6**	*100·0*	**22·0**	*100·0*	**5·4**	*100·0*

Tab. 8. De begagnade bostadslägenheterna i Brännkyrkas stadsbygd, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Antal personer.	Lägenhetskategorier.												
	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
1	25	147	14	3	—	111	30	12	7	—	1	—	350
2	16	120	17	1	1	422	138	48	16	9	3	3	794
3	10	61	18	4	—	620	252	67	32	10	2	4	1 080
4	7	55	15	4	1	542	257	78	29	15	7	6	1 016
5	2	20	2	1	—	386	211	66	29	8	6	4	735
6	2	8	1	1	—	251	141	48	16	12	4	9	493
7	—	2	2	—	—	119	95	22	18	5	4	3	270
8	1	—	—	—	—	62	36	16	6	2	5	4	132
9	—	—	—	—	—	36	23	13	2	2	1	1	78
10	—	—	—	—	—	16	10	2	3	—	—	1	32
11	—	—	—	—	—	3	5	1	1	1	—	—	11
12	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
13	—	—	—	—	—	1	3	1	—	—	—	—	5
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	63	413	69	14	2	2 570	1 201	376	159	64	33	35	4 999
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	0·1	—	—	—	—	—	—	0·0
1	39·7	35·6	20·3	21·4	—	4·3	2·5	3·2	4·4	—	3·0	—	7·0
2	25·4	29·1	24·6	7·2	50·0	16·4	11·5	12·8	10·1	14·1	9·1	8·6	15·9
3	15·8	14·8	26·1	28·6	—	24·1	21·0	17·8	20·1	15·6	6·1	11·4	21·6
4	11·1	13·3	21·7	28·6	50·0	21·1	21·4	20·7	18·2	23·4	21·2	17·1	20·3
5	3·2	4·8	2·9	7·1	—	15·0	17·6	17·6	18·2	12·5	18·2	11·4	14·7
6	3·2	1·9	1·5	7·1	—	9·8	11·8	12·8	10·1	18·8	12·1	25·7	9·9
7	—	0·5	2·9	—	—	4·6	7·9	5·9	11·3	7·8	12·1	8·6	5·4
8	1·6	—	—	—	—	2·4	3·0	4·2	3·8	3·1	15·2	11·4	2·7
9	—	—	—	—	—	1·4	1·9	3·4	1·3	3·1	3·0	2·9	1·6
10	—	—	—	—	—	0·6	0·8	0·5	1·9	—	—	2·9	0·6
11	—	—	—	—	—	0·1	0·4	0·3	0·6	1·6	—	—	0·2
12	—	—	—	—	—	—	—	0·5	—	—	—	—	0·0
13	—	—	—	—	—	0·1	0·2	0·3	—	—	—	—	0·1
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

landena bör denna befolkning lämnas å sido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 20 053 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. R.

Jämte det denna tabell kompletterar tab. J (sid. 35) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 159, uppgår det för de av ägaren begagnade till 125, för de fritt upplåtna till 131 och för de uthyrda till 176.

Av tabellen framgår även, att anledningen till de uthyrda bostädernas jämförelsevis ofördelaktiga ställning är, att desamma i större utsträckning än andra utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom smålägenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken, enkelrummen samt 1 rum och kökslägenheterna äro avsevärt starkare befolkade än dubletterna samt gruppen 2 rum och kök. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. S (sid. 54), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende (den av »0 personer» bebodda lägenheten disponeras av en person, som vistas på annan ort).

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen och enkelköken företrädesvis hysa en eller två personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro ur bostadshygienisk synpunkt att anse som överbefolkade. Antages överbefolkning inträda under samma förutsättningar, som ovan (sid. 25) angivits, kan följande tabell uppställas:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%.	absolut.	%.
1	175	137	75	66	23	11	2	1	—	—	178	*36·3*	692	*60·6*
2	124	440	638	557	388	252	121	62	36	20	879	*33·3*	5 325	*50·9*
3	31	138	252	258	211	141	95	36	23	18	172	*14·3*	1 354	*25·3*
4	12	48	67	78	66	48	22	16	13	6	19	*5·1*	185	*10·8*
Summa	**342**	**763**	**1 032**	**959**	**688**	**452**	**240**	**115**	**72**	**44**	**1 248**	*26·5*	**7 556**	*40·5*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 26·5 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 40·5 % av deras befolkning i hög grad trångbodda. Att observera är emellertid, att dessa siffror för stadsbygden äro väsentligt lägre än de, vilka ovan meddelats för landsbygden.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det att, på sätt sid. 26 angivits, å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta främmande personer, vilka av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	39	242	48	18	2	4213	1994	564	213	71	58	41	**7503**
	i % av samtliga boende	*26·9 %*	*25·4 %*	*25·0 %*	*40·9 %*	*33·3 %*	*41·0 %*	*37·3 %*	*33·1 %*	*29·4 %*	*23·7 %*	*33·7 %*	*21·8 %*	*37·4 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	6	38	11	1	—	258	297	101	40	12	5	3	**772**
	i % av samtliga boende	*4·1 %*	*4·0 %*	*5·7 %*	*2·3 %*	—	*2·5 %*	*5·6 %*	*5·9 %*	*5·5 %*	*4·0 %*	*2·9 %*	*1·6 %*	*3·8 %*

Denna tablå ger vid handen, att någon inneboendefråga i svårare bemärkelse knappast existerar i Brännkyrka, men att andrahandshyrande förekomma inom alla lägenhetskategorier och i alla samhällen. Ehuru inneboendesystemet sålunda icke är okänt ens i de allra minsta lägenheterna, häntyder dock den ringa storleken av de inneboendefrekvensen angivande relativtalen på, att man i storstadens periferi med dess rikedom på lediga lägenheter vida mera sällan än i det överfyllda stadscentrum möter de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra.[1]

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddhet, som särskilt karaktäriserar bostäderna om 1 rum och kök.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå

[1] Jfr noten sid. 26.

Tab. T. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Brännkyrkas stadsbygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Antal boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr. . . .	1	2	3	100	200	150	—	—	—	—	—	—
50— 99 » . . .	156	53	209	179	156	173	16·0	13·2	15·3	1·9	5·7	2·9
100—149 » . . .	1 020	190	1 210	213	160	202	33·2	16·8	30·7	2·1	9·5	3·2
150—199 » . . .	1 942	336	2 278	205	168	198	38·0	27·7	36·4	3·2	6·8	3·7
200—249 » . . .	3 313	556	3 869	211	165	203	45·5	33·6	43·8	2·1	4·3	2·5
250—299 » . . .	2 467	361	2 828	196	142	187	43·7	34·3	42·5	2·4	5·0	2·7
300—399 » . . .	1 724	703	2 427	178	137	164	40·9	37·1	39·8	6·3	6·8	6·5
400—499 » . . .	404	558	962	168	113	131	39·4	31·4	34·7	10·1	4·5	6·9
500—999 » . . .	166	556	722	139	100	107	36·1	31·3	32·4	8·4	4·3	5·3
1 000 kr. och däröver	—	56	56	—	70	70	—	25·0	25·0	—	1·8	1·8
Samtliga	11 193	3 371	14 564	197	130	176	41·2	31·7	39·0	3·4	5·5	3·9

beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr. . . .	54	61	86	51	67	54	72	99	123	192	128	188	64

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 41) och per rum (sid. 40) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur ovanstående tab. T, där bostäderna fördelats icke efter storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 36 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, om man lämnar å sido de svagt besatta lägsta hyresgrupperna, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

Tab. U. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Brännkyrkas stadsbygd, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
		Därav						Därav i				
	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	2 700	321	12	1 863	452	52	11 187	827	37	7 766	2 229	328
därav järn- och metallarbetare	411	45	4	295	60	7	1 720	125	14	1 228	304	49
byggnadsarbetare	459	47	1	322	79	10	1 934	124	4	1 349	383	74
egentliga grovarbetare	670	102	1	465	94	8	2 782	277	5	2 000	469	31
övriga	1 160	127	6	781	219	27	4 751	301	14	3 189	1 073	174
Lägre tjänstemän	385	27	1	127	154	76	1 322	44	4	404	581	289
Självständiga näringsidkare	215	41	—	76	57	41	827	78	—	270	264	215
därav handlande	51	8	—	15	13	15	201	16	—	49	56	80
hantverkare	137	30	—	55	34	18	525	59	—	198	171	97
övriga	27	3	—	6	10	8	101	3	—	23	37	38
Pensionärer, understödstagare m. fl.	285	68	2	147	46	22	882	144	5	458	190	85
Samtliga	3 585	457	15	2 213	709	191	14 218	1 093	46	8 898	3 264	917
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	75·3	11·9	0·4	69·0	16·8	1·9	197	236	185	208	164	150
därav järn- och metallarbetare	11·5	10·9	1·0	71·8	14·6	1·7	201	245	200	208	169	169
byggnadsarbetare	12·8	10·2	0·2	70·2	17·2	2·2	197	280	267	209	162	172
egentliga grovarbetare	18·7	15·2	0·2	69·4	14·0	1·2	208	264	333	215	166	94
övriga	32·3	11·0	0·5	67·3	18·9	2·3	191	213	140	204	163	154
Lägre tjänstemän	10·7	7·0	0·3	33·0	40·0	19·7	122	116	267	159	126	89
Självständiga näringsidkare	6·0	19·1	—	35·3	26·5	19·1	150	163	—	178	154	120
därav handlande	1·4	15·7	—	29·4	25·5	29·4	139	133	—	163	144	125
hantverkare	3·8	21·9	—	40·2	24·8	13·1	163	179	—	180	168	124
övriga	0·8	11·1	—	22·2	37·1	29·6	123	100	—	192	123	103
Pensionärer, understödstagare m. fl.	8·0	23·9	0·7	51·6	16·1	7·7	145	200	167	156	138	83
Samtliga	100·0	12·8	0·4	61·7	19·8	5·3	180	215	188	201	153	111

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra knappt förfoga över mer än två tredjedelar av de senares utrymme per person. Tabellen ger också vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga en viss »behovslöshet» ifråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade torde visserligen kunna hänföras de 2 980 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. (jfr sid. 47, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 45). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 605 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 500 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 3 585 hushåll eller 97·9 % av områdets samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom tab. U (sid. 58).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 18·7 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 15·2 % av grovarbetarhushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för lägre tjänstemän 59·7 %, för självständiga näringsidkare 45·6 % och för pensionärer, understödstagare o. d. 23·8 %.

Inom sistnämnda kategori, vilken till stor del utgöres av småhushåll, är trångboddheten (kol. 8—13) icke stor, i genomsnitt 145 boende per 100 rum. Gynnsammare bostadsförhållanden synas råda blott bland tjänstemannahushållen, som uppvisa relationstalet 122. För de självständiga näringsidkarnas familjer angives boendetätheten genom siffran 150, medan för arbetarhushållen de vanligen små lägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 197, för grovarbetarna t. o. m. till 206.

Med hänsyn till de betydande olikheter i bostadssocialt hänseende, vilka ovan angivits föreligga mellan de särskilda samhällen, som sammantagna bilda Brännkyrkas stadsbygd, har det i detta sammanhang ansetts vara av intresse, att söka siffermässigt fixera den mindre bemedlade befolkningens bostadsstandard på dessa orter. I detta syfte har för dessa orter och socialgrupper i nedanstående tablå beräknats antalet boende per 100 rum såväl inom hyresgästhushållen som, med hänsyn till egnahemssamhällenas särskilda förhållanden, inom de familjer, som bebo lägenheter i egna hus.

	Samhälle:	Årstadal.	Gröndal.	Aspudden och Tellusborg.	Övr. Liljeholmen.	Mälarhöjden.	Älvsjö och Långbrodal.	Örby.	Södertörns villastad.	Enskede.
Antal boende per 100 rum i	uthyrda lägenheter	174	197	200	176	128	147	176	117	161
	av ägaren begagnade lägenheter	131	148	146	112	113	140	164	83	119

Av förestående medeltalssiffror synes framgå, att i Aspuddens, Tellusborgs och Gröndals hyreshus betydande trångboddhet råder, varemot de mindre bemedlade, som utflyttat till Brännkyrkas egnahemssamhällen, merendels synas hava ernått ganska gott bostadsutrymme.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

IX.

NORRKÖPING

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1914
[143255]

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegium*, som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skall i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett antal stadssamhällen och landskommuner, avsedda att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och lämnade kollegium samtidigt detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Ledningen av ifrågavarande bostadsräkning, liksom av övriga här avsedda bostadsstatistiska utredningar, har fr. o. m. år 1913 övertagits av *K. Socialstyrelsen*, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna.

Det vid bostadsräkningen inkomna materialet är avsett att bearbetas dels till kortfattade redogörelser för bostadsförhållandena å varje särskild ort, varigenom de lokala skiljaktigheterna i bostadstyper och bostadsvanor kunna förväntas fullt komma till sin rätt, dels till en på dessa lokalmonografier byggd sammanfattande och

jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava förut publicerats åtta, avseende städerna Vänersborg, Luleå, Karlstad och Jönköping, Brännkyrka församling av Stockholms stad, köpingen Sundbyberg samt landskommunerna Björkvik och Uråsa; och överlämnas härmed till offentligheten den nionde, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Norrköping i november 1912.

Den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden handhaves inom Styrelsen av undertecknad Nyström, vilken även, med biträde av amanuensen Mårten Granqvist, utarbetat föreliggande redogörelse.

Stockholm i oktober 1914.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Norrköping.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 12
III. Lägenheter, rum och lokaler 14
IV. Hyra och inkomst 21
V. De boende och bostäderna 32

Bilaga: Stadsplan för Norrköping.

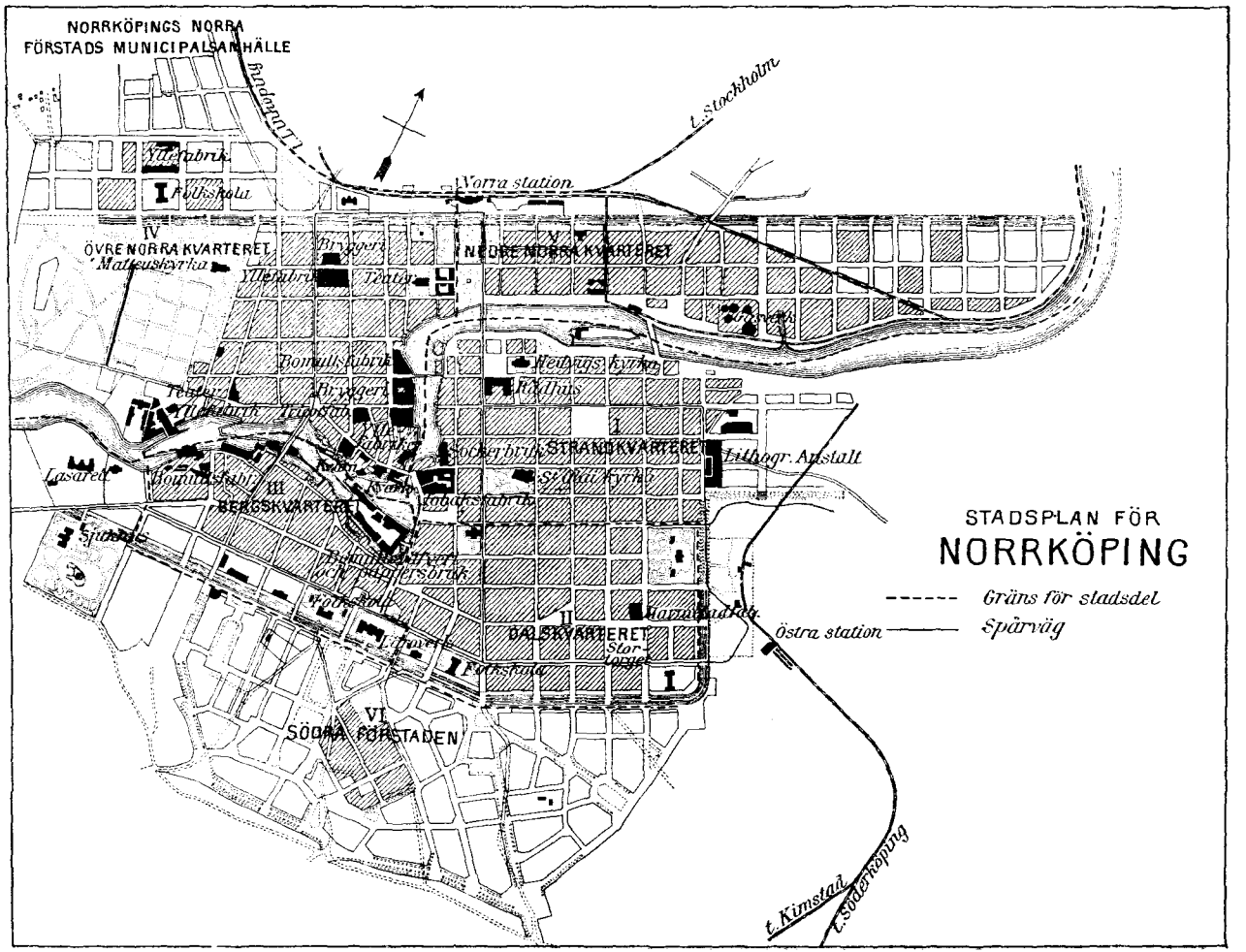
NORRKÖPINGS NORRA
FÖRSTADS MUNICIPALSAMHÄLLE
Linköping
t. Stockholm
Norra station
Yllefabrik
Folkskola
IV
ÖVRE NORRA KVARTERET
Matteuskyrka
Bryggeri
Tegelbruk
NEDRE NORRA KVARTERET
Bomullsfabrik
Kattuns fabrik
Tegelbruk
Bryggeri
Rådhus
Kattuns kyrka
Tullhuset
Sockerbruk
STRANDKVARTERET
Lithogr. Anstalt
Lasaret
Bomullsfabrik
III
BERGSKVARTERET
S:t Ola Kyrka
Spinneri
Bomullsfabrik och Pappersbruk
Folkskola
Tomter
II
DALSKVARTERET
Stor-torget
Marknadsplats
Östra station
Folkskola
VI
SÖDRA FÖRSTADEN
t. Kimstad
t. Söderköping
STADSPLAN FÖR
NORRKÖPING
Gräns för stadsdel
Spårväg

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Norrköpings stad, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Östergötlands län att för stadens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Magistraten avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav lät Magistraten i Norrköping genom stadens polis utdela ifrågavarande formulärblanketter till samtliga fastighetsägare ävensom den 8 november s. å. utfärda en kungörelse, varigenom varje fastighetsägare förständigades dels att själv ifylla formuläret för fastighetsuppgifter samt, därest han själv bebodde lägenhet inom fastigheten eller hade sådan outhyrd, jämväl motsvarande antal formulär för lägenhetsuppgifter, dels att från samtliga hyresgäster införskaffa ifyllda exemplar av sistnämnda formulär. De besvarade frågeformulären skulle av fastighetsägarna avlämnas till mantalsskrivningsförrättaren vid mantalsskrivningen, vilken för stadens tre församlingar tog sin början resp. den 15, 21 och 29 november.

Tillika gjorde Magistraten hos Stadsfullmäktige vederbörlig hemställan att för bostadsuppgifternas granskning utse en särskild kommitté. Då denna vid tiden för mantalsskrivningen ännu icke hunnit tillsättas, men det likväl ansågs nödigt, att vid förrättningen funnes närvarande personer, som kunde biträda vederbörande uppgiftslämnare med nödiga upplysningar, anmodade Magistraten en tjänsteman vid rådhusrätten att i sådan egenskap närvara, samt hemställde tillika hos styrelsen för Norrköpings fastighetsägareförening, att några av dess medlemmar måtte under tiden för mantalsskrivningen tillhandagå husägarna med råd och anvisningar.

Vid mantalsskrivningen avlämnades ifyllda blanketter för det övervägande flertalet fastigheter, varjämte felande uppgifter sedermera införskaffades.

Sedan Stadsfullmäktige vid sammanträde den 23 januari 1913 utsett en särskild bostadsräkningskommitté på 6 personer, överlämnades de inkomna uppgifterna till kommitterade, vilka med sakkunnigt biträde verkställde granskning av de ifyllda frågeformulären samt ombesörjde lägenhetsuppgifternas komplettering medelst införande å desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst. Sedan ifrågavarande granskning- och kompletteringsarbete blivit avslutat, läto kommitterade på grundval av bostadsräkningsmaterialet utarbeta en preliminär översikt över vissa bostads- och hyresförhållanden i staden, vilken den 20 oktober s. å. överlämnades till Stadsfullmäktige.

Redan tidigare eller den 17 juni 1913 hade bostadsuppgifterna insänts till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari s. å. övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl stadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Norrköping.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

Enligt av Stadsingenjörskontoret lämnade uppgifter omfattar Norrköpings stad i rättsligt avseende en landareal av 802 har, varav 308 har komma på den egentliga stadens planlagda område.

Såsom av förestående plankarta framgår, delas detta genom Motala ström i två delar, en nordlig och en sydlig, och dessa stadsdelar äro i sin ordning av gammalt indelade i särskilda kvarter.

Den sydliga stadsdelens nordöstra del utgöres av Strandkvarteret (distrikt I), vilket omfattar stadens äldsta partier och fortfarande bildar dess affärscentrum. Bostadsbefolkningen består här till väsentlig del av affärs- och tjänstemannahushåll, och så är även förhållandet med det söder härom belägna Dalskvarteret (distrikt II). Detta skiljer sig från föregående därigenom, att detsamma blott innefattar ett fåtal affärs- och fabriksbyggnader och så gott som uteslutande är bebyggt med boningshus, av vilka flertalet tillkommit under de senaste 30 åren. Väster om detta område ligger Bergskvarteret (distrikt III), vilket hyser en talrik arbetarbefolkning och omfattar södra delen av stadens omkring fallen i Motala ström koncentrerade egentliga fabriksområde. Den norr om strömmen belägna delen av detta tillhör det Övre norra kvarteret (distrikt IV), vars södra del är så gott som uteslutande bebyggd med arbetarbostadshus, medan i den norra och västra finnas talrika byggnader med större lägenheter. Så är även förhållandet med de närmast liggande kvadraterna av Nedre norra kvarteret (den s. k. Saltängen, distrikt V), vars befolkning eljes så gott som uteslutande tillhör de mindre bemedlade samhällsklasserna.

Detta gäller även ifråga om de förstäder, som sedan 1870-talet uppkommit utom det egentliga stadsområdet. Av dessa har den i Östra Eneby socken belägna Norra förstaden, oaktat långvariga förhandlingar, ännu icke blivit inkorporerad med Norrköping, utan bildar ett särskilt municipalsamhälle. Däremot hör Södra förstaden (distrikt VI) under stadens jurisdiktion och har nyligen stadsplanelagts i samband med en utvidgning av gällande stadsplan. Den övriga delen av stadsområdet i rättslig bemärkelse omfattar i huvudsak obebyggd eller landsbygdsartat bebyggd mark.

Samfärdseln inom stadsområdet har underlättats, sedan elektriska spårvägar år 1904 anlades i Norrköping. De viktigaste linjerna av dessa spårvägar, vilka sedan år 1909 drivas av staden själv, framgå av plankartan.

På grund av sitt läge omkring betydande vattenfall och vid en intill dessa segelbar flod har Norrköping särskilda förutsättningar som fabriksstad, och

sedan gammalt utgör staden också ett av den svenska textilindustriens huvudcentra. Redan år 1800 hade staden 9 089 invånare, men växte endast långsamt under de närmaste fyra årtiondena. År 1840 uppgick stadens folkmängd till 12 829, år 1865 till 22 694 och år 1880 till 26 735 personer. Därefter följde ett industriellt uppsving, i samband varmed folkmängden år 1890 växte till 32 826 och år 1900 till 41 008 personer. Härefter inträdde åter en stagnation i folkökningen, i det att invånarantalet endast ökades till 46 393 personer år 1910 och till 46 674 år 1912.

Norrköping är en utpräglad industristad, och fabriksarbetarnas antal uppgår till c:a 8 500 eller 18 % av folkmängden. Omkring 5 500 av dem äro sysselsatta vid stadens talrika ylle-, bomulls- och andra textilfabriker, medan av de övriga omkring ett 1 000-tal har anställning vid ortens därnäst mest betydande industriföretag, nämligen ett pappersbruk och en litografisk anstalt (och kartongfabrik).

Som ovan nämnts, utgör ytvidden av Norrköpings stads planlagda område c:a 308 har. I denna summa innefattas ytinnehållet av stadens gator, torg, allmänna platser, planteringar o. d., varom upplysningar saknas i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna däremot erhållas detaljerade uppgifter angående stadens indelning i tomter m. m., deras arealer samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A (sid. 11), där en redogörelse lämnas för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse stadsplaneområdet; och meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 1 232 fastigheter, varav 1 172 bebyggda och 60 obebyggda samt 1 192 belägna inom och 40 (inberäknat 5 jordbruksfastigheter) utom stadsplaneområdet.

Fördelningen på de sex distrikt, i vilka detta område med hänsyn till bostadsförhållandena indelats, framgår av tab. A.

Äganderätten till hus och tomt synes i Norrköping i regel vara förenad, enär endast ifråga om 9 fastigheter inom och 18 utom det planlagda området upplysning meddelats, att husägaren icke äger byggnadsmarken.

Av stadsplaneområdets c:a 150 har tomtmark komma i det närmaste 130 har på de 1 128 bebyggda fastigheter, för vilka arealuppgifter meddelats. Beträffande 1 123 av dessa har jämväl uppgivits, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 128 har, 50·0 % utgöra överbyggd yta och 50·0 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa tal blott utgöra abstrakta genomsnitt, enär i tättbebyggda delar av stadens inre kvarter förstnämnda procenttal kan stiga ända till 70 %, medan det för utkantskvadraterna ofta nedgår till några få procent.

Medelarealen av en gård i Norrköping skulle sålunda utgöra c:a 1 100 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkas genom förefintligheten av ett antal stora fabrikstomter och markområden för industri- och affärsändamål. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens parcellering i samhället, därest de mera noggrant arealuppmätta 1 128 tom-

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Norrköping.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Distrikt I	**292**	280	12	1	302 122	271 052	164 706	31 070
» II	**261**	259	2	5	350 756	349 230	141 308	1 526
» III	**128**	124	4	—	167 112	163 961	81 344	3 151
» IV	**327**	318	9	1	344 285	316 098	168 586	28 187
» V	**156**	127	29	2	279 687	164 286	76 500	115 401
» VI	**28**	27	1	—	41 105	29 405	11 222	11 700
Stadens planlagda område	**1 192**	**1 135**	**57**	**9**	[1] **1 485 067**	[2] **1 294 032**	[3] 643 666	[4] **191 035**

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för		Åbyggnadernas		Husens hyresvärde, hyra per år:	
		bebyggda fastigheter, kr.	obebyggda fastigheter, kr.	taxeringsvärde, kr.	brandförsäkringsvärde, kr.	verklig, kr.	beräknad, kr.
Distrikt I . . .	**32 926 000**	32 781 200	144 800	26 040 100	26 383 612	1 282 152	529 041
» II . . .	**20 707 934**	20 661 079	46 855	16 915 290	18 243 470	987 670	603 052
» III . . .	**16 315 522**	16 268 322	47 200	13 004 000	12 335 025	407 506	284 945
IV . . .	**32 425 484**	32 077 584	347 900	26 093 350	25 424 905	1 032 023	552 245
» V . . .	**9 236 400**	8 512 400	724 000	5 240 700	5 265 230	220 580	137 464
» VI . . .	**1 186 900**	1 186 900	—	1 040 800	1 124 450	70 170	5 520
Stadens planlagda område	[5] **112 798 240**	[6] **111 487 485**	[7] **1 310 755**	[8] **88 334 240**	[8] **88 776 692**	**4 000 101**	**2 112 267**

[1] Avser 1 184 fastigheter. [2] Avser 1 128 fastigheter. [3] Avser 1 129 fastigheter. [4] Avser 56 fastigheter. [5] Avser 1 184 fastigheter. [6] Avser 1 133 fastigheter. [7] Avser 51 fastigheter. [8] Avser 1 135 fastigheter.

terna inom stadens planlagda område fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:		under 200.	200— 399.	400— 599.	600— 799.	800— 999.	1 000— 1 199.	1 200— 1 499.	1 500— 2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	51	129	230	238	141	97	80	106	56
	relativa tal . .	*4·5 %*	*11·4 %*	*20·4 %*	*21·1 %*	*12·5 %*	*8·6 %*	*7·1 %*	*9·4 %*	*5·0 %*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Norrköpings stad 102·0 mill. kr. för bevillningsskyldig och 11·9 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 113·9 mill. kr. För de 1 133 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärde kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt 111·5 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 6·1 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 5·5 % på taxeringsvärdet.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för stadens planlagda område som nämnt utgör 111·5 mill. kr. eller c:a 98 000 kr. per gård, komma 110·4 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av nära 91 kr. För enskilda kasernartat bebyggda kvartersdelar stiger dock värdet ända till inemot 200 kr., medan det i områden med öppet byggnadssätt kan nedgå till endast några kronor per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga beträffande 1 135 fastigheter inom det planlagda området användbara uppgifter härom, utvisande ett totalbelopp av 88·3 mill. kr., men saknas uppgifter om totala taxeringsvärdet för 2 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 1 133 fastigheter det taxerade husvärdet, 88·1 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 111·4 mill. kr., återstå 23·3 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med c:a 79 % på åbyggnaderna och 21 % på byggnadsmarken.

Ifrågavarande åbyggnaders totala brandförsäkringsvärde överstiger med 0·4 mill. kr. eller c:a 0·5 % husens åsatta taxeringsvärde.

II. Hus och våningar.

Som av tab. B (sid. 13) framgår, förefunnos i Norrköpings stad vid tiden för bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus ävensom 4 lantgårdars för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader — sammanlagt 3 053 hus, varav 2 966 belägna inom och 87 utom det planlagda området, motsvarande resp. 2·6 och 2·4 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 2 956 hus, vilka äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 20 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 23 på den bebyggda delen av densamma.

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Norrköping.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	Därav: boningshus.	Därav: uthus med till bostad använda lägenheter.	Därav: uthus utan till bostad använda lägenheter.	Därav: övriga byggnader med till bostad använda lägenheter.	Därav: övriga byggnader utan till bostad använda lägenheter.	Antal i dessa hus förefintliga: till bostad använda lägenheter.	Antal i dessa hus förefintliga: andra lokaler.
Stadens planlagda område .	**2 966**	**1 753**	**14**	**807**	**82**	**310**	**11 772**	**3 656**
därav i Distrikt I	730	429	4	190	41	66	2 521	1 324
» II	710	443	1	204	8	54	3 321	743
» III	326	187	3	84	3	49	1 478	357
» IV	820	496	4	212	19	89	3 263	899
» V	312	150	2	98	11	51	722	310
» VI	68	48	—	19	—	1	467	23
Stadens icke planlagda område	**87**	**40**	**1**	**13**	**17**	**16**	**188**	**194**
därav jordbruksfastighet [1] . . .	4	3	—	1	—	—	6	1
annan fastighet	83	37	1	12	17	16	182	193
Hela staden	**[2]3 053**	**[2]1 793**	**15**	**820**	**99**	**326**	**11 960**	**3 850**

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter pr hus:	0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus: inom det planlagda området	1 119	244	254	167	185	135	211	102	115	60	374
Antal hus: utom » » »	30	39	6	1	4	1	1	1	—	—	4
Antal hus: i hela staden	**1 149**	**283**	**260**	**168**	**189**	**136**	**212**	**103**	**115**	**60**	**378**

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 14·9 %, tvålägenhetshusen 13·7 %, husen med 3—9 bostadslägenheter 51·6 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 19·8 %. Framhållas må, att av de 283 husen med en bostadslägenhet endast 211 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus, uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 17), medan övriga hus utgöras av större, för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostäder för gårdskarl, portvakt, vaktmästare o. d.

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. dyl.).
[2] Härav 3 boningshus med utdömda lägenheter.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 99 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 15 av uthus och 1 793 av egentliga boningshus.

Med hänsyn till byggnadsmaterialet voro av dessa sistnämnda 1 099 eller 61·3 % uppförda av sten, 415 eller 23·1 % av trä och 279 eller 15·6 % av annat byggnadsmaterial. Till sistnämnda grupp har räknats 137 hus av sten och trä, 140 av korsvirke samt 2 s. k. gjuthus.

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen befintliga 1 753 boningshusen 1 180 eller 67·3 % som gatuhus, 557 eller 31·8 % som gårdshus och 16 eller 0·9 % som fristående. Gårdshusen i staden äro icke alltid gårdshus i storstadsbemärkelse med uppgång till lägenheterna »över gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här stundom betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård belägna boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. De utom det planlagda området förefintliga 40 boningshusen synas samtliga böra räknas som fristående, enär de genomgående utgöras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 2·9, vilket anger trevåningshuset (inkl. tvåvåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyp i staden. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar stadens boningshus efter våningshöjden:

Antal våningar i höjd:		1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	86	562	768	377
	relativa tal	*4·8 %*	*31·4 %*	*42·8 %*	*21·0 %*

Ifråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:		1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	1850 —59.	före 1850.	obekant.
Antal hus	absoluta tal	35	271	287	212	125	390	94	239	100
	relativa tal	*2·0 %*	*15·5 %*	*16·4 %*	*12·1 %*	*7·1 %*	*22·2 %*	*5·4 %*	*13·6 %*	*5·7 %*

Lämnas husen av obekant ålder å sido, skulle sålunda av övriga 1 653 boningshus 51·3 % vara byggda tidigare och 48·7 % senare än år 1880.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 3 850 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 11 960 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad. De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 11 323 eller 94·7 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 637 eller 5·3 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter, och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 16).

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare endast något över 4 % — av bostädernas storlek att döma i regel tillhörande de mera bemedlade klasserna — bebo våningar i egna hus, medan c:a 2 %, merendels i egenskap av vice värdar, portvakter, gårdskarlar o. d., innehava lägenheter, vilka avgiftstritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av stadens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 86·0 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa smålägenheter 53·8 % äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör stadens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	391	1 397	14	9	—	3 745	552	71	17	**6 196**
		rel. tal	*6·3 %*	*22·6 %*	*0·2 %*	*0·1 %*	—	*60·5 %*	*8·9 %*	*1·1 %*	*0·3 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	214	823	79	5	3	1 476	960	612	870	**5 042**
		rel. tal	*4·2 %*	*16·3 %*	*1·6 %*	*0·1 %*	*0·1 %*	*29·3 %*	*19·0 %*	*12·1 %*	*17·3 %*	*100·0 %*

Norrköpingsarbetarna bebo sålunda blott i undantagsfall lägenheter större än 2 rum och kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på olika delar av staden. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Område:		Distr. I.	Distr. II.	Distr. III.	Distr. IV.	Distr. V.	Distr. VI.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Hela antalet bostadslägenheter		2 341	3 171	1 410	3 076	688	457	180	**11 323**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	1 822	2 692	1 283	2 697	635	453	159	**9 741**
	rel. tal	*77·8 %*	*84·9 %*	*91·0 %*	*87·7 %*	*92·3 %*	*99·1 %*	*88·3 %*	*86·0 %*

Tab. C. Lägenheterna i Norrköping, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**609**	598	1	5	**604**	5
1 rum utan kök	**2 255**	2 150	13	58	**2 221**	34
2 o. fl. » » »	**95**	83	6	4	**93**	2
1 rum med del i kök .	**14**	14	—	—	**14**	—
2 o. fl. » » » » » .	**3**	2	1	—	**3**	—
1 rum och kök	**5 241**	5 012	91	118	**5 221**	20
2 » » »	**1 524**	1 337	132	43	**1 512**	12
3 » » »	**689**	598	77	8	**683**	6
4 » » »	**322**	261	45	13	**319**	3
5 » » »	**258**	220	32	5	**257**	1
6 » » »	**152**	124	19	9	**152**	—
7 o. fl. » » »	**161**	105	47	7	**159**	2
Samtliga	**11 323**	**10 504**	**464**	**270**	**11 238**	**85**
Blandade lägenheter .	**637**	**543**	**86**	**8**	**637**	—
Sommarbostäder . . .	—	—	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**11 960**	**11 047**	**550**	**278**	**11 875**	**85**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**5·1**	98·2	0·2	0·8	**99·2**	0·8
1 rum utan kök	**18·9**	95·3	0·6	2·6	**98 5**	1·5
2 o. fl. » » »	**0·8**	87·4	6 3	4·2	**97·9**	2·1
1 rum med del i kök .	**0·1**	100·0	—	—	**100·0**	—
2 o. fl. » » » » » . .	**0·0**	66·7	33·3	—	**100·0**	—
1 rum och kök	**43 8**	95·6	1·7	2·3	**99·6**	0·4
2 » » »	**12·7**	87·7	8·7	2·8	**99·2**	0·8
3 » » »	**5·8**	86·8	11·2	1·1	**99·1**	0·9
4 » » »	**2·7**	81·1	14·0	4·0	**99·1**	0·9
5 » » »	**2·2**	85·3	12·4	1·9	**99·6**	0·4
6 » » »	**1·3**	81·6	12·5	5·9	**100·0**	—
7 o. fl. » » »	**1·3**	65·2	29·2	4·4	**98·8**	1·2
Samtliga	**94·7**	**92·7**	**4·1**	**2·4**	**99·2**	**0·8**
Blandade lägenheter .	**5·3**	**85·2**	**13·5**	**1·3**	**100·0**	—
Sommarbostäder . . .	—	—	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**92·4**	**4·6**	**2·3**	**99·3**	**0·7**

Härav framgår, att medan i stadens centrum smålägenheterna utgöra 78 % av samtliga, uppgår deras antal i rena arbetarkvarter, såsom tredje, femte och sjätte distriktet, till 91—99 %.

Denna tablå över bostädernas stadsdelsläge bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Antal bostadslägenheter:	Belägenhet:	i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	4	2 610	3 060	1 911	669	1 003	366	**9 623**
	rel. tal	*0·0*	*27·1 %*	*31·8 %*	*19·9 %*	*7·0 %*	*10·4 %*	*3·8 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	—	275	601	369	168	15	101	**1 529**
	rel. tal	—	*18·0 %*	*39·3 %*	*24·1 %*	*11·0 %*	*1·0 %*	*6·6 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 118 mindre och 53 större bostadslägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår bl. a., att relativt många smålägenheter äro belägna i de för temperaturväxlingar mest utsatta botten- och vindsvåningarna. Endast 4 bebodda källarlägenheter finnas i staden.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, huruvida tillgången på lägenheter inom så gott som samtliga bostadskategorier vid tiden för bostadsräkningen var mycket obetydlig.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp må det dock ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten endast utgöra 0·8 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en stad till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken anföras, att i Norrköping under åren 1910 och 1911 antalet vigda par utgjorde resp. 336 och 373 (7·3 och 8·0 ‰ mot 7·3 ‰ i rikets samtliga städer), antalet inflyttade personer resp. 5 319 och 5 075, antalet utflyttade resp. 5 591 och 5 104 samt hela befolkningstillväxten resp. 922 och 236 personer. Beträffande

[1] Av de sid. 13 omnämnda 211 enfamiljshusen inrymma 40 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

år 1912 föreligger ännu blott tillväxtsiffran, 45 personer, men giver denna vid handen, att ökningstalet under detta år avsevärt understigit de båda föregående årens siffror.

För tillgodoseendet av behovet av nya bostäder uppfördes, enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter, år 1910 nya hus till ett antal av 3, innehållande 23 lägenheter med tillsammans 74 rum och kök, medan för år 1911 motsvarande siffror voro resp. 9, 79 och 217 samt för år 1912 resp. 13, 116 och 304.

Liksom sålunda relativt få lägenheter årligen tillkomma genom nybyggnad, torde det kunna antagas, att utgallringen av föråldrade och dåliga bostäder är ringa, enär den synnerligen låga ledighetsprocenten knappast kan förväntas utöva tillräckligt ekonomiskt tryck på hyresvärdarna för att förmå dem att i större utsträckning vidtaga moderniseringar och förbättringar av bostadslägenheterna.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. D (sid. 19) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 14) omnämnda 637 »blandade» lägenheterna, förutom 1 937 boningsrum, 583 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 1 036 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 289 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager). Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 51 kallrum och 26 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 0·3 och 0·1 % av hela antalet boningsrum.

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 86·0 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga endast 68·1 % av hela antalet rum m. m.

Av denna tabell framgår även, att småfolkets lägenheter äro vanlottade i råga om tamburer, som först fr. o. m. lägenhetskategorien 2 rum och kök förekomma i flertalet bostäder, samt beträffande bad- och duschrum, vilka ytterst sällan förefinnas i mindre lägenheter än 4 rum och kök.

Den brist på bekvämligheter, som sålunda karaktäriserar de mindre bemedlades bostäder, blir ännu mer i ögonen fallande, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika

Tab. D. Lägenheterna i Norrköping, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum:			kök.	tamburer.	bad- och duschrum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav						
				kallrum.	mörkrum.					
Absoluta tal.										
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	609	**765**	—	—	—	609	156	—	—	—
1 rum utan kök . . .	2 255	**2 938**	2 255	—	—	—	682	1	—	—
2 o. fl. » » » . . .	95	**256**	202	1	3	—	50	4	—	—
1 rum med del i kök .	14	**22**	14	—	—	6	2	—	—	—
2 o. fl. » » » » .	3	**10**	7	—	—	1	2	—	—	—
1 rum och kök . . .	5 241	**12 436**	5 241	1	6	5 241	1 954	—	—	—
2 » » » . . .	1 524	**5 814**	3 048	9	2	1 524	1 230	12	—	—
3 » » » . . .	689	**3 414**	2 067	8	2	689	639	19	—	—
4 » » » . . .	322	**1 991**	1 288	6	7	322	336	45	—	—
5 » » » . . .	258	**1 894**	1 290	13	2	258	279	67	—	—
6 » » » . . .	152	**1 295**	912	8	2	152	158	73	—	—
7 o. fl. » » » . . .	161	**1 806**	1 345	5	2	161	196	104	—	—
Samtliga	**11 323**	**32 641**	**17 669**	**51**	**26**	**8 963**	**5 684**	**325**	—	—
Blandade lägenheter	**637**	**4 446**	**1 937**	**11**	**2**	**583**	**519**	**82**	**1 036**	**289**
Sommarbostäder . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**11 960**	**37 087**	**19 606**	**62**	**28**	**9 546**	**6 203**	**407**	**1 036**	**289**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	5·1	**2·1**	—	—	—	79·6	20·4	—	—	—
1 rum utan kök . . .	18·9	**7·9**	76·8	—	—	—	23·2	0·0	—	—
2 o. fl. » » » . . .	0·8	**0·7**	78·9	0·5	1·5	—	19·5	1·6	—	—
1 rum med del i kök	0·1	**0·1**	63·6	—	—	27·3	9·1	—	—	—
2 o. fl. » » » » »	0·0	**0·0**	70·0	—	—	10·0	20·0	—	—	—
1 rum och kök . . .	43·8	**33·5**	42·1	0·0	0·1	42·2	15·7	—	—	—
2 » » » . . .	12·7	**15·7**	52·4	0·3	0·1	26·2	21·2	0·2	—	—
3 » » » . . .	5·8	**9·2**	60·5	0·4	0·1	20·2	18·7	0·6	—	—
4 » » » . . .	2·7	**5·4**	64·7	0·5	0·5	16·2	16·9	2·2	—	—
5 » » » . . .	2·2	**5·1**	68·1	1·0	0·2	13·6	14·8	3·5	—	—
6 » » » . . .	1·3	**3·5**	70·4	0·9	0·2	11·8	12·2	5·6	—	—
7 o. fl. » » » . . .	1·3	**4·8**	74·5	0·4	0·1	8·9	10·9	5·7	—	—
Samtliga	**94·7**	**88·0**	**54·1**	**0·3**	**0·1**	**27·5**	**17·4**	**1·0**	—	—
Blandade lägenheter	**5·3**	**12·0**	**43·6**	**0·6**	**0·1**	**13·1**	**11·7**	**1·8**	**23·3**	**6·5**
Sommarbostäder . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**100·0**	**52·9**	**0·3**	**0·1**	**25·7**	**16·7**	**1·1**	**2·8**	**0·8**

slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	mat-käl-lare.	skaf-feri.	cen-tral-värme.	vat-ten-ledn.	av-lopps-ledn.	gas-ledn.	elekt-riskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	6 633	5 324	107	7 623	7 531	3 059	693
	rel. tal	*68·1 %*	*54·7 %*	*1·1 %*	*78·3 %*	*77·3 %*	*31·4 %*	*7·1 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	1 441	1 305	102	1 544	1 540	1 253	806
	rel. tal	*91·1 %*	*82·5 %*	*6·4 %*	*97·6 %*	*97·3 %*	*79·2 %*	*50·9 %*

Att ett mindre antal lägenheter sålunda skulle vara försedda med vattenledning men sakna avloppsledning, torde ej överensstämma med verkligheten utan bero på bristande noggrannhet vid ifyllandet av formulären.

Anmärkningsvärdare äro måhända de bristfälligheter ifråga om de hygieniskt så betydelsefulla avträdesförhållandena, vilka komma till synes i följande tablå:

Antal bostadslägenheter:		Eget av-träde.	Avträde gemensamt för följande antal familjer: 2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.	obe-kant.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	873	1 697	1 641	1 877	912	896	1 710	77	58
	rel. tal	*9·0 %*	*17·4 %*	*16·8 %*	*19·3 %*	*9·4 %*	*9·2 %*	*17·5 %*	*0·8 %*	*0·6 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	1 204	165	70	69	21	14	25	10	4
	rel. tal	*76·1 %*	*10·4 %*	*4·4 %*	*4·4 %*	*1·3 %*	*0·9 %*	*1·6 %*	*0·6 %*	*0·3 %*

Härav skulle framgå, att c:a nio tiondedelar av de i småhägenheter boende hushållen äro hänvisade till för flera familjer gemensamma avträden. Antagligen äro dock talen för lägenheter med eget avträde något för låga, beroende därpå, att osäkerhet synes hava rått, huruvida i våningarna befintliga vattenklosetter skulle redovisas under denna rubrik. Framhållas må emellertid, att ett avsevärt antal vattenklosetter äro inredda i förstugorna och gemensamma för flera hushåll.

Möjlighet att själv producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna har stadsarbetaren endast i ytterst få fall, såsom utvisas av nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland.

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	69	29	2	100
	rel. tal	*0·7 %*	*0·3 %*	*0·0*	*1·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	8	22	—	30
	rel. tal	*0·5 %*	*1·4 %*	—	*1·9 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar etc.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet, i den mån materialet det medgiver, blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas å sido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 14) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 22).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Norrköping utgör 107 kr. för enkelkök, 111 kr. för enkelrum, 137 kr. för enkelrum med del i kök, 196 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 331 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 492 kr. för närmast högre bostadskategori o. s. v.

Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 255 kr.

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. I den av Kommerskollegium (Socialstyrelsen) upprättade statistiken över bostadspris i vissa städer och stadsliknande samhällen föreligga visserligen hyresuppgifter fr. o. m. 1904 jämväl för Norrköping, men torde dessa endast avse fullgoda lägenheter, varigenom den på grundval av desamma beräknade hyresnivån kommer att ligga avsevärt över den, som framgår av en bostadsräkning, vilken tager hänsyn till samtliga lägenheter, såväl goda som dåliga.

För Norrköpings vidkommande föreligger dock en äldre hyresprisstatistik, vilken synes kunna direkt sammanställas med bostadsräkningsresultaten, nämligen den, som för år 1907 uppgjorts av Norrköpings fastighetsägareförening och publicerats i föreningens matrikel för år 1910. Huvudresultaten av denna statistik, vilken omfattar sammanlagt 6 783 bostäder eller över hälften av stadens samtliga lägenheter, hava sammanställts med motsvarande uppgifter från bostadsräkningen i följande tablå:

Medelhyra per år i kr. för:	enkelkök och enkelrum.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.
År **1907**	105	187	307	455
» **1912**	110	196	331	492
Ökning **1907—1912** . . .	*4·8 %*	*4·8 %*	*7·8 %*	*8·1 %*

Härav framgår, att under femårsperioden en avsevärd hyresstegring ägt rum beträffande vissa slag av mindre lägenheter.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden, beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för stadens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 112 kr. Utföres mot-

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Norrköping, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	598	107	1	200	365	32	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	2 150	111	17	644	1 268	200	9	5	7	—	—	—
2 o. fl. » » » .	83	280	—	1	11	9	12	8	25	15	2	—
1 rum med del i kök .	14	137	—	1	6	7	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » .	2	375	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
1 rum och kök . .	5 012	196	—	36	572	1 460	2 574	353	17	—	—	—
2 » » » . .	1 337	331	—	1	3	41	122	198	712	247	13	—
3 » » » . .	598	492	—	—	2	1	4	9	74	166	342	—
4 » » » . .	261	641	—	—	—	—	—	—	8	24	227	2
5 » » » . .	220	817	—	—	—	—	—	—	1	5	174	40
6 » » » . .	124	1 044	—	—	—	—	—	—	—	—	47	77
7 o. fl. » » » . .	105	1 446	—	—	—	—	—	—	—	—	7	98
Samtliga bostadslägenheter	**10 504**	**255**	**18**	**883**	**2 227**	**1 750**	**2 721**	**573**	**845**	**458**	**812**	**217**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	5·7	42·0	0·2	33·4	61·0	5·4	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	20·5	43·5	0·8	30·0	59·0	9·3	0·4	0·2	0·3	—	—	—
2 o. fl. » » » .	0·8	109·8	—	1·2	13·3	10·8	14·5	9·6	30·1	18·1	2·4	—
1 rum med del i kök	0·1	53·7	—	7·1	42·9	50·0	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » »	0·0	147·1	—	—	—	—	—	—	50·0	50·0	—	—
1 rum och kök . .	47·7	76·9	—	0·7	11·4	29·1	51·4	7·1	0·3	—	—	—
2 » » » . .	12·7	129·8	—	0·1	0·2	3·1	9·1	14·8	53·2	18·5	1·0	—
3 » » » . .	5·7	192·9	—	—	0·3	0·2	0·7	1·5	12·4	27·7	57·2	—
4 » » » . .	2·5	251·4	—	—	—	—	—	—	3·0	9·2	87·0	0·8
5 » » » . .	2·1	320·4	—	—	—	—	—	—	0·4	2·3	79·1	18·2
6 » » » . .	1·2	409·4	—	—	—	—	—	—	—	—	37·9	62·1
7 o. fl. » » » . .	1·0	567·1	—	—	—	—	—	—	—	—	6·7	93·3
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**0·2**	**8·4**	**21·2**	**16·7**	**25·9**	**5·4**	**8·0**	**4·4**	**7·7**	**2·1**

svarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr. .	107	111	138	99	125	98	110	123	128	136	149	162

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda lägst i de kvalitativt ofta undermåliga lägenheterna om 1 rum och kök och stiger stadigt med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning (jfr sid. 20).

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett fyrvånings- eller i ett arbetarbostadskvarter. I den mån de särskilda kvarter, i vilka Norrköping av gammalt indelats, utgöra dylika bostadssocialt inbördes enhetliga och utåt avgränsade distrikt, gör sig samma inverkan gällande. Detta åskådliggöres av följande tablå, där de tre talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr stadsplanen):

Område:		Distr. I.	Distr. II.	Distr. III.	Distr. IV.	Distr. V.	Distr. VI.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök . . .	118	114	115	111	92	108	86	**111**
	1 rum och kök . . .	199	201	201	198	168	176	146	**196**
	2 rum och kök . . .	326	347	324	332	285	274	237	**331**

Billigast ställa sig hyrorna utom stadsplanen samt i de båda utkantsdistrikten V och VI, medan i stadens centralare delar bostadsprisen i stort sett hålla sig på samma nivå.

Det är icke uteslutet, att bostäderna i ett hus i stadsperiferien kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med stadsdelsläget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och stadsdelsläge) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 2-rums-, 3-rums-, ja t. o. m. 4- rumslägenheter.

Ehuru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdel-

ning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut (sid. 18) på grundval av rumsantalet verkställda. Småläghenheterna t. o. m. 2 rum och kök (87·5 % av samtliga) motsvaras här tämligen noga av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 399 kr. (85·8 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål har ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, under år 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen mellan hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämvä innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 25), vilken upptager övriga 9 508 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 12·6 mill. kr., utgör 88·8 % av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (14·2 mill. kr.) och 72·8 % för hela bostadsbefolkningen (17·4 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 56·5, 10·9 och 32·6 % av samtliga. Först komma de 5 374 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 1 036 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemen-

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Norrköping, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	621	2	71	247	130	126	16	18	7	4	—
800—1 199 »	2 460	—	80	497	640	909	125	133	48	28	—
1 200—1 999 »	1 421	—	15	107	184	618	178	177	88	51	3
2 000 kr. och däröver . . .	872	—	—	6	17	43	32	121	123	391	139
Summa	**5 374**	**2**	**166**	**857**	**971**	**1 696**	**351**	**449**	**266**	**474**	**142**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	2	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	56	—	3	18	15	15	1	4	—	—	—
1 200—1 999 »	527	—	10	85	126	223	35	25	11	12	—
2 000 kr. och däröver . . .	451	—	—	10	38	83	31	81	43	137	28
Summa	**1 036**	—	**13**	**114**	**180**	**321**	**67**	**110**	**54**	**149**	**28**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**3 098**	**16**	**663**	**1 119**	**463**	**466**	**104**	**130**	**65**	**59**	**13**
Samtliga hushåll	**9 508**	**18**	**842**	**2 090**	**1 614**	**2 483**	**522**	**689**	**385**	**682**	**183**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	6·5	0·3	11·4	39·8	20·9	20·3	2·6	2·9	1·1	0·7	—
800—1 199 »	25·9	—	3·3	20·2	26·0	36·9	5·1	5·4	2·0	1·1	—
1 200—1 999 »	14·9	—	1·1	7·5	12·9	43·5	12·5	12·5	6·2	3·6	0·2
2 000 kr. och däröver . . .	9·2	—	—	0·7	1·9	4·9	3·7	13·9	14·1	44·8	16·0
Summa	**56·5**	**0·0**	**3·1**	**16·0**	**18·1**	**31·6**	**6·5**	**8·4**	**4·9**	**8·8**	**2·6**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	0·0	—	—	50·0	50·0	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	0·6	—	5·4	32·1	26·8	26·8	1·8	7·1	—	—	—
1 200—1 999 »	5·6	—	1·9	16·1	23·9	42·3	6·7	4·7	2·1	2·3	—
2 000 kr. och däröver . . .	4·7	—	—	2·2	8·4	18·4	6·9	18·0	9·5	30·4	6·2
Summa	**10·9**	—	**1·2**	**11·0**	**17·4**	**31·0**	**6·5**	**10·6**	**5·2**	**14·4**	**2·7**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst	**32·6**	**0·5**	**21·4**	**36·1**	**14·9**	**15·1**	**3·4**	**4·2**	**2·1**	**1·9**	**0·4**
Samtliga hushåll	**100·0**	**0·2**	**8·9**	**22·0**	**17·0**	**26·1**	**5·5**	**7·2**	**4·0**	**7·2**	**1·9**

samma utgifterna, samt slutligen en grupp av 3 098 hushåll, av vilka cirka en tredjedel beräknats utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, och återstoden huvudsakligen omfatta familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 700 kr.[1]

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En närmare granskning av tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de inneha 60·9 % av där redovisade bostäder med under 150 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke betraktas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 (700) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 27).

I denna tabell hava ifrågavarande 6 410 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet i fråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 23·0 % i den lägsta mera talrikt företrädda inkomstklassen (700—799 kr.), har den i inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. nedgått till 20·2 %, i kategorien 2 000—2 499 kr. till 18·1 % samt i den högsta inkomstgruppen (10 000 kronor och däröver) till 6·1 %.

[1] Enligt taxeringsnämndens protokoll hade det bevillningsfria avdraget i Norrköping med tillämpning av § 12 Bevillningsförordningen ökats med 200 kr. på grund av de synnerligen höga evnadskostnader, som ansågos råda i samhället.

Tab. G. Hushållen i Norrköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	18 a	—	—	1	1	4	5	4	2	1	—	—	28·1
	18 b	—	*2*	*8*	*6*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	*14·7*
600— 699 »	23 a	—	—	—	3	9	5	2	1	1	—	2	28·1
	23 b	—	*5*	*11*	*3*	*3*	*1*	—	—	—	—	—	*13·6*
700— 799 »	751 a	—	12	119	210	139	119	95	17	11	5	24	23·0
	751 b	*3*	*45*	*167*	*211*	*120*	*95*	*71*	*11*	*8*	*3*	*17*	*19·1*
800— 899 »	867 a	—	12	103	219	151	231	66	13	29	20	23	24·0
	867 b	—	*44*	*162*	*217*	*140*	*184*	*57*	*10*	*20*	*17*	*16*	*20·4*
900— 999 »	749 a	—	11	100	190	239	127	23	22	19	4	14	22·5
	749 b	—	*49*	*152*	*182*	*202*	*103*	*22*	*16*	*12*	*3*	*8*	*19·1*
1 000—1 199 »	1 339 a	—	39	219	457	446	62	38	28	15	15	20	20·2
	1 339 b	*1*	*93*	*298*	*436*	*375*	*45*	*35*	*19*	*11*	*13*	*13*	*17·8*
1 200—1 399 »	763 a	—	37	159	381	92	45	19	9	12	3	6	18·6
	763 b	—	*62*	*188*	*359*	*84*	*37*	*16*	*3*	*9*	*1*	*4*	*16·9*
1 400—1 599 »	449 a	1	24	115	199	42	41	10	5	6	2	4	18·0
	449 b	*1*	*42*	*126*	*189*	*33*	*37*	*8*	*3*	*5*	*2*	*3*	*16·6*
1 600—1 799 »	246 a	—	10	88	49	46	29	13	7	2	2	—	19·0
	246 b	—	*18*	*95*	*47*	*43*	*26*	*10*	*5*	*2*	—	—	*17·5*
1 800—1 999 »	168 a	—	10	66	32	36	12	7	1	2	—	2	18·0
	168 b	—	*16*	*74*	*32*	*29*	*10*	*6*	—	—	—	*1*	*16·1*
2 000–2 499 »	233 a	2	19	58	78	41	14	17	1	—	1	2	18·1
	233 b	*2*	*25*	*69*	*74*	*37*	*9*	*15*	*1*	—	—	*1*	*16·6*
2 500—2 999 »	153 a	2	12	36	54	34	10	3	1	1	—	—	17·4
	153 b	*2*	*16*	*43*	*57*	*26*	*6*	*2*	*1*	—	—	—	*15·7*
3 000—3 499 »	118 a	3	10	33	45	12	14	1	—	—	—	—	16·5
	118 b	*3*	*17*	*38*	*41*	*11*	*8*	—	—	—	—	—	*14·6*
3 500—3 999 »	93 a	1	11	28	29	17	5	2	—	—	—	—	16·5
	93 b	*1*	*11*	*32*	*30*	*12*	*5*	*2*	—	—	—	—	*15·9*
4 000—4 999 »	141 a	2	18	45	52	19	4	—	1	—	—	—	15·2
	141 b	*2*	*26*	*47*	*50*	*14*	*2*	—	—	—	—	—	*13·7*
5 000—9 999 »	184 a	2	28	87	51	14	2	—	—	—	—	—	13·4
	184 b	*2*	*36*	*84*	*49*	*11*	*2*	—	—	—	—	—	*12·9*
10 000 kr. och däröver . .	115 a	28	60	23	2	2	—	—	—	—	—	—	6·1
	115 b	*29*	*66*	*16*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	*5·9*
Samtliga	**6 410** a	**41**	**313**	**1 280**	**2 052**	**1 343**	**725**	**300**	**108**	**99**	**52**	**97**	**16·0**
	6 410 b	*46*	*573*	*1 610*	*1 985*	*1 143*	*571*	*244*	*69*	*67*	*39*	*63*	*14·6*
I procent	a	0·6	4·9	20·0	32·0	21·0	11·3	4·7	1·7	1·5	0·8	1·5	100·0
	b	*0·7*	*8·9*	*25·1*	*31·0*	*17·8*	*8·9*	*3·8*	*1·1*	*1·1*	*0·6*	*1·0*	*100·0*

Tab. H. *Arbetar*hushållen i Norrköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	15 a	—	—	1	—	3	5	4	1	1	—	—	28·5
	b	—	*2*	*8*	*3*	*1*	1	—	—	—	—	—	*14·1*
600— 699 »	21 a	—	—	—	3	8	4	2	1	1	—	2	28·7
	b	—	*5*	*11*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	—	*13·2*
700— 799 »	586 a	—	11	99	175	115	95	67	10	4	4	6	21·6
	b	*3*	*36*	*138*	*176*	*99*	*72*	*48*	*7*	*2*	*2*	*3*	*18·0*
800— 899 »	662 a	—	10	89	176	126	192	40	4	12	9	4	22·2
	b	—	*37*	*140*	*173*	*112*	*148*	*34*	*3*	*7*	*7*	*1*	*18·8*
900— 999 »	614 a	—	10	91	175	209	95	13	13	6	2	—	20·8
	b	—	*44*	*137*	*166*	*171*	*73*	*12*	*8*	*2*	*1*	—	*17·7*
1 000—1 199 »	1 058 a	—	34	183	398	361	44	19	12	3	3	1	18·7
	b	—	*87*	*246*	*373*	*300*	*28*	*17*	*6*	—	*1*	—	*16·4*
1 200—1 399 »	566 a	—	28	145	305	53	23	6	4	2	—	—	17·0
	b	—	*51*	*169*	*278*	*46*	*18*	*4*	—	—	—	—	*15·5*
1 400—1 599 »	239 a	1	15	80	118	19	5	—	—	1	—	—	15·3
	b	*1*	*32*	*84*	*105*	*12*	*4*	—	—	*1*	—	—	*13·9*
1 600—1 799 »	95 a	—	2	52	25	10	4	2	—	—	—	—	15·6
	b	—	*6*	*51*	*26*	*8*	*3*	*1*	—	—	—	—	*14·9*
1 800—1 999 »	53 a	—	4	32	7	9	—	1	—	—	—	—	14·5
	b	—	*7*	*31*	*5*	*9*	—	*1*	—	—	—	—	*13·8*
2 000—2 499 »	32 a	—	4	21	6	—	—	1	—	—	—	—	12·8
	b	—	*6*	*19*	*6*	—	—	*1*	—	—	—	—	*12·4*
2 500—2 999 »	8 a	—	3	1	4	—	—	—	—	—	—	—	12·9
	b	—	*3*	*1*	*4*	—	—	—	—	—	—	—	*12·9*
3 000—3 499 »	1 a	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9·4
	b	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*9·4*
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	1 a	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10·4
	b	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*8·6*
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**3 951** a	**1**	**122**	**795**	**1 392**	**913**	**467**	**155**	**45**	**30**	**18**	**13**	**18·8**
	b	*4*	*318*	*1 035*	*1 318*	*760*	*347*	*118*	*24*	*12*	*11*	*4*	*16·5*
I procent	a	**0·0**	**3·1**	**20·1**	**35·2**	**23·1**	**11·8**	**3·9**	**1·2**	**0·8**	**0·5**	**0·3**	**100·0**
	b	*0·1*	*8·0*	*26·2*	*33·4*	*19·2*	*8·8*	*3·0*	*0·6*	*0·3*	*0·3*	*0·1*	*100·0*

Tab. I. ***Övriga*** **hushåll i Norrköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	3 a	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	26·0
	b	—	—	—	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*18·7*
600— 699 »	2 a	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	22·5
	b	—	—	—	—	*1*	*1*	—	—	—	—	—	*22·5*
700— 799 »	165 a	—	1	20	35	24	24	28	7	7	1	18	28·0
	b	—	*9*	*29*	*35*	*21*	*23*	*23*	*4*	*6*	*1*	*14*	*23·1*
800— 899 »	205 a	—	2	14	43	25	39	26	9	17	11	19	29·9
	b	—	*7*	*22*	*44*	*28*	*36*	*23*	*7*	*13*	*10*	*15*	*25·9*
900— 999 »	135 a	—	1	9	15	30	32	10	9	13	2	14	30·2
	b	—	*5*	*15*	*16*	*31*	*30*	*10*	*8*	*10*	*2*	*8*	*25·3*
1 000—1 199 »	281 a	—	5	36	59	85	18	19	16	12	12	19	25·6
	b	*1*	*6*	*52*	*63*	*75*	*17*	*18*	*13*	*11*	*12*	*13*	*23·0*
1 200—1 399 »	197 a	—	9	14	76	39	22	13	5	10	3	6	23·2
	b	—	*11*	*19*	*81*	*38*	*19*	*12*	*3*	*9*	*1*	*4*	*21·0*
1 400—1 599 »	210 a	—	9	35	81	23	36	10	5	5	2	4	21·0
	b	—	*10*	*42*	*84*	*21*	*33*	*8*	*3*	*4*	*2*	*3*	*19·6*
1 600—1 799 »	151 a	—	8	36	24	36	25	11	7	2	2	—	21·2
	b	—	*12*	*44*	*21*	*35*	*23*	*9*	*5*	*2*	—	—	*19·0*
1 800—1 999 »	115 a	—	6	34	25	27	12	6	1	2	—	2	19·6
	b	—	*9*	*43*	*27*	*20*	*10*	*5*	—	—	—	*1*	*17·1*
2 000—2 499 »	201 a	2	15	37	72	41	14	16	1	—	1	2	18·9
	b	*2*	*19*	*50*	*68*	*37*	*9*	*14*	*1*	—	—	*1*	*17·2*
2 500—2 999 »	145 a	2	9	35	50	34	10	3	1	1	—	—	17·6
	b	*2*	*13*	*42*	*53*	*26*	*6*	*2*	*1*	—	—	—	*15·9*
3 000—3 499 »	117 a	3	9	33	45	12	14	1	—	—	—	—	16·5
	b	*3*	*16*	*38*	*41*	*11*	*8*	—	—	—	—	—	*14·6*
3 500—3 999 »	93 a	1	11	28	29	17	5	2	—	—	—	—	16·5
	b	*1*	*11*	*32*	*30*	*12*	*5*	*2*	—	—	—	—	*15·9*
4 000—4 999 »	140 a	2	18	44	52	19	4	—	1	—	—	—	15·3
	b	*2*	*25*	*47*	*50*	*14*	*2*	—	—	—	—	—	*13·8*
5 000—9 999 »	184 a	2	28	87	51	14	2	—	—	—	—	—	13·4
	b	*2*	*36*	*84*	*49*	*11*	*2*	—	—	—	—	—	*12·9*
10 000 kr. och däröver . .	115 a	28	60	23	2	2	—	—	—	—	—	—	6·1
	b	*29*	*66*	*16*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	*5·9*
Samtliga	**2 459** a	**40**	**191**	**485**	**660**	**430**	**258**	**145**	**63**	**69**	**34**	**84**	**14·5**
	b	*42*	*255*	*575*	*667*	*383*	*224*	*126*	*45*	*55*	*28*	*59*	*13·5*
	1 procent a	1·6	7·8	19·7	26·8	17·5	10·5	5·9	2·6	2·8	1·4	3·4	100·0
	b	*1·7*	*10·4*	*23·4*	*27·1*	*15·6*	*9·1*	*5·1*	*1·9*	*2·2*	*1·1*	*2·4*	*100·0*

Sistnämnda hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär i fråga om de högre inkomstklasserna totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle ett Norrköpingshushåll, som höjer sig över 700 kr.-strecket, i hyra betala 16·0 % av hushållsföreståndarens inkomst och 14·6 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter i fråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter i fråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 15 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 28) och övriga hushåll (tab. I, sid. 29).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklasserna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 18·8 %, b) 16·5 % — visserligen överstiga den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 14·5 %, b) 13·5 %. Men utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda nästan genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 700—799 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 21·6 %, övriga hushålls 28·0 %, medan för inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. motsvarande procenttal äro resp. 18·7 % och 25·6 % och för inkomstklassen 1 400—1 599 kr. resp. 15·3 och 21·0 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. J (sid. 31), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 500 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, som hämta sitt uppehälle av samhällets huvudindustrier, textilindustrien, pappersfabrikationen samt den litografiska (inkl. kartongfabriks-) industrien (jfr sid. 10), dels de, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Norrköping (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	3 941 a	119	793	1 388	1 380	261	3·0	20·2	35·2	35·0	6·6	18·9
	b	*317*	*1 034*	*1 314*	*1 107*	*169*	*8·0*	*26·2*	*33·4*	*28·1*	*4·3*	*16·8*
därav textilfabriksarbetare	906 a	19	183	353	299	52	2·1	20·2	39·0	33·0	5·7	18·9
	b	*77*	*264*	*325*	*214*	*26*	*8·5*	*29·1*	*35·9*	*23·6*	*2·9*	*15·8*
pappersbruksarbetare	195 a	4	46	65	73	7	2·1	23·6	33·3	37·4	3·6	18·2
	b	*11*	*47*	*63*	*65*	*7*	*5·6*	*24·1*	*33·3*	*33·4*	*3·6*	*17·0*
litografiska arbetare	128 a	4	46	54	20	4	3·1	36·0	42·2	15·6	3·1	16·2
	b	*8*	*56*	*49*	*13*	*2*	*6·3*	*43·7*	*38·3*	*10·1*	*1·6*	*14·7*
egentliga grovarbetare	901 a	36	185	291	329	60	4·0	20·5	32·3	36·5	6·7	18·8
	b	*77*	*239*	*275*	*269*	*41*	*8·5*	*26·5*	*30·5*	*29·9*	*4·6*	*16·6*
övriga	1 811 a	56	333	625	659	138	3·1	18·4	34·5	36·4	7·6	19·3
	b	*144*	*428*	*600*	*546*	*93*	*8·0*	*23·6*	*33·1*	*30·2*	*5·1*	*17·0*
Lägre tjänstemän	829 a	28	140	267	275	119	3·4	16·9	32·2	33·2	14·3	20·7
	b	*44*	*172*	*271*	*247*	*95*	*5·3*	*20·7*	*32·7*	*29·8*	*11·5*	*18·9*
Självständiga näringsidkare	435 a	8	24	69	158	176	1·8	5·5	15·9	36·3	40·5	28·4
	b	*17*	*53*	*76*	*146*	*143*	*3·9*	*12·2*	*17·5*	*33·5*	*32·9*	*24·4*
därav handlande	120 a	3	8	17	39	53	2·5	6·7	14·1	32·5	44·2	29·1
	b	*5*	*12*	*23*	*34*	*48*	*2·5*	*10·0*	*19·2*	*28·3*	*40·0*	*26·5*
hantverkare	247 a	3	9	42	98	95	1·2	3·6	17·0	39·7	38·5	28·2
	b	*11*	*27*	*45*	*93*	*73*	*4·5*	*10·9*	*17·4*	*37·6*	*29·6*	*23·9*
övriga	68 a	2	7	10	21	28	2·9	10·3	14·7	30·9	41·2	27·6
	b	*5*	*14*	*10*	*19*	*22*	*4·4*	*20·6*	*14·7*	*27·9*	*32·4*	*22·9*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	401 a	22	71	95	122	91	5·5	17·7	23·7	30·4	22·7	23·0
	b	*30*	*91*	*95*	*115*	*70*	*7·5*	*22·7*	*23·7*	*28·7*	*17·4*	*20·2*
Samtliga	5 606 a	**177**	**1 028**	**1 819**	**1 935**	**647**	**3·2**	**18·3**	**32·5**	**34·5**	**11·5**	**20·3**
	b	*408*	*1 350*	*1 756*	*1 615*	*477*	*7·3*	*24·1*	*31·3*	*28·8*	*8·5*	*17·9*

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Att inom denna grupp de litografiska arbetarna förete icke obetydligt lägre hyresprocent än övriga arbetarkategorier torde i huvudsak bero på, att de förra hava högre medelförtjänst än de senare. Medan lägenhetsinnehavarnas genomsnittliga årsförtjänst för litografiska anstaltens arbetare uppgår till 1 345 kr., utgör den för pappersbruksarbetarna 1 056 kr., för textilarbetarna, vilka till stor del utgöras av kvinnor, 967 kr., för grovarbetarna 944 kr. och för övriga arbetare 1 047 kr.

Förhållandevis mera än arbetarna offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 24).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Ovan anförda siffror synas bekräfta den ej sällan gjorda iakttagelsen, att särskilt mången bättre ställd arbetare på grund av bristande insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god bostad låter sig nöjas med en lägenhet av lägre kvalitet, än som nödvändiggöres av hans inkomstförhållanden. I den mån så är förhållandet, träder sålunda bostadsfrågan fram som till väsentlig del en folkuppfostringsfråga. Erinras må dock om de betydande hinder mot en mera allmän höjning av bostadsstandarden, vilka härröra bl. a. därav, att så många lägenheter äro belägna i gamla hus (jfr sid. 14) och så ytterst få äro till inflyttning lediga (jfr sid. 17).

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 42 781 personer, medan stadens kyrkobokförda folkmängd 31 dec. 1912 utgjorde 46 674 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara, att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 42 781 personer, som sålunda utgjorde Norrköpings bostadsfolkmängd, jämnt över stadens samtliga fastigheter, skulle på varje sådan komma 35 personer. Inom stadens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 1 135 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	95	43	100	74	93	159	243	328
	relativa tal . .	*8·4 %*	*3·8 %*	*8·8 %*	*6·5 %*	*8·2 %*	*14·0 %*	*21·4 %*	*28·9 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela staden antalet invånare per hus utgöra c:a 14 personer. Denna siffra, jämförd med antalet boende per fastighet, tyder på, att å en tomt i regel äro uppförda såväl gatu- som gårdshus. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

	Antal invånare per hus:	0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus	inom det planlagda området	1 127	202	356	253	229	341	267	191
	utom » » »	30	24	16	6	4	2	2	3
	i hela staden	**1 157**	**226**	**372**	**259**	**233**	**343**	**269**	**194**

Lämnas de obebodda husen å sido, befinnas av de övriga 11·9 % räkna 1—4 boende, 19·6 % 5—9 boende, 58·2 % 10—49 boende och 10·3 % 50 invånare och däröver.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 17) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 42 781 personer 2 825 bodde i »blandade» lägenheter och av dessa ett flertal i anstalter av olika slag, såsom försörjningsinrättningar, barnhem, sjukhus, fängelser o. d. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas å sido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 39 956 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 34).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. J (sid. 31) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 151, uppgår det för de av ägaren begagnade till 89, för de fritt upplåtna till 139 och för de uthyrda till 157. Anledningen till de av ägaren begagnade bostädernas jämförelsevis fördelaktiga ställning är, att dessa i mindre utsträckning än de uthyrda och fritt upplåtna utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori

Tab. K. De i Norrköpings bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**1 330**	**220**	1 317	*220*	1	*100*	12	*240*
1 rum utan kök	**4 675**	**210**	4 507	*210*	18	*138*	150	*259*
2 o. fl. » » »	**175**	**89**	154	*91*	10	*67*	11	*92*
1 rum med del i kök . . .	**49**	**251**	49	*251*	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » » . . .	**7**	**82**	6	*100*	1	*40*	—	—
1 rum och kök	**20 019**	**192**	19 385	*193*	210	*115*	424	*180*
2 » » »	**6 335**	**140**	5 671	*141*	482	*122*	182	*141*
3 » » »	**2 915**	**107**	2 565	*107*	316	*103*	34	*106*
4 » » »	**1 429**	**90**	1 188	*91*	189	*84*	52	*80*
5 » » »	**1 249**	**81**	1 086	*82*	141	*73*	22	*73*
6 » » »	**811**	**76**	667	*77*	95	*71*	49	*78*
7 o. fl. » » »	**962**	**65**	665	*71*	269	*55*	28	*43*
Samtliga bostadslägenheter	**39 956**	**151**	**37 260**	*157*	**1 732**	*89*	**964**	*139*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**3·3**	**145·7**	99·0	*140·1*	0·1	*112·4*	0·9	*172·7*
1 rum utan kök	**11·7**	**139·1**	96·4	*133·8*	0·4	*155·1*	3·2	*186·5*
2 o. fl. » » »	**0·5**	**58·9**	88·0	*58·0*	5·7	*75·5*	6·3	*66·2*
1 rum med del i kök . . .	**0·1**	**166·2**	100·0	*159·9*	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » » . . .	**0·0**	**54·3**	85·7	*63·7*	14·3	*44·9*	—	—
1 rum och kök	**50·1**	**127·2**	96·8	*122·9*	1·1	*129·2*	2·1	*129·5*
2 » » »	**15·9**	**92·7**	89·5	*89·8*	7·6	*137·1*	2·9	*101·4*
3 » » »	**7·3**	**70·9**	88·0	*68·2*	10·8	*115·7*	1·2	*76·5*
4 » » »	**3·6**	**59·6**	83·2	*58·0*	13·2	*94·4*	3·6	*57·6*
5 » » »	**3·1**	**53·6**	86·9	*52·2*	11·3	*82·0*	1·8	*52·5*
6 » » »	**2·0**	**50·3**	82·3	*49·0*	11·7	*79·8*	6·0	*56·1*
7 o. fl. » » »	**2·4**	**43·0**	69·1	*45·2*	28·0	*61·8*	2·9	*30·9*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**93·3**	*100·0*	**4·3**	*100·0*	**2·4**	*100·0*

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i Norrköping, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Lägenhetskategorier.												
Antal personer.	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	225	985	57	6	1	333	85	24	8	3	1	1	**1 729**
2	199	603	18	1	1	1 036	269	119	33	23	4	13	**2 319**
3	86	317	9	1	—	1 252	303	159	69	48	34	13	**2 291**
4	50	169	4	1	1	1 002	281	117	65	43	21	24	**1 778**
5	26	76	—	1	—	683	211	96	56	48	21	16	**1 234**
6	12	36	1	1	—	415	140	71	44	47	24	25	**816**
7	6	22	2	1	—	256	104	33	29	22	25	21	**521**
8	1	8	—	2	—	122	67	32	5	11	14	16	**278**
9	—	1	1	—	—	70	22	15	3	6	3	13	**134**
10	—	2	1	—	—	36	12	11	4	3	3	10	**82**
11	—	1	—	—	—	8	15	4	2	1	1	6	**38**
12	—	—	—	—	—	6	2	—	1	1	1	1	**12**
13	—	—	—	—	—	1	1	2	—	1	—	—	**5**
14	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	**1**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**605**	**2 220**	**93**	**14**	**3**	**5 221**	**1 512**	**683**	**319**	**257**	**152**	**159**	**11 238**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	37·2	44·4	61·3	42·9	33·3	6·4	5·6	3·5	2·5	1·2	0·6	0·6	**15·4**
2	32·9	27·2	19·3	7·1	33·3	19·9	17·8	17·4	10·3	8·9	2·6	8·2	**20·6**
3	14·2	14·3	9·7	7·1	—	24·0	20·0	23·3	21·6	18·7	22·4	8·2	**20·4**
4	8·2	7·6	4·3	7·1	33·4	19·2	18·6	17·1	20·4	16·7	13·8	15·1	**15·8**
5	4·3	3·4	—	7·1	—	13·1	13·9	14·1	17·6	18·7	13·8	10·1	**11·0**
6	2·0	1·6	1·1	7·2	—	7·9	9·3	10·4	13·8	18·3	15·8	15·7	**7·3**
7	1·0	1·0	2·1	7·2	—	4·9	6·9	4·8	9·1	8·5	16·4	13·2	**4·6**
8	0·2	0·4	—	14·3	—	2·3	4·4	4·7	1·6	4·3	9·2	10·0	**2·5**
9	—	0·0	1·1	—	—	1·3	1·5	2·2	0·9	2·3	2·0	8·2	**1·2**
10	—	0·1	1·1	—	—	0·7	0·8	1·6	1·3	1·2	2·0	6·3	**0·7**
11	—	0·0	—	—	—	0·2	1·0	0·6	0·6	0·4	0·7	3·8	**0·3**
12	—	—	—	—	—	0·1	0·1	—	0·3	0·4	0·7	0·6	**0·1**
13	—	—	—	—	—	0·0	0·1	0·3	—	0·4	—	—	**0·1**
14	—	—	—	—	—	0·0	—	—	—	—	—	—	**0·0**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom smålägenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken, enkelrummen samt 1 rum och kökslägenheterna äro två till tre gånger starkare befolkade än gruppen 2 och flera rum utan kök, vilken företrädesvis utgöres av s. k. dubbletter. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 35), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende; de av »0 personer» bebodda lägenheterna disponeras av personer med mer eller mindre stadig frånvaro från staden.

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen och dubbletterna företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder. Dock är ett anmärkningsvärt stort antal flerpersonshushåll hänvisat till det minimum av bostadsutrymme, som betecknas av ett enda rum med järnspis, kakelugnsspis eller t. o. m. endast kakelugn.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, som vid bostadsräkningar i vårt land plägar ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle man kunna anse, att överbefolkning föreligger, då det bor 3 eller flera personer i ett rum eller ett kök, 5 eller flera i 2 rum (inkl. 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%.	absolut.	%.
1	1 216	803	404	220	103	49	29	11	1	3	820	*28·9*	3 232	*53·4*
2	388	1 053	1 260	1 005	683	416	258	122	70	53	1 602	*30·2*	9 880	*49·0*
3	88	271	304	282	211	140	104	67	23	30	224	*14·7*	1 793	*28·2*
4	24	119	159	117	96	71	33	32	15	17	32	*4·7*	315	*10·8*
Summa	**1 716**	**2 246**	**2 127**	**1 624**	**1 093**	**676**	**424**	**232**	**109**	**103**	**2 678**	*25·9*	**15 220**	*42·9*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 25·9 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 42·9 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	292	1 028	29	21	2	6369	1695	694	302	265	177	184	**11 058**
	i % av samtliga boende	*21·9 %*	*22·0 %*	*16·6 %*	*42·9 %*	*28·6 %*	*31·8 %*	*26·8 %*	*23·8 %*	*21·1 %*	*21·2 %*	*21·8 %*	*19·1 %*	*27·7 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	37	145	8	1	—	444	341	184	102	85	46	40	**1 433**
	i % av samtliga boende	*2·8 %*	*3·1 %*	*4·6 %*	*2·0 %*	—	*2·2 %*	*5·4 %*	*6·3 %*	*7·1 %*	*6·8 %*	*5·7 %*	*4·2 %*	*3·6 %*

Denna tablå ger vid handen, att någon inneboendefråga i svårare bemärkelse knappast existerar i Norrköping.[1] Att procenten av andrahandshyrande är ganska hög i vissa kategorier av större lägenheter, beroende på förefintligheten av ett antal medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum, är av mindre betydelse, då här blott undantagsvis torde förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra. Ur denna synpunkt mera förtjänt av uppmärksamhet är, att av invånarna i lägenheterna om 2 rum och kök 5·4 % utgöras av inneboende.[2] Dessa och övriga andrahandshyrande

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

[2] Den av stadsfullmäktige i Norrköping den 27 mars 1907 tillsatta bostadskommittén lät år 1908 företaga en representativ bostadsundersökning, omfattande sammanlagt 374 lägenheter. Härvid befanns antalet familjer med inneboende i förhållande till samtliga utgöra 10·6 % i enkelrummen och enkelköken, 11·0 % i lägenheterna om 1 rum och kök samt 16·1 % i bostäderna om 2 rum och kök.

av arbetsklass torde huvudsakligen utgöras av lösa manliga arbetare samt arbeterskor vid stadens textilfabriker.

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddhet, vilken karaktäriserar enkelköken, enkelrummen samt bostäderna om ett rum och kök.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	49	53	151	39	125	51	78	115	141	166	194	228	**72**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 22) och per rum (sid. 23) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. M, där bostäderna fördelats icke efter storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 15 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Norrköping.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Antal boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr. . . .	17	4	21	121	100	117	5·9	—	4·8	—	—	—
50— 99 » . . .	1 037	499	1 536	185	138	167	23·0	6·8	17·7	2·2	4·8	3·1
100—149 » . . .	4 215	1 479	5 694	216	169	202	29·0	15·3	25·5	2·6	3·0	2·7
150—199 » . . .	5 378	1 041	6 419	206	150	194	34·2	19·6	31·9	2·2	3·7	2·4
200—249 » . . .	8 316	2 723	11 039	211	168	198	34·1	27·2	32·4	2·4	3·1	2·6
250—299 » . . .	1 302	971	2 273	189	145	168	30·6	25·7	28·5	3·1	4·3	3·6
300—399 » . . .	1 445	2 157	3 602	170	125	140	27·5	25·5	26·3	6·4	5·9	6·1
400—499 » . . .	272	1 535	1 807	145	109	114	21·7	25·9	25·3	7·4	5·7	6·0
500—999 » . . .	210	3 443	3 653	144	90	92	26·2	22·7	22·9	14·8	6·2	6·7
1 000 kr. och däröver	—	1 216	1 216	—	73	73	—	24·2	24·2	—	3·7	3·7
Samtliga	22 192	15 068	37 260	203	117	157	31·8	23·1	28·3	2·8	4·7	3·6

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra knappt förfoga över hälften så stort bostadsutrymme per person som de senare. Tabellen ger också klart vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens betydligt större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga deras förut (sid. 32) omnämnda relativa »behovslöshet» i fråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i all mänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 6 156 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 500 kr. (jfr sid. 30, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 26). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 3 287 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 400 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 9 443 hushåll eller 89·9 % av stadens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom tab. N (sid. 40).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 9·4 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 6·5 % av textilfabriksarbetarhushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för lägre tjänstemän 43·9 %, för självständiga näringsidkare 39·3 % och för pensionärer, understödstagare o. d. 17·1 %.

Inom sistnämnda kategori, vilken till stor del utgöres av småhushåll, är trångboddheten minst, då här i genomsnitt endast 1·34 boende komma per

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Norrköping, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
	Hela antalet.	Därav					Hela antalet.	Därav i				
		enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	*1 rum* och kök.	*2 rum* och kök.	3 o. fl. rum och kök.		enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	*1 rum* och kök.	*2 rum* och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**5 994**	1 778	9	3 638	501	68	**22 079**	4 142	44	14 932	2 555	406
därav textilfabriksarbetare	**1 675**	764	2	801	93	15	**5 219**	1 507	3	3 152	481	76
pappersbruksarbetare	**235**	38	—	176	20	1	**1 015**	112	—	790	109	4
litografiska arbetare	**177**	35	—	115	22	5	**649**	69	—	427	116	37
egentliga grovarbetare	**1 265**	311	4	840	101	9	**5 177**	908	21	3 642	545	61
övriga	**2 642**	630	3	1 706	265	38	**10 019**	1 546	20	6 921	1 304	228
Lägre tjänstemän	**1 054**	155	4	432	306	157	**3 690**	258	8	1 555	1 176	693
Självständiga näringsidkare	**903**	169	—	379	204	151	**3 183**	295	—	1 257	845	786
därav handlande	**200**	32	—	73	44	51	**725**	66	—	234	159	266
hantverkare	**570**	122	—	253	125	70	**1 943**	202	—	836	550	355
övriga	**133**	15	—	53	35	30	**515**	27	—	187	136	165
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**1 492**	690	3	544	163	92	**3 614**	1 233	3	1 580	488	310
Samtliga	**9 443**	**2 792**	**16**	**4 993**	**1 174**	**468**	**32 566**	**5 928**	**55**	**19 324**	**5 064**	**2 195**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**63·5**	29·7	0·2	60·7	8·3	1·1	**203**	231	361	205	170	141
därav textilfabriksarbetare	**17·7**	45·6	0·1	47·8	5·6	0·9	**192**	196	100	197	172	119
pappersbruksarbetare	**2·5**	16·2	—	74·9	8·5	0·4	**224**	295	—	224	182	100
litografiska arbetare	**1·9**	19·8	—	65·0	12·4	2·8	**183**	182	—	186	176	176
egentliga grovarbetare	**13·4**	24·6	0·3	66·4	8·0	0·7	**221**	291	396	217	180	161
övriga	**28·0**	23·9	0·1	64·6	10·0	1·4	**200**	243	513	203	164	142
Lägre tjänstemän	**11·1**	14·7	0·4	41·0	29·0	14·9	**139**	149	100	180	128	101
Självständiga näringsidkare	**9·6**	18·7	—	42·0	22·6	16·7	**142**	162	—	166	138	114
därav handlande	**2·1**	16·0	—	36·5	22·0	25·5	**131**	169	—	160	120	112
hantverkare	**6·1**	21·4	—	44·4	21·9	12·3	**148**	159	—	165	147	116
övriga	**1·4**	11·3	—	39·8	26·3	22·6	**138**	169	—	176	130	114
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**15·8**	46·2	0·2	36·5	10·9	6·2	**134**	177	67	145	100	73
Samtliga	**100·0**	**29·6**	**0·2**	**52·9**	**12·4**	**4·9**	**176**	**209**	**223**	**194**	**144**	**106**

100 rum. Nästan lika gynnsamma bostadsförhållanden synas råda bland tjänstemannahushållen, såsom antydes av relationstalet 139. Därefter följa de självständiga näringsidkarnas familjer med siffran 142 och slutligen arbetarhushållen, där de vanligen små lägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 203, för pappersbruksarbetarna t. o. m. till 224. Ehuru närmare hälften av textilfabriksarbetarna äro hänvisade till det minimum av bostadsutrymme, som betecknas av ett enda rum. är, såsom relationstalet 192 antyder, bostadstätheten här i regel mindre än i fråga om arbetarhushållen i allmänhet. Detta förklaras därigenom, att textilindustriarbetarhushållen i relativt stor utsträckning utgöras av ogifta arbeterskor, som förhyrt bostad antingen ensamma eller tillsammans med någon kamrat.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika smålägenhetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »de stora talens lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelrum. Abs. tal.	%	1 rum och kök. Abs. tal.	%	2 rum och kök. Abs. tal.	%	3 rum och kök. Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större	387	18·0	281	5·6	116	8·7	53	8·9
	lika stor	1 205	56·0	3 223	64·3	440	32·9	198	33·1
	mindre	—	—	729	14·6	585	43·7	268	44·8
	obekant	558	26·0	779	15·5	196	14·7	79	13·2

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum till 1 rum och kök är ganska svag, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmast högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om boendetiden. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande orsak till smålägenheternas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Norrköpings vidkommande, framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehafts av nuvarande hyresgäst:

Antal bostadslägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvartal.	2—3 kvartal.	3—4 kvartal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och däröver.	obekant.	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal . .	1 030	260	436	70	1 238	2 612	1 958	1 544	48	**9 196**
	rel. tal . .	*11·2 %*	*2·8 %*	*4·7 %*	*0·8 %*	*13·5 %*	*28·4 %*	*21·3 %*	*16·8 %*	*0·5 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal . .	155	33	31	10	170	421	287	194	7	**1 308**
	rel. tal . .	*11·9 %*	*2·5 %*	*2·4 %*	*0·8 %*	*13·0 %*	*32·2 %*	*21·9 %*	*14·8 %*	*0·5 %*	*100·0 %*

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid å sido, skulle sålunda av smålägenheterna 19·6 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 42·1 % 1—5 år och 38·3 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 17·6 %, 45·4 % och 37·0 %.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

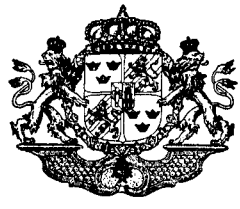

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

X.

ESKILSTUNA

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1915
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
153205

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik* (fr. o. m. 1913 års ingång *K. Socialstyrelsen*), som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skulle i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett hundratal stadssamhällen och lika många landskommuner samt avsedd att giva en bild av byggnads- och bostadsförhållandena inom riket i dess helhet. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och den 12 september 1913 följde, på Socialstyrelsens hemställan, en ny kungl. kungörelse, varigenom bostadsräkningen utsträcktes till ytterligare 209 orter. Samtidigt med dessa kungörelsers utfärdande lämnades från resp. ämbetsverk detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Bearbetningen av de sålunda insamlade bostadsuppgifterna har ägt rum inom Socialstyrelsen, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna. Avsikten har varit att på grundval av det inkomna materialet utarbeta dels kortfattade redo-

görelser för bostadsförhållandena inom ett mindre antal stads- och landskommuner, utvalda i syfte att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter, dels en sammanfattande och jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning, varav ett förtryck offentliggjorts i »Sociala Meddelanden» 1915, h. 3 och 7, skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava tidigare publicerats nio, avseende städerna Vänersborg, Luleå, Karlstad, Jönköping och Norrköping, Brännkyrka församling av Stockholms stad, köpingen Sundbyberg samt landskommunerna Björkvik och Uråsa; och överlämnas härmed till offentligheten den tionde, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Eskilstuna i december 1912.

Inom styrelsen handhaves den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden enligt nådigt uppdrag av undertecknad Nyström, som tillsammans med den av styrelsen förordnade biträdande ledaren för ifrågavarande undersökningar, Mårten Granqvist, utarbetat efterföljande berättelse.

Stockholm i oktober 1915.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Eskilstuna.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 12
III. Lägenheter, rum och lokaler 14
IV. Hyra och inkomst 21
V. De boende och bostäderna 32

Bilaga: Stadsplan för Eskilstuna.

†1—153205

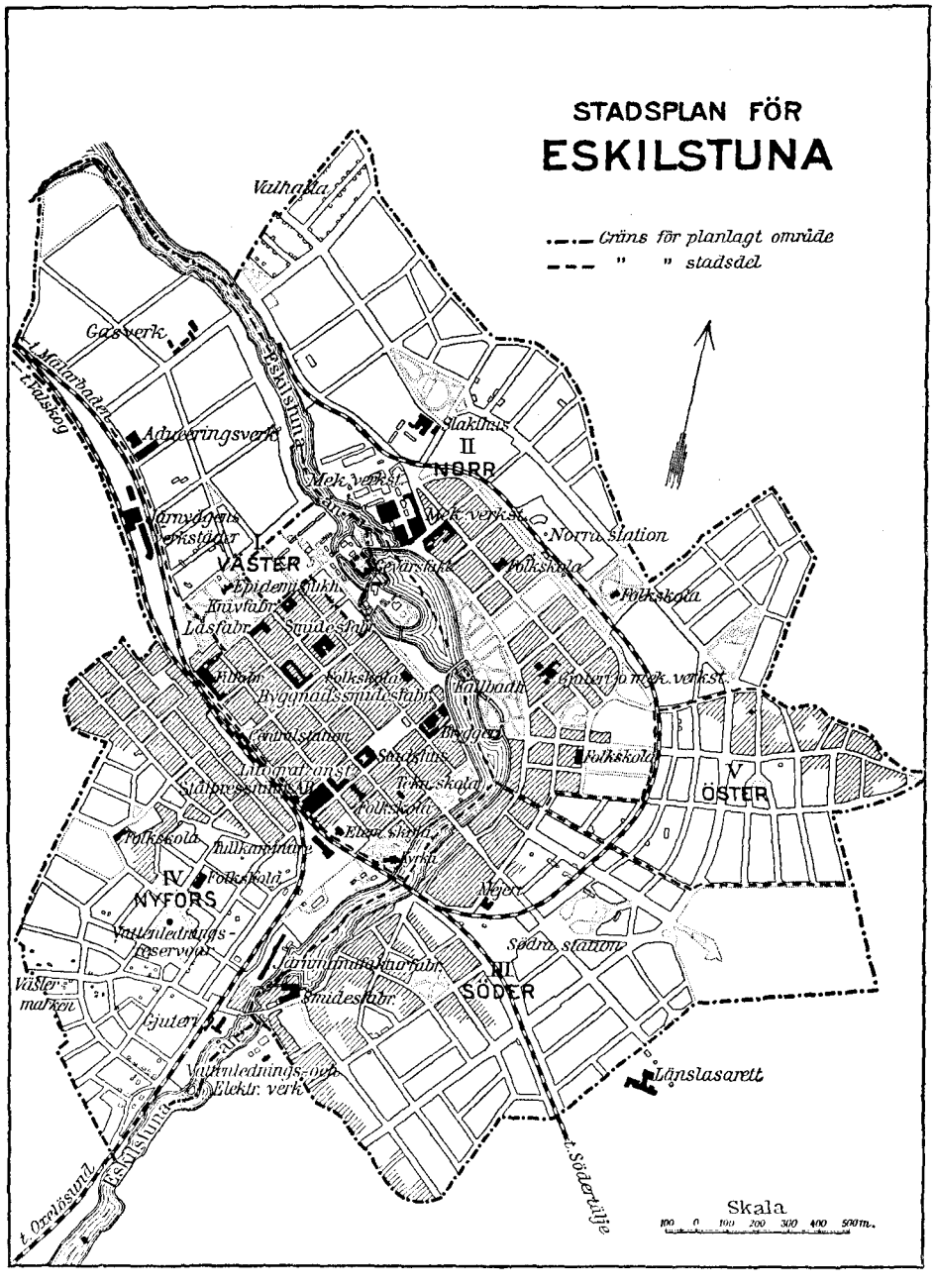
STADSPLAN FÖR
ESKILSTUNA
Gräns för planlagt område
" " stadsdel
Valhalla
Gasverk
Mälardalen
Eskilstuna
Tidaholm
Aluminiumverk
Slakthus
II
NORR
Mek. verkst.
Mek. verkst.
Norra Station
Folkskola
Folkskola
Omvägens
verkstäder
VÄSTER
Epidemisjukh.
Knivfabr.
Lasfabr.
Smedesfabr.
Folkskola
Gjuteri o. mek. verkst.
Hallbadh.
Byggnadssmedesfabr.
Södra station
Stadshus
Folkskola
V
ÖSTER
Folkskola
Folkskola
Folkskola
Folkskola
IV
NYFORS
Vattenledningsreservoar
Västra marken
Gjuteri
Smedesfabr.
Vattenlednings- och Elektr. verk
Mejeri
Södra stadion
III
SÖDER
Länslasarett
t. Örebro
t. Södertälje
Skala
100 0 100 200 300 400 500 m.

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Eskilstuna stad, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Södermanlands län att för stadens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Magistraten avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav lät Magistraten i Eskilstuna den 8 november s. å. utfärda kungörelse, varigenom varje fastighetsägare förständigades dels att själv ifylla formuläret för fastighetsuppgifter samt, därest han själv bebodde lägenhet inom fastigheten eller hade sådan outhyrd, jämväl motsvarande antal formulär för lägenhetsuppgifter, dels att från samtliga hyresgäster införskaffa ifyllda exemplar av sistnämnda formulär. Blanketter tillhandahöllos de uppgiftspliktiga under tiden 11—16 november i sammanhang med kronouppbörden och därefter å Magistratens kansli. I sina kungörelser angående bostadsräkningen framhöll Magistraten vikten av formulärets riktiga ifyllande, och för att bereda uppgiftslämnarna möjlighet till råd och hjälp härutinnan blevo genom dess försorg några personer, vilka stodo i mycken beröring med allmänheten, särskilt insatta i det ifrågavarande ifyllningsarbetet.

Då uppgifter till mantalsskrivningen för år 1913 infordrats redan innan bostadsräkningsblanketterna kommo Magistraten tillhanda, kunde de ifyllda bostadsuppgifternas insamlande icke anordnas i sammanhang med denna förrättning, utan uppdrogs jämväl detta arbete åt den av 7 personer bestående kommitté, vilken av Magistraten tillsatts för att verkställa granskning av de ifyllda frågeformulären samt ombesörja lägenhetsuppgifternas komplettering medelst införande å desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst. Kommitterade mottogo bostadsuppgifterna å

för ändamålet särskilt utsatta och i stadens tidningar kungjorda dagar (den 7—14 december s. å.), varvid de, särskilt i fråga om mera avlägset boende fastighetsägare, redan vid mottagandet sökte kontrollera uppgifternas riktighet. Ehuru genom denna åtgärd åtskilligt besvär torde undvikits för såväl uppgiftslämnare som kontrollanter, visade sig arbetet med införskaffande av felande samt rättande och kompletterande av inkomna uppgifter, särskilt på grund av stadens vidsträckta område, vara synnerligen omfattande och tidsödande, varför det först mot mitten av år 1913 kunde slutföras.

Den 5 juli 1913 insändes materialet till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari s. å. övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl stadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Eskilstuna.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

Enligt av Stadsingenjörskontoret lämnade uppgifter omfattar Eskilstuna stad i rättsligt avseende ett område av 8 573 har, varav 593 har ingå i fastställd stadsplan. Att stadsområdet är så vidsträckt, beror dock i huvudsak på socknarna Fors' och Klosters införlivande med Eskilstuna stad från och med år 1907, ty tidigare omfattade staden endast ett tämligen trångt område på båda sidor om Eskilstunaån (mellan fallen vid Tunafors och Karl Gustavs stad).

Såsom av förestående plankarta framgår, är Eskilstuna uppdelad i åtskilliga stadsdelar. Den sydligaste av de på högra sidan av ån belägna delarna av gamla staden benämnes Söder och omfattar stadens äldsta partier. Likartad med den till byggnadssättet är på det hela taget området norr härom (på samma sida om ån), stadsdelen Norr. Med undantag för det längst i nordväst belägna s. k. Valhallaområdet med sina enfamiljshus utgöras boningshusen till övervägande del av flerfamiljshus av trä. Det öster om nu nämnda område belägna s. k. Odensalagärdet, varå under de senaste årtiondena uppförts ett antal mindre arbetarbostadshus av trä, kallas Öster eller Östermalm.

Av stadsdelarna på vänstra sidan av ån har det norr om järnvägen belägna Väster en särskild karaktär, i det området utgör stadens egentliga industri- och affärscentrum och på samma gång innesluter de mera bemedlades bostadskvarter. Söder härom ligger det genom 1907 års inkorporering med staden förenade förstadsområdet Nyfors, där ett stort antal arbetare äro boende. Å den s. k. Västermarken längst i söder förefinnas ännu ett antal gamla och oansenliga backstugor, uppförda på ofri grund.

Å stadens icke planlagda område inom f. d. Fors' och Klosters socknar, vilket till huvudsaklig del ännu har landsbygdskaraktär, hava under senare årtionden uppvuxit ett flertal egnahemskolonier, i huvudsak bebodda av arbetare från staden och andra mindre bemedlade.

Eskilstuna, som av gammalt varit ett centrum för vår järnmanufaktur, ägde, om Fors' och Klosters socknar redan då inräknas, år 1800 c:a 3 400, år 1840 5 376 och år 1870 8 617 inbyggare. År 1880 hade invånarantalet ökats till 11 329, år 1890 till 16 622, år 1900 till 24 725, år 1910 till 28 364 samt år 1912 till 28 729 personer. Folkmängdstillväxten har sålunda varit betydande, i synnerhet under 1880- och 1890-talen, under vilka båda decennier folkmängden ökades med resp. 46·7 och 48·7 %.

Denna betydande folkökning står i närmaste samband med stadens kraftiga industriella utveckling. För närvarande är Eskilstuna en av våra mest utpräglade fabriksstäder, vilket belyses därigenom, att av dess befolkning c:a 5 400 äro industriarbetare. Av dessa hämta nära nio tiondelar sitt uppehälle av stadens huvudindustri, järn- och metallindustrien.

Som ovan nämnts, utgör ytvidden av Eskilstuna stads planlagda område 593 har. I denna summa innefattas ytinnehållet av stadens gator, torg, allmänna platser, planteringar, vatten o. d., varom upplysningar saknas i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna däremot erhållas detaljerade uppgifter angående stadens indelning i tomter m. m., deras arealer samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter visat sig vara behäftade med vissa fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A (sid. 11), där en redogörelse lämnas för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse stadens planlagda område; och meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, särskilt arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 1 575 fastigheter, varav 1 439 bebyggda och 136 obebyggda samt 884 belägna inom och 691 (inberäknat 141 jordbruksfastigheter) utom stadsplaneområdet.

Fördelningen på de fem distrikt, vilka tillsammans utgöra stadens planlagda område, framgår av tab. A.

Äganderätten till hus och tomt synes i Eskilstuna i allmänhet vara förenad. Emellertid hava beträffande 64 fastigheter inom och 67 utom det planlagda området meddelats, att husägaren icke äger byggnadsmarken. Husen på ofri grund förekomma, som förut nämnts, talrikast å den s. k. Västermarken i stadsdelen Nyfors.

Av stadsplaneområdets tomtmark komma närmare 156 har på de 807 bebyggda fastigheter, för vilka arealuppgifter meddelats. Beträffande 800 av dessa har jämväl uppgivits, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 152·9 har, 25·7 % utgöra överbyggd yta och 74·3 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa tal blott utgöra abstrakta genomsnitt, enär i tättbebyggda delar av stadens inre kvarter förstnämnda procenttal kan stiga ända till 60 %, medan det för utkantskvadraterna ofta nedgår till några få procent.

Medelarealen av en gård i Eskilstuna skulle sålunda utgöra c:a 1 900 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkats genom förefintligheten av ett antal mycket stora fabrikstomter och markområden för industri- och affärsändamål. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens parcellering i staden, därest de mera noggrant arealuppmätta 807 tom-

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Eskilstuna.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Väster	**194**	190	4	—	393 998	384 394	143 349	9 604
Norr	**192**	165	27	1	439 543	409 408	101 821	30 135
Söder	**175**	153	22	1	358 150	332 698	62 519	25 452
Nyfors	**230**	220	10	62	1 172 965	329 362	69 952	843 603
Öster	**93**	85	8	—	118 777	99 297	16 534	19 480
Stadens planlagda område	**884**	**813**	**71**	**64**	[1] **2 483 433**	[2] **1 555 159**	[3] 394 175	[4] **928 274**

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för		Åbyggnadernas		Husens hyresvärde, hyra per år:	
		bebyggda fastigheter, kr.	obebyggda fastigheter, kr.	taxeringsvärde, kr.	brandförsäkringsvärde, kr.	verklig, kr.	beräknad, kr.
Väster	**15 678 400**	15 662 900	15 500	13 836 900	13 967 630	568 350	486 838
Norr	**7 422 200**	7 394 800	27 400	6 739 040	6 330 727	267 734	156 262
Söder	**5 580 350**	5 524 350	56 000	4 969 550	5 180 035	263 799	120 196
Nyfors	**7 016 500**	6 879 400	137 100	6 362 900	6 361 445	352 100	130 492
Öster	**809 900**	802 900	7 000	737 900	789 095	37 511	20 620
Stadens planlagda område	[5] **36 507 350**	[6] **36 264 350**	[7] **243 000**	[8] **32 646 290**	[8] **32 628 932**	**1 489 494**	**914 408**

terna inom stadens planlagda område fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:		under 200.	200—399.	400—599.	600—799.	800—999.	1 000—1 199.	1 200—1 499.	1 500—2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	6	16	30	75	139	129	125	217	70
	relativa tal . .	*0·7 %*	*2·0 %*	*3·7 %*	*9·3 %*	*17·2 %*	*16·0 %*	*15·5 %*	*26·9 %*	*8·7 %*

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Eskilstuna 40·7 mill. kr. för bevillnings-

[1] Avser 876 fastigheter. [2] Avser 807 fastigheter. [3] Avser 804 fastigheter. [4] Avser 69 fastigheter. [5] Avser 864 fastigheter. [6] Avser 796 fastigheter. [7] Avser 68 fastigheter. [8] Avser 806 fastigheter.

skyldig och 2·9 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 43·6 mill. kr. För de 796 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärdet kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt ungefär 36·3 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 2·4 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 6·6 % på taxeringsvärdet.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för det planlagda området som nämnts utgör c:a 36·3 mill. kr. eller c:a 45 500 kr. per gård, komma 36·0 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är mera fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av ungefär 23 kr. För enskilda kvarter i stadens bäst bebyggda delar stiger dock detta värde ända till 60 kr. och däröver, medan det i de sämre och glesare bebyggda utkanterna kan nedgå till några kronor per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga beträffande 806 fastigheter inom det planlagda området användbara uppgifter härom, men saknas kunskap om totala taxeringsvärdet för 12 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 794 fastigheter det taxerade husvärdet, 32·5 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 36·0 mill. kr., återstå 3·5 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med 90 % på åbyggnaderna och 10 % på byggnadsmarken.

Ifrågavarande åbyggnaders totala brandförsäkringsvärde överensstämmer i det allra närmaste med husens åsatta taxeringsvärde.

II. Hus och våningar.

Som av tab. B (sid. 13) framgår, förefunnos i Eskilstuna stad vid bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus, ävensom 121 lantgårdars för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader — sammanlagt 3 013 hus, varav 1 947 voro belägna inom och 1 066 utom det planlagda området, motsvarande resp. 2·4 och 1·8 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 1 926 hus, som äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 8 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 12 på den bebyggda delen av densamma.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

	Antal bostadslägenheter pr hus:	0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus	inom det planlagda området	689	342	223	129	132	62	61	43	54	28	184
	utom » » »	222	552	165	62	22	12	9	6	6	1	9
	i hela staden	**911**	**894**	**388**	**191**	**154**	**74**	**70**	**49**	**60**	**29**	**193**

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Eskilstuna.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	D ä r a v					Antal i dessa hus förefintliga	
		boningshus.	uthus		övriga byggnader			
			med	utan	med	utan	till bostad använda lägenheter.	andra lokaler.
			till bostad använda lägenheter.					
Stadens planlagda område .	1 947	1 177	20	401	62	287	5 821	2 717
därav å Väster	626	307	5	132	33	149	1 183	1 466
Norr	428	259	8	94	10	57	1 452	434
Söder	353	215	3	83	8	44	1 008	425
Nyfors	406	300	2	62	9	33	1 878	342
Öster	134	96	2	30	2	4	300	50
Stadens icke planlagda område	1 066	824	11	183	17	31	1 494	262
därav jordbruksfastighet [1] . . .	313	269	7	30	6	1	363	42
annan fastighet	753	555	4	153	11	30	1 131	220
Hela staden	3 013	2 001	31	584	79	318	7 315	2 979

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 42·5 %, tvålägenhetshusen 18·5 %, husen med 3—9 lägenheter 29·8 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 9·2 %. Framhållas må, att av de 894 husen med en bostadslägenhet endast 795 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus, uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 17), medan övriga hus utgöras av större, för andra ändamål avsedda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostäder för gårdskarl, vaktmästare, portvakt o. d.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 79 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 31 av uthus och 2 001 av egentliga boningshus.

Sasom byggnadsmaterial kommer huvudsakligen trä till användning, ty av boningshusen uppgivas 1 849 eller 92·4 % som trähus, medan 134 eller 6·7 % voro uppförda av sten och 18 eller 0·9 % av sten och trä.

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen befintliga 1 177 boningshusen 765 eller 65·0 % som gatuhus, 261 eller 22·2 % som gårdshus och 151 eller 12·8 % som fristående. Gårdshusen i staden äro mera sällan gårdshus i storstadsbemärkelse med uppgång till lägenheterna »över

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. d.).

gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här i de flesta fall betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård belägna boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. Av de utom det planlagda området förefintliga 824 boningshusen betecknas 90 som gatuhus och 19 som gårdshus, medan övriga synas böra räknas som fristående, i det de genomgående utgöras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 1·8, vilket anger en- och tvåvåningshuset (inkl. envåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyper i staden. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar boningshusen efter våningshöjden:

Antal våningar i höjd:		1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	673	1 082	192	54
	relativa tal	*33·6 %*	*54·1 %*	*9·6 %*	*2·7 %*

I fråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:		1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	1850 —59.	före 1850.	obekant.
Antal hus	absoluta tal	60	207	270	211	101	91	38	77	122
	relativa tal	*5·1 %*	*17·6 %*	*22·9 %*	*17·9 %*	*8·6 %*	*7·7 %*	*3·2 %*	*6·6 %*	*10·4 %*

Lämnas husen av obekant ålder å sido, skulle sålunda av övriga 1 055 boningshus 29·1 % vara byggda tidigare och 70·9 % senare än år 1880.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 2 979 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 7 315 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad. De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 6 981 eller 95·4 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 334 eller 4·6 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från 16 endast såsom sommarbostäder använda lägenheter) och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 15).

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare över 14 % bebo egna hus, och av dessa husägare tillhöra, av bostädernas storlek att

Tab. C. Lägenheterna i Eskilstuna, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**598**	508	14	39	**561**	37
1 rum utan kök	**696**	597	20	53	**670**	26
2 o. fl. » » »	**46**	27	7	5	**39**	7
1 rum med del i kök .	**2**	—	1	1	**2**	—
2 o. fl. » » » » » .	**2**	—	—	2	**2**	—
1 rum och kök	**3 828**	3 152	336	249	**3 737**	91
2 » » »	**1 035**	601	350	53	**1 004**	31
3 » » »	**344**	196	109	18	**323**	21
4 » » »	**171**	87	58	15	**160**	11
5 » » »	**93**	52	33	7	**92**	1
6 » » »	**53**	27	17	6	**50**	3
7 o. fl. » » »	**97**	31	48	12	**91**	6
Samtliga	**6 965**	**5 278**	**993**	**460**	**6 731**	**234**
Blandade lägenheter .	**334**	**249**	**79**	**6**	**334**	—
Sommarbostäder . . .	**16**	**2**	**12**	**1**	**15**	**1**
Hela antalet lägenheter	**7 315**	**5 529**	**1 084**	**467**	**7 080**	**235**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**8·2**	85·0	2·3	6·5	**93·8**	6·2
1 rum utan kök	**9·5**	85·8	2·9	7·6	**96·3**	3·7
2 o. fl. » » »	**0·6**	58·7	15·2	10·9	**84·8**	15·2
1 rum med del i kök .	**0·0**	—	50·0	50·0	**100·0**	—
2 o. fl. » » » » » .	**0·0**	—	—	100·0	**100·0**	—
1 rum och kök	**52·3**	82·3	8·8	6·5	**97·6**	2·4
2 » » »	**14·2**	58·1	33·8	5·1	**97·0**	3·0
3 » » »	**4·7**	57·0	31·7	5·2	**93·9**	6·1
4 » » »	**2·4**	50·9	33·9	8·8	**93·6**	6·4
5 » » »	**1·3**	55·9	35·5	7·5	**98·9**	1·1
6 » » »	**0·7**	50·9	32·1	11·3	**94·3**	5·7
7 o. fl. » » »	**1·3**	31·9	49·5	12·4	**93·8**	6·2
Samtliga	**95·2**	**75·8**	**14·2**	**6·6**	**96·6**	**3·4**
Blandade lägenheter .	**4·6**	**74·5**	**23·7**	**1·8**	**100·0**	—
Sommarbostäder . . .	**0·2**	**12·5**	**75·0**	**6·3**	**93·8**	**6·2**
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**75·6**	**14·8**	**6·4**	**96·8**	**3·2**

döma, icke så få de mindre bemedlade klasserna. Nära 7 % av bostadsinnehavarna, däribland, förutom vice värdar, portvakter, gårdskarlar o. d., ett icke så obetydligt antal tjänstemän, arbetare och pensionärer, innehava lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av stadens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 89·1 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa smålägenheter 61·7 % äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör stadens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	376	433	3	2	—	2 856	509	57	17	**4 253**
		rel. tal	*8·8 %*	*10·2 %*	*0·1 %*	*0·0 %*	—	*67·2 %*	*12·0 %*	*1·3 %*	*0·4 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	185	237	36	—	2	881	495	266	376	**2 478**
		rel. tal	*7·5 %*	*9·6 %*	*1·4 %*	—	*0·1 %*	*35·5 %*	*20·0 %*	*10·7 %*	*15·2 %*	*100·0 %*

Eskilstunaarbetarna bebo visserligen jämförelsevis sällan lägenheter större än 2 rum och kök, men synas vara så gott som fullständigt förskonade från de bostadssociala missförhållanden, som sammanhänga med att flera familjer dela kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på olika delar av staden. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Stadsdel:		Väster.	Norr.	Söder.	Nyfors.	Öster.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Hela antalet bostadslägenheter		1 064	1 411	942	1 814	286	1 448	**6 965**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	818	1 293	804	1 711	272	1 309	**6 207**
	rel. tal	*76·9 %*	*91·6 %*	*85·4 %*	*94·3 %*	*95·1 %*	*90·4 %*	*89·1 %*

Härav framgår, att medan i stadens centrum, Väster, smålägenheterna utgöra 77 % av samtliga, uppgår deras antal i rena arbetarkvarter, såsom Nyfors och Öster, till 94—95 %.

Denna tablå över bostädernas stadsdelsläge bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Antal bostadslägenheter: Belägenhet:		i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	19	2 618	2 151	185	28	619	16	**5 636**
	rel. tal	*0·3 %*	*46·4 %*	*38·2 %*	*3·3 %*	*0·5 %*	*11·0 %*	*0·3 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	—	182	274	64	25	3	27	**575**
	rel. tal	—	*31·7 %*	*47·7 %*	*11·1 %*	*4·3 %*	*0·5 %*	*4·7 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 571 mindre och 183 större bostadslägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår bl. a., att relativt många smålägenheter äro belägna i de för temperaturväxlingar mest utsatta botten- och vindsvåningarna. I källarvåningar finnas 19 smålägenheter, av vilka 15 äro belägna i stadsdelen Nyfors.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, hurusom tillgången på lägenheter inom så gott som samtliga bostadskategorier vid tiden för bostadsräkningen var ganska god.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp må det ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas. I Eskilstuna med dess ganska goda tillgång på outhyrda lägenheter torde dock ett dylikt tillvägagångssätt vara mindre vanligt. Härpå häntyder bl. a. den så gott som fullständiga frånvaron av de å vissa orter rätt vanliga delkökslägenheterna.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra 3·4 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en ort till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken

[1] Av de sid. 13 omnämnda 795 enfamiljshusen inrymma 41 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

anföras, att i Eskilstuna under åren 1910, 1911 och 1912 antalet giftermål utgjorde resp. 157, 155 och 156 (c:a 5·5 ‰ mot 7·3 ‰ i rikets samtliga städer), antalet inflyttade personer resp. 3 745, 3 385 och 3 778, antalet utflyttade resp. 3 503, 3 541 och 3 850 samt hela befolkningstillväxten resp. 587, 121 och 244 personer.

För tillgodoseendet av behovet av nya bostäder åt denna växande befolkning uppfördes, enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter, år 1910 nya bostadshus till ett antal av 22, innehållande 141 lägenheter med tillsammans 458 rum och kök, medan för år 1911 motsvarande siffror voro resp. 25, 99 och 276 samt för år 1912 resp. 23, 193 och 533.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. D (sid. 19) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 14) omnämnda 334 »blandade» lägenheterna, förutom 909 boningsrum, 304 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 497 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 122 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i småläghenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager). Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 58 kallrum och 12 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 0·6 och 0·1 % av hela antalet boningsrum.

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas småläghenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 89·1 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga endast 74·4 % av hela antalet rum m. m.

Av denna tabell framgår även, att småfolkets lägenheter äro vanlottade i fråga om tamburer, som först fr. o. m. lägenhetskategorien 2 rum och kök förekomma i flertalet bostäder, samt beträffande bad- och duschrum, vilka sällan förefinnas i mindre lägenheter än 4 rum och kök.

Den brist på bekvämligheter, som sålunda karaktäriserar de mindre bemedlades bostäder, blir även i ögonen fallande, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Tab. D. Lägenheterna i Eskilstuna, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum:			kök.	tamburer.	bad- och duschrum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav						
				kallrum.	mörkrum.					
Absoluta tal.										
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	598	659	—	—	—	598	61	—	—	—
1 rum utan kök . . .	696	844	696	—	—	—	147	1	—	—
2 o. fl. » » » . . .	46	120	104	1	—	—	16	—	—	—
1 rum med del i kök	2	3	2	—	—	1	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » »	2	5	4	—	—	1	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	3 828	8 778	3 828	2	—	3 828	1 121	1	—	—
2 » » » . . .	1 035	3 817	2 070	21	2	1 035	707	5	—	—
3 » » » . . .	344	1 647	1 032	10	1	344	257	14	—	—
4 » » » . . .	171	1 044	684	7	1	171	159	30	—	—
5 » » » . . .	93	677	465	7	4	93	90	29	—	—
6 » » » . . .	53	452	318	2	2	53	59	22	—	—
7 o. fl. » » » . . .	97	1 082	820	8	2	97	106	59	—	—
Samtliga	6 965	19 128	10 023	58	12	6 221	2 723	161	—	—
Blandade lägenheter	334	2 071	909	13	3	304	218	21	497	122
Sommarbostäder . .	16	59	44	2	—	13	1	—	1	—
Hela antalet lägenheter	7 315	21 258	10 976	73	15	6 538	2 942	182	498	122
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	8·2	3·1	—	—	—	90·7	9·3	—	—	—
1 rum utan kök . . .	9·5	4·0	82·5	—	—	—	17·4	0·1	—	—
2 o. fl. » » » . . .	0·6	0·6	86·7	1·0	—	—	13·3	—	—	—
1 rum med del i kök	0·0	0·0	66·7	—	—	33·3	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » »	0·0	0·0	80·0	—	—	20·0	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	52·3	41·3	43·6	0·1	—	43·6	12·8	0·0	—	—
2 » » » . . .	14·2	18·0	54·3	1·0	0·1	27·1	18·5	0·1	—	—
3 » » » . . .	4·7	7·7	62·7	1·0	0·1	20·9	15·6	0·8	—	—
4 » » » . . .	2·4	4·9	65·5	1·0	0·1	16·4	15·2	2·9	—	—
5 » » » . . .	1·3	3·2	68·7	1·5	0·9	13·7	13·3	4·3	—	—
6 » » » . . .	0·7	2·1	70·4	0·6	0·6	11·7	13·0	4·9	—	—
7 o. fl. » » » . . .	1·3	5·1	75·8	1·0	0·2	9·0	9·8	5·4	—	—
Samtliga	95·2	90·0	52·4	0·6	0·1	32·5	14·2	0·9	—	—
Blandade lägenheter	4·6	9·7	43·9	1·4	0·3	14·7	10·5	1·0	24·0	5·9
Sommarbostäder . .	0·2	0·3	74·6	4·5	—	22·0	1·7	—	1·7	—
Hela antalet lägenheter	100·0	100·0	51·6	0·7	0·1	30·8	13·8	0·9	2·3	0·6

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	matkällare.	skafferi.	centralvärme.	vattenledn.	avloppsledn.	gasledn.	elektriskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	3 334	2 914	41	4 506	4 664	1 739	215
	rel. tal	*53·7 %*	*46·9 %*	*0·7 %*	*72·6 %*	*75·1 %*	*28·0 %*	*3·5 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	594	583	46	629	635	477	384
	rel. tal	*78·4 %*	*76·9 %*	*6·1 %*	*83·0 %*	*83·8 %*	*62·9 %*	*50·7 %*

Ännu anmärkningsvärdare äro måhända de bristfälligheter i fråga om de hygieniskt så betydelsefulla avträdesförhållandena, vilka komma till synes i följande tablå:

Antal bostadslägenheter:		Eget avträde.	Avträde gemensamt för följande antal familjer: 2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.	obekant.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	1 034	2 315	1 459	700	271	192	217	12	7
	rel. tal	*16·6 %*	*37·3 %*	*23·5 %*	*11·3 %*	*4·4 %*	*3·1 %*	*3·5 %*	*0·2 %*	*0·1 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	612	106	30	1	1	5	1	1	1
	rel. tal	*80·8 %*	*14·0 %*	*4·0 %*	*0·1 %*	*0·1 %*	*0·7 %*	*0·1 %*	*0·1 %*	*0·1 %*

Härav framgår, att c:a fem sjättedelar av de i småhus boende hushållen äro hänvisade till för flera familjer gemensamma avträden.

En fördel medför det i vissa delar av staden förhärskande öppna byggnadssättet och det utbredda egnahemssystemet, nämligen att jämväl mindre bemedlade i icke så få fall beredas möjlighet att själva producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna. Detta utvisas av nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland.

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	241	695	1	**937**
	rel. tal	*3·9 %*	*11·2 %*	*0·0 %*	*15·1 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	18	171	3	**192**
	rel. tal	*2·4 %*	*22·5 %*	*0·4 %*	*25·3 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar etc.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet, i den mån materialet det medgiver, blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas å sido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 14) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 22).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Eskilstuna utgör 96 kr. för enkelkök, 100 kr. för enkelrum, 175 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 306 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 468 kr. för närmast högre bostadskategori o. s. v.

Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 210 kr.

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. I den av Kommerskollegium (Socialstyrelsen) upprättade statistiken över bostadspris i vissa städer och stadsliknande samhällen föreligga visserligen hyresuppgifter fr. o. m. 1904 jämväl för Eskilstuna, men torde dessa endast avse fullgoda lägenheter, varigenom den på grundval av desamma beräknade hyresnivån kommer att ligga avsevärt över den, som framgår av en bostadsräkning, vilken tager hänsyn till samtliga lägenheter, såväl goda som dåliga. Siffrorna synas likväl giva vid handen, att en ganska betydande hyresstegring ägt rum i staden under senaste tioårsperiod.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för stadens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 98 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr. . . .	96	100	112	87	102	117	124	137	145	156

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda lägst i lägenheterna om 1 rum och kök och stiger sedan med bostädernas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning (jfr sid. 18). Anmärkningsvärt är dock, att enkelkök och enkelrum ofta uppnå och t. o. m. överskrida rum och kökslägenheternas enhetspris per rum.

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett lyxvå-

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Eskilstuna, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	508	96	7	237	255	7	2	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	597	100	6	263	310	8	4	1	5	—	—	—
2 o. fl. » » » .	27	240	—	2	2	7	5	2	5	4	—	—
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	3 152	175	1	59	541	1 687	779	80	5	—	—	—
2 » » » . .	601	306	—	4	6	31	69	110	314	63	4	—
3 » » » . .	196	468	—	1	2	2	6	6	24	53	102	—
4 » » » . .	87	621	—	1	2	—	2	2	5	7	64	4
5 » » » . .	52	822	—	—	—	—	—	—	1	—	38	13
6 » » » . .	27	1 013	—	—	—	—	—	—	—	—	11	16
7 o. fl. » » » . .	31	1 422	—	—	—	—	—	—	—	1	4	26
Samtliga bostadslägenheter	**5 278**	**210**	**14**	**567**	**1 118**	**1 742**	**867**	**201**	**359**	**128**	**223**	**59**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	9·6	45·7	1·4	46·6	50·2	1·4	0·4	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	11·3	47·6	1·0	44·1	51·9	1·3	0·7	0·2	0·8	—	—	—
2 o. fl. » » » .	0·5	114·3	—	7·4	7·4	26·0	18·5	7·4	18·5	14·8	—	—
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	59·7	83·3	0·0	1·9	17·2	53·5	24·7	2·5	0·2	—	—	—
2 » » » . .	11·4	145·7	—	0·7	1·0	5·1	11·5	18·3	52·2	10·5	0·7	—
3 » » » . .	3·7	222·9	—	0·5	1·0	1·0	3·1	3·1	12·2	27·1	52·0	—
4 » » » . .	1·7	295·7	—	1·2	2·3	—	2·3	2·3	5·7	8·0	73·6	4·6
5 » » » . .	1·0	391·4	—	—	—	—	—	—	1·9	—	73·1	25·0
6 » » » . .	0·5	482·4	—	—	—	—	—	—	—	—	40·7	59·3
7 o. fl. » » » . .	0·6	677·1	—	—	—	—	—	—	—	3·2	12·9	83·9
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**0·3**	**10·8**	**21·2**	**33·0**	**16·4**	**3·8**	**6·8**	**2·4**	**4·2**	**1·1**

nings- eller i ett arbetarbostadskvarter. I den mån de särskilda stadsdelar, i vilka Eskilstuna av gammalt indelats, utgöra dylika bostadssocialt inbördes enhetliga och utåt avgränsade områden, gör sig samma inverkan gällande. Detta åskådliggöres av följande tablå, där de tre talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr stadsplanen):

Stadsdel:		Väster.	Norr.	Söder.	Nyfors.	Öster.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök . . .	88	102	117	102	100	85	**100**
	1 rum och kök . . .	179	176	190	182	165	137	**175**
	2 rum och kök . . .	312	308	326	310	303	211	**306**

Det är icke uteslutet, att vissa bostäder i ett hus i stadsperiferien kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med stadsdelsläget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och stadsdelsläge) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 3- eller 4-rumslägenheter.

Ehuru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut (sid. 16) på grundval av rumsantalet verkställda. Smålägenheterna t. o. m. 2 rum och kök (92·6 % av samtliga) motsvaras här tämligen noga av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 399 kr. (92·2 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål har ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen,

särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, under år 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen melian hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 25), vilken upptager övriga 4 775 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 6·347 mill. kr., utgör 87·1 % av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (7·287 mill. kr.) och 59·9 % för hela bostadsbefolkningen (10·593 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 68·6, 9·6 och 21·8 % av samtliga. Först komma de 3 275 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 458 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 1 042 hushåll, vilka dels utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, dels och huvudsakligen av familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 600 kr.[1]

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En blick på tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de innehava 42·5 % av där redovisade bostäder med under 150 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre

[1] Enligt taxeringsnämndens protokoll hade det bevillningsfria avdraget i Eskilstuna med tillämpning av § 12 Bevillningsförordningen ökats med hänsyn till de höga levnadskostnaderna i orten.

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Eskilstuna, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	327	1	72	132	93	21	1	7	—	—	—
800—1 199 »	1 219	1	105	356	506	177	32	34	4	4	—
1 200—1 999 »	1 399	—	28	182	614	383	67	102	14	9	—
2 000 kr. och däröver . . .	330	—	1	4	24	31	18	59	51	110	32
Summa	**3 275**	**2**	**206**	**674**	**1 237**	**612**	**118**	**202**	**69**	**123**	**32**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	8	—	—	1	4	3	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	178	—	6	33	85	36	7	8	2	1	—
2 000 kr. och däröver . . .	272	—	3	11	99	55	17	30	16	29	12
Summa	**458**	—	**9**	**45**	**188**	**94**	**24**	**38**	**18**	**30**	**12**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**1 042**	**11**	**333**	**347**	**202**	**70**	**25**	**24**	**14**	**10**	**6**
Samtliga hushåll	**4 775**	**13**	**548**	**1 066**	**1 627**	**776**	**167**	**264**	**101**	**163**	**50**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	6·9	0·3	22·0	40·4	28·5	6·4	0·3	2·1	—	—	—
800—1 199 »	25·5	0·1	8·6	29·2	41·5	14·5	2·6	2·8	0·3	0·4	—
1 200—1 999 »	29·3	—	2·0	13·0	43·9	27·4	4·8	7·3	1·0	0·6	—
2 000 kr. och däröver . . .	6·9	—	0·3	1·2	7·3	9·4	5·5	17·9	15·4	33·3	9·7
Summa	**68·6**	**0·1**	**6·3**	**20·6**	**37·8**	**18·7**	**3·6**	**6·1**	**2·1**	**3·7**	**1·0**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	0·2	—	—	12·5	50·0	37·5	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	3·7	—	3·4	18·5	47·8	20·2	3·9	4·5	1·1	0·6	—
2 000 kr. och däröver . . .	5·7	—	1·1	4·0	36·4	20·2	6·3	11·0	5·9	10·7	4·4
Summa	**9·6**	—	**2·0**	**9·8**	**41·1**	**20·5**	**5·2**	**8·3**	**3·9**	**6·6**	**2·6**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst	**21·8**	**1·0**	**32·0**	**33·3**	**19·4**	**6·7**	**2·4**	**2·3**	**1·3**	**1·0**	**0·6**
Samtliga hushåll	**100·0**	**0·3**	**11·5**	**22·3**	**34·1**	**16·3**	**3·5**	**5·5**	**2·1**	**3·4**	**1·0**

lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke tagas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 (600) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 27).

I denna tabell hava ifrågavarande 3 733 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet i fråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn tages blott till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 21·4 % i den lägsta mera talrikt företrädda inkomstklassen (600—699 kr.), har den i inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. nedgått till 16·4 %, i kategorien 2 000—2 499 kr. till 14·6 % samt i den visserligen svagt företrädda högsta inkomstgruppen (10 000 kr. och däröver) till 5·6 %. Sistnämnda hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär i fråga om de högre inkomstklasserna totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle ett hushåll i Eskilstuna, som höjer sig över 500 (600) kr.-strecket, i hyra betala 13·9 % av hushållsföreståndarens inkomst och 12·8 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter i fråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter i fråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 16 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 28) och övriga hushåll (tab. I, sid. 29).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklas-

Tab. G. Hushållen i Eskilstuna (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	12 a	—	—	2	5	3	1	1	—	—	—	—	20·1
	12 b	—	—	*2*	*5*	*3*	*1*	*1*	—	—	—	—	*20·1*
600— 699 »	139 a	—	2	29	39	21	31	11	—	2	—	4	21·4
	139 b	—	*9*	*35*	*39*	*20*	*24*	*7*	—	*2*	—	*3*	*18·1*
700— 799 »	216 a	—	8	64	53	47	27	11	2	1	1	2	19·3
	216 b	*1*	*16*	*72*	*52*	*42*	*19*	*9*	*2*	*1*	*1*	*1*	*17·1*
800— 899 »	354 a	—	15	78	95	103	40	9	7	4	2	1	19·4
	354 b	*1*	*32*	*90*	*92*	*87*	*37*	*8*	*2*	*3*	*1*	*1*	*16·9*
900— 999 »	305 a	—	23	69	103	68	19	8	7	5	—	3	18·7
	305 b	—	*41*	*86*	*85*	*57*	*16*	*7*	*7*	*5*	—	*1*	*16·1*
1 000—1 199 »	746 a	2	47	245	322	81	24	12	6	1	2	4	16·4
	746 b	*3*	*106*	*250*	*285*	*66*	*22*	*8*	*3*	—	*1*	*2*	*14·5*
1 200—1 399 »	677 a	2	49	338	223	33	20	5	2	3	1	1	15·0
	677 b	*5*	*93*	*319*	*206*	*27*	*18*	*4*	*2*	*3*	—	—	*13·8*
1 400—1 599 »	500 a	2	50	290	113	33	6	3	2	1	—	—	13·8
	500 b	*6*	*82*	*273*	*102*	*27*	*6*	*2*	*1*	*1*	—	—	*12·7*
1 600—1 799 »	274 a	3	53	162	34	14	7	1	—	—	—	—	12·7
	274 b	*3*	*72*	*154*	*29*	*10*	*5*	*1*	—	—	—	—	*11·8*
1 800—1 999 »	129 a	—	32	54	31	8	2	1	1	—	—	—	13·7
	129 b	—	*35*	*59*	*26*	*7*	*1*	*1*	—	—	—	—	*12·6*
2 000—2 499 »	132 a	2	26	43	44	8	7	2	—	—	—	—	14·6
	132 b	*2*	*27*	*48*	*43*	*8*	*3*	*1*	—	—	—	—	*14·0*
2 500—2 999 »	68 a	1	11	20	23	8	4	1	—	—	—	—	15·4
	68 b	*2*	*13*	*23*	*18*	*7*	*4*	*1*	—	—	—	—	*14·5*
3 000—3 499 »	30 a	1	7	9	7	5	—	—	—	1	—	—	14·6
	30 b	*1*	*10*	*7*	*6*	*5*	—	—	—	*1*	—	—	*13·3*
3 500—3 999 »	28 a	—	5	11	7	3	2	—	—	—	—	—	15·2
	28 b	—	*5*	*12*	*7*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	*14·8*
4 000—4 999 »	35 a	1	3	15	14	2	—	—	—	—	—	—	14·3
	35 b	*1*	*3*	*16*	*13*	*2*	—	—	—	—	—	—	*14·2*
5 000—9 999 »	51 a	—	16	26	5	4	—	—	—	—	—	—	11·9
	51 b	—	*17*	*25*	*5*	*4*	—	—	—	—	—	—	*11·8*
10 000 kr. och däröver . .	37 a	6	25	5	1	—	—	—	—	—	—	—	5·6
	37 b	*9*	*22*	*6*	—	—	—	—	—	—	—	—	*5·5*
Samtliga	**3 733** a	**20**	**372**	**1 460**	**1 119**	**441**	**190**	**65**	**27**	**18**	**6**	**15**	**13·9**
	3 733 b	*34*	*583*	*1 477*	*1 013*	*374*	*158*	*50*	*17*	*16*	*3*	*8*	*12·8*
I procent	a	0·5	10·0	39·1	30·0	11·8	5·1	1·7	0·7	0·5	0·2	0·4	100·0
	b	*0·9*	*15·6*	*39·6*	*27·1*	*10·0*	*4·2*	*1·4*	*0·5*	*0·4*	*0·1*	*0·2*	*100·0*

Tab. H. *Arbetar*hushållen i Eskilstuna (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	11 a	—	—	2	5	3	—	1	—	—	—	—	19·4
	11 b	—	—	*2*	*5*	*3*	—	*1*	—	—	—	—	*19·4*
600— 699 »	108 a	—	2	21	35	18	23	6	—	1	—	2	20·6
	108 b	—	*6*	*26*	*34*	*18*	*17*	5	—	*1*	—	*1*	*17·8*
700— 799 »	160 a	—	6	51	40	36	18	6	1	1	—	1	18·6
	160 b	—	*13*	*57*	*40*	*33*	*10*	*4*	*1*	*1*	—	*1*	*16·4*
800— 899 »	267 a	—	11	63	81	78	24	7	1	1	1	—	18·3
	267 b	—	*26*	*73*	*76*	*63*	*22*	*6*	—	*1*	—	—	*16·2*
900— 999 »	234 a	—	21	58	89	49	10	3	2	—	—	2	17·2
	234 b	—	*37*	*75*	*72*	*39*	*7*	*2*	*2*	—	—	—	*14·5*
1 000—1 199 »	644 a	2	40	230	286	64	15	4	2	1	—	—	15·6
	644 b	*3*	*92*	*233*	*250*	*53*	*11*	*2*	—	—	—	—	*13·9*
1 200—1 399 »	528 a	2	45	292	162	20	4	2	1	—	—	—	14·1
	528 b	*5*	*80*	*275*	*148*	*14*	*3*	*2*	*1*	—	—	—	*13·0*
1 400—1 599 »	396 a	—	45	260	74	11	3	2	1	—	—	—	12·9
	396 b	*3*	*73*	*241*	*66*	*8*	*3*	*2*	—	—	—	—	*11·9*
1 600—1 799 »	211 a	2	40	143	20	5	1	—	—	—	—	—	11·9
	211 b	*2*	*58*	*133*	*16*	*2*	—	—	—	—	—	—	*11·0*
1 800—1 999 »	68 a	—	23	38	7	—	—	—	—	—	—	—	11·3
	68 b	—	*25*	*36*	*7*	—	—	—	—	—	—	—	*11·0*
2 000—2 499 »	29 a	—	16	11	2	—	—	—	—	—	—	—	10·2
	29 b	—	*17*	*10*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*9·8*
2 500—2 999 »	7 a	—	3	4	—	—	—	—	—	—	—	—	10·1
	7 b	—	*4*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	—	*9·2*
3 000—3 499 »	1 a	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6·3
	1 b	—	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*6·3*
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	1 a	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3·8
	1 b	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*3·8*
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	2 665 a	7	253	1 173	801	284	98	31	8	4	1	5	14·6
	2 665 b	*14*	*432*	*1 164*	*716*	*233*	*73*	*24*	*4*	*3*	—	*2*	*13·2*
	1 procent a	0·3	9·5	44·0	30·0	10·7	3·7	1·2	0·3	0·1	0·0	0·2	100·0
	1 procent b	*0·5*	*16·2*	*43·7*	*26·9*	*8·8*	*2·7*	*0·9*	*0·1*	*0·1*	—	*0·1*	*100·0*

Tab. I. ***Övriga*** **hushåll i Eskilstuna (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	1 a	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	26·9
	b	—	—	—	—	—	*1*	—	—	—	—	—	*26·9*
600— 699 »	31 a	—	—	8	4	3	8	5	—	1	—	2	24·4
	b	—	*3*	*9*	*5*	*2*	*7*	*2*	—	*1*	—	*2*	*19·0*
700— 799 »	56 a	—	2	13	13	11	9	5	1	—	1	1	21·3
	b	*1*	*3*	*15*	*12*	*9*	*9*	*5*	*1*	—	*1*	—	*18·9*
800— 899 »	87 a	—	4	15	14	25	16	2	6	3	1	1	22·6
	b	*1*	*6*	*17*	*16*	*24*	*15*	*2*	*2*	*2*	*1*	*1*	*19·2*
900— 999 »	71 a	—	2	11	14	19	9	5	5	5	—	1	23·3
	b	—	*4*	*11*	*13*	*18*	*9*	*5*	*5*	*5*	—	*1*	*21·9*
1 000—1 199 »	102 a	—	7	15	36	17	9	8	4	—	2	4	21·4
	b	—	*14*	*17*	*35*	*13*	*11*	*6*	*3*	—	*1*	*2*	*18·5*
1 200—1 399 »	149 a	—	4	46	61	13	16	3	1	3	1	1	18·4
	b	—	*13*	*44*	*58*	*13*	*15*	*2*	*1*	*3*	—	—	*16·7*
1 400—1 599 »	104 a	2	5	30	39	22	3	1	1	1	—	—	16·9
	b	*3*	*9*	*32*	*36*	*19*	*3*	—	*1*	*1*	—	—	*15·5*
1 600—1 799 »	63 a	1	13	19	14	9	6	1	—	—	—	—	15·3
	b	*1*	*14*	*21*	*13*	*8*	*5*	*1*	—	—	—	—	*14·6*
1 800—1 999 »	61 a	—	9	16	24	8	2	1	1	—	—	—	16·3
	b	—	*10*	*23*	*19*	*7*	*1*	*1*	—	—	—	—	*14·5*
2 000—2 499 »	103 a	2	10	32	42	8	7	2	—	—	—	—	15·8
	b	*2*	*10*	*38*	*41*	*8*	*3*	*1*	—	—	—	—	*15·1*
2 500—2 999 »	61 a	1	8	16	23	8	4	1	—	—	—	—	16·1
	b	*2*	*9*	*20*	*18*	*7*	*4*	*1*	—	—	—	—	*15·1*
3 000—3 499 »	29 a	1	6	9	7	5	—	—	—	1	—	—	14·9
	b	*1*	*9*	*7*	*6*	*5*	—	—	—	*1*	—	—	*13·5*
3 500—3 999 »	28 a	—	5	11	7	3	2	—	—	—	—	—	15·2
	b	—	*5*	*12*	*7*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	*14·8*
4 000—4 999 »	34 a	—	3	15	14	2	—	—	—	—	—	—	14·5
	b	—	*3*	*16*	*13*	*2*	—	—	—	—	—	—	*14·4*
5 000—9 999 »	51 a	—	16	26	5	4	—	—	—	—	—	—	11·9
	b	—	*17*	*25*	*5*	*4*	—	—	—	—	—	—	*11·8*
10 000 kr. och däröver . .	37 a	6	25	5	1	—	—	—	—	—	—	—	5·6
	b	*9*	*22*	*6*	—	—	—	—	—	—	—	—	*5·5*
Samtliga	1 068 a	**13**	**119**	**287**	**318**	**157**	**92**	**34**	**19**	**14**	**5**	**10**	**13·2**
	b	*20*	*151*	*313*	*297*	*141*	*85*	*26*	*13*	*13*	*3*	*6*	*12·5*
	I procent a	1·2	11·1	26·9	29·8	14·7	8·6	3·2	1·8	1·3	0·5	0·9	100·0
	b	*1·9*	*14·1*	*29·3*	*27·8*	*13·2*	*8·0*	*2·4*	*1·2*	*1·2*	*0·3*	*0·6*	*100·0*

serna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 14·6 %, b) 13·2 % — visserligen något överstiga den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 13·2 %, b) 12·3 %. Men utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 1 000—1 199 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 15·6 %, övriga hushålls 21·4 %, medan för inkomstkategorien 1 600—1 799 kr. motsvarande procenttal äro resp. 11·9 % och 15·3 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. J (sid. 31), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 500 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, som hämta sitt uppehälle av stadens huvudindustri, järn- och metallindustrien, dels de, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Att inom denna grupp järn- och metallarbetarna förete icke obetydligt lägre hyresprocent än övriga arbetarkategorier torde i huvudsak bero på, att de förra hava högre medelförtjänst än de senare. Medan lägenhetsinnehavares genomsnittliga årsförtjänst för järn- och metallarbetare uppgår till 1 219 kr., utgör den för grovarbetare 917 kr. och för övriga arbetare 1 091 kr.

Förhållandevis mera än arbetarna offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 24).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Eskilstuna (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	2 656 a	255	1 169	801	382	49	9·6	44·0	30·2	14·4	1·8	14·6
	b	*440*	*1 161*	*716*	*306*	*33*	*16·6*	*43·7*	*27·0*	*11·5*	*1·2*	*13·2*
därav järn- och metallarbetare	1 601 a	191	791	441	158	20	11·9	49·4	27·5	9·9	1·3	13·9
	b	*316*	*763*	*387*	*125*	*10*	*19·7*	*47·7*	*24·2*	*7·8*	*0·6*	*12·6*
egentliga grovarbetare .	278 a	15	90	105	62	6	5·4	32·4	37·8	22·3	2·1	16·4
	b	*53*	*95*	*98*	*48*	*4*	*11·9*	*34·2*	*35·2*	*17·3*	*1·4*	*14·8*
övriga	777 a	49	288	255	162	23	6·3	37·1	32·8	20·8	3·0	15·8
	b	*91*	*303*	*231*	*133*	*19*	*11·7*	*39·0*	*29·7*	*17·1*	*2·5*	*14·4*
Lägre tjänstemän	464 a	27	132	171	104	30	5·8	28·4	36·9	22·4	6·5	17·4
	b	*38*	*148*	*161*	*93*	*24*	*8·2*	*31·9*	*34·7*	*20·0*	*5·2*	*16·5*
Självständiga näringsidkare	208 a	14	32	52	73	37	6·7	15·4	25·0	35·1	17·8	21·2
	b	*31*	*38*	*50*	*64*	*25*	*14·9*	*18·3*	*24·0*	*30·8*	*12·0*	*17·3*
därav handlande	28 a	1	3	7	11	6	3·6	10·7	25·0	39·3	21·4	23·8
	b	*2*	*3*	*9*	*12*	*2*	*7·1*	*10·7*	*32·2*	*42·9*	*7·1*	*19·0*
hantverkare	131 a	4	22	32	48	25	3·1	16·8	24·4	36·6	19·1	22·0
	b	*14*	*28*	*30*	*41*	*18*	*10·7*	*21·4*	*22·9*	*31·3*	*13·7*	*18·1*
övriga	49 a	9	7	13	14	6	18·4	14·3	26·5	28·6	12·2	17·4
	b	*15*	*7*	*11*	*11*	*5*	*30·6*	*14·3*	*22·4*	*22·5*	*10·2*	*14·0*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	156 a	20	41	38	44	13	12·8	26·3	24·4	28·2	8·3	17·3
	b	*25*	*41*	*37*	*43*	*10*	*16·0*	*26·3*	*23·7*	*27·6*	*6·4*	*16·5*
Samtliga	3 484 a	**316**	**1 374**	**1 062**	**603**	**129**	9·1	39·4	30·5	17·3	3·7	15·6
	b	*534*	*1 388*	*964*	*506*	*92*	*15·3*	*39·8*	*27·7*	*14·5*	*2·7*	*14·1*

vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Ovan anförda siffror synas bekräfta den ej sällan gjorda iakttagelsen, att särskilt mången bättre ställd arbetare på grund av bristande insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god bostad låter sig nöjas med en lägenhet av lägre kvalitet, än som nödvändiggöres av hans inkomstförhållanden. I den mån så är förhållandet, träder sålunda bostadsfrågan fram som till väsentlig del en folkuppfostringsfråga.

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 27 686 personer, medan stadens kyrkobokförda folkmängd, som ovan (sid. 9) nämnts, 31 dec. 1912 utgjorde 28 729 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara, att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 27 686 personer, som sålunda utgjorde stadens bostadsfolkmängd, jämnt över dess vid bostadsräkningen redovisade fastigheter, skulle på varje sådan komma 18 personer. Inom stadens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 813 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	42	84	159	93	64	96	119	156
	relativa tal . .	*5·2 %*	*10·3 %*	*19·6 %*	*11·4 %*	*7·9 %*	*11·8 %*	*14·6 %*	*19·2 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela staden antalet invånare per hus utgöra c:a 9 personer. Denna siffra, jämförd med antalet boende per fastighet, tyder på, att å en tomt i regel äro uppförda såväl gatu- som gårdshus. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

Antal invånare per hus:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus	inom det planlagda området	703	250	334	179	104	129	164	84
	utom » » »	264	299	339	99	27	17	16	5
	i hela staden	**967**	**549**	**673**	**278**	**131**	**146**	**180**	**89**

Lämnas de obebodda husen å sido, befinnas av de övriga 26·8 % räkna 1—4 boende, 32·9 % 5—9 boende, 35·9 % 10—49 boende och 4·4 % 50 invånare och däröver.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 17) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 27 686 personer 1 452 bodde i »blandade» lägenheter och av dessa ett flertal i anstalter av olika slag, såsom försörjningsinrättningar, barnhem, sjukhus, fängelser o. d. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas å sido och

Tab. K. De i Eskilstunas bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**1 439**	**257**	1 286	*253*	36	*257*	117	*300*
1 rum utan kök	**1 456**	**217**	1 317	*221*	36	*180*	103	*194*
2 o. fl. » » »	**76**	**84**	43	*74*	26	*130*	7	*58*
1 rum med del i kök . . .	**7**	**233**	—	—	1	*67*	6	*400*
2 o. fl. » » » » » . . .	**12**	**240**	—	—	—	—	12	*240*
1 rum och kök	**15 168**	**203**	12 893	*205*	1 262	*188*	1 013	*203*
2 » » »	**4 519**	**150**	2 742	*152*	1 560	*149*	217	*136*
3 » » »	**1 455**	**113**	834	*106*	540	*124*	81	*113*
4 » » »	**800**	**100**	429	*99*	298	*103*	73	*97*
5 » » »	**479**	**87**	263	*84*	173	*87*	43	*102*
6 » » »	**281**	**80**	146	*77*	107	*90*	28	*67*
7 o. fl. » » »	**542**	**63**	197	*70*	273	*58*	72	*64*
Samtliga bostadslägenheter	**26 234**	**167**	**20 150**	*179*	**4 312**	*131*	**1 772**	*160*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	5·5	153·9	89·4	*141·5*	2·5	*196·2*	8·1	*187·5*
1 rum utan kök	5·6	129·9	90·4	*123·8*	2·5	*137·4*	7·1	*121·3*
2 o. fl. » » »	0·3	50·3	56·6	*41·5*	34·2	*99·2*	9·2	*36·3*
1 rum med del i kök . . .	0·0	139·5	—	—	14·3	*51·1*	85·7	*250·0*
2 o. fl. » » » » » . . .	0·0	143·7	—	—	—	—	100·0	*150·0*
1 rum och kök	57·8	121·6	85·0	*114·5*	8·3	*143·5*	6·7	*126·9*
2 » » »	17·2	89·8	60·7	*84·9*	34·5	*113·7*	4·8	*85·0*
3 » » »	5·5	67·7	57·3	*59·2*	37·1	*94·7*	5·6	*70·6*
4 » » »	3·1	59·9	53·6	*55·3*	37·3	*78·6*	9·1	*60·6*
5 » » »	1·8	52·1	54·9	*46·9*	36·1	*66·4*	9·0	*63·8*
6 » » »	1·1	47·9	51·9	*43·0*	38·1	*68·7*	10·0	*41·9*
7 o. fl. » » »	2·1	37·7	36·3	*39·1*	50·4	*44·5*	13·3	*40·0*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**76·8**	*100·0*	**16·4**	*100·0*	**6·8**	*100·0*

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i *Eskilstuna*, *fördelade efter antalet boende.*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Lägenhetskategorier.												
Antal personer.	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. *rum* med del i kök.	*1 rum* och kök.	*2 rum* och kök.	*3 rum* och kök.	*4 rum* och kök.	*5 rum* och kök.	*6 rum* och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	157	273	28	1	—	151	26	9	2	1	1	1	**650**
2	168	180	3	—	—	608	119	42	10	6	2	3	**1 141**
3	119	108	4	—	—	877	202	64	37	11	1	12	**1 435**
4	56	69	2	—	—	789	200	64	32	20	8	13	**1 253**
5	27	25	—	—	1	566	182	59	25	15	14	12	**926**
6	18	9	1	1	—	353	124	26	15	17	10	16	**590**
7	9	4	—	—	1	192	76	33	20	10	8	13	**366**
8	5	2	—	—	—	115	40	12	4	6	2	6	**192**
9	1	—	—	—	—	60	18	8	5	4	1	4	**101**
10	1	—	—	—	—	24	11	4	6	—	3	7	**56**
11	—	—	—	—	—	2	4	1	3	2	—	2	**14**
12	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	**3**
13	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	**1**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	**1**
15 o. fl.	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	**2**
Samtliga bostadslägenheter	**561**	**670**	**39**	**2**	**2**	**3 737**	**1 004**	**323**	**160**	**92**	**50**	**91**	**6 731**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	28·0	40·8	71·8	50·0	—	4·0	2·6	2·8	1·2	1·1	2·0	1·1	**9·7**
2	29·9	26·9	7·7	—	—	16·3	11·8	13·0	6·3	6·5	4·0	3·2	**17·0**
3	21·2	16·1	10·2	—	—	23·5	20·1	19·8	23·1	12·0	2·0	13·2	**21·3**
4	10·0	10·3	5·1	—	—	21·1	19·9	19·8	20·0	21·7	16·0	14·3	**18·6**
5	4·8	3·7	—	—	50·0	15·1	18·1	18·3	15·6	16·3	28·0	13·2	**13·8**
6	3·2	1·3	2·6	50·0	—	9·5	12·4	8·1	9·4	18·5	20·0	17·6	**8·8**
7	1·6	0·6	—	—	50·0	5·1	7·6	10·2	12·5	10·9	16·0	14·3	**5·4**
8	0·9	0·3	—	—	—	3·1	4·0	3·7	2·5	6·5	4·0	6·6	**2·9**
9	0·2	—	—	—	—	1·6	1·8	2·5	3·1	4·3	2·0	4·4	**1·5**
10	0·2	—	—	—	—	0·6	1·1	1·2	3·8	—	6·0	7·7	**0·8**
11	—	—	—	—	—	0·1	0·4	0·3	1·9	2·2	—	2·2	**0·2**
12	—	—	—	—	—	—	0·1	—	—	—	—	2·2	**0·0**
13	—	—	—	—	—	—	—	0·3	—	—	—	—	**0·0**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	0·6	—	—	—	**0·0**
15 o. fl.	—	—	2·6	—	—	—	0·1	—	—	—	—	—	**0·0**
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	*100·0*

uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 26 234 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 33).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 15) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 167, uppgår det för de av ägaren begagnade till 131, för de fritt upplåtna till 160 och för de uthyrda till 179. Anledningen till de av ägaren begagnade lägenheternas jämförelsevis fördelaktiga ställning är, att dessa i mindre utsträckning än andra utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom smålägenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken, enkelrummen samt 1 rum och kökslägenheterna äro två till tre gånger starkare befolkade än gruppen 2 och flera rum utan kök, vilken företrädesvis utgöres av s. k. dubbletter. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 34), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende.

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen och dubbletterna företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder. Dock är ett anmärkningsvärt stort antal flerpersonshushåll hänvisat till det minimum av bostadsutrymme, som betecknas av ett enda rum med järnspis eller t. o. m. endast kakelugn.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, som vid bostadsräkningar i vårt land plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle man kunna anse, att överbefolkning föreligger, då det bor 3 eller flera personer i ett rum eller ett kök, 5 eller flera i 2 rum (inkl. 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%.	absolut.	%.
1	431	348	227	125	52	28	13	7	1	1	454	*36·8*	1 775	*61·2*
2	176	610	880	791	567	354	193	115	60	26	1 315	*34·9*	8 032	*52·7*
3	28	119	203	200	182	124	76	40	18	17	151	*15·0*	1 195	*26·4*
4	9	43	64	64	59	26	33	12	8	6	14	*4·3*	136	*9·3*
Summa	**644**	**1 120**	**1 374**	**1 180**	**860**	**532**	**315**	**174**	**87**	**50**	**1 934**	*30·5*	**11 138**	*46·2*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 30·5 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 46·2 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 o. fl. rum med del i kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	399	319	6	4	8	5832	1431	360	196	112	65	108	**8 840**
	i % av samtliga boende	*27·7 %*	*21·9 %*	*7·9 %*	*57·1 %*	*66·7 %*	*38·4 %*	*31·7 %*	*24·7 %*	*21·5 %*	*23·4 %*	*23·1 %*	*19·9 %*	*33·7 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	22	36	3	—	—	290	263	75	68	39	23	16	**835**
	i % av samtliga boende	*1·5 %*	*2·5 %*	*3·9 %*	—	—	*1·9 %*	*5·8 %*	*5·2 %*	*8·5 %*	*8·1 %*	*8·2 %*	*3·0 %*	*3·2 %*

Denna tablå ger vid handen, att någon inneboendefråga i svårare bemärkelse knappast existerar i Eskilstuna.[1] Att procenten av andrahandshyrande är ganska hög i vissa kategorier av större lägenheter, beroende på förefintligheten av ett antal medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum, är av mindre betydelse, då här blott undantagsvis torde förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra. Ur denna synpunkt mera förtjänt av uppmärksamhet är, att av invånarna i lägenheterna om 2 rum och kök 5·8 % utgöras av inneboende o. d.

I fråga om 1 rum och kökslägenheterna, vilka utgöra typen för en enkel arbetarbostad, är frestelsen att taga inneboende givetvis icke stor. När icke desto mindre denna bostadskategori är hemsökt av överbefolkning i nästan lika hög grad som enrumslägenheterna, anger tablån som huvudorsak därtill barnrikedomen.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	38	45	150	43	67	110	126	163	187	224	55

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 22) och per rum (sid. 21) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. M, där bostäderna fördelats icke efter storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 16 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra förfoga över något mera än hälften av de senares utrymme per person. Tabellen ger också vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

jämväl bidraga en viss »behovslöshet» i fråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbetare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 3 788 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 500 kr. (jfr sid. 31, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 24). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 1 159 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 400 kr.

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Eskilstuna.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Antal boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr. . . .	15	15	30	188	214	200	33·3	26·7	30·0	6·7	—	3·3
50— 99 » . . .	862	425	1 287	222	167	200	27·1	12·7	22·4	1·5	2·1	1·7
100—149 » . . .	2 848	727	3 575	223	176	212	36·1	23·8	33·6	1·2	3·3	1·7
150—199 » . . .	6 176	1 178	7 354	216	181	210	40·3	31·3	38·8	1·4	4·9	2·0
200—249 » . . .	2 721	911	3 632	216	163	200	39·6	31·9	37·7	3·3	4·4	3·6
250—299 » . . .	459	389	848	186	138	160	33·3	28·5	31·1	6·1	5·4	5·8
300—399 » . . .	633	976	1 609	173	134	147	31·0	25·8	27·8	12·8	8·1	9·9
400—499 » . . .	97	397	494	147	101	107	23·7	23·7	23·7	9·3	8·1	8·3
500—999 » . . .	35	953	988	125	91	92	14·3	22·5	22·2	37·1	9·0	10·0
1 000 kr. och däröver	—	333	333	—	75	75	—	22·2	22·2	—	4·2	4·2
Samtliga	13 846	6 304	20 150	213	132	179	37·6	26·0	34·0	2·6	5·8	3·6

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Eskilstuna, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
		Därav						Därav i				
	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**3 438**	733	—	2 439	239	27	**13 782**	1 933	—	10 417	1 287	145
därav järn- och metallarbetare	**1 878**	300	—	1 418	143	17	**7 898**	863	—	6 153	786	96
egentliga grovarbetare	**435**	136	—	275	24	—	**1 726**	394	—	1 194	138	—
övriga	**1 125**	297	—	746	72	10	**4 158**	676	—	3 070	363	49
Lägre tjänstemän	**543**	60	—	270	163	50	**1 876**	76	—	953	652	195
Självständiga näringsidkare	**421**	83	—	209	80	49	**1 588**	170	—	773	351	294
därav handlande	**54**	8	—	22	14	10	**218**	16	—	84	54	64
hantverkare	**270**	67	—	135	47	21	**909**	133	—	474	205	97
övriga	**97**	8	—	52	19	18	**461**	21	—	215	92	133
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**545**	244	—	221	62	18	**1 486**	458	—	711	239	77
Samtliga	**4 947**	**1 120**	—	**3 139**	**544**	**144**	**18 731**	**2 637**	—	**12 854**	**2 529**	**711**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**69·5**	21·3	—	70·9	7·0	0·8	**214**	263	—	214	179	124
därav järn- och metallarbetare	**38·0**	16·0	—	75·5	7·6	0·9	**217**	285	—	217	183	130
egentliga grovarbetare	**8·8**	31·3	—	63·2	5·5	—	**228**	290	—	217	192	—
övriga	**22·7**	26·4	—	66·3	6·4	0·9	**203**	228	—	206	168	114
Lägre tjänstemän	**11·0**	11·1	—	49·7	30·0	9·2	**143**	109	—	176	133	93
Självständiga näringsidkare	**8·5**	19·7	—	49·7	19·0	11·6	**163**	193	—	185	146	128
därav handlande	**1·1**	14·8	—	40·8	25·9	18·5	**150**	178	—	191	129	128
hantverkare	**5·4**	24·8	—	50·0	17·4	7·8	**159**	193	—	176	145	104
övriga	**2·0**	8·2	—	53·6	19·6	18·6	**179**	210	—	207	161	155
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**11·0**	44·8	—	40·5	11·4	3·3	**155**	185	—	161	128	94
Samtliga	**100·0**	**22·6**	—	**63·5**	**11·0**	**2·9**	**193**	**231**	—	**205**	**155**	**111**

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 4 947 hushåll eller 93·7 % av stadens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom tab. N (sid. 39).

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda 39·2 % av tjänstemannahushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för självständiga mindre näringsidkare 30·6 %, för pensionärer, understödstagare o. d. 14·7 % samt för arbetare endast 7·8 % (för grovarbetare 5·5 %).

Inom sistnämnda kategori är också trångboddheten (kol. 8—13) störst, då här i genomsnitt komma 214 boende per 100 rum (för grovarbetare 228). Betydligt mindre är bostadstätheten inom övriga grupper av mindre bemedlade, nämligen 163 boende per 100 rum inom de självständiga näringsidkarnas familjer, 155 för pensionärs- och understödstagargruppen samt 143 inom de lägre tjänstemännens hushåll.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika småläghetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »de stora talens lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelkök. Abs. tal.	%	enkelrum. Abs. tal.	%	1 rum och kök. Abs. tal.	%	2 rum och kök. Abs. tal.	%	3 rum och kök. Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större . .	159	*31·5*	148	*24·8*	171	*5·4*	46	*7·6*	30	*15·5*
	lika stor	281	*55·3*	371	*62·1*	2 191	*69·5*	185	*30·8*	38	*19·4*
	mindre .	—	—	—	—	525	*16·7*	325	*54·1*	101	*51·5*
	obekant .	68	*13·4*	78	*13·1*	265	*8·4*	45	*7·5*	27	*13·8*

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum och enkelkök till 1 rum och kök kvantitativt är mindre betydande, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmast högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om boendetiden. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande

orsak till smålägenheternas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Eskilstunas vidkommande, framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehaft av nuvarande hyresgäst:

Antal bostads-lägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvar-tal.	2—3 kvar-tal.	3—4 kvar-tal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och där-över.	obe-kant.	Sum-ma.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal. .	712	213	250	62	738	1 332	880	661	37	**4 885**
	rel. tal. .	*14·6 %*	*4·4 %*	*5·1 %*	*1·3 %*	*15·1 %*	*27·3 %*	*18·0 %*	*13·5 %*	*0·7 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal. .	57	18	10	—	65	104	70	56	13	**393**
	rel. tal. .	*14·5 %*	*4·6 %*	*2·5 %*	—	*16·5 %*	*26·5 %*	*17·8 %*	*14·3 %*	*3·3 %*	*100·0 %*

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid å sido, skulle sålunda av småläggenheterna 25·5 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 42·7 % 1—5 år och 31·8 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 22·4 %, 44·5 % och 33·1 %.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

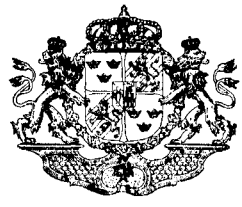

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

XI.

SUNDSVALL

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1916
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
160745

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik* (fr. o. m. 1913 års ingång *K. Socialstyrelsen*), som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skulle i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett hundratal stadssamhällen och lika många landskommuner samt avsedd att giva en bild av byggnads- och bostadsförhållandena inom riket i dess helhet. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och den 12 september 1913 följde, på Socialstyrelsens hemställan, en ny kungl. kungörelse, varigenom bostadsräkningen utsträcktes till ytterligare 209 orter. Samtidigt med dessa kungörelsers utfärdande lämnades från resp. ämbetsverk detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Bearbetningen av de sålunda insamlade bostadsuppgifterna har ägt rum inom Socialstyrelsen, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna. Avsikten har varit att på grundval av det inkomna materialet utarbeta dels kortfattade redo-

görelser för bostadsförhållandena inom ett mindre antal stads- och landskommuner, utvalda i syfte att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter, dels en sammanfattande och jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning, varav ett förtryck offentliggjorts i »Sociala Meddelanden» 1915, h. 3 och 7, skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava tidigare publicerats tio, avseende städerna Vänersborg, Luleå, Karlstad, Jönköping, Norrköping och Eskilstuna, Brännkyrka församling av Stockholms stad, köpingen Sundbyberg samt landskommunerna Björkvik och Uråsa; och överlämnas härmed till offentligheten den elfte, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Sundsvall i december 1912.

Inom styrelsen handhaves den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden enligt nådigt uppdrag av undertecknad Nyström, som tillsammans med den av styrelsen förordnade biträdande ledaren för ifrågavarande undersökningar, Mårten Granqvist, utarbetat efterföljande berättelse.

Stockholm i februari 1916.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Sundsvall.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden 9
II. Hus och våningar 12
III. Lägenheter, rum och lokaler 14
IV. Hyra och inkomst 21
V. De boende och bostäderna 32

Bilaga: Stadsplan för Sundsvall.

†1—160745.

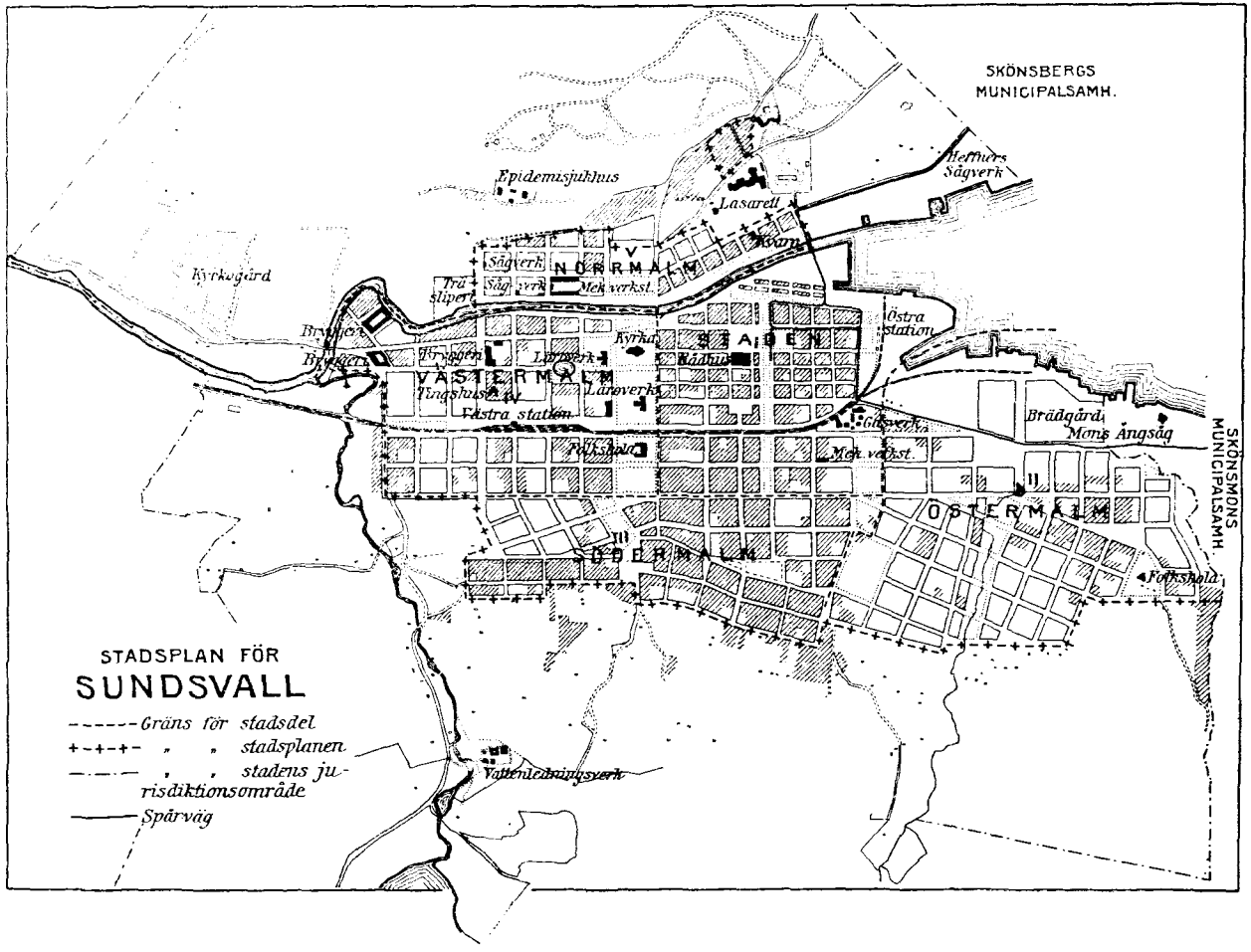
SKÖNSBERGS
MUNICIPALSAMH.
Epidemisjukhus
Hellners
Sågverk
Lasarett
Kyrkogård
Sågverk
NORRMALM
Trä
sliperi
Mek verkst.
Bryggeri
Bryggeri
Kyrka
STADEN
Rådhus
Östra
station
Ångsåg
VASTERMALM
Ångsåg
Lärverk
Lärverk
Västra station
Gasverk
Brädgård
Mons Ångsåg
Folkskola
Mek verkst.
SKÖNSMONS
MUNICIPALSAMH.
OSTERMALM
ODERMALM
Folkskola
STADSPLAN FÖR
SUNDSVALL
Gräns för stadsdel
" " stadsplanen
" " stadens jurisdiktionsområde
Spårväg
Vattenledningsverk

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Sundsvalls stad, samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Västernorrlands län att för stadens myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till Länsstyrelsen och Magistraten avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav anmodade Magistraten i Sundsvall stadens hälsovårdsnämnd att övervaka och leda arbetet med bostadsräkningsblanketternas utdelning, uppgifternas insamling och den förberedande granskningen av desamma. Vid extra sammanträde den 8 november s. å. beslöt hälsovårdsnämnden dels att å sin lokal anordna en upplysningsbyrå med uppgift att kostnadsfritt tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar rörande blanketternas ifyllande, dels att hos Magistraten anhålla, att genom kungörelser i stadens tidningar och anslag å lämpliga platser kunskap måtte spridas om bostadsräkningen samt fastighets- och lägenhetsinnehavares uppgiftsplikt vid densamma, dels att åt en kommitté, bestående av nämndens ordförande, stadsingenjören och kronokassören, uppdraga arbetet med materialets förberedande granskning och lägenhetsuppgifternas komplettering medelst införande å desamma av uppgifter om bostadsinnehavarens m. fl. taxerade inkomst.

Sedan Magistraten bifallit nämndens anhållanden och kungörelser utfärdats, bostadsräkningsblanketterna genom polismyndighetens försorg utdelats samt stadsfullmäktige anvisat nödiga medel, trädde upplysningsbyrån den 11 november i verksamhet. Å denna byrå infunno sig efter hand största delen av de uppgiftspliktige, fingo biträde vid formulärens ifyllande samt avlämnade desamma. Endast för ett hundratal fastigheter, för vilka uppgifter felades ännu i början av januari 1913, måste sådana infordras genom polismyndighetens försorg.

Sedan bostadsräkningsmaterialet sålunda inkommit, överlämnades detsamma till den förut omnämnda granskningskommittén, vilken genomgick, korrigerade samt i nyss nämnda avseende kompletterade detsamma. Efter det detta arbete verkställts, överlämnades bostadsuppgifterna till Magistraten, som den 29 maj 1913 översände desamma till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari s. å. övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Sedan bostadsräkningsmaterialet inkommit till Styrelsen, underkastades detsamma slutlig granskning och bearbetning.

Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket den kommunala granskningskommittén fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed såväl stadens myndigheter som enskilda personer i orten tillhandagått med erforderliga upplysningar.

Byggnads- och bostadsförhållanden i Sundsvall.

I. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

I rättsligt avseende omfattar Sundsvall, enligt av stadsingenjörskontoret lämnade uppgifter, ett område av 2 157 har, varav 273 har komma på den egentliga stadens planlagda område.

Staden Sundsvall, som är belägen i en dalsänka vid Selångeråns utflöde i Bottniska viken mellan och på sluttningarna av de båda dominerande Södra och Norra stadsbergen, utgör kärnan i ett stort sammanhängande industridistrikt, sträckande sig från Skönsmons municipalsamhälle i söder till Gångvikens municipalsamhälle och Skönviks sågverk i norr. Dessa orter tillhöra Skön socken, men hava planer sedan länge varit å bane att med Sundsvall införliva större eller mindre delar av denna stads- och industribygd, ehuru ifrågavarande inkorporeringsfrågor ännu ej vunnit sin lösning.

Sedan gammalt har Sundsvall haft sina naturligt givna stadsdelar, vilkas namn och gränser (se bifogade plankarta) närmare fastställdes genom stadsfullmäktiges beslut den 15 juni 1900.

Stadsdelen Staden (I) utgör stadens centrum och förnämsta del, där det offentliga livet och affärsrörelsen allt mer och mer koncentrerats. Den mellan järnvägen och ån belägna delen av denna stadsdel, den s. k. Stenstaden, utgör Sundsvalls bäst planerade och mest välbyggda del. Här få endast uppföras stenhus; dock finnas ännu kvar några provisoriska trähus, uppförda omedelbart efter branden 1888, vilken lade hela denna del av staden i aska. Den övriga delen av ifrågavarande stadsdel, de s. k. vretarna söder om järnvägen, är huvudsakligen bebyggd med trähus.

Öster om Staden utmed Stadsfjärdens södra strand och på norra sluttningen av Södra stadsberget ligger stadsdelen Östermalm (II), vilken liksom de tre följande stadsdelarna är så gott som uteslutande bebyggd med trähus. Inom Östermalm är Mons sågverks stora brädgård belägen, medan själva ångsågen ligger i sågverksdistriktet strax utanför stadsgränsen. Väster härom (och söder om Bergsgatan) ligger Södermalm (III), upptagande en stor yta av Södra stadsbergets norra sluttning. Stadsdelen består övervägande av smärre bostadshus av trä med delvis ganska ålderdomlig prägel. Norr härom och väster om stadsdelen Staden ligger Västermalm (IV), där bl. a. ett flertal offentliga byggnader äro belägna. Norr om Selångerån, förenad med den övriga staden genom trenne broar, ligger Norrmalm (V). Strax utefter ån ligger det egentliga Norrmalm, huvudsakligen bebyggt med gamla, små och låga trähus, medan längre uppåt Norra stadsbergets sluttning på senaste tiden uppförts ett betydande antal större villabyggnader.

Samfärdseln inom stadsområdet har underlättats, sedan elektriska spårvägar år 1911 anlades i Sundsvall. De viktigaste linjerna av dessa spårvägar, vilka drivas av enskilt bolag, framgå av plankartan.

Ehuru belägen i Sveriges största sågverksdistrikt, är det egentliga Sundsvall i avsaknad av större industri och utgör en utpräglad handelsstad. Stadens utveckling belyses därigenom, att den år 1865 endast hade 5 327 invånare, men att i samband med trävaruindustriens uppblomstring folkmängden ökades till 9 116 personer år 1880 och till 13 215 personer år 1890. Därefter följer en viss stagnation i folkmängdstillväxten. År 1900 hade staden 14 831 invånare, år 1910 16 854 och år 1912 16 930 invånare.

Som ovan nämnts, utgör ytvidden av Sundsvalls planlagda område c:a 273 har. I denna summa innefattas ytinnehållet av stadens gator, torg, allmänna platser, planteringar o. d., varom upplysningar saknas i det föreliggande bostadsräkningsmaterialet. Ur detta kunna däremot erhållas detaljerade uppgifter angående stadens indelning i tomter m. m., deras areaier samt fastigheternas åsatta taxeringsvärden.

Av naturliga skäl hava dock fastighetsägarnas uppgifter i dessa punkter visat sig vara behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning har tab. A (sid. 11), där en redogörelse lämnas för byggnadsmark och fastighetsvärden, inskränkts till att endast avse stadsplaneområdet; och meddelas även för detta, såsom de medievala tabellsiffrorna antyda, arealuppgifterna med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 1 219 fastigheter, varav 1 044 bebyggda och 175 obebyggda samt 939 belägna inom och 280 (inberäknat 79 jordbruksfastigheter) utom stadsplaneområdet.

Fördelningen på de fem stadsdelar, i vilka stadsområdet är indelat, framgår av tab. A.

Äganderätten till hus och tomt synes i Sundsvall i allmänhet vara förenad. Emellertid har beträffande 64 fastigheter inom det planlagda området meddelats, att husägaren icke äger byggnadsmarken. Husen på ofri grund förekomma talrikast å Västermalm och utgöras av provisoriskt uppförda byggnader belägna å staden tillhörig, för andra ändamål avsedd mark.

Av stadsplaneområdets c:a 139 har tomtmark komma närmare 118 har på de 767 bebyggda fastigheter, för vilka arealuppgifter meddelats. Beträffande 748 av dessa har jämväl meddelats, huru stor yta själva byggnaderna upptaga, och giva upplysningarna vid handen, att av dessa fastigheters totalareal, 114 har, 19·8 % utgöra överbyggd yta och 80·2 % gårdsrum, trädgård o. d. Framhållas må, att dessa procenttal blott utgöra abstrakta genomsnitt, enär talen äro mycket växlande för olika delar av staden, där kvarter med slutet byggnadssätt omväxla med villa- och lanthusartat bebyggda områden.

Medelarealen av en gård i Sundsvall skulle sålunda utgöra c:a 1 500 kvm. Men detta genomsnittstal ger icke någon föreställning om bostadstomternas storlek i allmänhet, enär det påverkats genom förefintligheten av ett antal

Tab. A. Översikt över byggnadsmark och fastighetsvärden (inom stadsplanen) i Sundsvall.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal fastigheter.	Därav		Antal tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas hela areal, kvm.	D ä r a v		
		bebyggda.	obebyggda.			bebyggda fastigheter: totalareal, kvm.	bebyggda fastigheter: överbyggd yta, kvm.	obebyggda fastigheter, kvm.
Staden	299	234	65	3	258 000	203 191	93 390	54 809
Östermalm	157	123	34	10	409 597	357 529	23 350	52 068
Södermalm	229	222	7	10	290 423	257 706	41 091	32 717
Västermalm . . .	179	143	36	38	288 514	244 900	46 409	43 614
Norrmalm	75	66	9	3	142 547	114 125	23 907	28 422
Stadens planlagda område	**939**	**788**	**151**	**64**	[1] **1 389 081**	[2] **1 177 451**	[3] 228 147	[4] **211 630**

1	10	11	12	13	14	15	16
Område.	Fastigheternas hela taxeringsvärde, kr.	Därav för bebyggda fastigheter, kr.	Därav för obebyggda fastigheter, kr.	Åbyggnadernas taxeringsvärde, kr.	Åbyggnadernas brandförsäkringsvärde, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: verklig, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: beräknad, kr.
Staden	**21 399 100**	20 962 500	436 600	18 821 100	19 422 720	1 000 635	305 675
Östermalm . . .	**1 035 600**	991 400	44 200	979 820	1 122 005	46 877	37 407
Södermalm . . .	**2 291 200**	2 265 000	26 200	2 053 000	2 278 065	144 891	62 345
Västermalm . .	**4 180 761**	4 086 400	94 361	3 823 200	3 978 552	88 380	132 730
Norrmalm . . .	**2 202 200**	2 167 900	34 300	1 970 100	1 984 310	51 900	67 250
Stadens planlagda område	[5] **31 108 861**	[6] **30 473 200**	[7] **635 661**	[8] **27 647 220**	[8] **28 785 652**	**1 332 683**	**605 407**

mycket stora anstaltstomter och markområden för affärsändamål. Däremot erhålles en åskådlig bild av tomtindelningen och byggnadsmarkens parcellering i staden, därest de mera noggrant arealuppmätta 767 stadsplanetomterna fördelas på storleksgrupper, såsom skett i nedanstående tablå:

Areal, kvm.:		under 200.	200—399.	400—599.	600—799.	800—999.	1 000—1 199.	1 200—1 499.	1 500—2 999.	3 000 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	10	62	172	107	173	64	58	63	58
	relativa tal . .	*1·5 %*	*8·1 %*	*22·4 %*	*13·9 %*	*22·6 %*	*8·3 %*	*7·6 %*	*8·2 %*	*7·6 %*

[1] Avser 917 fastigheter. [2] Avser 767 fastigheter. [3] Avser 760 fastigheter. [4] Avser 150 fastigheter. [5] Avser 899 fastigheter. [6] Avser 752 fastigheter. [7] Avser 147 fastigheter. [8] Avser 775 fastigheter.

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det utav taxeringsnämnden uppskattade värdet av fast egendom i Sundsvall 30·2 mill. kr. för bevillningsskyldig och 5·4 mill. kr. för bevillningsfri egendom, sålunda tillsammans 35·6 mill. kr. För de 752 bebyggda fastigheter inom stadsplaneområdet, för vilka taxeringsvärdet kunnat utrönas och å bostadsuppgifterna antecknas, belöper sig detta, som tab. A utvisar, till sammanlagt ungefär 30·5 mill. kr.

Till jämförelse må meddelas, att för dessa fastigheter samtliga redovisade (verkliga och beräknade) hyror enligt tab. A uppgå till 1·938 mill. kr. Hyrorna skulle sålunda motsvara 6·4 % på taxeringsvärdet.

Av de bebyggda fastigheternas hela taxeringsvärde, vilket för det planlagda området som nämnt utgör c:a 30·5 mill. kr. eller c:a 40 500 kr. per gård, komma 30·3 mill. kr. på sådana fastigheter, vilkas areal är mera fullständigt känd. Detta ger ett taxeringsvärde per kvm. bebyggd planlagd mark av ungefär 27 kr. För enskilda kvarter i stadens bäst bebyggda delar stiger dock detta värde ända till 100 kr. och däröver, medan det i de sämre och glesare bebyggda utkanterna kan nedgå till några kronor per kvm.

Vad själva husens taxeringsvärde beträffar, föreligga beträffande 775 fastigheter inom det planlagda området användbara uppgifter härom, men saknas kunskap om totala taxeringsvärdet för 30 av dessa fastigheter. Subtraheras beträffande återstående 745 fastigheter det taxerade husvärdet, 27·1 mill. kr., från hela taxeringsvärdet, 30·3 mill. kr., återstå 3·2 mill. kr. såsom tomternas uppskattade värde. Fastighetsvärdet inom stadsplanen skulle sålunda fördela sig med 89 % på åbyggnaderna och 11 % på byggnadsmarken.

Ifrågavarande åbyggnaders totala brandförsäkringsvärde överstiger med 1·1 mill. kr. eller c:a 4·0 % husens åsatta taxeringsvärde.

II. Hus och våningar.

Som av tab. B (sid. 13) framgår, redovisades i Sundsvalls stad vid bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus, ävensom 62 lantgårdars för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader — sammanlagt 1 820 hus, varav 1 392 voro belägna inom och 428 utom det planlagda området, motsvarande resp. 1·8 och 1·7 hus per bebyggd fastighet. Fördelas de 1 348 hus, som äro belägna på tomter inom stadsplanen med känd ytvidd, likformigt över denna, skulle c:a 10 hus komma på varje hektar av byggnadsmarken i dess helhet och c:a 11 på den bebyggda delen av densamma.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter pr hus:		0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.
Antal hus	inom det planlagda området	425	275	202	151	136	65	58	19	22	8	31
	utom » »	109	150	63	46	48	10	2	—	—	—	—
	i hela staden	**534**	**425**	**265**	**197**	**184**	**75**	**60**	**19**	**22**	**8**	**31**

Tab. B. Översikt över antalet hus och lägenheter i Sundsvall.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	D ä r a v					Antal i dessa hus förefintliga	
		boningshus.	uthus		övriga byggnader			
			med	utan	med	utan	till bostad använda lägenheter.	andra lokaler.
			till bostad använda lägenheter.					
Stadens planlagda område	1 392	862	62	357	47	64	3 107	1 479
därav i Staden	354	210	12	78	23	31	1 068	731
Östermalm	200	133	17	45	4	1	416	119
Södermalm	426	272	22	120	7	5	918	221
Västermalm	259	157	7	70	12	13	492	292
Norrmalm	153	90	4	44	1	14	213	116
Stadens icke planlagda område	428	291	22	105	6	4	668	133
därav jordbruksfastighet [1]	107	75	5	25	1	1	141	20
annan fastighet	321	216	17	80	5	3	527	113
Hela staden	1 820	1 153	84	462	53	68	3 775	1 612

Tages hänsyn endast till husen med bostadslägenheter, utgöra av dessa enlägenhetshusen 33·1 %, tvålägenhetshusen 20·6 %, husen med 3—9 lägenheter 43·9 % och de stora husen med 10 eller flera till bostad avsedda lägenheter 2·4 %. Av dessa sistnämnda uppvisa 30 ett lägenhetsantal av 10—19 samt 1 av 20 och däröver per hus. Framhållas må, att av de 425 husen med en bostadslägenhet endast 326 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus, uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 17), medan övriga hus utgöras av större, för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostäder för gårdskarl, portvakt, vaktmästare o. d.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tabell B 53 av fabriks-, ämbets-, anstalts- o. d. byggnader, 84 av uthus och 1 153 av egentliga boningshus.

Med hänsyn till byggnadsmaterialet voro av dessa sistnämnda 146 eller 12·7 % uppförda av sten, 1 005 eller 87·1 % av trä och 2 eller 0·2 av sten och trä (inkl. korsvirke). Av de 146 stenhusen äro icke mindre än 123 belägna i stadsdelen Staden, där nära sex tiondelar av samtliga hus äro uppförda av sten.

Med avseende på belägenheten betecknas av de inom stadsplanen belägna 862 boningshusen 319 eller 37·0 % som fristående, 429 eller 49·8 %

[1] Å uppgifterna äro ej redovisade jordbruksfastigheternas för jordbruksdriften nödiga ekonomihus (stall, ladugårdar, logar, lador o. d.).

som gatuhus och 114 eller 13·2 % som gårdshus. Dessa senare äro mera sällan gårdshus i storstadsbemärkelse med uppgång till lägenheterna »över gården» endast genom gatuhuset. Med ifrågavarande benämning torde här i de flesta fall betecknats det (eller de) av två (eller flera) på en gård belägna boningshus, som på grund av sämre lägenheter, mindre rum o. d. måste anses som mera mindervärdigt. De fristående husen äro anmärkningsvärt talrika, framförallt å Östermalm, där de utgöra icke mindre än tre fjärdedelar av samtliga byggnader. Av de utom det planlagda området befintliga 291 boningshusen betecknas 18 som gatuhus och 16 som gårdshus, medan övriga synas böra räknas som fristående, enär de genomgående utgöras av villa- eller lanthusartade byggnader, belägna på avsevärt avstånd från grannhusen.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 2·1, vilket anger två- och trevåningshusen (samt envåningshus med bostadsrum på vinden) som förhärskande boningshustyper i staden. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar boningshusen efter våningshöjden:

	Antal våningar i höjd:	1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	289	551	220	93
	relativa tal	*25·0 %*	*47·8 %*	*19·1 %*	*8·1 %*

I fråga om boningshusens ålder föreligga upplysningar endast för de inom det planlagda området belägna, vilka uppgifter sammanställts i nedanstående tablå:

År för husets upp(resp. om)byggande:		1910 eller senare.	1900 —09.	1890 —99.	1880 —89.	1870 —79.	1860 —69.	1850 —59.	före 1850.	obekant.
Antal hus	absoluta tal	30	89	141	177	62	26	5	20	312
	relativa tal	*3·5 %*	*10·3 %*	*16·4 %*	*20·5 %*	*7·2 %*	*3·0 %*	*0·6 %*	*2·3 %*	*36·2 %*

Lämnas husen med obekant ålder åsido, skulle sålunda av övriga 550 boningshus 20·5 % vara byggda tidigare och 79·5 % senare än år 1880.

Av tabellen framgår tydligt den livliga byggnadsverksamheten, som blev en följd av 1888 års brand. Särskilt gäller detta stadsdelen Staden, där endast tre byggnader hava uppgivits vara uppförda tidigare än år 1880.

III. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. B framgår, förutom ungefärligen 1 612 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 3 775 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad. De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 3 479 eller 92·2 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 296 eller 7·8 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda ho nom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Tab. C. Lägenheterna i Sundsvall, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	outhyrda.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**698**	577	32	80	**689**	9
1 rum utan kök	**227**	180	7	34	**221**	6
2 o. fl. » » »	**45**	35	4	4	**43**	2
1 rum med del i kök . .	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**1 217**	858	216	127	**1 201**	16
2 » » »	**512**	303	169	37	**509**	3
3 » » »	**321**	199	106	12	**317**	4
4 » » »	**170**	109	53	7	**169**	1
5 » » »	**108**	71	30	7	**108**	—
6 » » »	**72**	44	23	5	**72**	—
7 o. fl. » » »	**103**	64	30	8	**102**	1
Samtliga	**3 473**	**2 440**	**670**	**321**	**3 431**	**42**
Blandade lägenheter .	**296**	**181**	**83**	**29**	**293**	**3**
Sommarbostäder . . .	**6**	**4**	**2**	—	**6**	—
Hela antalet lägenheter	**3 775**	**2 625**	**755**	**350**	**3 730**	**45**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	**18·5**	82·7	4·6	11·4	**98·7**	1·3
1 rum utan kök	**6·0**	79·3	3·1	15·0	**97·4**	2·6
2 o. fl. » » »	**1·2**	77·8	8·9	8·9	**95·6**	4·4
1 rum med del i kök . .	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
rum och kök	**32·2**	70·5	17·8	10·4	**98·7**	1·3
2 » » »	**13·6**	59·2	33·0	7·2	**99·4**	0·6
3 » » »	**8·5**	62·0	33·0	3 8	**98·8**	1·2
4 » » »	**4·5**	64·1	31·2	4·1	**99·4**	0·6
5 » » »	**2·9**	65·7	27·8	6·5	**100·0**	—
6 » » »	**1·9**	61·1	32·0	6·9	**100·0**	—
7 o. fl. » »	**2·7**	62·1	29·1	7·8	**99·0**	1·0
Samtliga	**92·0**	70·3	19·3	9·2	**98·8**	1·2
Blandade lägenheter .	**7·8**	61·2	28·0	9·8	**99·0**	1·0
Sommarbostäder . . .	**0·2**	66·7	33·3	—	**100·0**	—
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**69·5**	**20·0**	**9·3**	**98·8**	**1·2**

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från 6 endast såsom sommarbostäder använda lägenheter), och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. C (sid. 15).

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare något över 19 % bebo våningar i egna hus; av dessa husägare tillhöra säkerligen ett icke så ringa antal de mindre bemedlade klasserna, om man får döma av bostädernas storlek. Något över 9 % av bostadsinnehavarna, däribland förutom vice värdar, portvakter, gårdskarlar o. d. ett icke så obetydligt antal tjänstemän, arbetare och pensionärer, innehava lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av stadens befolkning är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Tabellen ger vidare vid handen, att av bostäderna 77·7 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök, samt att bland dessa smålägenheter innemot hälften äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör stadens typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava (eller haft) sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	387	88	7	645	127	22	5	**1 281**
		rel. tal	*30·2 %*	*6·9 %*	*0·5 %*	*50·4 %*	*9·9 %*	*1·7 %*	*0·4 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	302	133	36	556	382	295	446	**2 150**
		rel. tal	*14·0 %*	*6·2 %*	*1·7 %*	*25·9 %*	*17·8 %*	*13·7 %*	*20·7 %*	*100·0 %*

Liksom i allmänhet i norra Sverige användas i Sundsvall enkelköken i stor utsträckning sasom familjebostäder för arbetare, och blott i undantagsfall innehar en arbetarfamilj större lägenhet än 2 rum och kök. Däremot synes staden vara helt förskonad från de bostadssociala olägenheter, som sammanhänga därmed, att flera familjer måste dela kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna och därmed i stort sett den mindre bemedlade befolkningen äro fördelade på olika delar av staden. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Stadsdel:		Staden.	Östermalm.	Södermalm.	Västermalm.	Norrmalm.	Omr. utom stadsplanen.	Hela staden.
Hela antalet bostadslägenheter		891	396	881	456	199	650	**3 473**
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	462	351	793	381	148	564	**2 699**
	rel. tal	*51·9 %*	*88·6 %*	*90·0 %*	*83·6 %*	*74·4 %*	*86·8 %*	*77·7 %*

Härav framgår, att medan smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök) i stadsdelen Staden utgöra något över hälften och i Norrmalm c:a tre fjärdedelar, uppgå desamma i övriga stadsdelar till närmare nio tiondelar av hela antalet. Dessa tal giva ett siffermässigt uttryck för dessa stadsdelars ovan (sid. 9) antydda skiljaktiga bostadssociala karaktär.

Denna tablå över bostädernas stadsdelsläge bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om våningsläge.

Antal lägenheter:	Belägenhet:	i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	3 o. fl. trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	31	953	622	154	38	419	281	**2 498**
	rel. tal	*1·2 %*	*38·2 %*	*24·9 %*	*6·2 %*	*1·5 %*	*16·8 %*	*11·2 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	—	161	229	141	43	8	99	**681**
	rel. tal	—	*23·7 %*	*33·6 %*	*20·7 %*	*6·3 %*	*1·2 %*	*14·5 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 201 mindre och 93 större bostadslägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus,[1] framgår bl. a., att relativt många smålägenheter äro belägna i de för temperaturväxlingar mest utsatta botten- och vindsvåningarna. Samtliga ovan redovisade källarlägenheter voro bebodda.

Betraktas kol. 7 av tab. C, faller genast i ögonen, huruvida tillgången på lägenheter vid tiden för bostadsräkningen var mycket obetydlig. Särskilt anmärkningsvärt är, att hyreslediga större bostadslägenheter så gott som fullständigt saknades.

Vid jämförelse mellan å ena sidan begagnade, å den andra outhyrda lägenheter inom samma storleksgrupp må det ihågkommas, att medan inom den förra kategorien en lägenhet i regel kan definieras som sammanfattningen utav de av ett och samma hushåll bebodda rummen, är i fråga om obegagnade lägenheter rummens byggnadstekniska anordning utslagsgivande. Att dessa båda lägenhetsbegrepp icke alltid behöva sammanfalla, framgår därav, att delningar, resp. sammanslagningar av lägenheter icke höra till ovanligheterna, när uthyrningsmöjligheterna därigenom underlättas. I Sundsvall torde dock ett dylikt tillvägagångssätt vara mindre vanligt att döma av den fullständiga frånvaron av de å vissa orter rätt vanliga delkökslägenheterna.

[1] Av de sid. 13 omnämnda 326 enfamiljshusen inrymma 32 »blandade» lägenheter, d. v. s. bostäder i förening med butiker, verkstäder o. d.

Sättes totalantalet outhyrda bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra 1·2 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en ort till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade.

Tillgängliga uppgifter möjliggöra visserligen icke en fullständig utredning av dessa faktorer, men må det dock ur den officiella befolkningsstatistiken anföras, att i Sundsvall under åren 1910, 1911 och 1912 antalet giftermål utgjorde resp. 99, 106 och 102 (c:a 6 ‰ mot 7·3 ‰ i rikets samtliga städer), antalet inflyttade personer resp. 1 531, 1 302 och 1 226, antalet utflyttade personer resp. 1 279, 1 385 och 1 336 samt hela befolkningstillväxten resp 346, 40 och 36 personer.

För tillgodoseendet av behovet av nya bostäder uppfördes, enligt av Socialstyrelsen (Kommerskollegium) inhämtade uppgifter, år 1910 nya hus till ett antal av 7, innehållande 21 lägenheter med tillsammans 79 rum och kök, medan för år 1911 motsvarande siffror voro resp. 6, 22 och 54 samt för år 1912 resp. 6, 15 och 51.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. D (sid. 19) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 14) omnämnda 296 »blandade» lägenheterna, förutom 1 023 boningsrum, 272 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 389 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 323 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök, tamburer samt bad- och duschrum. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts såväl om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, som om dem, vilka äro utan fönster (eller direkt dager). Med anledning härav hava redovisats sammanlagt 75 kallrum och 44 mörkrum (inkl. rum med indirekt dager), utgörande resp. 1·2 och 0·7 % av hela antalet boningsrum.

Betraktas de i tab. D redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 77·7 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga endast 54·2 % av hela antalet rum m. m.

Tab. D. Lägenheterna i Sundsvall, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v							
			boningsrum:			kök.	tamburer.	bad- och dusch-rum.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav kallrum.	därav mörkrum.					
Absoluta tal.										
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	698	730	—	—	—	698	31	1	—	—
1 rum utan kök . . .	227	256	227	—	—	—	29	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	45	121	98	2	—	—	22	1	—	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	1 217	2 646	1 217	9	2	1 217	212	—	—	—
2 » » » . . .	512	1 837	1 024	25	11	512	298	3	—	—
3 » » » . . .	321	1 535	963	17	7	321	241	10	—	—
4 » » » . . .	170	1 031	680	5	5	170	159	22	—	—
5 » » » . . .	108	782	540	10	6	108	99	35	—	—
6 » » » . . .	72	618	432	6	5	72	79	35	—	—
7 o. fl. » » » . . .	103	1 121	823	1	8	103	117	78	—	—
Samtliga	3 473	10 677	6 004	75	44	3 201	1 287	185	—	—
Blandade lägenheter	296	2 258	1 023	6	8	272	206	45	389	323
Sommarbostäder . .	6	24	17	—	—	4	3	—	—	—
Hela antalet lägenheter	3 775	12 959	7 044	81	52	3 477	1 496	230	389	323
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.		I % av kol. 3.				
Bostadslägenheter.										
1 kök utan rum	18·5	5·6	—	—	—	95·6	4·3	0·1	—	—
1 rum utan kök . . .	6·0	2·0	88·7	—	—	—	11·3	—	—	—
2 o. fl. » » » . . .	1·2	0·9	81·0	2·0	—	—	18·2	0·8	—	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . . .	32·2	20·4	46·0	0·7	0·2	46·0	8·0	—	—	—
2 » » » . . .	13·6	14·2	55·7	2·4	1·1	27·9	16·2	0·2	—	—
3 » » » . . .	8·5	11·8	62·7	1·8	0·7	20·9	15·7	0·7	—	—
4 » » » . . .	4·5	8·0	66·0	0·7	0·7	16·5	15·4	2·1	—	—
5 » » » . . .	2·9	6·0	69·0	1·9	1·1	13·8	12·7	4·5	—	—
6 » » » . . .	1·9	4·8	69·9	1·4	1·2	11·6	12·8	5·7	—	—
7 o. fl. » » » . . .	2·7	8·7	73·4	0·1	1·0	9·2	10·4	7·0	—	—
Samtliga	92·0	82·4	56·2	1·2	0·7	30·0	12·1	1·7	—	—
Blandade lägenheter	7·8	17·4	45·3	0·6	0·8	12·1	9·1	2·0	17·2	14·3
Sommarbostäder . .	0·2	0·2	70·8	—	—	16·7	12·5	—	—	—
Hela antalet lägenheter	100·0	100·0	54·4	1·1	0·7	26·8	11·5	1·8	3·0	2·5

Av denna tabell framgår även, att de minsta lägenheterna äro vanlottade i fråga om tamburer, som först fr. o. m. lägenhetskategorien 2 rum och kök förekomma i flertalet bostäder. Bad- och duschrum måste småfolket så gott som fullständigt undvara, då dylika endast i undantagsfall förekomma i mindre lägenheter än 4 rum och kök.

Den brist på bekvämligheter, som sålunda karaktäriserar de mindre bemedlades bostäder, blir ännu mer i ögonen fallande, därest man sammanställer de, visserligen i mycket ofullständiga upplysningar, som kunnat erhållas angående bostadslägenheternas utrustning med »fasta tillbehör» av olika slag. Framhållas må, att på grund av frågeformulärets uppställning nedanstående tal äro att beteckna som minimisiffror.

Förekomsten av sådana bekvämligheter, vilka befordra en god och sparsam hushållning antingen direkt genom att möjliggöra förvaring av i större poster och sålunda till billigare pris inköpta förnödenheter eller indirekt genom att inskränka behovet av för hushållets skötsel nödig arbetskraft m. m., framgår av följande uppställning:

Antal bostadslägenheter:	Bekvämlighet:	matkällare.	skafferi.	centralvärme.	vattenledn.	avloppsledn.	gasledn.	elektriskt ljus.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	1 432	1 136	24	1 019	1 017	75	762
	rel. tal	*53·1 %*	*42·1 %*	*0·9 %*	*37·8 %*	*37·7 %*	*2·8 %*	*28·2 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	681	612	100	658	661	200	571
	rel. tal	*88·0 %*	*79·1 %*	*12·9 %*	*85·0 %*	*85·4 %*	*25·8 %*	*73·8 %*

Anmärkningsvärda äro även vissa bristfälligheter i fråga om de hygieniskt så betydelsefulla avträdesförhållandena, vilka komma till synes i följande tablå:

Antal bostadslägenheter:		Eget avträde.	Avträde gemensamt för följande antal familjer: 2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.	obekant.	Uppgift om avträde saknas.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	1 534	496	185	134	50	23	32	142	103
	rel. tal	*56·8 %*	*18·4 %*	*6·9 %*	*5·0 %*	*1·9 %*	*0·9 %*	*1·2 %*	*5·3 %*	*3·8 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	691	40	5	2	—	—	1	21	14
	rel. tal	*89·3 %*	*5·2 %*	*0·6 %*	*0·3 %*	—	—	*0·1 %*	*2·7 %*	*1·8 %*

Härav framgår emellertid att över halva antalet smålägenheter äro försedda med eget avträde.

Möjlighet att själv producera någon del av de för hushållets behov nödiga livsförnödenheterna har Sundsvallsarbetaren i jämförelsevis få fall, såsom utvisas av nedanstående tablå över det antal bostadslägenheter, med vilka är förenad tillgång till större eller mindre trädgårds- eller potatisland.

Antal bostadslägenheter:	Trädgårdslandets storlek:	under 100 kvm.	100 kvm. och däröver.	obekant.	Summa lägenheter med trädgård.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	53	97	4	**154**
	rel. tal	*2·0 %*	*3·6 %*	*0·1 %*	*5·7 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	30	55	4	**89**
	rel. tal	*3·9 %*	*7·1 %*	*0·5 %*	*11·5 %*

I ovanstående tal äro givetvis icke inräknade de fall, då arbetare m. fl. mot särskild avgift arrendera jordlotter, koloniträdgårdar etc.

IV. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet, i den mån materialet det medgiver, blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas å sido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 14) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. E (sid. 22).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran i Sundsvall utgör 89 kr. för enkelkök, 111 kr. för enkelrum, 192 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 354 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 542 kr. för närmast högre bostadskategori o. s. v.

Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 306 kr.

För belysande av hyresfrågans läge vore det givetvis av stort intresse, därest man hade tillgång till hyresuppgifter för en längre följd av år. I den av Kommerskollegium (Socialstyrelsen) upprättade statistiken över bostadspris i vissa städer och stadsliknande samhällen föreligga visserligen hyresuppgifter fr. o. m. 1904 jämväl för Sundsvall, men torde dessa endast avse fullgoda lägenheter, varigenom den på grundval av desamma beräknade hyresnivån kommer att ligga avsevärt över den, som framgår av en bostadsräkning, vilken tager hänsyn till samtliga lägenheter, såväl goda som dåliga. Siffrorna synas likväl giva vid handen, att en ganska betydande hyresstegring ägt rum i staden under senaste tioårsperiod.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för stadens samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 123 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategori:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr. . . .	89	111	142	96	118	135	150	156	152	162

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda lägst i bostäderna om ett kök samt ett rum och kök och stiger stadigt med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning (jfr sid. 20).

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en faktor, som särskilt i storstäder är av mycken betydelse för hyreshöjden, nämligen huruvida bostaden är belägen i ett city- eller i ett utkantsdistrikt, i ett lyxvå-

Tab. E. De uthyrda bostadslägenheterna i Sundsvall, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra (i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	577	89	20	328	211	16	2	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	180	111	3	61	82	25	6	2	1	—	—	—
2 o. fl. » » » .	35	309	—	2	2	5	2	2	10	8	4	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	858	192	1	21	143	254	263	139	35	2	—	—
2 » » » . .	303	354	—	1	4	15	23	34	107	86	33	—
3 » » » . .	199	542	—	—	—	—	5	1	16	35	142	—
4 » » » . .	109	751	—	—	—	—	—	1	—	2	100	6
5 » » » . .	71	935	—	—	—	—	—	—	—	—	37	34
6 » » » . .	44	1 064	—	—	—	—	—	—	—	—	12	32
7 o. fl. » » » . .	64	1 400	—	—	—	—	—	—	1	—	6	57
Samtliga bostadslägenheter	**2 440**	**306**	**24**	**413**	**442**	**315**	**301**	**179**	**170**	**133**	**334**	**129**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	23·6	29·1	3·5	56·8	36·6	2·8	0·3	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	7·4	36·3	1·7	33·9	45·5	13·9	3·3	1·1	0·6	—	—	—
2 o. fl. » » » .	1·4	101·0	—	5·7	5·7	14·3	5·7	5·7	28·6	22·9	11·4	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	35·2	62·7	0·1	2·4	16·7	29·6	30·7	16·2	4·1	0·2	—	—
2 » » » . .	12·4	115·7	—	0·3	1·3	5·0	7·6	11·2	35·3	28·4	10·9	—
3 » » » . .	8·2	177·1	—	—	—	—	2·5	0·5	8·0	17·6	71·4	—
4 » » » . .	4·5	245·4	—	—	—	—	—	0·9	—	1·8	91·8	5·5
5 » » » . .	2·9	305·6	—	—	—	—	—	—	—	—	52·1	47·9
6 » » » . .	1·8	347·7	—	—	—	—	—	—	—	—	27·3	72·7
7 o. fl. » » » . .	2·6	457·5	—	—	—	—	—	—	1·6	—	9·4	89·0
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**1·0**	**16·9**	**18·1**	**12·9**	**12·3**	**7·3**	**7·0**	**5·5**	**13·7**	**5·3**

nings- eller i ett arbetarbostadskvarter. I den mån det är möjligt att även i en mindre stad, där små och stora våningar, affärs- och bostadslägenheter i allmänhet förekomma sida vid sida, utskilja dylika bostadssocialt inbördes enhetliga och utåt avgränsade distrikt, gör sig samma inverkan gällande. Detta åskådliggöres av följande tablå, där de fyra talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt (jfr stadsplanen):

Stadsdel:		Staden.	Östermalm.	Södermalm.	Västermalm.	Norrmalm.	Utom planl. området.	Hela staden.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 rum utan kök . . .	134	72	111	108	107	72	**111**
	1 rum och kök . . .	251	158	189	199	204	156	**192**
	2 rum och kök . . .	417	302	347	325	349	260	**354**
	3 rum och kök . . .	596	459	475	506	504	376	**542**

Härav framgår, att de högsta hyrorna förekomma i stadsdelen Staden, som har att uppvisa en medelhyra per rum (inkl. kök) av 151 kr., medan motsvarande medelhyror för de mindre centralt belägna stadsdelarna äro betydligt lägre, nämligen för Norrmalm 125 kr., för Västermalm 111 kr., för Södermalm 103 kr., för Östermalm 88 kr. och för området utom stadsplanen 83 kr.

Det är icke uteslutet, att bostäderna i ett hus i stadsperiferien kunna hava samma eller t. o. m. högre hyresvärde än de i en mera centralt belägen byggnad befintliga, enär det längre avståndet till arbetsplatsen och övriga med stadsdelsläget förenade nackdelar mer än väl kunna uppvägas genom fördelen av lägenheternas modernare och bekvämare inredning. Detta förhållande belyser ganska väl svårigheten av att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvantitet och stadsdelsläge) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. E. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 3- och 4-rumslägenheter.

Huru tab. E sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den förut på grundval av rumsantalet verkställda. Småläggenheterna t. o. m. 2 rum och kök (80·0 % av samtliga hyreslägenheter, jfr sid. 18) motsvaras här tämligen nära av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 499 kr. (81·0 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om de absoluta hyresbeloppen, utan krävas därjämte upp-

gifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål har ur 1912 års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland lägenhetsinnehavarna.

En sammanställning av 1911 års, under år 1912 taxerade inkomst med den under år 1912 erlagda hyran ger dock en i viss mån artificiell hyreskvot, då ifrågavarande inkomst- och utgiftsposter icke tillhöra samma år i hushållsbudgeten. Ehuru denna olägenhet i viss mån motväges därav, att under de båda ifrågavarande åren rådde i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer, medför dock alltid den bristande överensstämmelsen melian hyres- och inkomstår, att ett större antal lägenhetsinnehavare, vilkas bostadsförhållanden under mellantiden undergått förändring, icke kunna återfinnas i taxeringslängderna, varför deras årsinkomst måste redovisas som obekant.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. F (sid. 25), vilken upptager övriga 2 164 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 3·486 mill. kr., utgör 74·4 % av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (4·683 mill. kr.) och 47·0 % för hela bostadsbefolkningen (7·421 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. F sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 60·0, 8·1 och 31·9 % av samtliga. Först komma de 1 299 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 174 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 691 hushåll, vilka dels utgöras av sådana, för vilka årsinkomsten av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, och dels omfatta familjer utan någon medlem, för vilken årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning uppgått till 600 kr.[1]

[1] Enligt taxeringsnämndens protokoll hade det bevillningsfria avdraget i Sundsvall med tillämpning av § 12 Bevillningsförordningen ökats på grund av de synnerligen höga levnadskostnader, som ansågos råda i orten.

Tab. F. Hushållen utan andrahandshyrande i Sundsvall, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	327	6	95	109	54	32	15	10	3	3	—
800—1 199 »	351	1	53	73	80	71	32	19	12	9	1
1 200—1 999 »	318	1	10	25	52	73	59	46	31	20	1
2 000 kr. och däröver . . .	303	—	1	7	7	12	15	23	36	122	80
Summa	**1 299**	**8**	**159**	**214**	**193**	**188**	**121**	**98**	**82**	**154**	**82**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	5	—	—	1	1	1	1	—	—	1	—
1 200—1 999 »	59	2	4	10	13	14	5	9	1	1	—
2 000 kr. och däröver . . .	110	—	1	1	7	7	6	13	11	46	18
Summa	**174**	**2**	**5**	**12**	**21**	**22**	**12**	**22**	**12**	**48**	**18**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst	**691**	**14**	**242**	**188**	**79**	**66**	**31**	**21**	**13**	**34**	**3**
Samtliga hushåll	**2 164**	**24**	**406**	**414**	**293**	**276**	**164**	**141**	**107**	**236**	**103**
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	15·1	1·8	29·1	33·3	16·5	9·8	4·6	3·1	0·9	0·9	—
800—1 199 »	16·2	0·3	15·1	20·8	22·8	20·2	9·1	5·4	3·4	2·6	0·3
1 200—1 999 »	14·7	0·3	3·1	7·9	16·3	23·0	18·6	14·5	9·7	6·3	0·3
2 000 kr. och däröver . . .	14·0	—	0·3	2·3	2·3	4·0	4·9	7·6	11·9	40·3	26·4
Summa	**60·0**	**0·6**	**12·2**	**16·5**	**14·9**	**14·5**	**9·3**	**7·5**	**6·3**	**11·9**	**6·3**
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	0·3	—	—	20·0	20·0	20·0	20·0	—	—	20·0	—
1 200—1 999 »	2·7	3·4	6·8	16·9	22·0	23·7	8·5	15·3	1·7	1·7	—
2 000 kr. och däröver . . .	5·1	—	0·9	0·9	6·4	6·4	5·4	11·8	10·0	41·8	16·4
Summa	**8·1**	**1·2**	**2·9**	**6·9**	**12·1**	**12·6**	**6·9**	**12·6**	**6·9**	**27·6**	**10·3**
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**31·9**	**2·0**	**35·0**	**27·2**	**11·4**	**9·6**	**4·5**	**3·1**	**1·9**	**4·9**	**0·4**
Samtliga hushåll	**100·0**	**1·1**	**18·8**	**19·1**	**13·5**	**12·8**	**7·6**	**6·5**	**4·9**	**10·9**	**4·8**

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de allra minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En blick på tab. F visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de innehava 59·5 % av där redovisade bostäder med under 100 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke betraktas för sig, utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. F åskådliggöres *för de samhällslager, vilka höja sig* över inkomstgränsen 500 (600) kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. G (sid. 27).

I denna tabell hava ifrågavarande 1 473 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. G ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet i fråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 21·5 % i den lägsta mera talrikt företrädda inkomstklassen (600—699 kr.), har den i inkomstkategorien 1 000—1 199 kr. nedgått till 19·1 %, i kategorien 1 400—1 599 kr. till 18·6 % samt i den visserligen svagt företrädda högsta inkomstgruppen (10 000 kr. och däröver) till 6·7 %. Sistnämnda hyresprocent torde dock vara något för låg för att beteckna den verkliga relationen mellan hyra och årsinkomst, enär i fråga om de högre inkomstklasserna totalinkomsten blivit något för hög på grund av förfarandet att i den taxerade inkomsten inräkna viss del av eventuellt befintlig förmögenhet.

I genomsnitt skulle ett hushåll i Sundsvall, som höjer sig över 500 (600) kr.-strecket, i hyra betala 15·1 % av hushållsföreståndarens inkomst och 14·3 % av hushållets totalförtjänst. Erinras må, att dessa hyreskvoter säkerligen

Tab. G. Hushållen i Sundsvall (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	5 a	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	1	32·6
	b	—	—	—	*2*	*1*	*1*	—	—	—	—	*1*	*32·6*
600— 699 »	282 a	—	16	76	58	50	24	31	6	10	1	10	21·5
	b	*1*	*22*	*84*	*57*	*48*	*19*	*26*	*5*	*9*	*1*	*10*	*19·6*
700— 799 »	68 a	—	2	21	10	16	1	6	4	4	1	3	22·9
	b	—	*2*	*24*	*11*	*16*	*2*	*5*	*2*	*3*	—	*3*	*20·6*
800— 899 »	144 a	—	14	30	30	12	31	12	3	4	2	6	22·6
	b	*2*	*17*	*29*	*33*	*12*	*28*	*12*	*3*	*3*	—	*5*	*20·2*
900— 999 »	83 a	1	9	16	14	14	11	6	2	3	—	7	23·3
	b	*1*	*12*	*20*	*14*	*11*	*9*	*7*	*1*	*2*	—	*6*	*21·4*
1 000—1 199 »	169 a	—	25	36	46	25	14	7	5	4	3	4	19·1
	b	*3*	*28*	*37*	*48*	*22*	*14*	*5*	*4*	*3*	*2*	*3*	*17·3*
1 200—1 399 »	140 a	1	12	30	42	22	14	8	3	1	—	7	20·5
	b	*2*	*14*	*36*	*41*	*20*	*10*	*7*	*4*	—	—	*6*	*18·2*
1 400—1 599 »	93 a	1	5	23	30	16	8	6	4	—	—	—	18·6
	b	*1*	*6*	*24*	*31*	*15*	*8*	*6*	*2*	—	—	—	*17·8*
1 600—1 799 »	64 a	—	8	24	14	5	7	2	1	1	—	2	17·9
	b	—	*10*	*23*	*16*	*5*	*6*	—	*2*	*1*	—	*1*	*16·5*
1 800—1 999 »	62 a	—	10	21	10	6	5	4	3	1	1	1	19·0
	b	—	*11*	*22*	*10*	*8*	*4*	*3*	*3*	*1*	—	—	*17·7*
2 000—2 499 »	81 a	1	8	19	16	18	9	3	5	1	—	1	19·6
	b	*1*	*8*	*25*	*13*	*18*	*10*	*2*	*3*	*1*	—	—	*18·2*
2 500—2 999 »	51 a	—	9	9	18	4	9	1	1	—	—	—	17·3
	b	—	*12*	*9*	*17*	*5*	*7*	*1*	—	—	—	—	*15·9*
3 000—3 499 »	48 a	4	4	8	12	9	7	2	—	2	—	—	18·4
	b	*4*	*4*	*11*	*14*	*7*	*6*	*1*	—	*1*	—	—	*16·9*
3 500—3 999 »	25 a	—	3	10	7	—	3	—	—	—	1	1	18·5
	b	—	*4*	*10*	*6*	*1*	*2*	—	—	—	*1*	*1*	*17·5*
4 000—4 999 »	38 a	1	2	14	10	10	1	—	—	—	—	—	16·3
	b	*1*	*2*	*14*	*11*	*9*	*1*	—	—	—	—	—	*16·1*
5 000—9 999 »	77 a	1	9	32	25	7	3	—	—	—	—	—	14·3
	b	*1*	*11*	*33*	*22*	*8*	*2*	—	—	—	—	—	*13·9*
10 000 kr. och däröver . .	43 a	10	19	11	3	—	—	—	—	—	—	—	6·7
	b	*10*	*20*	*10*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*6·6*
Samtliga	**1 473** a	**20**	**155**	**380**	**347**	**215**	**148**	**88**	**37**	**31**	**9**	**43**	**15·1**
	b	*27*	*183*	*411*	*349*	*206*	*129*	*75*	*29*	*24*	*4*	*36*	*14·3*
I procent	a	1·4	10·5	25·8	23·6	14·6	10·0	6·0	2·5	2·1	0·6	2·9	100·0
	b	*1·8*	*12·4*	*27·9*	*23·7*	*14·0*	*8·8*	*5·1*	*2·0*	*1·6*	*0·3*	*2·4*	*100·0*

Tab. H. *Arbetar*hushållen i Sundsvall (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	3 a	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	22·8
	b	—	—	—	*1*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	*22·8*
600— 699 »	196 a	—	9	58	47	40	14	23	5	—	—	—	19·0
	b	—	*15*	*63*	*46*	*38*	*11*	*19*	*4*	—	—	—	*17·2*
700— 799 »	50 a	—	1	17	8	13	—	5	2	1	1	2	21·4
	b	—	*1*	*20*	*9*	*12*	*1*	*4*	—	*1*	—	*2*	*18·9*
800— 899 »	83 a	—	9	21	21	7	18	6	—	—	—	1	18·6
	b	*2*	*12*	*19*	*20*	*7*	*16*	*6*	—	—	—	*1*	*17·0*
900— 999 »	45 a	1	8	8	11	8	4	2	—	2	—	1	18·5
	b	*1*	*11*	*11*	*11*	*5*	*2*	*3*	—	*1*	—	—	*15·1*
1 000—1 199 »	104 a	—	24	26	34	12	5	2	—	—	1	—	15·2
	b	*3*	*25*	*28*	*34*	*9*	*5*	—	—	—	—	—	*13·7*
1 200—1 399 »	66 a	1	10	22	22	6	4	1	—	—	—	—	15·1
	b	*1*	*11*	*25*	*22*	*4*	*2*	*1*	—	—	—	—	*14·1*
1 400—1 599 »	32 a	—	2	16	11	2	1	—	—	—	—	—	14·3
	b	—	*3*	*16*	*11*	*2*	—	—	—	—	—	—	*13·4*
1 600—1 799 »	18 a	—	6	7	2	2	—	—	—	—	—	1	12·5
	b	—	*6*	*7*	*3*	*1*	—	—	*1*	—	—	—	*11·8*
1 800—1 999 »	9 a	—	1	6	2	—	—	—	—	—	—	—	13·4
	b	—	*1*	*6*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*13·4*
2 000—2 499 »	4 a	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	11·3
	b	—	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	*11·3*
2 500—2 999 »	2 a	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7·5
	b	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*6·7*
3 000—3 499 »	3 a	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5·4
	b	*1*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*5·4*
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**615** a	**3**	**76**	**183**	**159**	**91**	**47**	**39**	**7**	**3**	**2**	**5**	**16·5**
	b	*8*	*91*	*197*	*159*	*79*	*38*	*33*	*5*	*2*	—	*3*	*15·0*
I procent	a	**0·5**	**12·4**	**29·8**	**25·9**	**14·8**	**7·6**	**6·3**	**1·1**	**0·5**	**0·3**	**0·8**	**100·0**
	b	*1·3*	*14·8*	*32·0*	*25·9*	*12·8*	*6·2*	*5·4*	*0·8*	*0·3*	—	*0·8*	*100·0*

Tab. I. *Övriga* hushåll i Sundsvall (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	2 a	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	47·0
	2 b	—	—	—	*1*	—	—	—	—	—	—	*1*	*47·0*
600— 699 »	86 a	—	7	18	11	10	10	8	1	10	1	10	27·5
	86 b	*1*	*7*	*21*	*11*	*10*	*8*	*7*	*1*	*9*	*1*	*10*	*25·2*
700— 799 »	18 a	—	1	4	2	3	1	1	2	3	—	1	27·0
	18 b	—	*1*	*4*	*2*	*4*	*1*	*1*	*2*	*2*	—	*1*	*25·8*
800— 899 »	61 a	—	5	9	9	5	13	6	3	4	2	5	27·9
	61 b	—	*5*	*10*	*13*	*5*	*12*	*6*	*3*	*3*	—	*4*	*24·5*
900— 999 »	38 a	—	1	8	3	6	7	4	2	1	—	6	28·9
	38 b	—	*1*	*9*	*3*	*6*	*7*	*4*	*1*	*1*	—	*6*	*27·8*
1 000—1 199 »	65 a	—	1	10	12	13	9	5	5	4	2	4	25·3
	65 b	—	*3*	*9*	*14*	*13*	*9*	*5*	*4*	*3*	*2*	*3*	*23·1*
1 200—1 399 »	74 a	—	2	8	20	16	10	7	3	1	—	7	25·3
	74 b	*1*	*3*	*11*	*19*	*16*	*8*	*6*	*4*	—	—	*6*	*21·5*
1 400—1 599 »	61 a	1	3	7	19	14	7	6	4	—	—	—	20·8
	61 b	*1*	*3*	*8*	*20*	*13*	*8*	*6*	*2*	—	—	—	*20·2*
1 600—1 799 »	46 a	—	2	17	12	3	7	2	1	1	—	1	20·0
	46 b	—	*4*	*16*	*13*	*4*	*6*	—	*1*	*1*	—	*1*	*18·4*
1 800—1 999 »	53 a	—	9	15	8	6	5	4	3	1	1	1	19·9
	53 b	—	*10*	*16*	*8*	*8*	*4*	*3*	*3*	*1*	—	—	*18·4*
2 000—2 499 »	77 a	1	6	17	16	18	9	3	5	1	—	1	20·0
	77 b	*1*	*6*	*23*	*13*	*18*	*10*	*2*	*3*	*1*	—	—	*18·6*
2 500—2 999 »	49 a	—	7	9	18	4	9	1	1	—	—	—	17·7
	49 b	—	*10*	*9*	*17*	*5*	*7*	*1*	—	—	—	—	*16·3*
3 000—3 499 »	45 a	3	2	8	12	9	7	2	—	2	—	—	19·3
	45 b	*3*	*2*	*11*	*14*	*7*	*6*	*1*	—	*1*	—	—	*17·6*
3 500—3 999 »	25 a	—	3	10	7	—	3	—	—	—	1	1	18·5
	25 b	—	*4*	*10*	*6*	*1*	*2*	—	—	—	*1*	*1*	*17·5*
4 000—4 999 »	38 a	1	2	14	10	10	1	—	—	—	—	—	16·3
	38 b	*1*	*2*	*14*	*11*	*9*	*1*	—	—	—	—	—	*16·1*
5 000—9 999 »	77 a	1	9	32	25	7	3	—	—	—	—	—	14·3
	77 b	*1*	*11*	*33*	*22*	*8*	*2*	—	—	—	—	—	*13·9*
10 000 kr. och däröver . .	43 a	10	19	11	3	—	—	—	—	—	—	—	6·7
	43 b	*10*	*20*	*10*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*6·6*
Samtliga	**858** a	**17**	**79**	**197**	**188**	**124**	**101**	**49**	**30**	**28**	**7**	**38**	**14·8**
	858 b	*19*	*92*	*214*	*190*	*127*	*91*	*42*	*24*	*22*	*4*	*33*	*14·1*
	1 procent a	2·0	9·2	23·0	21.9	14·4	11·8	5·7	3·5	3·3	0·8	4·4	100·0
	1 procent b	*2·2*	*10·7*	*24·9*	*22·1*	*14·8*	*10·6*	*4·9*	*2·8*	*2·6*	*0·5*	*3·9*	*100·0*

skulle avsevärt stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. G ger dock vid handen vissa oregelbundenheter i fråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter i fråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. G redovisade hushållen, efter sid. 16 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. H, sid. 28) och övriga hushåll (tab. I, sid. 29).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklasserna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 16·5 %, b) 15·0 % — visserligen icke oväsentligt överstiga den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 14·8 %, b) 14·1 %. Men utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda nästan genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 1 000—1 199 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 15·2 %, övriga hushålls 25·3 %, medan för inkomstkategorien 1 400—1 599 kr. motsvarande procenttal äro resp. 14·3 % och 20·8 %.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. J (sid. 31), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskild undergrupp redovisats de hushåll, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna (och av dessa i synnerhet gruppen övriga arbetare) den lägsta relativa hyran.

Förhållandevis vida mera offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt framför allt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 24).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyres-

Tab. J. Mindre bemedlade hushåll i Sundsvall (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn blott tages till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	612 a	76	183	159	138	56	12·4	29·9	26·0	22·5	9·2	16·7
	b	*96*	*197*	*159*	*117*	*43*	*15·7*	*32·2*	*26·0*	*19·1*	*7·0*	*15·2*
därav egentliga grovarbetare .	277 a	28	86	73	60	30	10·1	31·0	26·4	21·7	10·8	17·5
	b	*41*	*88*	*69*	*58*	*21*	*14·8*	*31·8*	*24·9*	*20·9*	*7·6*	*15·6*
övriga	335 a	48	97	86	78	26	14·3	28·9	25·7	23·3	7·8	16·0
	b	*55*	*109*	*90*	*59*	*22*	*16·4*	*32·5*	*26·9*	*17·6*	*6·6*	*14·9*
Lägre tjänstemän. . . .	364 a	23	75	93	115	58	6·3	20·6	25·6	31·6	15·9	20·7
	b	*31*	*84*	*90*	*111*	*48*	*8·5*	*23·1*	*24·7*	*30·5*	*13·2*	*19·0*
Självständiga näringsidkare	174 a	11	29	22	48	64	6·3	16·7	12·6	27·6	36·8	25·5
	b	*14*	*33*	*28*	*47*	*52*	*8·0*	*19·0*	*16·1*	*27·0*	*29·9*	*22·8*
därav handlande	52 a	5	6	7	13	21	9·6	11·5	13·5	25·0	40·4	23·9
	b	7	*8*	*8*	*11*	*18*	*13·5*	*15·4*	*15·4*	*21·1*	*34·6*	*21·1*
hantverkare	98 a	4	19	10	33	32	4·1	19·4	10·2	33·7	32·6	25·5
	b	*5*	*21*	*14*	*34*	*24*	*5·1*	*21·4*	*14·3*	*34·7*	*24·5*	*23·0*
övriga	24 a	2	4	5	2	11	8·3	16·7	20·9	8·3	45·8	30·0
	b	*2*	*4*	*6*	*2*	*10*	*8·3*	*16·7*	*25·0*	*8·3*	*41·7*	*27·7*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	92 a	12	18	16	22	24	13·0	19·6	17·4	23·9	26·1	23·7
	b	*12*	*19*	*16*	*24*	*21*	*13·0*	*20·7*	*17·4*	*26·1*	*22·8*	*22·4*
Samtliga	**1 242** a	**122**	**305**	**290**	**323**	**202**	**9·8**	**24·6**	**23·3**	**26·0**	**16·3**	**20·0**
	b	*153*	*333*	*293*	*299*	*164*	*12·3*	*26·8*	*23·6*	*24·1*	*13·2*	*18·3*

procenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

Ovan anförda siffror synas bekräfta den ej sällan gjorda iakttagelsen, att särskilt mången bättre ställd arbetare på grund av bristande insikt om den moraliska och hygieniska betydelsen av en god bostad låter sig nöjas med en lägenhet av lägre kvalitet, än som nödvändiggöres av hans inkomstförhållanden. I den mån så är förhållandet, träder sålunda bostadsfrågan fram som till väsentlig del en folkuppfostringsfråga.

V. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i de av densamma omfattade lägenheterna, uppgick till sammanlagt 15 118 personer, medan stadens kyrkobokförda folkmängd 31 dec. 1912 utgjorde 16 930 personer. Förnämsta anledningen till avvikelsen mellan dessa båda, med blott några veckors mellanrum företagna beräkningar, torde vara, att i kyrkoböckerna äro upptagna ett antal personer, vilka på grund av stadigvarande frånvaro o. d. ej kunnat hänföras till någon viss lägenhet.

Fördelas de 15 118 personer, som sålunda utgjorde Sundsvalls bostadsfolkmängd, jämnt över stadens samtliga fastigheter, skulle på varje sådan komma c:a 12 personer. Inom stadens planlagda område växlar invånarantalet på de särskilda 788 bebyggda tomterna högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	41	85	191	149	123	104	71	24
	relativa tal . .	*5·2 %*	*10·8 %*	*24·2 %*	*18·9 %*	*15·6 %*	*13·2 %*	*9·0 %*	*3·1 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt för hela staden antalet invånare per hus utgöra c:a 8 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

	Antal invånare per hus:	0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal hus	inom det planlagda området	433	196	287	186	121	101	45	23
	utom	118	93	120	56	27	11	3	—
	i hela staden	**551**	**289**	**407**	**242**	**148**	**112**	**48**	**23**

Lämnas de obebodda husen å sido, befinnas av de övriga 22·8 % räkna 1—4 boende, 32·1 % 5—9 boende, 43·3 % 10—49 boende och 1·8 % 50 invånare och däröver.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken, som ovan (sid. 17) antytts, kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 15 118 personer 1 929 bodde i »blandade» lägenheter och av dessa ett flertal i anstalter av olika slag, såsom försörjningsinrättningar, barnhem, sjukhus, fängelser o. d. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas å sido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 13 189 invånare.

Tab. K. De i Sundsvalls bostadslägenheter boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	**1 888**	**274**	1 481	*257*	103	*322*	304	*380*
1 rum utan kök	**417**	**189**	333	*185*	22	*314*	62	*182*
2 o. fl. » » »	**98**	**105**	75	*99*	14	*156*	9	*113*
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	**4 775**	**199**	3 455	*201*	818	*189*	502	*198*
2 » » »	**2 192**	**144**	1 246	*137*	773	*152*	173	*156*
3 » » »	**1 423**	**112**	899	*113*	470	*111*	54	*113*
4 » » »	**793**	**94**	512	*94*	256	*97*	25	*71*
5 » » »	**581**	**90**	377	*88*	164	*91*	40	*95*
6 » » »	**385**	**76**	259	*84*	101	*63*	25	*71*
7 o. fl. » » »	**637**	**69**	392	*71*	180	*61*	65	*93*
Samtliga bostadslägenheter	**13 189**	**145**	**9 029**	***148***	**2 901**	***125***	**1 259**	***176***
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	**14·3**	**189·0**	78·4	*173·6*	5·5	*257·6*	16·1	*215·9*
1 rum utan kök	**3·2**	**130·3**	79·8	*125·0*	5·3	*251·2*	14·9	*103·4*
2 o. fl. » » »	**0·8**	**72·4**	76·5	*66·9*	14·3	*124·8*	9·2	*64·2*
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
7 rum och kök	**36·2**	**137·2**	72·4	*135·8*	17·1	*151·2*	10·5	*112·3*
2 » » »	**16·6**	**99·3**	56·8	*92·6*	35·3	*121·6*	7·9	*88·6*
3 » » »	**10·8**	**77·2**	63·2	*76·4*	33·0	*88·8*	3·8	*64·2*
4 » » »	**6·0**	**64·8**	64·6	*63·5*	32·3	*77·6*	3·1	*40·3*
5 » » »	**4·4**	**62·1**	64·9	*59·5*	28·2	*72·8*	6·9	*54·0*
6 » » »	**2·9**	**52·4**	67·3	*56·8*	26·2	*50·4*	6·5	*40·3*
7 o. fl. » » »	**4·8**	**47·6**	61·5	*48·0*	28·3	*48·8*	10·2	*52·8*
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**68·5**	***100·0***	**22·0**	***100·0***	**9·5**	***100·0***

Tab. L. De begagnade bostadslägenheterna i Sundsvall, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Lägenhetskategorier.												
Antal personer.	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum med del i kök.	2 rum med del i kök.	1 rum *och* kök.	2 rum *och* kök.	3 rum *och* kök.	4 rum *och* kök.	5 rum *och* kök.	6 rum *och* kök.	7 o. fl. rum och kök.	*Summa.*
Absoluta tal.													
0	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	**2**
1	192	132	19	—	—	79	16	8	3	1	1	—	**451**
2	185	40	9	—	—	234	80	39	11	11	4	3	**616**
3	123	22	8	—	—	248	121	58	36	21	10	10	**657**
4	83	10	2	—	—	212	88	73	42	6	14	12	**542**
5	53	10	3	—	—	172	77	53	24	15	14	15	**436**
6	24	2	—	—	—	127	55	39	22	18	8	17	**312**
7	18	3	2	—	—	57	30	22	18	19	10	17	**196**
8	10	2	—	—	—	40	18	11	7	6	6	13	**113**
9	—	—	—	—	—	19	12	6	3	6	—	5	**51**
10	1	—	—	—	—	9	8	3	2	3	1	7	**34**
11	—	—	—	—	—	2	4	2	1	1	4	2	**16**
12	—	—	—	—	—	1	—	2	—	1	—	—	**4**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	**1**
Samtliga bostadslägenheter	**689**	**221**	**43**	—	—	**1 201**	**509**	**317**	**169**	**108**	**72**	**102**	**3 431**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0	—	—	—	—	—	0·1	—	0·3	—	—	—	—	**0·1**
1	27·9	59·7	44·2	—	—	6·6	3·1	2·5	1·8	0·9	1·4	—	**13·1**
2	26·8	18·1	20·9	—	—	19·5	15·7	12·3	6·5	10·2	5·6	2·9	**18·0**
3	17·9	10·0	18·6	—	—	20·6	23·8	18·3	21·3	19·4	13·9	9·8	**19·1**
4	12·0	4·5	4·7	—	—	17·7	17·3	23·0	24·9	5·6	19·4	11·7	**15·8**
5	7·7	4·5	7·0	—	—	14·3	15·1	16·7	14·2	13·9	19·4	14·7	**12·7**
6	3·5	0·9	—	—	—	10·6	10·8	12·3	13·0	16·7	11·1	16·7	**9·1**
7	2·6	1·4	4·6	—	—	4·7	5·9	7·0	10·6	17·6	13·9	16·7	**5·7**
8	1·5	0·9	—	—	—	3·3	3·5	3·5	4·1	5·6	8·3	12·7	**3·3**
9	—	—	—	—	—	1·6	2·4	1·9	1·8	5·5	—	4·9	**1·5**
10	0·1	—	—	—	—	0·7	1·6	1·0	1·2	2·8	1·4	6·9	**1·0**
11	—	—	—	—	—	0·2	0·8	0·6	0·6	0·9	5·6	2·0	**0·5**
12	—	—	—	—	—	0·1	—	0·6	—	0·9	—	—	**0·1**
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1·0	**0·0**
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	—	—	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. K (sid. 33).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 15) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 145, uppgår det för de av ägaren begagnade till 125, för de fritt upplåtna till 176 och för de uthyrda till 148. Anledningen till de av ägaren begagnade bostädernas jämförelsevis fördelaktiga ställning är, att dessa i mindre utsträckning än de andra utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är även inom smålägenheterna folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken, enkelrummen och 1 rum och kökslägenheterna äro ungefär dubbelt så starkt befolkade som gruppen 2 och flera rum utan kök, vilken företrädesvis utgöres av s. k. dubbletter. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter ifråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. L (sid. 34), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende; de av »0 personer» bebodda lägenheterna disponeras av personer med mer eller mindre stadig frånvaro från staden.

Av tabellen framgår ganska klart, hurusom enkelrummen och dubbletterna företrädesvis hysa ensamma personer, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder. Dock är ett anmärkningsvärt stort antal flerpersonshushåll hänvisat till det minimum av bostadsutrymme, som betecknas av ett enda rum med järnspis eller t. o. m. endast kakelugn.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro att ur bostadshygienisk synpunkt anse som överbefolkade. Antages, som vid bostadsräkningar i vårt land plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle man kunna anse, att överbefolkning föreligger, då det bor 3 eller flera personer i ett rum (inkl. ett kök och ett rum med del i kök), 5 eller flera i 2 rum (inkl. 1 rum och kök), 7 eller flera i 3 rum (inkl. 2 rum och kök) samt 9 personer och däröver i 4 rum, d. v. s. 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%.	absolut.	%.
1	324	225	145	93	63	26	21	12	—	1	361	*39·7*	1 531	*66·4*
2	96	243	254	213	175	127	58	40	19	12	431	*34·8*	2 658	*54·8*
3	18	80	123	88	77	55	31	18	12	12	73	*14·2*	593	*26·9*
4	8	39	58	74	53	39	22	11	6	7	13	*4·1*	130	*9·1*
Summa	**446**	**587**	**580**	**463**	**368**	**247**	**132**	**81**	**37**	**32**	**878**	*29·5*	**4 912**	*45·5*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 29·5 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 45·5 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på sistnämnda fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:		enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	574	70	13	1 749	639	343	147	132	78	130	**3 875**
	i % av samtliga boende	*30·4 %*	*16·8 %*	*13·3 %*	*36·6 %*	*29·2 %*	*24·1 %*	*18·3 %*	*22·7 %*	*20·3 %*	*20·4 %*	*29·4 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	28	4	6	98	81	89	81	46	41	12	**486**
	i % av samtliga boende	*1·5 %*	*1·0 %*	*6·1 %*	*2·1 %*	*3·7 %*	*6·3 %*	*10·2 %*	*7·9 %*	*10·6 %*	*1·9 %*	*3·7 %*

Denna tablå ger oförtydbart vid handen, att någon inneboendefråga i vanlig bemärkelse knappast existerar i Sundsvall.[1] Att procenten av andrahandshyrande är ganska hög i vissa kategorier av större lägenheter, beroende på förefintligheten av ganska många medelklassfamiljer, som mottaga inackorderingar eller uthyra möblerade rum, är av mindre betydelse, då här blott undantagsvis torde förefinnas de moraliska missförhållanden, vilka bestå i ett obehörigt sammanförande i bostaden och speciellt i sovrummen av personer, som icke stå i familjeförhållande till varandra.

I fråga om 1 rum och kökslägenheterna, vilka utgöra typen för en enkel arbetarbostad, är frestelsen att taga inneboende givetvis icke stor. När icke desto mindre denna bostadskategori är hemsökt av överbefolkning i nästan lika hög grad som enrumslägenheterna, anger tablån som huvudorsak därtill barnrikedomen.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategori:	en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	35	60	144	48	86	120	160	176	181	229	**83**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 22) och per rum (sid. 21) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. M, där bostäderna fördelats icke på storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 16 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

I ögonen fallande är arbetarhushållens i jämförelse med övriga hushålls låga bostadsstandard, vilken belyses därigenom, att de förra förfoga över föga mera än hälften av de senares utrymme per person. Tabellen ger också vid handen en huvudanledning härtill, nämligen arbetarhushållens större barnrikedom. Jämte den kända svårigheten för familjer med många barn att erhålla tillräcklig bostad torde till arbetarhushållens lägre bostadsstandard jämväl bidraga en viss »behovslöshet» i fråga om bostädernas rymlighet och beskaffenhet. Härpå synes även häntyda den omständigheten, att de arbe-

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

tare, som hyra dyrare och sålunda i regel rymligare bostäder än deras yrkesbröder i allmänhet, i vida större utsträckning än dessa minska sitt faktiska bostadsutrymme genom — säkerligen icke alltid nödtvungen — uthyrning i andra hand (kol. 11).

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade kunna visserligen med tämlig säkerhet hänföras de 1 392 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 3 000 kr. (jfr sid. 31, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets (sid. 24). För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 714 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 500 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 2 106 hushåll eller 86·3 % av stadens samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom tab. N (sid. 39).

Tab. M. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Sundsvall.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Antal boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr. . . .	24	26	50	185	217	200	12·5	26·9	20·0	—	—	—
50— 99 » . . .	691	339	1 030	271	185	235	34·2	19·8	29·4	0·3	2·4	1·0
100—149 » . . .	930	417	1 347	251	186	226	35·9	21·1	31·3	1·5	3·6	2·2
150—199 » . . .	877	395	1 272	230	178	211	42·1	32·4	39·1	1·8	3·0	2·2
200—249 » . . .	636	580	1 216	220	172	194	37·6	34·5	36·1	2·0	3·1	2·5
250—299 » . . .	233	417	650	181	157	165	40·8	29·3	33·4	2·6	3·4	3·1
300—399 » . . .	125	561	686	151	140	141	28·0	27·8	27·8	9·6	4·3	5·2
400—499 » . . .	52	456	508	149	115	118	25·0	25·2	25·2	5·8	7·0	6·9
500—999 » . . .	34	1 503	1 537	131	100	100	23·5	22·3	22·3	17·6	10·1	10·3
1 000 kr. och däröver	—	733	733	—	77	77	—	21·1	21·1	—	6·7	6·7
Samtliga	3 602	5 427	9 029	228	121	148	37·0	25·3	30·0	2·0	6·0	4·4

Tab. N. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Sundsvall, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
	Hela antalet.	Därav					Hela antalet.	Därav i				
		enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.		enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	**945**	405	—	468	63	9	**3 589**	1 155	—	2 084	295	55
därav egentliga grovarbetare	**372**	177	—	170	21	4	**1 522**	605	—	781	111	25
övriga	**573**	228	—	298	42	5	**2 067**	550	—	1 303	184	30
Lägre tjänstemän	**463**	65	—	166	125	107	**1 804**	123	—	632	504	545
Självständiga näringsidkare	**349**	130	—	109	63	47	**1 158**	243	—	392	276	247
därav handlande	**86**	23	—	27	22	14	**280**	39	—	80	96	65
hantverkare	**218**	96	—	67	31	24	**704**	182	—	251	149	122
övriga	**45**	11	—	15	10	9	**174**	22	—	61	31	60
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**349**	178	—	107	34	30	**920**	346	—	326	111	137
Samtliga	**2 106**	**778**	—	**850**	**285**	**193**	**7 471**	**1 867**	—	**3 434**	**1 186**	**984**
Relativa tal.	%	1 % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	**44·9**	42·9	—	49·5	6·7	0·9	**238**	282	—	223	229	141
därav egentliga grovarbetare	**17·7**	47·6	—	45·7	5·6	1·1	**255**	338	—	230	176	156
övriga	**27·2**	39·8	—	52·0	7·3	0·9	**226**	239	—	219	279	130
Lägre tjänstemän	**22·0**	14·0	—	35·9	27·0	23·1	**141**	158	—	190	134	109
Självständiga näringsidkare	**16·6**	37·2	—	31·2	18·1	13·5	**153**	179	—	180	146	114
därav handlande	**4·1**	26·7	—	31·4	25·6	16·3	**133**	156	—	148	145	100
hantverkare	**10·4**	44·1	—	30·7	14·2	11·0	**163**	182	—	187	160	115
övriga	**2·1**	24·5	—	33·3	22·2	20·0	**150**	200	—	208	103	133
Pensionärer, understödstagare m. fl.	**16·5**	51·0	—	30·7	9·7	8·6	**145**	188	—	152	109	102
Samtliga	**100·0**	**36·9**	—	**40·4**	**13·5**	**9·2**	**178**	**231**	—	**202**	**149**	**111**

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda 50·1 % av tjänstemannahushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för självständiga mindre näringsidkare 31·6 %, för pensionärer, understödstagare o. d. 18·3 % samt för arbetare endast 7·6 % (för grovarbetarna t. o. m. endast 6·7 %). Arbetarbostäderna utgöras till över 40 % av enkelkök (rum med järnspis).

Naturligt är, att när ofta barnrika arbetarfamiljer i sådan utsträckning hänvisas till det minimum av bostadsutrymme, som ett enda bostadsrum ger, trångboddheten inom dem skall bliva mycket stor. Inom arbetarhushållen komma också i genomsnitt icke mindre än 238 boende per 100 rum. Betydligt mindre är bostadstätheten inom övriga grupper av mindre bemedlade. Antalet boende per 100 rum utgör sålunda 153 inom de mindre näringsidkarnas familjer, 145 för pensionärs- och understödstagargruppen och 141 inom de lägre tjänstemännens hushåll.

I detta sammanhang skulle det vara av intresse att utröna, huruvida de olika smålägenhetskategorierna beteckna olika stadier i arbetarens och i allmänhet i den mindre bemedlades familjeutveckling, så att han som ogift eller nygift bebor endast ett rum och sedan utvidgar sin bostad intill två rum och kök och däröver, eller om de olika bostadskategoriernas invånare beteckna lika många i huvudsak inom sig slutna sociala skikt. För att direkt och fullt tillförlitligt kunna besvara denna fråga skulle dock krävas ingående och individualiserande undersökningar rörande tidpunkten för bostadsflyttningarna, deras orsaker m. m., vilka ej kunna verkställas inom ramen av en mera summarisk bostadsräkning. Av de svar, som lämnats på den i ovan antydda syfte i formuläret intagna frågan angående storleken av lägenhetsinnehavarens förutvarande bostad, meddelas därför endast en sammanfattning av dem, som avse huvudkategorierna av samtliga uthyrda bostadslägenheter, enär beträffande dessa »de stora talens lag» skulle kunna antagas låta en viss regelmässighet framträda.

Lägenhetskategori:		enkelkök. Abs. tal.	%	enkelrum. Abs. tal.	%	1 rum och kök. Abs. tal.	%	2 rum och kök. Abs. tal.		3 rum och kök. Abs. tal.	%
Antal fall, i vilka föregående bostad var	större . .	84	*14·5*	27	*15·0*	70	*8·2*	33	*10·9*	28	*14·1*
	lika stor	346	*60·0*	104	*57·8*	488	*56·9*	86	*28·4*	63	*31·6*
	mindre .	—	—	—	—	154	*17·9*	126	*41·6*	70	*35·2*
	obekant .	147	*25·5*	49	*27·2*	146	*17·0*	58	*19·1*	38	*19·1*

Denna uppställning, i vilken hushållen med föregående bostad av okänd storlek till väsentlig del torde representeras av personer, vilka förut saknat egen bostad, synes utvisa, att medan den uppåtgående rörelsen från enkelrum och enkelkök till 1 rum och kök kvantitativt är mindre betydande, är den så mycket större från sistnämnda grupp till närmast högre bostadskategorier.

I närmaste samband med nu behandlade fråga står spörsmålet om **boendetiden**. Denna fråga har praktisk betydelse därutinnan, att en bidragande orsak till smålägenheternas relativt höga hyror ofta uppgives vara invånarnas ostadighet och osäkerhet som hyresgäster. I vad mån detta antagande äger sin riktighet för Sundsvalls vidkommande, framgår av följande tabell, där samtliga uthyrda bostadslägenheter fördelats efter den tid de innehafts av nuvarande hyresgäst:

Antal bostadslägenheter:	Boendetid:	mindre än 1 kvartal.	1—2 kvartal.	2—3 kvartal.	3—4 kvartal.	1—2 år.	2—5 år.	5—10 år.	10 år och däröver.	obekant.	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal.	322	76	121	24	350	560	264	188	48	**1 953**
	rel. tal.	*16·5 %*	*3·9 %*	*6·2 %*	*1·2 %*	*17·9 %*	*28·7 %*	*13·5 %*	*9·6 %*	*2·5 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal.	88	9	14	8	81	136	80	59	12	**487**
	rel. tal.	*18·1 %*	*1·9 %*	*2·9 %*	*1·6 %*	*16·6 %*	*27·9 %*	*16·4 %*	*12·1 %*	*2·5 %*	*100·0 %*

Lämnas lägenheterna med obekant hyrestid å sido, skulle sålunda av smålägenheterna 28·5 % hava bebotts kortare tid än 1 år, 47·8 % 1—5 år och 23·7 % 5 år och däröver, medan för de större lägenheterna motsvarande tal äro resp. 25·0 %, 45·7 % och 29·3 %.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

1912—1913 ÅRS ALLMÄNNA BOSTADSRÄKNING

XII.

STORA TUNA

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1916
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
162174

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Inledning 7

Byggnads- och bostadsförhållanden i Stora Tuna.

I. Socknens delvisa utveckling från jordbruks- till industribygd . . 9

II. Jordbruksbygden.

1. Egendomar och fastighetsvärden 11
2. Byggnader och boningsrum 14
3. De boende och bostäderna 16

III. Industribygden.

1. Byggnadsmark och fastighetsvärden 28
2. Hus och våningar 29
3. Lägenheter, rum och lokaler 31
4. Hyra och inkomst 36
5. De boende och bostäderna 48

Bilaga: Karta över Stora Tuna.

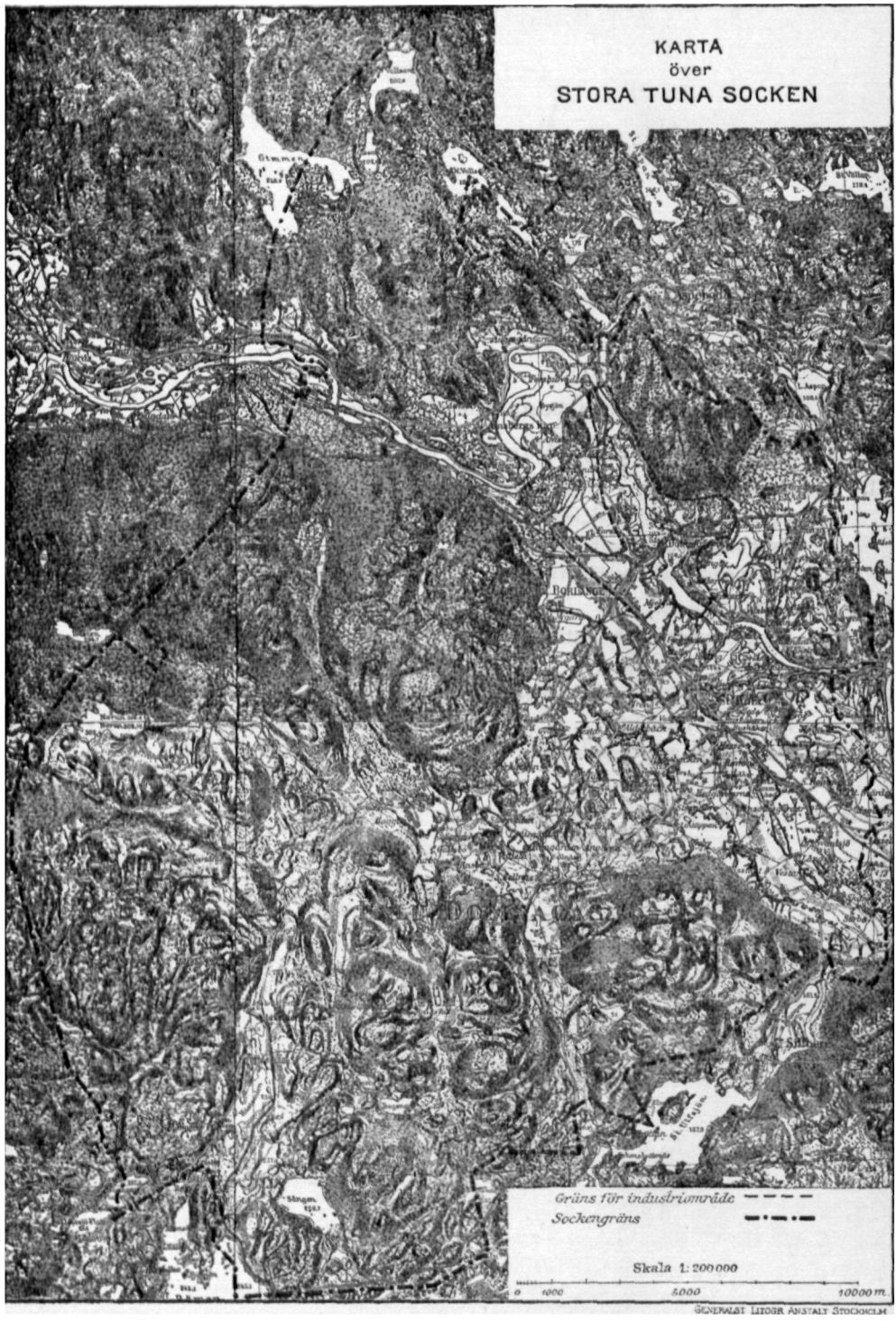
KARTA
över
STORA TUNA SOCKEN
Gräns för industriområde
Sockengräns
Skala 1: 200 000
0
1000
5000
10000 m.
GENERALST. LITOGR. ANSTALT STOCKHOLM

Den 19 januari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för K. Civildepartementet att inom nämnda departement tillkalla *särskilda sakkunniga* för att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Samtidigt därmed bestämdes, att insamlande och bearbetande av för de sakkunnigas arbete nödigt statistiskt undersökningsmaterial skulle anförtros åt *K. Kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik* (fr. o. m. 1913 års ingång *K. Socialstyrelsen*), som efter förslag av de sakkunniga och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna. Med anledning härav hava sedermera på angivet sätt, och efter samråd tillika med representanter för olika kommuner, detaljerade planer uppgjorts för statistiska undersökningar rörande i Sverige rådande bostadsförhållanden.

I enlighet med dessa planer skulle i första rummet komma till utförande en allmän bostadsräkning, omfattande samtliga fastigheter inom ett hundratal stadssamhällen och lika många landskommuner samt avsedd att giva en bild av byggnads- och bostadsförhållandena inom riket i dess helhet. Den 18 oktober 1912 utfärdade Kungl. Maj:t, på Kommerskollegii förslag, kungörelse om, att dylik räkning skulle, i samband med mantalsskrivningen för år 1913, äga rum å 21 särskilda orter, och den 12 september 1913 följde, på socialstyrelsens hemställan, en ny kungl. kungörelse, varigenom bostadsräkningen utsträcktes till ytterligare 209 orter. Samtidigt med dessa kungörelsers utfärdande lämnades från resp. ämbetsverk detaljerade anvisningar för materialets insamlande och förberedande granskning genom vederbörande kommuners försorg.

Bearbetningen av de sålunda insamlade bostadsuppgifterna har ägt rum inom socialstyrelsen, som även under arbetets gång stått i nära samarbete med de särskilda sakkunniga ävensom haft att påräkna intresserad medverkan från personer i orterna. Avsikten har varit att på grundval av det inkomna materialet utarbeta dels kortfattade redo-

görelser för bostadsförhållandena inom ett mindre antal stads- och landskommuner, utvalda i syfte att representera olika socialekonomiska huvudtyper av orter, dels en sammanfattande och jämförande översikt över bostadsmarknadens växlande företeelser inom undersökningsområdet i dess helhet. I sistnämnda framställning, varav ett förtryck offentliggjorts i »Sociala Meddelanden» 1915, h. 3 och 7, skall dessutom inflyta en utförlig redogörelse för bostadsräkningens planläggning och genomförande samt för därvid använda frågeformulär m. m.

Av förenämnda bostadsstatistiska lokalmonografier hava tidigare publicerats elva, avseende städerna Vänersborg, Luleå, Karlstad, Jönköping, Norrköping, Eskilstuna och Sundsvall, Brännkyrka församling av Stockholms stad, köpingen Sundbyberg samt landskommunerna Björkvik och Uråsa; och överlämnas härmed till offentligheten den tolfte och sista, innehållande en redogörelse för bostadsräkningen i Stora Tuna landskommun (med Borlänge köping) i december 1912 (och 1913).

Inom styrelsen handhaves den närmaste ledningen av de statistiska undersökningarna angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden enligt nådigt uppdrag av undertecknad Nyström, som tillsammans med den av styrelsen förordnade biträdande ledaren för ifrågavarande undersökningar, Mårten Granqvist, utarbetat efterföljande berättelse. Därjämte har vid materialets bearbetning biträde lämnats av amanuensen Jarl Hemberg.

Stockholm i juni 1916.

HENNING ELMQUIST.

BERTIL NYSTRÖM.

Inledning.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 18 oktober 1912 förordnat, att, i sammanhang med mantalsskrivningen för år 1913, bostadsräkning i enlighet med av K. Kommerskollegium tillhandahållna formulär och anvisningar skulle anordnas bl. a. inom Stora Tuna socken samt tillika anbefallt Konungens Befallningshavande i Kopparbergs län att för vederbörande kommunala myndigheter framhålla angelägenheten av, att de till bostadsräkningen inkommande uppgifterna, innan desamma översändes till Kommerskollegium, underkastades en förberedande granskning å ort och ställe genom en särskild kommitté eller eljest på sätt, som kunde befinnas lämpligt, meddelade Kommerskollegium genom den 25 oktober s. å. till länsstyrelsen och kommunalnämndens ordförande avlåtna skrivelser närmare anvisningar för frågeformulärens utdelning och bostadsräkningens anordnande i övrigt. Kort efteråt översändes nödigt antal exemplar av blanketter till fastighets- och lägenhetsuppgifter jämte tillhörande kuvert, anvisningar och mönsterifyllningar.

Med anledning härav föreslog kommunalnämnden i Stora Tuna, att för bostadsräkningens verkställande borde tillsättas dels en huvudkommitté av tre personer och dels ett trettiotal ombud för kommunens olika delar, vilka skulle tillhandahålla formulärblanketter samt lämna allmänheten erforderliga anvisningar vid desammas ifyllande. På kommunalstämma den 10 november 1912 utsågos kommitterade och instruktörer, och genom upprop i ortens tidningar anmodades fastighetsinnehavarna att avhämta blanketterna hos instruktörerna samt att senast vid mantalsskrivningen den 6—11 december avlämna desamma vederbörligen ifyllda.

Sedan bostadsuppgifterna sålunda insamlats och av särskilda bland ovannämnda instruktörer utsedda kontrollanter underkastats granskning och komplettering, översändes desamma i maj 1913 till K. Socialstyrelsen, som fr. o. m. den 1 januari 1913 övertagit ifrågavarande, förut Kommerskollegium påvilande utredning.

Ifrågavarande undersökning av bostadsförhållandena i Stora Tuna socken omfattade icke traktens förnämsta handelsplats, Borlänge köping, men i samband med mantalsskrivningen för det följande året anordnades även här bostadsräkning, om än efter något avvikande grunder. I och för räkningens anordnande tillsatte på kommunalnämndens förslag köpingens kommunalstämma den 26 oktober 1913 en granskningskommitté av fem personer med

uppdrag att tillhandahålla blanketter, biträda allmänheten vid formulärens ifyllande samt granska och komplettera de ifyllda bostadsuppgifterna. Det sålunda införskaffade och granskade bostadsräkningsmaterialet för Borlänge köping översändes till Socialstyrelsen den 10 januari 1914.

Sedan jämväl dessa uppgifter inkommit till styrelsen, underkastades hela det från Stora Tuna och Borlänge insamlade bostadsräkningsmaterialet slutlig granskning och bearbetning, i syfte att därå skulle kunna grundas en fyllig och helgjuten skildring av Stora Tuna-ortens byggnads- och bostadsförhållanden. Detta arbete har i hög grad underlättats genom det intresserade och sorgfälliga sätt, på vilket de kommunala kontrollanterna fullgjort sitt värv, ävensom genom den beredvillighet, varmed erforderliga upplysningar lämnats såväl av socknens myndigheter som av enskilda personer i orten, däribland i främsta rummet förvaltaren vid Bergslagets bostads A.-B. Arwid Westling.

De för Borlänge köping insamlade bostadsuppgifterna avse sålunda icke, såsom de för Stora Tuna kommun, år 1912 utan år 1913. Härav måste givetvis uppstå vissa svårigheter med avseende på materialets inbördes samstämmighet och jämförbarhet. Men dessa olägenheter torde till väsentlig del motvägas särskilt därigenom, att i huvudsak likartade ekonomiska konjunkturer rådde under båda de ifrågavarande åren.

Byggnads- och bostadsförhållandena i Stora Tuna.

I. Socknens delvisa utveckling från jordbruks- till industribygd.

Stora Tuna socken, vilken av gammalt utgjort en av södra Dalarnas huvudorter, begränsas i väster av Gagnefs, i norr av Aspeboda, i öster av Torsångs och Gustavs samt i söder av Silvbergs och Grangärde socknar. Såsom av den å sid. 4 återgivna kartan framgår, utgöres kommunen av den stora bördiga Tunaslätten vid Dalälven samt omgivande mera höglänta skogsbygder. Naturliga huvudnäringar äro jordbruk och skogsavverkning, men även bergsbruk har sedan gammalt varit av betydelse, och fortfarande drivas Idkerbergets järngruvor i socknens sydvästra hörn.

Det var emellertid först på 1870-talet, som den industriella utveckling började, vilken skulle göra nordöstra delen av Stora Tuna till ett av vårt lands förnämsta industridistrikt.

Den omkring Falu koppargruva uppvuxna industrikorporationen Stora Kopparbergs bergslag hade alltifrån år 1735 jämväl bedrivit järnhantering, och under förra hälften av 1800-talet idkades för dess räkning järn- och ståltillverkning vid icke mindre än 23 olika smärre bruk å skilda orter. I äldre tider anlades nämligen masugnar och smedjor överallt, där tillgång fanns på malm, kolskog och vattenkraft, på det att man skulle slippa långa dragaretransporter för annat än det färdiga fabrikatet. I samma mån kommunikationerna förbättrades genom järnvägarnas införande och uppfattningen om stordriftens ekonomiska fördelar framför smådriften bröt sig genom, framträdde emellertid under 1800-talets senare del tydliga koncentrationstendenser inom den dittills så decentraliserade svenska bruksindustrien.

Inom Stora Kopparbergs bergslag, vilket alltmer fått karaktär av ett modernt industribolag, ehuru det först år 1888 antog aktiebolagsform, väcktes år 1870 förslag om koncentrering av järnhanteringen, och såsom lämplig plats för den nya storindustrien angåvos strandområdena vid Domnarvsfallen i Dalälven, där en under alla förhållanden tillräcklig drivkraft kunde erhållas och där kommunikationerna ställde sig synnerligen fördelaktiga, enär området skulle genomskäras av den då under anläggning varande Bergslagsbanan mellan Falun och Göteborg.

Förslaget godkändes, och år 1873 påbörjades byggandet av Domnarvets järnverk. Verket igångsattes år 1878 och har efter hand utvecklats till det största i sitt slag i vårt land, f. n. sysselsättande c:a 2 300 arbetare.

Vid Domnarvet anlade bolaget dessutom ett ganska betydande sågverk, avsett att förädla en del av dess efter Dalälven nedflottade timmer.

År 1897 utvidgade bolaget ytterligare sin verksamhet inom Stora Tuna genom att längre norr ut vid Kvarnsvedsforsen (se kartan) påbörja anläggandet av ett stort pappersbruk, vilket igångsattes år 1900. Denna pappersfabrik, som räknas bland de allra största i riket, sysselsätter numera en arbetarstam av 700 personer. För att tillgodose industriens behov av elektrisk kraft, utbyggde bolaget år 1910 den mellan Kvarnsveds- och Domnarvsfallen belägna Bullerforsen med en kraftstation, där vid högvatten kan utvinnas en energi av 24 000 hästkrafter.

Enär dessa industrier förlades till förut tämligen glest bebyggda trakter, måste särskilda anstalter vidtagas för att fylla de alltjämt växande arbetarskarornas bostadsbehov.

Till att börja med uppförde bolaget självt bostäder åt sina arbetare. Dessa utgöras av trähus om högst två våningar, vilka inrymma 1—12 lägenheter per hus, som mot viss bestämd hyra (4 kr. per rum och månad) upplåtas åt de industriella verkens arbetare. Byggnadskostnaderna för dylika arbetarbostadshus, vilka ursprungligen höllo sig vid 600—800 kr. per eldstad, stego efter hand, så att de vid tiden för bostadsräkningen uppgingo till 1 000—1 200 kr.

Då bolagets egen byggnadsverksamhet emellertid icke kunde hålla jämna steg med den kraftiga industriella utvecklingen, uppstod omkring industricentra en livlig byggnadsverksamhet i byarna, varigenom dessa efter hand omdanades från landsbyar till mer eller mindre utpräglade industrisamhällen. På spekulation inköptes jord och uppfördes bostäder för uthyrning. Handlande och hantverkare slogo sig ned i trakten, företrädesvis i Borlänge by, som efter att några år hava varit municipalsamhälle, år 1898 erhöll köpingsrättigheter. Och även industriarbetarna förvärvade i stor utsträckning jord, vilken de i regel bebyggde med envåningshus omgivna av trädgårdstäppor eller potatisland. Denna utveckling gick därhän, att åtskilliga byar numera bära prägeln av planlöst tillkomna egnahemssamhällen.

För att bringa ordning och reda i industriområdets bostadsförhållanden bildade Stora Kopparbergs bergslags A.-B. år 1906 ett dotterbolag, kallat Bergslagets bostadsaktiebolag. Detta bolag, vars verksamhet dock icke är inskränkt till Stora Tuna socken utan även omfattar vissa andra Bergslagets arbetsplatser (Falun, Skutskär), skulle hava till uppgift att omhänderhava skötseln av bolagets egna arbetarbostäder, vilka från nämnda år icke längre fritt upplätos utan uthyrdes till arbetarna, samt att även eljest bereda bolagets arbetare sunda och billiga bostäder, enkannerligen genom att skaffa dem tillfälle att på landsbygden förvärva egna hem. Dels genom utlåning av egna medel och dels genom förmedling av lån ur statens egnahemslånefond har detta bolag så kraftigt understött egnahemsbyggandet, att under åren 1906—1913 å egendomarna Hönsarvet, Yttermora och Forssa uppförts c:a 200 egna hem, vilka ägas av arbetare vid Bergslagets verk. Egendomarna hava av bolaget inköpts och styckats till egnahemstomter, varefter bebyggandet skett efter på förhand uppgjord, under sakkunnig medverkan tillkommen plan och med ledning av genom bolagets försorg uppförda mo-

dellhus. Tomtkostnaden har uppgått till 40—45 öre per kvm., och tomternas planmässiga bebyggande har tryggats genom servitutsinteckning i fastigheten. Husen utgöras uteslutande av fristående enfamiljshus, i regeln inrymmande två rum och kök, vilka antingen ligga i samma våningsplan eller också med det ena rummet inrett en trappa upp på vinden. Detta rum är avsett att uthyras i början, när ekonomien är sämst och familjen ännu är liten. När barnen växa upp, är det de, som taga den övre lägenheten i besittning och vanligen då också lämna någon ersättning för sig.

Denna industriella utveckling, vilken gjort Stora Tuna socken till ett av den svenska storindustriens huvudsäten, belyses bäst av de siffror, som angiva folkmängden vid olika tidpunkter. Under det att socknens folkmängd, så länge den i sin helhet var jordbruksbygd, år 1860 uppgick till 7 710 och år 1870 till 8 386 personer, ökades folknumerären efter Domnarvets anläggning till 10 224 invånare år 1880, 13 386 år 1890, 17 692 år 1900 samt 20 966 år 1910, sålunda en fördubbling på 30 år. Vid tiden för bostadsräkningen ägde Stora Tuna kommun och Borlänge köping tillsammans 21 223 kyrkoskrivna invånare, varav c:a 13 000 kunde beräknas bo inom det nästan stadslikt bebyggda området på båda sidor om Dalälven mellan Borlänge och Kvarnsveden.

Inalles torde emellertid ifrågavarande industriområde upptaga endast något mer än en fyrtiondel av socknens landareal, medan återstående trettionio fyrtiondelar utgöra — om man bortser från Idkerbergets obetydliga gruvfält — en av den industriella utvecklingen fortfarande tämligen oberörd jordbruksbygd. Då byggnads- och bostadsförhållandena ställa sig väsentligt olika inom socknens nämnda båda huvuddelar, har det ansetts lämpligt att i följande redogörelse uppdela undersökningsområdet i dels en industribygd, inneslutande industriområdet i nordost jämte Borlänge köping, dels en jordbruksbygd, omfattande hela den återstående delen av socknen (se kartan).

II. Jordbruksbygden.

1. Egendomar och fastighetsvärden.

Enligt tillgängliga uppgifter omfattar Stora Tuna (med Borlänge) en landareal av 60 120 har, varav ungefär trettionio fyrtiondelar kunna betraktas som ren landsbygd. Huvudnäringen inom detta område är jordbruk, ehuru visserligen lantbruket här, såsom i allmänhet i Nordsverige, bedrives med stöd av och i växelverkan med ett omfattande skogsbruk.

I syfte att för detta område kunna statistiskt belysa den fasta egendomens och särskilt jordens fördelning ur äganderättens synpunkt skulle å bostadsräkningsuppgifternas fastighetskartoliner upplysningar lämnas om såväl ägarens namn som fastighetens areal, taxeringsvärde m. m., varjämte å blanketterna till lägenhetsuppgifter borde uppgivas bl. a. den av varje hushåll brukade areal av odlad jord (åker och trädgård). Beträffande dessa punkter hava emellertid brukarnas uppgifter visat sig vara behäftade med

talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet endast delvis kunnat avhjälpas genom anlitande av 1912 och 1913 års mantals- och taxeringslängder samt genom intresserad medverkan av med ortens förhållanden förtrogna personer. En sammanfattning av de huvudresultat, som framgått av ifrågavarande beräkningar, meddelas i tab. A här nedan.

Enligt 1912 års taxeringslängder utgjorde det av taxeringsnämnden uppskattade värdet av all fast egendom i Stora Tuna socken (med Borlänge) 28·9 mill. kr., varav dock endast c:a 8 mill. kr. torde komma på jordbruksbygden. Denna siffra överstiger icke oväsentligt den i tab. A, kol. 4 meddelade summan av egendomarnas åsatta taxeringsvärden, 6·5 mill. kr., vilket dels beror på mindre fullständig redovisning och dels därpå, att fastighetsuppgifter avgivits endast för sådan fast egendom, som är av betydelse ur bostadssynpunkt, men icke för vissa obebyggda fastigheter, kyrkor, missionshus o. d.

Av tabellen framgår vidare, att nämnda summa fördelar sig med 84·8 % på jordbruksfastighet och 15·2 % på annan fastighet. Av socknens befolkning, vilken enligt vid bostadsräkningen inhämtade uppgifter uppgick till 20 532 personer,[1] voro i jordbruksbygden bosatta 8 048 personer, (39·2 %) av samtliga, varför befolkningstätheten här blir endast c:a 14 invånare per kvkm. Av sistnämnda folknumerär bodde 2 281 eller 28·3 % å sådana fastigheter, vilkas huvudsakliga värde utgjordes av åbyggnaden.

I tabellen fördelas icke blott fastigheterna i dessa båda huvudslag utan även jordbruksfastigheternas ägare på olika kategorier. Lägges taxeringsvärdet till grund, befinnas av dessa fastigheter endast 1·3 % vara offentlig egendom och 4·8 % bolagsegendom, medan ej mindre än 93·9 % äro i enskilda personers händer.

Tab. A. Översikt över jordegendomsförhållandena i Stora Tuna jordbruksbygd.

1	2	3	4	5
Fastighetskategori.	Antal jordägare.		Taxeringsvärde.	
	Absolut.	%	Absolut, kr.	%
Jordbruksfastighet	1 085	72·5	5 547 738	84·8
tillhörig stat, kommun, stiftelser m. fl.	2	0·1	70 100	1·1
» bolag och ekonomiska föreningar	4	0·3	266 300	4·1
» enskilda personer	1 079	72·1	5 211 338	79·6
Annan fastighet	412	27·5	995 125	15·2
All fastighet	[2] 1 497	100·0	[3] 6 542 863	100·0

Huru små och stora jordägare äro företrädda inom sistnämnda grupp, framgår av nedanstående översikt, där de 1 067 enskilda ägarna av egendomar med känt taxeringsvärde efter denna synpunkt uppdelats i åtta kategorier.

[1] Den kyrkoskrivna folkmängden utgjorde, såsom förut nämnts, 21 223 personer.
[2] I denna summa hava dubbelräknats 11 ägare av såväl jordbruks- som annan fastighet.
[3] Taxeringsvärde saknas för 13 jordbruks- och 116 andra fastigheter.

Taxeringsvärde, kr.:		under 1 000.	1 000–1 499.	1 500–2 499.	2 500–4 999.	5 000–9 999.	10 000–24 999.	25 000–49 999.	50 000 o. däröver.	Samtliga.
Antal jordägare	abs. tal	58	65	152	400	319	64	8	1	**1 067**
	rel. tal	*5·4*	*6·1*	*14·2*	*37·5*	*29·9*	*6·0*	*0·8*	*0·1*	*100·0*
Egendomarnas taxeringsvärde	abs. tal kr. .	32 070	76 900	290 129	1 460 604	2 110 935	907 300	274 600	58 800	**5 211 338**
	rel. tal	*0·6*	*1·5*	*5·6*	*28·0*	*40·5*	*17·4*	*5·3*	*1·1*	*100·0*

Härav framgår, att jordbruksfastighetens taxeringsvärde för 63·2 % av jordägarna icke uppgick till 5 000 kr., medan detsamma för 35·9 % utgjorde 5 000—24 999 kr. och för 0·9 % uppgick till 25 000 kr. och däröver. Vidare befinnes det, att nämnda tre jordägarkategorier av egendomarnas sammanlagda taxeringsvärde innehade resp. 35·7 %, 57·9 % och 6·4 %. Dessa siffror giva en antydan om den relativa betydelsen av resp. bondegårdar (småbruk), storbondegårdar och herrgårdar (»patrongårdar»), vilka tre jordegendomskategorier ifrågavarande taxeringsvärdegrupper efter ortens förhållanden tämligen noga torde motsvara.

Enär taxering av bebyggda jordbruksfastigheter i regeln sker på sådant sätt, att ett visst värde beräknas per har (tunnland) jord av olika godhet, vari byggnadernas värde anses ingå, kunna ovanstående taxeringsvärden jämväl få anses giva en ganska trogen bild av jordfördelningen inom socknen. Exakta arealuppgifter hava nämligen, på grund av de invecklade jorddelnings- och lantmäteriförhållandena i Dalarna, endast kunnat erhållas för ett fåtal fastigheter, medan för flertalet övriga uppgifter allenast lämnats rörande skattetalet, uttryckt i reducerade jordatal (tunnland eller kappland). De meddelade uppgifterna giva emellertid vid handen, att brukningsdelarna genomgående äro små och i genomsnitt endast omfatta omkring 5 har åker, samt att de nära nog alla innehavas av självägare. Dessa förhållanden bekräfta ytterligare, vad som redan framgått ur den på taxeringsuppgifterna grundade statistiken, nämligen att området i fråga utgör en utpräglad bondebygd av nordsvensk typ.

En konkret bild av nu nämnda jordegendomsförhållandens betydelse för bostadsvillkoren erhåller man av följande statistik över det antal personer, som hade sin bostad på de possessioner, vilka tillhörde de tre huvudslagen av jordägare:

		Jordbruksfastighet, tillhörig			Annan fastighet, tillhörig			
		stat, kommun, stiftelser m. fl.	bolag och ekon. föreningar.	enskilda personer.	stat, kommun, stiftelser m. fl.	bolag och ekon. föreningar.	enskilda personer.	All fastighet.
Antal jordägare . . .		2	4	1 079	5	15	392	**1 497**
Antal å deras egendomar boende personer	absol. tal	37	196	5 534	78	430	1 773	**8 048**
	relat. tal	*0·5 %*	*2·4 %*	*68·8 %*	*1·0 %*	*5·3 %*	*22·0 %*	*100·0 %*

Härav framgår, att den ojämförligt största delen av områdets befolkning eller ej mindre än 90·8 % bebo egendomar, tillhörande enskilda personer, vilka

i regeln utgöras av de boende själva, medan 7·7 % av jordbruksbygdens befolkning äro bosatta på bolagsmark och 1·5 % på det allmänna tillhörig jord.

2. Byggnader och boningsrum.

Medan för stadsarbetaren ordet lägenhet i de flesta fall betecknar sammanfattningen av de rum i ett större hus, över vilka hans hushåll förfogar, förstår landsbygdens småfolk med detta ord merendels en stuga med tillhörande jordbit. Denna karaktäristiska åtskillnad mellan byggnads- och bostadsförhållandena i staden och på landet medför, att man vid en skildring av de senare på ett helt annat sätt än beträffande de förra måste utgå från huset som bostadssocial enhet.

Enär å bostadsräkningsformulären icke upptagits jordbruksfastigheternas för lantbruksdriften erforderliga ekonomihus, såsom stall, ladugårdar, logar, lador m. fl., kunna uppgifter icke lämnas om hela antalet färdiga hus, men väl angående till bostad använda eller avsedda byggnader.

Som av tab. B här nedan framgår, utgjorde antalet redovisade dylika 2 245, varav 2 193 (97·7 %), belägna på fri och 52 (2·3 %) på ofri grund. Av dessa sistnämnda befunno sig 4 på statens, kommunens eller stiftelsers mark, 2 på bolagsmark och 46 på enskilda personers hemman.

Tab. B. Översikt över till bostad använda eller avsedda byggnader i Stora Tuna jordbruksbygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Besittningsform.	*Antal till bostad använda eller avsedda byggnader.*					Hela antalet bebodda hus.	Häri befintliga		
	Boningshus:		Andra bebodda byggnader:		Summa.		boningsrum.	hushåll.	personer.
	bebodda.	obebodda.	uthus.	övriga.					
Hus, tillhörande markägaren	1 622	517	18	36	2 193	1 676	5 104	1 778	7 860
Hus, icke tillhörande markägaren	49	1	—	2	52	51	108	52	188
Samtliga hus	**1 671**	**518** [1]	**18**	**38**	**2 245**	**1 727**	**5 212**	**1 830**	**8 048**

Av ifrågavarande hus tillhöra 533 kategorien »annan fastighet». Huru övriga hus äro fördelade på områdets förenämnda 1 085 jordegendomar, åskådliggöres närmare genom följande tablå:

Antal bostadshus per egendom:		1.	2.	3.	4.	5.	6-9.	10-19.	20 och däröver.	Summa.
Antal egendomar	abs. tal	576	426	64	13	2	3	1	—	**1 085**
	rel. tal	*53·1 %*	*39·2 %*	*5·9 %*	*1·2 %*	*0·2 %*	*0·3 %*	*0·1 %*	—	*100·0 %*

I det övervägande antalet fall förefinnas sålunda endast 1 eller 2 hus med bostadskaraktär på varje egendom.

[1] Häri ingå 76 i uthus belägna sommarbostäder samt 5 andra, i uthus o. d. belägna obebodda lägenheter.

Av de hus, vilka äro av betydelse ur bostadssynpunkt, utgöras 2 108 av mangårdsbyggnader, torpstugor m. fl. slag av egentliga boningshus.

Sammanställas de upplysningar, som i bostadsräkningsuppgifterna föreligga rörande boningshusens brandförsäkringsvärde, uppges detta för 2 150 hus utgöra 3·940 mill. kr., vilket motsvarar c:a 1 800 kr. per hus.

Primärmaterialet upplyser angående boningshusens byggnadsmaterial, att av dem nästan alla eller inalles 2 102 voro uppförda av trä, under det att endast 4 hus voro av sten och 2 av sten och trä.

Vad antalet våningar i höjd beträffar, utgör medeltalet per hus 1·2, vilket anger envåningshuset som förhärskande boningshustyp. Detta framgår även av följande tablå, som fördelar områdets hus efter våningshöjden:

	Antal våningar i höjd:	1.	2.	3.	Summa.
Antal boningshus	absoluta tal	1 675	427	6	**2 108**
	relativa tal	*79·5 %*	*20·2 %*	*0·3 %*	*100·0 %*

Såsom av tab. B, kol. 3, framgår, stodo vid tiden för bostadsräkningen ej mindre än 518 eller 23·7 % av boningshusen obebodda, och av dessa betecknas 436 såsom vintertiden tomma sommarbostäder. Det tillhör nämligen den nordsvenska landsbygdsbefolkningens, särskilt hemmansägarnas, bostadsvanor att på försommaren utflytta ur vinterbostaden, vilken därefter underkastas en grundlig rengöring och vädring. Såsom sommarbostad användes i äldre tider ofta ladugården, vilken i regeln var försedd med för matlagning användbar eldstad. I Stora Tuna synes dock sistnämnda sed numera vara förbi, men en kvarleva därav torde man hava att söka i det vid bostadsräkningen konstaterade förhållandet, att av sommarbostäderna 76 voro inredda i eller sammanbyggda med uthus. Övriga sommarbostäder utgjordes däremot av särskilda sommarstugor eller, som de på ortens språk benämnas, »sters»-byggnader, ofta bestående av gårdens gamla mangårdsbyggnad.

Riktas uppmärksamheten på de 1 727 bebodda husen, befinnas bland dessa ingå 18 uthus och 38 övriga byggnader, vilka senare utgöras av skolhus, stationshus, mejerier, missionshus, kontorsbyggnader o. d.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av de bebodda byggnaderna efter antalet i dem befintliga rum (boningsrum och kök):

	Antal rum per hus:	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8 o. fl.	Summa.
Antal bebodda hus	abs. tal	65	807	446	179	98	65	26	41	**1 727**
	rel. tal	*3·8 %*	*46·7 %*	*25·8 %*	*10·3 %*	*5·7 %*	*3·8 %*	*1·5 %*	*2·4 %*	*100·0 %*

Husen bestå sålunda till 3·8 % av stugor med blott ett enda rum och till 72·5 % av två- eller trerumsstugor, medan de större husen tillsammans uppgå till 23·7 % av hela antalet.

De bebodda husens storlek kan även belysas därigenom, att de fördelas efter invånarantalet, såsom skett i följande uppställning:

Antal invånare per hus:		1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.	Summa.
Antal hus	absoluta tal . .	951	694	67	6	6	3	—	1 727
	relativa tal . .	*55·1 %*	*40·2 %*	*3·9 %*	*0·3 %*	*0·3 %*	*0·2 %*	—	*100·0 %*

Vill man upprätta en statistik, som exakt utvisar, huru husen fördela sig efter antalet i dem boende hushåll, möter den svårigheten, att i ganska många fall ett enda hushåll är fördelat på flera byggnader. Husbondfolket bebor mangårdsbyggnaden, men drängar och andra tjänare i arbetsgivarens kost en drängstugu- eller flygelbyggnad. Likaså kan en arbetarbostad på en egendom inhysa såväl självständiga familjehushåll som ensamma personer, tillhörande arbetsgivarfamiljens matlag. Närmare belysas dessa förhållanden genom följande uppställning:

Antal hushåll per hus:		del av ett.	1.	2.	3.	4.	5.	6 o. fl.	Summa.
Antal bebodda hus	absoluta tal .	89	1 537	74	15	8	1	3	1 727
	relativa tal .	*5·1 %*	*89·0 %*	*4·3 %*	*0·9 %*	*0·5 %*	*0·0 %*	*0·2 %*	*100·0 %*

Denna tablå utvisar, att c:a nio tiondelar av områdets hus utgöra enfamiljshus.

På grund av hushållens ofta ganska komplicerade boendeförhållanden hava dock i tablån måst vidtagas vissa korrigeringar i syfte att undvika dubbelräkningar. Fullständigt kunna ifrågavarande svårigheter övervinnas först när, såsom i det följande skett, huset såsom bostadssocial enhet utbytes mot sammanfattningen av de av ett och samma hushåll disponerade boningsrummen utan avseende på dessas belägenhet.

3. De boende och bostäderna.

Vill man jämföra bostadsförhållandena på landet och i staden, måste i båda fallen till grund läggas samma bostadssociala enhet, nämligen det antal rum, över vilka varje hushåll förfogar. I staden ligga dessa boningsrum vanligen i samma våning av ett större hus och äro i regeln förenade till en lägenhet. På den rena landsbygden äro bostäder av denna typ icke så vanliga, enär ofta varje hushåll helt förfogar över ett, i vissa fall t. o. m. över flera bostadshus. Dessa förhållanden få dock icke fördunkla den inre enhet, som den gemensamma användningen och besittningen ger åt dessa byggnadstekniskt ofta skilda lokaler, vilka i det följande sammanfattas under beteckningen bostad (bostadslägenhet).

I en bostadsstatistik, som till enhet tager hushållet, måste man givetvis bortse från invånarna i fattigvårds-, sjukvårds- och liknande anstalter, vilka ej kunna räknas till vanliga hushåll. Anstaltsbefolkningen i Stora Tuna jordbruksbygd utgjorde 139 personer, vadan den egentliga bostadsbefolkningen uppgår till 7 909 personer.

En fullständig uppdelning av bostäderna i sådana, som uteslutande tjäna bostadsändamål, och i sådana, vilka avse att ej blott tillgodose innehavarens

egentliga bostadsbehov utan jämväl att bereda honom för hans yrkesutövning nödiga lokaler m. m., påfordra eller ens möjliggöra däremot icke landsbygdens särskilda förhållanden. Erinras må därom, att i en jordbruksbygd boningsrummen ju i de flesta fall stå i mer eller mindre omedelbart sammanhang med för lantbruksdriften erforderliga lokaler och utrymmen.

Det antal bostäder, över vilka hushållen förfoga, ävensom bostädernas fördelning efter besittningsform och storleksklass, framgår av tab. C (sid. 18).

Från husägarens synpunkt kunna, som ovan (sid. 14) angivits, boningshusen endast fördelas i tvenne grupper, nämligen hus på fri och hus på ofri grund. Ställer man sig däremot på bostadsinnehavarens ståndpunkt, böra bland de hushåll, som bebo dessa hus, utskiljas icke blott sådana med egen bostad på egen jord eller på annans mark utan även sådana, vilka med eller utan avgäld bebo andra tillhöriga bostadslägenheter. Som tab. C utvisar, bebodde av samtliga 1 825 hushåll ej mindre än 76·9 % egna hus, medan 23·1 % voro inhysta i byggnader i andras ägo.

Skärskådas närmare hushållens bostadsbesittning, befinnas närmare tre fjärdedelar (74·7 %) av dem hava fullt tryggad ställning med avseende på bostaden. Dessa utgöras av de 1 364 bondehushåll m. fl., som bebo eget hus — övervägande enfamiljshus — på fri och egen grund.

I ett mera osäkert läge befinna sig de 40 lägenhetsinnehavarfamiljer (2·2 % av samtliga hushåll), vilka uppfört sina stugor på andras ägor och innehava sina bostadstomter antingen fritt eller mot särskild avgäld.

Ännu ofördelaktigare ställda ur bostadsbesittningens synpunkt äro de 421 hushåll, som bebo andras hus.

För nyttjanderätten erlägga 250 av dessa (13·7 % av samtliga) särskild avgäld, vilken kan betecknas som arrende, när avtalet i första rummet avser upplåtelse av jord och mera som en bisak rätten att begagna däråt uppförda hus, men som hyra i de fall, då byggnadens begagnande är det huvudsakliga.

Lämnas förstnämnda slag av nyttjanderättsupplåtelse å sido och riktas uppmärksamheten uteslutande på de uthyrda bostadslägenheterna, framgår årsavgäldens genomsnittliga belopp för de viktigaste slagen av sådana av följande tablå:

Hus- och bostadskategorier:	Enfamiljshus:				Flerfamiljshus:			
	enkelkök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	enkelrum, enkelkök, m. fl.	1 rum o. kök.	2 rum o. kök.	3 o. fl. rum o. kök.
Antal bostäder	6	62	14	6	35	83	12	3
Medelhyra pr år, kr. . .	54	64	120	237	54	105	153	207

Såsom är att vänta i en bondebygd, där egentliga lantarbetare med egen familj äro fåtaliga och jordbrukets skötsel i huvudsak ombesörjes av brukarna själva jämte deras familjemedlemmar och tjänstefolk, äro de bostäder jämförelsevis få, vilka upplåtas fritt på grund av tjänst eller av annan orsak. Innehavarna av de i tab. C upptagna 171 fritt upplåtna lägenheterna

Tab. C. De begagnade bostäderna i Stora Tuna jordbruksbygd, fördelade efter hus- och bostadskategorier samt besittningsformer.

1	2	3	4	5	6
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	D ä r a v			
		i eget hus:		i andras hus:	
		på egen grund.	på annans mark.	upplåtna mot avgäld.	fritt upplåtna.
Absoluta tal.					
Enfamiljshus.					
1 rum med spis (kök)	51	29	6	9	7
1 » och kök	761	596	25	70	70
2 » » »	429	383	8	17	21
3 » » »	158	146	1	4	7
4 » » »	73	68	—	—	5
5 » » »	46	42	—	1	3
6 » » »	22	19	—	1	2
7 o. fl. » » »	27	20	—	1	6
Summa	**1 567**	**1 303**	**40**	**103**	**121**
Flerfamiljshus.					
1 o. fl. rum utan spis	24	2	—	14	8
1 rum med spis (kök)	33	—	—	23	10
1 » och kök	132	19	—	91	22
2 » » »	54	29	—	16	9
3 » » »	9	6	—	2	1
4 » » »	4	3	—	1	—
5 » » »	—	—	—	—	—
6 » »	2	2	—	—	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—
Summa	**258**	**61**	—	**147**	**50**
Hela antalet bostäder	**1 825**	**1 364**	**40**	**250**	**171**
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.			
Enfamiljshus.					
1 rum med spis (kök)	2·8	56·9	11·8	17·6	13·7
1 » och kök	41·7	78·3	3·3	9·2	9·2
2 » » »	23·5	89·3	1·8	4·0	4·9
3 » » »	8·7	92·4	0·7	2·5	4·4
4 » » »	4·0	93·2	—	—	6·8
5 » » »	2·5	91·3	—	2·2	6·5
6 » » »	1·2	86·4	—	4·5	9·1
7 o. fl. »	1·5	74·1	—	3·7	22·2
Summa	**85·9**	**83·1**	**2·6**	**6·6**	**7·7**
Flerfamiljshus.					
1 o. fl. rum utan spis	1·3	8·3	—	58·4	33·3
1 rum med spis (kök)	1·8	—	—	69·7	30·3
1 » och kök	7·2	14·4	—	68·9	16·7
2 » » »	3·0	53·7	—	29·6	16·7
3 »	0·5	66·7	—	22·2	11·1
4 » » »	0·2	75·0	—	25·0	—
5 » » »	—	—	—	—	—
6 » » »	0·1	100·0	—		—
7 o. fl. » »	—	—	—	—	—
Summa	**14·1**	**23·6**	—	**57·0**	**19·4**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**74·7**	**2·2**	**13·7**	**9·4**

Tab. D. De begagnade bostäderna i Stora Tuna jordbruksbygd, fördelade efter bostads- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hus- och bostadskategorier.	Antal bostäder.	Antal rum och lokaler.	Däravboningsrum: samtliga.	Däravboningsrum: därav kallrum.	Däravkök (rum med spis).	Däravtamburer.	Däravkontors-, verkstads- o. d. rum.	Däravövriga rum och lokaler.
Absoluta tal.								
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	51	71	—	—	51	3	11	6
1 » och kök	761	1 689	761	13	761	90	49	28
2 » » »	429	1 491	858	68	429	154	46	4
3 » » »	158	755	474	24	158	80	28	15
4 » » »	73	436	292	22	73	50	18	3
5 » » »	46	331	230	15	46	33	20	2
6 » » »	22	177	132	8	22	15	3	5
7 o. fl. » » »	27	292	225	11	27	30	10	—
Summa	**1 567**	**5 242**	**2 972**	**161**	**1 567**	**455**	**185**	**63**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis . . .	24	31	28	1	—	2	1	—
1 rum med spis (kök) . .	33	36	—	—	33	—	3	—
1 » och kök	132	286	132	—	132	6	15	1
2 » » »	54	206	108	—	54	24	20	—
3 » » »	9	43	27	—	9	5	2	—
4 » » »	4	24	16	—	4	4	—	—
5 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » »	2	19	12	—	2	3	2	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**258**	**645**	**323**	**1**	**234**	**44**	**43**	**1**
Hela antalet bostäder	**1 825**	**5 887**	**3 295**	**162**	**1 801**	**499**	**228**	**64**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.	I % av kol. 3.			
Enfamiljshus.								
1 rum med spis (kök) . .	2·8	1·2	—	—	71·8	4·2	15·5	8·5
1 » och kök	41·7	28·7	45·1	1·7	45·1	5·3	2·9	1·6
2 » » »	23·5	25·3	57·5	7·9	28·8	10·3	3·1	0·3
3 » » »	8·7	12·8	62·8	5·1	20·9	10·6	3·7	2·0
4 » » »	4·0	7·4	67·0	7·5	16·7	11·5	4·1	0·7
5 » » »	2·5	5·6	69·5	6·5	13·9	10·0	6·0	0·6
6 » » »	1·2	3·0	74·6	6·1	12·4	8·5	1·7	2·8
7 o. fl. » » »	1·5	5·0	77·1	4·9	9·2	10·3	3·4	—
Summa	**85·9**	**89·0**	**56·7**	**5·4**	**29·9**	**8·7**	**3·5**	**1·2**
Flerfamiljshus.								
1 o. fl. rum utan spis . . .	1·3	0·5	90·3	3·6	—	6·5	3·2	—
1 rum med spis (kök) . .	1·8	0·6	—	—	91·7	—	8·3	—
1 » och kök	7·2	4·9	46·2	—	46·2	2·1	5·2	0·3
2 » » »	3·0	3·5	52·4	—	26·2	11·7	9·7	—
3 » » »	0·5	0·8	62·8	—	20·9	11·6	4·7	—
4 » » »	0·2	0·4	66·6	—	16·7	16·7	—	—
5 » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » »	0·1	0·3	63·2	—	10·5	15·8	10·5	—
7 o. fl. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**14·1**	**11·0**	**50·1**	**0·3**	**36·3**	**6·8**	**6·7**	**0·1**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**56·0**	**4·9**	**30·6**	**8·5**	**3·8**	**1·1**

(9·4 % av samtliga) utgöras också huvudsakligen av f. d. hemmansägare, vilka åtnjuta s. k. undantag.

Tagas områdets samtliga 1 825 hushåll under ett, befinnas av dem 85·9 % bebo enfamiljshus och 14·1 % flerfamiljshus. Inom båda huskategorierna består familjebostaden i regel av »stuga» med spis samt en eller två kammare, vilket i tabellen åskådliggöres därigenom, att av samtliga bostäder 81·3 % bestå av högst två rum och kök samt att bland dessa 60·2 % utgöras av bostadslägenheter om 1 rum och kök.

En noggrannare redogörelse för de rum och lokaler, som ingå i bostäderna, återfinnes i tab. D (sid. 19). Enligt denna skulle inom området vara i användning sammanlagt 3 295 boningsrum (kol. 4) i betydelsen av rum, som stadigvarande användas till bostad. Av dessa hava 162 eller 4·9 % uppgivits sakna fast värmeanordning och utgöras sålunda av kallrum (kol. 5).

Under särskild rubrik (kol. 6) redovisas samtliga 1 801 kök eller spisrum, ehuru desamma, som förut antytts, av landsbygdens småfolk regelmässigt användas till sov- och dagligrum.

Uppgifterna om tamburer äro, såsom de medievala siffrorna i kol. 7 antyda, tämligen osäkra, då ovisshet flerstädes synes hava rått, huruvida de åtminstone i enfamiljshus regelmässigt förefintliga förstugorna skulle redovisas under denna rubrik. Något mera pålitliga äro de i kol. 8 och 9 införda siffrorna för antalet kontors-, verkstads- o. d. affärsrum samt övriga rum och lokaler.

Från de tre sistnämnda rumskategorierna bortses i det följande, varest med rum förstås allenast boningsrum och kök.

Sedan sålunda bostädernas antal, storlek o. s. v. blivit belyst, i den mån materialet det medger, synes uppmärksamheten lämpligen böra riktas på det sätt, på vilket ifrågavarande utrymmen av socknens befolkning användas och utfyllas.

Huru denna, som anstaltsbefolkningen undantagen uppgår till 7 909 personer (jfr sid. 16), fördelar sig på de olika bostadskategorierna, framgår av tab. E (sid. 21).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. C (sid. 18) genom att lämna mot bostadstalen svarande boendesiffror, anger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av bostäder.

För samtliga bostäder uppgår ifrågavarande relationstal till 155. Beträffande dem av dessa, som befinna sig i enfamiljshus, utgör proportionstalet 154 medan det för de hushåll, som bebo flerfamiljshus, är något högre eller 166.

Inom dessa huskategorier äro de variationer, som sammanhänga med olika upplåtelseformer, ganska betydande. Medan för hushållen i enfamiljshus på fri och egen grund i medeltal 158 invånare komma på 100 rum, stiga motsvarande tal för de visserligen mycket fåtaliga egna husen på annans mark till 177. I de med eller utan avgäld upplåtna husen är boendetätheten däremot mindre

Tab. E. De i bostäderna i Stora Tuna jordbruksbygd boende, fördelade efter bostadskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Hus- och bostadskategorier.	Antal boende i samtliga bostäder:		Därav i följande slag av bostäder:							
			eget hus				andras hus			
			på egen grund:		på annans mark:		upplåtna mot avgäld:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.										
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	145	284	87	300	17	283	23	256	18	257
1 » och kök . . .	3 048	200	2 521	211	95	190	251	179	181	129
2 » » » . . .	1 976	154	1 804	157	34	142	61	120	77	122
3 » » » . . .	832	132	776	133	3	75	13	81	40	143
4 » » » . . .	409	112	383	113	—	—	—	—	26	104
5 » » » . . .	260	94	242	96	—	—	4	67	14	78
6 » » » . . .	147	95	131	98	—	—	4	57	12	86
7 o. fl. » » » . . .	169	67	128	73	—	—	6	55	35	53
Summa	**6 986**	**154**	**6 072**	**158**	**149**	**177**	**362**	**151**	**403**	**112**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	51	182	4	100	—	—	33	220	14	156
1 » med spis (kök)	65	197	—	—	—	—	51	222	14	140
1 » och kök . . .	508	192	89	234	—	—	335	184	84	191
2 » » » . . .	221	136	132	152	—	—	63	131	26	96
3 » » » . . .	44	122	29	121	—	—	7	88	8	200
4 » » » . . .	20	100	16	107	—	—	4	80	—	—
5 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	14	100	14	100	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**923**	**166**	**284**	**156**	—	—	**493**	**175**	**146**	**155**
Hela antalet bostäder	**7 909**	**155**	**6 356**	**157**	**149**	**177**	**855**	**164**	**549**	**121**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
Enfamiljshus.										
1 rum med spis (kök)	1·8	183·2	60·0	191·1	11·7	159·9	15·9	156·1	12·4	212·4
1 » och kök . . .	38·5	129·0	82·7	134·4	3·1	107·3	8·2	109·1	6·0	106·6
2 » » » . . .	25·0	99·4	91·3	100·0	1·7	80·2	3·1	73·2	3·9	100·8
3 » » » . . .	10·5	85·2	93·3	84·7	0·3	42·4	1·6	49·4	4·8	118·2
4 » » » . . .	5·2	72·3	93·6	72·0	—	—	—	—	3·4	86·0
5 » » » . . .	3·3	60·6	93·1	61·1	—	—	1·5	40·9	5·4	64·5
6 » » » . . .	1·9	61·3	89·1	62·4	—	—	2·7	34·8	8·2	71·1
7 o. fl. » » » . . .	2·1	43·2	75·7	46·5	—	—	3·6	33·5	20·7	43·8
Summa	**88·3**	**99·4**	**86·9**	**100·6**	**2·1**	**100·0**	**5·2**	**92·1**	**5·8**	**92·6**
Flerfamiljshus.										
1 o. fl. rum utan spis . .	0·6	117·4	7·8	63·7	—	—	64·7	134·1	27·5	128·9
1 » med spis (kök)	0·8	127·1	—	—	—	—	78·5	135·4	21·5	115·7
1 » och kök . . .	6·4	123·9	17·5	149·0	—	—	66·0	112·2	16·5	157·9
2 » » » . . .	2·8	87·7	59·7	96·8	—	—	28·5	79·9	11·8	79·3
3 » » » . . .	0·6	78·7	65·9	77·1	—	—	15·9	53·7	18·2	165·3
4 » » » . . .	0·3	64·5	80·0	68·2	—	—	20·0	48·8	—	—
5 » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 » » » . . .	0·2	64·5	100·0	63·7	—	—	—	—	—	—
7 o. fl. » » » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**11·7**	**107·1**	**30·8**	**99·4**	—	—	**53·4**	**106·7**	**15·8**	**128·1**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**80·4**	**100·0**	**1·9**	**100·0**	**10·8**	**100·0**	**6·9**	**100·0**

i det jämförelsetalen här utgöra resp. 151 och 112. I fråga om flerfamiljshusen, av vilka inga ligga på ofri grund, utgör antalet boende pr 100 rum 156 i de egna, 175 i de hyrda och 155 i de fritt upplåtna bostäderna.

Dessa siffror häntyda på betydande olikheter i fråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda bostadskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. F (sid. 23).

Av denna framgår, hurusom enkelrummen och spisrummen företrädesvis hysa en- och tvåpersonshushåll, medan lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra de egentliga familjehushållens bostäder.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa mindre bostadslägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro ur bostadshygienisk synpunkt att anse som överbefolkade. Antages, såsom vid bostadsräkningar i vårt land i regel plägat ske, överbefolkning inträda, när medelfolkmängden per rum (boningsrum och kök) uppgår till över 2 personer, skulle överbefolkning föreligga, då det bor 3 eller flera personer i ett rum, 5 eller flera i 1 rum och kök, 7 eller flera i 2 rum och kök samt 9 personer och däröver i 3 rum och kök. Efter dessa grundsatser är följande tabell uppställd:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade bostäder:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%	absolut.	%
1	44	28	8	10	5	4	3	—	2	—	32	*30·8*	152	*60·5*
2	115	141	163	151	124	89	50	30	19	15	327	*36·5*	2 075	*58·2*
3	19	65	87	89	83	52	43	21	12	12	88	*18·2*	704	*32·0*
4	5	12	25	30	20	26	22	14	5	8	13	*7·8*	130	*14·8*
Summa	**183**	**246**	**283**	**280**	**232**	**171**	**118**	**65**	**38**	**35**	**460**	*27·9*	**3 061**	*44·4*

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre bostadslägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 27·9 % av bostäderna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 44·4 % av deras befolkning i hög grad trångbodda.

Med hänsyn till landsbygdsbefolkningens vana att, särskilt vintertid, tränga sig samman i ett enda rum, ehuru flera finnas i huset, skulle dessa redan i och för sig höga siffror säkerligen tett sig ännu ogynnsammare, därest till grund för beräkningen kunnat läggas icke, som här skett, samtliga de boningsrum, över vilka hushållet förfogar, utan endast de av dessa, som i större utsträckning användas till dagligrum och enkannerligen till sovrum.

Å andra sidan måste vid bedömande av det relativa bostadsutrymmet hänsyn tagas därtill, att å orten, såsom förut omnämnts, ett stort antal allmogefamiljer förutom vinterbostaden innehava och använda särskilda, i förestående

Tab. F. De begagnade bostäderna i Stora Tuna jordbruksbygd, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Antal personer.	Enfamiljshus:								Flerfamiljshus:				Summa.
	1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	1 o. fl. rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	
Absoluta tal.													
1	18	96	17	5	—	—	—	1	28	17	2	—	**184**
2	13	122	53	11	6	2	—	—	15	19	12	1	**254**
3	5	134	77	22	7	7	—	1	4	28	10	3	**298**
4	5	128	79	29	13	5	3	6	6	22	10	4	**310**
5	3	108	78	19	10	9	6	5	2	16	5	2	**263**
6	2	72	43	25	14	8	4	3	2	17	9	1	**200**
7	3	44	40	22	8	5	3	4	—	6	3	1	**139**
8	—	24	19	13	8	7	—	3	—	6	2	1	**83**
9	2	18	11	5	2	2	1	1	—	1	1	—	**44**
10	—	8	8	4	3	—	4	—	—	—	—	2	**29**
11	—	4	2	1	2	—	1	2	—	—	—	—	**12**
12	—	3	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	**6**
13	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	**2**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl. . . .	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	**1**
Hela antalet bostäder	**51**	**761**	**429**	**158**	**73**	**46**	**22**	**27**	**57**	**132**	**54**	**15**	**1 825**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1	35·3	12·6	4·0	3·2	—	—	—	3·7	49·1	12·9	3·7	—	**10·1**
2	25·5	16·0	12·4	7·0	8·2	4·3	—	—	26·3	14·4	22·2	6·7	**13·9**
3	9·8	17·6	17·9	13·9	9·6	15·2	—	3·7	7·0	21·2	18·5	20·0	**16·3**
4	9·8	16·8	18·4	18·4	17·8	10·9	13·6	22·3	10·6	16·7	18·5	26·6	**17·0**
5	5·9	14·2	18·2	12·0	13·7	19·6	27·3	18·5	3·5	12·1	9·3	13·3	**14·4**
6	3·9	9·5	10·0	15·8	19·2	17·4	18·2	11·1	3·5	12·9	16·7	6·7	**11·0**
7	5·9	5·8	9·3	13·9	11·0	10·9	13·6	14·8	—	4·5	5·6	6·7	**7·6**
8	—	3·2	4·4	8·2	11·0	15·2	—	11·1	—	4·5	3·7	6·7	**4·5**
9	3·9	2·4	2·6	3·2	2·7	4·3	4·5	3·7	—	0·8	1·8	—	**2·4**
10	—	1·0	1·9	2·5	4·1	—	18·2	—	—	—	—	13·3	**1·6**
11	—	0·5	0·5	0·6	2·7	—	4·6	7·4	—	—	—	—	**0·7**
12	—	0·4	0·2	1·3	—	—	—	—	—	—	—	—	**0·3**
13	—	—	0·2	—	—	2·2	—	—	—	—	—	—	**0·1**
14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15 o. fl. . . .	—	—	—	—	—	—	—	3·7	—	—	—	—	**0·1**
Hela antalet bostäder	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

beräkningar ej medtagna sommarbostäder. Huru bostadsutrymmet åtminstone teoretiskt sett, ökas genom detta förhållande belyses närmare genom följande tablå, där de 399 hushåll, som förfoga över såväl sommar- som vinterbostad, fördelats efter de innehavda bostädernas rumsantal:

	Antal rum (inkl. kök):	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7 o. fl.
Antal hushåll, som förfoga över ovanstående antal rum i	vinterbostaden	3	140	129	52	36	22	17
	sommarbostaden . . .	87	236	45	24	5	1	1
	tillsammans	—	1	40	114	100	53	91

Härav framgår, att medan av de redovisade familjerna endast 31·8 % förfoga över 4 och flera rum i vinterbostaden, ökas relationstalet till 89·7 %, om hänsyn tages till boningshusens sammanlagda rumsantal.

Framhållas må även, att andra och mindre stränga fordringar synas ur socialhygienisk synpunkt böra uppställas på luftrymden per person, när det gäller en befolkning, som större delen av dagen har arbete ute i fria luften, än då det är fråga om städernas mindre bemedlade, vilka i regel förrätta sina sysslor inomhus, på fabriker, i butiker eller på kontor. Även den minsta stuga på landsbygden har oftast sol och luft från alla håll, vilket blott undantagsvis gäller om städernas arbetarbostäder, och lantbornas barn äga i vida högre grad än stadsbornas tillfälle att vistas ute och njuta frisk luft.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Rörande båda dessa spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det att å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta personer, ej tillhörande lägenhetsinnehavarens familj eller tjänstefolk. Då sistnämnda fråga i anvisningarna förtydligats därhän, att som familjemedlemmar skulle anses makar, barn, barnbarn, föräldrar och övriga närmare släktingar samt fosterbarn, ävensom att bland tjänstefolk jämväl skulle inräknas hos bostadsinnehavaren anställda hantverksgesäller och -lärlingar, som hos honom åtnjuta kost och logi, borde svaret på denna fråga i huvudsak komma att avse sådana främmande, som av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter.

Härav framgår, att de mindre lägenheterna i Stora Tuna jordbruksbygd äro så gott som fria från främmande element, och att sålunda någon inneboendefråga här knappast kan anses existera. [1]

[1] Framhållas må dock, att bostadsräkningsuppgifterna av naturliga skäl icke lämna några upplysningar om den del av inneboendefrågan, som sammanhänger med vuxna barns, fosterbarns och släktingars samt lärlingars och gesällers obehöriga samboende inbördes eller med familjen.

Hus- och bostadskategorier:		enfamiljshus:					flerfamiljshus:					
		1 rum med spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	enkelrum, enkelkök, m. fl.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga bostäder.
Antal barn under 15 år	absolut	50	998	616	244	265	11	221	72	10	10	**2 497**
	i % av samtliga boende	*34·5 %*	*32·7 %*	*31·2 %*	*29·3 %*	*26·9 %*	*9·5 %*	*43·5 %*	*32·6 %*	*22·7 %*	*29·4 %*	*31·6 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	—	15	31	13	26	1	3	5	6	—	**100**
	i % av samtliga boende	—	*0·5 %*	*1·6 %*	*1·6 %*	*2·6 %*	*0·9 %*	*0·6 %*	*2·3 %*	*13·6 %*	—	*1·3 %*

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddheten, vilken särskilt karaktäriserar bostäderna om 1 rum med spis och 1 rum och kök i såväl enfamiljs- som i flerfamiljshusen.

Att sistnämnda bostadskategori utgör ortens typiska arbetarbostad, framgår av efterföljande framställning, där man till en totalbild av de mindre bemedlades bostadsstandard sökt sammanföra de spridda drag, som i det föregående anförts till karaktäriserande av bostadstyper och bostadsvanor för skilda socialgrupper.

Tyvärr reser materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte.

Ur 1913 års taxeringslängder har på varje bostadsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete. Taxeringen till nämnda båda skatter sker väl efter i vissa punkter avvikande grunder, men torde därav härrörande differenser i fråga om inkomstuppskattningen, särskilt vad de mindre bemedlade klasserna beträffar, icke omöjliggöra ett sammanförande av nämnda båda kategorier skattskrivna i syfte att erhålla en någorlunda trogen bild av inkomstfördelningen bland bostadsinnehavarna.

Uppgifter föreligga om den taxerade årsinkomstens storlek för 757 eller 41·5 % av områdets samtliga hushåll, och utgör sammanlagda inkomsten för dessa 799 239 kr., om hänsyn tages blott till hushållsföreståndarens inkomst, samt 864 364 kr., om familjemedlemmarnas inkomster tillläggas. Återstående 1 068 hushåll utgöras i regel av sådana inkomsttagare, för vilka årsinkomsten enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning icke uppgår till 500 kr.

Anser man såsom efter ortens förhållanden mindre bemedlade de hushåll, där hushållsföreståndarens årsinkomst understiger 2 000 kr., böra sålunda till denna kategori hänföras icke blott de 721 hushåll, där sagda inkomst är känd och icke uppgår till ifrågavarande belopp, utan även de allra flesta familjer med obekant inkomst. Då det emellertid, särskilt på grund av de år 1910 införda nya formerna för fastighetsägares inkomsttaxering,

icke är uteslutet, att hushåll av tillfälliga anledningar kunna komma att ett visst år tillföras en helt annan och lägre inkomstgrupp, än som motsvarar deras sociala ställning, har det visat sig nödigt att uppåt avgränsa kategorien av smärre inkomsttagare. Med hänsyn härtill hava ur denna i regel uteslutits ägare och brukare av jordbruksfastighet med ett taxeringsvärde av 25 000 kr. och däröver, ävensom innehavare av annan fastighet, för vilken den verkliga eller beräknade hyran uppgår till 300 kr. och däröver.

Den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 1 780 bostadsinnehavare eller 97·5 % av områdets samtliga hushåll, har därefter med användande av primäruppgifternas upplysningar om hushållsföreståndarens yrke uppdelats i olika socialgrupper.

Härvid hava i första hand utskilts arbetarhushållen, varvid med arbetare förståtts personer, som hava sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst.[1]

Medan tillämpningen av denna grundsats är ganska lätt med avseende på de industriella yrkena, vållar inom jordbruksnäringen avgränsandet av de båda sociala huvudklasserna arbetsgivare och arbetare stora svårigheter. Av självägande småbrukare och småbönder torde sålunda många genom lönarbete hos andra komplettera det egna jordbrukets och kreaturshållets avkastning eller åtminstone genom arbetsbiträde betala den hjälp med dragare m. m. de från större gårdar pläga erhålla till sin jords brukning. Med ledning av uppgifterna rörande de särskilda brukningsdelarnas arealer och taxeringsvärden har det dock varit möjligt att utföra en i stort sett riktig gränsläggning mellan å ena sidan de mindre lägenhetsinnehavare, vilka väsentligen förtjäna sitt uppehälle genom lantbruksarbete på andras jord och därför böra anses som jordbruksarbetare, samt å andra sidan de större lägenhetsinnehavarna, som hämta sin huvudsakliga inkomst av eget jordbruk.

Innehavarna av dylika jordbruk hava antingen tillförts hemmansägarklassen eller också den i denna bondebygd mycket fåtaliga hemmansarrendatorsgruppen, som omfattar brukare av andra tillhörig jord. Tillsammans med socknens småhandlare, hantverkare m. fl. näringsutövare utom jordbruket bilda dessa båda jordbrukarklasser huvudgruppen självständiga näringsidkare.

Till tjänstemannaklassen hava räknats några lägre stats- och kommunaltjänstemän, medan till kategorien pensionärer, understödstagare m. fl. förts socknens undantagsfolk, gratialister, inhysingar o. d., ävensom personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

För samtliga dessa grupper av mindre bemedlade belyses bostadsstandarden närmare genom tab. G (sid. 27).

[1] Framhållas må, att förevarande undersökning endast avser arbetare, som bilda egna hushåll, medan tjänare i husbondens kost, som ovan (sid. 24) antytts, icke komma till synes, enär de inräknats i resp. arbetsgivares hushåll.

Tab. G. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hushåll i Stora Tuna jordbruksbygd, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa bostäder boende personer.					
		Därav						Därav i				
	Hela antalet.	1 o. fl. rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Därav i enfamiljshus.	Hela antalet.	1 o. fl. rum med l. utan spis.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Därav i enfamiljshus.
Absoluta tal.												
Arbetare	469	62	296	91	20	315	1 949	172	1 252	416	109	1 369
därav jordbruksarbetare	45	8	26	8	3	28	130	10	81	23	16	85
industri- och hantverksarbetare	209	18	142	41	8	124	947	59	644	203	41	609
övriga	215	36	128	42	9	163	872	103	527	190	52	675
Självständiga näringsidkare	974	10	373	329	262	932	4 707	27	1 623	1 568	1 489	4 515
därav hemmansägare m. fl.	792	—	284	288	220	767	3 908	—	1 293	1 377	1 238	3 790
hemmansarrendatorer	14	1	8	3	2	13	72	2	42	20	8	65
näringsidkare utom jordbruket	168	9	81	38	40	152	727	25	288	171	243	657
Lägre tjänstemän	86	7	53	13	13	52	229	8	130	40	51	156
Pensionärer, understödstagare m. fl.	251	29	167	40	15	225	760	54	529	124	53	701
Samtliga	1 780	108	889	473	310	1 524	7 645	261	3 534	2 148	1 702	6 738
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Arbetare	26·4	13·2	63·1	19·4	4·3	67·2	191	277	211	152	117	187
därav jordbruksarbetare	2·5	17·8	57·8	17·8	6·6	62·2	129	125	156	96	94	118
industri- och hantverksarbetare	11·8	8·6	68·0	19·6	3·8	59·3	206	328	227	165	117	204
övriga	12·1	16·8	59·5	19·5	4·2	75·8	190	286	206	151	127	186
Självständiga näringsidkare	54·7	1·0	38·3	33·8	26·9	95·7	155	245	218	159	115	156
därav hemmansägare m. fl.	44·5	—	35·8	36·4	27·8	96·8	155	—	228	159	114	156
hemmansarrendatorer	0·8	7·1	57·2	21·4	14·3	92·9	195	200	263	222	73	191
näringsidkare utom jordbruket	9·4	5·4	48·2	22·6	23·8	90·5	150	250	178	150	123	151
Lägre tjänstemän	4·8	8·2	61·6	15·1	15·1	60·5	106	114	123	103	78	113
Pensionärer, understödstagare m. fl.	14·1	11·6	66·5	15·9	6·0	89·6	137	169	158	103	77	139
Samtliga	100·0	6·1	49·9	26·6	17·4	85·6	158	233	199	151	112	158

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda 23·7 % av arbetarhushållen bebo bostadslägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för hemmansägare 64·2 %, för näringsidkare utom jordbruket 46·4 %, för lägre tjänstemän 30·2 % samt för pensionärer, understödstagare m. fl. 21·9 %.

Enär sistnämnda kategori huvudsakligen utgöres av småhushåll, är trångboddheten (kol. 8—13) inom densamma jämförelsevis ringa, då här i genomsnitt endast 137 boende komma på 100 rum. I förevarande avseende överträffas denna hushållskategori särskilt av tjänstemännens hushåll, som uppvisa relationstalet 106. Större är folktätheten inom hemmansägarnas och näringsidkarnas familjer med resp. 155 och 150 till jämförelsetal samt framför allt inom arbetarhushållen, där de vanligen små bostadslägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 191.

III. Industribygden.

1. Byggnadsmark och fastighetsvärden.

Stora Tuna industribygd, rörande vilken ovan (sid. 9) lämnats vissa industri- och byggnadshistoriska uppgifter, omfattar ett område i socknens nordöstra del med en areal av ungefär 1 500 har. Härinom kunna urskiljas trenne huvuddelar, nämligen för det första den stadslikt bebyggda Borlänge köping, för det andra Stora Kopparbergs bergslags A.-B:s omkring de industriella verken belägna arbetarbostäder, vilka i det följande sammanfattats under benämningen »bolagets område», samt för det tredje den övriga industribygden, vilken utgöres dels av industrialiserade landsbyar, dels av moderna egnahemssamhällen.

På grund av de invecklade jordfördelningsförhållandena, vilka på grund av traktens industrialisering blivit än mera svåröverskådliga, har det vid bostadsräkningen icke varit möjligt att införskaffa tillfredsställande uppgifter rörande de särskilda fastigheternas arealer. Däremot erhöllos uppgifter rörande fastigheternas taxerings-, brandförsäkrings- och hyresvärden. Även härvidlag hava dock fastighetsägarnas uppgifter varit behäftade med talrika fel och ofullständigheter, vilka under granskningsarbetet blott delvis kunnat korrigeras och kompletteras. Av sådan anledning meddelas uppgifterna i tab. H med en viss reservation.

Till bostadsräkningen hava uppgifter avgivits för sammanlagt 1 119 bebyggda fastigheter. Såsom av tab. H framgår, är äganderätten till hus och tomt i regel förenad. Endast i den »övriga industribygden» finnas 25 tomter, som ej ägas av husägaren.

Vad taxeringsvärdet beträffar, utgjorde detta, som ovan (sid. 12) nämnts, enligt 1912 års taxeringslängder för hela Stora Tuna (med Borlänge) 28·9 mill. kr. Härav komma c:a 20·9 mill. kr. på de industrialiserade områdena.

Tab. H. Översikt över de bebyggda fastigheternas antal och värde i Stora Tuna industribygd.

1	2	3	4	5	6	7
Område.	Antal bebyggda fastigheter.	Därav tomter, som ej ägas av husägaren.	Fastigheternas taxeringsvärde, kr.	Åbyggnadernas brandförsäkringsvärde, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: verklig, kr.	Husens hyresvärde, hyra per år: beräknad, kr.
Borlänge köping	125	—	2 455 100		91 847	50 654
Bolagets område	19	—	8 352 600	1 913 750	71 344	27 484
Övrig industribygd	975	25	4 165 749	3 749 620	62 970	84 897
Hela industribygden	**1 119**	**25**	[1] **14 973 449**	[2] **5 663 370**	**226 161**	**163 035**

Denna summa överstiger väsentligt den i tab. H, kol. 4 meddelade summan av egendomarnas åsatta taxeringsvärden, c:a 15 mill. kr., vilket emellertid i huvudsak beror därpå, att i tabellen icke upptagits värdena av de industriella verken och annan fast egendom, som saknar betydelse ur bostadssynpunkt.

2. Hus och våningar.

Som av tab. I framgår, förefunnos inom de industrialiserade delarna av Stora Tuna vid tiden för bostadsräkningen — oavsett skjul, avträdesbyggnader m. fl. småhus — sammanlagt 1 934 hus, motsvarande 1·7 hus per bebyggd fastighet.

Tab. I. Översikt över antalet hus och lägenheter i Stora Tuna industribygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Område.	Antal färdiga hus.	Därav: boningshus.	Därav: uthus med till bostad använda lägenheter.	Därav: uthus utan till bostad använda lägenheter.	Därav: övriga byggnader med till bostad använda lägenheter.	Därav: övriga byggnader utan till bostad använda lägenheter.	Antal i dessa hus förefintliga: till bostad använda lägenheter.	Antal i dessa hus förefintliga: andra lokaler.
Borlänge köping	171	157	1	1	10	2	434	209
Bolagets område	182	172	—	—	6	4	974	47
Övrig industribygd	1 581	1 161	6	395	8	11	[3] 1 725	466
Hela industribygden	**1 934**	**1 490**	**7**	**396**	**24**	**17**	[3] **3 133**	**722**

[1] Avser 1 047 fastigheter.
[2] Avser 960 fastigheter.
[3] Dessutom 81 särskilda sommarstugor.

I vilken utsträckning husen användas för bostadsändamål, framgår av följande tablå, vilken innebär en uppdelning av husen efter antalet i dem befintliga, uteslutande eller huvudsakligen till bostad avsedda lägenheter:

Antal bostadslägenheter per hus:	0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9	10 o. fl.
Antal hus:	413	882	307	129	85	32	21	5	6	3	51

Förhållandena gestalta sig dock mycket olika inom särskilda områden, såsom framgår av följande uppställning:

Område:	*Borlänge.*	*Bolagets område.*	*Övrig industribygd.*
Antal hus med bostadslägenheter:	168	178	1 175
Därav (i %) hus med			
1 lägenhet	26·8	25·3	67·4
2 lägenheter	30·3	10·1	20·3
3—9 »	42·3	37·1	12·2
10 o. fl. »	0·6	27·5	0·1

Härav framgår, att medan bland Stora Kopparbergs bergslags A.-B:s arbetarbostäder 64·6 % av husen hava 3 lägenheter och däröver och inom Borlänge köping 42·9 % av boninghusen tillhöra denna kategori, sjunker jämförelsetalet för den övriga industribygden till 12·3 %. Här ersättas i stället flerfamiljshusen av två- och framför allt enfamiljshusen, till vilken sistnämnda grupp ej mindre än 67·4 % av boningshusen i områdets byar och egnahemssamhällen höra.

Framhållas må dock, att av de 882 husen med en bostadslägenhet endast 743 äro egentliga enfamiljshus i betydelsen av boningshus uteslutande avsedda för en familjs behov (jfr sid. 34), medan övriga hus utgöras av uthus och större för andra ändamål uppförda byggnader, i vilka äro inrymda enstaka bostadslägenheter.

Av de hus, vilka användas för bostadsändamål, utgöras enligt tab. I 24 av skolhus, sjukhus, missionshus o. d. byggnader, 7 av uthus och 1 490 av egentliga boningshus.

Som byggnadsmaterial kommer huvudsakligen trä till användning, ty av boningshusen uppgivas ej mindre än 1 319 eller 98·9 % som trähus, medan 12 eller 0·9 % voro uppförda av sten och 2 eller 0·2 % av sten och trä. Anmärkas bör dock, att uppgifter i detta avseende ej föreligga för Borlänge köping utan endast för övriga delar av industribygden.

Vad antalet våningar i höjd (etager) beträffar, utgör medeltalet per hus 1·6, vilket anger en- och tvåvåningshusen som förhärskande boningshustyper. Detta framgår också av efterföljande tablå, som fördelar boningshusen efter våningshöjden:

Antal våningar i höjd:		1.	2.	3.	4 och flera.
Antal hus	absoluta tal	617	834	38	1
	relativa tal	*41·4 %*	*56·0 %*	*2·5 %*	*0·1 %*

Boningshusens etageantal och därmed deras byggnadstyp företer dock vissa avvikelser för de olika orterna, såsom nedanstående tablå utvisar:

Område:		Borlänge.	Bolagets område.	Övrig industribygd.
Antal boningshus (i %) med	1—2 våningar	86·0	97·7	98·9
	3 o. fl. »	14·0	2·3	1·1

Medan sålunda i Borlänge förefinnas en del högre hus, utgöras inom den återstående delen av industribygden boningshusen nästan uteslutande av en- och tvåvåningsbyggnader.

3. Lägenheter, rum och lokaler.

I ovannämnda hus förefunnos, som av tab. I (sid. 29) framgår, förutom ungefärligen 722 lokaler, som enbart användas till butiker, kontor, verkstäder, magasin o. d., sammanlagt 3 133 lägenheter, vilka helt eller delvis voro avsedda till bostad.

De detaljerade uppgifter, som insamlats rörande sistnämnda slag av lägenheter, giva vid handen, att av dessa 2 972 eller 94·9 % uteslutande tjänade bostadsändamål, medan 161 eller 5·1 % avsågo att ej blott tillgodose innehavarens egentliga bostadsbehov, utan jämväl att bereda honom för hans näringsutövning nödiga lokaler m. m. Merendels utgöras dessa av kontors-, butiks-, verkstads- o. d. lokaler, men i vissa fall även av hotell- och kaférum samt skol- eller sjuksalar o. d. anstaltsrum.

Bortses från dessa jämförelsevis fåtaliga och ur bostadssynpunkt mindre betydelsefulla »blandade» lägenheter (ävensom från en lägenhet, som allenast användes som sommarbostad), och riktas uppmärksamheten på de lägenheter, vilka endast inrymma rum och lokaler för bostadsändamål, framgår dessa bostadslägenheters antal och fördelning efter olika lägenhetskategorier och upplåtelseformer av tab. J (sid. 32).

Denna tabell utvisar, att av de egentliga bostadslägenheternas innehavare över 30 % bebo våningar i egna hus. Merendels i egenskap av tjänstemän, gårdskarlar, fabriksarbetare o. d. innehava c:a 7 % lägenheter, vilka avgiftsfritt ställts till förfogande av husägaren. Den övriga delen av befolkningen är hänvisad till förhyrda lägenheter. Framhållas må, att här meddelade uppgifter om lägenheter av sistnämnda slag endast avse sådana, rörande vilka avtal träffats direkt med värden, ej bostäder hyrda i andra hand.

Från dessa genomsnittstal för industribygden i dess helhet förete dock de särskilda samfälligheterna betydande avvikelser, såsom framgår av följande tablå:

Område:	Borlänge.	Bolagets område.	Övrig industribygd.
Antal bostadslägenheter	348	966	1 657
därav (i %)			
uthyrda	69·3	87·9	39·0
av ägaren begagnade	21·8	—	50·2
fritt upplåtna	7·8	8·8	5·9
oanvända	1·1	3·3	4·9

Tab. J. Lägenheterna i Stora Tuna industribygd, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7
Lägenhetskategorier.	Samtliga lägenheter.	D ä r a v				
		uthyrda.	av ägaren begagnade.	fritt upplåtna.	samtliga begagnade.	oanvända.
Absoluta tal.						
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	508	435	16	30	481	27
1 rum utan kök	71	51	2	12	65	6
2 o. fl. » » »	9	5	—	3	8	1
1 rum med del i kök . .	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	1 581	1 048	369	102	1 519	62
2 » » »	484	144	294	35	473	11
3 » » »	175	27	131	12	170	5
4 » » »	71	13	54	3	70	1
5 » » »	40	10	28	2	40	—
6 » » »	15	3	8	3	14	1
7 o. fl. » » »	17	1	6	7	14	3
Samtliga	2 971	1 737	908	209	2 854	117
Blandade lägenheter .	161	66	79	15	160	1
Sommarbostäder . . .	1	1	—	—	1	—
Hela antalet lägenheter	3 133	1 804	987	224	3 015	118
Relativa tal.	%	I % av kol. 2.				
Bostadslägenheter.						
1 kök utan rum	16·2	85·6	3·2	5·9	94·7	5·3
1 rum utan kök	2·3	71·8	2·8	16·9	91·5	8·5
2 o. fl. » » »	0·3	55·6	—	33·3	88·9	11·1
1 rum med del i kök . .	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » . .	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	50·4	66·3	23·3	6·5	96·1	3·9
2 » » »	15·4	29·8	60·7	7·2	97·7	2·3
3 » » »	5·6	15·4	74·9	6·8	97·1	2·9
4 » » »	2·3	18·3	76·1	4·2	98·6	1·4
5 » » »	1·3	25·0	70·0	5·0	100·0	—
6 » » »	0·5	20·0	53·3	20·0	93·3	6·7
7 o. fl. » » »	0·5	5·9	35·3	41·2	82·4	17·6
Samtliga	94·8	58·5	30·6	7·0	96·1	3·9
Blandade lägenheter .	5·1	41·0	49·1	9·3	99·4	0·6
Sommarbostäder . . .	0·1	100·0	—	—	100·0	—
Hela antalet lägenheter	100·0	57·6	31·5	7·1	96·2	3·8

En blick på dessa siffror visar, att bland bolagets arbetarbostäder hyreslägenheterna dominera, medan i den »övriga industribygden» mer än hälften av bostäderna ligga i egna hus. Borlänge bildar i viss mån en övergångsform, i det såväl de uthyrda som de av ägaren begagnade lägenheterna äro förhållandevis talrika.

Tabell J ger vidare vid handen, att av bostäderna 89·3 % utgöras av lägenheter t. o. m. 2 rum och kök samt att bland dessa **smålägenheter** 59·6 % äro lägenheter om 1 rum och kök.

Sistnämnda lägenhetskategoris dominerande ställning förklaras därav, att den utgör områdets typiska arbetarbostad, såsom framgår av nedanstående tablå, där ur summan av begagnade bostadslägenheter utskilts de, vilka innehavas av arbetare, d. v. s. personer, som hava sin huvudsakliga inkomst av kroppsarbete hos enskilda arbetsgivare, samt med dem socialt jämställda lönarbetare i det allmännas tjänst:

Lägenhetskategorier:			enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal bostadslägenheter, som innehavas av	arbetare	abs. tal	410	27	1	1 227	274	74	33	**2 046**
		rel. tal	*20·0 %*	*1·3 %*	*0·1 %*	*60·0 %*	*13·4 %*	*3·6 %*	*1·6 %*	*100·0 %*
	övriga	abs. tal	71	38	7	292	199	96	105	**808**
		rel. tal	*8·8 %*	*4·7 %*	*0·9 %*	*36·1 %*	*24·6 %*	*11·9 %*	*13·0 %*	*100·0 %*

Härav framgår, att de här bosatta arbetarna blott i undantagsfall bebo lägenheter större än 2 rum och kök.

Till denna framställning av lägenheternas sociala fördelning ansluter sig naturligt en lokal gruppering av desamma, utvisande, huru smålägenheterna fördela sig på särskilda områden. Ur denna synpunkt är följande tablå uppgjord:

Område:		Borlänge.	Bolagets område.	Övrig industribygd.
Hela antalet bostadslägenheter		348	966	1 657
Därav lägenheter t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	267	935	1 451
	rel. tal	*76·7 %*	*96·8 %*	*87·6 %*

Under det sålunda i bolagets arbetarbostadshus knappast finnas annat än smålägenheter, utgöra inom den »övriga industribygden» de större lägenheterna c:a 12 % och i Borlänge 23 % av totalantalet.

Denna tablå över bostädernas lokala fördelning bör lämpligen kompletteras med en översikt, som visar, i vad mån mindre och större lägenheter avvika från varandra i fråga om **våningsläge**.

Antal bostadslägenheter:	Belägenhet:	i källarvåningen.	å nedra botten.	1 trappa upp.	2 trappor upp.	i vindsvåningen.	i flera våningar (el. obekant).	Summa.
t. o. m. 2 rum och kök	abs. tal	3	994	747	23	156	175	**2 098**
	rel. tal	*0·2 %*	*47·4 %*	*35·6 %*	*1·1 %*	*7·4 %*	*8·3 %*	*100·0 %*
fr. o. m. 3 rum och kök	abs. tal	—	53	31	5	10	31	**130**
	rel. tal	—	*40·8 %*	*23·8 %*	*3·9 %*	*7·7 %*	*23·8 %*	*100·0 %*

Av denna översikt, i vilken måst utelämnas 555 mindre och 188 större lägenheter, vilka var för sig upptaga hela boningshus, framgår, att de båda lägenhetstyperna icke mycket avvika från varandra i fråga om våningsläge något som ju också är att vänta i samhällen, där boningshusen i flertalet fall endast hava en eller två våningar samt merendels helt och hållet upptagas av smålägenheter.

Betraktas kol. 7 av tab. J, faller genast i ögonen, hurusom antalet oanvända lägenheter av nästan alla slag vid tiden för bostadsräkningen var ganska stort.

Betraktas industribygden i dess helhet, utgjorde procenttalet lediga bostäder inom den mest efterfrågade kategorien, 1 rum och kök, 3·9 % och för de därnäst mest använda bostadstyperna, ett kök samt 2 rum och kök, resp 5·3 och 2·3 %.

Sättes totalantalet oanvända bostadslägenheter i förhållande till samtliga bostäder, befinnes den därigenom erhållna s. k. ledighetsprocenten utgöra 3·9 %, medan detta saldo av tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden normalt anses böra utgöra 2 à 3 %. Framhållas må dock, att det behövliga antalet bostäder mycket växlar från en ort till en annan, enär det i huvudsak betingas av det lokalt mycket växlande förhållande, i vilket de nybildade och genom inflyttning tillkomna hushållen stå till de upplösta och bortflyttade. Tillgängliga uppgifter möjliggöra likväl icke någon utredning av dessa faktorer.

Såsom av översikten å sid. 31 framgår, företedde tillgången på lediga bostäder betydande växlingar inom de särskilda samhällena. Sålunda var ledighetsprocenten för Borlänge köping endast 1·1 %, men för bolagets område 3·3 % och för den övriga industribygden 4·9 %.

Det är egentligen endast inom förstnämnda och sistnämnda områden, där en verklig bostadsmarknad förefinnes, som de vid bostadsräkningen påträffade obesatta lägenheterna kunna betecknas som outhyrda. Om än med någon reservation torde man här vara berättigad att på grundval av procenttalet outhyrda lägenheter draga vissa slutsatser rörande tillgången på bostäder för bostadsbehövande i allmänhet. Men när det gäller bolagets, uteslutande för dess arbetare avsedda bostäder, förlorar ledighetsprocenten denna sin symptomatiska betydelse, enär den röner inverkan av en bostadspolitik, som icke äger samband med hyresmarknaden, utan dikteras av andra, driftsekonomiska och sociala, faktorer. Industriföretagens arbetarbostäder uthyras nämligen icke

Tab. K. Lägenheterna i Stora Tuna industribygd, fördelade efter lägenhets- och rumskategorier.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Antal rum och lokaler.	D ä r a v					
			boningsrum:		kök.	tamburer.	butiks-, verkstads- o. d. rum.	övriga rum och lokaler.
			samtliga.	därav kallrum.				
Absoluta tal.								
Bostadslägenheter.								
1 kök utan rum	508	**653**	—	—	508	145	—	—
1 rum utan kök	71	**77**	71	—	—	6	—	—
2 o. fl. » » »	9	**23**	21	3	—	2	—	—
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	1 581	**3 664**	1 581	4	1 581	502	—	—
2 » » »	484	**1 613**	968	12	484	161	—	—
3 » » »	175	**763**	525	12	175	63	—	—
4 » » »	71	**388**	284	13	71	33	—	—
5 » » »	40	**261**	200	13	40	21	—	—
6 » » »	15	**112**	90	3	15	7	—	—
7 o. fl. » » »	17	**177**	142	5	17	18	—	—
Samtliga	**2 971**	**7 731**	**3 882**	**65**	**2 891**	**958**	—	—
Blandade lägenheter. . .	**161**	**982**	**408**	**5**	**160**	**20**	**290**	**104**
Sommarbostäder	**1**	**1**	—	—	**1**	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**3 133**	**8 714**	**4 290**	**70**	**3 052**	**978**	**290**	**104**
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 3.	I % av kol. 4.	I % av kol. 3.			
Bostadslägenheter.								
1 kök utan rum	16·2	**7·5**	—	—	**77·8**	**22·2**	—	—
1 rum utan kök	2·3	**0·9**	92·2	—	—	**7·8**	—	—
2 o. fl. » » »	0·3	**0·3**	91·3	14·3	—	**8·7**	—	—
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	50·4	**42·0**	43·1	0·3	**43·2**	**13·7**	—	—
2 » » »	15·4	**18·5**	60·0	1·2	**30·0**	**10·0**	—	—
3 » » »	5·6	**8·8**	68·8	2·3	**22·9**	**8·3**	—	—
4 » » »	2·3	**4·4**	73·2	4·6	**18·3**	**8·5**	—	—
5 » » »	1·3	**3·0**	76·6	6·5	**15·3**	**8·1**	—	—
6 » » »	0·5	**1·3**	80·4	3·3	**13·4**	**6·2**	—	—
7 o. fl. » » »	0·5	**2·0**	80·2	3·5	**9·6**	**10·2**	—	—
Samtliga	**94·8**	**88·7**	**50·2**	**1·7**	**37·4**	**12·4**	—	—
Blandade lägenheter. . .	**5·1**	**11·3**	**41·6**	**1·2**	**16·3**	**2·0**	**29·5**	**10·6**
Sommarbostäder	**0·1**	**0·0**	—	—	**100·0**	—	—	—
Hela antalet lägenheter	**100·0**	**100·0**	**49·3**	**1·6**	**35·0**	**11·2**	**3·3**	**1·2**

till den mestbjudande, utan fördelas bland arbetarna efter vissa grunder, såsom läge i förhållande till arbetsplatsen, familjernas storlek och hälsotillstånd m. m.

Sedan bostadslägenheterna inom olika storleksgrupper sålunda fördelats såväl efter rättsgrunden för upplåtelsen som med avseende på egenskapen av bebodda eller obebodda, återstår att betrakta dem med hänsyn till deras sammansättning och inredning. Härvid må först uppmärksamheten riktas på de rum och lokaler, vilka ingå i bostäderna.

Som av tab. K (sid. 35) framgår, förefunnos i de ovan (sid. 31) omnämnda 161 »blandade» lägenheterna, förutom 408 boningsrum, 160 kök samt vissa andra lokaler för bostadsändamål, 290 butiks-, kontors-, verkstads- o. d. rum för lägenhetsinnehavarens näringsdrift samt 104 »övriga» rum och lokaler.

Bostadslägenheternas huvudsakliga beståndsdelar kunna däremot i regel inordnas under rubrikerna boningsrum, kök och tamburer. Med boningsrum förstås rum, som stadigvarande användas till bostad; dock redovisas kök — i motsats till rum med spiselkakelugn — alltid som sådant, även när det, som vanligt är i smålägenheter, användes till sovrum.

Särskilda uppgifter hava begärts om antalet boningsrum, som sakna fast värmeanordning, och hava 65 rum (1·7 % av samtliga) upptagits såsom kallrum.

Betraktas de i tab. K redovisade rumstyperna med avseende på deras fördelning på små och stora bostäder, befinnas smålägenheterna (t. o. m. 2 rum och kök), som tillsammans utgöra 89·3 % av hela antalet bostäder, sammanlagt upptaga 78·0 % av hela antalet rum m. m.

Arbetarklassens dominerande betydelse har medfört, att bostadsproduktionen inom området från början inriktats på åstadkommande av bostäder, avpassade efter de mindre bemedlades behov. Under dessa industrisamhällens fyrtioåriga utvecklingsperiod hava emellertid givetvis bostadsanspråken ökats väsentligt i fråga om såväl utrymme som bekvämligheter, och de från olika årtionden härrörande boningshusen avvika därför ganska mycket i fråga om lägenheternas inredning och beskaffenhet i övrigt. Emellertid möjliggör icke det vid bostadsräkningen insamlade materialet en statistisk utredning av lägenheternas utrustning med »fasta tillbehör», såsom matkällare, skafferi, vattenledning, avloppsledning, elektriskt ljus, avträden m. m. Framhållas må i detta sammanhang, att sedan år 1911 elektriskt ljus allmänt inletts i arbetarbostäderna vid Domnarvet och Kvarnsveden, samt att denna bekvämlighet drager en årskostnad av endast 7 kr. per lampa om 32 normalljus samt av 4 kr. per 16 ljus-lampa.

4. Hyra och inkomst.

Sedan sålunda bostadslägenheternas sammansättning och beskaffenhet, i den mån materialet det medgiver, blivit belyst, må uppmärksamheten riktas på de pris dessa bostäder betinga, när de uthyras.

Av de uthyrda lägenheterna måste härvid de »blandade» lämnas å sido, enär i hyresbeloppen för desamma ingå icke blott de utgifter, som äro nödiga för

det direkta bostadsbehovets tillfredsställande, utan, som ovan (sid. 31) anmärkts, även vissa driftkostnader för bostadsinnehavarens yrkesutövning m. m.

Hyresprisen för de egentliga bostadslägenheterna hava sammanställts i tab. L (sid. 38).

Av denna tabell (kol. 3) framgår, att genomsnittshyran inom Stora Tuna industriområde utgör 49 kr. för enkelkök, 59 kr. för enkelrum, 99 kr. för lägenhet om 1 rum och kök, 170 kr. för lägenhet om 2 rum och kök, 281 kr. för närmast högre kategori o. s. v. Procenttalen i samma kolumn angiva relationen mellan medelhyran för en viss lägenhetskategori och det för samtliga lägenheter beräknade genomsnittspriset, 101 kr.

För att i ett tal få ett skarpt uttryck för hyresstandarden beräknas lämpligen medelhyran per rum (boningsrum inkl. kök). Detta belopp uppgår för områdets samtliga bostadslägenheter i genomsnitt till 54 kr. Utföres motsvarande beräkning med avseende på de olika lägenhetskategorierna, erhålles följande resultat:

Lägenhetskategorier:	enkelkök.	enkelrum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.
Medelhyra per rum, kr. . . .	49	59	92	50	57	70	90	103	100	75

Hyrespriset per rumsenhet är sålunda lägst i bostäder om ett kök och ett rum och kök och stiger sedan i stort sett med lägenheternas ökade storlek och därmed i regel följande bättre och bekvämare inredning.

Jämte lägenheternas kvalitet och kvantitet må nämnas en annan hyresbildande faktor, nämligen läget inom orten, vars inverkan åskådliggöres av följande tablå, där de tre talrikast företrädda lägenhetskategorierna och deras medelhyror grupperats från denna lokala synpunkt.

Område:		Borlänge.	Bolagets område.	Övrig industribygd.
Medelhyra per år i kr. för lägenheter om	1 kök utan rum	62	48	48
	1 rum och kök	130	96	94
	2 rum och kök	237	141	150

Vad först beträffar lägenheterna inom bolagets område, uthyras de med några undantag till dess arbetare mot ett hyresbelopp av 4 kr. per månad och eldstad, d. v. s. 48 kr. per år för enkelkök, 96 kr. för ett rum och kök o. s. v. Bostäderna i arbetsgivarens hus äro också nog talrika för att utöva ett normgivande inflytande jämväl på hyresprisen i den övriga industribygden, i synnerhet som sistnämnda bostäder i regel ligga på avsevärt längre avstånd från resp. arbetsplatser. I Borlänge köping, där de egentliga arbetarlägenheterna torde spela en mindre roll, äro däremot genomsnittshyrorna för enrumslägenheter c:a 15 kr. och för tvårumslägenheter c:a 30 kr. högre per rum och år än inom det egentliga industriområdet.

Det möter dock givetvis stora svårigheter att på ett tillfredsställande sätt isolera och därigenom statistiskt belysa verkningarna av de särskilda hyresbildande faktorerna, vare sig de ovannämnda (lägenheternas kvalitet, kvan-

Tab. L. De uthyrda bostadslägenheterna i Stora Tuna industribygd, fördelade efter lägenhetskategorier och hyresbelopp.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	Medelhyra per lägenhet, kr. per år.	Antal lägenheter med en årlig hyra i kr.) av									
			under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.												
1 kök utan rum . .	435	49	365	70	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	51	59	26	20	5	—	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	5	203	—	—	2	—	1	1	1	—	—	—
1 rum med del i kök .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	1 048	99	26	804	181	35	1	1	—	—	—	—
2 » » » . .	144	170	2	14	55	31	27	8	6	1	—	—
3 » » » . .	27	281	—	—	3	4	2	4	10	4	—	—
4 » » » . .	13	452	—	—	—	—	1	—	3	6	3	—
5 » » » . .	10	616	—	—	—	—	—	—	1	—	9	—
6 » » » . .	3	700	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
7 o. fl. » » » . .	1	600	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Samtliga bostadslägenheter	**1 737**	**101**	**419**	**908**	**246**	**70**	**32**	**14**	**21**	**11**	**16**	—
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.									
1 kök utan rum . .	25·0	48·5	83·9	16·1	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum utan kök .	2·9	58·4	51·0	39·2	9·8	—	—	—	—	—	—	—
2 o. fl. » » » .	0·3	201·0	—	—	40·0	—	20·0	20·0	20·0	—	—	—
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök . .	60·3	98·0	2·5	76·7	17·3	3·3	0·1	0·1	—	—	—	—
2 » » » . .	8·3	168·3	1·4	9·7	38·2	21·5	18·7	5·6	4·2	0·7	—	—
3 » » » . .	1·6	278·2	—	—	11·1	14·8	7·4	14·8	37·1	14·8	—	—
4 » » » . .	0·7	447·5	—	—	—	—	7·7	—	23·1	46·1	23·1	—
5 » » » . .	0·6	609·9	—	—	—	—	—	—	10·0	—	90·0	—
6 » » » . .	0·2	693·1	—	—	—	—	—	—	—	—	100·0	—
7 o. fl. » » » . .	0·1	594·1	—	—	—	—	—	—	—	—	100·0	—
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**24·1**	**52·3**	**14·2**	**4·0**	**1·9**	**0·8**	**1·2**	**0·6**	**0·9**	—

titet och läge inom orten) eller andra (t. ex. husens ålder och byggnadssätt, byggnadskostnader och inteckningsräntor o. s. v.).

I stället torde uppmärksamheten riktas på resultatet av samtliga ifrågavarande förhållandens inverkan på hyresmarknaden, sådan denna kommer till synes i kol. 4—13 av tab. L. Härav framgår, att t. ex. välinredda och välbelägna lägenheter om 1 rum och kök kunna betinga samma pris som enklare 2- och 3-rumslägenheter.

Ehuru tab. L sålunda företrädesvis åskådliggör, huru vida hyreslatituderna äro inom de särskilda lägenhetskategorierna, möjliggör den dock en uppdelning efter hyreshöjden av bostadslägenheterna i större och mindre, vilken ganska väl sammanfaller med den på grundval av rumsantalet verkställda. Hyreslägenheterna t. o. m. 2 rum och kök (96·9 % av samtliga) motsvaras här tämligen noga av bostäderna med en årlig hyra t. o. m. 299 kr. (97·2 % av samtliga).

För bedömande av bostadsfrågans läge på en viss ort är det dock ej nog att hava kunskap om bostadsutgifternas absoluta belopp, utan krävas därjämte uppgifter, vilka giva ett något så när riktigt mått på hyrornas förhållande till bostadsinnehavarnas inkomster.

För detta ändamål har ur 1912 (för Borlänge 1913) års taxeringslängder på varje lägenhetsuppgift antecknats vederbörande bostadsinnehavares och dennes familjemedlemmars till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade årsinkomst, om sådan förefinnes, men eljest — och sålunda i regel vid inkomster lägre än 800 kr. — taxeringen till bevillning för inkomst av kapital och arbete.

Vid en jämförelse mellan hyra och inkomst böra endast medtagas sådana hushåll, för vilka hyresbeloppet anger, vad som utgivits för det direkta bostadsbehovets tillfredsställande. Däremot böra uteslutas icke blott hyresgästerna i »blandade» lägenheter, vilkas hyra, som förut nämnts, jämväl innesluter vissa yrkesutövningens driftkostnader m. m., utan även de familjer, som mottaga inhyrande och inneboende, när nämligen, som här är fallet, möjlighet icke finnes att beräkna den rumsuthyrande familjens nettohyra.

Dessa båda hushållskategorier hava därför uteslutits i tab. M (sid. 40), vilken upptager övriga 1 706 hushåll, fördelade efter inkomst och hyra. Totalinkomsten för medlemmarna av dessa hushåll, 1·860 mill. kr., utgör 93·2 % av motsvarande summa för invånarna i samtliga hyreslägenheter (1·995 mill. kr.) och 54·1 % för hela bostadsbefolkningen (3·436 mill. kr.), allt enligt bostadsräkningsmaterialets upplysningar.

Hushållen äro i tab. M sammanförda i tre grupper, omfattande resp. 63·9, 9·5 och 26·6 % av samtliga. Först komma de 1 090 hushåll, vilka i huvudsak ekonomiskt uppbäras av lägenhetsinnehavaren, därpå de 163 hushåll, där även familjemedlemmarna mera avsevärt bidraga till täckande av de gemensamma utgifterna, samt slutligen en grupp av 453 hushåll, vilka dels utgöras av sådana, vilkas årsinkomst av ovan angivna skäl ej kunnat utrönas, dels

Tab. M. Hushållen utan andrahandshyrande i Stora Tuna industribygd, fördelade efter hyra och inkomst.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hushållets totalinkomst.	Hela antalet hushåll.	Därav hushåll med en årlig hyra (i kr.) av									
		under 50.	50—99.	100—149.	150—199.	200—249.	250—299.	300—399.	400—499.	500—999.	1 000 o. däröver.
Absoluta tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	109	36	47	20	6	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	293	87	119	53	21	5	3	5	—	—	—
1 200—1 999 »	620	142	374	68	16	10	3	5	1	1	—
2 000 kr. och däröver . . .	68	7	23	13	3	2	4	3	4	9	—
Summa	**1 090**	**272**	**563**	**154**	**46**	**17**	**10**	**13**	**5**	**10**	—
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	48	6	35	2	4	1	—	—	—	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	113	7	88	11	1	—	1	1	3	1	—
Summa	**163**	**13**	**125**	**13**	**5**	**1**	**1**	**1**	**3**	**1**	—
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**453**	**136**	**206**	**74**	**18**	**12**	**2**	**1**	**2**	**2**	—
Samtliga hushåll	**1 706**	**421**	**894**	**241**	**69**	**30**	**13**	**15**	**10**	**13**	—
Relativa tal.											
Hushåll, där blott lägenhetsinnehavaren har taxerad inkomst.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500— 799 kr.	6·4	33·0	43·1	18·4	5·5	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	17·2	29·7	40·6	18·1	7·2	1·7	1·0	1·7	—	—	—
1 200—1 999 »	36·3	22·9	60·3	10·9	2·6	1·6	0·5	0·8	0·2	0·2	—
2 000 kr. och däröver . . .	4·0	10·3	33·8	19·1	4·4	3·0	5·9	4·4	5·9	13·2	—
Summa	**63·9**	**25·0**	**51·6**	**14·1**	**4·2**	**1·6**	**0·9**	**1·2**	**0·5**	**0·9**	—
Hushåll, där även familjemedl. hava taxerad inkomst.											
500— 799 kr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
800—1 199 »	0·1	—	100·0	—	—	—	—	—	—	—	—
1 200—1 999 »	2·8	12·5	72·9	4·2	8·3	2·1	—	—	—	—	—
2 000 kr. och däröver . . .	6·6	6·2	77·9	9·7	0·9	—	0·9	0·9	2·6	0·9	—
Summa	**9·5**	**8·0**	**76·7**	**8·0**	**3·1**	**0·6**	**0·6**	**0·6**	**1·8**	**0·6**	—
Hushåll utan taxerad (eller med obekant) inkomst .	**26·6**	**30·0**	**45·5**	**16·3**	**4·0**	**2·7**	**0·5**	**0·2**	**0·4**	**0·4**	—
Samtliga hushåll	**100·0**	**24·7**	**52·4**	**14·1**	**4·0**	**1·7**	**0·7**	**0·9**	**0·6**	**0·9**	—

och huvudsakligen omfatta familjer utan någon medlem, för vilken enligt taxeringsmyndigheternas uppskattning årsinkomsten uppgått till 500 kr.

Det är att beklaga, att tillgängliga källor icke möjliggöra ett djupare inträngande i inkomstförhållandena för detta bostadsinnehavarnas lägsta skikt i syfte att utröna, vilken anpart av sina knappa inkomster de minst bemedlade måste utgiva för att få nödtorftigt tak över huvudet. En närmare granskning av tab. M visar, att ehuru de fattigaste befolkningselementen tränga sig tillsammans i de billigaste lägenheterna så, att de innehava 26·7 % av där redovisade bostäder med under 150 kr. hyra, måste många av dem utbetala 30 % och däröver av arbetsförtjänsten i hyra, enär för deras inkomstförhållanden avpassade bostäder antingen icke finnas eller redan äro upptagna av bättre lottade. Här möter bostadsfrågans kanske svåraste spörsmål, nämligen huru de allra fattigaste skola kunna förses med sunda, rymliga och likväl billiga bostäder.

Otvivelaktigt bör dock de minst bemedlades hyresfråga icke tagas för sig utan ställas i belysning av de hyres- och inkomstförhållanden, som normalt råda inom befolkningens stora massa. Klarare än genom tab. M åskådliggöres för de samhällslager, vilka höja sig över inkomstgränsen 500 kr., förhållandet mellan inkomst och hyra genom tab. N (sid. 42).

I denna tabell hava ifrågavarande 1 253 hushåll efter inkomsten för lägenhetsinnehavaren, d. v. s. hushållsföreståndaren eller eljest den person, som ekonomiskt bär upp hushållet, fördelats i 17 grupper, varefter inom varje sådan grupp de särskilda hushållen grupperats efter hyresprocentens storlek, beräknad dels enbart på hushållsföreståndarens inkomst (a), dels på hushållsmedlemmarnas totalförtjänst (b). Det kända förhållandet, att familjemedlemmar med egen inkomst blott pläga lämna en del därav till det gemensamma hushållets utgifter, torde motvägas därigenom, att dylika biförtjänster på grund av lag och praxis mycket bristfälligt komma till synes i taxeringslängderna.

Tab. N ger visserligen vid handen, att hushåll i samma ekonomiska villkor utgiva mycket olika andelar av sina inkomster i bostadshyra, men å andra sidan kan ur tabellen, särskilt dess kol. 14, utläsas en viss regelmässighet i fråga om den inbördes relationen mellan hyra och inkomst, innebärande, att ju mindre inkomsten är, desto större andel därav uppslukar hyran. Medan sålunda, om hänsyn tages blott till lägenhetsinnehavarens inkomst, genomsnittliga hyresprocenten utgör 16·0 % i den lägsta inkomstklassen (500—599 kr.) och 13·6 % i den näst lägsta (600—699 kr.), har den i inkomstkategorien 1 200—1 399 kr., vilken är talrikast företrädd av alla, nedgått till 6·9 % samt i kategorien 2 000—2 499 kr. ända till 5·3 %.

Inom de högre inkomstgrupperna märkes åter en stigning, men här äro de i hyreslägenheter boende hushållen alltför fåtaliga, för att på grundval av de erhållna hyresprocenterna skulle kunna dragas några mera vittgående slutsatser.

I genomsnitt skulle i Stora Tuna industrisamhällen ett hushåll, som höjer sig över 500 kr.-strecket, i hyra betala 7·6 % av hushållsföreståndarens in-

Tab. N. Hushållen i Stora Tuna industribygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	33 a	—	10	7	8	3	2	1	2	—	—	—	16·0
	b	*2*	*10*	*6*	*7*	*3*	*2*	*1*	*2*	—	—	—	*13·5*
600— 699 »	48 a	—	18	9	11	7	3	—	—	—	—	—	13·6
	b	—	*21*	*7*	*11*	*7*	*2*	—	—	—	—	—	*12·5*
700— 799 »	39 a	—	18	16	4	1	—	—	—	—	—	—	10·5
	b	*3*	*18*	*14*	*3*	*1*	—	—	—	—	—	—	*9·1*
800— 899 »	69 a	1	23	26	12	5	1	—	—	1	—	—	12·3
	b	*5*	*24*	*24*	*11*	*4*	—	—	—	*1*	—	—	*10·3*
900— 999 »	71 a	8	34	21	5	—	1	—	1	—	—	1	10·4
	b	*11*	*34*	*19*	*4*	*1*	*1*	—	*1*	—	—	—	*9·3*
1 000—1 199 »	202 a	59	94	29	10	4	4	1	—	—	—	1	9·0
	b	*74*	*81*	*28*	*9*	*4*	*5*	*1*	—	—	—	—	*7·9*
1 200—1 399 »	307 a	84	195	21	5	2	—	—	—	—	—	—	6·9
	b	*113*	*168*	*19*	*5*	*2*	—	—	—	—	—	—	*6·3*
1 400—1 599 »	216 a	48	154	10	2	—	—	1	—	1	—	—	6·5
	b	*70*	*133*	*9*	*2*	—	—	*1*	—	*1*	—	—	*6·0*
1 600—1 799 »	104 a	10	88	3	3	—	—	—	—	—	—	—	6·2
	b	*22*	*76*	*3*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*5·8*
1 800—1 999 »	81 a	24	52	2	3	—	—	—	—	—	—	—	5·7
	b	*31*	*45*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*5·3*
2 000—2 499 »	51 a	31	17	3	—	—	—	—	—	—	—	—	5·3
	b	*34*	*14*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	—	*4·8*
2 500—2 999 »	14 a	5	5	1	2	1	—	—	—	—	—	—	8·5
	b	*5*	*5*	*2*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	—	*7·6*
3 000—3 499 »	7 a	3	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	8·7
	b	*3*	*1*	*1*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*8·7*
3 500—3 999 »	2 a	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10·5
	b	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*9·2*
4 000—4 999 »	4 a	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	12·6
	b	—	*1*	*2*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*12·6*
5 000—9 999 »	5 a	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	10·3
	b	—	*1*	*4*	—	—	—	—	—	—	—	—	*10·3*
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	— b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**1 253** a	**273**	**712**	**156**	**68**	**23**	**11**	**3**	**3**	**2**	—	**2**	**7·6**
	b	*373*	*634*	*144*	*61*	*23*	*10*	*3*	*3*	*2*	—	—	*6·9*
I procent	a	**21·8**	**56·8**	**12·5**	**5·4**	**1·8**	**0·9**	**0·2**	**0·2**	**0·2**	—	**0·2**	**100·0**
	b	*29·8*	*50·6*	*11·5*	*4·9*	*1·8*	*0·8*	*0·2*	*0·2*	*0·2*	—	—	*100·0*

komst och 6·9 % av hushållets totalförtjänst. Dessa hyreskvoter måste anses som mycket låga, även om hänsyn tages till, att desamma säkerligen skulle stegras, därest exakta uppgifter funnes om den relativa hyran för de minst bemedlade.

Ett närmare studium av tab. N ger dock vid handen vissa oregelbundenheter i fråga om de relativa hyresbeloppen, vilka synas häntyda på bestämda skiljaktigheter i fråga om olika samhällsklassers bostadsvanor. För att erhålla större klarhet härutinnan hava de i tab. N redovisade hushållen, efter sid. 33 angivna grunder, uppdelats på arbetarhushåll (tab. O, sid. 44) och övriga hushåll (tab. P, sid. 45).

Jämföras dessa båda tabeller sinsemellan, befinnes, om de båda samhällsklasserna tagas som helhet, genomsnittliga hyresprocenten för arbetarhushållen — a) 6·7 %, b) 6·1 % — vara endast omkring hälften så hög som den för övriga hushåll beräknade, nämligen a) 13·2 %, b) 12·5 %. Och utsträckes jämförelsen att gälla de särskilda inkomstklasserna, visar det sig, att lönarbetare i jämförelse med andra i ekonomiskt avseende med dem jämställda genomgående utgiva en väsentligt mindre del av inkomsten i hyra. Sålunda är t. ex. inom inkomstgruppen 1 000—1 199 kr. arbetarhushållens hyresprocent a) 7·8 %, övriga hushålls 19·8 %, medan för inkomstkategorien 2 000—2 499 kr. motsvarande procenttal äro resp. 4·9 % och 7·7 %. En huvudanledning härtill är, att arbetarhushållen så gott som uteslutande bebo de prisbilliga lägenheterna i den egentliga industribygden, medan ett förhållandevis stort antal »övriga» hushåll bo å områdets egentliga handelsplats, Borlänge, med dess väsentligt högre hyror.

Med hänsyn till de talrika inkomstklasser och yrkeskategorier, vilka inrymmas under beteckningarna »arbetare» och framför allt »övriga», har det ansetts önskvärt att söka åstadkomma en vidare gående social differentiering av ifrågavarande hushåll.

Så har skett i tab. Q (sid. 46), där i första hand utskilts de hushåll, som, med hänsyn till ortens särskilda förhållanden, kunna anses som mindre bemedlade, nämligen sådana, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 000 kr. Därefter hava, efter förut angivna grunder, arbetarhushållen utsöndrats, varefter inom denna kategori såsom särskilda undergrupper redovisats dels de hushåll, inom vilka familjefadern betecknas varken som yrkesutbildad arbetare eller som fabriksarbetare utan som vanlig grovarbetare, företrädesvis sysselsatt med utearbete, dels de, som hämta sitt uppehälle från någon av ortens tre storindustrier, järnverks-, sågverks- och pappersbruksindustrierna. Bland övriga hushåll hava särskilts tre huvudgrupper, nämligen lägre tjänstemän (inkl. fria yrken), självständiga näringsidkare (handlande, hantverkare m. fl.) samt pensionärer och understödstagare, till vilken sistnämnda grupp jämväl hänförts personer utan uppgivet yrke eller med obestämd sysselsättning.

Av de fyra stora hushållskategorierna uppvisa arbetarna den lägsta relativa hyran. Inom denna grupp faller genast i ögonen, hurusom grov- och övriga arbetare uppvisa högre hyresprocent än de andra arbetargrupperna

Tab. O. ***Arbetar*hushållen i Stora Tuna industribygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	28 a	—	8	7	7	3	1	1	1	—	—	—	15·3
	b	*2*	*8*	*6*	*6*	*3*	*1*	*1*	*1*	—	—	—	*12·6*
600— 699 »	38 a	—	15	8	10	3	2	—	—	—	—	—	12·7
	b	—	*18*	*6*	*10*	*3*	*1*	—	—	—	—	—	*11·5*
700— 799 »	35 a	—	16	16	3	—	—	—	—	—	—	—	10·2
	b	*3*	*16*	*14*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*8·8*
800— 899 »	55 a	1	21	24	8	1	—	—	—	—	—	—	10·6
	b	*5*	*22*	*20*	*7*	*1*	—	—	—	—	—	—	*8·7*
900— 999 »	63 a	8	33	20	1	—	—	—	1	—	—	—	9·0
	b	*11*	*32*	*18*	*1*	—	—	—	*1*	—	—	—	*8·2*
1 000—1 199 »	181 a	58	93	25	3	2	—	—	—	—	—	—	7·8
	b	*73*	*80*	*24*	*2*	*2*	—	—	—	—	—	—	*6·8*
1 200—1 399 »	289 a	84	187	16	2	—	—	—	—	—	—	—	6·6
	b	*111*	*162*	*14*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*6·0*
1 400—1 599 »	200 a	47	146	7	—	—	—	—	—	—	—	—	6·0
	b	*69*	*125*	*6*	—	—	—	—	—	—	—	—	*5·6*
1 600—1 799 »	97 a	10	86	1	—	—	—	—	—	—	—	—	5·7
	b	*22*	*74*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*5·3*
1 800—1 999 »	72 a	24	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4·9
	b	*30*	*42*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*4·7*
2 000—2 499 »	44 a	30	13	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4·9
	b	*33*	*10*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	—	*4·4*
2 500—2 999 »	7 a	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4·5
	b	*4*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*3·8*
3 000—3 499 »	2 a	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3·0
	b	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*3·0*
3 500—3 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 000—4 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 000—9 999 »	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**1 111** a	**268**	**669**	**125**	**34**	**9**	**3**	**1**	**2**	—	—	—	**6·7**
	b	*365*	*592*	*110*	*30*	*9*	*2*	*1*	*2*	—	—	—	*6·1*
i procent	a	24·1	60·2	11·2	3·1	0·8	0·3	0·1	0·2	—	—	—	100·0
	b	*32·8*	*53·3*	*9·9*	*2·7*	*0·8*	*0·2*	*0·1*	*0·2*	—	—	—	*100·0*

Tab. P. ***Övriga*** **hushåll i Stora Tuna industribygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter relativ hyra:**

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Lägenhetsinnehavarens inkomst.	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:											Hyresproc. i genomsnitt.
		under 5·0 %.	5·0–9·9 %.	10·0–14·9 %.	15·0–19·9 %.	20·0–24·9 %.	25·0–29·9 %.	30·0–34·9 %.	35·0–39·9 %.	40·0–44·9 %.	45·0–49·9 %.	50·0 % o. däröver.	
500— 599 kr.	5 a	—	2	—	1	—	1	—	1	—	—	—	19·9
	b	—	*2*	—	*1*	—	*1*	—	*1*	—	—	—	*19·9*
600— 699 »	10 a	—	3	1	1	4	1	—	—	—	—	—	16·7
	b	—	*3*	*1*	*1*	*4*	*1*	—	—	—	—	—	*16·7*
700— 799 »	4 a	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	13·1
	b	—	*2*	—	*1*	*1*	—	—	—	—	—	—	*13·1*
800— 899 »	14 a	—	2	2	4	4	1	—	—	1	—	—	19·0
	b	—	*2*	*4*	*4*	*3*	—	—	—	*1*	—	—	*17·1*
900— 999 »	8 a	—	1	1	4	—	1	—	—	—	—	1	21·5
	b	—	*2*	*1*	*3*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	*16·9*
1 000—1 199 »	21 a	1	1	4	7	2	4	1	—	—	—	1	19·8
	b	*1*	*1*	*4*	*7*	*2*	*5*	*1*	—	—	—	—	*18·9*
1 200—1 399 »	18 a	—	8	5	3	2	—	—	—	—	—	—	12·1
	b	*2*	*6*	*5*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	—	*10·1*
1 400—1 599 »	16 a	1	8	3	2	—	—	1	—	1	—	—	12·7
	b	*1*	*8*	*3*	*2*	—	—	*1*	—	*1*	—	—	*12·7*
1 600—1 799 »	7 a	—	2	2	3	—	—	—	—	—	—	—	13·4
	b	—	*2*	*2*	*3*	—	—	—	—	—	—	—	*13·4*
1 800—1 999 »	9 a	—	4	2	3	—	—	—	—	—	—	—	12·0
	b	*1*	*3*	*3*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*10·2*
2 000—2 499 »	7 a	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	7·7
	b	*1*	*4*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	*7·7*
2 500—2 999 »	7 a	1	2	1	2	1	—	—	—	—	—	—	12·6
	b	*1*	*2*	*2*	*1*	*1*	—	—	—	—	—	—	*11·8*
3 000—3 499 »	5 a	1	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	11·0
	b	*1*	*1*	*1*	*2*	—	—	—	—	—	—	—	*11·0*
3 500—3 999 »	2 a	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10·5
	b	—	*2*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*9·2*
4 000—4 999 »	4 a	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	12·6
	b	—	*1*	*2*	*1*	—	—	—	—	—	—	—	*12·6*
5 000—9 999 »	5 a	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	10·3
	b	—	*1*	*4*	—	—	—	—	—	—	—	—	*10·3*
10 000 kr. och däröver . .	— a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**142** a	**5**	**43**	**31**	**34**	**14**	**8**	**2**	**1**	**2**	—	**2**	**13·2**
	b	*8*	*42*	*34*	*31*	*14*	*8*	*2*	*1*	*2*	—	—	*12·5*
	I procent a	**3·5**	**30·3**	**21·8**	**24·0**	**9·9**	**5·6**	**1·4**	**0·7**	**1·4**	—	**1·4**	**100·0**
	I procent b	*5·6*	*29·6*	*24·0*	*21·8*	*9·9*	*5·6*	*1·4*	*0·7*	*1·4*	—	—	*100·0*

Tab. Q. Mindre bemedlade hushåll i Stora Tuna industribygd (med känd inkomst och utan andrahandshyrande), fördelade efter yrkesgrupper och relativ hyra:

a) om hänsyn tages endast till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lägenhetsinnehavarens yrke (sysselsättning).	Antal hushåll.	Därav hushåll, för vilka hyran utgör följande del av inkomsten:										Hyresproc. i genomsnitt.
		under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	under 10·0 %.	10·0—14·9 %.	15·0—19·9 %.	20·0—29·9 %.	30·0 % o. däröver.	
		Absoluta tal.					Relativa tal (procent).					
Arbetare	1 058 a	885	124	34	12	3	83·7	11·7	3·2	1·1	0·3	6·9
	b	*905*	*109*	*30*	*11*	*3*	*85·5*	*10·3*	*2·8*	*1·1*	*0·3*	*6·2*
därav järnverksarbetare	626 a	574	*41*	7	3	1	91·7	6·5	1·1	0·5	0·2	6·1
	b	*582*	*35*	*5*	*3*	*1*	*93·0*	*5·6*	*0·8*	*0·5*	*0·1*	*5·5*
pappersbruksarbetare	94 a	76	15	3	—	—	80·8	16·0	3·2	—	—	8·0
	b	*78*	*13*	*3*	—	—	*83·0*	*13·8*	*3·2*	—	—	*7·2*
sågverksarbetare	80 a	25	8	2	—	—	88·8	10·0	6·7	—	—	7·2
	b	*26*	*5*	*2*	—	—	*83·3*	*10·0*	*6·7*	—	—	*6·5*
egentliga grovarbetare	139 a	88	37	12	2	—	63·3	26·6	8·7	1·4	—	8·5
	b	*96*	*31*	*10*	*2*	—	*69·1*	*22·3*	*7·2*	*1·4*	—	*7·8*
övriga	169 a	122	28	10	7	2	72·2	16·6	5·9	4·1	1·2	8·3
	b	*124*	*27*	*10*	*6*	*2*	*75·4*	*16·0*	*5·9*	*3·5*	*1·2*	*7·7*
Lägre tjänstemän	65 a	21	12	21	8	3	32·3	18·5	32·3	12·3	4·6	14·3
	b	*22*	*14*	*19*	*8*	*2*	*33·9*	*21·5*	*29·2*	*12·3*	*3·1*	*13·0*
Självständiga näringsidkare	29 a	5	5	4	12	3	17·2	17·2	13·8	41·4	10·4	18·1
	b	*5*	*6*	*4*	*12*	*2*	*17·2*	*20·7*	*13·8*	*41·4*	*6·9*	*17·3*
därav handlande	6 a	1	2	1	2	—	16·7	33·3	16·7	33·3	—	19·4
	b	*1*	*2*	*1*	*2*	—	*16·7*	*33·3*	*16·7*	*33·3*	—	*19·4*
hantverkare	14 a	3	1	1	8	1	21·4	7·2	7·2	57·1	7·1	18·7
	b	*3*	*2*	*1*	*7*	*1*	*21·4*	*14·3*	*7·2*	*50·0*	*7·1*	*18·1*
övriga	9 a	1	2	2	2	2	11·1	22·2	22·2	22·2	22·3	20·3
	b	*1*	*2*	*2*	*3*	*1*	*11·1*	*22·2*	*22·2*	*33·4*	*11·1*	*18·3*
Pensionärer, understödstagare m. fl.	18 a	9	3	4	1	1	50·0	16·7	22·2	5·6	5·5	14·1
	b	*9*	*3*	*4*	*1*	*1*	*50·0*	*16·7*	*22·2*	*5·6*	*5·5*	*12·4*
Samtliga	1 170 a	**920**	**144**	**68**	**33**	**10**	78·6	12·3	5·4	2·8	0·9	7·6
	b	*941*	*132*	*57*	*32*	*8*	*80·4*	*11·3*	*4·9*	*2·7*	*0·7*	*6·9*

och särskilt än de högt kvalificerade järnverksarbetarna. Härtill torde i någon mån medverka, att bolagets billiga lägenheter i första rummet uthyras till de egentliga industriarbetarna, medan de mera tillfälligt anställda grov- och övriga arbetarna i stor utsträckning äro hänvisade till lägenheterna å den allmänna hyresmarknaden. Men då hyresprisnivån, som förut uppvisats, ställer sig i huvudsak lika inom hela den egentliga industribygden (utom

Borlänge), kan den egentliga förklaringsgrunden näppeligen sökas häruti. Enär nämligen samtliga arbetarkategorier äro hänvisade till i inredning och pris väsentligt ensartade lägenheter, blir den relativa hyrans höjd huvudsakligen beroende utav storleken av lägenhetsinnehavarens arbetsförtjänst, och denna utgör i medeltal för järnverksarbetare 1 364 kr., medan den för pappersbruksarbetare uppgår till 1 200 kr., för sågverksarbetare till 1 098 kr., för grovarbetare till 1 033 kr. samt för »övriga arbetare» till 1 154 kr.

Förhållandevis mera än arbetarna offra på sin bostad lägre stats-, kommunal- och privattjänstemän och affärsanställda samt självständiga mindre näringsidkare. Beträffande dessa småhandlare, hantverkare o. d. skulle man visserligen vara böjd att tillskriva den höga relativa hyran förhyrandet utav affärshänsyn av en välbelägen, större lägenhet, men denna förklaringsgrund torde blott delvis vara riktig, då förevarande statistik endast avser egentliga bostadslägenheter, icke bostäder kombinerade med affärslokaler (jfr sid. 31).

Pensionärs- och understödstagargruppens ofta mycket höga hyresprocenter vittna om de umbäranden, som mången gång förorsakas av strävandena att jämväl i ålderns och den ekonomiska nedgångens dagar söka bibehålla en ståndsmässig bostad. Särskilt inom denna grupp torde dock i vissa fall den relativa hyrans anmärkningsvärda höjd förklaras genom förefintligheten av vissa, i taxeringslängderna ej redovisade inkomstkällor, såsom understöd av släktingar m. m.

På grund av de väsentliga olikheter i hyresnivån, som ovan (sid. 37) påvisats för de olika områdena, torde det i detta sammanhang vara av intresse att undersöka, huruvida enahanda differenser göra sig gällande även i fråga om den relativa hyran eller om de utjämnats därigenom, att sämre ställda inkomsttagare uppsökt billigare bostadsorter och omvänt. I detta syfte har uppgjorts följande tablå, utvisande för varje område, vilken del av sin inkomst mindre bemedlade hushåll i genomsnitt utgiva i hyra, a) om hänsyn tages blott till lägenhetsinnehavarens inkomst, b) om familjemedlemmarnas inkomster tilläggas:

Område:	Arbetare.		Tjänstemän.		Självständiga näringsidkare.		Pensionärer m. fl.		Samtliga hushåll.	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Borlänge.	12·4	*11·2*	18·1	*17·1*	20·2	*18·9*	28·0	*28·0*	**15·7**	*14·5*
Bolagets område	6·1	*5·4*	8·4	*6·2*	—	—	7·5	*5·5*	**6·1**	*5·4*
Övrig industribygd	8·2	*7·8*	11·5	*11·5*	13·5	*13·5*	13·3	*12·8*	**8·7**	*8·5*

Härav framgår, att de skiljaktigheter i fråga om den absoluta hyresnivån, vilka ovan påvisats mellan å ena sidan bolagets område och den övriga industribygden, å den andra Borlänge köping, i förstärkt form återkomma i fråga om de relativa hyresbeloppen. Hyresprocenten inom sistnämnda samhälle är sålunda omkring dubbelt så hög som inom förstnämnda områden, men förklaringsgrunden härtill bör, såsom av de olika socialgruppernas växlande procenttal framgår, sökas icke blott i gällande bostadshyror utan även i befolkningens skiljaktiga sociala sammansättning och därmed sammanhängande större eller mindre bostadsanspråk.

5. De boende och bostäderna.

Medan framställningen hittills företrädesvis sysslat med själva bostäderna, deras antal, storlek, hyrespris o. s. v., utsträckes nu undersökningen jämväl till de människor, som bebo de undersökta lägenheterna.

Den befolkning, vilken vid tiden för bostadsräkningen förefanns i Stora Tuna industrisamhällen, uppgick till sammanlagt 12 484 personer.

Fördelas denna bostadsfolkmängd jämnt över områdets samtliga bebyggda fastigheter, skulle på varje sådan komma c:a 11 personer. På de särskilda 1 119 bebyggda tomterna växlar dock invånarantalet högst betydligt, såsom framgår av följande tablå:

Antal invånare per fastighet:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver.
Antal fastigheter	absoluta tal . .	5	353	509	159	47	27	8	11
	relativa tal . .	*0·5 %*	*31·5 %*	*45·5 %*	*14·2 %*	*4·2 %*	*2·4 %*	*0·7 %*	*1·0 %*

Lägges i stället för tomten huset till grund, befinnes i genomsnitt antalet invånare per hus utgöra c:a 6 personer. En mera detaljerad bild av dessa förhållanden erhålles dock, därest husen efter invånarantalet fördelas i vissa kategorier, såsom skett i nedanstående uppställning:

Antal invånare per hus:		0.	1—4.	5—9.	10—14.	15—19.	20—29.	30—49.	50 och däröver
Antal hus	absoluta tal	507	491	606	182	55	34	21	38
	relativa tal	*26·2 %*	*25·4 %*	*31·3 %*	*9·4 %*	*2·8 %*	*1·8 %*	*1·1 %*	*2·0 %*

Lämnas de obebodda husen å sido, befinnas av de övriga 34·4 % räkna 1—4 boende, 42·5 % 5—9 boende, 20·4 % 10—49 boende och 2·7 % 50 invånare och däröver. Utvidgas undersökningen att avse de särskilda områdena, utgör medelinvånarantalet per bebott hus i Borlänge köping 10, å bolagets område 25 och inom »övriga industribygden» 6 personer.

Slutligen må sammanställningen utsträckas till att avse den egentliga bostadssociala enheten, lägenheten, vilken kan betecknas som den yttre ramen för hushållets liv och verksamhet. Härvid är först att märka, att av förenämnda 12 484 personer 694 bodde i »blandade» lägenheter av olika slag. Vid en undersökning av de normala boendeförhållandena bör denna befolkning lämnas å sido och uppmärksamheten uteslutande riktas på bostadslägenheternas 11 790 invånare.

Huru dessa voro fördelade på olika lägenhetskategorier, framgår av tab. R (sid. 49).

Jämte det denna tabell kompletterar tab. J (sid. 32) genom att lämna mot lägenhetstalen svarande boendesiffror, avger den i det meddelade antalet boende per 100 rum (boningsrum och kök) ett mått på bostadsstandarden inom olika slag och storleksgrupper av lägenheter. Medan ifrågavarande relationstal för samtliga begagnade bostadslägenheter utgör 181, uppgår det för de av ägaren begagnade till 152, för de fritt upplåtna till 129 och för de uthyrda till 213.

Tab. R. De i bostadslägenheterna i Stora Tuna industribygd boende, fördelade efter lägenhetskategorier och upplåtelseformer.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lägenhetskategorier.	Antal boende i samtliga lägenheter:		Därav i följande slag av lägenheter					
			uthyrda:		av ägaren begagnade:		fritt upplåtna:	
	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.	absolut.	per 100 rum.
Absoluta tal.								
1 kök utan rum	1 404	292	1 273	*293*	60	*375*	71	*237*
1 rum utan kök	94	145	79	*155*	2	*100*	13	*108*
2 o. fl. » » »	15	83	8	*73*	—	—	7	*100*
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	6 624	218	4 777	*228*	1 540	*209*	307	*150*
2 » » »	2 072	146	647	*150*	1 288	*146*	137	*130*
3 » » »	858	126	109	*101*	696	*133*	53	*110*
4 » » »	341	97	49	*75*	273	*101*	19	*127*
5 » » »	213	89	42	*70*	157	*93*	14	*117*
6 » » »	84	86	16	*76*	57	*102*	11	*52*
7 o. fl. » » »	85	67	4	*50*	39	*75*	42	*63*
Samtliga bostadslägenheter	11 790	181	7 004	*213*	4 112	*152*	674	*129*
Relativa tal.	%	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%	I % av kol. 2.	%
1 kök utan rum	11·9	161·3	90·7	*137·6*	4·3	*246·7*	5·0	*183·7*
1 rum utan kök	0·8	80·1	84·1	*72·8*	2·1	*65·8*	13·8	*83·7*
2 o. fl. » » »	0·1	45·9	53·3	*34·3*	—	—	46·7	*77·5*
1 rum med del i kök	—	—	—	—	—	—	—	—
2 » » » » »	—	—	—	—	—	—	—	—
1 rum och kök	56·2	120·4	72·1	*107·0*	23·3	*137·5*	4·6	*116·3*
2 » » »	17·6	80·7	31·2	*70·4*	62·2	*96·1*	6·6	*100·8*
3 » » »	7·3	69·6	12·7	*47·4*	81·1	*87·5*	6·2	*85·3*
4 » » »	2·9	53·6	14·4	*35·2*	80·0	*66·4*	5·6	*98·4*
5 » » »	1·8	49·2	19·7	*32·9*	73·7	*61·2*	6·6	*90·7*
6 » » »	0·7	47·5	19·0	*35·7*	67·9	*67·1*	13·1	*40·3*
7 o. fl. » » »	0·7	37·0	4·7	*23·5*	45·9	*49·3*	49·4	*48·8*
Samtliga bostadslägenheter	100·0	100·0	59·4	*100·0*	34·9	*100·0*	5·7	*100·0*

Av tabellen framgår även, att anledningen till de uthyrda bostädernas jämförelsevis ofördelaktiga ställning är, att desamma i större utsträckning än andra utgöras av smålägenheter, inom vilken kategori trångboddheten i regel är större än beträffande bostäder av högre storleksklasser.

Dock är jämväl inom smålägenheternas grupp folktätheten ganska växlande, vilket belyses därav, att enligt procentsiffrorna i kol. 3 enkelköken, och 1 rum och kökslägenheterna äro avsevärt starkare befolkade än gruppen 2 rum och kök. Dessa siffror häntyda på betydande olikheter i fråga om storleken och sammansättningen av de hushåll, vilka bebo de särskilda lägenhetskategorierna.

I fråga om hushållens storlek meddelas upplysningar i tab. S (sid. 51), där samtliga begagnade bostadslägenheter fördelats efter antalet i dem boende.

Av tabellen framgår klart, hurusom enkelrummen företrädesvis hysa en eller två personer, medan enkelköken företrädesvis bebos av mindre familjer och lägenheterna fr. o. m. 1 rum och kök utgöra bostäder för medelstora och större sådana.

Tabellen ger även en åskådlig bild av, huru starkt befolkade särskilt vissa smålägenheter äro, och frågan framställer sig, huru många av dessa äro ur bostadshygienisk synpunkt att anse som överbefolkade. Antages överbefolkning inträda under samma förutsättningar, som ovan (sid. 22) angivits, kan följande tabell uppställas:

Antal rum.	Antal bostadslägenheter med följande antal invånare:										Antal överbefolkade lägenheter:		Antal i dessa boende personer:	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10 o. fl.	absolut.	%	absolut.	%
1	135	144	129	60	43	21	8	4	1	1	267	48·9	1 075	71·8
2	92	225	278	288	246	156	113	53	35	39	642	42·1	4 105	61·9
3	16	75	85	103	73	60	24	15	13	11	63	13·3	520	25·0
4	1	23	25	32	27	23	13	7	10	9	19	11·2	188	21·9
Summa	**244**	**467**	**517**	**483**	**389**	**260**	**158**	**79**	**59**	**60**	**991**	**36·5**	**5 888**	**53·2**

Härav framgår, att det företrädesvis är i de smärre lägenheterna, som överbefolkning förekommer, samt att det i dessa äger rum i den omfattning, att 36·5 % av lägenheterna t. o. m. 3 rum och kök äro överbefolkade och 53·2 % av deras befolkning i hög grad trångbodda. Att observera är, att dessa siffror för industribygden äro väsentligt högre än de, vilka ovan meddelats för landsbygden.

Den starka befolkningsanhopning, som ovan konstaterats i smålägenheterna, skulle man vara böjd tillskriva i huvudsak tvenne orsaker, nämligen stor barnrikedom i familjerna eller stark frekvens av främmande element i lägenheterna.

Tab. S. De begagnade bostadslägenheterna i Stora Tuna industribygd, fördelade efter antalet boende.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Lägenhetskategorier.										
Antal personer.	1 kök utan rum.	1 rum utan kök.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Summa.
Absoluta tal.											
1	90	45	4	89	15	1	—	1	—	—	**245**
2	131	13	3	222	75	23	6	3	—	1	**477**
3	123	6	—	278	85	25	15	5	2	—	**539**
4	60	—	—	288	103	32	15	6	3	1	**508**
5	42	1	1	246	72	27	13	6	1	2	**411**
6	21	—	—	156	60	23	8	6	3	6	**283**
7	8	—	—	113	24	13	4	6	2	1	**171**
8	4	—	—	53	15	7	4	4	1	1	**89**
9	1	—	—	35	13	10	1	3	1	2	**66**
10	1	—	—	24	8	5	2	—	—	—	**40**
11	—	—	—	12	2	2	2	—	—	—	**18**
12	—	—	—	2	—	1	—	—	1	—	**4**
13	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	**2**
14	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	**1**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**481**	**65**	**8**	**1 519**	**473**	**170**	**70**	**40**	**14**	**14**	**2 854**
Relativa tal.	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1	18·7	69·2	50·0	5·8	3·2	0·6	—	2·5	—	—	**8·6**
2	27·2	20·0	37·5	14·6	15·8	13·5	8·6	7·5	—	7·2	**16·7**
3	25·6	9·2	—	18·3	18·0	14·7	21·4	12·5	14·2	—	**18·9**
4	12·5	—	—	19·0	21·8	18·8	21·4	15·0	21·4	7·2	**17·8**
5	8·7	1·6	12·5	16·2	15·2	15·9	18·6	15·0	7·2	14·2	**14·4**
6	4·4	—	—	10·3	12·7	13·5	11·4	15·0	21·4	42·8	**9·9**
7	1·7	—	—	7·4	5·1	7·7	5·7	15·0	14·2	7·2	**6·0**
8	0·8	—	—	3·5	3·2	4·1	5·7	10·0	7·2	7·2	**3·1**
9	0·2	—	—	2·3	2·7	5·9	1·4	7·5	7·2	14·2	**2·3**
10	0·2	—	—	1·6	1·7	2·9	2·9	—	—	—	**1·4**
11	—	—	—	0·8	0·4	1·2	2·9	—	—	—	**0·6**
12	—	—	—	0·1	—	0·6	—	—	7·2	—	**0·2**
13	—	—	—	0·1	0·2	—	—	—	—	—	**0·1**
14	—	—	—	—	—	0·6	—	—	—	—	**0·0**
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga bostadslägenheter	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Rörande dessa båda spörsmål lämnar bostadsräkningsmaterialet upplysning, i det att, på sätt sid. 24 angivits, å formuläret för varje lägenhet efterfrågats antalet såväl av där boende barn under 15 år som av däri inhysta främmande personer, vilka av lägenhetsinnehavaren hyra rum eller sovplats.

En sammanställning av svaren på förenämnda båda frågor meddelas här nedan med avseende på samtliga begagnade bostadslägenheter:

Lägenhetskategorier:		en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Antal barn under 15 år	absolut	394	10	—	2 695	734	285	95	59	24	17	**4 313**
	i % av samtliga boende	*28·1 %*	*10·6 %*	—	*40·7 %*	*35·4 %*	*33·2 %*	*27·9 %*	*27·7 %*	*28·6 %*	*20·0 %*	*36·6 %*
Antal inhyrande och inneboende	absolut	3	—	—	22	15	18	17	4	2	2	**83**
	i % av samtliga boende	*0·2 %*	—	—	*0·3 %*	*0·7 %*	*2·1 %*	*5·0 %*	*1·9 %*	*2·4 %*	*2·4 %*	*0·7 %*

Denna tablå ger vid handen, att någon inneboendefråga i svårare bemärkelse knappast existerar.[1] Då andrahandshyrande förekommer, äger detta egentligen rum inom de större lägenhetskategorierna och icke inom de egentliga småfolkslägenheterna. Också äro hyresgästerna i bolagets arbetarbostäder kontraktsenligt förpliktade att icke mottaga inneboende i lägenheterna.

Däremot framträder klart, hurusom barnrikedomen är huvudorsak till den stora trångboddhet, som särskilt karaktäriserar bostäderna om 1 rum och kök.

För att på ett mera direkt sätt, än genom föregående tabeller kunnat ske, belysa hyrans inverkan på boendeförhållandena, har i nedanstående tablå beräknats hyresbeloppet per person inom olika kategorier av uthyrda bostadslägenheter:

Lägenhetskategorier:	en-kel-kök.	en-kel-rum.	2 o. fl. rum utan kök.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 rum och kök.	4 rum och kök.	5 rum och kök.	6 rum och kök.	7 o. fl. rum och kök.	Samtliga lägenheter.
Medelhyra per person, kr.	17	38	127	22	38	70	120	147	131	150	**25**

Sammanställda med de förut meddelade genomsnittshyrorna per lägenhet (sid. 38) och per rum (sid. 37) giva dessa siffror en ganska klar föreställning om, i vilken grad de mindre bemedlade måste söka nedbringa hyran genom att packa sig samman i lägenheterna.

En mera detaljerad bild av nu berörda förhållanden erhålles ur tab. T, där bostäderna fördelats icke efter storleksklasser utan i hyresgrupper samt invånarna efter sid. 33 angivna grunder uppdelats på arbetarhushåll och övriga hushåll.

[1] Jfr noten sid. 24.

Tab. T. Boendeförhållanden i de uthyrda bostadslägenheterna i Stora Tuna industribygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hyresgrupper: hyra per år.	Antal boende i			Antal boende per 100 rum i			Antal barn per 100 boende i			Antal andrahandshyrande per 100 boende i		
	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.	arbetarhushåll.	övriga hushåll.	samtliga hushåll.
Under 50 kr. . . .	1 129	109	1 238	289	185	276	28·8	22·9	28·3	0·1	—	0·1
50— 99 » . . .	3 895	231	4 126	241	182	237	42·3	33·3	41·8	0·2	1·7	0·3
100—149 » . . .	777	228	1 005	191	161	183	43·8	35·1	41·8	0·4	1·3	0·6
150—199 » . . .	157	117	274	171	134	153	37·6	28·2	33·6	—	2·6	1·1
200—249 » . . .	36	82	118	120	121	120	36·1	35·4	35·6	2·8	1·2	1·7
250—299 » . . .	4	53	57	133	126	127	25·0	24·5	24·6	—	1·9	1·8
300—399 » . . .	16	66	82	114	99	101	25·0	28·8	28·0	6·3	6·1	6·1
400—499 » . . .	—	37	37	—	76	76	—	16·2	16·2	—	2·7	2·7
500—999 » . . .	—	67	67	—	68	68	—	19·4	19·4	—	4·5	4·5
1 000 kr. och däröver	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	6 014	990	7 004	236	134	213	39·7	29·8	38·3	0·2	2·0	0·5

En sammanställning mellan hyresbeloppen (kol. 1) och den relativa folkmängden (kol. 7) visar sålunda, att siffrorna äro tämligen regelbundet omvänt proportionella. Låg hyra och trångboddhet följas åt, liksom de högsta hyresprisen och den minsta bostadstätheten.

Otvivelaktigt skulle det vara av stort intresse för förevarande undersökning, därest bostadsstandarden kunde belysas särskilt för den del av hyreslägenheternas invånare, som utgöres av mindre bemedlade. Tyvärr reser dock materialets beskaffenhet vissa svårigheter mot en noggrannare socialekonomisk analys av befolkningen i detta syfte. Till mindre bemedlade torde visserligen kunna hänföras de 1 187 hushåll, där hushållsföreståndarens inkomst understiger 2 000 kr. (jfr sid. 43, där dock hushållen med andrahandshyrande uteslutits). Men kvar står ett stort antal familjer och ensamma personer med obekant inkomst, av vilka många kunna antagas tillhöra de mindre, ofta t. o. m. de minst bemedlades krets. För att i avsaknad av exakta inkomstsiffror något så när riktigt kunna uppåt avgränsa denna kategori av smärre inkomsttagare hava tillgängliga uppgifter om hushållsföreståndarens yrke och årliga hyra kombinerats på så sätt, att som mindre bemedlade jämväl räknats sammanlagt 456 hushåll av arbetare, lägre tjänstemän, självständiga näringsidkare samt pensionärer, understödstagare o. d., vilkas årshyra understiger 300 kr.

För den så bildade gruppen av mindre bemedlade, vilken omfattar 1 643 hushåll eller 94·6 % av områdets samtliga i hyreslägenheter boende sådana, belyses bostadsstandarden närmare genom tab. U (sid. 54).

Tab. U. Bostadsstandarden för mindre bemedlade hyresgästhushåll i Stora Tuna industribygd, fördelade efter yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Hushållsföreståndarens yrke (samhällsställning).	Antal av hushållen innehavda bostadslägenheter.						Antal i dessa lägenheter boende personer.					
		D ä r a v						D ä r a v				
	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.	Hela antalet.	enkelkök, enkelrum m. fl.	delkökslägenheter.	1 rum och kök.	2 rum och kök.	3 o. fl. rum och kök.
Absoluta tal.												
Arbetare	1 367	392	—	902	67	6	5 736	1 173	—	4 194	340	29
därav järnverksarbetare	664	222	—	452	19	1	3 090	716	—	2 288	81	5
pappersbruksarbetare	137	18	—	110	9	—	603	85	—	513	55	—
sågverksarbetare	45	15	—	28	2	—	190	48	—	129	13	—
egentliga grovarbetare	252	72	—	161	18	1	934	188	—	650	90	6
övriga	269	65	—	151	19	4	919	186	—	614	101	18
Lägre tjänstemän	94	16	—	44	28	6	310	20	—	162	101	27
Självständiga näringsidkare	60	11	—	27	19	3	212	20	—	98	83	11
därav handlande	14	1	—	10	3	—	57	3	—	40	14	—
hantverkare	33	10	—	12	10	1	97	17	—	38	40	2
övriga	13	—	—	5	6	2	58	—	—	20	29	9
Pensionärer, understödstagare m. fl.	122	65	—	40	12	5	318	135	—	125	40	18
Samtliga	1 643	484	—	1 013	126	20	6 576	1 348	—	4 579	564	85
	%	I % av kol. 2.					Antal boende per 100 rum.					
Relativa tal.												
Arbetare	83·2	28·7	—	66·0	4·9	0·4	237	299	—	232	169	107
därav järnverksarbetare	42·2	32·0	—	65·1	2·7	0·2	260	323	—	253	142	125
pappersbruksarbetare	8·3	13·1	—	80·3	6·6	—	228	194	—	233	204	—
sågverksarbetare	2·8	33·3	—	62·2	4·5	—	247	320	—	230	217	—
egentliga grovarbetare	15·3	28·6	—	63·9	7·1	0·4	207	261	—	202	167	150
övriga	14·6	27·2	—	63·2	7·9	1·7	207	286	—	203	177	95
Lägre tjänstemän	5·7	17·0	—	46·8	29·8	6·4	144	111	—	184	120	108
Självständiga näringsidkare	3·7	18·3	—	45·0	31·7	5·0	156	167	—	181	146	85
därav handlande	0·9	7·2	—	71·4	21·4	—	190	300	—	200	156	—
hantverkare	2·0	30·3	—	36·4	30·3	3·0	141	155	—	158	133	50
övriga	0·8	—	—	38·5	46·1	15·4	157	—	—	200	161	100
Pensionärer, understödstagare m. fl.	7·4	53·3	—	32·8	9·8	4·1	156	205	—	156	111	82
Samtliga	100·0	29·5	—	61·6	7·7	1·2	221	276	—	226	149	98

Denna tabell utvisar först och främst (kol. 2—7), att bostadstypen ingalunda är densamma för samtliga mindre bemedlade, utan att den i hög grad växlar för olika grupper av sådana. Medan sålunda endast 5·3 % av arbetarhushållen och t. o. m. allenast 2·9 % av järnverksarbetarhushållen bebo lägenheter om 2 rum och kök och däröver, äro motsvarande procenttal för lägre tjänstemän 36·2 %, för självständiga näringsidkare 36·7 % och för pensionärer, understödstagare o. d. 13·9 %.

Inom sistnämnda kategori, vilken till stor del utgöres av småhushåll, är trångboddheten (kol. 8—13) icke stor, i genomsnitt 156 boende per 100 rum. Gynnsammare bostadsförhållanden synas råda blott bland tjänstemannahushållen, som uppvisa relationstalet 144. För de självständiga näringsidkarnas familjer angives boendetätheten genom siffran 156, medan för arbetarhushållen de vanligen små lägenheterna och stora barnskarorna bringa upp talet ända till 237, för järnverksarbetare t. o. m. till 260.

Med hänsyn till den i det föregående påvisade olika bostadssociala karaktären av industribygdens olika huvudområden, är det av intresse, att för desamma söka siffermässigt fixera den mindre bemedlade befolkningens bostadsstandard.

I detta syfte har för de olika områdena i nedanstående tablå beräknats antalet boende per 100 rum såväl inom hyresgästhushållen som, med hänsyn till egnahemssamhällenas särskilda förhållanden, inom de familjer, som bebo lägenheter i egna hus.

	Område:	Borlänge.	Bolagets område.	Övrig industribygd.
Antal boende per 100 rum i	uthyrda lägenheter	138	269	181
	av ägaren begagnade lägenheter . .	123	—	155

Betraktas först hyreslägenheterna, befinnes den ojämförligt största trångboddheten vara rådande i bolagets arbetarbostäder, något som tydligen beror på, att dessa ofta inrymma barnrika familjer, men likväl så gott som uteslutande utgöras av lägenheter, bestående av blott ett kök eller ett rum och kök. Framhållas må emellertid, att ifrågavarande lägenheter äro ganska rymliga, i det rummen i allmänhet hava ett kubikinnehåll av 50—60 kbm. Inom den övriga industribygden är emellertid, efter rumsantalet räknat, trångboddheten vida mindre, och detta gäller än mer i fråga om Borlänge köping oaktat de här betydligt högre hyrorna. Å dessa platser hava nämligen större möjligheter förefunnits för medlemsstarka hushåll att förhyra efter familjernas storlek bättre avpassade lägenheter.

Ännu bättre bostadsutrymme har ernåtts av de familjer, som bo i egen stuga, och det torde bl. a. vara insikten om de fördelar, vilka såväl i bostadshygieniskt som i allmänt socialt avseende äro förenade med denna bostadsform, som under de senare åren föranlett Bergslagets bostads A.-B. att, på sätt förut nämnts, söka i möjligaste mån befordra egnahemssträvandena bland Domnarvets och Kvarnsvedens industriarbetare.